

KÜRESEL TEHDİTLER KARŞISINDA AİLE

İstanbul Aile Vakfı Yayınları Yayın No: -
İstanbul, Aralık 2024

ISBN
978-605-72048-5-1

Editör
Doç. Dr. Turgay ŞİRİN

Dizgi & Kapak Tasarımı
Ahmet DUMAN

Beylerbeyi Mah, Cennet Cami Yolu Sk, No 13 - Üsküdar, İSTANBUL
Tel: 0 850 308 3193 / **e-posta:** merhaba@isavak.org
www.istanbulailevakfi.org

Bu kitapta yer alan çalışmalar editör tarafından yayına hazırlanmış olup
“Kitapta Bölüm” olarak değerlendirilmiştir. Çalışmaların ilmi ve fikri muhteva ile
dil bakımından sorumluluğu tebliğ sahiplerine, te’lif hakları
İstanbul Aile Vakfı Yayınlarına aittir.

KÜRESEL TEHDİTLER KARŞISINDA AİLE

İSTANBUL
AİLE VAKFI
YAYINLARI

İÇİNDEKİLER

TAKDİM 9

1. BÖLÜM - KÜRESEL TEHDİTLER KARŞISINDA AİLE

- Küresel Tehditlerin Türkiye'nin Güncel Aile İstatistiklerine Etkisi
Doç. Dr. Turgay ŞİRİN..... 13
- Aileyi Tehdit Eden Yerel ve Küresel Faktörler Karşısında
Diyanet İşleri Başkanlığının Rolü / *Dr. Şaban KONDİ* 21
- Aile Kurumu Üzerinde Küreselleşmenin Etkisi / *Dr. Yadiğar ALUŞ*..... 49
- Modernleşme Sürecinde Yaşanan Değişim ve Dönüşümlerin Aile Yapısı Üzerindeki Etkileri / *Doç. Dr. Salih AYBEY*..... 71
- International Family Symposium: Family in the Face of Global Threats
Ms. Sarah Amjad BEDEWI 95
- Kadını Dönüştürerek, Aileyi Etkisiz Hale Getirmek / *Prof. Dr. Sami ŞENER* 101
- Endonezya Ailelerinin Küresel Zorluklarla Yüzleşmesi ve Ülkenin İdeolojisinin Önemli Rolü / *Bagus RIYONO*..... 121
- Mevzuat Değişiklikleriyle Geleneksel Kosova Ailesinin Yabancılaşma Riski
Adnan HALA 143

2. BÖLÜM - AİLE DİNAMİKLERİ: PSİKOSOSYAL, MANEVİ VE ÇEVRESEL PERSPEKTİFLER

- Evlilik Uyumu ve Dindarlığın Eşe Yapılan Yüklemelerle İlişkisi Üzerine Bir İnceleme
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Rifat GEÇİOĞLU 157
- Modern Zamanın Kolaylıkları ve Kaygıları Arasında Ebeveyn Olmak: Helikopter Ebeveynlik ve Manevi Ebeveynlik Karşılaştırması / *Doç. Dr. Fatma BAYNAL* 181
- Müzik Tercihlerinin Şekillenmesinde Ailenin Rolü: Nitel Bir Araştırma
Doç. Dr. İsmail Hakkı GERÇEK - Tansu ÇİNİCİ 201
- Family Functioning and Self-esteem in Adolescents 12-18 Years Old
Suada KERA 225

- Anne-Baba Sen Suçlusun! Dini Şüphenin Oluşumunda Aile Faktörünün Psiko-Sosyal Açıdan İncelenmesi / *İbrahim YÜKSEL* 245
- Evde Sürdürülebilirlik: Doğal Aile Dinamikleri ve Çevresel Sorumlulukların Birleşimi
Dr. Öğr. Üyesi Roza SÜLEYMANOĞLU 271

• 3. BÖLÜM - DİN, GELENEK VE MODERNİTE BAĞLAMINDA AİLE: FARKLI YAKLAŞIMLAR VE GÜNCEL TARTIŞMALAR

- Modern Ahlâkî Problemlere Karşı Bir İmkân Olarak Klasik İslam Düşüncesinde Aile
Doç. Dr. Asiye AYKIT 295
- İslam Ahlak Filozoflarından İbn Sînâ ve Kınalızâde'de Aile
Doç. Dr. Emine Taşçı YILDIRIM 313
- Günümüzde Yahudilik'te Ailenin Korunması İçin Uygulanan Get Belgesi ve Agunaliğın Doğurduğu Sorunları / *Prof.Dr. İsmail TAŞPINAR* 335
- Kültürel Aktarım Mekânı Olarak Aile: Gençliğin Dini Kimlik Oluşumunda Ailenin Rolü Üzerine / *Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Enes VURAL* 351
- Geleneksel Öğretiler ve Modern Gerçeklikler Bağlamında Katolik Kilisesi ve Aile
Dr. Öğr. Üyesi. Yasin GÜZELDAL 373
- Aileyi Tehdit Edici Bir Unsur Olarak Yeni Dini Hareketler / *Salih İNCİ* 389
- Maneviyat Yönelimli Aile Danışmanlığı Modeli / *Doç. Dr. Hatice KILINÇER* 423
- Hayat Boyu Öğrenme Bağlamında Aile Bilincini Oluşturmada Maneviyatın Önemi
Prof. Dr. Mustafa Naci KULA 439
- Türkiye Yüzyılı 2024 Maarif Modelinde Aile ve İlgili Değerlerin Analizi
Dr. Murat ÇİNİCİ / Uzman Tansu ÇİNİCİ 459

4. BÖLÜM - GÖÇ, KRİZ VE UZAKLIK BAĞLAMINDA AİLE: ZORLUKLAR, ADAPTASYON VE GÜNLÜK YAŞAM

- İngiltere'ye Göç Eden Türk Ailelerin Sorunları ve Bunların Değerlendirilmesi: Swindon, İngiltere Örneği / *Dr. Rıdvan KARA* 481
- Suriye'den Türkiye'ye Gelen Sığınmacı Göçünün Türk Nüfus ve Ailesine Yansımaları: Gaziantep Örneği / *Prof. Dr. Zeynel ÖZLÜ / Oruç ÖZDEMİR* 503
- Living Long Distance Life among Families in Indonesia: Work-Family Interference as Mediator for the role of Work Separation Demand on Employee and Family members Subjective Well Being / *Emi ZULAİFAH* 527
- 6 Şubat Depreminin Ardından Konteynerkentlerdeki Ailelerin Mahremiyetlerini Koruma Çabaları ve Günlük Yaşam Pratiklerindeki Değişimler / *Başak Demirci KAPLAN* 557

5. BÖLÜM - DİJİTAL ÇAĞIN TEHDİTLERİ: AİLE KURUMUNA YÖNELİK MEDYA VE TEKNOLOJİ ETKİLERİ

- Televizyon Dizilerinde Aile Kurumunu Tehdit Eden Temalar Üzerine Bir İnceleme
Muhammed Berat GECİT / Muhammed KIZILGEÇİT / Ümran GÜLER 593
- Güncel Riskler Bağlamında Sosyal Medya Kullanımı Nedeniyle Aile Üyelerinin Atomize Olmasına Dair Teorik Bir İnceleme / Doç. Dr. Nimet FERAH.....615
- Dijital Medya Suçu Bağlamında Aile / Dr. Öğr. Üyesi Ensar LOKMANOĞLU
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Şentepe LOKMANOĞLU 635
- Dijital Tehditler Karşısında Ailede Mahremiyet Eğitimi
Doç. Dr. Muhammed Esat ALTINTAŞ.....661

Takdim

Aile, insanlık tarihinin başlangıcından bu yana bireylerin sosyal, kültürel, psikolojik ve ahlaki gelişiminde temel rol oynamış en köklü kurumdur. Toplumların varlığını sürdürebilmesi, nesiller arası değer aktarımının sağlanması ve bireylerin huzurlu bir hayat sürdürebilmesi, büyük ölçüde sağlam bir aile yapısına bağlıdır. Ancak modern dünyanın hızlı değişimi ve küreselleşmenin etkileri, aile kurumunu ciddi tehditlerle karşı karşıya bırakmıştır. Bu bağlamda İstanbul Aile Vakfı, düzenlediği II. Uluslararası Aile Sempozyumunu 10-12 Mayıs 2024 tarihlerinde Gaziantep'te, "Küresel Tehditler Karşısında Aile" teması altında gerçekleştirmiştir. Sempozyum, çeşitli ülkelerden ve farklı disiplinlerden bilim insanlarının katkılarıyla aile kurumunun karşı karşıya olduğu tehditleri analiz etmeyi ve çözüm yolları önermeyi amaçlamıştır. Bu kitap, sempozyumda sunulan değerli akademik çalışmaları bir araya getirerek, aileyi tehdit eden küresel ve yerel sorunları ve bu sorunlara karşı önerilen çözüm yollarını kapsamlı bir şekilde sunmaktadır. Bilimsel perspektiflerin yanı sıra pratik önerilerle de zenginleştirilen bu eser, aile kurumunu koruma adına önemli bir rehber niteliği taşımaktadır.

Elinizdeki kitap, küresel ve yerel tehditlerin aile üzerindeki etkilerini disiplinler arası bir perspektifle analiz eden ve bu tehditlerle başa çıkmak için uygulanabilir çözümler sunmayı hedefleyen önemli bir çalışmadır. Kitapta, aile kurumunu etkileyen modernleşme, dijitalleşme, bireyselleşme gibi sosyal ve kültürel dinamiklerin yanı sıra, hukuki ve dini boyutlar da derinlemesine incelenmiştir. Eserde yer alan bölümler, farklı akademik disiplinlerden gelen uzmanların kaleme aldığı bilimsel araştırma ve incelemelerden oluşmaktadır.

Bu kapsamda kitap, beş ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, küresel tehditlerin aile yapısı üzerindeki etkileri analiz edilmekte ve bu tehditlerin neden olduğu dönüşümler ele alınmaktadır. Aile dinamiklerine yönelik psikososyal, manevi ve çevresel perspektifler ise ikinci bölümde derinlemesine işlenmiştir. Üçüncü bölüm, din, gelenek ve modernite bağlamında aile kavra-

mını tartışırken, farklı dini ve kültürel yaklaşımların aile üzerindeki etkisini değerlendirmektedir. Göç, kriz ve uzaklık gibi çağımızın belirgin olgularının aile üzerindeki etkileri dördüncü bölümde ele alınmış, özellikle göçmen ailelerin yaşadığı zorluklar ve adaptasyon süreçleri üzerinde durulmuştur. Dijital çağın tehditleri ve medyanın aile üzerindeki etkileri ise kitabın son bölümünde kapsamlı bir şekilde tartışılmıştır.

Eserde, yalnızca tehditlerin boyutlarını ve sonuçlarını analiz etmekle kalınmamış, aynı zamanda pratik çözüm önerileri de sunulmuştur. Bu yönüyle kitap, akademisyenlerden politika yapıcılara, aile danışmanlarından ebeveynlere kadar geniş bir kitleye hitap etmektedir. Aileyi güçlendirmek ve korumak adına hazırlanan bu çalışma, hem bilimsel hem de uygulamaya dönük yönleriyle aile değerlerine duyarlı birey ve kurumlar için önemli bir kaynak niteliğindedir.

Eserde yer alan bölümler, aile kurumunu farklı disiplinlerin bakış açılarıyla ele alarak, toplumların değişen ihtiyaçlarına ve karşılaşılan yeni sorunlara çözümler üretmeyi hedeflemektedir. Sosyal değişimlerin aile üzerindeki etkilerini analiz ederken, toplumsal değerlerin korunması ve geleceğe aktarılması konularında yol gösterici bir rehber olma iddiasını taşımaktadır. Kitap, aile içi ilişkilerden toplumsal politikalara kadar geniş bir yelpazede, bilimsel dayanaklarla desteklenmiş çözüm önerileri sunmaktadır.

Bu çalışmada emeği geçen değerli akademisyenlere, katkı sağlayan tüm kurum ve kuruluşlara teşekkürlerimi sunuyorum. Kitabın, aile kavramını koruma ve geliştirme yolunda önemli bir kaynak olmasını ve toplumun temel taşı olan aile yapısını güçlendirmek için yeni fikirler ve uygulamalara öncülük etmesini temenni ediyorum.

Doç. Dr. Turgay ŞİRİN
Editör

01

Bölüm

Küresel Tehditler Karşısında Aile

- Küresel Tehditlerin Türkiye'nin Güncel Aile İstatistiklerine Etkisi / Doç. Dr. Turgay ŞİRİN
- Aileyi Tehdit Eden Yerel ve Küresel Faktörler Karşısında Diyanet İşleri Başkanlığının Rolü / Dr. Şaban KONDI
- Aile Kurumu Üzerinde Küreselleşmenin Etkisi Dr. Yadiğar ALUŞ
- Modernleşme Sürecinde Yaşanan Değişim ve Dönüşümlerin Aile Yapısı Üzerindeki Etkileri / Doç. Dr. Salih AYBEY
- International Family Symposium: Family in the Face of Global Threats / Ms. Sarah Amjad BEDEWI
- Kadını Dönüştürerek, Aileyi Etkisiz Hale Getirmek Prof. Dr. Sami ŞENER
- Endonezya Ailelerinin Küresel Zorluklarla Yüzleşmesi ve Ülkenin İdeolojisinin Önemli Rolü / Bagus RIYONO
- Mevzuat Değişiklikleriyle Geleneksel Kosova Ailesinin Yabancılaşma Riski / Adnan SHALA

Küresel Tehditlerin Türkiye'nin Güncel Aile İstatistiklerine Etkisi¹

Doç. Dr. Turgay ŞİRİN

Sempozyum Düzenleme Kurulu Başkanı

İstanbul Medeniyet Üniversitesi Öğretim Üyesi

turgay.sirin@medeniyet.edu.tr - turgaysirin@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-4872-7386>

Aile yapısının karşı karşıya olduğu küresel tehditleri bilimsel bir temelde değerlendirmek ve toplumumuzun vazgeçilmez unsuru olan aile kurumunu çok yönlü bir yaklaşımla ele almak amacıyla bu sempozyumda bir araya geldik. Farklı kültürlerden ve disiplinlerden gelen akademisyenlerin katkılarıyla gerçekleştirdiğimiz bu sempozyum, toplumumuzun en temel yapı taşı olan aileyi, ulusal ve küresel boyutlarda tehdit eden faktörleri analiz etme fırsatı sunmaktadır. Aileye yönelik tehditlerin kökenine inmek ve bu tehdide karşı geliştirilebilecek çözüm yollarını sunmak üzere, alanında uzman akademisyenlerle aynı çatı altında toplanmış olmaktan büyük bir memnuniyet duyuyoruz.

Sempozyumumuza 17 ülkeden katılım sağlayan yaklaşık 100 akademisyen, iki gün boyunca eş zamanlı olarak üç farklı salonda gerçekleştirilecek oturumlarda bildirilerini sunacaktır. Aile kurumunun korunmasına yönelik bu çaba, toplumsal yapımızı destekleyen en önemli unsur olan ailenin korunmasına katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Program kapsamında toplamda 21 oturumda, aile yapısının karşı karşıya kaldığı küresel tehditler ayrıntılı bir şekilde tartışılacak ve çözümler sunulacaktır. Her oturum, konuya farklı bir perspektiften yaklaşan bildirilerle zenginleştirilmiş olup, disiplinlerüstü bir bakış açısı sunmaktadır.

¹ Bu çalışma 10-12 Mayıs 2024 tarihinde Uluslararası Aile Sempozyumu II: Küresel Tehditler Karşısında Aile Sempozyumu'nda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

Sempozyum başlıklarımız, İslam medeniyetinde aile tasavvurundan dijital çağda ailenin korunmasına, medya ve bağımlılıklardan aile danışmanlığı ve psikiyatrik yaklaşımlara kadar geniş bir yelpazede çeşitlilik göstermektedir. Toplumumuz için vazgeçilmez bir yapı taşı olan aileyi her yönüyle ele alacağımız bu sempozyumda, bilimin rehberliğinde ve küresel bağlamda ailenin karşı karşıya kaldığı tehditlere dair çözümler geliştirmeyi hedefliyoruz. Bu amaç doğrultusunda sempozyum başlığımızı “Küresel Tehditler Karşısında Aile” olarak belirledik.

Aile kurumu sarsıldığında, toplumun birçok temel dayanağı da zarar görmektedir. Bu nedenle, aileyi bir “beka meselesi” olarak nitelendirmek son derece yerindedir. Aile, toplumların sürdürülebilirliği açısından vazgeçilmez bir yapı taşıdır. Ailenin değeri yalnızca bireysel gelişim açısından değil, toplumsal dinamikleri desteklemesi, toplumsal dokuyu bir arada tutması ve toplumun temel yapısını oluşturmaları bakımından da büyük önem taşımaktadır. Günümüzde aile kurumu, küresel tehditler karşısında bir savunma hattı haline gelmiş durumdadır; bu sebeple aile, toplum için adeta “son kale” olarak görülmekte ve korunması büyük bir öncelik taşımaktadır.

Günümüzde küresel tehditlerin başında, bireysel özgürlükler çerçevesinde savunulan “cinsiyetsizlik ideolojisi” bulunmaktadır. Ancak bireysel özgürlüklerin, hukuki ve medeni sınırların ötesine geçtiği durumlarda toplumsal sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bireysel haklar, başka bireylerin haklarını ihlal edecek noktaya ulaştığında, artık bireysel özgürlük kapsamından çıkmakta ve toplumsal düzen açısından olumsuz etkiler doğurmaktadır. Hukuk sistemi de bu prensip üzerine kurulmuştur; bireysel özgürlüklerin sınırları, başkalarının haklarını koruyacak şekilde belirlenmelidir.

Medeniyet, hukuk ve hak gibi kavramlar üzerine düşünürken, medeniyetin temelini hukukun oluşturduğunu ve hukukun da bireysel özgürlüklerin sınırlandırılması üzerine kurulu olduğunu unutmamak gerekir. Medeniyet, aslında hakların toplumun kültürel yapısına ve evrensel değerlere uygun olarak, toplumsal sözleşme yoluyla belirli sınırlarla çevrenmesidir. Tarihte hiçbir medeniyet, sınırsız özgürlüğün hâkim olduğu bir düzen üzerine inşa edilmemiştir. Örneğin, “Kırmızı ışıktaki istediğim gibi geçerim” veya “Gece yarısı komşumu rahatsız edecek şekilde gürültü yaparım; bu benim bireysel hakkım” gibi bir özgürlük anlayışı kabul edilemez.

Toplumun tüm alanlarında, özgürlüklerin sınırlarının felsefi, bilimsel, hukuki, tıbbi ve psikiyatrik açıdan yeniden tanımlanması ve bu çerçevede medeniyetin vizyonunun ortaya konması, bu sempozyumun ana amaçlarından biridir. Bu küresel zorlukların aile kurumunu derinlemesine tehdit ettiği bir dönemde, bu konular üzerine düşünmek ve tartışmak hayati önem taşımaktadır. Zira, toplumun bir parçası olan aileler ve ebeveynler, günlük yaşamda bu sorunlarla doğrudan karşı karşıya gelmekte; başvurularda ve raporlarda bu durumun yansımalarını sıkça görmekteyiz.

Küresel tehditler arasında yer alan bir diğer önemli unsur ise bağımlılık ve bağımlılığın farklı türleridir. Madde bağımlılığının yanı sıra, dijital bağımlılıklar ve dijital mahremiyet de günümüzde oldukça kritik bir mesele haline gelmiştir. Özellikle çocukları dijital tehditlerden koruma konusunda çözüm üretme zorunluluğu bulunmaktadır. Bu bağlamda, İstanbul Aile Vakfı ve İstanbul Medeniyet Üniversitesi iş birliğiyle, ebeveynlerde dijital mahremiyet bilincini artırmaya yönelik bir proje gerçekleştirdik. Ancak bu alanda yapılan çalışma ve projelerin sayısı oldukça sınırlıdır. Bu nedenle, bu sempozyumun bir amacı da akademisyenleri bu alanda çalışmaya teşvik etmek, bilimsel bir ortam yaratmak ve bu ortamı besleyerek güçlendirmektir.

Diğer yandan, bireysel hakların sınırlarını yeniden tanımlama çabaları kapsamında akademik alanda çalışma yürüten bazı bilim insanlarının yoğun baskılarla karşı karşıya kaldığı bilinmektedir. Bu baskılar, akademisyenlerin üniversitelerden uzaklaştırılmasına ve hatta kariyerlerinin tehlikeye girmesine neden olabilmektedir. Bu nedenle, toplumsal meselelerde cesurca konuşan ve çalışmalarıyla katkı sağlayan akademisyenlerin desteklenmesi, yalnızca akademik bir sorumluluk değil, aynı zamanda toplumsal bir görev olarak değerlendirilmektedir.

Bu baskılar nedeniyle, özellikle cinsel kimlik disforisi, bağımlılıklar ve dijitalleşme gibi küresel zorlukların kültürler ve aile yapıları üzerindeki etkilerini ele alan çalışmaların objektif ve eleştirel bir zeminde yürütülmesi daha da önem kazanmaktadır.

Şunu da vurgulamak gerekir ki, herhangi bir bireyin özel hayatına veya kişisel özgürlüğüne müdahale etmek gibi bir niyetimiz yoktur. Bireylerin özel yaşamları tamamen kendilerine aittir ve bu alanda söylenecek bir sözümüz yoktur. Ancak, toplumsal düzeyde çocukları koruma sorumluluğumuz olduğu açıktır. Örneğin, okullardaki kantinlerde sigara ve alkol satışının serbest olması veya çocuklara yönelik herhangi bir yaş sınırı olmaksızın televizyon-

larda her türlü içeriğin sunulması kabul edilebilir değildir. Gelişim psikolojisi perspektifinden değerlendirildiğinde, bu tür içeriklerin çocuklar üzerinde zararlı etkiler yaratabileceği bilimsel olarak kanıtlanmıştır. Bu konuda bilim, net ve açık verilerle bize rehberlik etmektedir.

Türk hukukuna göre, okullara belirli bir mesafede tekel bayisi açılması yasaktır; çocuklara yönelik sigara ve alkol pazarlaması yapılamaz ve bu ürünlerin televizyon reklamlarına izin verilmez. Sigara reklamları dahi ülkemizde yasaklanmışken, cinsiyetsizlik ideolojisinin çocuklara açık bir şekilde pazarlanması bireysel özgürlük çerçevesinde değerlendirilebilir mi? Bu yaklaşım, bilimsel temellerden uzak ve dogmatik bir niteliğe sahiptir. Bilim insanları olarak, bu durumun yaratabileceği olumsuz etkilere dikkat çekmek görevimizdir. Akademisyenler olarak, verilerle konuşmak ve bilime dayanmayan iddiaların geçerliliğini sorgulamak zorundayız; bu sempozyumda uzmanlar tarafından bu konuların bilimsel temelleriyle ele alınması amaçlanmaktadır.

Psikoloji ve psikiyatri alanında çocuk yaş grubu için cerrahi müdahaleler, gelişimi durdurucu veya baskılayıcı hormon tedavilerinin uzun vadeli etkilerine dair güvenilir bilimsel veri bulunmamaktadır. Bu konuda mevcut olan bazı çalışmalar, bilimsel altyapıdan yoksun ideolojik çalışmalardır. Dünyanın çeşitli bölgelerinde bu tür kliniklerin yaygınlaşmakta olması, yalnızca bir ülkenin değil birçok toplumun aile yapısı ve demografik geleceği için tehdit oluşturmaktadır. Cinsiyetsizlik ideolojisinin topluma nüfuz etmesi, nüfus azalması, aile kurumunun zayıflaması gibi sonuçlar doğurarak sosyal yapının bütünlüğüne ve sosyal barışa zarar verme potansiyeline sahiptir.

Türkiye'nin demografik yapısındaki değişimler de dikkat çekicidir. Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 2023 yılı verilerine göre, ülkemiz tarihinde ilk defa yaşlanma sürecine girmiştir. TÜİK tarafından hesaplanan yaşlanma endeksi 34 olarak belirlenmiştir. Mevcut projeksiyonlar, Türkiye'nin genç nüfus oranının yeniden yükselmeye başlamasının ancak 2040-2050 yıllarında mümkün olabileceğini öngörmektedir. (TÜİK, İstatistiklerle Yaşlılar, 2023)

Bu tabloya ek olarak, evlenme istatistikleri de benzer kaygıları desteklemektedir. Evlenme istatistiklerine baktığımızda, evlenme hızının gerilediği ve ortalama ilk evlenme yaşının yükseldiği görülmektedir. 2001 yılında Türkiye'de ortalama ilk evlenme yaşı 22 iken, bu yaş 2023 yılında 28,3'e yükselmiştir. Ortalama olarak ilk evlenme yaşı 30'lu yaşlara yaklaşmış, hatta bazı bireyler için bu yaş 40-50 aralığını bulmaktadır. (TÜİK, Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2023) TÜİK verilerinde, evlenme yaşının bölgesel olarak farklılık gösterdiği ve bazı illerde daha yüksek ya da düşük olduğu da dikkat çekmektedir.

Evlenme yaşının yükselmesi, evlenme hızındaki düşüş ve boşanma oranlarındaki artış, Türkiye'nin demografik yapısında derin bir dönüşümün yaşandığını ve bu dönüşümle birlikte nüfus artış hızında önemli bir gerileme olduğunu göstermektedir. Aile yapısındaki bu değişimlerin etkisiyle doğum oranları azalmakta, nüfus artış hızı düşmekte ve Türkiye, giderek yaşlanan bir toplum haline gelmektedir. 2023 yılında boşanmaların %33,4'ü evliliğin ilk beş yılı içinde gerçekleşirken, büyük bir kısmı evliliğin ilk yılı içerisinde meydana gelmiştir. Geçmişte %7 olan boşanma oranları bugün %34,4'e yükselmiş durumdadır. (TÜİK, Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2023) Boşanmaların başlıca sebepleri arasında madde bağımlılığı, kötü muamele, aldatma, sorumsuzluk ve ilgisizlik gibi unsurlar öne çıkarken, araştırmalara göre boşanmada en sık dile getirilen sebepler "sorumsuzluk" ve "aldatma" olarak dikkat çekmektedir. (TÜİK, Türkiye Aile Yapısı Araştırması, 2021)

Aile yapısındaki dönüşüm, doğum oranlarının azalmasına ve dolayısıyla nüfus artış hızının düşmesine etki ederek Türkiye'yi giderek yaşlanan bir toplum haline getirmektedir. Nitekim, 2022 yılında binde 7,1 olan nüfus artış hızının 2023'te binde 1,1'e gerilemesi bu sürecin bir göstergesidir. (TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2023) Özellikle çocuk nüfus oranındaki düşüş, 1935'te %45 iken 2023'te %26'ya inmiş ve 2080'de %19'a kadar gerileyeceği öngörülmektedir. (TÜİK, İstatistiklerle Çocuk, 2023) Bu eğilimler, genç nüfus oranındaki azalmanın toplum üzerinde yaratabileceği uzun vadeli etkileri gözler önüne sermektedir.

Aile yapısına etki eden önemli bir diğer faktör ise çocukların suça karışma oranlarındaki artıştır. Güvenlik birimlerinden elde edilen veriler, çocukların dahil olduğu olayların sayısının son yıllarda yükseldiğini ortaya koymaktadır. 2020 yılında pandemi nedeniyle geçici bir azalma görülse de, 2023 itibarıyla kız ve erkek çocuklarda suç işleme, mağdur olma ve suça sürüklenme oranları yeniden artış göstermiştir. Çocukların karıştığı suçların %39,8'ini yaralama, %20,8'ini hırsızlık ve %4,9'unu uyuşturucu ya da uyarıcı madde kullanımı oluşturmaktadır. Ayrıca, akran zorbalığı ve siber zorbalık gibi suçlar ise %28,3 oranıyla "diğer suçlar" kategorisinde yer almaktadır. (TÜİK, Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocuk İstatistikleri, 2023) Bu veriler, çocuklar ve gençler arasında sosyal risklerin ve olumsuz davranışların giderek arttığına işaret etmektedir.

Türkiye'de yaşlı nüfusun giderek artması, toplumsal yapı üzerinde derin etkiler yaratan önemli bir dönüşümü de beraberinde getirmektedir. Genç ve yaşlı nüfusta yaşanan bu değişimler, demografik dengede bir kaymaya

neden olurken, aile dinamiklerini yeniden şekillendirmektedir. Bu nedenle, genç nüfustaki sosyal risklerin ele alınmasının yanı sıra yaşlı nüfusa ilişkin konuların da gündeme taşınması, toplumun tüm yaş grupları için sağlıklı bir yapının korunması açısından kritik bir önem taşımaktadır.

Günümüzde Türkiye’de yaşlı nüfus 8.722.806 kişiye ulaşmış durumdadır. 2018 yılında %8,8 olan yaşlı nüfus oranı, 2023 yılında %10,2’ye yükselmiştir. 2018-2023 yılları arasında yaşlı nüfus artış hızında kayda değer bir yükseliş gözlemlenmektedir. Bu demografik değişim nüfus piramidinde açıkça görülmektedir; yıllar içerisinde (1935, 1975 ve 2023) ortanca yaş yükselmekte, çocuk nüfus oranı düşmekte ve yaşlı nüfusun oranı giderek artmaktadır. (TÜİK, 2023)

Aile üzerine yaptığım çeşitli çalışmalara dayanarak, en güncel araştırmanın bulgularını burada paylaşmak istiyorum. Bu araştırma, sosyal yardım alan yaklaşık 400 aileyle gerçekleştirilmiş ve 1,5 yıllık bir süre boyunca devam etmiştir. Pandemi öncesinde başlanan çalışma, pandemi sürecinde çevrimiçi görüşmelerle sürdürülmüş ve sonrasında yüz yüze görüşmelerle tamamlanmıştır. Karma yöntem (nicel ve nitel) kullanılarak yapılan bu çalışmada, aile değerleri, bilimsel değerler, politik değerler, geleneksel değerler ve dini değerler gibi yedi temel sosyal değerın psikolojik iyi oluş, aile yapısı, evlilik mutluluğu ve evlilik doyumu üzerindeki etkileri incelenmiştir.

Araştırma kapsamında, toplumun alt sosyoekonomik kesiminde yer alan ve sosyal yardımlarla geçimini sağlayan evli çiftlerle görüşmeler yapılmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre, psikolojik iyi oluş ile aile değerleri arasında anlamlı bir korelasyon tespit edilememiştir. Aynı şekilde, sosyal değerler arasındaki korelasyonlar da genellikle düşük seviyelerde kalmıştır. Ancak, evlilik uyumu ile psikolojik iyi oluş arasında anlamlı bir ilişki saptanmamış olmasına rağmen, evlilik uyumu ile sosyal değerler arasında anlamlı bir korelasyon olduğu gözlemlenmiştir. Çoğunlukla pozitif yönde elde edilen bu korelasyonlar, makalede detaylı olarak ele alınmıştır.

Araştırmada ayrıca regresyon modellemesi kullanılarak evlilik doyumunu etkileyen faktörler analiz edilmiştir. Burada evlilik doyumu bağımlı değişken olarak ele alınırken, psikolojik iyi oluş ve sosyal değerler bağımsız değişkenler olarak değerlendirilmiştir. Analiz sonuçları, psikolojik iyi oluşun evlilik doyumu üzerinde anlamlı bir etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Buna göre, psikolojik iyi oluş düzeyi yüksek olan bireylerin evlilik doyumları da yüksek çıkmıştır. Bu bulgu, çalışmanın hipotezleriyle uyumlu olarak beklenen sonuçlardan biridir.

Çalışmamızda, dini değerlerin evlilik doyumu üzerindeki etkisinin oldukça yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Ancak, diğer sosyal değerler aynı etkiyi göstermemiştir. Örneğin, sosyal destek alan ailelerde iş değerlerinin evlilik doyumuna olumlu bir katkı sağlayacağı beklentisi mevcuttu; ancak, bu çalışmada iş değerlerinin evlilik doyumu üzerinde anlamlı bir etkisi tespit edilememiştir. Bu durum, evlilik doyumunun yalnızca ekonomik faktörlerle sınırlı olmadığını, başka unsurların da rol oynadığını ortaya koymaktadır.

Ayrıca hipotezlerimizde, geleneksel değerlerin evlilik doyumu üzerinde etkili olacağını öngörmüştük; ancak çalışma sonuçları, bu değerlerin evlilik doyumu üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığını göstermiştir. Aynı şekilde, politik değerlerin de Türkiye'nin mevcut sosyo-kültürel yapısı içinde evlilik doyumunu etkileyebileceği varsayılmış olsa da politik değerlerin de anlamlı bir etkisi bulunmamıştır. Buna karşılık, psikolojik iyi oluşun evlilik doyumu üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu görülmüştür. Regresyon analizine göre, dini değerlerin evlilik doyumu üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu bir kez daha doğrulanmıştır.

Bu bulguları sunmamın nedeni, Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) verilerinin makro düzeyde toplumsal değişimleri yansıtmaması, fakat aynı zamanda mikro düzeyde aile yapısına dair araştırmaların da makro düzeydeki istatistiklerle örtüşebileceğini vurgulamaktır.

Evlilik doyumu ile ilgili çalışmalarda dikkate alınması gereken iki temel nokta öne çıkmaktadır:

Evlilikle ilgili araştırmalarda manevi unsurlar ve dini değerlere daha fazla odaklanılması,

Psikolojik iyi oluş üzerine yapılan çalışmaların desteklenmesidir.

Sonuç

Sonuç olarak, nüfus azalması ve çocukların maruz kaldığı sosyal tehditler, aile yapısının korunması gerekliliğini her zamankinden daha acil hale getirmektedir. Aile, toplumun temel taşıdır ve bu sempozyum, aile yapısına yönelik küresel tehditlere karşı çözüm yolları sunarak akademisyenlere rehberlik etmeyi amaçlamaktadır.

Kaynakça

- Türkiye İstatistik Kurumu. (2023). İstatistiklerle Yaşlılar, 2023. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2023-53710>
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2023). Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2023. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatis-tikleri-2023-53707>
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2023). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2023. <https://data.tuik.gov.tr>
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2023). İstatistiklerle Çocuk, 2023. <https://data.tuik.gov.tr>
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2023). Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocuk İstatistikleri, 2023. <https://data.tuik.gov.tr>
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2021). Türkiye Aile Yapısı Araştırması, 2021. <https://data.tuik.gov.tr>

Aileyi Tehdit Eden Yerel ve Küresel Faktörler Karşısında Diyanet İşleri Başkanlığının Rolü¹

The Role Of The Presidency Of Religious Affairs In The Face Of Local And Global Factors Threatening The Family

Dr. Şaban KONDİ

*Diyanet İşleri Başkanlığı
saban_kondi61@hotmail.com
orcid.org/0000-0002-8370-258X*

Özet

Kur'an'a göre aile, insanın hem kendisinin dünya ve ahiret mutluluğu hem de toplumun huzuru için gerekli bir unsurdur. Ancak günümüzde aile kurumu yerel ve küresel ölçekte birçok sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Bu sorunların başında son dönemlerde sıkça gündeme getirilen ve büyük bir sorun olarak günümüzü ve geleceğimizi tehdit eden cinsiyetsizlik ya da cinsiyetsiz toplum oluşturma faaliyetleri gelmektedir. Bununla birlikte internet ve onun aracılığıyla gerçekleştirilen sanal ilişkilerin giderek aile içi güven ortamını ve samimi ilişkileri sarsarak aile yapısını tehdit etmeye başladığı gözlenmektedir. Ayrıca klasik ve yeni medya platformları, moda, mantalite gibi toplumsal dokuyu değiştirip dönüştürebilme kapasitesine sahip modern unsurlar da aile mefhumunun ciddi anlamda zedelenmesine neden olmaktadır.

Toplumu din konusunda aydınlatma görevi kendisine kanunla verilen ve

¹ Bu çalışma 10-12 Mayıs 2024 tarihinde Uluslararası Aile Sempozyumu II: Küresel Tehditler Karşısında Aile Sempozyumu'nda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

Anayasal bir kurum olan Diyanet İşleri Başkanlığı, kuruluş felsefesi, misyonu, vizyonu, tarihi birikimi, halkımız nezdindeki saygınlığı, devlet millet kaynaşmasındaki katkıları ile ülkemizin en güzide kurumlarından biridir. Diyanet İşleri Başkanlığının etki alanı 2010 yılından önce daha ziyade cami içi ve Kur'an kursu hizmetleri ile sınırlıyken aynı yıl 633 sayılı Kanun'da değişiklikler yapan 01/07/2010 tarihli ve 6002 sayılı Kanun ile cami dışı alanlarda da hizmetlerimiz büyük bir ivme kazanmıştır. Bu bağlamda özellikle 2003 yılından itibaren ülke genelinde müftülükler bünyesinde açılan aile ve dini rehberlik büro ve merkezleri ile ailenin kurulması, korunması ve güçlendirilmesine yönelik daha sistematik ve kurumsal çalışmalar yapmıştır.

Diyanet İşleri Başkanlığı bu kapsamda söz konusu büro ve merkezlere müracaat eden vatandaşlara manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti sunarken sosyal hizmet kurumlarında ikamet eden kırılğan kesimlere de manevi destek hizmeti sunmaktadır. Ayrıca talep edenlere yönelik evliliğe ilk adım, temel aile bilinci, aile ahlakı, sağlıklı kimlik gelişimi, aile okulu, baba okulu, genç gönüller çocuk gönüllerle buluşuyor, ailece camideyiz, büyüklerimize vefa zamanı, kahvehane sohbetleri, iyilik yolunda kardeşlik köprüsü gibi özel projeler geliştirerek aile olma ve aile kalma hususunda toplumsal farkındalığa katkı sunulmaktadır. Öte yandan Diyanet televizyonu ve yayın faaliyetleri ile bilinçli bireylerin oluşturduğu güçlü ailelerin nitelik ve nicelik açısından artmasına dair çalışmalar devam etmektedir.

Bu tebliğde post modern dünyada aile kurumunu tehdit eden belli başlı nedenler karşısında anayasal bir kurum olan Diyanet İşleri Başkanlığının ilgili kanunu çerçevesinde toplumsal farkındalığa katkı sunmaya yönelik Kur'an ve Sünnet ekseninde gerçekleştirmiş olduğu çalışmalar ile başta Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı olmak üzere ilgili bakanlıklarla iş birliği esasına göre yürütmüş olduğu projelere yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Aile, Küresel Tehditler, Eğitim, Diyanet,

Abstract

According to the Qur'an, the family is a necessary element for the happiness of human beings in this world and the hereafter, as well as for the peace of society. Today, however, the institution of the family is facing many problems, both locally and globally. One of the most important of these problems is the activity to create a sexless or genderless society, which has recently been put on the agenda as a major problem threatening our present and future. In addition, it has been observed that the Internet and the virtual relationships created through it have begun to threaten the family structure by shaking the environment of trust and sincere relationships within the family. In addition, modern elements that have the capacity to change and transform the social fabric, such as classic and new media platforms, fashion and mentality, are causing serious damage to the concept of the family.

The Presidency of Religious Affairs, a constitutional institution entrusted by law with the task of enlightening the society on religion, is one of the most distinguished institutions of our country with its establishment philosophy, mission, vision, historical background, prestige in the eyes of our people, and contributions to the fusion of state and nation. While the sphere of influence of the Presidency of Religious Affairs was limited to in-mosque and Qur'an course services before 2010, with the Law No. 6002 dated 01/07/2010 amending the Law No. 633 in the same year, our services in non-mosque areas have gained great momentum. In this context, it has carried out more systematic and institutionalized efforts for the establishment, protection and strengthening of family, especially with the family and religious guidance offices and centers (FRGOs) opened within the mufti's offices across the country since 2003.

In this context, the Presidency of Religious Affairs provides spiritual counseling and guidance services to citizens who apply to these offices and centers and provides spiritual support services to vulnerable groups residing in social service institutions. In addition, it contributes to social awareness on becoming and staying a family by developing special projects such as "The First Step to Marriage", "Basic Family Awareness", "Family Ethics", "Healthy Identity Development", "Family School", "Father's School", "Young Hearts Meet Children Hearts", "We are in the Mosque as a family", "Time to Pay Fidelity to Our Elders", "Coffee House Conversations", and "Bridge of Brotherhood on

the Path of Goodness”. On the other hand, the efforts to increase the quality and quantity of strong families formed by conscious individuals through Diyanet TV and broadcasting activities continue.

This paper will focus on the studies carried out by the Presidency of Religious Affairs, which is a constitutional institution, in the face of certain reasons that threaten the family institution in the postmodern world, on the axis of the Qur’an and Sunnah to contribute to social awareness within the framework of the relevant law and the projects carried out on the basis of cooperation with the relevant ministries, especially the Ministry of Family and Social Services.

Keywords: Family, Global Threats, Education, Religious Affairs, Family and Religious Guidance Office (FRGOs)

1. Giriş

1924 yılında kurulan Diyanet İşleri Başkanlığı Türkiye Cumhuriyeti’nin en köklü ve saygın kurumlarından biridir. İslam Dininin inançları, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek üzere; Cumhurbaşkanlığına bağlı olarak yurt içi ve yurt dışı teşkilatıyla çeşitli faaliyetler yürütmektedir. Bununla beraber toplumsal hizmet sunan Diyanet İşleri Başkanlığı toplumu ve fertleri ilgilendiren hemen her sahada varlık göstermekte ve sorumluluk almaktadır. Amaç birliği doğrultusunda işbirliğine dayalı, toplum yararına çalışmalar yapmakta olan Diyanet İşleri Başkanlığı hizmet alanlarının çeşitlenmesinin bir sonucu olarak güncel sosyal sorunları da yakından takip etmektedir. Bu çalışma alanlarının pek çoğu Başkanlığın son derece önemli gördüğü aile yapısının korunması ve güçlendirilmesine yönelik alanlardır.

Küreselleşme, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ve yaşamın her alanında hızın hakim olması neticesinde farklı kültür ve geleneklere sahip olsalar bile farklı coğrafyalarda aynı akımların yaygınlaşması gibi sonuçlar doğurmaktadır. Küresel sosyolojik ahlakın aile yapısına yansımalarının kaçınılmaz olduğu düşünüldüğünde ailenin kurulması, korunması ve güçlendirilmesine kamu kurumları ve sivil toplumun daha çok önem vermesi gerekliliği anlaşılmaktadır.

Toplumların ayakta kalmasında kültür aktarımının önemi göz önüne alındığında bugün kitle iletişim araçları ve sanal dünyaların bu işlevi yerine

getirdiği yadsınamaz bir gerçektir. Ancak bu kaynağın örf, gelenek, din ve ahlak gibi toplumu ayakta tutan değerlerin aktarımı yerine yabancı kültürlerin olumsuz öğelerinin topluma entegre edildiği ve bu yolla aile yapısının sağlamlığının her türlü tehdide açık hale geldiği söylenebilir.

Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde görev yapan Aile ve Dini Rehberlik Daire Başkanlığı ile Sosyal ve Kültürel İçerikli Din Hizmetleri Daire Başkanlığı aile, gençlik, sosyal hizmet vb. alanlarda çalışmalar yürütmektedir. 81 il müftülüğü ile ilçe müftülüklerinde faaliyette bulunan Aile ve Dini Rehberlik Büro/Merkezleri (ADRB/M) aile çalışmalarını eğitim, farkındalık geliştirme faaliyetleri ile sürdürmektedir.

2. Amaç

Aileye yönelik küresel tehditler karşısında olup biteni seyretmek yerine etki ve yetki alanına sahip bireylerin de kurumların sorumluluk alarak bu tehditlerden aile yapısını korumayı amaç edinmesi gerektiği ortadadır. Bu alanda etkin rol oynayan kurumlardan biri olan Diyanet İşleri Başkanlığı da uzun yıllardır konuyla ilgili çalışmalarını artırarak devam ettirmektedir. Bu bildirinin amacı toplumun hemen hemen tüm kesimleriyle bilfiil iletişim imkanına sahip olan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın aileyi hedef alan yaygın tehlikeler karşısında yapmakta olduğu çalışmalarını sistematik olarak ortaya koymaktır.

3. Yöntem

Sosyal Bilimlerde sıkça kullanılan betimsel araştırma yöntemleri araştırmanın sınırlarının belirlenmesinin kolay olması, disiplinler arası ve bütüncül bakış açısını mümkün kılması (Karataş, 2015), araştırmacının hem objektif hem de sübjektif yorum yapmasına imkan vermesi açısından sıkça tercih edilmektedir. Bu çalışmada da aynı gerekçelerle ve konunun araştırılmasına ve gerektiği şekilde ortaya konmasına uygun olması sebebiyle betimsel araştırma yöntemi ve nitel veri analizi kullanılmıştır.

Veri toplama aracı olarak içeriğın gerektirdiği şekilde doküman analizi yöntemi tercih edilmiştir. Söz konusu veriler bilimsel/akademik çalışmalar yanında Diyanet İşleri Başkanlığının Din Hizmetleri Yönetim Sisteminden (DHYS) güncel bilgilerin alınmasıyla elde edilmiştir.

4. Yerel ve Küresel Tehditler Karşısında Aile

Allah'ın yeryüzünde insana bahsettiği en önemli nimetlerden birisi de ailedir. Aile, güçlü toplumların oluşmasında önemli bir yere sahiptir. İnsanlık tarihi boyunca bütün dinlerde ailenin fert ve toplum açısından önemi üzerinde durulmuş, insan neslinin korunması ve devamı garanti altına alınmıştır. Kur'an'a göre aile Allah'ın ayetlerinden bir ayet olarak nitelendirilir. (Rûm, 30/21.) Kur'an, insanların bir erkek ve bir kadından yaratıldığını (Hucurât, 49/13) aile hayatının da ancak bir erkekle bir kadının meşru bir evlilikle (nikâhla) kurulabileceğini (Bakara, 2/ 35; Taberî, 2009, 1/266-267; 3/574) bu yolla da, insanların biyolojik, psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanabileceğini haber verir. Nesli ifsat eden, aile yapısını bozan her çeşit nikâhsız birlikteliği, zinayı "kötü bir yol ve hayâsızlık olarak" (İsrâ, 17/32) bildirir. Kur'an aileyi korumayı, cennetlik insanların temel niteliklerinden saymıştır (Ahzâb, 33/35). Eğer iyilik yayılmaz, aile yapısını bozan kötü davranışlara engel olunmazsa, toplumun her alanında çözümler ortaya çıkar. Başlangıçta basit gibi gözüken bu çözümlere tedbir alınmaz ise, zamanla ailede boşanma, çatışma, huzursuzluk ve şiddet gibi pek çok bireysel ve sosyal sorunların çıkması kaçınılmaz hale gelir.

Aileyi oluşturan kadın ve erkek her zaman sevgi, saygı, sadakat, korunma ve güven gibi en temel duygulara ihtiyaç duyar. Bu aslında insan fıtratının gereğidir. Kur'an, erkek ve kadının, huzur, sevgi, merhamet gibi güzel duyguların evlenme ve aile hayatı sayesinde elde edilebileceğini haber vermektedir: "Size onlar sayesinde veya onlarla huzur ve sükûnete ermeniz için kendi cinsinizden eşler yaratması ve aranızda sevgi ve merhamet var etmesi onun kudretinin alametlerindendir. Bunda düşünen bir topluluk için işaretler vardır" (Rûm, 30/21). Hz. Peygamber (s.a.s.) de "Kadınlar, erkeklerle birlikte bir bütünü tamamlayan diğer yarıdır" (Ebû Dâvûd, Tahâret, 94) buyurarak kadın ve erkek birlikteliğine dikkat çekmiştir. Kur'an güçlü aileler oluşturabilmek için, evliliği teşvik ederek, "Sizden bekâr olan kimseleri evlendiriniz." (Nûr, 24/32) buyurmuştur. Zaruret olmadıkça bekârlığı hoş karşılamamıştır (Özbek, 1996, s.51) "...Size helâl olan kadınlarla evlenin..." (Nisâ, 4/3) gibi emirlerle, insanları evliliğe ve aile yuvası kurmaya teşvik etmiştir. Çünkü aile, neslin devamı, yeryüzünün ıslahı, huzur ve barışı için temel kurumdur.

Hz. Peygamber'in de (s.a.s), evliliği teşvik konusunda birçok hadis-i şerifi vardır. "Nikâh benim sünnetimdir. Bundan yüz çevirenler benden değildir"

(Buhârî, Nikâh, 1; Müslim, Nikâh, 5; Nesâî, Nikâh, 4; Dârimî, Nikâh, 3). “Ey gençler! Sizden evlenmeye güç yetirenler evlensin.” (İbn Mâce, “Nikâh”, 1) buyurarak maddî ve manevî olarak evliliğe hazır olan gençlerin evlenmelerini istemiştir. Bunları tavsiye ederken de iffetinin korunmasına ve aile mahremi-yetine dikkat çekmiştir. Hz. Peygamber (s.a.s), “Hiç bir erkek yanında mahremi olmaksızın bir kadınla başı başa kalmasın” (Buhârî, Nikâh, 111; Müslim, Hacc, 74). “Allah’a ve Ahiret gününe inanan kimse, aralarında mahremi yokken bir kadınla halvette bulunmasın” (Ahmed b. Hanbel, 3/339) buyurarak, insanların meşru sınırların dışına çıkmasına müsaade etmemiştir.

4.1. Aileyi Tehdit Eden Yerel ve Küresel Unsurlar

Aile, sorumluluk sahibi herkesin üzerinde düşünmesi ve her türlü zararlı akıma karşı korunması gereken önemli bir kurumdur. Çünkü ailenin, en temel insani değerlerin, kültürün ve neslin devamını sağlamada, değer yargılarının gelecek nesillere aktarılmasında, sağlıklı, nitelikli, ahlaklı nesillerin yetiştirilmesindeki rolü çok büyüktür. Aile iyyinin, doğrunun, güzelin, kutsalın fark edilmesi ve ortak bir yaşam süreci içerisinde öğrenilip içselleştirilmesinde etkili bir kaynaktır.” (Hökelekli, 2013, s.289).

Günümüzde aile kurumunu tehdit eden sorunlar arasında bireysellik, aşırı dünyevileşme, ölçüsüz ve sınırsız sosyal medya kullanımı, mahremiyet algısının değerini yitirmesi, moda, hız ve haz tutkusu, tüketim bilincinin yok olması, israfın artması, cinsiyetsizleştirme faaliyetlerinin yaygınlaştırılması, boşanma oranlarının artması, evlilik oranının azalması, çocuk oranının düşmesi, eşcinsel evlilik, nikâhsız birliktelik gibi aile yapısını tehdit eden yerel ve küresel sorunları zikretmek mümkündür. Bu sorunların yaygınlaştığı günümüzde aile bağları ciddi anlamda çözülmektedir. Bir taraftan aileyi birbirine bağlayan sevgi ve güven duyguları her geçen gün zarar görürken diğer taraftan aile kurumunu temelden sarsan etkenler hızla yayılmaktadır.

Küresel dünyada bu sorunlar aileyi ve toplumsal yaşamı değiştirip dönüştürmektedir. Günümüz insanı, bireysel tercih ve beklentilerin öne alındığı, her şeyin akıl ve mantıkla ölçüldüğü, aile ilişkilerinin sevgi, merhamet ve duygusallıktan uzaklaştırıldığı, başarının rekabetle ölçüldüğü; dayanışma, paylaşma ve uzlaşmanın değil de yarışmanın esas alındığı; tahammülün, kanaat etmenin, sabretmenin kişisel gelişmenin önünde engel olarak görüldüğü; daha fazlaya sahip olmanın ve daha fazlasını tüketmenin insan

olmanın bir ölçüsü sayıldığı; markaların ve imajların insanları yönlendirdiği; değişimin, değiştirmenin ve yenilenmenin yükselen değer olarak kabul edildiği vb. durumlar aileyi ve toplumsal hayatı ciddi anlamda tehdit etmektedir (Şentürk, 2008, s.12-13).

Tüm bu tespit ve gözlemlerden hareketle toplumsal yapının temel taşı olan aile kurumunun, tarihte eşi benzeri görülmemiş tehditlerle karşı karşıya olduğunu söyleyebiliriz.

5. Dünden Bugüne Diyanet İşleri Başkanlığının Aileyle İlgili Çalışmaları

5.1. Diyanet İşleri Başkanlığının Aile Çalışmalarının Tarihçesi

Anayasal bir kurum olan (1982 Anayasası 136. madde) Diyanet İşleri Başkanlığı, kurulduğu tarihten itibaren milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi amaç edinerek, özel kanununda belirtilen “İslam dininin inançları, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek” üzere görevlendirilmiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığının aile ile ilgili çalışmalarının mevzuata girme süreci 1998 yılında gerçekleştirilen II. Din Şûrası ile başlamıştır. Şûranın tavsiye kararlarının sonucu olarak Başkanlığın ilgili birimleri arasında Dini Danışma ve Rehberlik hizmetinin içeriği, kapsamı, kimler tarafından yürütüleceği hususları hemen her toplantıda gündem olmuştur. Bu süreçte Din İşleri Yüksek Kurulu ile Din Hizmetleri Dairesi Başkanlığı ortaklaşa çalışmalar yürüterek etkin rol üstlenmiştir. 15 Nisan 2002 tarihinde Başkanlıkça yürütülecek hizmetleri planlamak, söz konusu hizmetlerin yürütülmesinde merkez, taşra, yurtdışı birimleriyle ayrıca Başkanlık dışındaki resmi ve özel kuruluşlarla gerekli koordineyi sağlamak üzere DİYK ARGED Merkezi Yönetim Kurulu Üyeleri, APK Dairesi Başkanı, Din Hizmetleri, Din Eğitimi, Dini Yayınlar ile Dış İlişkiler Dairesi Başkanı’ndan oluşan “Aile ve Evlilik Törenleri Komisyonu” kurulmuştur (Yıldız, 2019, s.1108-1109). Söz konusu Komisyonunun çalışmaları neticesinde 13 Haziran 2003 tarih ve 248 sayılı Başkanlık makam onayı ile pilot uygulama yapmak üzere Adana, Ankara, Elazığ, İstanbul, İzmir ve Samsun İl Müftülüklerinde ilk Aile Büroları kurulmuştur (Yıldız, 2019, s.1110).

Başkanlık bürolarda görev yapan personelin bilgi ve yetkinliğini artır-

mak amacıyla çalışmalara başlamış ve bu illerden gelen en az dört yıllık dini yükseköğrenime mezunu, sicili olumlu, temsil yeteneği olan ve iletişim becerileri yüksek din görevlilerinin Ankara’da hizmet içi eğitim semineri almaları sağlanmıştır.

Hizmet içi eğitim seminerinde eş seçimi, evlilik öncesi faaliyetler, evlilik törenleri, ailede hak ve sorumluluklar, aileyi tehdit eden unsurlar gibi konularda uzmanlarca bilgilendirme yapılmıştır. Bu çalışma ilk olması bakımından önemlidir. Her yıl aile bürosu açılan il müftülüklerinin sayısı ve hizmet içi eğitim seminerlerinin içeriği artırılmıştır. Çocuk ihmali ve istismarı, ailelere yönelik sosyal hizmetler, aile içi iletişim, aile içi şiddet vb. konular da kapsama alınmış; ayrıca din görevlilerine aile ile ilgili çalışmaları olan diğer kurum ve kuruluşlar hakkında bilgi verilmiştir.

2007 yılında Aile Bürolarının ismi “Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu” olarak değiştirilmiş; danışanlara verilen hizmetin içeriğinde dini danışma ve rehberlik vurgusu yapılmıştır. 2010 yılında yapılan yasal değişiklikle Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde “Aile ve Dini Rehberlik Daire Başkanlığı” kurulmuştur. 2007 ile 2011 yılları arasında 81 ilin tamamında Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu açılışları tamamlanmıştır (Yıldız, 2019, s.1112).

2013 yılında yayınlanan “Aile İrşat ve Rehberlik Büroları Genelgesi” ile büroların çalışma şartları, fiziki imkanlar ve ihtiyaçlar, kullanılacak eğitim materyalleri ve geliştirilecek hizmet modülleri hakkında detaylı bilgiler verilerek büroların daha profesyonel hizmet sunması ve kurumsallaşmasının hızlanması sağlanmıştır. 2014 yılında yürürlüğe giren “Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliği” ile “Aile ve Dini Rehberlik Bürosu” (ADRB) olarak ismi değiştirilen bürolarda zamanla uzman personel sayısı ve yetkinliği de artmıştır. Aynı yönergede 2019 yılında yapılan değişiklikle görüşme odası, eğitim salonu, çocuk oyun alanı, kütüphane/okuma salonu, mescit bulunan büroların merkeze (ADRM) dönüştürülerek hizmet vermesi sağlanmıştır (Yıldız, 2019, s.1113).

Yurt genelinde tüm il müftülüklerinde bir il müftü yardımcısının sorumluluğunda ADRB/M çalışmaları yürütülmektedir. ADRB/M telefon hattının ALO 190 Fetva Hattına entegre edilmesiyle beraber büro ve merkezlerin tanınırlığı da artmıştır. DHYS’den alınan verilere göre 2024 yılı Mayıs ayı itibarıyla 81 il ve 378 ilçe müftülüğüne bağlı olarak hizmet vermekte olan ADRB/M’lerle ilgili genel bilgiler aşağıdaki tabloda belirtilmiştir:

Aile ve Dini Rehberlik Hizmetlerine Dair İstatistikler			
Aile ve Dini Rehberlik Hizmetleri Mekânı Sayısı	Aile ve Dini Rehberlik Bürosu	Aile ve Dini Rehberlik Merkezi	Toplam
	459	25	484
Aile ve Dini Rehberlik Bürosu Olan İl Sayısı			81
Aile ve Dini Rehberlik Bürosu Olan İlçe Sayısı			378
Büro ve Merkezlerde Görevli Personel Sayısı	Kadın	Erkek	Toplam
	2031	2561	4592
Sosyal Hizmet Kurumlarında Görevli Toplam Personel Sayısı	Çocuk Evleri/Çocuk Evleri Sitesi: 1453		1996
	Kadın Konuk Evi: 152		
	Huzurevi/Rehabilitasyon Merkezi: 390		

Tablo 1: Ülke Geneline Hizmet Sunan Aile ve Dini Rehberlik Büro/ Merkezleri ve Personel Sayıları (2 Mayıs 2024 itibarıyla)

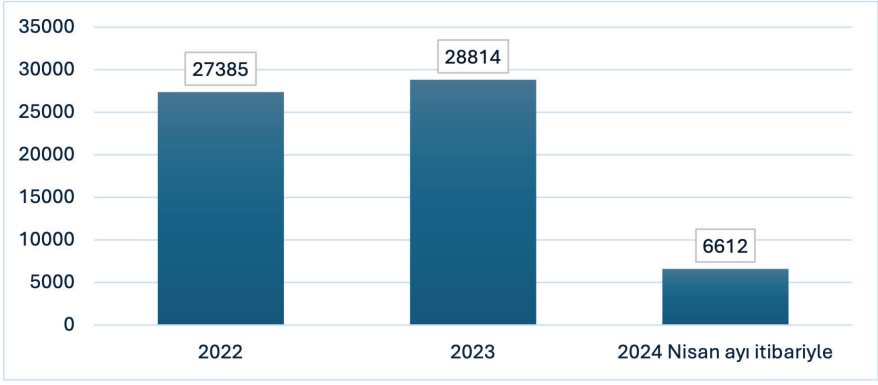
5.2. Diyanet İşleri Başkanlığının Aileye Yönelik Kurumsal Çalışmalarının Mevcut Durumu

Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde yer alan Aile ve Dini Rehberlik Daire Başkanlığı, din hizmetleri ve manevi rehberlik hizmetlerini yürüten birimlerden biridir. Başkanlığımız; ailenin kurulması, korunması ve güçlendirilmesi hususunda somut adımlar atarak bu hususta toplumsal bilincin oluşması ve farkındalığın sağlanması adına yaptığı çalışmalarına her gün yenisini eklemektedir. Ülkenin tamamına yayılmış olan Aile ve Dini Rehberlik Büro ve Merkezleri (ADRB/M) 2003'ten bu yana kurumsal olarak ve anayasal yetkiye dayanarak toplumun tüm kesimleri için çalışmalar yapmaktadır. Dairenin çalışmaları basılı ve görsel yayınlar hazırlama, yüz yüze ve telefonla danışanlara hizmet verme, eğitimler, seminerler, konferanslar düzenleme, merkezi ve yerel projeler üretip uygulama ve takibini yapma gibi ADRB/M faaliyetleri şeklinde sürdürülmektedir. İl ve

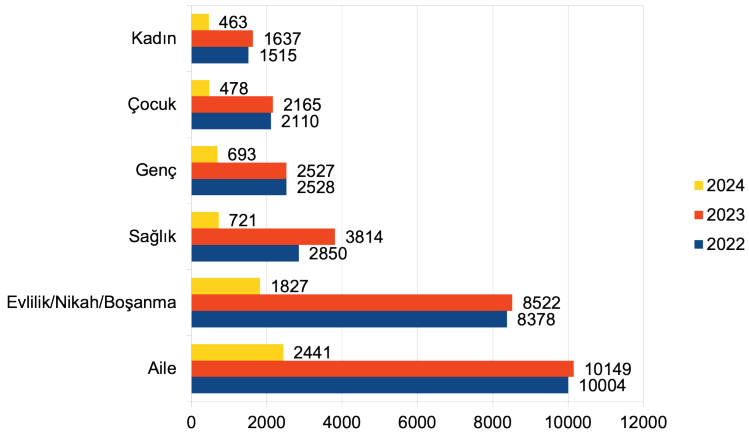
ilçe müftülükleri bünyesinde faaliyet gösteren ADRB/M'ler danışanlardan yüz yüze ve telefonla başvuru almaktadır. Bu başvurular ana konu ve alt konuları dikkate alınarak Din Hizmetleri Yönetim Sistemine kaydedilmektedir. Karteks tarzında yapılan girişlerde danışanların isim ve kimlik bilgileri gibi hiç bir özel veri alınmamakta; yalnızca yaş, eğitim durumu, cinsiyeti gibi istatistik oluşturmaya yönelik bilgiler ve danışmak istediği soru kayıt altına alınmaktadır.

2022 yılından bu güne kadar girilen karteks sayıları ve konu dağılımları aşağıdaki grafiklerde gösterilmiştir:

Grafik 1: Yıllara Göre Karteks Sayıları

Grafik 2: Son 3 Yılda Ana Konularına Göre Karteks Sayıları

Grafik 1'e göre 2022 yılında toplam 27385, 2023 yılında 28814, 2024 yılında ise Nisan ayı itibariyle 6612 karteks girişi yapıldığı görülmektedir. Yukarıda verilen iki grafiğe göre ülke genelinde vatandaşlarımızın aile ile ilgili yaşamış oldukları sorunların çözümü noktasında il ve ilçe müftülüklerine aile, evlilik, nikah ve boşanma konularında başvurdukları ve dini rehberlik hizmeti aldıkları görülmektedir. Bu kapsamda Başkanlığımız merkez ve taşra teşkilatı en çok danışılan konularda toplumsal farkındalığı artırmaya yönelik eğitim içerikli projeler geliştirmekte ve etkili bir şekilde uygulanmasını sağlamaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığı, din hizmetlerinin yürütülmesi, hedef kitleye kolay ulaşılabilmesi ve hizmet kalitesinin artırılması amacıyla diğer kurum ve kuruluşlarla işbirliği protokolleri gerçekleştirerek geniş bir yelpazede ailevi/toplumsal çalışmalarını sürdürmektedir. 2007 yılında Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, 2008'de Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü ile imzalanan protokolleri yürürlükten kaldıran ve daha kapsamlı hale getirilen 2011, 2013, 2018 ve en son 2023 yılında Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile imzalanan iş birliği protokolleri Başkanlık personelinin etki alanını genişletmesi bakımından kolaylık sağlamıştır. (Yıldız, 2019, s.1121).

Mekan Türü	Faaliyet Sayısı
Çocuk Evi	10142
Kadın Konuk Evi	2811
Rehabilitasyon Merkezleri	133
Yetiştirme Yurdu	38
Toplam	13124

Buradan hareketle ADRB/M personeli çeşitli dezavantajlı gruplara ulaşabilmek amacıyla Sosyal Hizmet Kurumlarında da düzenli görev yapmaktadır. Başkanlık personelinin söz konusu kurumlarla gerçekleştirilen protokoller çerçevesinde 2023 yılının başından bu yana yaptığı çalışmalar hakkındaki genel bilgiler şu şekildedir:

Tablo 2:1 Ocak 2023-2 Mayıs 2024 Tarihleri Arasında Sosyal Hizmet Kurumlarında Gerçekleştirilen Faaliyet Sayıları

Başkanlığın aileye yönelik çalışmalarından biri de proje temelli etkinliklerdir. İl ve ilçe müftülüklerine bağlı ADRB/M'lerde genel ve bölgesel sorun ve

ihtiyaçlara göre hazırlanan projeler yoluyla çeşitli faaliyetler üretilmektedir. Projeler Diyanet İşleri Başkanlığı Araştırma-Geliştirme ve Proje Yönergesine uygun olarak hazırlanmakta ve Başkanlıkça onaylandıktan sonra uygulamaya geçirilmektedir. 2020 yılının başından bu yana aile ana konusu altında mahremiyet, aile içi iletişim, aile içi şiddet, evlilik, nikah, boşanma gibi alt konularda toplam 420 yerel proje onaylanarak uygulamaya konmuştur.

Aileye ilişkin hizmetlerin etkinliğini ve hizmet kalitesini artırmak amacıyla merkez teşkilatı tarafından planlanan hizmet içi eğitimleri ADRB/M’lerde görev yapan tüm personelin alması sağlanmakta, ayrıca personelin talep ve ihtiyaçları doğrultusunda aylık olarak evrimii konferanslar gerçekleştirilmektedir. Bununla beraber 2023 yılı sonunda ADRB/M personelinin çalışma alanlarıyla ilgili olarak hizmetlerin verimliliği ile ilgili görüşlerini ortaya koymak üzere anket çalışması yapılmış olup sonuçların yorumlanması süreci devam etmektedir.

6. Aileyi Etkileyen Küresel Tehditler ve Başkanlığın Faaliyetleri

Aile ve Dini Rehberlik Daire Başkanlığı aileyi etkileyen sorunlara çözüm üretmek üzere çalışmalarına devam etmekte ve bu anlamda içinde bulunduğumuz ağı ve güncel durumu yakından takip etmektedir. Aileyi tehdit eden küresel tehditlerin başında aile içi şiddet, evlilik oranlarının düşmesi, boşanma oranlarının yükselmesi, gençler arasında yaygınlaşan aileden kopuş, yalnız yaşamanın yaygınlaşması, genel olarak zararlı alışkanlıklar ve bağımlılıklar, özellikle internet ve oyun bağımlılığı, cinsiyetsizleştirme faaliyetleri ve sağlıklı cinsiyet gelişiminin bilinçli olarak engellenmesi, savaş ve glerin aile yapısında neden olduğu yıkımlar gibi önemli sorunlar gelmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı tüm bu hususlarda proje ve faaliyetler yürüterek toplumun farkındalık kazanmasına yönelik çalışmalarını sürdürmektedir. Bu çalışmada tüm dünya ile birlikte toplumumuzda meydana gelen olumsuz değişimler karşısında anayasal yetkiye dayanarak eğitimli ve farkındalığı yüksek personel marifetiyle yürütülen çalışmalara değinilecektir.

6.1. Cinsiyetsizleştirme Faaliyetleri Karşısında Yürütülen Çalışmalar

Kimlik, insanın nasıl bir kimse olduğunu gösteren belirti ve özelliklerin bütünüdür. İnsanın bütün kimliğini birden fazla kimlik türü şekillendirir. Kimlik tohumları anne ve babanın yanında erken çocukluk döneminde ekilir, filizlenir, çocukla birlikte gelişir ve büyür. Kimlik gelişiminin doğru ve sağlıklı olması için anne ve babaların çocukla iyi, yapıcı ve destekleyici ilişkiler kurmaları, çocuk için olumlu ve doğru model olmaları çok önemlidir.

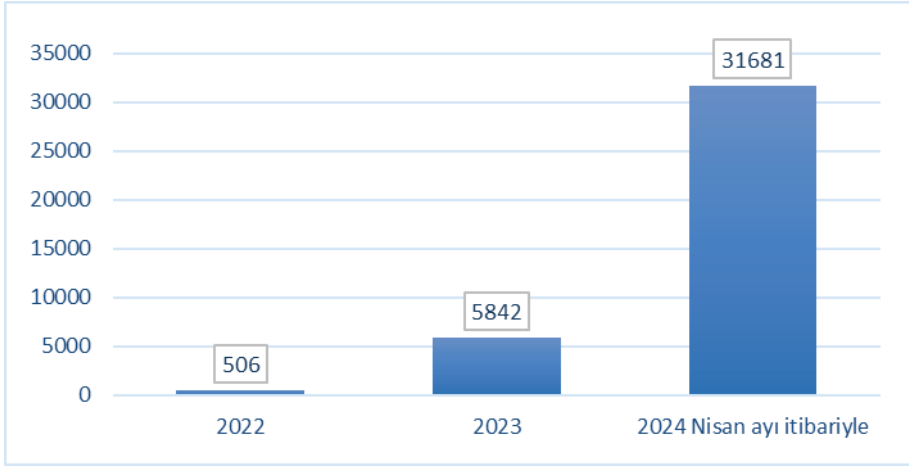
Kimliğin önemli parçalarından biri de cinsiyet kimliğidir. Çocuğun doğuştan kendini gösteren biyolojik cinsiyetiyle uyumlu olan cinsiyet kimliğini benimsemesi önemlidir. Yani çocuğun kendi doğum cinsiyetini içselleştirip doğru algılamış olması ve benimsemesi ile çocukluk, ergenlik ve erişkinlik yaşamında cinsiyetinin gerektirdiği toplumsal rol ve görevleri rahatsızlık hissetmeden uygulayabilmesi onun cinsiyet kimliğinin sağlıklı gelişmiş olduğunu gösterir. Cinsiyet kimliği gelişim süreci sağlıklı bir şekilde ilerlemezse çocuklarda cinsiyet hoşnutsuzluğu olarak bilinen ciddi bir psikiyatrik durum ortaya çıkabilmektedir (Özsungur, 2010). Burada çocuğun doğuştan getirdiği cinsiyet ile kendisinin hissettiği ya da dışı vurduğu cinsiyet arasında belirgin uyumsuzluklar söz konusudur.

Toplumsal hayatın değişmesiyle birlikte ailenin karşılaştığı riskler de değişmiştir. Son dönemlerde sıkça gündeme getirilen ve büyük bir sorun olarak günümüzü ve geleceğimizi tehdit eden cinsiyetsizlik ya da cinsiyetsiz toplum oluşturma faaliyetleri büyük bir problem halini almaktadır. Dinen haram (Özay, 2016) olan eşcinsellik günümüzde normal olarak empoze edilmeye çalışılmakta sosyal medya vasıtasıyla topluma dayatılmaktadır. Oysaki cinsiyetsiz toplum ailesiz toplum demektir. Fıtrata dayalı kadın ve erkeğin ortadan kaldırılması soyun devamına ket vuracak, sahîh nesebin ortadan kalkmasına sebebiyet verecektir. İslam literatüründe bu konu şahıs ve toplumsal ahlak, cinsiyet ahlakı ve eğitimi gibi açılardan ele alınıp fert ve toplumların böyle bir sapkınlıktan korunması, insanların bu tür davranış ve eğilimlerini önleyici ve tedavi edici tedbirlerin alınması üzerinde önemle durulmuştur. İffetin ve neslin korunması dinin temel gayeleri arasında zikredilmiş (Gazzali, 1994, s.333), cinsel sağlık ve ahlak eğitimine önem verilmiş, müstehcenlik, fuhuş ve zina ile mücadele edilmiş (Nisa, 4/25, İsra, 17/32, Nur, 24/2-3, 31), nikahlı karı-koca arasında bile gerekli sınırlar çizilmiştir.

Aile, insanı hayata hazırlayan değerlerin öğrenildiği bir eğitim yuvasıdır. Dünyaya gelen her insan ilk eğitimini burada alır. İnsani, ahlaki ve dini değerlerini burada öğrenir ve özümser. Daha da önemlisi, insanların inanç, fikir, vicdan ve ahlak dünyaları ile kimlik, kişilik ve karakter yapıları, içinde doğup büyüdüğü ailenin değerleriyle şekillenir. Özellikle sevgi, saygı ve güven duygularının doyuma ulaşması hususunda ailenin yerini dolduracak alternatif bir sosyal yapıdan söz etmek mümkün değildir. İnsanlık için huzurlu ve güvenli bir geleceğin yolu, bütün unsur ve değerleriyle aile kurumunun sağlam bir temel üzere inşa ve ihyasından geçmektedir. Nesillerin duygusal, ruhsal ve fiziksel gelişimleri ve geleceğe kendi değerleriyle yürüyebilmeleri, ancak sağlıklı ve sağlam temellere dayanan bir aile yapısının sürekliliğiyle mümkündür. Bu nedenle ebeveynlerin günümüzdeki en önemli sorumluluklarından birisi çocuğunun sağlıklı cinsiyet kimliği gelişimini desteklemesidir. Ebeveynin bu konuda erteleyemeyeceği ve başkasına devredemeyeceği hayati bir rolü ve sorumluluğu vardır.

Diyanet İşleri Başkanlığı, ailenin korunması ve güçlendirilmesine; aileyi tehdit eden zararlı akımlardan ailenin korunmasına yönelik farkındalık çalışmaları yapmaktadır. Bu kapsamda Aile ve Dini Rehberlik Bürolarında görev yapan personele cinsiyetsizlik, eşcinsellik, ailede ahlak eğitimi, mahremiyet bilinci vb. konularda gelebilecek soru ve sorunlara cevap teşkil edecek bir usul ve yöntem oluşturmak; halkımızın bu anlamda danıştıkları meselelere doğru bir rehberlik yapmalarını sağlamak amacıyla personele “Aile Ahlakı Eğitici Eğitimi” seminerleri verilmiştir. “Cinsiyet Kimliği Karmaşası Yaşayan Kişilere Yönelik Manevi Danışmanlık, Cinsiyet Kimliği Gelişimini Etkileyen Faktörler (Sağlıklı Cinsiyet Kimliği Gelişiminde Ebeveynlerin Rolü ve Sorumlulukları, Ailede Anne ve Babayla Güvenli Bağlanma ve Cinsiyet Kimliği Gelişimine Etkisi), Cinsiyet Hoşnutsuzluğu, Tanı ve Yaklaşımlar, Sağlıklı Cinsiyet Kimliği Gelişimi, İslam’ın İnsana ve Farklı Cinsel Yönelimlere Bakışı gibi konularda alanda uzman akademisyen ve psikologlar tarafından verilen seminerlere Aile ve Dini Rehberlik Merkezlerinde çalışan personelin ve vatandaşların katılımı sağlanmıştır. Seminerlere katılanların yıllara göre dağılımı aşağıdaki gibidir:

Grafik 3: Sağlıklı Kimlik Gelişimi Seminerleri Katılımcı Sayısı

Ayrıca bu alanda sıkça karşılaştıkları sorulara Din İşleri Yüksek Kurulu tarafından verilen cevaplar Aile Ve Dini Rehberlik Bürosu görevlilerine iletilmiştir. Başkanlığımız eğitici eğitimi alan görevliler vasıtasıyla diğer personele, halkımıza, anne babalara, 4-6 yaş Kur'an Kursu öğrenci velilerine, Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleriyle iletişim kurularak-talep etmeleri halinde- çocuk evlerinde görev yapan bakıcı anne/bakım elemanlarına yönelik olarak "Sağlıklı Kimlik Gelişimi" seminerleri başlatmıştır.

6.2. Evlilik Öncesi Süreç ve Aile Kurumu ile İlgili Çalışmalar

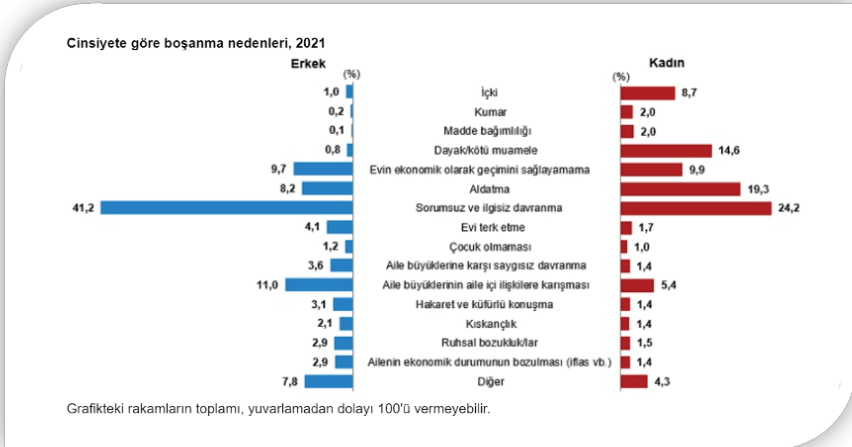
Günümüz ailesinde toplumu derinden sarsan sayısız sorunla karşı karşıya kalınmaktadır. Bu sorunlardan biri de ülkemizde boşanma oranlarının artması evlenme oranlarının ise azalmasıdır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre, 2023 yılında evlenen çiftlerin sayısı 565 bin 435 iken boşanan çift sayısı 171 bin 881 olmuştur. Son yıllarda kaba evlenme hızı azalırken kaba boşanma hızının genel olarak arttığı görülmektedir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2023 Yılı Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, Şubat 2024).

TÜİK tarafından 2022 yılında yayınlanan Türkiye Aile Yapısı Araştırmasına göre; en az bir kez boşanmış bireylerin boşanma nedenleri incelendiğinde, %32,2 ile sorumsuz ve ilgisiz davranmanın ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Bu boşanma nedenini %14,1 ile aldatma, %9,8 ile evin ekonomik olarak geçimini sağlayamama ve %8,1 ile dayak/kötü muamele izlemektedir. Aynı

araştırmada boşanma nedenleri cinsiyete göre incelendiğinde, boşanmış erkeklere ve kadınlara göre en önemli boşanma nedeninin eşlerinin sorumsuz ve ilgisiz davranması olduğu tespit edilmiştir. Bu oran, erkeklere göre %41,2, kadınlara göre %24,2 olmuştur. Erkeklere göre sorumsuz ve ilgisiz davranmadan sonra en önemli boşanma nedenleri %11,0 ile aile büyüklerinin aile içi ilişkilere karışması ve %9,7 ile evin ekonomik olarak geçimini sağlamama olduğu görülürken kadınlara göre sorumsuz ve ilgisiz davranmadan sonra en önemli boşanma nedenleri ise %19,3 ile aldatma ve %14,6 ile dayak/kötü muamele olduğu öne çıkmaktadır (TÜİK, 2021 Yılı Türkiye Aile Yapısı Araştırması, Nisan 2022).

Grafik 4: TÜİK 2022 Yılı Aile Yapısı Araştırmasına Göre Cinsiyet Bağlamında Boşanma Nedenleri

2022 yılı verilerine göre toplumda evlenme oranları ve buna bağlı istatistikler azalma eğilimindeyken, boşanma oranları, yalnız yaşama oranları, tek ebeveynli çocuk oranları gibi istatistikler artış göstermektedir (Türkiye İstatistik Kurumu, İstatistiklerle Aile 2022, Mayıs 2023).

Tablo 3: Hane Halkı Tiplerine Göre Hane Halkı Oranı, 2014-2022

Buradan hareketle ailenin sağlam temeller üzerine kurulması ve sağlıklı bir şekilde devamının sağlanması gerektiği ortadadır. Diyanet İşleri Başkanlığı ailenin kurulması, korunması ve güçlendirilmesi hususunda toplumumuza

dini ve ahlaki bilgi ekseninde rehberlik etmektedir. Ailenin sağlam temeller üzerine inşa edilmesi, kurulan ailelerin güçlendirilmesi ve huzurlu bir şekilde devamının sağlanması için çalışmalar gerçekleştirmektedir. Bu bağlamda Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından evliliğe adım atacak ve yeni evli çiftlere sevgi, merhamet, adalet ve emanet bilinci gibi aileyi ayakta tutan değerler hususunda Kur'an ve sünnet ışığında bilgi vermek amacıyla 8 konu başlığı altında "Evliliğe İlk Adım" seminerleri gerçekleştirilmektedir. Söz konusu proje huzurlu ailelerden oluşan toplumlar inşa etme adına; aile içinde sağlıklı iletişimi sağlamaya, aile bireylerinin birlikte yaşayabilme sorumluluğunu geliştirmeye yönelik eğitimler yapmak amacıyla hazırlanmıştır. Huzurlu aileler sağlıklı ve güçlü toplumları oluştururken bu ailelerde yetişen nesiller toplumların geleceği açısından oldukça önemlidir. Bu sebeple öncelikle aile-sine daha sonra topluma faydalı nesiller yetiştirilmesine ve böylece güvenli bir gelecek oluşmasına katkı sağlamak da projenin amaçları arasındadır.

Evliliğe İlk Adım Seminer Konu Başlıkları	
1.	Evlilik: Ahirete Uzanan Birliktelik
2.	Nikâh ve Sorumlulukları
3.	Ailemin İletişim Dili
4.	Ailede İffet ve Mahremiyet
5.	Yuvamız Merhamet Ocağı Olsun
6.	Çocukla Şenlenen Yuvalar
7.	Evlilikle Büyüyen Ailem
8.	Çevre Bilinci ve Tüketim Ahlakı

Tablo 4: Evliliğe İlk Adım Seminer Konu Başlıkları

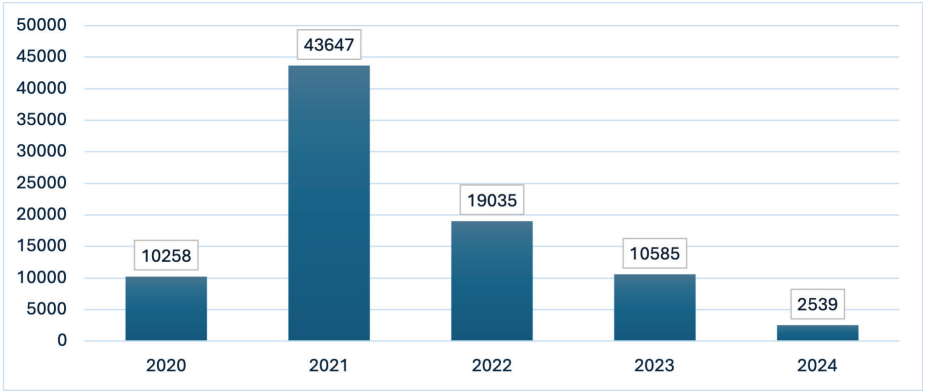
Ayrıca seminerler ve yapılan etkinliklerle;

- Aile kurulurken ve sonraki aşamalarda toplumda var olan bazı yanlış

düşünce ve davranış biçimlerinin İslami referanslar çerçevesinde gözden geçirilmesi ve olumlu örneklerin öne çıkarılması,

- Evliliğe hazırlık aşamasında yaşanabilen problemlerin önüne geçmek ve yeni evli çiftlerin aile içinde karşılaşılabilecekleri problemlere çözüm üretmek için talep etmeleri halinde Aile ve Dini Rehberlik Büro/Merkezlere tarafından dini rehberlik hizmetinin sunulması,
- Huzurlu ailelerin oluşumuna dolayısıyla toplumsal birliktelik duygusuna katkı sağlanması,
- Aile ve Dini Rehberlik Büro/Merkezlerinin gerçekleştirdiği çalışmaların tanıtımına katkı sağlanması, bu projenin hedefleri arasındadır.

Eğitimler, her hafta iki seminer olmak üzere 4 hafta içinde tamamlanmaktadır. Eğitimlerin sonunda katılımcılara katılım belgesi verilmekte ve “Evliliğe İlk Adım” kitapçığı hediye edilmektedir.

Grafik 5: Evliliğe İlk Adım Seminerleri Yıllara Göre Katılımcı Sayıları

6.3. Mahremiyet Bilinci Çalışmaları

Günümüzde internet kullanımının yaygınlaşması, televizyon dizilerinin ve dijital platformlarının etki alanını artırmasının olumsuz bir sonucu olarak çocuklarda ve yetişkinlerde mahremiyet algısının değişmesine neden olmaktadır (Budak, 2018). Buna sosyal medya adı verilen sanal ortamların iletişimi kolay ve sınırsız kılması da eklendiğinde mahremiyetin İslam'ın öngördüğü gibi bir haysiyet meselesi olmaktan çıktığı ve özgürlük adı altında yok sayıldığı açıkça görülmektedir. Bu durum bireylerden başlayarak aile ve

toplum yapısını geri dönüşü zor bir şekilde etkisi altına almakta ve hem bireysel hem ailevi olarak mahremiyet sınırlarının ortadan kalkmasına neden olmaktadır. Başkalarının mahremiyet haklarının ihlal edilmemesi bir tarafa kişiler konunun gerekliliğinden habersiz olarak kendi mahremiyet alanlarını da çocuklarının mahremiyet alanlarını da çekinmeden ve normalleştirerek ortaya sermektedirler. Dolayısıyla çocuklar başta olmak üzere ailenin tüm fertleri kişisel saygınlıklarını, iffet ve özel hayatlarını tehdit eden risklerle karşı karşıya kalmaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığı bu küresel tehlike karşısında eğitim ve bilinçlendirme faaliyetlerini uzun zamandır sürdürmektedir. Başkanlık yurt çapında gerçekleştirdiği aileye yönelik pek çok çalışmada mahremiyet bilinci konusuna değinmektedir. Bunun bir örneği de halen devam etmekte olan “Değerleriyle Güçlü Ailem” projesi, Temel Aile Bilinci Eğitimleri, Aile Ahlakı Seminerleri ve Mahremiyet Eğitiminde Babanın Rolü Eğitimleridir. Bu ve benzeri faaliyetlerle sadakat, güven ve iffet gibi aileyi ayakta tutan değerler konusunda farkındalık oluşturmak amaçlanmaktadır. Bu amaçla gerçekleştirilen bazı eğitim/seminer faaliyetleri ve katılımcı sayıları aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Başkanlıkça Gerçekleştirilen Eğitimler	Katılımcı Sayısı
Temel Aile Bilinci Eğitimleri	140.361
Değerleriyle Güçlü Ailem Konferansları	17.500
Aile Ahlakı Seminerleri	956
Mahremiyet Eğitiminde Babanın Rolü	20.461

Tablo 5: Mahremiyet Eğitimlerini Kapsayan Bazı Faaliyetler ve Katılımcı Sayıları

Vaaz ve irşat faaliyetleri ile 4-6 yaş Kur'an Kurslarında öğrencilere ve velilere yönelik mahremiyet eğitimi seminerleri de uzun yıllardır devam eden çalışmalardandır. Ayrıca “Dünü ve Bugünüyle İslam'da Mahremiyet”, “İslam Hukukunda Mahremiyet ve Sosyal Medya” gibi birçok kitabın yanı sıra Aile Haftası münasebetiyle Diyanet İşleri Başkanlığınca düzenlenen Aile Forumlarında yer alan bildirilerin yer aldığı “Mahremiyet Bağlamında Sosyal Medya ve Aile (Aile Forumu-1)” ve “Dijital Dünyada Değerleriyle Aile Olmak (Aile Forumu-5) gibi eserler konunun detaylarıyla ele alındığı basılı

yayınlarıdır. Bununla beraber Başkanlığın süreli yayınlarında da mahremiyet bilinci konusuna sıkça yer verilmektedir.

6.4. İsraf ve Tüketim Bilinci İle İlgili Çalışmalar

Günümüz toplum yapısında ekonomik sistemlerin ve şartların da değişimiyle tüketim algılarının da değiştiğini söyleyebiliriz. Modern şehir hayatının ve bunun neden olduğu sorunların yaygınlaşması, yoğun stres içeren çalışma hayatı, her alanda rekabetin artması, bireylerin ihtiyaç ve istek dengesini kaybetmesine ve tüketim alanındaki beklentilerin yükselmesine sebep olmuştur. Bu durum ailelerin de psikososyal alışkanlıklarının değişmesine, mutluluk kriterlerinin tüketimle doğru orantılı olarak belirlenmesine dolayısıyla israfın artmasına neden olmaktadır. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de enerji kaynaklarının boşa kullanımı, zaman, gıda ve giyecek israfı, borçlanmanın sıradan kabul edilmesi, gelir-gider dengesinin sağlanamaması, daha çok mal sahibi olma eğilimi, harcamaların her geçen gün artması, geri dönüşümün yeterli ilgiyi görmemesi vb. durumlar tüketimin bir yaşam tarzı haline gelmesiyle ilişkili toplumsal sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır (T.C. Ticaret Bakanlığı, Türkiye İsraf Raporu, Ankara: Aralık 2018).

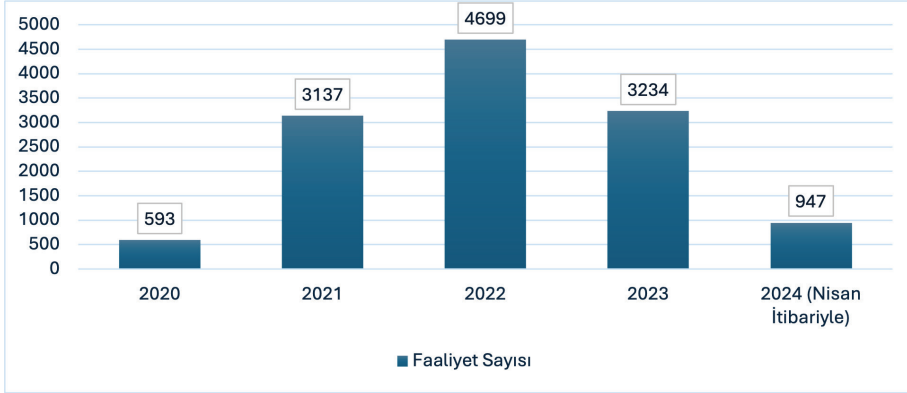
Tüm bu küresel problemlere karşı ilk ve en etkili farkındalığın ailede kazandırılacağı düşüncesiyle Diyanet İşleri Başkanlığı tüketim ve israf konusuyla ilgili seminer, konferans, sohbet vb. pek çok faaliyet gerçekleştirmiştir. Aşağıdaki tabloda 2020 yılından bu yana yapılan çalışmalardan bazıları yer almaktadır.

Faaliyet Konusu	Faaliyet Sayısı
Çevre Bilinci	664
Dünyevileşme	1103
Şükür	1110
Tüketim Ahlakı	506
İsraf-Tasarruf	638
Zaman Bilinci	303

Tablo 6: Tüketim ve İsraf İle İlgili Olarak 2020 Yılından Bu Yana Gerçekleştirilen Faaliyet Sayıları

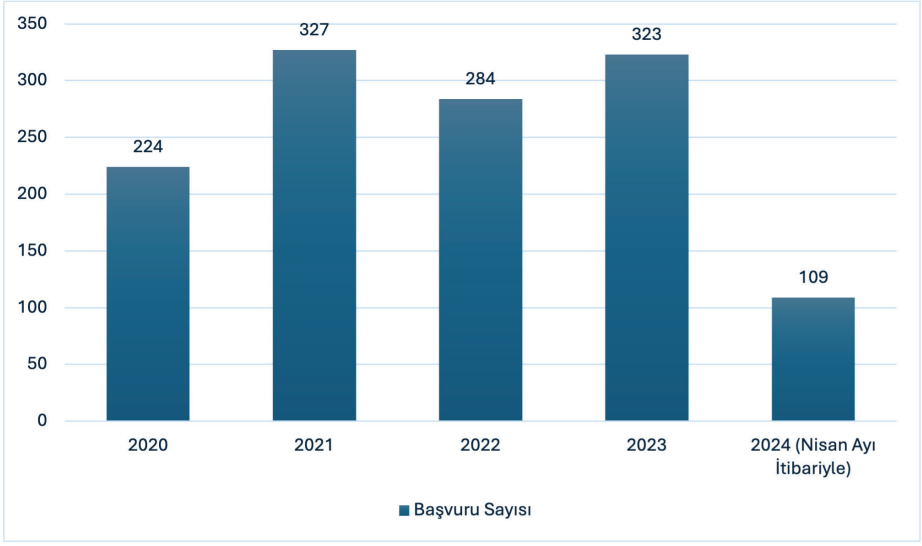
6.5. Bağımlılıkla Mücadele Çalışmaları

Aileyi olumsuz etkileyen küresel tehlikelerden biri olan bağımlılıkla mücadele de Başkanlığın önemli çalışma alanlarından birini oluşturmaktadır. Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü Göç ve Manevi Destek Daire Başkanlığının çalışma alanlarından biri olan bağımlılıkla mücadele, il ve ilçe müftülükleri bünyesinde oluşturulan koordinatörlükler marifetiyle yurt çapında cami ve Kur'an Kurslarının yanında ilk ve ortaöğretim kurumları, AMATEM (Alkol ve Uyuşturucu Madde Bağımlıları Tedavi ve Araştırma Merkezi), ÇEMATEM (Çocuk Ergen Alkol Madde Tedavi Merkezi), KYK Yurtları, YEDAM (Yeşilay Danışmanlık Merkezi) gibi kurum ve kuruluşlarda çeşitli farkındalık çalışmaları ile sürdürülmektedir. Gençlere, çocuklara, velilere ve bağımlı bireylere yönelik gerçekleştirilen seminer, konferans, ders, eğitim, sohbet, toplantı, ziyaret vb. çalışmaların sayısı 2020 yılından bu yana 12610'a ulaşmıştır. Ayrıca ülke çapında yapılan vaaz irşat programlarında da bağımlılık konusu 69755 kez işlenmiştir.

Grafik 6: Bağımlılıkla Mücadele Faaliyet Sayıları (2020-2024 Nisan Dönemi)

Bağımlılıkla mücadele koordinatörlüklerinin yanında ADRB/M'lere de zararlı alışkanlıklar ve bağımlılıkla ilgili danışanlar başvurmaktadır. Başvuranlar genellikle bağımlı bireylerin yakınları olmakla beraber tüm ailenin önemli ölçüde olumsuz etkilendiği bir sorunla karşı karşıya olunması nedeniyle ilgili kurumlara yönlendirme yapılmaktadır. 2020 yılından bu yana bağımlılıkla ilgili olarak ADRB/M'lere gelen danışan/başvuru sayıları aşağıdaki grafikte yer almaktadır.

Grafik 7: Yıllara Göre Bağımlılıkla İlgili Olarak ADRB/M'lere Gelen Başvuru Sayıları

6.6. Aile Sorunlarına Yönelik Çözüm Odaklı Bölgesel ve Yerel Projeler

Ülke genelinde hizmet sunan aile ve dinî rehberlik büro ve merkezlerimiz aracılığıyla Başkanlığımız, vahyin muhatabı olarak yaratılmışların en şerefli olan insanı inciten, yaralayan ve insanlığın onurunu hiçe sayan her türlü şiddetle mücadele kapsamında sosyal sorumluluk projeleri geliştirerek uygulamaktadır. Başta kadınlar ve çocuklar olmak üzere; ailenin bütün fertlerine karşı reva görülen her türlü şiddet, ihmal ve istismar, madde ve teknoloji bağımlılığı, intihar ve namus cinayetleri konularında gerçekleştiren faaliyetlerle toplumsal farkındalığın artırılmasına katkı sağlanmaktadır.

2023 yılından günümüze aile ve dinî rehberlik büro ve merkezleri ülke genelinde yerel ve bölgesel sorunlara çözüm sunmaya yönelik 175 proje uygulanmıştır. Özellikle Gaziantep ilimizde bu yıl itibariyle uygulanmakta olan şu üç projeyi sizlerle paylaşmak istiyorum:

- Genç nüfusuyla dinamik ve üreten bir şehir olan Gaziantep'te çocuk ve gençlerin faydalı alanlara yönlendirilmesi; üretken, araştırmacı kimliği ön planda, kuşaklar arası kültür taşıyıcılığında yüklediği görevi artı

değerlere dönüştüren, toplum dinamiklerini harekete geçirebilmelerini amaçlayan “Düşünüyorum, Tasarlıyorum, Gerçekleştiriyorum” Projesi.

- Yerelde karşılaşılan sorunları ele alarak, ilgili kurum ve kuruluşlarla iş birliği halinde aile içi şiddeti doğuran ve pekiştiren olumsuz tutum ve davranışların ortadan kaldırılmasına katkı sağlamayı amaçlayan “Aile Akademisi” Projesi.
- Çocuk ve ergenlerin gelişim dönemlerine uygun olarak manevi eğitimlerine katkı sağlamayı ve özellikle çocuklar ve gençler arasında zararlı alışkanlıklar konusunda farkındalık oluşturmayı amaçlayan “Erdemli Gençlik Huzurlu Toplum” Projesi.

Sonuç

İslam Dininin inançları, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak üzere kurulmuş olan Diyanet İşleri Başkanlığı, toplumun tüm kesimlerine yönelik hizmet üretirken özellikle kültür ve medeniyeti ayakta tutan en önemli değer olan aile yapısının korunması ve güçlenmesi için yapılan çalışmaları önemsemektedir. Başkanlık, ailenin kurulması, korunması ve güçlendirilmesine yönelik ve evlilik öncesinden başlayarak tüm aşamalarda, yerel, küresel vb. tüm sorun ve risklere karşı çözümler üretme konusunda anayasal yetkiye dayanan sorumluluğunu yerine getirmektedir. Bunun için vatandaşların hafta içi her gün mesai saatlerinde ulaşabilecekleri, yüz yüze yahut telefonla görüşme gerçekleştirebilecekleri ADRB/M personeli hem sayısal hem mesleki yeterlilikle çalışmalarına devam etmektedir. Merkez ve taşra projeleri, koordinatörlük çalışmaları, danışma hizmeti ile yazılı ve görsel yayınlarla yurt genelinde aile yapısının her türlü risk ve tehlikeden korunmasına yönelik faaliyetler her geçen gün artarak devam etmekte, toplumda bu konuda farkındalık oluşturulmasına katkı sağlanmaktadır.

Ailenin bugünkü manzarasına bakarak gelecekte ailenin kurum olarak ortadan kalkacağını söylemek çok iddialı ve kesin bir çıkarım olabilir. Aynı zamanda bu çıkarımın sosyolojik gerçeklere de ters düşeceği ortadadır. Bunun yerine farklı aile biçimlerinin denendiğini; yapı, içerik ve işleyiş açısından ailenin değişim içerisinde olduğunu söylemek daha yerinde bir tespit olmaktadır. İnsanlığın ortak paydası olan aile kurumunun, günümüzde modern ve post modern akımlar ile hızla gelişen teknoloji ve iletişim araçlarının

etkisiyle tarih boyunca belki de hiç olmadığı kadar yerel ve küresel ölçekte tehlike altında olduğu görülmektedir. Bu ortak paydayı, güçlü ve sürdürülebilir kılabilmek için insanı en iyi bilen Yüce Allah'ın koyduğu ilahi yasalara yeniden sımsıkı sarılmak gerektiği ve bu temelden hareket ederek aileyi yeniden bireysel ve toplumsal huzurun membaı haline getirmenin yollarını aramanın zaruriliği aşikârdır.

Sonuç olarak aile ve değerlerinin yeniden hak ettiği seviyi yakalayabilmesi için bireysel ve toplumsal sorumlulukların farkında olunması kadar kamusal alanda faaliyet gösteren kurum, kuruluş, dernek, vakıflar ile klasik medya ve yeni medya platformlarının üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmesi gerekmektedir. Bu sorumluluklar iyi niyet ve gayretle birleştiği zaman değişim ve dönüşümlerin toplumun değerleri, kültürü ve yapısında iyi ve olumlu güzel sonuçlar verecektir.

Kaynakça

- Aktay, Y. (2009). Modern Dünyada Ailenin Dönüşümü ve Muhtemel Geleceği Üzerine Mülâhazalar ve Geleneğe Dayalı Problemler, Küreselleşen Dünyada Aile 2009 Yılı Kutlu Doğum Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereler, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2010, 177-189.
- Budak, H. (2018). Sosyal Medya İletişiminde Mahremiyetin Serüveni, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi 7(1), 146-170.
- Çekiç, S. (2021). Sanal Dünyada Mahremiyet ve Özel Hayat. Tevilat 2/1. 45-65. <https://doi.org/10.53352/tevilat.993177>.
- Gazzâlî. el-Mustasfâ (1. Cilt), (Y. Apaydın, Çev.). Rey. (503).
- Hökelekli, H. (2013). Ailede, Okulda Toplumda Değerler Psikolojisi ve Eğitimi. İstanbul: Timaş Yayınları.
- <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Statistics-on-Family-2022-49683>
- <https://ticaret.gov.tr/haberler/2018-israf-raporu-aciklandi>
- Karaca, M. (2007). Aileyi Tehdit Eden Yeni Bir Tehlike: Sanal İlişkiler. Humanities Sciences, 2(3), 131-143. <https://doi.org/10.12739/10.12739>.
- Karataş, Z. (2015). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi, 1(1), 62-80.
- Öz, N. (2019) “Modern-Seküler Süreçte Ailenin Çözülmesi [The Disintegration of Family in the Modern-Secular Process]”. Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi -Journal of the Faculty of Theology 6/11. 795-836.
- Özay, H. (2016). İslam Hukuku Açısından Cinsiyet Değiştirme. Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 4(1), 1-36.
- Özbek, A. (1996). “Bir Eğitim Kurumu Olarak Ailenin Önemi”, İslâm’da Aile ve Çocuk Terbiyesi-2, Hazırlayan: İSAV, Ensar Neşriyat, İstanbul.
- Özsungur, B. (2010). Cinsel Kimlik Gelişimi ve Cinsel Kimlik Bozukluğunda Psikososyal Değişkenler: Gözden Geçirme. Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi, 17(3), 163-174.
- Şentürk, Ü. (2008). Aile Kurumuna Yönelik Güncel Riskler. Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi 14. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları. 7-31.
- T.C. Ticaret Bakanlığı, (2018). Türkiye İsrar Raporu <https://ticaret.gov.tr/haberler/2018-israf-raporu-aciklandi>

Taberî, Ebû Ca'fer, Muhammed b. Cerir (2009), Câmiu'l-Beyan fi Tefsîri'l- Kur'ân, Dâru'l Kutubi'il İlmiyye, Beyrut.

Türkiye İstatistik Kurumu (2022), İstatistiklerle Aile, 2022. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Statistics-on-Family-2022-49683>

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2023. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2023-53707#:~:text=Bin%20on%C3%BCfus%20ba%C5%9F%C4%B1na%20d%C3%BC%C5%9Fen%20evlenme,binde%206%2C63%20olarak%20ger%C3%A7ekle%C5%9Fti.&text=Bo%C5%9Fanan%20%C3%A7iftlerin%20say%C4%B1s%C4%B1%202022%20y%C4%B1%C4%B1nda,binde%202%2C01%20olarak%20ger%C3%A7ekle%C5%9Fti>.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Türkiye Aile Yapısı Araştırması 2021, Nisan 2022, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Aile-Yapisi-Arastir-masi-2021-45813>

Yıldız, F. (2019). “Diyanet İşleri Başkanlığının Aileye Yönelik Hizmetleri: Aile Ve Dinî Rehberlik Merkezleri/Büroları: Mevcut Durum ve Gelecek Perspektifi”. Uluslararası Mevlid-İ Nebi Sempozyumu - Peygamberimiz ve Aile 21-24 Kasım Antalya, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1103-1133.

Aile Kurumu Üzerinde Küreselleşmenin Etkisi¹

The Impact of Globalization on the Family Institution

Dr. Yadigar ALUŞ

Wayne State University

alusyadigar@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0002-3576-9376>

Özet

Bu çalışma küresel sürecin ekonomik, teknolojik, siyasi ve sosyo-kültürel etkilerinin aile kurumunun yapısını nasıl etkilediğini ve dönüştürdüğünü holistik bir yaklaşım içerisinde analizini yapmayı hedeflemektedir. Araştırma verileri küreselleşmeyle beraber aile kurumunun gittikçe artan bir değer kaybı yaşadığını, aile üyelerinin birbirlerinden kopma ve yabancılaşma yaşadıklarını ve bunun bir sonucu olarak yalnızlaşan bireyin ekonomik belirsizlikler, istikrarsızlıklar ve sosyal kopmalar nedeniyle gittikçe artan kaygılar yaşadığını ortaya koymaktadır. Aile kurumunun güçlendirilmesi ve üyelerinin bahsedilen sorunlarla baş etme yetisinin artırılması için aile üyelerine, eğitim kurumlarına, sivil toplum örgütlerine ve hem yerel hem de merkezi siyasi kurumlara stratejik öneriler sunulmuştur. Aile üyeleri arasında etkili iletişim becerilerinin geliştirilmesi ve uygulanması, dijital medyanın kontrollü kullanılması ve teknolojinin riskleri konusunda çocukların bilgilendirilmesi, aile üyelerinin beraber daha çok ve daha kaliteli zaman geçirmesi aile içi bağları güçlendirecektir. Aileye bu becerilerin kazandırılması özgün ve yaygın eğitimin kalitesinin artırılmasıyla mümkündür. Kültürel değerlerin korunması, gelenek ve göreneklerin aktarılması ve aile ritüellerinin

¹ Bu çalışma 10-12 Mayıs 2024 tarihinde Uluslararası Aile Sempozyumu II: Küresel Tehditler Karşısında Aile Sempozyumu'nda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

sürdürülmesi kültürel kimliğin korunması açısından önemlidir. Sivil toplum örgütlerinin ve bazı kuruluşların aile bireylerine yönelik yapacakları etkinlikler buna katkı sağlayacaktır. Ailelerin ekonomik yapılarının güçlendirilmesi için yardımlar, krediler ve istihdam imkanlarının sunulması önemlidir. Bu konuda devlet kurumlarının finans kurumlarıyla ortak projeler üretmesi ve uygulamaya koyması aile kurumunu ekonomik anlamda güçlendirecektir. Özellikle kadınlara, çalışıp çalışmamalarına bakılmaksızın sağlanan sabit bir gelir, annelerin çocuklarını yetiştirme sürecinde çocuklarıyla daha fazla zaman geçirmelerini sağlayacak ve onların toplumla uyumlu bireyler olmalarına yönelik eğitim ve öğretimlerine daha fazla katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Küresellemenin Etkileri, Aile Değerleri, Ailenin Dönüşümü, Küresel Riskler, Dijital Medya

Abstract

This study aims to analyze how the economic, technological, political and socio-cultural effects of globalization impact and transform the structure of the family institution within a holistic approach. Studies have shown that with globalization, the family institution is gradually losing value, family members are becoming disconnected and alienated from each other, and as a result, the individual who becomes lonely experiences increasing anxiety due to economic uncertainties, instabilities and social separations. To strengthen the family institution and increase the ability of its members to cope with the specified problems, strategic recommendations were presented to family members, educational institutions, non-governmental organizations and both local and central political authorities. Developing and implementing effective communication skills among family members, using digital media in a controlled manner, raising children's awareness of the risks of technology, and having family members spend more quality time together will strengthen family ties.

Keywords: Globalization, Effects of Globalization, Family Values, Transformation of the Family, Global Risks, Digital Media

Giriş

Küreselleşme, yeni bir dünya düzeninin temelleri, ve daha iyi bir gelecek vaadiyle ortaya atılmış bir kavram olup, dünyanın bir bütün olduğu, sınırların önemini yitirdiği, çevresel sorunların çözümüne odaklı, işbirliği, teknolojik gelişme, yeni fırsatlar, kültürel çeşitliliğin korunması, eşitlik ve adalet gibi söylemlere dayalı bir algı yaratılmaya çalışılmıştır. Ancak, bu vaatleri yerine getirmekten ziyade küreselleşme, ulusal sınırları aşan ekonomik, politik, sosyal ve kültürel süreçlerden oluşan, devletler, çokuluslu kurumlar, şirketler ve sivil toplum örgütleri gibi bir çok aktörün içinde yer aldığı, karşılıklı etkileşim ve bağımlılığa dayalı yeni ilişkiler ağı ve bu ağların kontrol ettiği bir sistem olarak varlığını sürdürmüştür. Küreselleşme her ne kadar ekonomik entegrasyon için kullanılan bir terim olsa da ekonominin yanı sıra eğitim, din, spor, hukuk, teknoloji ve eğlence gibi siyasal, kültürel ve politik süreçler içinde yer alan toplumsal kurumları kapsamakta ve etkilemektedir. Ekonomik etkileri ticaret ve yatırım akışları, rekabet ve yeni fırsatlar, ülkeler ve bireyler arası ekonomik eşitsizlikler ve işgücü hareketliliği şeklinde olmaktadır. Siyasi etkileri ise, yeni uluslararası veya çokuluslu örgütlerin, kurum ve kuruluşların ortaya çıkması, bu aktörlerin diğer ülkelerin karar mekanizmalarını şekillendirmeleri, bu örgütlerin gittikçe güç kazanmaları ve ulus-devlet anlayışını değiştirerek ulus-devletlerin otoritelerini zayıflatmaları şeklinde vuku bulmaktadır. Küreselleşmenin sosyal ve kültürel etkileri daha çok tek tip bir tüketim toplumu yaratmak, bir yandan yerel kültürlerin çeşitliliğinin korunması söylemiyle ulus-devletlerin otoritelerini zayıflatmak, öte yandan ise kültürel homojenleşme ve kültürel melezleşme yoluyla toplumların yerel değerlerinin değiştirilerek ve yozlaştırılarak bunların yerine küresel değerlerin yerleştirilmesi çabaları yer almaktadır. Bu durum bir toplumun bütünlüğünü sağlayan ve onu güçlü kılan kurum ve değerleri için bir risk, bir tehdit oluşturmaktadır. Bu kurumların başında yer alan ve toplumun temel taşı olan aile kurumu da küreselleşmenin çözümleyici riskleriyle karşı karşıya bulunmaktadır. Aile kurumu toplumdaki diğer bütün birlikteliklerden ve kurumlardan bir takım özellikleri gereği farklı ve özel bir konum taşır. Bireyler aile kurumunda kabul görür, sayılır ve sevilir, bağışlanır, topluma hazırlanır ve değerler burada bireye aşılanır. Aile, üyelerinin sosyalleşme sürecinin başladığı ve hayatları boyunca devam ettiği tek kurumsal yapıdır. Güçlü bir toplum ancak güçlü aile yapılarıyla mümkündür. O nedenle aile kurumunun küresel tehditlere karşı korunması hayati bir önem taşır. Durkheim'ın da

belirttiği gibi toplumun her parçası bütünü işleyişine katkı sağlayacak bir işleve sahiptir. Aile kurumu da işlev olarak gerçekleştirdiği toplumsal istikrar, kültürel aktarım ve psikolojik iyi oluş ile topluma sağlıklı bireyler yetiştirir ve toplumun işleyişine katkıda bulunur.

Küreselleşmenin Tanımı ve Özellikleri

Küreselleşmenin özelliklerine yapılan vurguya bağlı olarak farklı bakış açılarından çeşitli tanımlamaların yapıldığını görüyoruz. Theodore Levitt, 1983 tarihli “Piyasaların Küreselleşmesi” başlıklı makalesinde küreselleşme terimini kullanan ilk kişi olarak kabul edilir. Yazısında, çok uluslu şirket ile küresel şirket arasındaki farka dikkat çekmiş, çok uluslu bir şirketin birçok ülkede ürün ve uygulamaları yüksek göreceli maliyetlerle ayarladığı halde, küresel şirketin tüm dünya tek varlıkmiş gibi, düşük göreceli maliyetle kararlı bir istikrarla çalıştığını ve her yerde aynı şeyleri aynı şekilde sattığını ifade etmiştir (Levitt, 1983: 2). Giddens küreselleşmeyi, uzak bölgeleri birbirine bağlayan yerel olayların kilometrelerce uzakta meydana gelen olaylarla şekillenmesini sağlayan dünya çapındaki sosyal ilişkilerin yoğunlaşması olarak yorumlar (Giddens, 1990: 64). Held ve arkadaşları küreselleşmenin sosyal ve ekonomik faaliyetlerin sınırlar ötesine yayılmasına ve ulusötesi örgütlerin güçlenmesine dayalı bir süreci oluşturduğunun altını çizer (1999: 15). Fulcher ve Scott küreselleşme terimiyle dünyanın giderek tek bir yer haline geldiğinden, ilişkilerin ve organizasyonların dünya geneline giderek daha fazla yayıldığından ve bir bütün olarak dünyaya dair artan bir farkındalığın ortaya çıktığı fikrine dayalı ilişkilerin ve süreçlerin karmaşıklığından bahseder (2011: 602). Aynı şekilde Robertson, küreselleşmenin bir bütün olarak dünya bilincinin yoğunlaşması anlamına geldiğini savunmaktadır (Robertson, 1992: 8). Ancak bu süreç doğrusal ya da artımlı değil, dinamik, dönüşümsel ve sinerjik bir süreçtir. Küreselleşme sosyal yaşamı mevcut devlet sınırları ötesinde örgütlemenin özel bir yoludur. Bunun için ulusötesi uygulamalara, politikalara, ekonomik ve kültürel uygulamalara neden olmaktadır. Küresel organizasyonlar sadece dünyaya yayılmakla kalmıyor, aynı zamanda yerel topluma da nüfuz ederek hem yerelde olup biteni şekillendiriyor hem de ona uyum sağlıyor. Küyerelleşme (glocalization) terimi, küresel ve yerelin iç içe geçmesini ifade etmek için kullanılmaktadır (Fulcher ve Scott, 2011: 603). Küreselleşme ile yakın ve uzak arasındaki mesafe önemini yitirmekte, insanlar birbirlerine hem sosyal hem de ekonomik anlamda yakınlaşmakta

ve etkileşim içine girmektedir (Kıvılcım, 2013: 219). Bu durumla küreselleşmenin tek bir faktör tarafından belirlenmediği, birbiriyle ilişkili ekonomik, politik, sosyal ve kültürel süreçlerden oluştuğu söylenebilir (Eckes, ve Zeiler, 2003:1). Eski zamanlardan farklı olarak küreselleşmenin yeni bir oluşumu beraberinde getirdiği, para, uyuşturucu ve insan ticareti gibi yasa dışı unsurların da internet veya göç yoluyla dolaşıp akmasını mümkün hale getirdiği gözlemlenmektedir.

Küreselleşme birkaç aşamada bugünkü seviyeye ulaşmıştır. İlk olarak, ulaşımındaki gelişmeler (denizcilik, tren yolları) ve haberleşmedeki keşifler (telgrafın icadı) yoluyla olup, Batı'nın denizaşırı ülkelere seyahati ve oralar da ticari etkilerini yayma fırsatını bulmuş olmasıyla başlar (Baskın, 2001: 5). Bu dönem uluslararası ticarette rekabetin yoğunlaştığı dönem olarak da adlandırılabilir. 1914-1945 dönemlerinde ise I. ve II. Dünya savaşlarıyla beraber, 1929'da ortaya çıkan Büyük Bunalım gibi sosyal olaylar küreselleşmenin ilerlemesini durdurmuştur (Aktan ve Şen, 1999: 10). Ancak 1945'lerden sonra Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası Grubu, Birleşmiş Milletler (UN), Dünya Ticaret Örgütü (WTO), Dünya Sağlık Örgütü (WHO) gibi daha nice uluslararası organizasyon savaştan yeni çıkmış ülkelerin ekonomilerini yeniden kurmalarına yardımcı olmak, uluslararası para sistemini denetlemek ve istikrarı sağlamak amacıyla sermaye dolaşımına izin vermişlerdir (Dillon, 2020: 416-417). 1970'li yıllarda teknolojik gelişmelerin artması ve üretim piyasalarının dışa açılmasıyla, 1980'li yıllarda sanayi firmalarının üretim teknolojilerindeki gelişmeler ve rekabet, 1990'lı yıllarda ise Doğu Bloku'nun çökmesi (Berlin Duvarı'nın yıkılması, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin çöküşü) ve buradaki ülkelerin ekonomik ve siyasi durumu küreselleşmenin hız kazanmasında etkili olan dönemin başlıca olaylarıdır. Bunların dışında Batı'nın geliştirip uygulamaya koyduğu haberleşme uyduları, bilgisayarlar, internet gibi teknolojik buluşlar bilgi ve iletişim devrimini yaratmıştır. Bugün herkesin kolaylıkla ulaştığı ve kullandığı internet küreselleşmeyi zirveye taşıyan en önemli unsur olmuştur. Şu an içinde bulunduğumuz yapay zeka devrinin küreselleşme yapılarını nasıl etkileyeceği merak konusudur.

Küreselleşmenin Ekonomik Etkileri

Küreselleşme gücünü serbest ekonomiden ve rekabetten almaktadır. Çokuluslu şirketlerin ve üretim faaliyetlerinin artması, özelleştirme çalışmaları, rekabetin artması, sermayenin ve işgücünün sınır ötesinde serbest dolaşımı,

yabancı sermaye yatırımlarının teşviki, hizmet sektörünün artması, teknolojik gelişmenin taşımacılık, turizm, inşaat, iletişim, özellikle de finansal hizmetlerde yaygın bir şekilde kullanılıyor olması küreselleşmenin ekonomik boyutunu öne çıkan özelliklerdir. Küreselleşmenin en önemli etkilerinden biri ticaretin önündeki engellerin kaldırılarak serbestliğin önünü açmasıdır. Bu durum gelişmekte olan ülkelere yeni pazar ve yatırım olanakları sunmakla beraber, zayıf kurumsal yapıları sebebiyle lehte görünen bu koşullar onlar için bir dezavantaja dönüşebilmektedir. Ekonomik küreselleşme çokuluslu şirketlerin ve örgütlerin rekabet gücünü arttırdığı için küçük çaplı şirketlerin veya ekonomisi güçlü olmayan ulusal devletlerin bu rekabet karşısında güçsüz kalarak zayıflamalarına hatta önemli ölçüde zarar görmelerine zemin hazırlamaktadır. Kriz durumlarında ise gelişme sürecindeki şirketler, kurum ve kuruluşlar uzun süreli gelir şokuna hazırlıksız olduğu için krizin etkilerinin bunlar üzerinde daha şiddetli olması kaçınılmazdır. Dünya Bankası'nın 2022 Dünya Kalkınma Raporu'nda son dönemde yaşanan Covid 19 pandemisinde görüldüğü üzere, ülkeler arasında ve ülkeler içinde eşitsizlikler gittikçe artarak pandeminin neden olduğu gelir kayıplarının önceden var olan bazı ekonomik kırılganlıkları ortaya çıkardığı ve kötüleştirdiği belirtilmiştir (The World Bank, 2022).

Ülke ekonomilerini kapsayan tek bir pazarda birleşmeyi ifade eden ekonomik küreselleşme, ülkeler arasında mal, sermaye ve emek akışkanlığının artması sonucu ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerin gelişimini ve dünya ölçeğinde karşılıklı etkileşimlerin yoğunlaşmasını, yaygınlaşmasını ifade eder (Fischer,2003:2). Ancak bu süreç ülkelerarası karşılıklı bağımlılığın, işbirliğinin ve benzerliğin artmasına yol açtığı gibi, ulusal düzeyde ticaret bağlantılarının, ilişkilerin ve tercihlerin değişmesine neden olmakta ve Aslan'ın belirttiği gibi uluslararası tercihler gelişmekte, yaygınlaşmakta hatta mecburiyete dönüşmektedir (Aslan, 2005:13). Uluslararası ticaret ve para örgütlerinin sağladığı imkan ve teşviklerle (gümrük tarifesi uygulamaları, kotaların kaldırılması vs.) ticaretin evrensel boyutlara taşınması çalışmaları serbest ticaretin önünü açan girişimlere örnek teşkil etmektedir. Bunun yanı sıra ulaşımda kolaylıklar, teknolojik gelişmeler, iletişim ve haberleşme olanaklarının kolaylığı taşıma ve üretim maliyetlerini düşürerek uluslararası pazarı daha kolay izlenir bir hale getirmiştir (Seyidoğlu, 1975: 189).

Küreselleşmenin Teknolojik Etkileri

Teknolojik gelişmeler Batı ülkelerinde ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Bu nedenle ulusal bazda üretilen teknolojinin uluslararası kullanımı gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkeler tarafından istila edilmesini devam ettirmekte, bu ülkeleri teknolojiyi üreten ve pazarlayan ülkelere bağımlı kılmakta ve gelişmekte olan ülkelerin teknolojik anlamda içsel yeteneklerinin gelişmesinin önüne geçmektedir (Archibugi & Pietrobelli, 2003: 5). Teknolojiyi ithal eden ülkeler Küreselleşme ile teknolojik ürünler hayatımızın vazgeçilmezleri arasına girmiş ve günlük yaşantılar onlar aracılığıyla sürdürülür olmuştur. Funk'ın belirttiği gibi “bugün ‘teknolojik beceri’den söz edildiğinde, artık insanî beceri değil, insanın yarattığı ürünlerin becerisi kastedilmektedir (Funk, 2009: 106). Şimşek, teknolojinin egemenliğinde gelişen global dönemde insana bağımlı (insan gücüne ihtiyaç duyan, örneğin bir çekiç) olan teknik araçlardan teknolojiye bağımlı (insan gücünden bağımsız yani akıllı) insana doğru bir değişimin yaşandığını ifade eder (Şimşek, 2014: 61).

Teknolojik gelişme beraberinde güven riskini getirmiştir. Küreselleşme sürecinin gelişen yüksek iletişim teknolojileri sayesinde yasadışı oluşumlar faaliyetlerinin hem planlanması hem de icrası aşamalarında internette, bilgisayar sistemlerinden, multimedya araçlarından faydalanmakta ve insanların güvenliğini tehdit edebilmektedir (Bayar, 2008:29). Teknolojik ürünler ve internet ile sınırlar ortadan kalkmış ve bilgi akışı hızlı bir süreç içerisine girmiştir. İnternet evlerde, işyerlerinde, eğlence mekânlarında, eğitim kurumlarında, finans piyasalarında kısacası hayatın her alanında etkili hale gelmeye, hayatı etkili bir şekilde yönlendirmeye ve farklı hizmet sektörlerinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Paranın, gücün ve bilginin fiziksel merkezlerinin yerini giderek dijital platformlar ve ağlar almış, bu ilerlemeler, belirli bir mekâna veya belirli bir zamana bağlı kalmamızı gerektirmeden, esnekliğe, akışkanlığa ve hareketliliğe izin vermiştir. Böylece birçok aktiviteyi oturduğumuz yerden yapma imkânı doğmuştur. Artık insanlar online derslere katılabilir, bankacılık işlemlerini internette yapabilir, çevrimiçi ibadetlere katılabilir, alışveriş yapabilir, istedikleri spor aktivitelerini izleyebilir, hatta internet aracılığıyla arkadaş edinebilir ve potansiyel eş adaylarıyla tanışabilir olmaktadır.

Küreselleşmenin Siyasi Etkileri

Siyasi küreselleşme dünya üzerindeki toplumların siyasi ilişkilerinin genişlemesini ve etkilerinin yaygın hale gelmesini ifade eder. Siyasi küreselleşme, siyasi güç, otorite ve yönetim biçimlerinin yapısal dönüşüm içerisinde yeniden şekillenmesidir (Bayar; 2008: 28). Siyasi küreselleşmenin altında yatan temel etken ekonomik çıkarlar ve çatışmalardır. Ekonomisi güçlü ülkelerin yeryüzündeki doğal kaynaklardan daha fazla pay alma kaygısı küresel siyaseti belirleyen temel etken olmaktadır. Siyasi küreselleşmenin aktörleri özellikle enerji kaynaklarının yoğun olduğu bölgelere yakın ilgi göstererek bu bölgelerde etkin olmaya çabalamaktadırlar (Hacıtahtiroğlu, 2014: 262). Küresel siyasette birden fazla belirleyici faktör rol almaktadır. Bu faktörler uluslararası kurumlar (Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler, NATO, vb.), ulus devletler, çokuluslu şirketler ve sivil toplum örgütleri ile yerel yönetimlerden oluşmakta ve birbirleriyle etkileşimi kapsamaktadır. Küreselleşme uluslararası kuruluşların etkilerini ve yetkilerini arttırmakta ve ülkeler arası ekonomik ve siyasi iş birliğini güçlendirmektedir.

Küreselleşme ulus-devlet anlayışını değiştirmiş ve klasik egemenlik anlayışlarını ve ulus-devletin rolünü zayıflatmıştır. Çokuluslu firmaların ekonomik ve siyasi güce sahip olmaları ve politikacılar ve diğer baskıcı gruplar aracılığıyla istedikleri düzenlemeleri yaptırabilmeleri ulus devlet anlayışına zarar veren bir unsur olmaktadır. Ulus devlet faaliyet göstermeye devam ediyor olsa bile yetkileri ve hareket gücü önemli ölçüde kısıtlanmıştır. Bu yapının betimlenmesinde “küresel yönetim” (global governance) kavramı kullanılmakta ve bu kavram geleneksel iç ve dış politika ayırımının giderek daha geçersiz bir hale geldiğini ifade eden yeni siyaset anlayışını ve yapısını betimlemektedir (Bayar, 2008: 28). Bayar’ın açıklamasında ek olarak, güvenlik sorunlarına ulus-devlet temelinde yaklaşılmasına gerekçe olarak, yüksek askeri teknoloji ve nükleer silahlara sahip ülke sayısının artması, terörist faaliyetlerin küresel boyutta gerçekleşmesi, kimlik sorunu ile ilgili çatışmalar, sınırları aşan organize suç, insan ticareti ve uyuşturucu kartellerinin faaliyetleri, yasal olmayan göçler, karapara aklama gibi risklerin ve tehditlerin yaygınlaşması nedenler arasında gösterilmiştir (2008: 29).

Küreselleşmenin Sosyo-kültürel Etkileri

Küreselleşme ile bir yerde üretilen bir malın dünyanın her bir tarafına ulaştırılarak satılması anlayışından yola çıkarak, bunun yarattığı kültür için de geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Teknolojik gelişmeler, kitle iletişim araçları, ve internet aracılığıyla yaratılan kültürel unsurların reklamları artık dünya üzerindeki bütün toplumlara ulaşabiliyor ve onları etkileyebiliyor. Toplamlar bu yolla benzer tüketim ve davranış kalıplarını benimsemeye başlıyor. Köse'nin çalışmasında belirttiği üzere İngilizcenin evrensel bir dil haline gelmesi, dünyanın her yerinde ABD bayrağını taşıyan t-shirtlerin satılması ve aynı müziklerin dinlenmesi (Köse, 2003: 4) kültürün küreselleştiğinin örnekleridir. Bu özelliğiyle küreselleşme birbirine benzeyen kültürel unsurları ve birikimleri toplumlara empoze ederek sürdürülebilir bir tüketim toplumu yaratmaya çalışmaktadır. Bu etkileşim süreci aslında iki boyutta işlemektedir. Küresel kültür bir yandan toplumları etkilerken, aynı zamanda yöresel unsurları da içselleştirerek küreselleşme ile melez bir kültür yaratmaktadır. Kültürel melezleşmenin etkileri sadece tüketim alışkanlıklarını değil, aynı zamanda toplumların din, ahlak, gelenek, görenek, ritüel, etnik kimlik ve aidiyet gibi manevi değerlerini de değiştirip dönüştürmektedir. Bu durum bireylerin içinde yaşadıkları öz kültürüne yabancılaşmasına ve ondan uzaklaşmasına neden olmaktadır. Küreselleşme sosyal ilişkileri de değiştirmiş ve dönüştürmüştür. Sosyal medya aracılığıyla bireyler gerçek sosyallikten ziyade sanal sosyalliğe odaklanmış ve sanal bir kültür oluşmaya başlamıştır. Aile üyeleri arasında ve aile dışında yeni sosyal ilişki biçimleri ortaya çıkmıştır. Küreselleşmeyle artan coğrafi hareketlilik aile bağlarını ve ilişkilerini zayıflatabilmektedir. Komşuluk ilişkileri eskisine nazaran bir gerileme sürecine girmiş, arkadaş ve akraba gibi topluluk bağları gittikçe zayıflamıştır.

Küreselleşme Sürecinde Türkiye

Türkiye coğrafyası gereği oldukça önemli bir stratejik konuma sahiptir. Asya ile Avrupa kıtaları arasında yer alması, farklı milletleri, kültürleri ve yaşam tarzlarını içinde bulundurması onu küreselleşmenin etkileri karşısında hassas bir konuma oturtmaktadır. Türkiye, sahip olduğu özel coğrafi konumu ve köklü tarihi nedeniyle kültürler ve medeniyetler arası diyaloga ev sahipliği yapan bir ülke konumundadır (Bayar, 2008: 32). I. Dünya Savaşı sonrası sanayi ürünlerinin eksikliği ve gıda ürünlerinin darlığı nedeniyle

sıkıntılar yaşayan Türkiye, 1923 tarihli İzmir İktisat Kongresi'nde devletçilik ilkesine ağırlık vermiş, bu sıkıntıları aşmak ve ihtiyaç duyulan ürünleri üretmek için önemli kararlar almıştır. El işçiliğinden ve küçük imalattan hızla fabrikalara ve büyük işletmelere geçiş, devletin iktisadi sorumlulukları üstlenerek özel sektör tarafından kurulamayan teşebbüslerin devletçe ele alınması, özel teşebbüse kredi sağlayacak bir devlet bankasının kurulması ve dış rekabete dayanabilmek için sanayinin toplu ve bütün olarak kurulması gibi radikal kararlara dayanıyordu. (Evsile, 2018: 110). Cumhuriyet sonrası dönemde karma ekonomi sistemi ile sanayileşme politikasının önemli adımları atılmıştır. 1923-1950 yılları arasında Türkiye, kuruluşunu gerçekleştirdiği sanayi tesisleri ile, özellikle gıda sektöründe kendi ihtiyacını karşılayabilen dünyanın sayılı ülkelerinden biri haline gelmiştir. Ağır sanayi alanında ise, askerî ve sivil fabrikaların birbirlerinin eksiklerini tamamlayacak kapasite ve üretim yelpazesi ile ülke ihtiyaçlarını karşılama yönünde önemli gelişmeler kaydedilmiştir (Evsile, 2018: 109). Türkiye'de sanayileşme çalışmaları 70'li yıllara kadar devam etmiş ancak ekonomik iktidarsızlıkların artması, Türkiye'ye uygulanan ambargo sebebiyle ülkedeki kaynakların azalması ülkeyi IMF ve Dünya Bankası tarafından önerilen yeni önlemlerin alınması sürecine sokmuştur. 1980'lerde devletin ekonomiden elini çekmesi, döviz ve mal piyasalarının serbestleştirilmesi, yapılan özelleştirmeler ve devletin tarıma sunduğu desteklerin kaldırılması gibi önlemler toplumu belli bir plan dahilinde geliştirme hedefinden ziyade IMF'nin yapısal uyum programları dönüşmüş (Ener, Demircan, 2006: 212) ve ülke yıllarca ödemek zorunda kalacağı ağır bir borç altına sokulmuştur. İlerleyen tarihlerde Türkiye ekonomisi dünya ekonomisinde kendine yer edinebilmek adına önemli çapta ekonomik bir dönüşüm yaşamış, serbest pazar ilkesiyle hareket ederek dışa açık bir politika izlemeye başlamıştır. Bu değişimin Türkiye'ye yansısı kültürel (demokratikleşme, insan haklarının ve hukukun üstünlüğü, kadının statüsü vb.) ve güvenlik boyutunda (uluslararası terörizmle mücadele, silah kontrolü ve silahsızlanma, yolsuzluk, uyuşturucu ve insan ticareti, organize suçlar, yasal olmayan göçler, kara para aklama vb. sorunlarla mücadelede iş birliği) önemli olmuştur (Kıvılcım, 2013: 228).

Küreselleşmenin sebep olduğu göç hareketleri Güney ile Kuzey ve Doğu ile Batı arasında transit geçiş noktası olan Türkiye'yi önemli derecede etkilemektedir. Afganistan'ın Rusya tarafından işgali, Yugoslavya'nın parçalanması, İran devrimi, Irak'ta Saddam'ın faaliyetleri ve Arap Baharı Türkiye'ye

geçici göçü hızlandıran toplumsal olayların örnekleridir (Ekşi, 2014: 55). Türkiye'nin stratejik konumu ve ulaşım alanlarındaki imkanların varlığı transit ülke olmasına zemin hazırlamaktadır (Ünal, 2014: 70-71). Ancak son dönemlerde Türkiye kalıcı bir göçmen nüfusa ev sahipliği yapmaya başlamış, geçmişte göç veren ve geçiş alanı olarak değerlendirilen ülke ekonomik ve siyasi istikrarsızlıklar nedeniyle kitlesel göçlere maruz kalmıştır (Goularas ve Sunata, 2015: 16). Gelen göçmenler diğer ülkelerdeki göçmenlerden çok daha farklı bir muamele görmüş ve bunlar mülteciden ziyade misafir olarak kabul edilmiş, kendilerine maddi ve manevi her türlü imkanlar sağlanmıştır. Ancak Türkiye ekonomisi bu ağır yükü kaldırabilecek özellikte olmadığı için izlenen bu politikanın olumsuz etkilerine maruz kalmıştır. Ülkenin ekonomisi önemli seviyede gerilemiş, evlerin fiyatları karşılanamayacak derecede artış göstermiş, pahalılık ve geçim zorluğu zamanın en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Genç nüfusun önemli bir kısmı iş bulabilmek ve ailelerini geçindirebilmek için yasal olmayan yollarla Avrupa ülkelerine, Meksika sınırından Amerika'ya ve Kanada'ya göç etmek zorunda kalmıştır. 2021 Uluslararası Göç Görünümü verilerine göre, 2019 yılında Türkiye, 578.000 yeni göçmen aldı; bu rakam 2018'e kıyasla %24 daha fazladır. 2019 yılında yeni gelenlerin en fazla olduğu üç ülke arasında Irak, Türkmenistan ve Afganistan yer aldı. Türklerin ise OECD ülkelerine göçü 2019 yılında yüzde 2 artarak 70 bine ulaşmıştır. Bu grubun yaklaşık yüzde 43'ü Almanya'ya, yüzde 9'u Hollanda'ya ve yüzde 8'i ABD'ye göç etmiştir (International, 2021). Anlaşılacağı üzere küreselleşmeye uyum sürecinde alınan kararlar Türkiye'ye pahalıya mal olmuş ve hala olmaktadır.

Küreselleşme Sürecinde Risk ve Güven

Her şeyin rahatça ulaşılabilirdiği küresel dünya, güvenlik açısından risklere açık bir özellik göstermektedir. Modern dönemde kapitalist sistemin getirdiği serbest piyasa ve buna bağlı rekabet ortamı küçük şirketler için bir kaygı yaratmıştır. Sürekli mücadele etme, başarılı ve güçlü olma ihtiyacı, yaşamsal ihtiyaçlarını karşılama, değişime uyum sağlama ve olumsuzluklara karşı kendini koruma gibi endişeler hem bu işletmeler hem de toplumdaki bireyler için bir risk oluşturmuştur. Giddens dışsal ve imal edilmiş olmak üzere iki tür riskten bahseder. Dışsal riskler çoğunlukla doğadan kaynaklanan, kontrol edilemeyen doğal afetler, felaketler olurken, imal edilmiş risklerin insanın gelişim çabaları sonucu hem doğaya verdiği zarar hem de ekonomik ve toplumsal değişimler etrafında oluşan riskler olduğunu belirtir (Akt. Bayhan, 2007:

193-207). Beck, modern dönemde toplumsal servetin artışına paralel olarak bilimsel ve teknik olanakların bolluğu ile toplumsal risklerin üretildiğini ve bu risklerin kıtlık toplumunda görülen bölüşüm sorunlarıyla örtüştüğünü ifade eder. Ayrıca çağımızda toplumların karşılaştığı tehditlerin bu risklere bağlı fiziksel ve kimyasal formüllerin altında kalındığının altını çizer. Çevre kirlilikleri, ekonomik dalgalanmalarla piyasaların çökmeleri, hukukla ilgili devasa davalar, sermayenin değersizleşmesi, toplumsal hareketlerin artışı örnekleri göz önüne alındığında risk toplumunun felaket toplumu olduğunu belirtir (Beck, 2011: 21-29).

Gerçekten de bugün ortaya çıkan çevre tahribatı ve kirliliğinin kaynağına bakıldığında bunların büyük sanayi üreticilerinin bir ürünü olduğunu söyleyebiliriz. Hem çevre kirliliklerinin hem de daha fazla kâr elde etmek amacıyla hayatın her alanında doğallığın neredeyse yok edildiği ve kimyasalların hâkim olduğu bir üretim tarzı insanlık için potansiyel tehditlere dönüşmüştür.

“Bireyselleşmiş Toplum” adlı eserinde Bauman belirttiği üzere, küresel yaşamın adlandırıldığı “yenidünya” düzensizliğinde emeğin ucuzlatılması, yoksulluğun ve yoksunluğun artması ve değerlerde yaşanan kayıp, toplumsal düzensizliğe ve güvensizliğe sebep olmuştur. Normatif düzenlerin ve normların yerinden edilerek yerini teknolojik dayatmalara devretmesi güven kaygısını arttırmıştır (Bauman, 2011: 48-59). İnsanın her şeye ulaşmasının kişilere göre farklılık arz ettiği ve bireyler arası eşitsizliklerin arttığı günümüzde rol ve statülerde meydana gelen değişiklikler bireysel özgürlükleri tartışılır hale getirmektedir. Birey kendi yaşamını yönlendirme konusunda bir yandan sınırsız özgürlüğe sahipken diğer yandan çaresizlikler yaşayabilmektedir. Horney bu durumu “temel kaygı” terimi ile açıklamaktadır. Horney, toplumda veya daha büyük ölçekte dünyada meydana gelen huzursuzluklar, çatışmalar, ekonomik krizler gibi kamu ve bireysel yaşantı dünyasındaki çalkantılar ortamında bulunan ve büyüyen çocukların kaygıya daha meyilli olduklarını, kendilerini kuşatılmış, çaresiz, evsiz-barksız hissettiklerini yani temel kaygılarla yaşadıklarını belirtir (Horney, 2013: 193-198).

Zamanın ve hızın önemli olduğu küresel süreçte hem kurumların hem de bireylerin değişen koşullara çabuk uyum göstermesi ve yeni durumun gerektirdiği formasyonu ve donanımı kısa süre içinde edinmesi beklenmektedir. Bu hızlı yaşam koşullarına yetişme ve uyum sağlama çabası bir baskı unsuru olmaktadır. Bu tür özellikler eşitsizliklere ve kaçan fırsatlara neden olur.

Aile Kurumunun Tanımı ve Önemi

Aile evrensel bir olgu olduğu halde bütün toplumlarda görünen aile özelliklerini kapsayabilecek bir tanıma sahip değildir. Genel hatlarıyla bakıldığında, aile toplumun temel yapı taşı olup, bireyin içinde yetiştiği, sevgi, saygı, güven, bağışlanma, yardımlaşma, dayanışma ve iş bölümü gibi birincil ilişkilerin yer aldığı, anne, baba, kardeşler ve diğer aile üyeleriyle (hane halkıyla) sosyalleşmenin ilk adımının atıldığı ve ileriki dönemlerde devam ettiği, bireysel ve toplumsal kimliğin ilk kazanıldığı, bir ilişkiler ağıdır. Fields ve Casper'a göre doğumla, evlilikle veya evlat edinme yoluyla bir arada yaşayan iki veya daha fazla kişinin oluşturduğu grup aile olarak kabul edilir (Fields ve Casper, 2001:4-6). Murdock, ailenin evrensel bir sosyal grup olduğunu, cinsellik, üyeler arası ekonomik iş birliği, üreme ve çocukların sosyalleşmesi gibi dört önemli fonksiyonu yerine getirdiğini vurgular (Murdock, 1949: 23). Aile doğum, evlilik, evlatlık edinme veya tercih yoluyla bir ilişkisi olan ve bir hanede birlikte yaşayan iki veya daha fazla kişinin oluşturduğu kümedir (Cohen, 2005: 6).

Şener ailenin kan, süt ve evlilik bağlarıyla birbirine bağlanmış fertlerden meydana geldiğini, ailenin, fertlerin ilk sosyalleşme sürecinin başladığı ortam olduğunu, aile üyeleri arasındaki ilişkiler içerisinde, sosyal ve ekonomik boyutlarıyla bir hukuk sistemini bünyesinde barındırdığını belirtir (Şener, 1998: 285). İçli ise aileyi, aile halkının kompozisyonu, otorite, mülkiyet ve akrabalık ilişkileri çerçevesinde ele alır ve ailenin evrensel bir olgu olmakla beraber zaman ve mekân boyutlarında farklılık gösterdiğine dikkat çekerek (İçli, 1997: 59). Aile bireye yaşamını devam ettirebilmesi için gerekli bakım ve desteğin sunulduğu sosyal bir ortamdır (Bayer, 2013: 102). İçerdiği değerler ve kurallar açısından ele alan Sayın'a göre aile toplumun değer yargılarının, normatif kuralların ve sosyalleşmenin en ciddi ve yoğun yaşandığı toplumsal yapıdır (Sayın, 1990: 2).

Aile içi etkileşim ile şekillenen kimlik, bireylerin kendilerine olan saygı, özgüven ve değerlilik duygularının olumlu veya olumsuz gelişiminde belirleyici olmaktadır. Güleç bireyin kişisel ve sosyal olmak üzere iki kimlik algısının bulunduğunu ifade eder (Güleç, 1992: 14). Kişisel kimlik, kişinin varlığı ile ilgili tüm anlamları ve değerleri kapsayan öznel bir duygu olurken sosyal kimlik toplumun manevi kültür unsurları olan din, ahlak, gelenek ve görenekler, değerler ve normlar tarafından belirlenir. Birey aile ortamında bu unsurları öğrenerek ve uygulayarak ve çevresindekilerden davranışsal anlamda geri

bildirimler alarak sosyal kimliğini gerçekleştirir (Bilgin, 2001: 156).

Tanımların her birinde ailenin özelliklerine yapılan vurgu aile kurumunun önemini ve işlevselliğini ortaya koymaktadır. Aile her şeyden önce toplumun istikrarını ve devamını sağlaması açısından hayati bir öneme sahiptir. Aile ortamı içinde yetişen bireyler topluma uyum sağlama ve topluma faydalı birer birey olma özelliklerini aile içinde aldıkları eğitimle kazanırlar. Bireyler aile içinde hiyerarşik yapıyı, kurallara uymayı, sorumluluk almayı ve sorumluluklarını yerine getirmeyi, diğer bireylerle iletişim ve etkileşim yollarını öğrenerek toplumsal sistemin fonksiyonel bir parçası olmayı öğrenirler. Aile toplumsal kültürü oluşturan değerlerin, ahlaki normların, gelenek ve göreneklerin, ritüellerin ve doğru davranış kalıplarının kuşaktan kuşağa aktarıldığı yerdir. Kültürel değerleri öğrenerek ve uygulayarak yetişen bireyler bu değerleri gelecek nesile aktarmada köprü görevi görür. Aileyi toplumun diğer kurumlarından ayıran en önemli özelliklerinden bir diğeri bireylere psikolojik iyi oluş ortamını sunmasıdır. Aile, üyelerinin psikolojik ihtiyaçlarının karşılandığı, sevgi, saygı, güven, bağışlanma, değer ve kabul görme gibi duygusal doyum ve desteğin sunulduğu bir ortam olması açısından önemini korumaktadır.

Aile Yapısındaki Değişimler ve Teknolojinin Aileye Etkileri

Endüstri öncesi tarım toplumlarında geleneksel ve geniş olan aile, sanayi toplumuna geçtikten sonra küçülerek çekirdek aileye dönüşmüştür. Ancak küresel dünyada yer alan toplumsal, kültürel ve ekonomik değişikliklerle beraber ailenin yapısı da değişerek çekirdek aileye alternatif farklı aile yapılandırmaları ortaya çıkmıştır. Tek ebeveynli aileler, nikâhsız çocuklu aileler, eşcinsel aileler, birlikte yaşama, mesafeli aileler ve birleşmiş aileler (İnal Kemal, 2004) bunların örnekleridir. Hacmi gittikçe küçülen aile içinde bireyler çoğunlukla küresel dünyanın etkilerini tek başlarına göğüslemek zorunda kalmaktadırlar. Başka bir deyişle, birey ona güvende olma hissi veren aile, akrabalık, komşuluk, devlet ve din gibi kurumlardan gittikçe kopmakta ve bu kurumlar birey için önemini kaybetmeye başlamaktadır. Küresel dönemin bireyi gittikçe yalnızlaştırmakta ve yabancılaşmaktadır. Bauman'ın sözleriyle ifade edecek olursak “bireyin bu yalnızlığı, onu dehşete düşüren bir durumdur” (Akt. Şimşek, 2014: 192). Bauman küreselleşmenin yarattığı yalnızlaşma ve yabancılaşma gibi tehlikelerle baş etmenin tek yolunun dayanışma olduğunu belirtir (Bauman, 2003: 335). Aile yapısındaki değişimler üyelerinin yüklendiği

rol ve sorumluluklarda da kendini gösterir. Kadının değişen statüsü, eğitim alma, kariyer yapma, sosyalleşme veya çocuk sahibi olma ile ilgili tercihleri aile bireyleri arasındaki ilişki dengelerini değiştirmiş, özellikle çocukların bakımı ve yetiştirilmesi konusunda çatışmaların artmasına neden olmuştur. Kadın hem ev içinde hem de ev dışında artan sorumlulukları ve yükü altında ezilmeye başlamıştır. Beck'lerin belirttiği gibi, modernliğin yarattığı birinci bireyselleşme sürecinde, bireyselleşen erkektir. İkinci bireyselleşme sürecine tekabül eden 1960'larla, sahneye kadınlar da girmeye başlar (Beck ve Beck, 2012: 61). Kadının toplumsal hayat, cinsel hayat ve aile hayatında tüm konularını değiştiren bu süreçten itibaren hiçbir şey eskisi gibi kalmamıştır.

Tarihte nasıl ki toplumlar, kurumlar ve yapılar değişiyor ise kimlik oluşumları da zamanın koşullarına bağlı olarak değişmektedir. Geleneksel toplumlarda kimlik, bireyin dışında ve yaşadığı topluluğun özellikleriyle biçimlenmekte iken küresel toplumda kimlik oluşumu gündemi en fazla meşgul eden konulardan biri olmuştur. Geleneksel toplumlarda bireyin kimliği toplumdaki rol ve statüsü ile belirlenirken küresel dönemde kimlik çoklu, bireysel, yeniliğe ve değişime açık bir hale gelmiştir (Kellner, 2001: 195-196). Kimlik aşırı parçalanmışlık, geçişkenlik, sınırları aşan bir hareketlilik, belirsizlik ve çok çeşitlilik gösteren bir yapıya sahip olmuştur (Karaduman, 2010: 2887). Kimlik sorununun bu dönemde artmasında rol oynayan unsurların başında kitle iletişim araçları ve teknoloji aracılığıyla sunulan reklamlar ve piyasa çalışmaları gelmektedir. Dunn'a göre küresel kimliğin oluşum süreci, benliğin bir tüketim kültürüyle dönüştüğü ve kimlik ile benliğin anlamlandırılmasının teknolojik süreçlerle istikrarsızlaştırıldığı, tüketim formuyla yeniden kurulduğu ve yeniden şekil verildiği bir süreçtir (Dunn, 1998: 66). Küresel dönemin kimlik oluşumunda yapısal bir dönüşüm sonucu tikel ve sıra dışı kimliklere doğru bir eğilimin olduğu görülür. Örneğin, eşcinseller, feministler, Afrikalı-Amerikalılar, cemaatler, göçmen grupları gibi. Sözen bu tür marjinallerin özgürlük ya da hak istemekten ziyade kültürel anlamda tanınmak istediklerini belirtmiştir (Sözen, 1999: 14). Birçok ülkede bu marjinal grupların tanındıklarını ve hem evlenmeleri hem de aile kurmaları için yasal düzenlemelerin yapıldığını görmekteyiz. Küresel süreç içinde aile yapısındaki değişmelerin aile içi ilişkilere de yansımaktadır. Birbirinden uzaklaşan aile üyeleri arasındaki bağlar ve ilişkiler bu mesafeye paralel olarak değişmektedir. Teknolojinin ve dijital haberleşme imkanlarının gelişmesi bireylerin internet aracılığıyla iletişimlerini kolaylaştırırken fiziksel anlamda onları birbirlerinden uzaklaştırmakta ve

gerçek etkileşimlerini azaltmaktadır. Akıllı ev teknolojileri ve dijital hizmetler aile rutinlerini ve günlük alışkanlıkları değiştirmekte ve dönüştürmektedir. Dijital platformlar ailelerin boş zaman ve eğitim tarzlarını önemli ölçüde etkiliyor. Özellikle teknoloji bağımlılığı (sanal dünya, video oyunları vb.) hem yetişkinleri hem de çocukları geleneksel eğlence tarzlarından uzaklaştırarak daha pasif dijital aktivitelere yönlendiriyor. Postman bu durumu kaybolan çocukluk olarak nitelemekte, çocuk oyunlarının, çocuk giyiminin ve çocuk dilinin kaybolmaya başladığına dikkatleri çekiyor (Postman, 1995). Geline bu nokta küreselleşmenin aile kurumuyla beraber çocukları da ne kadar vahim bir sürecin içine çektiğini göstermektedir. Teknoloji gizlilik ve güvenlik açısından aile bireylerini risklere açık bir hale getiriyor. Özellikle çocukların teknolojiyi büyüklerin gözetimi ve kontrolü dışında kullanmaları onlar için büyük riskler oluşturmaktadır. Farkında olmadan da olsa yaşlarına uygun olmayan şiddet, korku ve cinsel temalı içeriklere erişebilir ve bu içerikler çocukların psikolojik dengelerini ve düşünce yapılarını bozabilir (Bayzan, 2023). Çocuklar internet üzerinden tanıştıkları kişilerin gerçek kimliklerini ve bu kişilerin niyetlerini bilemedikleri için büyük tehlikelerle karşı karşıya kalabilmektedir. Bunu engellemek için ebeveynlere ve ailenin diğer üyelerine önemli görevler düşüyor. Çocukların kontrollü bir şekilde interneti kullanmaları, bu tür dijital tehlikelere karşı bilinçlendirilmeleri, kişisel bilgilerini paylaşmamaları ve yabancıların arkadaşlık tekliflerini kabul etmemeleri gerektiği, kötü niyetli kişilerin kendilerini istenmedik tuzaklara düşürebilecekleri anlatılmalı ve sıkça hatırlatılmalıdır.

Küreselleşme Karşısında Aileyi Bekleyen Riskler (Değer Kaybı, Yabancılaşma, Kaygı Artması)

Küreselleşme sürecinde aileyi geleneksel aileden ayıran özellikleri, en az boyutu veya ölçeği kadar, sahip olduğu toplumsal ilişkilerin niteliğiyle ve yaşadığı dönüşümle de ilişkilidir (Demirci, 2007: 45). Küreselleşme farklı kültürlerin etkileşimini artırarak aile değerlerinde çeşitlilik yaratmakta ama aynı zamanda geleneksel değer ve normları zayıflatarak aile bağlarının gevşemesine neden olmaktadır. Özellikle çok kültürlü evliliklerde yaşanan kültür çatışması çocuklar üzerinde olumsuz bir etki yaratmaktadır. Uzlaşının olmadığı böyle bir aile ortamında çocuklar kültürel farklılıklar sebebiyle gerilimlere maruz kalabilirler. Aile yapısının değişmiş olması ve alternatif birlikteliklerin aile tanımlamasına dahil edilmesi aile içi tutum ve alışkanlıkların değişimine yol

açar. Örneğin nikah ve çocuk sahibi olmak gibi unsurlar eskisi kadar önem taşımamaktadır. Geleneksel toplumlarda, özellikle tarım toplumlarında üretim sürecinde çocukların emeğine ve iş gücüne duyulan ihtiyaç, modern yaşamla birlikte geride kalmış, geçim koşulları öncelik haline gelmiş ve bu sebeple çocuk sayısının fazlalığı yük olarak görülmüş ve daha az sayıdaki aile bireyinden müteşekkil çekirdek aile modeli öne çıkmıştır (Yıldırım, 2021: 116). Toplumun erkeğe ve kadına biçtiği roller, modern yaşamla birlikte önemli ölçüde anlamını yitirmiş ve cinsiyete has iş, görev ve sorumluluklar otaya çıkmış, giyim, kuşam ve ailedeki bazı roller silik hale gelmiştir. Aile üyelerinin dayanışma, paylaşma ve yardımlaşma gibi değerleri yerini sürekli hareketli, akışkan, değişken, doyumsuz, huzursuz, benmerkezci ve tüketici olmak gibi özelliklere bırakmıştır. İnsanlar günümüzde konfor alanlarından çıkmamak ve sorumluluk yüklenmemek için yalnız yaşamayı tercih eder hale gelmektedir. Bireyler artık sanal dünyada daha fazla zaman geçirmekte, birbirleriyle daha az konuşup az zaman geçirmekte ve sınırlı paylaşımlar yaşamaktadırlar. Bu durum aile içi bağların zayıflamasına yol açar. Yalnızlaşan birey, ekonomik belirsizliklerin ve zorlukların yanı sıra iş yükünün ve sorumluluklarının artması, iş ve aile yaşamı arasındaki dengenin bozulması gibi sorunlar yüzünden kaygıları daha da fazla artar. Sonuç olarak, bireylerin fiziksel ve ruhsal sağlıkları daha fazla risk altına girmektedir. Değerlerdeki bu değişimin beraberinde sapmayı getireceğini ifade eden Yıldırım, ahlaki değerlerde aşınma, kural dışı davranış sergileme, dağılma ve maneviyatla çelişkiye düşme gibi sonuçlar doğuran menfaat beklentisinin bireyi tutarsız davranmaya zorlayacağını dile getirmektedir (Yıldırım, 2021: 117).

Aile İçi İletişimin Güçlendirilmesi

İletişim genel anlamda kişiler arasında duygu, düşünce ve bilginin farklı kanallarla kişiden kişiye aktarılması, kısaca kişilerin birbirlerini duya-bilmesi ve anlayabilmesidir. Küreselleşmenin aile yapısında yarattığı en büyük tahribatlardan biri aile üyeleri arasındaki iletişimi önemli derecede azaltmış olmasıdır. Sevgi, dayanışma, anlayış ve benzeri olumlu duyguların güçlenmesini sağlayan iletişimin yerini dijital dünya aldığı için aile üyeleri arasında kopmalar ve uzaklaşmalar artış gösterdi. Oysaki iletişim aile bağlarını ve dinamizmini güçlendiren en önemli faktörlerden biridir. Aile içinde iletişimi geliştirmeye ilgili birçok yöntem kullanılabilir. Bireylerin birlikte geçirecekleri kaliteli zaman aile bağlarını geliştirir ve paylaşılan güzel anıları

arttırır. Amerikan Pediatri Akademisine göre günde on dakika çocuklarla dikkat dağıtmadan konuşmak iyi iletişim becerilerini geliştirir (Family Life, 2015). Gün içinde elektronik cihazları (telefon, bilgisayar, televizyon, radyo vb.) kapatarak aile üyelerinin birbirleriyle konuşmaları önemlidir. Konuşma zamanları genelde öğretilbilir anlardır. Bunu çocuklar için sağlıklı iletişim kurma fırsatı olarak görmek gerekir. Bu tür davranışlar ebeveynlerin çocukları tarafından iyi bir rol model olarak algılanmalarına sebep olacaktır. Kitap okumak, Matematik oyunları, dil öğrenme uygulamaları, bilmece ve bulmaca gibi zevkli oyunlar çocukların eğitimi açısından doğru tercih olacaktır. Ayrıca doğa yürüyüşleri ve açık hava egzersizleri ailece zaman geçirmek açısından faydalı etkinliklerdir.

İletişim iki yönlü olduğu zaman verimli sonuçlar ortaya koyar. Bu nedenle iyi bir dinleyici olmak karşdakine değerli olduğu hissini verecektir. Aile içinde uyumsuzlukların olması doğaldır ve bireyler farklı görüşlere sahip olabilmektedir. Önemli olan bu farklılıkların net bir dille ortaya konması ve yanlış anlaşılmaya sebep olmamasıdır. İyi bir iletişimle farklılıkların neler olduğu ve anlaşmazlıkların altında yatan sebepleri anlamak daha kolay olur. Aile içindeki herhangi bir sorunu aileyle bir araya gelip konuşmak iletişim kanallarını açar ve herkesin bir şekilde çözüme katkı sağlamasına imkân verir. Sağlıklı bir iletişim yanlış anlaşılmaları ve önyargıları ortadan kaldırır.

İletişimin güçlü olduğu bir ailede bireyler birbirlerinin zayıf ve güçlü taraflarını, neleri tercih edip etmediklerini, birbirlerinin ihtiyaçlarını, beğenilerini ve desteğe ihtiyaç duydukları zamanı bilirler. Zor konumlarda bile bireylerin birbirlerine empati duyguları içinde yaklaşmaları, birbirlerini sabırla ve anlayışla dinlemeleri karşılıklı güven duygusunu güçlendirecektir. Aile bireyleri arasında kurulan güvenli iletişim ailedeki sevgiyi ve bağları güçlendirir.

Sosyal Destek Sistemlerinin Arttırılması

Küreselleşen dünyanın getirdiği sorunlar karşısında mücadele eden ailenin tek başına bütün zorlukların üstesinden gelmesi mümkün olamamaktadır. Bu durumlarda aileye sosyal, psikolojik ve ekonomik destek sağlayan kurumların devreye girmesi beklenmektedir. Bu noktada Aile Bakanlığı bünyesinde görev alan kurumlara ve yerel idari örgütlere önemli görevler düşmektedir. Topluluk odaklı hizmetler ve etkinlikler ile aile danışmanlıkları, sosyal politikalar, sosyal yardım kurumları ve aile vakıflarının eğitim programları ile ailelerin

ebeveyn olmadaki sorumluluklarını güçlendirmek, çocukların eğitimi ve gelişimi konusunda ailelere destek olmak ve ailelerin potansiyellerini arttırmak gibi hedefler uygulamaya dönüştürülür.

Ailelerin ekonomik yapılarının güçlendirilmesi için yardımlar, krediler ve istihdam imkanlarının sunulması önemlidir. Bu konuda devlet kurumlarının finans kurumlarıyla ortak projeler üretmesi ve uygulamaya koyması ekonomik destek açısından önemlidir. Ailenin kültürel değerlerinin yaşatılması, komşuluk ve akrabalık gibi beşerî sermayenin geliştirilmesi için yerel ilişkilerin geliştirilmesine katkı sağlayacak sivil toplum örgütlerinin aileye yönelik yapacağı organizasyonların ve etkinliklerin önemi büyüktür.

Sonuç

Küreselleşme özellikle gelişme sürecinde olan ülkelerin politik, ekonomik ve sosyal kurumlarını ekonomik serbestleşme ve piyasa odaklı politikalarla işlevlerinde değişiklik yaratarak dönüştürmektedir. Türkiye dahil olmak üzere bu ülkeler küreselleşmenin olumsuz etkilerine maruz kalmaktadır. Toplumsal sistem içinde yer alan bütün kurumlar gibi aile kurumu da küreselleşmenin getirdiği risklerle karşı karşıya kalmış ve değer kaybı, yozlaşma, yabancılaşma ve artan kaygı bozuklukları gibi sorunlarla baş etmenin mücadelesini, aile üyeleri arasında etkin bir iletişim kurarak, eğlenceli ve eğitsel aktivitelerle bireylerin birlikte kaliteli zaman geçirmesine imkân yaratarak ve empati kurma yoluyla duygusal güveni ve bağlılığı arttırarak vermeye çalışıyor. Bu nedenle aileyi güçlü kılan yerel değerlerin, gelenek ve göreneklerin, ritüellerin ve kültürel mirasın korunması her zamankinden daha önemli görünmektedir. Bunun için bir yandan okullarda verilen eğitimin kalitesinin arttırılması, diğer yandan aileye destek olacak aile eğitim programlarının yaygınlaştırılması sorunların çözümüne katkı sağlayacaktır. Ancak resmî kurumların da payına düşen sorumlulukları bir an önce yerine getirmeleri zorunlu görünmektedir. Vatandaşların hayat standartlarının geliştirilmesi, ekonomik istikrarın sağlanması, hem yurtdışından gelecek göç dalgalarının önünü kesmek hem de ülkenin genç ve dinamik işgücünün dış ülkelere göçünü engellemek için sosyo-ekonomik tedbirlerin alınması bu sorumlulukların başında yer alan bir kaçıdır. Toplum bir arada tutan kurumların kademeli ve kontrollü bir şekilde küresel sürece entegresini sağlarken eğitimin kalitesinin arttırılması, beşerî sermaye ilişkilerini yaygınlaştıracak etkinliklere önem verilmesi, toplumun maddi ve manevi kültürel değerlerinin korunması elzem görünmektedir.

Kaynakça

- Aktan, C. C., ve Şen, H. (1999). "Globalleşme, Ekonomik Kriz ve Türkiye". Ankara: TOSYÖV Yayınları.
- Archibugi, D., & Pietrobelli, C. (2003). "The globalisation of technology and its implications for developing countries: Windows of opportunity or further burden?", *Technological forecasting and social change*, 70(9), 861-883.
- Aslan, N. (2005). "Dünya Ekonomisinde Gelişmeler: Küreselleşme". Ed: Osman Küçükahmetoğlu vd."Ekonomik Entegrasyon Küresel ve Bölgesel Yaklaşım" Ekin Yayınevi, Ankara.
- Baskın, O. (2001). "Küreselleşme ve Azınlıklar", İmaj Yayınevi, 4. Baskı, Ankara.
- Bauman, Z. (2003), "Modernlik ve Müphemlik", (Çev. İsmail Türkmen), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Bauman, Z. (2011) "Bireyselleşmiş Toplum", (Çev. Yavuz Alogan), 2. Baskı. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bayar, F. (2008). "Küreselleşme Kavramı Ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye", *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, 32(4), 25-34.
- Bayer, A. (2013). "Değişen Toplumsal Yapıda Aile", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1.8., s. 104-105
- Bayzan, Ş. (2023). "Çocuklar İçin Dijital Tehlikeler: Ebeveynlerin Bilmesi Gerekenler", 12.09.2023, www.guvenliweb.org.tr, Erişim: 07.05.2024.
- Beck, U., & Beck-Gernsheim, E. (2012). *Aşkın normal kaosu*. İmge Kitabevi.
- Beck, U. (2011). "Risk Toplumu-Başka Bir Modernliğe Doğru". (Çev. Kazım Özdoğan ve Bülent Doğan), İstanbul: İthaki Yayınları, s.21-29.
- Bilgin, N. (2001), "İnsan İlişkileri ve Kimlik", İstanbul, Sistem Yay. s.156.
- Demirci, E. Y. (2007). "Değişim Sürecinde Dünyada ve Türkiye'de Aile Ya Da Cemaat-Cemiyet Ayrımında Aileyi Yeniden Düşünmek: Günümüzde Aile", (Uluslararası Aile Sempozyumu), İstanbul.
- Dillon, M. (2020). "Introduction to sociological theory: Theorists, concepts, and their applicability to the twenty-first century", John Wiley & Sons.
- Dunn, R. G. (1998). "Identity crises: A social critique of postmodernity", U of Minnesota Press.
- Eckes, A. E., & Zeiler, T. W. (2003). "Globalization and the American Century", Cambridge University Press.

- Ekşi, N. (2014). “İltica Talepleri Reddedilerek Türkiye’den Sınırdışı Edilmelerine Karar Verilen Yabancılar İlişkin Aihm Kararlarının Yabancılar Ve Uluslararası Koruma Kanunu’na Etkisi”, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, 5(19).
- Ener, M., & Demircan, E. (2006). “Küreselleşme Sürecinde Yeni Devlet Anlayışı ve Türkiye”. Yönetim Bilimleri Dergisi, 4(2), 197-218.
- Evsile, M. (2018). “Cumhuriyet Döneminde Sanayileşme Faaliyetleri (1923-1950)”, International Journal of History, Volume 10 Issue 8, p. 109-119.
- Family Life (2003). “Improving Family Communications: How can I improve communications in my family?”, Güncelleme: 21.11.2015, www.healthychildren.org, Erişim: 07.05.2024.
- Fields, J. & Casper, L. (2001) “America’s families and living arrangements”, Current Population Reports Series no. 537, p-4-6.
- Fischer, S. (2003). “Globalization and its challenges”, American Economic Review, 93(2), 1-30.
- Fulcher, J., & Scott, J. (2011). “Sociology”, Oxford University Press, USA.
- Funk, R. (2009). “Ben ve Biz-Postmodern İnsanın Psikanalizi”, (2 Baskı), (Çev. Çağlar Tanyeri), YKY, İstanbul.
- Giddens, A. (1990). “The Consequences of Modernity”, Cambridge Polity Press.
- Goularas, G. B. ve Sunata, U. (2015). “Türk Dış Politikasında Göç ve Mülteci Rejimi”. Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi, 2 (1), 12-40.
- Güleç, C. (1992). “Türkiye’de Kültürel Kimlik Krizi”, Ankara V Yayınları, s.14
- Hacitahiroğlu, K. (2014). “Küreselleşmenin Siyasal Etkileri, Göç Ve Ukrayna-Rusya Krizi”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 16(2), 259-284.
- Held, D., McGrew, A., Goldblatt, D., and Perraton, J. (1999). “Global Transformations: Politics, Economics, and Culture”, Cambridge Polity Press.
- İçli, G. (1997). “Aile Araştırmalarında Yöntem ve Yaklaşım”, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 3(3), 59-68.
- İnal, K. (2004), “Modernizmin Aile ve Çocuk Üzerinden Yolculuğu”, 22.05. 2004, www.bianet.org, Erişim: 03.05.2024.
- International Migration Outlook, 2021. OECD International Migration Outlook 2021, [www.Turkey | International Migration Outlook 2021 | OECD iLibrary \(oecd-ilibrary.org\)](http://www.Turkey | International Migration Outlook 2021 | OECD iLibrary (oecd-ilibrary.org)), Erişim 05.06.2024.

- Karaduman, S. (2010). “Modernizmden Postmodernizme Kimliğin Yapısal Dönüşümü”, Yaşar Üniversitesi E-Dergisi, 5(17), 2886-2899.
- Kıvılcım, F. (2013). “Küreselleşme Kavramı Ve Küreselleşme Sürecinin Gelişmekte Olan Ülke Türkiye Açısından Değerlendirilmesi”, Sosyal Ve Beşeri Bilimler Dergisi, 5(1), 219-230.
- Köse, H. Ö. (2003). “Küreselleşme Sürecinde Devletin Yapısal Ve İşlevsel Dönüşümü”. Sayıştay Dergisi, (49), 3-46.
- Levitt, T. (1983). “The Globalization of Markets”, Harvard business review, 61, 3.
- Murdock, G.P. (1949). “Social structure”, New York, Macmillan Co., p.23.
- Postman, N. (1995). “Çocukluğun Yokoluşu”, (Çev. Kemal İnal), İmge Kitabevi Yayınları.
- Robertson, R. (1992). “Globalization: Social Theory and Global Culture”, London:Sage.
- Seyidoğlu, H. (1975). “Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Uygulama”. Ankara Üniversitesi İşletme Fakültesi.
- Şener, S. (1998). “Sosyoloji: sosyal bilimlere alternatif yaklaşım”, İnkılab Yayınları.
- Şimşek, M. E. (2014). “Moderniteden Postmoderniteye Uzanan Bir Köprü: Zygmunt Bauman”, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, s.7-8.
- The World Bank (2022). “World Development Report 2022”, The World Bank, www.WDR2022Chapter1.Introduction (worldbank.org), Erişim 05.05.2024.
- Ünal, S. (2014). “Türkiye’nin Beklenmedik Konukları: Öteki Bağlamında Yabancı Göçmen ve Mülteci Deneyimi”. Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks, 6(3), 65-89.
- YILDIRIM, İ. (2021). “Neoliberal küreselleşme ve ailenin dönüşümü”, Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9(1), 98-120.

Modernleşme Sürecinde Yaşanan Değişim ve Dönüşümlerin Aile Yapısı Üzerindeki Etkileri¹

The Effects of Changes and Transformations in the
Modernization Process on the Family Structure

Doç. Dr. Salih AYBEY

*Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi
salihaybey@beun.edu.tr.
Orcid//0000-0002-8361-5793*

Extended Summary

Society is formed by the coming together of a group of people called family. Although the structure and functionality of the family institution vary according to the period and the cultural structure of the society, it has continued its existence since the early periods of history. Therefore, the family can also be called the first institution in human history. The family has an extremely important place for societies. In fact, the importance of the family is the same for societies as the atom for physics and the cell for biology. For this reason, the family is the foundation and heart of society.

The changes and transformations in the social, cultural and economic areas experienced during the modernization process have brought about significant changes in the family structure and functions as in other areas. However, these changes and transformations have always been against the integrity of our family structure. In this context, the economic, social and

¹ Bu çalışma 10-12 Mayıs 2024 tarihinde Uluslararası Aile Sempozyumu II: Küresel Tehditler Karşısında Aile Sempozyumu'nda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

cultural changes and transformations that emerged in the 20th century and deeply affected all aspects of life have led to rapid changes that will drag society and individuals into chaos, uncertainty and deadlock. As a result of these changes, many problems have emerged in our society and the family, which is one of the basic institutions of social life, has also been affected by this situation.

Especially in the 21st century, scientific and technological developments that have gained momentum, rapid urbanization, industrialization, internal and external migration movements, have had profound effects on the role and functions of the traditional family structure that forms the basis of our society. Our country's family, which is nourished by both a deep-rooted tradition and the experiences that bring it together with Islam, is also experiencing serious problems due to developments in the world. These rapid changes in social life, especially with modernization, have caused the increase in family problems with the contribution of factors such as industrialization, conformism and urbanization.

The weakening of family values brought about by these has become more apparent compared to the past. With the weakening of religious, national, spiritual and moral sensitivity, domestic violence, lack of communication within the family, cheating, decrease in spiritual values, gaps in the relationships between the youth and parents, unrest and the psychological problems caused by all these have also increased. The solution of these problems depends on knowing our religious, national and spiritual values well, transferring them to the next generation and protecting the family institution. Therefore, conducting research on the family and seeking solutions to family problems are inevitable for a healthy social formation. In this study, the effects of the changes and transformations experienced during the modernization process on our family structure will be tried to be determined and as a result, some suggestions will be presented to eliminate these effects.

The changes and transformations experienced in the modernization process deeply affect the family institution as well as all institutions. In our country, which does not have the culture of change experienced by Western societies, it should not be overlooked that these changes in the family institution can greatly collapse the family and, naturally, the social structure. In this context, the following suggestions can be made:

One of the institutions most exposed to change with the modernization process is the family. In modern society, the family has changed in terms of its structure, relationships and values. The kinship and neighborhood relations and the culture of solidarity, which were strong in traditional society, are gradually weakening in modern society due to factors such as migration and concentration in cities, as well as factors such as individualization and role change. In this respect, policies aimed at protecting the family structure and developing strong family relationships are needed more than ever.

As in all parts of the world, the problem of divorce is one of the most important problems threatening the family in our country and leads to the disintegration of the family. A disintegrated family causes deep traumas and damage in the psychology of individuals and also leads the individual to depression and disintegration in social life. In this respect, policies aimed at ensuring the integrity, unity and togetherness of the family are of great importance.

Social media and communication technology have positive and negative aspects. Their uncontrolled and careless use has negative effects on all family members, especially children and spouses. However, many developments related to technology and media can also be used as an opportunity to reach the new generation and strengthen intergenerational relations. It is the responsibility of all of us to rethink written, visual and social media in a way that will strengthen family relations and to have a meticulous publication policy.

Religious and spiritual values have a very functional role in ensuring family unity. Religions play a positive role in establishing relationships based on mutual love, respect, rights and obligations, in developing a sense of social assistance and solidarity, and in keeping values such as loyalty and fidelity alive, thus strengthening family ties and making the social structure durable and strong. Based on this, it is a necessity to provide religious and spiritual support in solving family problems.

As in different parts of the world, one of the important problems awaiting our country in the future will be elderly care. In addition to the existing strong family and kinship ties, thanks to the support provided by the state, the elderly today largely live with their families. However, with the spread of sociological factors such as urbanization, migration, family fragmentation, individualization, and weakening of kin and family relations, elderly care has

the potential to turn into a social problem. In this respect, it is important to make policies in this area permanent. In addition to the policies developed by the state in ensuring family unity, the importance of the relationship between family members is also great. The basis of family unity and happiness is formed by values such as mutual love and respect, devotion, loyalty, sacrifice, tolerance, compassion and mercy. Spouses should look after and look after each other on the basis of fairness and justice.

Giriş

Toplum, aile denilen insan topluluğunun bir araya gelmesiyle oluşur. Aile kurumu yapısı ve fonksiyonelliği yaşanan döneme ve toplumun kültürel yapısına göre değişiklik gösterse de tarihin ilk dönemlerinden beri varlığını devam ettirmektedir. Dolayısıyla aile insanlık tarihinin ilk müessesesi olarak da adlandırılabilir. Aile, toplumlar için son derece önemli bir yere sahiptir. Öyle ki fizik için atom, biyoloji için hücre ne ise ve ne anlama geliyorsa toplumlar için de ailenin önemi böyledir (Doğan, 2009, s. 9). Bu nedenle aile toplumun temeli ve kalbi mesabesindedir.

Modernleşme sürecinde yaşanan sosyal, kültürel ve ekonomik alanlardaki değişim ve dönüşümler, diğer alanlarda olduğu gibi aile yapı ve fonksiyonları üzerinde de önemli değişiklikler meydana getirmiştir. Ne var ki bu değişim ve dönüşümler hep aile yapımızın bütünlüğü aleyhine olmuştur. Bu bağlamda 20. yüzyılda ortaya çıkan ve hayatın tüm yönlerini derinden etkileyen ekonomik, sosyal ve kültürel değişim ve dönüşümler toplumu ve bireyleri karmaşaya, belirsizliğe, çözümsüzlüğe sürükleyecek hızlı değişimlere yol açmıştır. Bu değişimler neticesinde, toplumumuzda pek çok problemin ortaya çıktığı görülmüş ve toplumsal yaşamın temel kurumlarından olan aile de bu durumdan etkilenmiştir (Nirun, 2007, s. 36).

Özellikle 21. yüzyılda hız kazanan bilimsel ve teknolojik gelişmeler, hızlı kentleşme, sanayileşme, iç ve dış göç hareketleri gibi gelişmeler, toplumumuzun temelini teşkil eden geleneksel aile yapısının rol ve işlevlerinde derin etkiler yapmıştır. Hem köklü bir gelenekten hem de onu İslam'la buluşturan deneyimlerden beslenmekte olan ülkemiz ailesi de dünyadaki gelişmelere bağlı olarak ciddi sorunlar yaşamaktadır. Özellikle modernleşme ile birlikte toplumsal hayatta meydana gelen bu hızlı değişiklikler, sanayileşme, konformizm ve kentleşme gibi faktörlerin de katkısı ile aile içi problemlerin

çoğalmasına neden olmuştur.

Bunların beraberinde getirdiği aile değerlerindeki zayıflama, geçmişe nazaran daha belirgin hale gelmiştir. Dini, milli, manevi ve ahlaki hassasiyetin zayıflamasıyla aile içi şiddet, aile içi iletişimsizlik, aldatma, manevi değerlerin azalması, genç ve ebeveyn ilişkilerindeki uçurum, huzursuzluk ve tüm bunların neden olduğu ruhsal problemlerde de artış göstermiştir (Subaşı, 2002, s. 4). Bu problemlerin çözüme kavuşturulması dini, milli ve manevi değerlerimizin iyi bilinip, sonraki kuşağa aktarılmasına ve aile kurumuna sahip çıkılmasına bağlıdır. Bu nedenle aile ile ilgili araştırmalar yapmak ve aile sorunlarına çözüm aramak sağlıklı bir toplumsal oluşum için kaçınılmazdır (Aybey, 2017, ss. 103-117). İşte bu çalışmada modernleşme sürecinde yaşanan değişim ve dönüşümlerin aile yapımız üzerindeki etkileri tespit edilmeye çalışılacak, sonuçta da bu etkilerin giderilmesine yönelik bazı öneriler sunulacaktır.

1. Aile ve Aile Türleri

Aile, toplumu oluşturan en küçük birim, toplum yapısının en temel göstergesidir. Önce eşlerle başlayan daha sonra çocuk ve diğer akrabalarla büyüyen aile, toplumu oluşturmaktadır. Toplumda insanın kalbi konumunda olan aile, karşılıksız sevgi ile fedakârlığın ilk ve en yoğun hissedildiği, bilgi ve görgünün, örf ve adetlerin yakın biçimde öğrenildiği, milli, manevi ve ahlaki değerlerin aktarılarak kodlandığı, toplumda önemli bir değere sahip olan sevgi, saygı ve hoşgörü gibi temel tutumların yerleştirildiği önemli bir kurumdur (Gökçe, 1991, s. 210).

Aile üzerine yapılan tanımlar zamana, topluma, dinlere, coğrafyaya, bilim dallarına ve bilim insanlarına göre farklılık göstermesi nedeniyle ailenin tanımını yapmak zordur. Bununla birlikte yaygın olan tanımlarına göre aile, “aynı kan, ırk ve atadan gelen şahısların bütünü, akrabalık ilişkisiyle birbirine bağlanan fertlerin bir araya getirdiği topluluk (Aydın, 2000, II/196), samimi ve yüz yüze ilişkilerin sürdürüldüğü en küçük fakat en önemli sosyal kurum; anne, baba ve çocuklardan kurulu topluluğa verilen ad (Nirun, 1997, s. 5) olarak tanımı yapılabilir. Öte yandan aile, çocuk açısından, sosyal yaşama katılmak için hazırlıkların yapıldığı ve deneyimlerin kazanıldığı bir ortam; yetişkinler açısından ise mutluluğun hâkim olduğu, şiddetli gerilim ve sıkıntılar karşısında dayanışmanın en iyi şekilde elde edildiği bir sığınma yeri özelliğini

taşır (Ozankaya, 1996, s. 357).

Yukarıda verilen tanımlardan hareketle, ailenin toplumun temelini oluşturup benzer amaçlarla kurulduğunu, sadece perspektif açısından birbirinden farklılaştığını söylemek mümkündür. Öte yandan aile, tanımlarının farklı olmasının yanında çeşitliliği de olan bir kurumdur.

Tüm sosyal kurumlar gibi aile kurumu da toplumsal gelişmeye paralel olarak yapısal ve fonksiyonel olarak değişebilmektedir. Bu değişim, toplumdan topluma farklılık gösterebildiği gibi, aynı toplum içindeki aileler arasında da farklılık gösterebilmektedir. Bu sebeple her toplulukta farklı aile tipleri ortaya çıkmıştır. Bunlar günümüzde genelde geleneksel geniş aile ve çekirdek aile olarak isimlendirilmektedir.²

Geleneksel geniş aile, içinde büyük ana ve babaların, dede ve torunların birlikte yaşadıkları aile tipidir. Bu aile tipi kırsal kesimde yaygın olarak görülen ve özellikle sanayi öncesi toplumlara özgü ortaya çıkan aile örneğidir. Babadan torunlara intikal eden yatay ve genişlik içinde ortaya çıkabildiği gibi, akrabaları da içine alacak bir genişliğe ulaşabilmektedir. Modern aileye ya da kent ve kasaba ailesine göre genç kuşaklar (çocuklar ve torunlar), uzun bir süre aile çatısı altında tutulurlar. Bu yüzden kuşaklar içinde meydana gelen evlilikler de aile çemberinde gerçekleştirilebilir. Geleneksel ailenin en önemli özelliği, aile içindeki statü farklılığıdır. Yaşlı gençten, ergen çocuktan, erkek kadından daha yüksek konumdadır. Genelde tarıma dayalı toplumların aile türü olan geniş ailenin birçok işlevi vardır (Kuran, 1991, s. 365; Yörükoğlu, 1983, s.141).

2. Modernleşme ve Türk Ailesi

Modernizmin ne olduğu ya da ne olmadığı, hangi toplumların modern, hangi toplumların ilkel olduğu konusu üzerinde mutabakata varılmış bir konu değildir. Ancak genel bakış açısı çerçevesinde batı toplumunun modern, batı

² Konu bağlamında belirtilebilecek belli başlı aile çeşitlerini şu şekilde kategorize edebiliriz:

- Le Play'in oluşturduğu mirasın gelişine göre aile çeşitleri: Ataerkil aile, Kök aile ve Kararsız aile.
- Durkheim'in temel aldığı toplumsal gelişme basamaklarına göre aile çeşitleri: Totem ailesi, Anaerkil aile, Babaerkil aile, Pederi aile, Soy ailesi ve Modern aile.
- Yerleşim yerine göre aile çeşitleri: Büyük kent ailesi, Kasaba ailesi, Gecekondu ailesi, Köy ailesi ve Göçebe ailesi.
- Otoriteye göre aile çeşitleri: Babaerkil (pederşahi) ve Anaerkil (maderşahi) aile.
- Eşlerin sayısına göre aile çeşitleri: Tek eşli (Monogami) ve çok eşli (Poligami). (bkz. Erdentuğ, 1998, ss. 321-357).

dışı toplumların da antik (ilkel) olduğu yönünde görüş ağırlıktadır (Çapcıoğlu, 2018, s. 19-34). Özellikle 18. yüzyıldan itibaren Batı Avrupa’da sosyal, siyasal ve ekonomik anlamda köklü değişimler yaşanmıştır; sanayileşme, kentleşme, ulus devletler, demokratikleşme ve kapitalizm tarihte yepyeni olgular olarak karşımıza çıkmıştır. Modernleşme olarak adlandırılan bu değişimler aynı zamanda geleneksel yapıların çözülmesi ve etkinliğini yitirmesi anlamına gelen geleneklerden kopuşu ve köklü bir dönüşümü de ifade etmektedir. Modernleşme sadece batı Avrupa ile sınırlı kalmamıştır. 19 ve 20. yüzyıllar bütün dünyada modernleşme rüzgârlarının estiği dönemler olmuştur. Neredeyse dünya milletlerinin hepsi aşama aşama bir modernleşme tecrübesi yaşayarak toplumsal dönüşüm süreci geçirmiştir (Bostancı, y.y., ss. 91-101).

Modernizm; Sanayi Devrimi gibi hemen hemen her şeyi alt üst eden bir değişimin ardından ortaya çıkan Aydınlanma ile birlikte ve yaklaşık üç asır boyunca köklü değişimlerin yaşandığı bir sürecin genel adıdır. Sanayi Devrimi ve hemen ardından modernizm ile feodalite yıkılmış, yıkılan feodalite ile birlikte toplumsal yapılar, toplumsal değer ve inançlar ve en önemlisi üretim biçimleri değişmiştir (Hatıpler, 2023, ss. 574-590). “Modern” kelimesi “yeni” anlamına gelir. Yeni olan çekicidir ve iyidir. Tarih içerisinde herkes kendisini, geçmişe nispetle modern sayar. Öyle ki, Romalılar V. yüzyılda, “biz moderniz, çünkü IV. yüzyıla göre yeniyiz” diyorlardı. Böyle düşünüldüğünde modernlik, öncekine göre yeni olan manasında her dönem için kullanılabilir bir kavramdır.

Bugün ise modernlik, son 200 yıl içerisinde Avrupa’nın yaşadığı değişim ve dönüşüm olarak algılanmaktadır. Son 200 yıl içerisinde Avrupa’da bazı şeyler değişmiş ve bunlar sınırlı değil köklü değişimler olmuştur. Peki, ne değişmiştir? Birincisi; toplumsal yapı ve örgütlenme. İkincisi; siyasal yapılar: İmparatorlukların yerine ulus devletler ortaya çıkmıştır. Bu, yepyeni bir konsepttir. Nihayetinde ekonomik yapı değişmiş, tarıma ve atölye tipi üretime dayalı örgütlenme yerine, büyük fabrikaların olduğu, piyasa için üretim ekseninde örgütlenmiş bir iktisadi yapı ortaya çıkmıştır. Bunların her biri toplumsal ve politik hayatta beraberinde çok çeşitli etkiler doğurmuştur (Bostancı, y.y., ss. 93-95).

Modernleşme süreci, Türk aile yapısında Batı toplumlarında olduğu kadar ciddi bir çözülmeye sebep olmamıştır. Bu bağlamda modernleşmenin tipik aile formu olan ve ülkemizde de yaygınlık gösteren çekirdek aileye bakıldığında,

sanayileşme ile başlayan yapısal anlamdaki çekirdekleşme süreci her ne kadar Batı toplumuna yakın olsa da çekirdek ailenin niteliği Batı ideali ve modern Batı toplumlarının realitesinden farklılık arz eder. Zira modernleşen Türk toplumunun aile bağlarında tümüyle bağımsız bir bireycilikten bahsetmek zordur. Her ne kadar sosyo-ekonomik değişimler, köyden kentlere göçlerle birlikte artan hareketlilik ve başka birtakım etkenler ailelerde iletişimi, etkileşimi zayıflatmakta ve ekonomik, sosyal bağımlılıkları azaltmaktaysa da bu ailelerde psikolojik ve duygusal bir “ilişkisel/bağıllık” ve dayanışma kültürünün devam ettiğinden bahsedilebilir (Kağıtçıbaşı, 1982, ss. 48-50).

Modernleşme bağlamında ailenin yapısal ve değersel boyutlarında yaşadığı değişimler oldukça geniş bir alan oluşturmaktadır. Buna bağlı olarak, modernleşme sürecinin Türk ailesinin geleceği için birtakım fırsatlar ve tehditler doğurduğu da söylenebilir. Genel olarak modernleşmenin yarattığı ve aileyi her anlamda etkileyen en önemli değişimlerden biri, insanların özne olarak hareket etmelerini salık veren bir kültür ve ilişkiler ağı sunmasıdır (Yıldırım, 2013, ss. 121-138). Toplumsal tutum ve davranışlar yerine bireysel tercihleri ve mutluluğu önceleyen bu yaklaşım, aile üyelerini “biz” duygusundan özgürleştirerek bir “ben” kimliği içerisinde yeniden tanımlar. Böylece bireysel haz, özgürlük ve tüketim eksenli kurgulanan bir yaşam tarzını benimsetir. Dolayısıyla bu modern dünya içerisinde, geleneksel toplumların aileyi ve ailenin etrafında kurulan toplumsal bağları merkeze alan doğası çözülmektedir. Kendisini aileden bağımsız var eden birey, artık ailelerin kurulmasını ve sürdürülmesini kendi özgürlük alanının daraltılması olarak algılayabildiğinden bireysel yaşam tarzları ve evlilik dışı ilişkiler yaygınlaşmakta, evlilikte eşler arası tahammül azalmakta, kişi kendi isteklerini öncelemekte, kısaca egosantrik düşünce hâkim olmaktadır. Buna bağlı olarak da aile içi şiddet, aile içi anlaşmazlıklar artmakta, nihayetinde boşanma fikri ilk seçenek olarak görülebilmektedir (ASAGEM, 2010).

3. Modernleşme Bağlamında Türk Aile Yapısındaki Değişim ve Dönüşümler

Toplumsal ve politik hayatta çok çeşitli değişim ve dönüşümlere sebep olan modernleşme, toplumun temeli kabul edilen aile yapı ve fonksiyonları üzerinde de büyük etkiler doğurmuştur. Bu nedenle bugünü anlayabilmek için kısaca dünden bugün nasıl gelindiğine, diğer bir ifade ile Osmanlı-Türk ailesinde yaşanan değişimlere bakmak faydalı olacaktır.

Osmanlı İmparatorluğu kuruluşundan yıkılışına kadar kendine özgü siyasal dönemler yaşamıştır. Buna göre, kuruluşundan 18. yüzyıl sonlarına kadar devam eden süre klasik dönem; Nizam-ı Cedid (Yeni Düzen) hareketinin başladığı 1790'lardan devletin ortadan kalktığı 1923'e kadar geçen dönem de yenileşme dönemi olarak adlandırılmaktadır.

Klasik dönem Osmanlı toplumunda, ailenin temel üretim birimi olduğu, bu sebeple bütün geleneksel toplumlarda olduğu gibi geniş aile tipinin yaygın olduğu görülmekle birlikte, tereke (miras) defterlerine göre, miras bırakan kişinin bir eve sahip olduğu, dolayısıyla fiilen var olan karı-koca ve çocuklardan (bazen anne ve baba ilavesiyle) oluşan bir çekirdek aile yapısına da sahip bir toplum olduğu anlaşılmaktadır. Ancak, idari açıdan çekirdek aile yapılanması pratik olarak görülmüşse de, günlük yaşamın ihtiyaçları ve üretimin zorluğu çalışma şartlarında Osmanlı ailesi, çekirdek ailenin yaşam kalıplarından çok, geniş ailenin yaşam ve üretim kalıplarına uymaya meyilli olduğu söylenebilir (Tabakoğlu, 1992, s. 83; Ortaylı, 1991, s. 74).

Yenileşme dönemi, Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak kayıplarıyla iyice belirginleşen gerileme ve çöküş sürecini durdurmaya yönelik bir yöntem arayışıdır. Bu çerçevede ilerleyen Batının ne yaptığı konusunda bilgi sahibi olmak, bilgi ve becerilerin öğrenilmesi amacıyla Batı'ya devlet tarafından elçi ve öğrenciler gönderilmiştir. Öğrencilerin gönderilmesi neticesinde kızların eğitimi, yenileşmenin kültür ve eğitim boyutundaki ilk somut adımlarıydı. Bütün bunların günlük hayata ve özellikle de aile hayatına etkiler getirmemesi mümkün değildi. Nitekim öyle de oldu, Osmanlı aile yapısı ülkenin Batı'ya açık bu politikasından kültürel etkiler almıştır (Doğan, 2009, s. 88).

Buna göre modernleşme ile birlikte Osmanlı'nın 19. yüzyıl düşünsel alanındaki tartışmalarının ve toplumsal alandaki değişimlerinin merkezinde aile vardır. Aile kurumunun oluşumunu sağlayan evlilik müessesesi, görücülük geleneği, eşlerin birbirlerini tanımaması, çok kadınla evlilik, aile bireylerinin birbirleriyle ilişkileri, eşlerin rolleri ve görevleri, ailenin ülke için önemi, boşanma olayı, kadınlara boşanma hakkının tanınması gibi meseleler dönemin en çok tartışılan konuları arasında yer almıştır. Daha önemlisi batılılaşmanın tesiriyle insanların aile mefhumları ve kendi aile yapıları büyük bir değişime uğramıştır (Duben, 1984, ss. 89-91). Netice itibarıyla bu dönem Osmanlı geleneksel aile yapısında büyük bir kırılma olmuştur diyebiliriz. Zira yenileşmenin açtığı değişimler diğer alanlarda (siyaset, hukuk, sanat, ahlak

vs.) olduğu gibi aile kurumunda da değişmelere yol açmıştır.

Yenileşme döneminde aile bağları giderek zayıflamış, toplum giderek bölünmüş ve aile üstlendiği fonksiyonlardan uzaklaşmıştır. Nitekim kuruluş döneminde sahiplenilen kimsesiz çocuklar bu dönemde ailenin dışına itilerek, 1860'lardan itibaren kurulmaya başlanan Islahhanelere bırakılmıştır. Aile hayatının dışına itilen yaşlı aileler için de Darülacezeler yine bu dönemde kurulmuştur (Tabakoğlu, 1992, s. 91). Buradan hareketle, klasik dönemde toplumda bir bütünlük oluşturmada ailenin büyük bir yeri ve öneminin olduğu, ancak yenileşme dönemi olarak bilinen modernleşme ile birlikte bu bütünlüğün yok olduğu ve genelde aile fertleri gibi özellikle kimsesizler ve yaşlıların da fiilen savunmasız bırakıldığı görülmektedir. Bugün ise modernleşme ile birlikte bireysel temeller üzerine oturtulmaya çalışılan modern aile, büyüklerle birlikte bir yaşam tarzına oldukça mesafeli durmakta, aynı konutta aile büyükleriyle birlikte oturmak, aile üyelerinin psikolojilerini olumsuz etkilemekte, karşılıklı ilişkilerde yıpranma ve bozulmalara neden olabilmektedir.

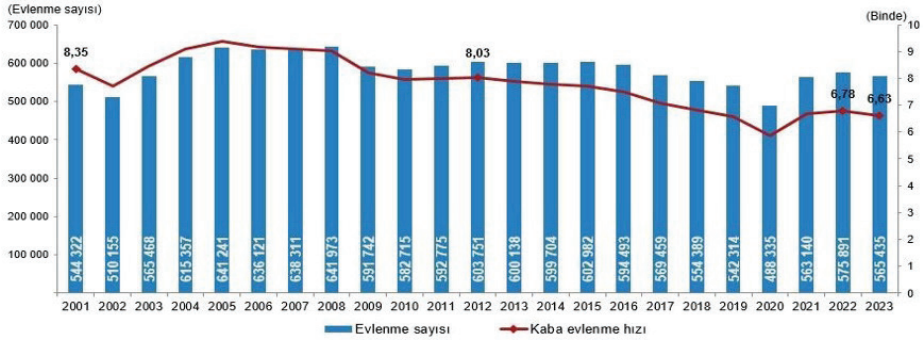
Günümüzde modernleşmenin neden olduğu sosyal değişimin aileye sirayetinde birçok faktörün rol oynadığı görülmektedir. Bunlar arasında evlenme yaşının yükselmesi, boşanmaların artması, evlenen nüfus oranlarındaki düşüş, azalan doğurganlık, nikâhsız birliktelik, evlilik dışı doğumların sayısında artış, tek ebeveynli aile sayısında artış, evlilikten beklentilerin değişmesi gibi birtakım demografik değişiklikler, aile üyelerinde bireyselleşme, akrabalık bağlarında zayıflama, aileyi yönetme hakkı, aile yapısının gücünün ve prestijinin azalması, ailenin eğitim fonksiyonu gibi unsurlar ilk sıralarda yer almaktadır.

21. yüzyılın başından itibaren teknolojik gelişmelerinde etkisiyle değişimin zirveye çıktığı yıllar olarak kabul edilmektedir. Zira aile yapısının kültür ve değer anlayışı nedeniyle etkilenmeme durumu, yavaş yavaş kaybolmaya başlamıştır. Özellikle Türk toplumunda modernleşmenin getirdiği yeni yaşam tarzları, inançlar, değerler aile içerisinde ve bireyler nezdinde değişimi beraberinde getirmiştir (Çetin, 2023, ss. 143-165). Türkiye'nin aile yapısındaki değişimlere yönelik Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından hazırlanan raporda son 50 yıl içinde ülkemizdeki aile yapısının değişim ve dönüşümünü gösteren bazı sonuçlar yukarıda ifade edilenleri doğrular mahiyettedir (Türkiye Aile Yapısı Araştırması Raporu, 2011). Modernleşmeye bağlı aile kurumunda yaşanan bu değişimlerin bazıları aşağıda ele alınacaktır.

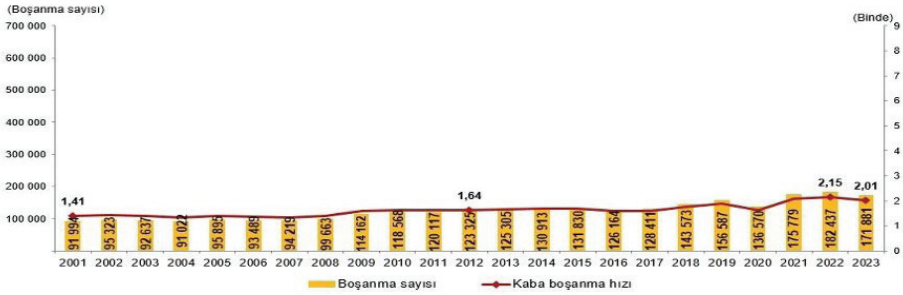
3.1. Evlenmelerin Azalması ve Boşanmaların Artması

Modernleşmenin etkisi doğrultusunda evlenmelerin azaldığı boşanmaların arttığı, evlenme yaşının yükseldiği bir toplumsal yapıya doğru hızla ilerliyoruz. Zira günümüzde Türk ailesini kuşatan sorun alanlarına bakıldığında, sebepleri ve sonuçları açısından ilk sıralarda boşanma olgusunun yer almaya başladığı görülmektedir. Her geçen yıl boşanma sayılarının artması, nüfusumuzun artmasına rağmen evlenme sayılarının azalması ve evlenme yaşının da yükselmesi aile yapımızı tehdit eden en önemli unsurlar arasındadır (bkz. Grafik 1, 2, 3).

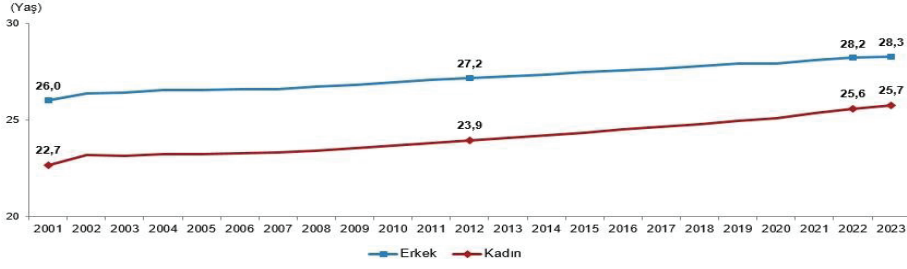
Grafik 1: 2001-2023 Evlenme Sayısı ve Oranları

Grafik 2: 2001-2023 Boşanma Sayısı ve Oranları

Grafik 3: 2001-2023 Kadın ve Erkek Evlenme Yaşı

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, (<https://data.tuik.gov.tr.Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri>)

Grafikteki veriler incelendiğinde 2001 yılında Türkiye’nin nüfusunun 65 milyon iken 544.322 evlenmenin olduğu, bununla birlikte 2023 yılında nüfusun yaklaşık 85 milyon olmasına rağmen evlenmenin 565.435 olduğu; 2001’de 91.994 boşanma var iken, 2023’te bu sayının 171.881’e ulaştığı görülmektedir. Buna göre evlenme ve boşanma sayılarına bakıldığında sürecin ters orantılı bir şekilde ilerlediği görülmektedir. Bunun yanında evlenme yaşının da yine artarak 28’lere yükseldiği de anlaşılmaktadır.

Grafik 2’deki veriler dikkate alındığında, her 14 dakikada bir aile yuvamızın dağıldığına şahit olmaktayız. Bu durum en sağlam kalemiz olarak gördüğümüz aile kurumumuzun nasıl bir tehlikeyle karşı karşıya olduğu ortaya çıkarmaktadır. Boşanmaların bu kadar yüksek boyutlara ulaşmasındaki asıl neden modernite olduğu söylenebilir. Çünkü modern hayatta evliliği zaafa uğratan en önemli unsurun modernitenin ortaya çıkardığı benmerkezcilik etrafında şekillendiği görülmektedir. Bu bağlamda “kişinin her şeyden önce kendini sevmesi gerektiği, kutsallığın insanın kendi çıkarlarında olduğu” söylemleri insanın bencil zevklerinin peşinden koşmasını sağlamıştır. Tabii bu önermeden aile kurumu da olumsuz şekilde etkilenmiştir. Nitekim bu süreçte sabırsız, zorluklara katlanmayan insan modelinin ortaya çıktığı görülmektedir.

Bu insan modeli evlilik sorumluluğunu bir yük gibi görmeye başlamış, her şeyi benmerkezcî bir açıdan bakmaya başlamıştır. Bu durumda ne yazık ki boşanmaların sayısının günden güne artmasında etkindir (Tarhan, 2011, s. 127). Bu bağlamda kendini eksiksiz ve hatasız kabul eden insanın bencil olduğunu da ifade etmek gerekir. Bu tür insanlar hayatı durgunlaştırır ve

sorunlarla cesurca yüzleşemediği için hata yaparlar. Her ne kadar boşanma davalarında adı “şiddetli geçimsizlik” olarak kayıtlara geçse de pek çok boşanma sebebinin arkasında maalesef bencilce bazı istek ve duyguların var olduğu söylenebilir.

Türkiye’de son 20 yıla kadar boşanma önemli bir toplumsal sorun olarak algılanmamaktaydı. Çünkü bu döneme kadar ülkemizde güçlü aile bağlarının ve dini inançların etkisinin yanında toplumda boşanmış bireylere özellikle de kadına karşı önyargılı ve damgalayıcı tutumlar, kadının ekonomik bağımsızlığının bulunmaması, ailede sorunların çözümlendiği bir dinamik yapının söz konusu olması vb. faktörler (Arıkan, 1992, s. 96; Bardakoğlu, 1982, I/201) nedeniyle boşanma olgusu toplumsal bir sorun oluşturmamaktaydı. Ancak, diğer toplumlarda olduğu gibi, bugün ülkemizde de temel değerlerin zayıflaması, nüfusun şehirlerde toplanması, günlük hayatın karmaşıklaşması, iletişim teknolojilerinin ve kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, tüketim kültürünün değişmesi, bireysel değerlerin ön plana çıkması (ASAGEM, 2009) ile birlikte toplumların temeli olan aileyi yıkıma götüren boşanma, birey, toplum ve hukuk açısından giderek daha önemli bir olgu haline gelmiştir. Öte yandan yaşanan yüzyılın “stres çağı” olarak nitelendirilmesine sebep olan bireysel stres kaynaklarının artmasıyla tahammülsüz bireylerin yetişmesi, sürekli harcamaya odaklanan tüketim tutkusu, medyanın ürettiği değer kargaşası ile oluşan ahlaki yozlaşma, evlilikte maddi değerler üzerine kurulmak istenen hayat tarzı vb. hususlar (Boşanma Nedenleri Araştırması, 2009) boşanmaya giden yol üzerindeki tetikleyici etkenler olarak değerlendirilebilir.

Modernleşmeyle birlikte artan kent hayatı da birçok açıdan aileyi olumsuz etkileyerek boşanmalara zemin hazırladığını belirtmek gerekir. Özellikle kırsal kesimlerde, küçük topluluklarda görülen ve ailenin bütünlüğünü destekleyen sosyal denetim mekanizmaları, modern kentlerde giderek zayıflamakta, kent hayatında her geçen gün yalnızlaşan aile kurumu, sadece çeşitli örgütlenme biçimlerinden biri olarak varlığını sürdürmektedir. Sosyal baskının engelleyici yönünü azaltan bu durum kentlerde boşanmaların daha olağan karşılanmasına, daha sık ve kolay gerçekleştirilmesine neden olmaktadır.

Geleneksel toplumlarda evlilik, kadın için bir sosyal güvence olarak algılanmaktadır. Kadın, evde ev işlerini yapar; erkek çalışır, kazanır ve aileyi korur. Bu durumda özellikle kadının evlilik birliğini sona erdirmesi zordur, boşanmayı gerektiren nedenlere rağmen kadın, yaşadığı olumsuzluklara

katlanır ve evliliğini devam ettirir. Modern toplumlarda ise her bireyin sosyal güvencesi vardır. Dolayısıyla bireylerin başka bireyler tarafından korunmaya ihtiyacı yoktur, huzursuzluğa ve şiddete maruz kaldığı zaman, evlilik birliğini sona erdirmeye konusunda daha rahat karar verilebilmektedir (Meriç, 2004, s. 173). Modernleşmenin getirdiği tüm bu değişiklikler ve elde edilen haklar kadınların açtığı boşanma davalarının sayısında da artışı göstermektedir. Nitekim boşanma davalarının yaklaşık %75'i kentlerde ve %71'i kadınlar tarafından açılmaktadır (<https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/bosanma-davalarinin-yuzde-71i-kadinlar-tarafindan-aciliyor>).

Diğer taraftan her geçen gün biraz daha kendisini hissettiren dini, manevi ve ahlaki hassasiyetin zayıflamasıyla aile içi şiddet, aile içi iletişimsizlik, aldatma, manevi değerlerin azalması, genç-ebeveyn ilişkilerinde uçurum, huzursuzluk ve bunların beraberinde getirdiği ruhsal problemlerde de ciddi artış görülmektedir. Bu nedenle toplumun temeli ve çekirdeği olarak kabul edilen aile değerlerindeki zayıflama, geçmişe nazaran daha belirgin hale gelmiştir (Subaşı, 2002, s. 4). Bütün bunlar, aile kurumunun sorun çözme yeteneğini her geçen gün kaybetmekte olduğuna ve bireylerin kimlik bunalımının, yalnızlaşma ve yoksullaşmanın, çatışma ve kavga kültürünün nesnesi haline geldiğine işaret etmektedir.

3.2. Toplumsal Hayat (Cinsellik, Nikâh, Çocuk Sahibi Olma)

Ailede huzur ve sükûn halinin yaşanması için cinselliğin yeri ve öneminin doğru kavranması gerekir. Cinsel yaşamın nasıl olacağı/olmayacağına İslam dini ayet ve hadislerle açıklık getirmiştir. Bedensel ve duygusal açıdan sağlıklı bir cinsel hayat için, cinselliğe zararlı olacak etkenlerin ortadan kaldırılması, cinsellikle ilgili olumlu duyguların kazandırılması ve cinsellikle ilgili gerekli bilgilendirmelerin yapılması, cinsel sağlığı koruyucu tedbirlerin alınması gerekir (Bardakoğlu, 1999, ss. 343-346).

Modern toplum hayatında yaşanan değişim insanların aile ve cinsel hayatlarını, cinsel kimliklerine ait tercihlerini etkilemiş ve farklılaştırmıştır. Bu gelişme aynı zamanda dinlerin bütün engellemelerine rağmen gündelik hayatta, gayri meşru cinsel tavır alışların hızla çoğalmasına da neden olmuştur. Farklı kültürlerdeki kadın erkek ilişkileri ve iletişim biçimlerinin medyayla sürekli empoze edilmesi toplumsal değerlerin dejenere olmasına yol açmaktadır.

Bu süreçte en çok yıpranan değer olgusu aile konusundadır. Toplumsal kabullerin reddettiği yaşam biçimlerinin empoze edilerek meşrulaştırılması, eşler arası ilişkilerde ciddi gerginliklerin yaşanmasına neden olmaktadır (Meriç, 2004, ss. 130-133). Bu gibi problemlerle karşılaşan aileler, yaşanan durum karşısında şaşkın, çözüm konusunda bilgisiz kalırken duygusal yaptırımlarla üzüntü ve hastalık sahibi olabilmektedir (Aybey, 2018, ss. 266-271). Oysa İslam dini her konuda olduğu gibi bu konuda da, belli sınırlar ve makul ölçülerle hem cinsel hayatı korumayı ve devam ettirmeyi, hem de insanlık onuruna ve değerine aykırı davranışları, sapma ve aşırılıkları önlemeyi hedef almıştır. Diğer bir anlatımla İslam dini, her konuda akıl ile duygular arasında mutedil ve dengeli bir yol çizmiştir.

Son yüzyıllarda modernleşme ile birlikte Batı dünyasında sloganlaşan cinsel serbestlik akımı, birçok sapıklığın, doğal olmayan ilişkilerin, aldatmaların, uygunsuz zevklerin yayılmasına, önü alınamayan hastalıkların, ruhi bunalımların baş göstermesine yol açmış, hatta bundan bütün dünya ülkeleri zarar görmeye başlamıştır. Ayrıca gayri meşru ilişkilere karşı toplumsal hassasiyetin kaybolması, fuhuşun yaygınlaşıp kolaylaşması ve bencillik gibi farklı birçok amil, toplumda bekârların sayısını artırmakta, insanların cinsel ihtiyaç ve isteklerini gayri meşru yoldan karşılayan, sömüren yeni ticari faaliyet alanları ve sektörler ortaya çıkarmaktadır. Bu olumsuz gelişmelerden, cinselliği ticari kazanç konusu yapılan kadınlar başta olmak üzere toplumun her kesimi özellikle aile kurumu ve yeni yetişen nesiller ayrı ayrı zarar görmektedir. Genelde aileyi özelde ise yeni yetişen nesilleri bu vb. olumsuz etkilerden kurtarmanın yollarından biri hiç kuşkusuz değerler ve ahlak eğitimi ailede gereken önemin verilmesinden geçmektedir.

Modernleşme bağlamında yaşanan en önemli sorunlardan biri de gayri meşru ilişkileri meşrulaştırmanın yollarının aranmasıdır. Bu gibi sorunlar son zamanlarda yaşanan zihin değişimini; nikâhsız cinsel ilişkiler/zinanın toplumsal alandaki anlamında yaşanan kayma ve kırılmaları da göstermektedir. Evlilik insanın ihtiyaçları ve neslin devamı için oluşturulan kurumların en kadimidir. Çiftlerin “aile” adı altında bir araya gelmelerini sağlar. Böylece beraberlikler toplum hayatında meşruiyet kazanırken, neslin sağlıklı bir şekilde devamı da gerçekleşmiş olur (Meriç, 2004, s. 61). Bu konuda en önemli referansı dinler oluşturmaktadır. Nitekim İslam dini bu anlamda kadın ve erkek birlikteliğine “nikâh” şartı getirmiştir. Nikâh, kadın ve erkeğin iki ayrı cins olarak bir arada yaşamalarına meşruiyet kazandıran akittir. Ayet ve hadis-

lerde bu konu, yeterince açık izah edilmiştir (en-Nur, 24/32; el-Bakara, 2/232; er-Ra'd, 13/38; el-Furkan, 25/74; Tirmizi, "Nikah" 14; Ebu Davud, "Nikah" 20).

Gerek gayri meşru ilişkilerin önlenmesi gerek neslin devamının sağlanması itibariyle nikâh, hem birey hem de toplum üzerinde olumlu etkilere sahiptir. Toplumsal bir olgu olmasının yanında Hz. Peygamber'in sünneti olması itibariyle de nikâh, dini bir tecrübedir. Ayrıca Cenâb-ı Allah nikâh sözleşmesiyle birbirine helal olan eşler arasında ülfet, ünsiyet, muhabbet, merhamet ve şefkat duyguları yaratmayı vaat etmiş; bunu da varlığının, kudretinin ve vahdaniyetinin ayetlerinden/sembollerinden ve işaretlerinden biri olarak beyan buyurmuştur (er-Rûm, 30/21). Nesillerin karışma tehlikesini nikâh ile engelleyen İslam dini, kadın ve erkeğin biyolojik, sosyal ve psikolojik yapısına sağlıklı bir ölçüyü yine nikâh ile getirmiştir. Bu iman sebebiyle Müslümanlar arasında, her konuda olduğu gibi kadın-erkek münasebetlerinde de bir çerçeve oluşmuş ve bu çerçeve dışındaki münasebet şekilleri meşru görülmemiştir.

Nikâh konusuyla bağlantılı olarak yaşanan değişim ve dönüşümlerin biri de çocuk sahibi olma konusundadır. Çocuklar ailenin süsü, neşesi, hayat kaynağı, geleceğin varisi ve neslin devamıdır. Evlenmenin en önemli amaçlarından birisi, çocuk sahibi olmaktır. Ancak bazı problemler nedeniyle çiftler çocuk sahibi olamamakta, tedavi olmak için doktora gittiklerinde tüp bebek, yumurta nakli ve taşıyıcı annelik gibi öneriler sunulabilmektedir (Meriç, 2004, s. 135). Anne ve babanın çocuk sahibi olmayı istemeleri en tabii hakları olup, bu istek dinimizce de teşvik edilmiştir. Ancak İslam dini, meşru evlilik dışında çocuk sahibi olma yollarını yasak saymış ve bunu toplumsal bozulmanın nedeni olarak görmüştür. İslam inancına göre, diğer bütün nimetler gibi çocuk da Allah vergisidir (Şuara, 42/49-50).

Yüce Allah yarattığı her şeyi bir sebebe bağlamıştır. Sünnetullah denilen bu sebepleri araştırıp keşfetmek ve meşru bir arzuya kavuşmak için uygun sebeplere sarılmak, kader inancı ile çatışmaz. Dolayısıyla herhangi bir sebeple çocuk sahibi olamayan eşlerin tedavi yoluna gitmelerinde ve tedavi sonucu çocuk sahibi olmalarında bir sakınca yoktur. Ancak uygulamada zaman zaman "nikâh" şartının bilgisizlikten veya umursamazlıktan dolayı göz ardı edilebildiği ortaya çıkmaktadır. Arkadaşına yardım edip, sevindirmek amacıyla yumurta/sperm vermeye giden/gidecek olan hanımlar/erkekler bu durumun açık bir göstergesidir. Döllenmenin dışarıda yapılması, kişileri meşruiyet açısından ikna etse de nesli korumada esas olan "anne-babanın nikâhla" tescili ihlal

edilmektedir. Oysaki sperm vermede “baba”nın, yumurta vermede “anne”nin kim olduğu ciddi bir sorundur. Ancak modern toplum hayatında “çocuğun” nikâhla meşruiyeti yerine, sosyal varlığı yeterli görülmektedir. Bu durum nesillerin meşruiyet temellerini toplumsal anlamda sarsan ve toplumsal-tarihsel süreklilikte kırılmanın boyutlarını gösteren ciddi bir gelişme ve tavır alıştıdır (Meriç, 2004, s. 91-92).

3.3. Kadının Değişen Rolü ve Konumu

Modernleşme sürecinde yaşanan hızlı değişim aile kurumunu etkilediği gibi, ailenin en önemli yapı taşı olan kadını da değişim ve dönüşüme zorladığı görülmektedir. Dolayısıyla aile yapısında değişim sürecinde kadının değişen rolü ve konumu ayrıca önem taşımaktadır. Modernleşme farklı bir açıdan fıtrata uygunluk ya da fıtrata aykırılık olarak değerlendirildiğinde tüm aile içi problemlerin, kadınların yaşadığı bunalımların sebebine de temas edilmiş olacaktır. Çünkü kadından bugün asli görevi olan annelik görevini ihmal etmesi istenmektedir. Anneliği ihmal etmesinin altında yatan sebep ise “modern” tutumlar çerçevesinde birtakım isteklere kulak verilmesidir. Çünkü o anne olmanın dışında bir bireydir. Kendi ihtiyaçları her şeyden önemlidir, modern söylem ona bunları telkin etmektedir. Tüm bunlara göre hayatını şekillendiren kadın acaba modernizmin ona bahşettiği mutluluğu yakalayabilmiş midir? Cevabımız hayır ise, peki modern söylem niçin her şeyi vadettiği kadını mutlu etmeye yetmemektedir? Çünkü modernleşme gayr-i fıtri bir söylemdir. İnsan yaradılışı gereği modernin hiçe saydığı birtakım duygulara sahiptir. Bunun en güzel örneğini aile içinde kadının değişen rolünde görmek mümkündür (Karşlı, 2019, ss. 1-13).

Son dönemlerde kadının üretim sürecine katılmaya başlaması, eğitim hayatına atılması, evlilik ve çocuk doğurma yaşının yükselmesi gibi sebepler aile de kadının konumunu değiştirmiştir. Bununla birlikte modernizm, çeşitli sebeplerle, aile bireylerinin her birinin ayrı bir özne olduğu noktasından hareketle aile içi paylaşım, birliktelik ve aile sorumluluğu olgusunu da geçmişe nazaran ortadan kaldırmıştır. Yeni durumda, aile bireyleri, bireyselliğin verdiği ekonomik gücü yaşarken, yalnızlığın verdiği psikolojik çöküntüyü de aile sorumluluğundan kaçınma duygusunu da yaşamaktadır. Bu çöküntü ve aile sorumluluğundan kaçınma, aile bağıını azaltmaktadır. Artan boşanmalar, partner yaşamlar, yaşam biçimi olarak yalnızlığın tercih edilmesi ve anne-babanın huzurevlerine yönlendirilmesi bu durumun tezahüründen

başka bir şey değildir (Yıldırım, 2013, 154).

Yeni modern söylemler ile birlikte bir hiyerarşi içeren tüm ilişki biçimlerinin ortadan kalkmasına dair taleplerin arttığına da şahit olunmakta ve buna bağlı olarak aile üyeleri arasındaki ilişki biçimi de eşitlik ilkesine göre yeniden düzenlenmektedir (Bayer, 2013, ss. 101-129). Eğitim, çalışma, sosyal ve siyasal katılım gibi her alanda kadın ve erkek eşitlenmekte ve toplumsal cinsiyet rolleri arasındaki geleneksel sınırlar gittikçe silikleşmektedir. Kadın sadece hane içi alanla ve anne olma statüsüyle tanımlanmamakta; aynı zamanda çalışan, bireysel çabalarıyla para kazanabilen, meslek sahibi olabilen, karar veren dolayısıyla evin geçiminde ve kararların alınmasında erkeklerle eşit hak ve sorumluluklara sahip bağımsız bir birey kimliği kazanmaktadır (Yıldırım, 2013, s. 138).

Ülkemizde aile değerlerinin değişmesi ve fertlerin bu değerleri sağlam bir şekilde oturtamaması ailenin parçalanmasını kolaylaştırmaktadır. Özellikle ülkemizde Tanzimat'tan itibaren aile ve kadın üzerinde ciddi bir plan yapılmıştır. Çünkü toplumumuzda modernleşme batılılaşma olarak algılanmış, batılılaşma için ise aile en büyük engel olarak görülmüştür. Bu anlayış aile açısından kadını ve erkeği birbirini bütünleyen varlıklar olarak değil de birbirine karşıt hale gelmesine yol açmıştır. Oysa kadın ve erkek birbirini bütünleyen varlıklardır. Bu nokta da aile açısından kadın ve erkeğin birbirinden kopuşunun sebepleri irdelenmelidir (Karslı, 2019, s. 9).

3.4. Aile Eğitimi/Değer Aktarımı

Örgün ve yaygın olarak yapılan eğitim, toplum değerlerinin gelecek nesillere aktarılmasında ve değer ölçülerinin geliştirilmesinde önemli bir rol üstlenir. Tarih boyunca toplumun temelini oluşturan en önemli unsurların başında ailenin geldiği; toplumda sağlıklı bireylerin yetiştirilmesinde, manevi değerlerimizin gelecek kuşaklara aktarılmasında, nesillerin içinde yaşadıkları topluma faydalı birer fert olarak yetiştirilmesinde en önemli katkıyı ailenin yaptığı bir gerçektir. Nitekim İslâm dini, kişinin ilk eğitimini aldığı yer olan aileye büyük bir önem atfeder. Çünkü insan, öğrenmeye küçük yaşlarda başlar, ilk davranış, tutum ve alışkanlıkları ailede öğrenir ve bunları anne ve babanın terbiyesi altında gerçekleştirir. Bu gerçeği Hz. Peygamber “Her doğan çocuk fıtrat üzere doğar; sonra anne ve babası onu Yahudi, Hristiyan veya Mecûsi yapar” (Buhârî, “Tefsir”, 2; Müslim, “Kader”, 6) hadisi ile açıklamaktadır.

Dolayısıyla toplumun değerler sistemini inşa eden ve devam ettiren ailenin eğitimde büyük bir yeri vardır.

Ailenin temellerinin zayıfladığı bir ortamda ise büyük yıpranmaların yaşanacağı ve bu durumun toplumların temel dinamiklerini sarsacağı söylenebilir. Modernleşme sürecinde yaşanan hızlı değişim ve dönüşüm her alanda olduğu gibi aile yapımızda da önemli değişikliklere sebep olmuştur. Bu noktada anne-babanın asli görevlerinden olan çocuk eğitimi anne-babanın birlikte çalışmaya başlaması ile başka kurumlara/kişilere (kreş, bakıcı vs.) bırakılmıştır.

Ailenin değerlerinin bağlayıcılığından kopması sonucu toplumsal birtakım kontrol mekanizmaları da etkisini kaybetmiştir. Modern hayat ve düşüncenin hayatımıza girmesi sonucunda geleneksel ailenin koruduğu sevgi, saygı, samimiyet, paylaşma, sadakat, yuva bilinci vb. değerler de çözülmeye başlamıştır. Böylece modern söylemlerden aile de nasibini almış ve dünyevileşmeye maruz kalmıştır (Karşı, 2019, s.11). Ešte aranan özellikler değişmiş, bireysel talepler artmış, değerler seküler potada eritilmiş, aile bağları zayıflamış, nikâhsız yaşamalar artmış, boşanma artmış, parçalanmış aileler çoğalmış ve neticede tek ebeveynli çocukların sayısı da artmıştır. Bu bağlamda en büyük sorunlardan biri ailenin çocuk eğitiminde ortaya çıkmıştır.

3.5. Mahremiyet

Günümüzde bilgi ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen hızlı gelişme ile sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel alanlarda gözlenen yoğun değişimin, bireylerin çok önem verdikleri özel yaşam ya da mahrem alanlarını ciddi ölçülerde tehdit eder hale gelmiş olduğu söylenebilir. Buradan hareketle modern aile yapısı ile dönüşüme uğrayan bir diğer değer ise mahremiyet olmuştur. Geleneksel aile yapısında var olan aile içi meseleler, aile ile birlikte alenileşmiş ve kamusal alana açık bir hal almıştır. Aile korunaklı alanlarının dışına çıkmak durumunda kalmış, bireyler ise özne olarak hareket etmeye başlamışlardır. Böylece geniş ve geleneksel bir yapıya sahip olan aile, sahip olduğu bağlamdan kopmuş ve farklı bir kimliğe bürünmüştür. Ancak her ne kadar değişim olsa da çekirdek aile ve geniş aile arasındaki bağ tamamen kopmamakta ve iletişim ağları başta olmak üzere sosyal ve iktisadi nedenler ile yer yer bağ tesis edilmektedir (Yüksel, 2003, ss. 75-108).

Modernizmin yaşam araçlarından kaynaklanan sebeplerle mahremiyetin

yitirilmesi aile için son derece büyük bir olumsuzluktur. Modernizmin yaşam araçları olan okul, fabrika ve işyerleri, oyun ve eğlence alanları “ev”in mahremiyetini yıkmıştır. “Ev”in mahremiyetinin yıkılması ailenin sınırlarının da yıkılması demektir. Bu sınırların yıkılması demek, kontrol edilebilir alan olan mahalle, sokak ve avlu arasındaki “ev”in kontrol edilemez alanlara açılması ve aile bireylerinin ev halkıyla az, fakat ev dışı yaşamla daha çok zaman geçirmesi demektir.

Giddens, mahremiyetin dönüşümü dediği, ailenin sübut bulmuş hali olan “ev”in, yani ailenin mahremiyetini yitirmesi, kendiliğinden oluşan bir şey olmadığını söyler. Televizyon ve gazetelerde, (hemen hemen her gün) aile mahremiyetini içeren konuların yer alması, aile içi tartışmaların “aile içi şiddet” olarak ilân edilmesi ve bu aile içi tartışmalarla birlikte, flörtün meşruluğu hatta gerekliliği, boşanma ve cinayet gibi konuların somut kişiler üzerinden tartışılması, “ev”in mahremiyetini yıkan adımların başında gelmektedir. Bu duruma, yine televizyonlarda medya şovuna dönüştürülen seviyesiz evlilik programları da yardımcı olmuştur. Bütün bunlar, aile bireylerini kamusallaştırırken ailenin gücünü ve bağlayıcılığını da azaltmış âdeta bir mahremiyet patlamasına dönüşerek, mahremiyet ve kuralları, açıklık ve kuralsızlıkla yer değiştirmiştir (Hatipler, 2023, s. 582).

Sonuç

Aile, insanlık tarihi boyunca toplumsal hayatın en temel ve en önemli kurumu olagelmıştır. Kişiliğimizi, inancımızı, kimliğimizi, ana karakterimizi bize kazandıran kurum ailedir. Aile, bireyin sosyalleşmesini sağlayan, dolayısıyla onu gerçek anlamda toplumsal varlık haline getiren kurumdur. Bu yönüyle aile, tarih boyunca önemini korumuştur, toplumsal hayat devam ettiği sürece de korumaya devam edecektir. Bu denli önemli bir kurum olan aile, modernleşme sürecinde yaşanan sosyal, kültürel ve ekonomik alanlardaki değişim ve dönüşümlerden etkilenmiş ve aile kurumu üzerinde önemli değişiklikler meydana getirmiştir. Ne var ki bu değişim ve dönüşümler hep aile yapımızın bütünlüğü aleyhine olmuştur.

Aile kurumunun modernizm sürecinde geçirdiği değişim incelendiğinde ilk göze çarpan hususun ailenin kurumsal yapısının önemli derecede hasar görmüş olduğu ve sorun çözme yeteneğini her geçen gün kaybettiğidir. Bu sorun sadece aile ile sınırlı bir durum değildir. Aile toplumun en küçük

birimi ve yapı taşı olması nedeniyle ailede meydana gelen her sorun aynı zamanda toplumun da sorununu oluşturmaktadır. Bu bağlamda toplumsal yapı, ailede yaşanan bu değişim ve güç kaybına paralel olarak, zarar görmüş durumdadır. Ailenin zayıflayan varlığı, oto-kontrol mekanizmasını zayıflatmıştır. Bu durum, önce bireysel çöküşün kapısını açmış sonra da toplumsal dayanışmayı azaltmıştır. Gelinek nokta, sosyallığın seviyesinin düştüğü onun yerine bireyselliğin bütün zamanlarda görülmemiş noktaya ulaştığıdır. Bu bireysellik, sosyalleşmeyi önlemiş ve paylaşılabilen hayatlar ile paylaşılabilen zamanlar ortaya çıkarmıştır.

Modernleşme sürecinde yaşanan değişim ve dönüşümler bütün kurumları etkilediği gibi aile kurumunu da derinden etkilemektedir. Batı toplumlarının geçirdiği değişim kültürüne sahip olmayan ülkemizde, aile kurumunda yaşanacak bu değişimlerin aileyi ve doğal olarak toplumsal yapıyı büyük oranda çökertebileceği gözden uzak tutulmamalıdır. Bu bağlamda şu öneriler yapılabilir:

Modernleşme süreciyle birlikte değişime en fazla maruz kalan kurumlardan biri de ailedir. Modern toplumda aile, yapısı, ilişkileri ve değerleri bakımından değişime uğramıştır. Geleneksel toplumda güçlü olan akrabalık ve komşuluk ilişkileri ve dayanışma kültürü, modern toplumda göçler ve kentlerde yoğunlaşma gibi etkenlerin yanı sıra, bireyselleşme ve rol değişimi gibi faktörlerin de etkisiyle giderek zayıflamaktadır. Bu bakımdan aile yapısının korunmasına ve güçlü aile ilişkilerinin geliştirilmesine yönelik politikalara her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır.

Dünyanın her yerinde olduğu gibi ülkemizde de boşanma sorunu aileyi tehdit eden en önemli sorunlardan biri olup ailenin parçalanmasına yol açmaktadır. Parçalanmış aile, gerek bireylerin psikolojisinde derin travmalara ve tahribata neden olmakta gerekse toplumsal hayatta da bireyi bunalıma ve çözülmeye sevk etmektedir. Bu bakımdan ailenin bütünlüğünü, birlik ve beraberliğini sağlamaya dönük politikalar büyük önem arz etmektedir.

Sosyal medya ve iletişim teknolojisinin olumlu ve olumsuz yönleri bulunmaktadır. Bunların kontrolsüz ve dikkatsiz kullanımı, başta çocuklar ve eşler olmak üzere tüm aile bireyleri üzerinde olumsuz etkiler oluşturmaktadır. Oysa teknoloji ve medyaya ilişkin pek çok gelişme yeni nesle ulaşmak ve kuşaklararası ilişkileri güçlendirmek için bir imkân olarak da kullanılabilir. Yazılı, görsel ve sosyal medyanın, aile içi ilişkileri güçlendirecek şekilde ye-

niden düşünülmesi ve özenli bir yayın politikasına sahip olması hepimizin sorumluluğundadır.

Dini ve manevi değerler, aile birliğinin sağlanmasında oldukça işlevsel bir role sahiptir. Dinler, karşılıklı sevgi, saygı hak ve yükümlülükler dayalı ilişkilerin kurulmasında, sosyal yardımlaşma ve dayanışma duygusunun geliştirilmesinde, sadakat ve vefa gibi değerlerin yaşatılmasında olumlu rol oynayarak aile bağlarını güçlü kıldığı gibi, toplumsal yapıyı da dayanıklı ve güçlü hale getirmektedir. Buradan hareketle aile sorunlarının çözümünde dini ve manevi desteklerin verilmesi bir gerekliliktir.

Dünyanın değişik yerlerinde olduğu gibi ülkemizi de gelecekte bekleyen önemli sorunlardan biri yaşlı bakımı olacaktır. Mevcut olan güçlü aile ve akrabalık bağlarının yanı sıra, devletin sağladığı destekler sayesinde yaşlılar bugün için büyük ölçüde aile ile birlikte yaşamaktadır. Ancak kentleşme, göç, ailenin parçalanması, bireyselleşme, akraba ve aile ilişkilerinin zayıflaması gibi sosyolojik faktörlerin yaygınlaşmasıyla birlikte yaşlı bakımı toplumsal bir soruna dönüşme potansiyeli taşımaktadır. Bu bakımdan bu alandaki politikaların kalıcı hale getirilmesi önem arz etmektedir.

Aile birliğinin sağlanmasında devlet tarafından geliştirilen politikaların yanında aile bireyleri arasındaki ilişkinin önemi de büyüktür. Aile birliğinin ve mutluluğunun temelini karşılıklı sevgi ve saygının yanı sıra, özveri, sadakat, fedakârlık, tahammül, şefkat ve merhamet gibi değerler oluşturmaktadır. Eşlerin hakkaniyet ve adalet temelinde birbirlerini kollayıp gözetmesi, güçlü aile bağları ve birliği için son derece önemlidir.

Kaynakça

- Arıkan, Ç. (1992). Yoksullukta ve Evlilikte Geçimsizlik ve Boşanma. Şafak Matbaacılık.
- ASAGEM, (2009). Boşanma Nedenleri Araştırması. T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- ASAGEM, (2010). Türkiye’de Aile Değerleri Araştırması. T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Aybey, S. (2017). Dünden Bugüne Modernleşme Bağlamında Ailenin Değişim ve Dönüşümü. Aile ve Modernite. Ed. S. Aybey, M. Akın, T. Aşırov. BEÜ Yayınları.
- Aybey, S. (2018). Diyanet’e Yansıyan Aile Soru ve Sorunlar. İlahiyat Yayınları.
- Aydın, M. A. (2000). “Aile”, Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi. TDV Yayınları.
- Bardakoğlu, A. (1982). Hukuki ve Sosyal Açıdan Boşanma. Türk Aile Ansiklopedisi. T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Bayer, A. (2013). Değişen Toplumsal Yapıda Aile. Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 101-129.
- Bostancı, N. (y.y.). Modernleşme ile Birlikte Yaşanan Toplumsal Dönüşümler. Gazi Üniversitesi.
- Çetin, N. S. (2023). Dindar Aile ve Modern Aile İlişkisinde Değişim ve Çatışmaları Dizi Filmler Üzerinden Okumak: Kızılıcak Şerbeti. Medya ve Araştırma Dergisi, 6(1), 143-165.
- Doğan, İ. (2009). Dünden Bugüne Türk Ailesi. AKM Yayınları.
- Duben, A. (1984). 19. ve 20. Yüzyıl Osmanlı-Türk Aile ve Hane Yapıları. Türkiye’de Ailenin Değişimi. Maya Yayınları.
- Erdentuğ, A. (1998). Çeşitli İnsan Topluluklarında Aile Tipleri. Aile Yazıları I. BAAK Yayınları.
- Gökçe, B. (1991). Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme. Aile Yazıları I. Der., Beylü Dikeçligil, Ahmet Çiğdem. BAAK Yayınları.
- Hatipler, M. (2023). Modernizmden Postmodernizme. Aile, Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi, 6(4), 574-590.
- İhsan Ç. (2018). Sekülerleşen Toplumda Bireyselleşen Aile. Turkish Studies 13(2), 19-34.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1982). Sex Roles, Family and Community in Turkey. İndiana University.

- Karşlı, E. (2019). Modernleşme Sürecinde Çözülen Aile Yapısı ve Kadının Yeniden İnşası. Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi 1(1), 1-13.
- Kuran, E.. (1991). Türkler Ailesinin Mahiyeti ve Tarihi Gelişmesi. Aile Yazıları I. BAAK Yayınları.
- Meriç, N. (2004). Fetva Sorularında Değişen Kadın Yaşamı. Elest Yayınları.
- Nirun, N. (1997). Aile ve Kültür. AKM Yayınları.
- Nirun, N. (2007). Sistemantik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür. AKM Yayını.
- Ortaylı, İ. (1991). Osmanlı Toplumunda Ailenin Yeri. Türk Aile Ansiklopedisi. BAAK Yayınları.
- Ozankaya, Ö. (1996). Toplumbilim. Tekin Yayınevi.
- Subaşı, N. (2002). Toplumsal Değişme, Aile ve Yeni Risk Alanları. Çağımızda Sosyal Değişme ve İslam Sempozyumu. TDV Yayınları.
- Tabakoğlu, A. (1992). Osmanlı Toplumunda Aile. Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi I. BAAK Yayınları.
- Tarhan, N. (2011). Son Sığınak Aile. Nesil Yayınları.
- Türkiye Aile Yapısı Araştırması Raporu. (2011). Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Yıldırım, E. (2013). Toplumsal Değişme Sürecinde Aile. Aile Sosyolojisi. Ed. K. Canatan-E. Yıldırım. Açılım Kitap.
- Yörükoğlu, A. (1983). Değişen Toplumda Aile ve Çocuk. Aydın Kitabevi.

International Family Symposium: Family in the Face of Global Threats

Ms. Sarah Amjad BEDEWI

*Director of Family, Women and Children Department
International Islamic Fiqh Academy, Jeddah, Kingdom of Saudi Arabia*

Introduction

I am deeply honoured to be a part of this esteemed gathering and to contribute to discussions on the essential topic of family. I commend the organizers for choosing such a timely and crucial theme, particularly considering the current challenges facing familial relationships. As many of you are aware, preserving lineage and maintaining the sanctity of the family are fundamental objectives of Islamic law (Shariah), recognized as one of the five universal objectives shared among all religions and faiths. Thus, it is a privilege for me to represent the Secretary General of the International Islamic Fiqh Academy and shed light on some of the resolutions the Academy has adopted regarding the importance and preservation of the family.

Overview of the Academy

The International Islamic Fiqh Academy, under the umbrella of the Organization of Islamic Cooperation (OIC), serves as the highest authority on jurisprudence for the Muslim world and its communities. Established in 1981 by the leaders of the 57 OIC member states, its primary purpose is to provide guidance to member countries on jurisprudential matters, especially in response to contemporary challenges and developments worldwide. The Academy elucidates Islam's stance on various issues, including theology, family dynamics, and financial transactions, while advocating for moderation, tolerance, and acceptance of diversity. It steadfastly defends the sanctity of

family institutions, rejecting any threats to their stability and prosperity. Moreover, it prioritizes the protection of the rights of women and girls as vital partners in national development. Anchored in the principles of Islam, the Academy's vision revolves around fostering peace, moderation, and compassion in society.

Important Resolutions

Resolution no. 114 (8/12) on Islamic Declaration on the Role of Women in the Development of Muslim Society, which states:

“A family that is based on an Islamic marriage constitutes the cornerstone of a healthy society. Therefore, Islam prohibits any other form of constituting a family. It also prohibits any other alternative relationships that fall beyond Shariah boundaries. By virtue of motherhood and other characteristics, women play a vital role in the stability and prosperity of the family. Fifth: Call on for the respect of women in all areas of life and rejects all offensive practices that she suffers from at the present times, such as domestic violence, sexual exploitation, licentious practices, prostitution, procurement, and inducement of women to commit adultery. These practices are quite prevalent in societies that degrade women and disregard their Islamic rights. Islam is sacrosanct from all these evil practices.

Resolution No. 38 (13/4) on Combatting Moral Evils, Areas of Islamic Unity, Methods of Benefiting from them, and the Islamization of Education in the Muslim World Today, which includes: (C) That a practical plan be worked out to safeguard the Islamic originality and heritage; abort all attempts to westernize and eliminate Islamic identity; to face all forms of challenges, to combat intellectual and cultural invasion that does not conform to Islamic principles and ethics. Strict Islamic censorship be enforced on tourist activities and studying abroad in order to avoid the impairment of the Islamic personality and ethics).

Based on these and other resolutions, the International Islamic Fiqh Academy urges the member states of the Organization of Islamic Cooperation to abide by Islam's teachings and avoid anything that contradicts them. It also reminds that family is the basic unit of any society and that it is formed through a sacred bond between man and women as preached by all religions.

Elements threatening the Family

In contemporary society, including within Muslim communities, there is widespread recognition of the numerous challenges threatening the traditional family structure composed of a man and a woman. One of the most concerning challenges arises from the claims of rights by groups such as the Gay, Bisexual, and Transsexual communities to establish their lifestyles as normative families. This issue is highly contentious, causing rifts between traditional Muslim societies and religious communities in the West. It is imperative to reinforce and advocate for the traditional understanding of marriage and family for the betterment of humanity and the preservation of lineage from erosion and disappearance. Islam provides clear and unwavering guidance on the institution of marriage and family formation, rejecting any arrangements that deviate from the natural order and lineage continuity. Hence, this conference is timely and aligns perfectly with the mission of our Academy. We urge organizations and institutions that share these values to join forces in promoting the unique and natural concept of the family.

Preservation of Family: An Islamic Perspective

According to The IPHRC based on the mandate given by the 43rd Council of Foreign Ministers (CFM) of the Organization of the Islamic Cooperation (OIC) through resolution no. 4/43 4/43 C, the natural family, composed of a father, mother and children, has always been the corner stone for fostering social relationships, rearing children, transmitting values for creation of prosperous and vibrant societies. Across time and cultures, core meaning of the marriage, defined as union of a man and a woman, remained essential to nurturing, promoting and protecting the family and society. However, lately, the institution of marriage is under assault by those who are attempting to radically redefine it to include 'union of any two persons' i.e. 'same-sex unions'.

In Islam, 'marriage', solemnized through 'Nikah' (in the name of Allah), is a sacred religious contract between man and woman that imposes rights and duties designed for procreation, care and harmonious development of children and society as a whole. The Holy Quran explains that marriage, a union between the two sexes, is a combination of love, tenderness, and care, so that each find in the other completeness, tranquillity, and support (Quran 30:21). Again the Holy Qur'an provides that "He it is Who created you from a

single being, and of the same did He make his mate that he might find comfort with her.” (7: 189). This relationship transcends beyond sexual contact to psychological and spiritual fulfilment. The Qur’an is explicit in its condemnation of homosexuality, In the Qur’an, homosexuals are referred to as ‘qaum Lut’ (Lut’s people), the Quran mentions that the Prophet Lut questioned his people: “Have you become so shameless that you commit such indecent acts as no one committed before you in the world? You gratify your lust with men instead of women: indeed, you are a people who are transgressors of all limits.” (7: 80-81). The Prophet Muhammad adds that “Doomed by God is who does what Lut’s people did [i.e. homosexuality].”

Therefore, we continue to express our strong opposition and rejection of legally flawed and deeply divisive notion of SOGI

Thus, the need to present the well-researched counter narrative on SOGI (both from the Islamic and international human rights law perspective) in partnership with all segments of society, especially the religious leaders, youth and media and to disseminate it far and wide through use of modern information and communication technologies.

We encourage the need to form broader coalition of likeminded countries, faith communities and international groups, which are willing to put a joint affront to this concept; and finally urge Muslim minorities, especially in the West, to seek legal protection to practice their religious beliefs on the basis of their well-recognised right to freedom of religion and belief.

Take necessary measures to ensure that the young people are provided with proper Islamic education, that enables them to abide by the tenets of Islam and its moral code of conduct, helping them to desist from the spiritual void which incites them in indulging in drugs and spirits and all forms of licentiousness. and they should be involved in their national affairs and be given responsibilities, each according to their abilities and competence.

Also, media misrepresentation of fact can be detrimental to the true image of Islam and the role it has played in preserving traditional family and family values. Another threat is delay in marriage due to poverty and deprivation.

Conclusion

There is a pressing need for collaborative efforts to develop practical measures for implementing shared values universally. Safeguarding the sanctity of family institutions, particularly traditional and natural marriage, is a formidable challenge. Marriage, defined as a legal contract between consenting adults aimed at establishing a family and ensuring lineage continuity, must be vigorously defended. We must unite to shield and advance family institutions, particularly traditional marriage, against all threats. This requires pooling intellectual resources to devise a coordinated strategy, clearly delineating the unique characteristics of marriage and preserving the family unit and its values as the cornerstone of society. To counter the ongoing debate on sexual orientation and gender identity (SOGI), a comprehensive narrative must be crafted in collaboration with various sectors, including religious leaders, youth, and media, utilizing modern information and communication technologies to disseminate the message widely and counter propaganda. Governments and institutions should exert maximum effort to facilitate marriage for those seeking it.

Kadını Dönüştürerek, Aileyi Etkisiz Hale Getirmek¹

Transforming Women, Neutralizing The Family

Prof. Dr. Sami ŞENER

İstanbul Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

sami843@gmail.com

ORCID No: 0000-0002-0066-9105

Özet

Türkiye ve İslam dünyasında aile, yaklaşık 150 yıldır örseleniyor. Batılı dünya görüşü, endüstrileşme dönemi ile, sosyal ve manevi değerleri, iktisadi olanla değiştirerek, insanı devletin bir askeri, aileyi de kendi ideolojisinin bir parçası haline getirdi.

İslam dünyasındaki aile, insanı yetiştiren, kültürü benimseten ve sosyal-leştiren bir misyondan, fiziki ve biyolojik ihtiyaçları karşılayan bir mekan haline dönüştü.

Bu süreçte kadın, her türlü imkan ve fırsatlarla, aileyi ayakta tutan ve rehabilite eden fonksiyonundan, iş ve çalışma merkezli bir konuma sokuldu.

Batı ülkelerinde ailenin kişiyi yetiştirme ve biçimlendirme görevi elinden alınarak, çocuğu yetiştirme işi, devletin ideolojisini yaygınlaştıran eğitim kurumlarına bırakıldı. Şimdilerde ise, çocuğu şekillendirme işi, medya tarafından tüketime endeksli şekilde yerine getirilmektedir.

Küreselleşme; batılılaşma, çağdaşlaşma ve modernleşme gibi batının değiştirici ve hegemonik karakterli kültürünün yeni ideolojisidir. Toplumlari,

¹ Bu çalışma 10-12 Mayıs 2024 tarihinde Uluslararası Aile Sempozyumu II: Küresel Tehditler Karşısında Aile Sempozyumu'nda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

batılı yaşama kodları ile kontrol eden uluslararası iktisadi bir organizasyon olarak, aileyi devre dışı bırakıp, medya ve okullar ile kapitalist ekonomi ve politikayı sürdürmek üzere, aile yerine, kütleli bir yönlendirme ve değiştirme sürecini yürütmekte ve toplumları kitleselleştirmeye çalışmaktadır. İnsanı, yeniden kişiliğine döndürme ve “ekonomik bir insan” dan, sosyal ve ahlaki bir varlık haline getirebilme imkanı, kültürel değerler ile toplumu biçimlendiren aile kurumunun, yeniden aslı görevine dönmesiyle mümkün olacaktır.

Bu tebliğde, kadının sosyal rolünün dönüştürölerek, ailenin toplumun temeli olan rolünün hangi politikalarla etkisiz hale getirildiği ele alınacaktır.

Anahtar kavramlar: Aile, kültür, rehabilitasyon, küreselleşme, insan

Abstract

In Turkey and the Islamic world, the family has been undermined for nearly 150 years. With the industrialization period, the Western worldview replaced social and spiritual values with the economic, making man a soldier of the state and the family a part of its ideology.

The family in the Islamic world is a family that raises people, adopts culture and socializes them. It has transformed from a mission into a place that meets physical and biological needs.

In this process, the woman, with all kinds of means and opportunities, keeps the family alive and rehabilitates it. It has been moved from a function to a work- and work-centered position. Family in Western countries the work of raising the child, taking away the task of raising and shaping the person, It was left to educational institutions that popularized the ideology of the state. Nowadays, the work of shaping the child is replaced by the media in a way that is indexed to consumption are brought.

Globalization; Westernization, modernization and modernization of the West. Societies, western codes of life. As an international economic organization that controls the family, it disables the family, instead of the family, in order to maintain the capitalist economy and politics through the media and schools,

It carries out a mass process of orientation and change and It is trying to massify it.

It is the right to return man to his personality and to move him from an “economic man” to a social and moral one.

The possibility of making an asset, cultural values and the family that shapes the society. It will be possible with the return of the institution to its original duty.

In this communication, the social role of women is transformed and the family is the basis of society. It will be discussed with which policies its role has been neutralized.

Key concepts: Family, culture, rehabilitation, globalization, human

Giriş

Aile kavramı üzerinde dururken, Türkiye ve İslam dünyasında aileyi ilgilendiren tehdit, daha çok kadın üzerinde gerçekleşmiştir. Fakat, bu tehdidin en önemli yönü, bilgi alanında yaşanan tehdittir. Avrupa’da Rönesans döneminden sonra, bütün otoriteler ortadan kaldırılarak, liberal bir düzen hakim kılınmaya çalışıldı. Böylece, toplumda devletin dayandığı hukuk ve değerlerin, ailede ise, erkeğin koruyucu ve kollayıcı gücü yıpratılmaya çalışılarak, Liberalizmin, “serbest yaşama” felsefesi hakim kılınmaya başlandı. Halbuki, sosyal hayat; kurallar üzerine kuruludur ve bu kurallar, tarih içinde toplumların serbest iradesi ile kabul edilen normlardan oluşmaktadır.

Batı bilgi ve sistem anlayışı, tarih içinde toplumlar tarafından kabul edilen ve toplumları düzenleyici kurallara karşı, Liberal bir sistemi hakim kılmak suretiyle, toplumları ve özelde de aileyi, koruma altına alan kurallardan uzak tutarak, duygusal ve hassas bir varlık olan kadını kendi kontrolü altına alarak, tarihin en büyük tehdidini başlatmıştır.

Kadının, toplum içinde erkek kadar önemli ve değerli bir varlık olduğu konusunda, ilahi dinler, çok açık kural ve hükümler koymuşlardır. Fakat, çeşitli dönemlerdeki siyasi ve iktisadi sistemler, özellikle çağdaşlaşma dönemi anlayışı, kadını; erkekle baş edebilecek ve hatta onunla mücadele edecek bir role yerleştirmişlerdir. Bunu da “kadın hakları” ismiyle yapmışlardır. Sanki, kadın hakları konusu gündeme gelmeden önce, kadınların hakkı yokmuş gibi bir imaj ile, kadını fiilen toplumun önüne çıkarıp, onun cinsi özelliğine bir ayrıcalık tanınması gerektiği fikrini ön plana getirmeye çalışmışlardır. Bunu yaparken de, evlilik kurumu içerisinde erkeğin onu koruması ve istismarını

önlemesine engel olmaması çabalarına karşı, kadını yalnız başına bırakıp, bunu da “kadın hürriyeti” kavramı ile dillendirmeye çalışmışlardır.

Kadın ve erkeğin birbirine ihtiyaç duyan ve toplumun da bu birliktelik ile ayakta duracağını göz ardı eden bu modernist yaklaşım, bazı toplumlarda kadına karşı kötü muameleyi, bir dayanak kabul ederek, kadını “erkeğe karşı” bir konuma yerleştirerek, aslında hem kadına ve hem de erkeğe yaradılışlarına ters bir kader yaşatmak istemişlerdir.

“Kadın hürriyeti”nin uygulaması ve toplumsal düzende gerçekleştirilmesi, aslında kadının, aile birlikteliği içinde erkeğin eşi ve hayat arkadaşı olmasından öteye, herkesin istifade edeceği “kamu malı” şeklinde bir konuma getirilmesini sağlamaktadır. Özellikle, sosyal alanda kadın vücudunun teşhir edilmesi ve cinsel özelliğinin öne çıkarılması ile ilgili çeşitli moda, eğlence ve film endüstrileri, kadın hürriyeti ile, kadının herkesin malı olacak bir şekilde anlaşılmasına yol açmıştır. Halbuki kadının ahlaki ve psikolojik yapısı, sevgi ve saygı açısından erkek ve çocukları ile birlikte, bir aile ortamında en uygun ortamını bulmaktadır.

Bu modernist anlayış, kadının tek erkekle yetinmemesi gibi, bir yaşayış felsefesinin yerleşmesine zemin hazırlanmıştır. Özellikle dünya sineması ve moda defilelerinin, kadını sadece bir sanatçı değil, aynı zamanda cinsi arzuların bir aracı olduğunu, çeşitli magazin ve seks filmleriyle ortaya koyduğunu ve kadının cinsel yönünün herkes ile paylaşılması gerektiği şeklinde bir anlayışın, günümüz internet sitelerinin bilgileriyle de öğrenebiliyoruz. Üstelik, bu konuda büyük bir seks endüstrisinin kurulduğu bilinmektedir.

Aile Anlayışı ve Küreselleşme

Küreselleşme düşüncesi, özellikle iktisadi çalışma alanlarının küresel sistemler ile, batının büyük endüstrilerine yeni imkan ve fırsatlar sağlarken, gelişmekte veya gelişmemiş toplumlara, yeni mahrumiyet ve kısıtlamalar getirdiğini çeşitli ilmi çalışmalardan bilmekteyiz.

Çok boyutlu bir süreç olması da küreselleşmenin karakteristik özelliklerinden biri olarak ifade edilebilir. Ekonomiden siyasete, hukuktan kültüre geniş kapsamlı ve birbirleriyle etkileşim halinde bir dönüşüm süreci yaşanmaktadır. Mesela, ekonomik küreselleşme kültürel, siyasi ve hukuki küreselleşmenin de tetikleyicisi olabilmektedir (Berger, 2000: 58). “s.336”

Küreselleşme, modernleşme ile kadına hürriyet ve saygınlık verilen bir düzenin, iktisadi ve siyasi hareketi olarak dünyayı, belli uluslararası bir sistem olarak karşımıza çıkarmaktadır. Modernleşmenin daha da ötesinde bir yapıyı oluşturmaktadır. Bu haliyle, uluslararası alanda post modernleşmenin bir devamı olarak gerçekleşmekte ve sosyal sistemi de bünyesinde sürdürmektedir. Bu durum, bir manada, modernleşmenin gerçekleştirdiği yapıyı, uluslararası düzende koruma ve çalıştırma rolünü üstlendiğini göstermektedir.

Zygmunt Bauman’a göre ise küreselleşme kültürel, sosyal ekonomik vb. alanlarda etkileme ve belirleme gücünün merkez ülkeler lehine arttığı bir süreç görünümündedir (Bauman, 2012). “Dünya Sistemi” kuramcısı olarak ün kazanmış olan Imanuel Wallerstein ise kapitalizmin sürekli genişlemek (kâr etmek) isteyen sınır tanımaz doğasından hareketle küreselleşmeyi; kapitalist ekonomik sistemin işleyişinin bir gereği olarak gelineen yeni bir safha (evre) olarak ele almaktadır (Wallerstein, 2002).

Aslında Küreselleşme, modernleşmenin yeni bir versiyonu olarak, aynı görüşlerin, güncelleşmiş bir biçimi olarak günümüzde, kendi varlığını sürdürmeye çalışmaktadır. Modernleşme; kadını, en aşağı ve iğrenç şartlar içerisinde saygınlığından ve onurundan uzaklaştıran bir sistem içerisine sokmuş, değersizleştirmiştir. Kadını, hem reklamların, hem de; iktisadi faaliyetlerin tanıtım aracı haline getiren Kapitalist sistem, küreselleşmeyi; sosyal alana da yaymak suretiyle, aslında toplumların duygu dünyalarını da bozup, kendi iktisadi ve siyasi hegemonyasını arttırmaya çalışmaktadır.

Çünkü sosyal sistem, bir toplumu ahlaki ve dini değerler ile ayakta tutabilmekte ve insanı, başka mekanizmaların baskısından uzak tutmaktadır. Batı’nın ideolojileri ise, insanı; belli sistemlerin bir parçası ve uydusu haline getirerek, onu gerçek sosyal özelliğinden uzaklaştırıp, bir “aparat şeklinde” yönetmeye çaba göstermektedir. Komünizm, Kapitalizm ve Faşizm doktrinlerinden sonra modernleşme ve nihayet küreselleşme, aynı amacı taşıyan, günümüz Batı ideolojilerinin sonuncusu olarak kendisini göstermektedir.

Kadının Sosyal Hayatı

Kadın, elbette erkekler gibi sosyal hayat içinde olması gereken bir varlıktır. Fakat, bazı modernist görüşlerin öne sürdüğünün aksine, kadının sosyal hayat içinde olması, onun ruhi ve fiziki yönüne zarar getirmemeli, onun saygınlığını zedelememelidir. Modernist manada kadın, cinsi bir obje olarak görülerek,

onun güzelliği ve kadınsı özellikleri ön plana çıkartılarak toplum içerisinde bir rol ve konum verilmeye çalışılmaktadır. Aslında bu haliyle kadın, duygu ve sosyal nitelik olarak erkekler içinde bir anlamda ypratılmaktadır.

Kadının değeri; batı ölçüler içinde bilgisi, ahlakı veya becerisinden çok, fiziki güzelliği ve erkeği memnun etme seviyesi ile ölçülmeye çalışılmaktadır. Bu yüzden, kadını daha güzel gösterecek giyim, takı ve süsleyici unsurların üretimi ve satışı üzerine büyük bir endüstri ortaya konulmuştur. Aslında bu sistem, kadını güzelleştirme hedefinden daha çok, onun duygusal ve hassas yönünü istismar ederek, iyi bir tüketici olmasını sağlamaya çalışmaktadır. Özellikle de, erkekleri eğlendiren ve onların cinsel ve sosyal ihtiyaçlarına herhangi bir “kural olmaksızın” cevap veren, bir araç durumuna düşürülmesi, kadının modernleşmesi değil, kesinlikle istismar edilmesidir.

Kadın, elbette ruhi ve fiziki yönüyle cazip bir varlıktır. Fakat, bu durum; onun cinsi özelliğinin; ruhi, fikri ve sosyal rollerinin önüne geçmesi veya yegane kriter haline getirilmesi ve yol açması demek değildir. Aksi halde, kadının en önemli özelliği cinsiyet tarafı olur ki, bu da kadının asaletine yakışmayan bir durumdur. Bilhassa, fiziki yönden erkeklerin ilgisini çekici özelliği olmayan; fakat, belli bir değer ve onur taşıyan kadınlara karşı yapılan bir haksızlıktır.

Kadın, sosyal hayatta erkeklerle, belli sınırlar içerisinde görüşme ve iş birliği yapma durumu olabilir ve olacaktır da. Yalnız, bunun da sınırlarının ve ölçülerinin olması gerekiyor. Çünkü erkek ve kadın, birbirlerine cazip gelen ve duygusal yönden ihtiyaç duyan varlıklardır. Bu gerçeğin göz önünde bulundurulması ve tehlikeli birlikteliklere imkân hazırlamamak gerekiyor. Kadın ve erkeğin, çok yakın ilişkilere girerek, eşlerin birbirlerini aldatmasına imkân ve fırsat vermek, medeni ve doğru, akılcı bir tutum değildir.

Özellikle İslam dini, bu konuda belli gerekçeler ve ihtiyaçları göz önüne alarak, bir sınır tanımıştır. Bu konu, İslam dünyasında çeşitli uygulamalar ve hatta hukuki (fıkhi) tartışmalarda bile yer almıştır. Fakat kadın, ruhi ve sosyal yönü dolayısıyla daha çok kadınlar ile ortak rol ve konulara yatkın bir özellik taşıdığından, sosyal rolleri de daha çok kadınlar ile gerçekleştirmek durumundadır. Öte yanda, erkekler ile yaptığı yakın çalışma ve yoğun iş ilişkilerinde, mutlaka duygusal ve cinsi dürtüler, bu ilişkilere hâkim hale gelmektedir.

Modern bakış açısının dile getirdiği gibi, kadınların, erkekler ile her

ortam ve şartlarda beraber olmak gibi bir mecburiyet yoktur. Hele hele, bu durumun, “medenilik faktörü” olarak ifade edilmesi, herhangi bir mantığı dayanağa sahip değildir.

2.1. Kadının Ev İçi Rolü

Kadın, ailenin ayakta durmasını sağlayan, en önemli ve güçlü aktördür. Ailenin ev içi rolleri, çok çeşitli ve hassas bir özellik gösterdiğinden, erkeğin yürütmekte zorlanacağı ve beceremeyeceği bir alandır. Bazı erkekler, bu konuda maharetli olsa da genel olarak ev içi görevler, erkeklerin merak ve kabiliyet alanlarının dışındaki konuları olarak bilinmektedir.

Kadın; duygu, nezaket ve sabır gibi özelliklere fazlasıyla sahip olduğundan, ailenin hassas ve ilgi isteyen işlerini yürütme maharetini tabii olarak üstlenebilmektedir. Bunun yanında, erkeği ve çocukları “rehabilitate” edebilecek samimiyet, incelik ve yumuşak davranış özelliklerini de üzerinde taşımaktadır. Kadın; olayları, kolaylıkla yatıştıracak, zorluklara itina ve sabırla yaklaşan bir karaktere ve olgunluğa sahiptir. Kadın, kızlık döneminden itibaren; toplumumuzda erkekten daha fazla sorumluluk üstlenen bir şekilde hayata hazırlanmaktadır. Bu yönüyle, erkekten daha önemli ve kapsamlı görevleri üstlenmektedir. Erkek ise, kadını koruyan, evin dış ve fiziki yükünü omuzlayan, dış işlerle ilgili zor bir hayat mücadelesini yürüten bir koruma ve otorite ile varlığını hissettiren biridir.

Burada toplumların kültürel özellikleri açısından olaya bakmak zorunda olduğumuzu hatırlatmak isterim. Kadının, Batı’da erkek tarafından terkedilerek, kendi başına geçimini ve geleceğini karşılamak zorunda olduğu Sanayileşme döneminin şartları ve herhangi bir dost-akraba desteğinden mahrum olması sonunda ortaya çıkan kadının sosyal pozisyonu, bizim gibi sosyal dayanışma özelliği bulunan toplumlar için, bir örnek ve kriter olamaz. Bu konu, birçok araştırmacının bile göremediği sosyal bir gerçektir.

Kadının Annelik özelliği; gerek biyolojik, gerek fiziki ve gerekse psikolojik yönüyle yaratılıştan gelen özelliklere sahip bir yapı ve karakterdir. Erkeği sakinleştiren ve onu rehabilitate eden kadınlık özelliğinin yanı sıra; sevgi ve şefkat yönüyle, çocuklarına yönelik her türlü zor ve meşakkatli işleri üstlenmeyi sağlayabilmekte ve aileyi bu yönüyle ayakta tutan “bilge bir rol” üstlenmektedir.

Kadının Çalışma Hayatındaki Yeri

Kadın, krallık ve saray kültürü dışında tarihin hiçbir döneminde; yan gelip yatarak, sadece eğlenerek hayatını sürdürmemiştir. Kadın, sanayileşme öncesi ev ekonomisi denilen dönemde, Batı'da bile ev ve ev dışı işleri yapan ve üretime katkı sunan bir aile üyesidir.

Küresel sistemin, önceki versiyonları olan çağdaşlaşma ve modernleşme, kadının aile merkezli kişisel hayatını ortadan kaldırıp, erkeğin taşıdığı iş yüküne ortak ederek ve bunu da onu, evine mahkum olmaktan kurtardığı iddiasıyla büyük bir zafer kazanmışçasına ona rol biçmiştir.

Halbuki kadın, çocuğu dünyaya getiren ve onu yetiştiren, en derin duygusal ve beceriye sahip annelik özelliği taşıyan bir varlıktır. Bu görevi, ondan daha iyi yapabilecek bir kimse yoktur. Buna rağmen, aile ve toplum için hayati önem taşıyan bu görev ve sorumluluğu ondan alıp, kadının; erkeğin yaptığı bütün işleri yapması gereken bir duruma mecbur bırakılması, bugünkü küresel sistemin en büyük yanlışlarından biridir. Bu yanlış, bugün de devam ederek; kadının fiziki ve duygusal açıdan zorlandığı alanlara yönlendirilmesi, aslında kadına duygusal özelliğine yapılan bir haksızlıktır. Zaman içinde, kadının çocuk ve ev sorumluluğu sebebiyle işini aksatması ve mecburen iş hayatından tamamen veya kısmen ayrılması, bu zorlayıcı rolün onun psikolojik ve sosyal dünyasına uygun olmadığını göstermektedir.

İş hayatında uzmanlık konusu her alanda önem taşıırken, toplumsal görev olarak, çocuğu en iyi ve pedagojik şekilde yetiştiren annelik görevini kadından almak, çocukların sevgisiz ve anne şefkatinden uzak bir şekilde başkaları tarafından yetiştirilmesi gibi, son derece uygunsuz bir hayata mecbur bırakılması manasına gelmektedir. Bu çabanın ne kadar uygunsuz ve problemlere yol açtığını, gençlerin toplumlar içinde eğitimsiz ve sevgisiz kalmalarından anlamaktayız.

Bu hususta, şöyle bir farklı tutumu da göz ardı etmemeliyiz. Belli kritik görev ve sorumlulukları, aile hayatını ve çocuğunun yetiştirilmesini ihmal etmek istemeyen kadınların, part time şeklinde veya ev merkezli çalışarak, çeşitli alanlarda beceri ve bilgilerini ortaya koyarak çalışması mümkün olmaktadır. Problem olan şey; bütün kadınların, müsait olsun veya olmasın, erkekler gibi, iş hayatına dahil edilmesinin zorlayıcı ve hatta popüler bir şekilde gösterilmesindeki amacın, neye karşılık geldiğidir.

Kadınların çalışmasının en önemli sebeplerinden biri ekonomiktir. Ekonomik krizlerle tek gelirin ailenin geçinmesine yetmemesi ve hayat standardının sun'î şekilde yükseltilmesiyle tüketim kalıplarının değişmesi, ailenin ikinci gelire olan ihtiyacını arttırmıştır. Bu ekonomik sistem ve şartlar altında da kadınların evde geçirdikleri zamanın değerlendirilmesi düşünülmüş ve kadınların işgücüne katılımları artmıştır.

Fakat bu durum, kapitalist bir iktisadi sistemin; ihtiyaç dışı birçok eşya ve aracın toplumdaki insanları, “eşya merkezli bir hayata” mahkum bırakmasının bir sonucudur ve temelinde sosyal ve psikolojik ciddi hiçbir sebep bulunmaktadır.

Kadının Part Time Çalışması ile ilgili, çalışan kadınlarla yaptığımız bir araştırmada; kadınların % 70'ten fazlasının, aile sistemlerine olumsuz etki yapması sebebiyle, full time çalışma yapmayı istemeyip, part time çalışmayı tercih ettiklerini öğrenmiş bulunuyoruz. (Heyet, Sosyoder: 2013)

Kadınların daha az süreli çalışma imkanı ile, ailevi görevlerini daha rahat yürütebilecek hale gelmeleri, kanaatimce en önemli çözümlerden biri olacaktır. Burada da, aşırı ihtiyaç alanları ortaya çıkaran üretimin ve insanları lüks ve gösterişli bir hayata yönelten medyanın, yönlendirici etkisinin azaltılması gerçeği üzerinde durulmalıdır. Kadının, zaruri ihtiyaçları için part time çalışma özelliği, günümüzde batı ülkelerinde fazlasıyla uygulanan bir çalışma tarzıdır.

3. Muhafazakarlık ve Dindarlık Açısından Kadın

Avrupa'da muhafazakâr düşünce, Batı toplumlarındaki gelişmelere karşı bir geleneği koruma ve muhafaza etme davranışı olarak ifade edilmektedir:

Hâlbuki akıl çağı ve onun akabinde gelen çağ(lar)ın insanlık tarihinin önceki dönemleriyle mukayese edilemeyecek bir yıkıma sahne olması, insan aklına atfedilen rolün muhafazakâr eleştirisine yönelik kötümser bir felsefi bakışı, Aydınlanma iyimserliğinin karşısına dikmiştir. Muhafazakârlığın bu kötümser tutumu, insanın doğasından gelen sınırlı bir varlık oluşuna, aklın zayıflığına ve dünyayı daha iyi kılamayacağına dair mükemmeliyetçiliğin imkansızlığı düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Buna göre aklın belirli bir kavrayış gücü vardır; akıl, belirli bir düzen içerisinde yer alarak diğer tüm beşerî değerlerin üstünde yer alan ve dolayısıyla onlardan bağımsız bir şe-

kilde kendisine başvurulmasını haklı kılacak yüce ve yanılmaz gücü temsil etmemektedir (Özipek, 2011: 63-64).

Modern zamanlarda beliren ve modernizme karşı çıkan entelektüel (ve siyasal) bir hareket olarak muhafazakârlık, Avrupa uluslarının geleneksel, siyasal ve toplumsal düzenini savunmak için oluşup, temelde anti modern bir niteliğe sahiptir. Bundan dolayı, saf muhafazakârlık bir gelenekçilik olarak görülmektedir (Beneton, 2011: 10-11).

Muhafazakâr düşüncede kadın ise, başta gelenekler olmak üzere, aile, ahlak ve yerleşe gelmiş toplumsal cinsiyet algısı etrafında şekillenen bir konuma haizdir. Muhafazakâr düşüncede kadının konumunu şekillendiren etmenlerden biri olan ahlak, ideal toplum ülküsünün üzerine bina edildiği ve muhafazakâr düşünürlerin toplumsal olgulara seçici bir anlayışla yaklaşmasıyla meydana getirilen önemli bir zemindir.

“Biyoloji kaderdir” anlayışından yola çıkan muhafazakârlar, kadını fiziki ve anatomik yapısıyla toplum içinde ikinci planda olmaya ve evcil bir rol almaya uygun bir varlık olarak kabul etmektedirler (Heywood, 2011a: 253).

Muhafazakar düşüncenin aile ile ilgili görüş ve değerlendirmeleri, hep bir tutuculuğun ve eski düşüncelerin sürdürülmesi şeklinde açıklanarak, yeni ve devrimci hareketlere bir karşı duruş olarak ifade edilmiştir:

Muhafazakâr düşüncede kadın ise, başta gelenekler olmak üzere, aile, ahlak ve yerleşe gelmiş toplumsal cinsiyet algısı etrafında şekillenen bir konuma haizdir. Muhafazakâr düşüncede kadının konumunu şekillendiren etmenlerden biri olan ahlak, ideal toplum ülküsünün üzerine bina edildiği ve muhafazakâr düşünürlerin toplumsal olgulara seçici bir anlayışla yaklaşmasıyla meydana getirilen önemli bir zemindir. (Demirkanoğlu, 2017:296)

“Biyoloji kaderdir” anlayışından yola çıkan muhafazakârlar, kadını fiziksel ve anatomik yapısıyla toplum içinde ikinci planda olmaya ve evcil bir rol almaya uygun bir varlık olarak kabul etmektedirler (Heywood, 2011a: 253).

Muhafazakâr düşünce, Batı toplumunun şartlarında ve batı düşüncesinin dinamikleri içinde ortaya çıkan bir sosyal harekettir. Bu düşüncüyü, tüm toplum ve kültürler göre uyarlamak hatalı bir tutum iken, Batı dışı araştırmacıların, bu olayı, kendi toplumlarını ve aile yapılarını açıklamada kullanmaları, ciddi bir ilmi hata olarak söylenmek durumundadır. Bu yaklaşıma göre, Batı'nın Kilise merkezli Hristiyan anlayışı ile, Türk toplumunun inandığı İslam dini,

aynı kavram ve tarihi gelişme ile açıklanmakta ve olayların değerlendirilmesi yanlış yapılmaktadır.

3.1. Kadın ve Erkeğin Farklı Özellikleri

Sosyal sistemde, kadın ve erkeğin olaylara bakışı ve değerlendirişinde farklılıklar olacak ve böylece, toplumda farklı kesimlerin olayları değerlendirilmesinde bir denge sağlanacaktır. Bu yüzden, ne kadının erkekleşmesi; ne de erkeğin kadınsı özellikleri taşımaya çalışması, olumlu ve sağlıklı bir sonuç ortaya koymayacak bir durumdur. Hatta, psikolojik ve sosyal problemlere sebep olacak gelişmelere yol açmaktadır. Buna rağmen, bazı ahlak ve kültür karşıtı grupların, cinslerin birbirlerinin rollerini alması veya birbirlerine benzer roller taşıması gibi, anlamsız ve herhangi bir pratik fayda sağlamayan yaklaşımları, son derece tutarsız anlayışlardır. Bu anlayışların, büyük ölçüde aileyi ortadan kaldırmak gibi amaçları olduğu anlaşılmaktadır.

Sosyalleşme adıyla, kadını; erkekle çatışmaya sokmak veya erkekten daha üst bir konuma yükseltme çabaları, sosyal ve medeni bir anlayışın sonucu değildir ve bir sosyal fayda sağlamaya çalışırken, yerleşmiş bir sosyal sistemi ortadan kaldırmaktan başka anlam taşımamaktadır.

Kadının, toplumda bazı cahili veya modern anlayışlarda olduğu gibi, çeşitli yönden basitleştirilmesi veya noksan gösterilme gibi tutumlar ile, insan niteliği olarak aşağı görülmesi veya bazı haklardan uzak tutulması, haklı bir uygulama olarak gösterilemez. Özellikle İslam dininin, kadını; “cennet anaların ayakları altındadır” hükmü ile, ona tanımış olduğu şeref, hiçbir medeniyetin sahip olamadığı bir özellik olarak, kadının yüksek ve saygı gören değerini açıkça ortaya koymaktadır. Cahil dindarların, kadını sosyal hayattan uzaklaştırmaya çalışması da, bir başka akıl dışı tutum ve tavır olarak söylenebilir.

Çeşitli ideolojilerin veya modernist görüşlerin kadını sözde yüceltici ve değer verici ifadelerine karşı, onun sembolik bir eşya veya cinsel tutkuların bir hedefi gibi gösterme gayretleri, özellikle İslam dininin kadına vermiş olduğu saygın konum ve değer ile mukayese edilemeyecek ölçüde basit tutumlardır.

3.2. Kadının Eğlence ve Cinsiyet Aracı Kılınması

Edebiyat ve fikir adamlarımızdan Ahmet Mithat, bir yazısında Avrupa’da var olan kadın hürriyetini şu sözlerle ifade etmektedir:

Avrupa’da kadınlar, tamamiyle serbest olup, hatta bir kadın kendi dostu ile görüşür iken kocası gelip de alafrangaca kapıyı dak eylese, kadın içeri girmesine müsaade vermeyince kocası giremez zannolunur.” (Doğan, a.g.yazı, 86)

İlim ve devlet adamlarımızdan Said Halim Paşa’nın, kadın hürriyeti ile ilgili şu cümleleri, önemli bir farkı ortaya çıkartmaktadır: Kadınlarımıza örnek olan Avrupa’lı kadınların iddiaları, birtakım siyasi hakların istenmesinden ibarettir. Halbuki bizim kadınlarımızın isteklerinin mahiyeti içtimaidir. İşte bu fark anlaşılamamış ve bu karışıklıktan da yanlış iddialar doğmuştur. (Said Halim Paşa, 1991: 145)

Batı’da sosyal alanda aşağılanan ve değersizleşen kadın, kendi varlığını ve onurunu korumak için, en önemli alan olan siyasi ve iktisadi hürriyeti elde ederek, kendi varlığını değerli kılmaya çalışmıştır. Bu konuda, Yunan döneminden, orta çağ dönemine kadar kadını aşağılayan ve hatta şeytanlaştıran batı düşüncesi, kadının erkekten ve aileden göremediği hürriyet ve değeri elde etmek için, kendi başına bir “kadınlık mücadelesi” vermek durumunda kalmıştır. Fakat, bu konuyu; bütün toplumların kadınları için genelleştirmek, en azında ilmi bir hatadır.

Son otuz yıl boyunca kadının işgücüne katılım oranı büyük ölçüde artmıştır. Ekonomik açıdan aktif olan kadın sayısı ülkeden ülkeye değişiklik göster mekle birlikte, dünya genelinde 15-65 yaş arasındaki kadınların % 41’i ekonomik açıdan aktiftir. OECD ülkelerinde kadının işgücüne katılım oranı 1990’da % 60’a çıkmıştır. Eski sosyalist blok ülkelerinde kadının işgücüne katılımı OECD ülkelerindeki oranları aşmaktadır. Doğu Asya, Pasifik ve Afrika’da kadının iş- gücüne katılımında artış vardır. Ancak bu hızlı artışa rağmen, dünyanın hiçbir bölgesinde, kadınların işgücüne katılımında eşitlik sağlanabilmiş değildir (Erdoğan-Toksöz, 1998: 41, 42).

Batı’da olduğu gibi, adeta erkekleşen ve aile dışı hayata alışmış kadınların toplumsal fonksiyonları, başka toplumlar için bir ölçü olmamalıdır. Zaten batılı kadın, çocukluğundan beri, erkeklerle eşit şartlarda yaşayarak, fiziksel eşitsizliğinin sıkıntılarını yaşamış değil midir? Aynı problemi, diğer toplumların kadınlarının da aynen yaşaması gerekmiyor!

Avrupa’nın değişik ülkelerinde aile, siyasi sistemlerin hedefi olmuş ve ailelerden çocuklar alınarak, devletin askeri haline getirmeye çalışılmıştı. Bu konu, ailenin bir toplumun temeli olduğu anlayışına taban tabana zıt bir tutumdur.

Aile konusundaki siyasî görüşler hususunda ilk defa Rusya, daha sonra Almanya ve İtalya bütün eski aile kanunlarının kaldırılması ile aileyi yok etmek teşebbüsüne yönelen kararlı hareketlere girişmişlerdi. Amerika'da da o dönemde aile sorumluluğu azalmaya başlamıştı. (Zimmerman,1960, 202)

4. Sanayileşme ve Modernleşmenin Kadına Yaklaşımı

Batı'da endüstrileşme ile birlikte, ahlak ve sosyal değerlerin önemli ölçüde aşındığını ve pratik hayatta karşılığının görülmediğini biliyoruz.

Aile ve akrabalık gruplarına olan ihtiyaç zaman içinde değişikliğe uğramakla birlikte endüstri toplumlarına kadar aile ve akrabalık önemini korumaya devam etmiştir. Şahsi doyumun önemli olduğu günümüzde, bu kurumlara yüklenen mana ve duyulan ihtiyaç da değişmiştir. (Özkalp, 2005: 162)

Kadını, cinsel ve biyolojik açıdan konumlandırmaya çalışan görüşler, Avrupa'daki düşünce hareketleri ve yenileşme girişimlerine temel olacak bir mantık açısından ele almakta ve bu görüş, herhangi bir coğrafi ve kültürel ayırım yapılmadan sahiplenilmektedir. Halbuki, sosyal bilimler; sosyal olayların toplumların kültür ve sosyal yapılarına göre şekil aldığını belirtmekte ve her sosyal olayın, farklı toplumlarda değişik özellik taşıdığını bize açıklamaktadır.

Tanzimat kadını için feminist hedefler, görünüşünü bir ölçüde Avrupalı kadınlara benzetmek, onlar gibi gezip dolaşmak, ev dışında da var olabilmektir. "Feminizmden maksad, kadınların da erkekler gibi mesailik-i ilmiye ve senaiye ve siyasiyeye dahil olabilmeleri, her ikisinin aynı hukuk ve vezaife haiz olmalarıdır" (Muslihiddin Adil'in Görüşleri, 2000:16)

Türkiye'de Batılılaşmanın resmi bir tez ve uygulama olarak başlaması, aile ve kadın konusunun hep batının değer ve uygulamaları açısından incelenmesi ve yorumlanmasına yol açmıştır. Bu durum da, olayın objektif olmasına ve toplumda asırlardır uygulanan ve herhangi bir aksaklığı görülmeyen bir sistemin, gerçekler dışında açıklanmasına yol açmıştır.

Bu görüşler, Tanzimatla birlikte başlayıp, Meşrutiyet ile daha da gelişen Kadın hareketlerinin, büyük ölçüde Batı toplumundaki kadınların izini takip ettiğini ve onların ele aldığı konular çerçevesinde geliştiğini göstermektedir. Bu durum da ister istemez; Osmanlı döneminde kadının pozisyonunu veya haklarını tam olarak değerlendirmek yerine, Batı toplumundaki kadının hak ve beklentilerinin bir hedef olarak alınıp, gerçekçi olmayan bir zeminde kadın

meselesinin değerlendirildiğini anlatmaktadır.

Yapılan çeşitli sosyal çalışmalarda aile ve akrabalık ile ilgili formların sanayileşme ile birlikte hızlı ve çok yönlü değişmesinin yadsınamayacağı bilgisine rağmen, söz konusu aile yapılarının sadece sanayi öncesi Batı toplumlarının özelliklerini yansıttığı, evrensel olmadığı iddia edilmektedir. Yani geleneksel söylemle geniş aile yapısından çekirdek aileye geçişin sanayileşmenin sonucu olduğu bilgisi, batı toplumları için geçerlidir ama evrensel bir durum değildir. (Demez, 2012: 98-99)

Kadınların fikirlerinin ve sıkıntılarının gündeme getirildiği dergiler, dönem kadınlarının Avrupalı hemcinslerinin feminist mücadelesinden haberdar olduğunu gösterir. Hatta bu dergilerde, Avrupada'kilerine benzer eylem çağrıları da yankılanır. İkinci Meşrutiyet döneminde kadınların Meclis'i Mebusan'ın açılışını izlemelerine izin verilmezse, "İngiliz kadınları gibi, parlamento önünde nümayiş yapacakları (Çakır, 1993:68) tehdidi bile yer alır.

Tek cinsel kimliği (erkek) üstünleştiren bu düzen, kadın ile erkek arasındaki ilişkileri, özne-nesne ikiliği merkezli yasal bir düzenlemeye dönüştürür ve kadını, erkeğin önemsiz bir eklentisi rolüne hapseder. Bu düzenin kuralları ile kuşatılan kadın, varlığını ispat etmek için erkek egemenliğini aşmak zorundadır; aksi takdirde, bir nesne düzeyinde kalacaktır. (Eliuz-Karaçengel, 2013:188-191)

Bu noktada Fransız Devrimi'nin sonuçlarını yakından izleyen ve Devrim sonrasında Almanya'da kurulmaya çalışılan demokrasiye karşı çıkan Schopenhauer'un şu ifadesine değinilmesinde yarar vardır: "Çünkü erkeğin aşkı, doyuma ulaştığı andan itibaren yavaş yavaş azalır, neredeyse sahip olduğunun dışındaki bütün kadınlar, onu çeker, canı değişiklik ister. Buna karşılık, kadının aşkı o andan itibaren (cinsel birleşme) artar. Bu da doğanın amacına, yani türün mümkün olduğunca fazla çoğalması ve devamlılığın korunmasına uygun bir sonuçtur (Shopenhauer'dan Kızılkaya, 2005:97-98).

5. Türk Edebiyatında Kadın'ın Batılı Model Alması

Türk edebiyatında aile ve kadın konusu, yaşanan kültürel değişimin arkasından gelen batılı düşünce ve yaşayış tarzlarının kadın-erkek ilişkileri üzerindeki farklılaşan etkisi ile ciddi şekilde aşırı görüş ve anlayışların hedefi olmuştur.

Bu konu, Ahmet Mithat'ın da üzerinde durarak, bazı çözümler aramaya çalıştığı bir konudur.

Felsefe'i Zaman kitabında, Fazıla'nın bir diğer özelliği, evlenmeyi reddetmesidir. Eski kadının hayatını sürdürmek için zorunlu olduğu evlilik önce Fazıla, sonra da kızları tarafından zihni gelişimin önünde önemli bir engel olarak görülür. Hatta onlar, evliliğin bir 'esaret' olduğunu bile söylerler. Tezevvüç ve teehhülden (evlenmek) o kadar "müteneffi"dirler ki (nefret etmek), pencerelerinin önünden bir erkeğin geçtiğini görseler, "işte bu dahi biçare kadınlardan birisinin gerdanına ribka'i esaret (esaret zinciri) vurarak kendi arzu'yu mahsusaları mucibince hareket mecbur eden zalimlerden birisidir" (s.59) diye düşünürler.

Ahmet Mithat Efendi, Felsefe'i Zaman'da romanın kahramanı Fazıla'da, kızları Akile ve Zekiye de aslında erkek dünyasına ait bir değer olarak kabul edilen bilgiyle tanıştıkları andan itibaren, kadın dünyasından giderek uzaklaşırlar. En azından zihni anlamda böyledir. Kadınlara özgü işlerle meşgul olmazlar, kadınlarla görüşmezler, hemcinsleri gibi evlilik hayalleri kurmazlar, çocuk doğurmazlar. Diğer insanlardan uzak yaşamaları da bunun göstergesidir. Her ne kadar onlar için yalnızlık Safo'da (Yunan feminist idölü) olduğu gibi bir seçimin sonucuysa da, bu Faon gibi aynı bedende iki yaratık, yarı kadın olarak yaşamaya geçiş olmuştur (Argunşah, 2013:90-100).

Bu eserde anlatılanlar, Müslüman bir toplumda, kadın ve erkek ilişkilerinin, herhangi bir dini veya sosyal kuralların dışında hangi hale geldiğini ve ne tür komplikasyonlarla karşılaştığını gösteren endişeler yumağına işaret etmektedir.

Ahmet Mithat Efendi, derin bilgi ve gerçekçi analizleri içerisinde kadının toplumdaki yeni yönelişi ile ilgili şu değerlendirmeye yapması son derece enteresandır:

Kadın çağın gereklerine göre değişmiş olan hayata hazırdır ama, hayat; kadına hazır değildir. Zekiye'nin (yani yeni kadının) asıl ve büyük trajedisi buradadır.

Bu cümleler, aslında hayatın kadından tabii olarak beklentilerine karşılık, kadının; kendine batıyı da model alarak biçtiği rolün, kadının gerçek nitelikleri ve biyolojik yapısı ile bağlantılı olmadığını anlatmaktadır.

6. Aile'nin Toplumsal Rolünün Kaybı

Kadın ve kadın hürriyetinin değerlendirilmesi, maalesef Türk araştırmacılarının da, Batı'daki gerçekleri kendi toplumlarına “uyarlama” tutumlarıyla yapılmakta ve sosyal değerler dikkate alınmamaktadır:

Kadın da aynı şekilde sürekliliği ifade eden aile içinde bitki gibi sabit kalır. Onu arayıp bulan erkeğidir. Kendisini erkeğine sunarak ona tarihsel anlamda lojistik destek sağlar. Kamusal alana da erkeğiyle bütünleşmiş olarak, onun şahsında girer. Başka bir ifadeyle, erkeğinden bağımsız bir hükmü şahsiyet geliştiremediği için kendi başına kamusal alanda yer alma, dolayısıyla tarihin bir objesi olma şansı yoktur” (Çaha, 2010: 40-41).

Bir kadının her şeyden çok açlığını doyurmak için olanakları olur; yoksa alçak gönüllülüğü ve kendine hâkim olması, bizi rahatlatmaz ve bir kere yapılan hata, söylemek gerekirse hiçbir zaman tamamen onarılamaz. Bir erkek fırsat bulup alçakça bir şey yaparsa, bunun tam tersini yaparak şerefini kurtarabilir. Fakat bir kez iffeti yok olmuş bir kadın, bizlere kendine yeterince hâkim olabileceği yolunda güvence verebilir mi?” (Hume'den akt. Çaha, 2004:16)

Kadının sorumlulukları; yemek pişirme, bulaşık yıkama, ev temizleme ve çocuk bakmak gibi işlerle sınırlı tutulmaktadır. Muhafazakâr ideolojilerin ev işleri konusunda sıkça vurguladığı “cinsiyete dayalı iş bölümü” nün en önemli sorunlarından birisi kadının emeğinin göz ardı edilmesidir. Öyle ki kadının, evin ve aile fertlerinin düzenini sağlamak adına üstlendiği işler, ekonomik karşılığı olmamasından kaynaklı olarak, gerek aile fertleri gerekse toplum tarafından değerli bulunmamaktadır. Öte yandan kadın uğraşları karşılığında emeklilik, sosyal güvenlik hakları da edinmemektedir (Başterzi, 2013: 11).

Bütün bu değerlendirmelerde, kadının evini, eşini ve çocuklarını belli değer ve gelenekler altında yöneten, onları muhafaza eden ve çocuklarını iyi bir toplumu oluşturma konusundaki çabaları, göz ardı edilmekte ve Batı'daki “genel söylem” ülkemizde de tekrar edilmektedir.

Halbuki, toplumsal ve özellikle kadının problemlerini, sadece kendi sosyal gerçeklerimiz ve problemlerimiz açısından ele alıp, onları yine kendi sosyal dinamiklerimiz ile çözmeye kalkışabilseydik, çözümler de o nispette doğru ve sağlıklı olabilirdi. Yanlış kurgu ve mizansenler içinde, konuyu gerçekliğinin dışında ele almak ve çözümleri de bu yanlış bilgiler içinde aramak, fayda sağlayamamaktadır. Fakat, her konuda olduğu gibi, aile ve kadın problemi olarak mesele, batı kodları içinde ele alındı ve kadınla birlikte aile, çocuk ve erkek,

olayın dışında bırakılarak, olay; kadın meselesi gibi tek boyutlu bir şekilde incelenmeye çalışıldı. Günümüzde de bu yaklaşım aynen devam etmekte ve problem çözülmek yerine, daha karmaşık ve çözümsüz hale gelmektedir.

Aile konusunda, daha çok kadın konusunun ele alınma sebebi, kadının aile içindeki rolünün ve sorumluluğunun, erkekten daha fazla ve daha nitelikli bir hizmet olmasından kaynaklanmaktadır.

Fakat, aile problemlerinde, kadın kadar olmasa da erkeklerin düşünce, kültür ve davranış şekilleri de, kadınların rollerine olumlu veya olumsuz etkiler yapmaktadır. Aile içinde kadının yükünü almayıp, onu hem iç ve hem de dış problemler ve zorluklar ile baş başa bırakan erkek tiplerinin de, ailenin fonksiyonlarının azalmasında önemli bir etki yaptığını belirtmek gerekiyor.

Ayrıca aile ve ev sorumluluklarını, sebepli veya sebepsiz bir şekilde üstlenmeyip, aile ve çocukların gereklilik ve ihtiyaçlarına cevap veremeyen erkeklerin de aileyi kendi sıkıntıları ile baş başa bırakıp, “toplumsal bir suç” işlediklerini de belirtmek gerekiyor.

Günümüzde erkeklerin bu eksiklikleri, sosyal ve kültürel bir eğitim ve rehabilitasyon ile çözülmek yerine, kadını erkekten ayırıp, onu suni kurumlar içinde korumak ve mutlu etmek gibi “asosyal” bir çözüm modeli ile halledilmeye çalışılması, üzerinde çokça durulması gereken bir konudur.

Aynı şekilde, batılılaşma ile kültürel ve ahlaki alanda kadına yönelik “değiştirici ve yönlendirici” etkiler, erkeklerin de konuyu aile düzeni ve sürekliliği açısından iyi değerlendiremeyip, yanlış tutumlar içine girmesiyle çözümü daha zor bir hale getirmiştir. Bu yüzden, toplumda değişme hareketi, yönetimlerin batıya yönelik “değiştirici hamleleri” ile tabii mecrasından uzaklaşmış, batı taklitçiliğine ve dolayısıyla sosyal kanunlara ters bir çözülmeye doğru gitmiştir.

19. asrın ikinci yarısında kadınların çok doğal hakkı olan “eğitim” konusunda başlayan kıpırdanışların karşılaştığı şüphe ve direniş, çok sonraki yıllarda karşılaşılanlardan hiç farklı olmamıştır. Meselenin derinliklerinde kadınlık rolleriyle toplumsal hayatın kazandıracığı rollerin örtüşmeyeceği, yan yana sürdürülemeyeceği endişesi yatmaktadır. Kadınlık rollerinin, hafife alınmamasına rağmen, toplumsal düzenin aksamadan sürebilmesi için adeta kilit noktada bulunması, muhtemel değişimlere ister istemez bir “kaos” anlamı vermektedir. Oysa “kaos” hiçbir zaman masum bir süreç değil. (Argunşah, 2013: 88).

Sonuç

Cumhuriyet ile birlikte, tamamen batı kültürünü alıp, aileyi de batılı kodlar ve şartlar içinde değiştirmeye çalışan bir anlayışın toplumumuza büyük “değiştirici” roller oynadığını görmekteyiz. Artık aile, kadın ve erkeği yönlendiren değil; siyasi ve ideolojik seçimlere ve modernist anlayışlara bağlı hareket etmek mecburiyetinde kalan bir kurum haline gelmiştir. Bu konuda, devletin kurumsal sistemi de bu anlayışı devam ettirmektedir. Eğitim de batı standartlarına göre insanı eğiten ve ona, kültür aktarımı yapan resmi bir müessese halinde, kültürel ve normatif yapıya değer vermeden bu yönde varlığını sürdürmektedir.

Sosyal olması gereken aile, böylece; Batı’da olduğu gibi, siyasi ve iktisadi güçlerin kontrolü altında anlayış ve davranışları, hükümetlerin belirlediği toplumsal hedeflere göre hareket ederek, onun isteği dışında herhangi bir yönelişe tercihi olmayan kontrollü bir organizasyon haline gelmiştir.

Aile bütün bu yönelişe rağmen, kendi kültürel değerlerini, batı merkezli siyasi sistem ile modernist medya ve sosyal medyanın etkilerine rağmen, varlığını güç bela sürdürmeye çalışan ve çocuklarını bu kültürel akımdan muhafaza etme çabası içinde varlığını sürdürme gayreti içindedir.

Artık kadın, resmi statü ve liberal piyasanın reklam ve propagandalar ile yönlendirdiği bir araç olarak; kültür ve ahlakın değil, istek ve arzular ile tüketim endüstrisinin hedeflediği bir rolünü etkisi altındadır. Bu rolü benimsemeyen kadın ise, çeşitli aşağılayıcı ve dışlayıcı tutumların hedefindedir.

Ailenin din, ahlak ve gelenekler ile hareket edebilecek kadar sekülerleştirilen ve Batı düşünce ve yaşama tarzı ile tarihi ve sosyolojik köklerinden uzaklaştırılmış bir halde, medya ve sosyal medya ile kendisine yaşama hedefleri gösterilen pasif ve uydu tutumunun, toplumun gelişmesi ve nesillerin gelişmesi açısından önemli bir varlık gösterebilme imkânı güçleşmiştir.

İdeal ev, ideal insan hedefi, artık geride kalmıştır. Küresel siyasetin ve küresel iktisadi sistemin insanların hayatını belirlemede yegâne etken olduğu ve insanlara da, ancak kuralsız ve değersiz bir hayatı yaşamak zorunda bıraktığı bir yaşama felsefesi hakim hale gelmiştir.

Bütün bu olumsuz tutumlara rağmen, geçmişte yaşanmış güzel aile ve samimi toplum gerçeği, bir ümit ve yaşanmış bir örnek olarak ortadadır. Aklın ışığında, yaşanmış doğru bir gerçek ile propaganda edilen modernist hayat

dünyası arasında, doğru bir tercihin yapılma imkanı, her zaman vardır ve hayatı yeniden inşa edecek yenileyici bir toplumsal hareketi beklemektedir.

Küreselleşmenin karmaşık ikliminde türdeşleştirici küresel kültür baskıların tesiriyle dünyanın dört bir tarafından milliyetçilikte canlanma ve dini değerlere dönüş de söz konusudur. Bu noktada batının kültürel ve ekonomik üstünlüğü karşısında sığınılacak liman olarak yerli kültürün görülüyor olmasının da etkili olduğu söylenebilir (Berger, 2003:10,18).

Kaynaklar

- Argunşah, Hülya (2013) Felsefe’i Zenan’ı Yeniden Okumak, Ahmet Mithat Efendi’ye Armağan, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri
- Beneton, P. (2011). Muhafazakârlık. Cüneyt Akalın (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Berger, P. L. Berger, B. Kellner, H. (2000). Modernleşme ve Bilinç. çev. Cevdet Cerid. İstanbul: Pınar yay.
- Çaha (2007). Dört akım dört siyaset. Ankara: Orion Kitabevi. Çaha (2010). Sivil kadın türkiye’de kadın ve sivil toplum. Ankara: Savaş Yayınları
- Demirkanoğlu, Yahya (2017) Muhafazakar Düşünce de Kadının Toplumsal Konumu, Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi (The Journal of Social Economic Research) ISSN: 2148 – 3043 / Dönem / Cilt: 17 / Sayı: 34
- Heywood, A. (2011a). Siyasi ideolojiler. Şeyma Akın vd. (Çev.) Ankara: Adres Yayınları.
- Eliuz, Ülkü-Karaçengel, Esranur (2013) Kadın Bilincinin Tutsaklıktan Kurtuluşu, A.Mithat Efendinin Anlatılarında Kadın Karakterlerinin Eğitimi, Ahmet Mithat Efendi’ye Armağan, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri
- Demez, Gönül (2012) Değişen Toplumda Değişen Aile, Ed. Nurşen Adak, Said Halim Paşa, Buhranlarımız, Tercüman 1001 Temel Eser Yayınları, İstanbul
- Kızılkaya, H. (2005). Anasoyluluktan günümüze kadın. İzmir: İlya Yayınevi
- Oktik,N-Çamrın,F.K. (2002) Immanuel Wallerstein; Tarihsel Kapitalizmin Analizi ve Dünya Sistemi, Doğu Batı Dergisi, s.17, s.121-135
- Özipek, B. B. (2011). Muhafazakârlık: akıl, toplum, siyaset. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Özkalp, Enver (2005) Sosyoloji’ye Giriş, Ekin Yayınları, Bursa
- Şan, M. (2012). Zygmunt Bauman: Modernlik ve Postmodernlik arasında bir sosyolog, İstanbul University Journal of Sociology, 3(11), 63-90.
- Toprak, Zafer (2000) Muslihiddin Adil’in Kadın Görüşleri, Kadın ve Hukuk’ı Nisvan, 2000, Toplumsal Tarih
- Zimmerman, Carle (1960) Yeni Sosyoloji Dersleri, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul

Endonezya Ailelerinin Küresel Zorluklarla Yüzleşmesi ve Ülkenin İdeolojisinin Önemli Rolü¹

Indonesian Families Facing Global Challenges and The Important Role of The Nation's Ideology

Bagus RIYONO

*Universitas Gadjah Mada
bagus@ugm.ac.id*

Abstract

The world is becoming more global. There is no single country that can survive from the influence of global changes. Unfortunately, this global trend is not always aligned with the national ideology. Indonesia has been holding on to the ideology of Pancasila but recently the global influence is becoming stronger that the new generation of Indonesian families is becoming more alienated from Pancasila. In order to stand strong in facing this global challenge, Indonesian families have a very important role. Family strength is a complex issue because it is not only determined by the family members, but also by the culture, social structure, and government policies. Riyono (2022) argued that family is the foundation of civilizations. Different from individuals, families are the smallest unit of a society, which possess the complexity of the social system. Riyono (2022) identified that there are five dimensions of a family which are, a belief system, biological relation, psychological dynamics, sociological structure of roles and responsibilities, and economical welfare.

¹ Bu çalışma 10-12 Mayıs 2024 tarihinde Uluslararası Aile Sempozyumu II: Küresel Tehditler Karşısında Aile Sempozyumu'nda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

The fundamental dimension of a family is the belief system. This belief system is the one that relates to national ideology and has been challenged by global influence. Understanding this multidimensional nature of a family, this paper explores how a nation's ideology plays a significant role in family building. We can witness how families differ from one country to another in certain dimensions. For example, families in developed countries are superior in economic dimensions. Meanwhile, families in the third world are superior in psychological connectivity. These facts imply that the national ideology has an impact on the families well being. Ideology is the belief system that will shape the nation's culture that eventually will influence the people's attitude and behavior. Recently, the epidemic of loneliness is experienced by many countries who have individualistic ideology. In Indonesia, the loneliness epidemic also happens in the metropolitan cities. In metropolitan cities, usually there is a transformation toward a more individualistic culture. Triandis, et al (1985) called this phenomena as a idiocentric. This fact implies that it is not the location of the country but the changing of belief system that is responsible for the family well being. This paper identifies the global challenge that has influenced Indonesian families and how Pancasila as national ideology can protect Indonesian families to maintain their true identity.

Keywords: Belief System, Family, Global Challenge, Ideology, Indonesia

In 2024 the World Happiness Report was published and provided a ranking of happy countries. In this report, Indonesia is at the position of 80st happiness while Singapore, Malaysia, and Philippines have higher ranking on happiness (World Happiness Report, 2024). The indicators that are used to measure this happiness level are real GDP per capita, social support, healthy life expectancy, freedom to make life choices, generosity, and perceptions of corruption. These indicators actually do not reflect happiness in a psychological sense but rather it is the measure of economic welfare. This report implied there is a global trend toward more materialistic values in human life. A couple of Indonesian religious leaders and Indonesia media bought into this report and were concerned with the result. These facts show that the global trend influence gained attention from Indonesian people.

Meanwhile, Indonesian ideology, Pancasila, has five principles that put economic welfare as the lowest priority. And Pancasila's highest priority is believing in God and living in accordance with religious guidance. The se-

cond principle of Pancasila is justice and dignity as the fundamental value of humanity. The third principle is national unity and then followed by the fourth principle which concerns the people that should be led by virtues and wisdom through “musyawarah”. The meaning of “musyawarah” is decision making with the consensus based on virtues and wisdom, it is not based on majority. Then the fifth principle is about social welfare but it stressed the value of justice. It can be understood that materialism is not coherent with the five principles of Pancasila.

Materialism usually comes with individualism and liberalism. These three values actually are alien to Indonesian culture. However, the global trend is moving toward these three values. The influence of this global trend can be seen in Indonesian metropolitan cities and the economic system that is adopted by the government. The government policies that are influenced by this global trend eventually influence the Indonesian families. Based on the recent study, the gap between the rich and the poor families has become wider. Based on the World Bank (2020) data, 28 million (10.7%) Indonesian people are in the poor group, a total of 61.6 million (23.6%) people are in the vulnerable group, 53.6 million (20.5%) Indonesians who fall into the middle class group, and there are 3.1 million (1.2%) who fall into the upper class category. Oxfam International (2017) also found that the four richest men in Indonesia have more wealth than the combined total of the poorest 100 million people. This condition does not reflect the idealism of Pancasila which should be the fundamental ideology to build the Indonesian civilization.

A civilization that is often associated with physical buildings or technology is actually the fruit of systemic social dynamics. The system of social organization in forming civilization was put forward by Ibn Khaldun, a scientist who lived around the 14th century (Irwin,2018). Khaldun (1377) begins the discussion about civilization by discussing the importance of cooperation in the process of meeting individual needs, for example the need for food. This is illustrated by each individual being equipped with certain skills and the results of their work can meet the needs of themselves and others so that a reciprocal relationship occurs. Not only from a human perspective, Ibn Khaldun also explains the formation of civilization in terms of geographical conditions and describes areas where humans cannot live, for example in areas with very cold temperatures and less exposure to sunlight (Khaldun,1377). More importantly, Khaldun (1377) also says that civilization has two layers,

namely a spiritual nature and a material nature. Khaldun (1377) concluded that a civilization will emerge and stand tall when spiritual values are dominant, and will be destroyed when what is called excessive materialism occurs. Apart from that, a civilization also needs a government or system of power that regulates the lives of its people so that they do not attack each other (Khaldun,1377).

Apart from that, civilization has layers in society which have been stated by Parsons et al. (1961). This layer of civilization consists of four components, namely economic, political, legal and value systems. Like a physical building, the civilization layer also has an outer layer which is generally referred to as the economic layer. The economic layer has the function of adapting to that civilization. The economic layer is a complex system and is realized because of a design that is formed through policies taken by community leaders. In other words, the economic system is a product of the system within it which is the second layer of a civilization.

The second layer in a civilization is called the political system. The political system is essentially a decision-making system to achieve goals, that are formulated jointly by the people's representatives in that civilization. Every society consists of diverse elements or groups so it requires a collaboration system that can accommodate this diversity for common good. To be able to fulfill the common interests of a diverse society, the political system must be supported by rules as a basis for decision making. This means that before this political system functions, it needs a legal basis as boundaries that contain basic principles of justice and civility that must not be violated. This is important because in a political system there will be many interests that demand to be fulfilled, so that if there is no legal system that limits them then there will be conflict or chaos which in the end will result in a power struggle and the one who will win will be the strong one, not necessarily the wiser.

The third layer is the legal system which functions as a means of integrating the various interests of society by upholding the principles of justice and civility. This legal system, like the political system, is also a collective decision that must involve all components of society. The involvement of all elements of society is important, because the legal system is fundamental and long-term agreements that are general in nature so that they can be used as a basis for making political decisions that are more short-term in nature. A

political system should be built on the basis of a strong legal system, because in the political system certain maneuvers can occur to serve the unilateral interests of powerful groups. If this legal system is intervened by the political system then a civilization will be weak, because the building structure will not be strong. In order for a legal system to be built firmly, it must be built on a value system that is universal and indisputable. This value system will function as a reference for the legal system so that it is built on the right track so as to avoid manipulation by the political system. This value system also functions as a bulwark for the legal system which can stem the interests of partial political interests that will only benefit certain parties. Based on a strong value system, the legal system will maintain its integrity.

The value system is something that is latent, but is the most important element in a civilization because it represents the basic character of society which is intuitively a common agreement. The value system itself consist of several layers that includes the cultural system, educational system, and family system.

To understand these basic values we should begin by studying when a citizen is still a child through the care of his parents (Nurmitasari,2015). In the next stage, this value system will develop through the education system when children start school. At this stage, there is a risk of conflict between the value systems taught by parents and those taught at school. If what is taught at school is not in line with what is taught by parents, a child will experience a value conflict. This value conflict can have two possible consequences. When the family system is strong, children will have strong personalities and be able to maintain these values even though the education system is not conducive. However, if the family system is not strong, these children will grow up to be children who are disobedient to their parents and consider their parents to be out of date so that the value system, that they adhere to, changes in accordance to what they learn at school.

When children grow up and interact with a wider society, they will interact with the cultural systems that exist in their society (Bronfenbrenner,1979). This cultural system is a system that is more open and susceptible to foreign or global influences beyond the civilization. Moreover, with social changes in society caused by globalization, developments in information technology, increased mobility and migration, and international relations, the influen-

ce of foreign cultural systems is inevitable, one of which is in the form of intercultural encounters (Kilianski-Przybylo,2018; Qonitatin et al.,2020). A citizen whose value system is not strong from his family will experience greater shocks when interacting with the cultural system in his society. Ilisko and Paulina (2015) states that a family with a strong value system is a family that is able to survive and adapt to situations and pressures from the outside world. The education system designed by the government can falter when the basic value system of the citizens of the country is not strong because the value system contained in the cultural system may clash with the value system taught in the educational process. This condition is reflected in the education system in Finland, where educational practices can only take place with the existence of a value system in society that supports the professionalism of educators (Bastos,2017).

Citizens who grow up with this incoherent value system will become people parents who will pass on the values they adhere to in the next generation. This is illustrated by counter culture or hippie groups in the United States around the 1960s (Lutfi,2018). Counter culture or hippie is a culture in groups that oppose the existing local mainstream culture (Dunn-Froebig,2006). Weisner has conducted a longitudinal study over 18 years that describes the character of hippie group although this is applied in various ways,, including freedom of expression, experimentation, self-improvement, use of narcotics such as marijuana and hallucinogens, open sexual behavior, and experimentation with family lifestyles (Dunn-Froebig,2006). Furthermore, this culture is carried out openly in front of children and with the principle of freedom adopted, behavior that is actually maladaptive becomes the norm. For example, consuming narcotics with children which is considered an activity to spend time together, underage sexual behavior even under the age of 10 years, and the lack of rules in life (Dunn-Froebig,2006).

Thus, if a family is weak then the effects will be chain and the negative impact will be long term and will only be felt several decades later in social changes in society. Apart from that, these children will also become decision makers who will influence the legal system, political system and economic system in the future. That is why when we feel chaos in the legal system or political system or economic system, we cannot look for the cause in the political system, legal system or economic system itself at this time, but we have to trace it to how the office holders grow in his family first. Therefore,

when we want to build a high and noble civilization, we need to design a long-term change project because we are what you do to your family now, the results will only be felt in the next 20 - 40 years. In other words, if we are busy with current economic, political and legal problems, but neglect family development, then we will be in a vicious circle and the problems of our civilization will never be resolved.

The phenomenon of civilization being threatened occurs in so-called developed countries, which are currently experiencing very acute social problems. The latest WHO report states that depression is the number one disease in the world (Yapko, 2018) and the epidemic of loneliness is spreading in modern society, especially in countries currently categorized as a developed country (Barreto et al., 2021). Meanwhile, their population in general experienced a significant decline and fears began to emerge that their civilization would collapse in the not too distant future (European Parliament, 2008).

The UK is the most advanced country in responding to the loneliness epidemic. The British government in 2018 appointed Minister of Loneliness, Tracey Crouch. According to research, more than nine million people in the UK feel lonely, of whom 200,000 elderly people have not had a conversation with friends or relatives for more than a month. More than 85% of young people with disabilities (18-34 years) experience loneliness. It is estimated that half of people aged over 75 in the UK live alone with no social interaction at all (Jamieson, 2018).

What happened in Berlin, Germany is no less worrying. As many as three hundred people a year die in apartments without being noticed, sometimes for weeks. As many as 59% of Berlin's residents experience loneliness, one in two residents live alone. One of four adolescents reported feeling lonely at least occasionally (Schumacher, 2019). The ruling party in Germany, namely the Christian Democratic Union (CDU), has proposed appointing a special official to overcome the loneliness epidemic, as in England which appointed a Minister of Loneliness. The German government has spent €100,000 per year to finance this project to combat loneliness (Schumacher, 2019).

Many argue that loneliness occurs because of the trappings of modern life, such as social media, video streaming, and video games. However, experts warn that the causes of loneliness run deeper than that. More basic causes include the level of individual interaction, physical and mental well-being,

and life balance. These causes are likely more predictive of loneliness than social media use (Schumacher,2019).

One of the units of the American Ministry of Health which operates in the field of serviceHealth (Health Resources & Services Administration) in 2019 reported that “loneliness and social isolation” can be as dangerous to health as smoking 15 cigarettes per day. Two in five Americans report that they sometimes or always feel their social relationships are meaningless (Health Resources & Services Administration,2019). one in five said they felt it lonely and isolated. There has been an increase of 10% of people in the United States who live alone. According to the census (US Census Bureau), more than a quarter of the population and 28% of adults live alone. The US government has spent \$6.7 billion to combat loneliness in late adulthood (Health Resources & Services Administration,2019).

Japan today is also starting to experience a loneliness epidemic, like other developed countries. One in three Japanese people live alone. 15% of Japanese people have no social life. Loneliness can occur in various forms, such as being single throughout life (20% of Japan’s population is currently experiencing this), divorce (one in three marriages ends in divorce), being a widower, not having children, or living apart from your children, family, and friends. It could also be because you don’t have friends, you are isolated from your family, friends or co-workers because of unclear problems. 15% of older men live alone and have less than one conversation in 2 weeks. As many as 8.4% of middle-aged men live alone (Schumacher, 2019).

“The Cigna study” found that loneliness will disrupt a person’s career, causing decreased income and missed opportunities for promotion. This is because lonely people will have problems collaborating with other people (Schumacher,2019). This could be one of the reasons why it is difficult for them to find a life partner so that their chance of giving birth to offspring is also getting smaller. The wider impact is the decline in population in these countries (European Parliament,2008). That is why these countries are willing to pay huge costs to save their civilization. If we look further, the main reason for all of this is because they ignore the family institution and prioritize economic progress that relies on individual contributions (Coleman & Rowthorn, 2011).

Indonesia on the other hand is currently experiencing a significant inc-

rease in population. The population of Indonesia over the next few years will continue to increase. Based on data held by the Central Statistics Agency (BPS), in 2018 Indonesia’s population reached 265 million people. Then, in 2024, the figure has the potential to increase to 282 million and around 317 million people in 2045 (Rahman, 2019).

According to 2018 BPS data, the number of millennial generations aged 20 - 35 years reached 24 percent, equivalent to 63.4 million out of 179.1 million people of productive age (14 - 64 years) (Rahman, 2019). This phenomenon is called the demographic bonus. Analysis of the demographic bonus is mostly only oriented towards the economic layer of the structure of civilization, namely employment opportunities, economic growth, and so on (Rahman,2019).

What they often forget is that to build Indonesian civilization in the future, what is more important to pay attention to is how the future generations will have strong Indonesian values so that they can become the pillars of a strong and noble roIndonesian civilization. This mandate will rest on the shoulders of the post-millennial generation who still live in their respective family environments. Their numbers are no less numerous than the millennial generation who are ready to enter the world of work and move in the current economic wheel (See figure 1). With these considerations, apart from us needing to utilize the millennial generation to increase productivity and economic growth in Indonesia, we also need to work on the post-millennial generation by strengthening Indonesian families. This is what should be the focus of the Indonesian civilization “project” for the next 20 - 40 years.

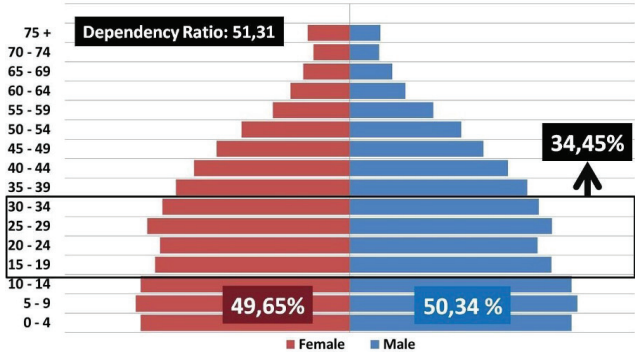

Figure 1

The total population of Indonesia according to age groups in 2018 (IDN Research Institute, 2019)

By increasing family resilience, it is hoped that a truly golden generation will be born. This truly golden generation is not just a generation of workers or a generation that take part at the economic level, but are a generation that has strong values, so that it can uphold an independent, united, sovereign, just and prosperous Indonesian civilization. That is the Indonesian civilization that the Father of the Nation aspired to as stated in the preamble to the 1945 Constitution. Pancasila is the ideology that serves as the foundation of this civilizations.

Pancasila as the national ideology already provides the fundamental principles to build the Indonesian civilization as mentioned above. Pancasila as the ideology should be referred to by the government in formulating national policy. This means that every national policy should prioritize the fundamental values system in the national developmental program. These values strongly hold on religious guidance, promoting human dignity, enforcing national unity, and making decisions based on universal wisdom in order to achieve prosperity for the people. Based on the recent study that measured the internalization and application of Pancasila ideology, the result shows that around 50% of the samples are in low and average scores (Maharani et al., 2019). This data is alarming and is indicating that the Indonesian families, education, and contemporary culture are moving away from the national ideology, which is the Pancasila. To re-orient this trend back to the right track, the role of Indonesian families is very fundamental. Policies and also social movement from the civil society need to focus on strengthening family resilience based on these fundamental value systems.

Before we discuss family resilience, we need to first discuss what the nature of the family is and what the environmental context is in a systematic way. According to Murdock in Martini et al. (2020), the definition of family includes three essential aspects, namely: 1) the existence of a persona man and a woman who decide to live together and have children (adopt); 2) approved by the environmental community; 3) committed to working together economically for mutual survival. This research uses a more holistic definition, namely viewing a family as a group of people (two or more) who have very strong ties, which include spiritual (worship), biological (natural), psychological (intrapersonal), sociological ties. (interpersonal), and economic (material). These five bonds must not be broken down or scattered or seen partially. If this is done, the family institution will fall apart.

The importance of a holistic approach in viewing the family is supported by separate studies. For example, a study from Chelladurai et al. (2018) which states that joint worship carried out by family members facilitates family relationships through togetherness and interaction, social support, transmission of values between generations, sharing with family members, helps reduce family tension, provides feelings of connectedness, bonding and unity, and illustrates the efforts of family unity when there is a misunderstanding.

Additionally, Neppl et al. (2016) confirmed the Family Stress Model (FSM) theory which shows that parents' economic difficulties have an impact on economic pressure and are related to parental distress and couple conflict. Furthermore, this conflict has the potential to develop patterns abusive parenting and behavioral problems in children (Neppl et al., 2016). This shows aspects of a holistic family approach influence each other.

The problem that often occurs in society is partial understanding and tends to be extreme. In religious communities, this extremity leads to a focus on spiritual ties or "worship" (in the narrow sense) only, so that relationships between family members become rigid. This can be seen from contemporary research on families which often links families with religious values as traditional families adhere to patriarchal system. For example, research from Ibrahim (2016) which examines the justification for domestic violence behavior among Muslims in Australia and research by Ahmad et al. (2004) about Perceptions of harassment among South Asian immigrant women. Both studies focus on traditional gender role factors, namely the patriarchal system.

Meanwhile, in atheist or secular societies the focus is mainly on material ties or just the economy. Liberal society groups only see it as a biological bond, even though it is biological which is only hedonistic in nature. Mistakes in understanding the nature of the family are the root of the problems that occur in family institutions today. This is explained by Viazzo in (Martini et al., 2020) that in Western culture there seems to be no place for kinship because it is likely that mutuality between people will be swept away by the assertion of bourgeois individualism rationally aimed at material gain. Therefore, new forms of family emerged in the West, such as heterosexual cohabitation and homosexual cohabitation (Martini et al., 2020). Apart from that, Martini also explained that number of divorce in the West has continued to increase since

the 1960s due to three factors, namely;

1) secularization which weakens religious power in marriage; 2) couples begin marriage with an emphasis on emotions rather than inherited values; and 3) increasing numbers of women working.

If we are serious in our efforts to create family resilience, then we must strengthen all these bonds and build them firmly. These five ties are interconnected systemically and must be worked on simultaneously and dynamically. We can't just build one by one without considering the other ties. For example, we see that the family is poor and then we just help economically. This will be very deceptive because if economic assistance is not accompanied by religious, psychological or sociological, and even biological meaning, for example health, then this assistance may actually create vulnerability in the family. For example, financial aid is not used for the common good, but instead to satisfy hedonistic desires. In the research of the 2019 Nobel Prize winner in economics, many poor people in Asia and Africa, when given economic assistance, used it, for example, to buy a television, something they had never experienced before (Banerjee & Duflo, 2011).

Economic needs are indeed something that is easiest to identify and intervene in. However, economic needs are actually needs that are the outermost layer of a family institution and can be resolved when other ties are strengthened. For example, when a family has weaknesses in the economic sector but they are very solid in their sociological ties and strong in their psychological ties, then they will be able to look for opportunities to work or try to fulfill their economic needs. In Javanese wisdom, it is stated that "*obah mamah*", which means that when a person wants to move, he will definitely be able to eat. This means that economic needs will be met when there is a strong intention, a strong will to try. This intention and will is a psychological bond and can also be sociological, when it becomes shared values in the family. The family will be even stronger if spiritually they believe that God is Almighty Generous and will guarantee the sustenance of His servants who are willing to try.

These five ties constitute a hierarchical and systemic structure. The spiritual bond is the most basic bond which is a promise to God to live family life as a form of worship in the broadest sense. Worship in family includes all other ties, namely, first biologically, the relationship between husband and wife means worship. In fact, before the marriage agreement occurs, this

behavior is a big sin or immorality that is condemned by Allah. This difference is not just something formal or administrative in nature, but is a change in status that is scientifically proven to affect other biological dimensions, namely health and survival. This worship also significantly influences the psychological dimension, namely peace of mind and happiness, and the sociological dimension will also be affected, namely the occurrence of a healthy educational process in the family. Economically it will also be smoother and more sufficient because Allah guarantees the sustenance of every human being, especially for those who do good deeds.

In contemporary psychology, there has been a lot of discussion about the relationship between spirituality and performance and mental health. Tischler et al. (2002) explains that developing spirituality can increase personal awareness, personal skills, social awareness and social skills. Other research also states that with high spirituality, individuals will have better coping strategies, more easily deal with negative emotions and social situations, and experience an increase in self-actualization, personal growth, and the meaning of life (Cornah, 2006; Ivtzan et al., 2011; Khashab et al., 2015).

Those who deny this bond of worship have been empirically proven to experience various kinds of illnesses, not only biological, but also psychological. They will experience emptiness in their souls. Currently, European and American society is experiencing a loneliness epidemic (Barreto et al., 2021). They feel they have no friends and feel alone in a crowd. Meanwhile, the impact on a nation is that the nation will experience a population decline or a process leading to extinction (European Parliament, 2008).

The biological bond is a very important bond in a family, but it cannot be separated from the bond of worship. The biological bond that is carried out or practiced in the corridor of worship will have a positive impact on the psychological bond between husband and wife. In fact, according to the classical scholar Abu Zayd al-Balkhi, a husband and wife relationship based on a bond of worship will also have a positive impact on biological health (Badri, 2013). This is proven in scientific research in the health sector.

Psychologically, the bonds that occur within the family institution are a force to create a sense of peace and happiness. Family ties can be said to be a characteristic of family resilience based on DeFrain and Asay (2007), namely appreciation and affection, commitment, positive communication, enjoyable

time together, spiritual well-being, and the ability to manage stress. This is in accordance with the findings of Grover and Helliwell (2017) about the bonds of friendship in marriage that support life satisfaction. Furthermore, life satisfaction then contributes to happiness but is temporary (Carr et al., 2014). On the other hand, happiness is not something that is temporary, but is a product of various experiences of joy and sorrow as well as memorable experiences that grow meaning in a person's life (Kauppinen, 2013). This is in line with Seligman's theory of authentic happiness (2002), that authentic happiness can be obtained from three different paths. The first is enjoyment or pleasure which will lead individuals to a pleasant life. Second is engagement or attachment to activities that lead individuals to a good life. Third is meaning, which means interpreting life for something bigger than the individual, which ultimately leads the individual to a meaningful life. Meaningful life is a life that is higher in rank than just a pleasant life and a good life. If an individual can achieve these three, then he will achieve a complete life. The meaning of life that produces happiness in this family can be patience and gratitude in carrying out domestic life as worship. This is supported by Zuliana and Kumala (2020) who found that patience and gratitude contributed to marital adjustment. Apart from that, the process of practicing patience and gratitude is the meaning of coping for parents who have children with autism syndrome so that they have the internal capacity to care for and care for children with autism syndrome (Marchetih & Wahdani, 2017). Thus, the bond of worship cannot be separated from the psychological dimension.

Liberals interpret the psychological aspect of happiness as merely momentary satisfaction. One form of reduction in the liberal perspective on happiness comes from feminism, which interprets happiness as an expression of equality of roles in work (Ahmed, 2010). In general, they reduce happiness to pleasure which makes them impatient when they have to face tests or struggle to complete the problems in everyday life. A perspective that is only oriented towards satisfaction and pleasure is what is called a hedonistic attitude. This kind of perspective is often the cause of divorce or damage to family institutions (Glasser & Glasser, 1977).

In sociological terms, the family is an institution that has a structure and hierarchy, each of which has a different role, but these roles are related to each other. Like an organization, these roles are flexible because they serve the purpose of the family institution, namely happiness in this world and the

hereafter. Roles These are husband, wife, father, mother, parents, children, brothers or sisters, and sisters. From the list of roles, it can be seen that each family member does not only have one role, but different roles when dealing with different people in different contexts. This is explained by Berne's transactional analysis theory (1996). This theory explains that every individual has three ego states so that he can carry out different roles according to the interaction he is undergoing, namely the ego as a child, parent or equal adult. An illustration of this theory is when a husband will fulfill certain obligations to his wife and at the same time, he will act as a father to his children, who also have different obligations. Likewise with wife/mother, then children/brothers/sisters. A wife, if she works, then she will also have various roles that must be managed in a balanced manner. Based on broader theory, this can be done by regulating the wife's involvement in family and work and strengthening communication with her husband and superiors or colleagues regarding family and work issues (Handayani, 2015).

Apart from that, the family also functions as the embryo of civilization. If families are strong, a strong civilization will be built, and conversely, if families in a society are weak or fragile, then the civilization that will be built will also be fragile. The role of the family institution in society is explained in the functionalist structural approach to the family by (Parsons et al., 1961).

The father's role is a very important role which if absent will have a very fatal impact on his child. In a study by a senior psychologist in America, figures almost all of the world's atheists had problems in their childhood with their fathers (Vitz, 2013). The assumption that a father's job is only as a breadwinner is very wrong. For Muslims, we all know that in Surah Luqman the role of a father is to teach wisdom to his children or the next generation. Another study by a senior psychologist, Nicolosi (2019), the failure of the father's role is one of the causes of sexual disorientation in boys or what is called homosexuality. Maybe that's why the Qur'an is very firm in ordering Muslims to support orphans. Considering the results of the research above, support here is not only economically, but also replaces the role of the father as an adult male figure in a child's development period.

This father figure was destroyed by the feminist movement, which spread an aura of resistance towards men. These adherents of feminism are too focused on women's rights that they forget the obligations of their roles as

wives and mothers. Wives who act against their husbands cause the husband to become weak, and his role as a father also becomes weaker. Based on transactional analysis theory, the process of weakening the father figure can occur through an unhealthy communication process between partners, so that individuals can experience a change in role and actually take on another role that is not appropriate (Berne, 1996). The weakening of the father's role causes boys to experience sexual disorientation and become homosexual. Therefore, as stated by a senior psychologist, Professor Cummings (2012), former president of the American Psychological Association, this feminist movement ultimately gave birth to the LGBT movement.

Conclusion

To create family resilience which is ultimately expected to give birth to a golden generation, we need to adhere to the following principles. First we must understand the essence of the family, namely as a very strong bond that includes religious, biological, psychological, sociological, and economic dimensions. Of the five bonds, the bond of worship is the most basic and colors the other four bonds. Therefore, in raising a family it is very important to realize that life does not stop with life in this world, but will continue into life in the afterlife. It is this perspective that will differentiate a person's life orientation so that he or she will be more resilient in facing various problems and will adhere to values that have nuances of worship to Allah, the Most Gracious, the Most Merciful. For this reason, it is necessary to develop religious preaching that touches the heart with knowledge and love. In preaching about worship, it is necessary to take an in-depth approach so that the meaning of each religious teaching can be understood and can be appreciated and felt the benefits spiritually, psychologically, sociologically, and even economically as well as its application in biological or health aspects.

Second, the biological dimension, including health, is one of the pillars that will also support family resilience. Management of this biological dimension must be interpreted as worship, and it must be understood that the biological dimension is also closely related to the psychological dimension as two things that cannot be separated. Therefore, in the family an attitude of empathy and compassion must be developed so that each member of the family will feel peaceful in their home. Education about love and affection between husband and wife needs to be developed so that the relationship

between husband and wife does not feel stiff and each can empathize with the uniqueness of their partner. Education about healthy physical and spiritual living also needs to be developed so that each family member can maintain their own health.

Third, sociologically, the division of roles in the family must be arranged fairly and wisely. The father's role as a figure who is expected to be a role model must be strong and function to form strong morals in his children. Basic morals are belief and faith in Allah and the last day, as well as good deeds. If parents act wisely, it will automatically form children's filial behavior towards their parents. Education about proper "parenting" needs to be carried out for prospective parents and also those who are already parents at every stage of their child's development.

Fourth, family development also needs to include education about family economic independence. Economic problems may be helped with donations or financial assistance, but family economic resilience requires knowledge, attitude and enthusiasm for economic independence. So that each family will be able to solve their own economic problems and not depend on social assistance.

The multidimensionality of family has its core in spirituality or worship to God. This is also the core principle of the Indonesian national ideology, Pancasila. Therefore, by strengthening the national ideology, the Indonesian family will have a strong reason and reference in strengthening themselves in facing the global challenge. In other word, the Indonesian families already have a proper ideology that can function both to strengthen the family and protect them from global influence.

Bibliography

- Ahmad, F., Riaz, S., Barata, P., & Stewart, DE (2004). Patriarchal beliefs and perceptions of abuse among south asian immigrant women. *Violence Against Women*, 10(3), 262–282.<https://doi.org/10.1177/1077801203256000>
- Ahmed, S. (2010). Killing joy: Feminism and the history of happiness. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 35(3), 571–594.<https://doi.org/10.1086/648513>
- Badri, M. (2013). Abu Zayd al-Balkhi's sustenance of the soul: The cognitive behavior therapy of a ninth century physician. *International Institute of Islamic Thought; Civilization (ISTAC)*.
- Banerjee, A., & Duflo, E. (2011). *Poor economics: A radical rethinking of the way to fight global poverty*. Publicaffairs.
- Barreto, M., Victor, C., Hammond, C., Eccles, A., Richins, M.T., & Qualter, P. (2021). Loneliness around the world: Age, gender, and cultural differences in loneliness. *Personality and Individual Differences*, 169, 110066.<https://doi.org/10.1016/j.paid.2020.110066>
- Bastos, R.M.B. (2017). The surprising success of the final educational system in a global scenario of commodified education. *Revista Brasileira de Educacao*, 22(70), 802–825.<https://doi.org/10.1590/s1413-24782017227040>
- Bern, E. (1996). *Principles of transactional analysis*. Indian Journal of Psychiatry, 38(3).<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2970834/>
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Harvard University Press.
- Carr, D., Freedman, V. A., Cornman, J. C., & Schwarz, N. (2014). Happy marriage, happy life? marital quality and subjective well-being in later life. *Journal of Marriage and Family*, 76(5), 930–948.<https://doi.org/10.1111/jomf.12133>

- Chelladurai, J.M., Dollahite, D.C., & Marks, L.D. (2018). The family that prays together...: Relational process associated with regular family prayer. *Journal of Family Psychology*, 32(7), 849–859. <https://doi.org/10.1037/fam0000432>
- Coleman, D., & Rowthorn, R. (2011). Who's afraid of population decline? A critical examination of its consequences. *Population and Development Review*, 37, 217–248. <https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2011.00385.x>
- Cornah, D. (2006). The impact of spirituality on mental health: A review of the literature. Mental Health Foundation.
- Cummings, N. (2012). Unbiased, open research [on homosexuality] was never done [video by n. cummings]. <https://www.youtube.com/watch?v=BPgq1c4TYi4>
- DeFrain, J., & Asay, S. M. (2007). Strong families around the world. *Marriage & Family Review*, 41(1-2), 1–10. https://doi.org/10.1300/j002v41n01_01
- Dunn-Froebig, E. P. (2006). All grown up: How the counterculture affected its flower children. [master thesis, university of montana] (Doctoral dissertation). Scholar Works at University of Montana. <https://scholarworks.umt.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com/&httpsredir=1&article=6439&context=etd>
- Giglio, E. (2005). American women convert to Islam and their feelings of liberation. University of Lynchburg. <https://digitalshowcase.lynchburg.edu/agora/vol2005/iss2005/10>
- Glasser, L.N., & Glasser, P.H. (1977). Hedonism and the family: Conflict in values? *Journal of Marital and Family Therapy*, 3(4), 11–18. <https://doi.org/10.1111/j.1752-0606.1977.tb00479.x>
- Grover, S., & Helliwell, J. F. (2017). How's life at home? new evidence on marriage and the set point for happiness. *Journal of Happiness Studies*, 20(2), 373–390. <https://doi.org/10.1007/s10902-017-9941-3>
- Handayani, A. (2015). Work-family balance in working women: An overview of border theory. *Psychological Bulletin*, 21(2), 90–101. <https://doi.org/10.22146/bps.7373>
- Health Resources & Services Administration. (2019). The “Loneliness epidemic”. <https://www.hrsa.gov/enews/past-issues/2019/january-17/loneliness-epidemic>

- Ibrahim, N. (2016). *YaAabati! Growing In Domestic Violence Homes* [Thesis, Unpublish (Doctoral dissertation). University of South Australia.
- IDN Research Institute. (2019). Indonesia millennial report 2019. <https://cdn.idntimes.com/content-documents/Indonesia-millennial-report-2020-by-IDN-Research-Institute.pdf>
- Ilisko, D., & Paulina, M. K. (2015). Sustainability of family values throughout the generations as viewed by the bachelor program students. *Society Integration Education. Proceedings of the International Scientific Conference.*, 1, 83. <https://doi.org/10.17770/sie2013vol1.154>
- Irwin, R. (2018). *Ibn Khaldun: An intellectual biography*. Princeton University Press.
- Ivtzan, I., Chan, C.P.L., Gardner, H.E., & Prashar, K. (2011). Linking religion and spirituality with psychological well-being: Examining self-actualisation, meaning in life, and personal growth initiative. *Journal of Religion and Health*, 52(3), 915– 929. <https://doi.org/10.1007/s10943-011-9540-2>
- Jamieson, A. (2018). Britain appoints minister for loneliness to tackle social isolation. <https://www.ndtv.com/world-news/britain-appoints-minister-for-loneliness-tracey-crouch-to-tackle-social-isolation-1801422>
- Kauppinen, A. (2013). Meaning and happiness. *Philosophical Topics*, 4(1). <http://www.jstor.org/stable/43932753>
- Khaldun, I. (1377). *The muqaddimah: An introduction to history - abridged edition* (NJ Dawood, Ed.). Princeton University Press.
- Khashab, A.S., Khashab, A.M., Mohammadi, M.R., Zarabipour, H., & Malekpour, V. (2015). Predicting dimensions of psychological well-being based on religious orientations and spirituality: An investigation into a causal model. *Iranian Journal of Psychiatry*, 10(1). <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/26005481/>
- Kilianska-Przybyto, G. (2018). *The anatomy of intercultural encounters : A sociolinguistic cross-cultural study*. Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Ślaskiego.
- Lutfi, N. (2018). The hippie identity in the 1960s and its aftermath. *Rubicon : Journal of Transnational American Studies*, 2(1), 47. <https://doi.org/10.22146/>

- Maharani, S. D., Surono., Sutarmanto, H., & Zubaidi, A. (2019). Indeks ketahanan ideologi pancasila. *Jurnal Ketahanan Nasional*, 25(2), 277-294. <https://doi.org/10.22146/jkn.31823>
- Marettih, AKE, & Wahdani, SR (2017). Practice patience and express gratitude as meaningcoping for parents who have autistic children. *Marwah: Journal of Women, Religion and Gender*, 16(1), 13.<https://doi.org/10.24014/marwah.v16i1.3561>
- Martini, E., Palumbo, P., & De Luca Picione, R. (2020). Modern family: Between tradition and new(post-family) narratives. *International Journal of Psychoanalysis and Education*, 12(2), 38-49.https://doi.org/10.32111/IJPE_63
- Mistiaen, V. (2013). Converting to Islam: British women on prayer, peace, and prejudice.<https://www.theguardian.com/world/2013/oct/11/islam-converts-british-women-prejudice>
- Neppl, T. K., Senia, J. M., & Donnellan, M. B. (2016). Effects of economic hardship: Testing the familystress model over time. *Journal of Family Psychology*, 30(1), 12-21.<https://doi.org/10.1037/fam0000168>
- Nicolosi, J. (2019). The causes and treatment of male homosexuality. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=lgYQwx2ruto>
- Nurmalityari, F. (2015). Social emotional development in preschool children [social emotiondevelopment in preschool aged children]. *Psychological Bulletin*, 23(2).<https://doi.org/10.22146/bps.10567>
- European Parliament. (2008). As Europe ages – how can we tackle its demographic decline?. European Parliament.<https://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+IM-PRESS+20080414FCS26499+0+DOC+XML+Vo//EN>
- Parsons, T., Shils, E., Naegle, K. D., & Pitts, J. R. (1961). Theories of society: Foundations of modern sociological theory. The Free Press.
- Qonitatin, N., Faturochman, F., Helm, AF, & Kartowagiran, B. (2020). The relationship between adolescent parents and when technology enters it [the relationship between adolescent parents and whentechnology enters it]. *Psychological Bulletin*, 28(1), 28.<https://doi.org/10.22146/buletinpsychologi.44372>

- Qunaibi, E. (2019). Western women's liberation – the full story.https://www.youtube.com/watch?v=r2M_YyM8dpU
- Rahman, V. (2019). IMR 2019: Demographic bonus in Indonesia, opportunity or challenge? IDN Times.<https://www.idntimes.com/news/indonesia/vanny-rahman/bonus-demography-in-indonesia-opportunities-or-challenges-ims2019>
- Riyono, B. (2022). Keluarga sebagai Fondasi Peradaban Bangsa: Sebuah Strategi Memanfaatkan Bonus Demografi secara Optimal. (36) *Buletin Psikologi*, 30(1), 59-77. <http://doi.org/10.22146/buletinpsikologi.68234>
- Schumacher, E. (2019). Berlin, capital of loneliness. Retrieved August 1, 2021, from <https://p.dw.com/p/3RQxQ>
- Seligman, M.E.P. (2002). Authentic happiness: Using the new positive psychology to realize your potential for lasting fulfillment. Atria Books.
- Tischler, L., Biberman, J., & McKeage, R. (2002). Linking emotional intelligence, spirituality and workplace performance. *Journal of Managerial Psychology*, 17(3), 203–218. <https://doi.org/10.1108/02683940210423114>
- World happiness report 2024. (2024). <https://happiness-report.s3.amazonaws.com/2024/WHR+24.pdf>
- Vitz, P. (2013). Faith of the fatherless: The psychology of atheism. (2nd editio). Ignatius Press.
- Yapko, M. (2018). How to prevent depression: Full transcript.<https://psychlopedia.org/health/how-to-prevent-depression-full-transcript/>
- Zuliana, N., & Kumala, A.(2020). The effects of patience and gratitude on marital adjustment. *TAZKIYA:Journal of Psychology*, 8(2), 105–113.<https://doi.org/10.15408/tazkiya.v8i2.18106>

Mevzuat Değişiklikleriyle Geleneksel Kosova Ailesinin Yabancılaşma Riski¹

The Risk of Alienation of the Traditional Kosovo Family
Due to Legislative Changes

Adnan SHALA

Özet

Son yüzyılda yaşanan büyük toplumsal değişimler geleneksel aile kavramını da etkilemiştir. Başlangıçta geniş aileden daha çekirdek bir aileye doğru yapısal bir değişim yaşandı ve şimdi planlandığı gibi mevzuat değişiklikleriyle beraber özellikle eşcinsel evliliklere izin verilmesiyle birlikte bu durumu değiştirmeye yönelik eğilimler de var. Bu mevzuat değişikliklerinden sonra Kosova'da özellikle Müslüman ailesinde de bazı değişikliklerin yaşanması bekleniyor. Yakın aile bağlarına ağırlık verilmesiyle bilinen aile yapısında bir değişiklik beklenmektedir. Değişen aile yapısının bir yansıması olarak, evli olmayan çiftlerin aynı çatı altında birlikte yaşama ilişkilerinde bir artış görülmektedir. Aynı zamanda ders kitaplarındaki değişikliklerin de ebeveynlerin ailedeki rolüne ilişkin algıyı etkilemesi beklenmektedir. Bu değişikliklerin etkisi Kosovalı ailenin ilişkilerinde ve dinamiklerinde görülecek ve Kosova'daki Arnavut ailelerin kendi toplumlarındaki aileyi görme ve deneyimleme biçiminde köklü değişiklikler getirecek. Bu değişimi ders kitaplarında da görülmeye başlandı. Tarihi ve bu toprakların geçmişini taşıyan isimler ders kitaplardan yavaş yavaş çıkarılmaya başlandı ve yerlerine bu tür özelliklerine sahip olmayan aynı zamanda manası da olmayan isimler kullanılmaya başlandı. Özel isimlerin değişmesiyle, ardından ders kitaplarında ebeveyn adının yani baba ve anne adların yerine "ebeveyn 1" ve "ebeveyn 2" şeklinde

¹ Bu çalışma 10-12 Mayıs 2024 tarihinde Uluslararası Aile Sempozyumu II: Küresel Tehditler Karşısında Aile Sempozyumu'nda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

değiştirilmesi eğilimleri de görülmektedir. Bu çalışmada Kosova’da kullanılan ders kitaplarını ve elektronik gazeteler ele alınarak aile kavramında ne tür değişiklikler yaşandığını tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Aile, Geleneksel Aile, Eşcinsel Evlilikler, Mevzuat

Abstract

The major social changes experienced in the last century have also affected the traditional concept of family. Initially, there was a structural shift from extended families to more nuclear families, and now, there are trends to further alter this situation through legislative changes, particularly with the legalization of same-sex marriages. Following these legislative changes, some shifts are expected in Kosovo, especially within Muslim families. A change in the familiar family structure is anticipated, with a continued emphasis on close family ties. As a reflection of the evolving family structure, there is an increase in unmarried couples living together under the same roof. Additionally, changes in textbooks are expected to influence perceptions of parental roles within the family. The impact of these changes will be seen in the relationships and dynamics of Kosovar families, leading to fundamental changes in how Albanian families in Kosovo view and experience family life in their communities. This shift has also begun to appear in textbooks. Names that convey the history and heritage of these lands have gradually been removed, replaced by names without such characteristics or meanings. Along with the change in proper names, there is also a trend towards changing the terms “father” and “mother” to “parent 1” and “parent 2” in textbooks. This study aims to determine the types of changes that have occurred in the concept of family by examining textbooks and electronic newspapers used in Kosovo.

Keywords: Family, Traditional family, Same-sex marriages, Legislation

Giriş

Aile, toplumların temel yapı taşı ve en eski kurumlarından biridir. İnsanların doğdukları anda içinde bulundukları ve yaşamları boyunca etkileşim halinde oldukları ilk topluluk ailedir. Aile, sadece biyolojik bir birlik değil, aynı zamanda duygusal, sosyal ve kültürel bir birlikteliktir. Bu nedenle, aile yapısı ve işleyişi, bir toplumun kültürel ve sosyal yapısını yansıtan önemli bir göstergedir.

Kosova, tarihi ve kültürel olarak zengin bir geçmişe sahip olan bir ülkedir. Arnavut kültürü ve geleneği, Kosova'nın aile yapısını şekillendiren önemli unsurlardan biridir. Geleneksel Arnavut ailesi, genellikle ataerkil ve geniş aile yapısına sahiptir ve aile bireyleri arasında sıkı bağlar bulunmaktadır. Ancak, son yüzyılda, Kosova da dahil olmak üzere birçok ülkede, aile yapısında önemli değişiklikler yaşanmıştır. Modernleşme, ekonomik değişimler ve sosyal dönüşümler, geleneksel aile yapısının zayıflamasına ve farklı aile tiplerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Bu çalışma, Kosova'da aile yapısının geçmişten günümüze kadar olan evrimini ve mevcut durumunu incelemektedir. Ayrıca, mevzuat ve kavram değişikliklerinin aile kavramına etkisini de ele almaktadır. Bu çalışmanın amacı, Kosova'daki aile yapısının değişimini anlamak ve bu değişimlerin topluma etkilerini değerlendirmektir.

Aile Nedir

İnsanlar yalnız doğarlar ve yalnız ölürler, ancak hayatları boyunca yalnız yaşamazlar. İnsanlar her zaman bir topluluk içinde yaşarlar. Doğdukları anda başlayarak, insanlar çevrelerindeki topluluklarla etkileşim halindedirler. İnsanlar, doğası gereği sosyal varlıklardır ve topluluklar içinde yaşamaya meyillidirler. Bu nedenle, insanların yaşamlarındaki önemli amaçlardan biri, çevrelerindeki topluluklarla ilişkiler kurmak, onları sürdürmek ve toplumları geliştirmektir. Bu süreçte, insanlar duygusal, zihinsel ve fiziksel olarak birbirlerine bağlanır ve birlikte çalışarak toplumları inşa ederler.

Aristoteles'e göre bir şeyin doğası o şeyin amacıdır. "İnsan varlıkları, doğaları gereği politik canlılardır."² Yani insanlar doğası gereği diğer insanlarla beraber yaşamak gerekmektedir. İnsanlar toplum inşa ederken bunu aile kurarak yapmaya başlarlar bunun için bir toplumun en önemli öğelerden biri ailedir. İnsanlar toplumda ve ötekiyle nasıl irtibat kuracağı ve nasıl davranması gerektiği ailede öğrenir. Ahlaki yükümlülükleri de insan ailede öğrenir ve birçok düşünüre göre bu sadece insana mahsustur. İyi ve kötüyü, doğru ve eğriyi sezebilmek yalnızca insana mahsus bir vasıftır. Aristo'ya göre işte bu seziye sahip olan canlı varlıkların birleşmesi aile ile devleti meydana getirir. Ona göre devleti yapan ailedir. Aile insanların günlük ihtiyaçlarını

² Ahmet CEVİZCİ, Felsefe Tarihi, Say yay. 2009 İstanbul s. 137

karşılama için tabiat tarafından kurulmuştur...³

Aile sözcüğü, Latince “famulus” kelimesinden gelir ve “evcil köle” anlamına gelir. “Familia” ise, tek bir efendiye bağlı olan kölelerin bütünü anlamına gelir. Başka bir anlamda ise, aile kelimesi kandaş ve kayınların topluluğunu ifade eder.⁴

Aile, şu şekilde de tanımlanmaktadır: İnsan türünün belli bir biçimde ürettiği, topluma hazırlanma sürecinin belli bir ölçüde ilk ve etkili biçimde cereyan ettiği, cinsel ilişkilerin belli bir biçimde düzenlendiği eşler, ana-babalarla, çocuklar arasında belli bir ölçüde içten, sıcak, güven verici ilişkilerin kurulduğu, yine içinde bulunulan toplumsal düzene göre ekonomik etkinliklerin az ya da çok bir ölçüde yer aldığı toplumsal kurumdur.⁵

Aile, tüm dinlerde önemli bir kurumdur ve özellikle semavi dinlerde önemli bir yer tutar. Yahudilik’te aile, sadece sosyal değil, aynı zamanda dini bir topluluktur. Atalar kültü, bir aile ibadeti olarak kabul edilir. Geleneksel ibadetleri koruyan ve bunları yeni nesillere aktaran ailenin lideri olan baba, Yahudi geleneğinde önemli bir role sahiptir. Eski metinlere göre, Yahudilerin ataları kurban yerleri hazırlamış ve Tanrı’ya kurban sunmuşlardır. Ayrıca, baba, aile içinde gerçekleştirilen Pesah Bayramı gibi dini kutlamalara da başkanlık etmektedir.⁶

Diğer dinlerde de durum benzerdir. Örneğin, Hristiyanlıkta aileyi sadece sosyal veya medeni bir kurum olarak değil, tamamen dini bir kurum olarak kabul eder. Bu yaklaşım, Yahudilikteki maddeci anlayışa bir tepki olarak görülebilir. Hz. İsa’ya göre, aile fertleri arasındaki ilişki, insan ile Allah arasındaki ilişkinin bir yansımasıdır ve insanın ruhsal ve manevi gelişiminin vazgeçilmez bir parçasıdır.”⁷

³ Mahmut Kaya, Aristoteles’in *Ahlak ve Siyaset Felsefenin İslam Dünyasına Yansıması*, Bu çalışma, Mahmut Kaya’nın “İslam Kaynaklı İşığında Aristoteles ve Felsefesi” adlı doktora tezinin 11. bölümünden bir kesittir. Söz konusu tez, Prof. Dr. Nihat Keklik’in Başkanlığında Prof. Dr. İsmail Tunalı, Prof. Dr. Nermi Uygur, Prof. Dr. Ahmet Y. Özemre ve Prof. Dr. Nihat Çetin’den oluşan jüri önünde 21/8/1979 günü savunulmuş ve bu jüri tarafından “Peki” derecesi ile kabul edilmiştir. S. 237

⁴ Güler, Deniz, and Nazmi Ulutak. “AİLE KAVRAMININ TARİHSEL GELİŞİMİ VE TÜRK TOPLUM: YAŞANTISINDA AİLE.” Kurgu 11.1 (1992): 50-75. S.52

⁵ Kıvrım, İsmail. “XVII. yüzyılda Gaziantep şehrinde ailenin oluşumu (1650–1700).” Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi 22 (2007): 357-392. S. 358

⁶ MEHMET ÂKİF AYDIN, “AİLE”, TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/aile> (27.04.2024).

⁷ A.g.e.

İslam'da aile, Hristiyanlık'ta olduğu gibi tamamen dini bir kurum olmasa da, aile birliğine büyük önem verilmiş ve insanların aile kurmaları teşvik edilmiştir. Çünkü aile, hem kişinin huzur bulduğu bir ortamı sağlar, hem neslin devamı için bir vesiledir, hem de kişiyi dini açıdan günah sayılan çeşitli kötülüklerden alıkoyan bir vasıttır. Bu nedenle, İslam dininde aile kurmanın önemi vurgulanmış ve aile içi ilişkilerin sağlam olması teşvik edilmiştir.⁸

Tarihin hiçbir döneminde, hiçbir toplumun ailesiz olduğu bilinmemektedir. İnsanlar, ilk zamanlardan itibaren aile birimleri içinde yaşamış ve toplumların temel yapı taşını oluşturmuşlardır. Farklı kültürler ve dönemlerde çeşitli aile yapıları gözlemlenmiştir.

Sosyologlar, farklı aile tiplerini tanımlamak ve anlamak için çeşitli terimler geliştirmişlerdir. Bu terimler arasında ataerkil aile, çekirdek aile, geniş aile, tek eşli aile, eşitlikçi aile, ayrılmış aile, akraba ailesi gibi kavramlar bulunmaktadır. Her bir aile tipi, belirli bir toplumsal yapıya ve değer sistemiyle ilişkilendirilmiştir ve farklı kültürel bağlamlarda farklılık gösterebilir.

Bu kavramlar, sosyologların aile yapısını ve işleyişini anlamak için kullandıkları araçlardır ve farklı toplumlardaki aile yapılarını karşılaştırmak ve analiz etmek için önemli bir rol oynamaktadır. Aynı zamanda, bu kavramlar, aile içindeki rollerin ve ilişkilerin nasıl şekillendiğini anlamak için de kullanılmaktadır.⁹

Ataerkil aile, ailede iktidarın genellikle erkeğin elinde olduğu ve erkeğin hem refah sorumluluğunu hem de “güç” açısından söz sahibi olduğu bir yapıyı ifade eder. Çekirdek aile ise yalnızca anne, baba ve çocuklardan oluşan ve sıklıkla çekirdek veya sınırlı evlilik ailesi olarak da adlandırılan bir aile tipidir. Geniş aile ise çekirdek aileye ek olarak büyükanne, büyükbaba, teyzeler, amcalar, yeğenler gibi yakın akrabaların da yaşadığı bir yapıyı ifade eder. Bu terimler, aile yapılarını ve iç dinamiklerini anlamak için sosyologlar tarafından kullanılmaktadır. Her aile tipi, farklı sosyal ve kültürel bağlamlarda farklılık gösterebilir.¹⁰

⁸ A.g.e.

⁹ Pajaziti, Ali; FAMILJA E SHEKULLIT XXI: KONTEKSTI GLOBAL, BALLKANIK DHE SHQIPTAR. In CENTRUM, pp. 38-53. S. 39

¹⁰ A.g.e. s. 40

Kosova geleneksel ailenin yapısı ve krizi

Arnavut ailesinin geçmişten günümüze kadar gelen ataerkil yapısı ve geniş aile yapısı, kültürel ve tarihsel bir öneme sahiptir. Bu yapının temelinde, aile bireylerinin bir arada yaşamaları ve birbirlerine destek olmaları yatar. XXI. yüzyıla kadar, genellikle bir arazi veya evin çatısı altında birçok çekirdek ailenin bir arada yaşadığı gözlemlenmiştir. Geleneksel Arnavut ailesi, geniş taşlı evlerde, büyük bir aile birliği içinde yaşamaktadır. Bu aile yapısında, erkekler genellikle ailenin lideri konumundadır ve karar alma süreçlerinde önemli bir rol oynarlar. Ancak, kadınlar da anne figürüyle önemli bir rol oynarlar ve aile içindeki dengeyi sağlarlar.

Kosova'nın nüfusunun büyük çoğunluğunun Müslüman olması, aile yapılarının şekillenmesinde İslami hassasiyetlerin etkili olduğu anlamına gelmektedir. Bu durum, ailedeki değerlerin ve normların büyük ölçüde İslami öğretilere dayandığını göstermektedir. Aynı zamanda, Arnavut kültürünün ve geleneklerinin de aile yapısını etkilediği ve şekillendirdiği söylenebilir. Bu nedenle, Arnavut ailesi, hem tarihsel hem de kültürel bir perspektiften önemli bir yapıya sahiptir.

Arnavut geleneklerine göre aile kutsaldır. Leke Dukagjini'n kanununa göre – Arnavut geleneklerin en önemli kaynaklarından biri- Aile, ortak bir bünyede yaşayan, evlilik yoluyla sayıyı artırmayı, bedeni, zihni ve duyguları onarmayı amaçlayan uzuvlardan oluşan bir birliktir.¹¹ Geleneksel aile yapısı uzun yıllar boyunca aynı kalsa da, XX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren değişime uğramıştır.

Geleneksel aile yapısı, günümüzde birçok değişim ve dönüşümle karşı karşıya kalmaktadır. Bu değişimler, aile yapısının başkalaşmasına neden olabilir ve geleneksel ailenin yerini farklı yapılar alabilir. Özellikle modernleşme, kentselleşme, teknolojik ilerlemeler, ekonomik değişimler gibi faktörler, aile yapısında değişikliklere yol açabilir.

Bu değişimler, ailenin işlevlerinde, yapısında ve iç dinamiklerinde değişikliklere neden olabilir. Geleneksel aile yapısında, genellikle bir baba, bir anne ve çocuklardan oluşan çekirdek aile modeli öne çıkar. Ancak, günümüzde tek ebeveynli aileler, aynı cinsiyetten çiftlerin oluşturduğu aileler gibi farklı yapılar da yaygınlaşmaktadır.

¹¹ Gjeçov, Shtjefën, *Kanuni i Lekë Dukagjinit*. Shkodër 1933.

Bu değişimler, aile içi ilişkileri, ebeveynlik rollerini, aile içi sorumlulukları ve aile üyeleri arasındaki bağları etkileyebilir. Aynı zamanda, ailenin toplum-daki rolü ve işlevleri de değişebilir. Bu nedenle, geleneksel ailenin başkalaşma riski altında olduğu söylenebilir. Bu değişimler, ailenin gelecekte nasıl bir yapıya sahip olacağı konusunda belirsizliklere yol açabilir ve aile yapısının nasıl evrileceği konusunda çeşitli tartışmaları da beraberinde getirebilir.

XX. yüzyılın başından itibaren Batı Avrupa’da aile konusunda hızlı değişimler yaşanmış, bu da aile kurumunu ciddi şekilde sarsmıştır. Batı Avrupa’da aile krizleri yaşanmış ve bu krizler farklı aile tiplerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Balkanlar, genellikle Batı Avrupa’ya kıyasla daha geleneksel veya modernleşmemiş bir bölge olarak algılansa da, aile yapısında ciddi krizlerle karşı karşıyadır. Özellikle sosyalizmin çöküşü gibi sistemdeki temel değişimler, aile yapısında da derin değişimlere yol açmıştır.

XIX yüzyılda Balkanlar’da ailelerin boyutları yaklaşık 20-100 üye arasında değişebilir. Bu durum, sadece Arnavut araştırmacıların değil, dünyanın farklı ülkelerinden gelen araştırmacıların da ilgisini çekmiştir. Arnavutluk’ta İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra yıkılan ve artık çoğunluğun çekirdek aile birimlerinde yaşadığı komünal sistem, Kosova’da hala etkisini sürdürmekteydi.¹² Kosova’da doğum oranı son zamanlarda düşerken, bu durum bölgedeki toplumsal yerleşimlerin büyüklüğüne katkıda bulunmaya devam etmekteydi. Miranda Vickers’a göre, yaklaşık 15 yıl veya daha uzun bir süre önce ortalama bir Kosovalı ailenin 12 çocuğu olabilirken, bugün bu sayının 8 olması daha muhtemelken, Priştine’deki eğitimli elit ailelerin ortalama 4 kadar az çocuğu bulunmaktadır.¹³ Bu ortalama 2020’li yıllarında 2’ye düşmüştür bu da ailenin ve toplumun gerilediğini işaret etmektedir.

Doğu Avrupa ve Balkan ülkeleri, XX. yüzyılın son on yılında ekonomik açıdan büyük değişimler yaşamıştır. Bu değişimler, doğurganlıkta azalmaya, kadınların kitlesel olarak işgücü piyasasından dışlanmasına, genel yoksullaşmaya, sigorta sisteminin çökmesine ve sonuç olarak bu ülkelerde nüfus azalmasının devam etmesine neden olmuştur. Bu durum, çocuksuz kalma eğiliminin artmasına ve aile dışındaki kesim ile aile sektörü arasındaki

¹² Kadriu, Lumnje. FAMILJA TRANSTRADICIONALE SI RRJEDHOJË E TRENDEVE TRANSNACIONALE, IAP, Prishtinë, 2017 s. 57

¹³ Research Directorate, Immigration and Refugee Board, Canada, The History, Culture and Identity of Albanians in Kosovo, -, Canada: Immigration and Refugee Board of Canada, 1 May 1997, <https://www.refworld.org/reference/countryrep/irbc/1997/en/94646> [accessed 05 May 2024]

ayrımın daha da belirginleşmesine yol açmaktadır. Bu süreç, bölgedeki aile yapısını ve sosyal dokuyu derinden etkilemektedir.¹⁴ Bu kriz XXI. Yüzyılın ilk çeyreğine de devam etmektedir. Bu kriz aile iç şiddet ve boşanma vakalarında da görülmektedir.

2022 yılında Kosova’da 2,088 boşanma kaydedilmiştir. Yaş gruplarına göre boşanma oranları incelendiğinde, kadınlarda en yüksek boşanma oranı %21,6 ile 25-29 yaş grubunda iken, erkeklerde en yüksek oran %20,6 ile 30-34 yaş grubundadır. Bu veriler, idari kayıtlara dayanmaktadır ve kaynakları Kosova Nüfus Dairesi’dir.¹⁵ Kosova’nın nüfusunu göz önüne bulundursak bu oran geleneksel bir aile türü için oldukça yüksektir.

Mevzuat ve Kavram Değişikliklerinin Aile Kavramına Etkisi

İnsanlar genellikle kavramlar aracılığıyla düşünürler.¹⁶ Bir kavram değiştiğinde veya anlamı değiştiğinde, insanların düşünceleri zamanla etkilenir. Düşünce yapısı veya düşünme biçimi değiştiğinde, duygular da değişebilir. Bu nedenle, genellikle değişim çabalarında ilk olarak kavramsal çerçeve hedef alınır. Bu şekilde, insanların düşüncelerinde değişiklikler normalleşir ve sonrasında değişime daha az direnç gösterilir.

Kosova’da da benzer bir süreç yaşanmaktadır. Yayımlanan makalelerde, basılan kitaplarda ve televizyon programlarında kavramsal çerçeve sürekli olarak hedef alınmaktadır. Bu, insanların düşünce ve duygularını etkilemenin etkili bir yoludur çünkü insanlar genellikle kavramlar aracılığıyla düşünüp hissederler. Bu nedenle, kavramların değişmesi veya yeniden tanımlanması, toplumda genel bir düşünce ve duygusal değişim yaratmaktadır. Mahtma Gandhi’ye atfedilen bir sözün tam da bu durumu tasvir etmekte: “Söylediklerinize dikkat edin, düşüncelere dönüşür. Düşüncelerinize dikkat edin, duygularınıza dönüşür. Duygularınıza dikkat edin, davranışlarınıza dönüşür. Davranışlarınıza dikkat edin, alışkanlıklarınıza dönüşür. Alışkanlıklarınıza dikkat edin, değerlerinize dönüşür. Değerlerinize dikkat edin, karakterinize dönüşür. Karakterinize dikkat edin, kaderinize dönüşür.”¹⁷

¹⁴ Pajaziti, Ali S. 41

¹⁵ <https://ask.rks-gov.net/Releases/Details/6416>

¹⁶ Ekin Erkan, N., Aksu Çam, Ç., & Arslan-tağ, Z. (2020). Bir Bilim İnsanının Kavramlarla Yolculuğu: İlhan Tekeli ve Alternatif Bir Patika. İDEALKENT, 11(29), 260-289. <https://doi.org/10.31198/idealkent.729955>

¹⁷ Demir, T. (2018). TÜRK ATASÖZLERİNİN TÜRKİYE’DEKİ BİLİMSEL ETİK EKSİKLİĞİNDEKİ YERİ.

Kavramlarla oyun, genellikle ilk okul döneminde başlar ve bazen okul öncesinde de görülebilir. Okulda kullanılan ders kitapları, kavramsal çerçeveyi şekillendirmede önemli bir rol oynar. Bu kitaplarda kullanılan isimler ve kavramlar, genellikle arkasında yatan düşünceleri yansıtır. Bazı durumlarda, yazım hataları gibi gösterilmeye çalışılsa da, aslında bu isimler ve kavramlar bilinçli bir şekilde seçilerek kavramsal değişimlere işaret etmektedirler.

Özellikle İslam ile bağlantılı olan isimlerin yerine yeni isimlerin kullanılması konusunda bir değişim gözlemlenmektedir. Kosova'nın çok kültürlü bir ülke olması gerekçesiyle, Arnavutça ders kitaplarında, abece kitaplarından itibaren yabancı isimlerin kullanılması da bu değişimin bir göstergesidir. Bu tür değişiklikler, toplumda kavramsal dönüşümlere ve farklılıklara yol açabilir. Aynı zamanda İslam ya da dini konularda da bazen isteyerek ya da istemeyerek ders kitaplarında hata bilgileri verilmektedir.

Fehmi Rexhepi ve Frashër Demaj'ın "VI. Sınıflar için Tarih" kitabında geçen bir paragrafta, Müslümanların Mekke şehrinde bulunan Hacer-ü'l Esved'e tapındıkları ifade edilmektedir. Bu ifade, İslam inancının temel prensiplerine aykırıdır çünkü Müslümanlar yalnızca Allah'a taparlar. Bu nedenle, söz konusu ifade büyük bir hata içermektedir ve yanlış bir anlam oluşturmaktadır. Bu kitap daha sonra gözden geçirilerek düzeltilmiş ve yeni baskılarda bu hata giderilmiştir. Bu tür hatalar, öğrencilerin bilinçaltına farklı kavramlar kazıyarak farklı kavrama ve hissetme durumları yaratmaktadırlar.

Üçüncü sınıflar için "İnsan ve Doğa" kitabında Türkler, Mısırlılar, Aşkalilerle birlikte Müslümanlar da etnik azınlık olarak sayılmaktadır. Arnavutlar, Türkler, Mısırlılar, Aşkaliler yani Sırp'lar dışında bütün etnik grupları hepsi İslam dinine mensuptur. Müslüman diye bir etnik grup yoktur. Bu tür yanlış bilgiler yazım ya da sıradan hatalar ya da yanlışlar değildir. Bunun böyle olmadığı yapılan onlarca televizyon programlar, gazete yazıları göstermektedir. Aile içi şiddet vakalarının konu eden tv programların izlendiğinde ya da elektronik gazeteler okunduğunda bu tür vakalar geleneksel aile tiplerinde olduğunu göstermeye çalışmaktadırlar. Eğer biri geleneksel aileyi savunmaya çalışırsa geri kalmışlıkla rahatlıklar sonuçlanabilir. Bu tür geleneksel aileler batıya ait değil geride kalmış doğu aile yapısına aittir gibi çokça kullanılan ifadelerdir.

Son yüzyılda, farklı aile tipleri ortaya çıkmıştır. Bu tiplerden en ilginç

olanlarından biri, tek ebeveynli ailelerdir. Diğer ilginç bir aile tipi ise eşcinsel ailelerdir. Kosova Cumhuriyeti kanunlarına göre, şimdiye kadar eşcinsel evliliklere izin verilmemiştir ve bu nedenle bu tür aile yapıları tanınmamaktadır. Eşcinsel çiftlere evlenmeye izin verilmediği ve aile olarak kabul edilmedikleri için evlat edinme hakkından da yararlanamamaktadırlar. Aile genellikle kan bağı veya evlilikle kurulur, bu nedenle bu tür aile yapıları için yeni bir tanım gerekmektedir.

Kosova cumhuriyeti medeni kanun taslağında “Evliliğin Anlamı” alt bölümünde 138 maddesinde birinci paragrafında “Evlilik, farklı cinsiyetten iki eşin, karı koca olarak birlikte yaşamaya özgürce karar verdikleri, yasal olarak kayıtlı bir birlikteliktir” olarak ifade edilmektedir. Aynı maddenin üçüncü paragrafında ise “Aynı cinsiyetten kişiler arasında kayıtlı sivil birlikteliklere izin verilmektedir.”¹⁸ Yani eşcinsel çiftlere klasik manada evlenmeye izin verilmese de aile olarak görülmeye ve hareket etmeye izin verilmektedir. Eşcinsel çiftler daha sonra evlat edinme haklarından yaralanacaklar. Bu da insanlar gözünde normal gibi görülmeye başlayacaktır çünkü insanların zihinlerinde maalesef aile kavramı değişmiştir. Bunun hazırlığını yapmak için bazı platformlarda hatta bazen de öğrenci kayıt formlarında ebeveyn adının yani baba ve anne adların yerine “ebeveyn 1” ve “ebeveyn 2” şeklinde kullanıldıkları görülmektedir.

Kosova’da bu tür değişimlerin ve eşcinsel evliliklerin en büyük savunucuları, evlilik ve aile konusunda hassasiyet göstermeyen kesimlerdir. Bu konunun tamamen insan hakları çerçevesinde olup olmadığı tartışmaya açıktır. Bu tür değişimlerin ana amacı, ailenin toplumdaki etkisini eski gücünden mahrum bırakmaktır.

Sonuç

Arnavut kültüründe önemli bir yere sahip olan geleneksel aile yapısı, genellikle ataerkil ve geniş aile yapısına dayanmaktadır. Ancak, XX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, modernleşme, ekonomik değişimler ve sosyal dönüşümler gibi faktörler, aile yapısında önemli değişikliklere yol açmıştır. Bu değişimler, geleneksel aile yapısının zayıflamasına ve çeşitli yeni aile tiplerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Özellikle, tek ebeveynli aileler ve eşcinsel aileler gibi yeni aile yapıları,

¹⁸ <https://md.rks-gov.net/desk/inc/media/5582524D-4557-43D6-A814-D541D7E8E037.pdf>

Kosova’da da görölmeye başlamıştır. Ancak, bu aile yapıları genellikle toplumda kabul görmemekte ve yasal olarak tanınmamaktadır. Bu durum, aile kavramının ve yapısının değıştiğı ve çeşitlendiğı bir döneme işaret etmektedir.

Diğer değışikliklerin yanında mevzuat ve kavram değışikliklerinin aile kavramına etkisi de önemlidir. Özellikle, eğitim materyallerinde ve medeni kanunlarda yapılan değışiklikler, aile kavramının ve yapısının şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu değışiklikler, genellikle toplumun değerlerini ve normlarını yansıtmaktadır ve insanların düşünce yapısını etkilemektedir.

Sonuç olarak, Kosova’da aile yapısının geleneksel yapısının değıştiğı ve çeşitlendiğı görölmektedir. Bu değışimler, aile kavramının ve yapısının toplumsal, kültürel ve yasal açıdan yeniden tanımlanmasını gerektirmektedir. Bu nedenle, aile konusundaki tartışmaların ve çalışmaların devam etmesi önemlidir. Bu yüzyılın düşünür ve aydınlarının öncelikli meselesi ailenin korunması olmalıdır.

Kaynakça

- Ahmet CEVİZCİ, *Felsefe Tarihi*, Say yay. 2009 İstanbul s. 137
- Ali PAJAZİTİ,; FAMILJA E SHEKULLIT XXI: KONTEKSTI GLOBAL, BALLKANIK DHE SHQIPTAR. In CENTRUM, pp. 38-53.
- Deniz GÜLER and Nazmi ULUTAK. “AİLE KAVRAMININ TARİHSEL GELİŞİMİ VE TÜRK TOPLUM: YAŞANTISINDA AİLE.” Kurgu 11.1 (1992): 50-75.
- <https://md.rks-gov.net/desk/inc/media/5582524D-4557-43D6-A814-D541D7E8E037.pdf>
- İsmail KIVRIM, “XVII. yüzyılda Gaziantep şehrinde ailenin oluşumu (1650–1700).” Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi 22 (2007): 357-392.
- Lumnije Kadriu, FAMILJA TRANSTRADICIONALE SI RRJEDHOJË E TRENDEVE TRANSNACIONALE, IAP, Prishtinë, 2017
- Mahmut Kaya, *Aristoteles’in Ahlak ve Siyaset Felsefenin İslam Dünyasına Yansıması*, Bu çalışma, Mahmut Kaya’nın “İslam Kaynaklarını Işığında Aristoteles ve Felsefesi” adlı doktora tezinin 11. bölümünden bir kesittir. Söz konusu tez, Prof. Dr. Nihat Keklik’in Başkanlığında Prof. Dr. İsmail Tunah, Prof. Dr. Nermi Uygur, Prof. Dr. Ahmet Y. Özemre ve Prof. Dr. Nihat Çetin’den oluşan jüri önünde 21/8/1979 günü savunulmuş ve bu jüri tarafından “Peki” derece ile kabul edilmiştir. S. 237
- Mehmet ÂKİF AYDIN, “AİLE”, TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/aile>
- Research Directorate, Immigration and Refugee Board, Canada, The History, Culture and Identity of Albanians in Kosovo, -, Canada: Immigration and Refugee Board of Canada, 1 May 1997, <https://www.refworld.org/reference/countryrep/irbc/1997/en/94646> [accessed 05 May 2024]
- Shtjefën GJEÇOV, KANUNË I LEKË DUKAGJËNËT. Shkodër 1933.

02 Bölüm

Aile Dinamikleri: Psikososyal, Manevi ve Çevresel Perspektifler

- Evlilik Uyumu ve Dindarlığın Eşe Yapılan Yüklemelerle İlişkisi Üzerine Bir İnceleme
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Rifat GEÇİÖĞLU
- Modern Zamanın Kolaylıkları ve Kaygıları Arasında Ebeveyn Olmak: Helikopter Ebeveynlik ve Manevi Ebeveynlik Karşılaştırması / *Doç. Dr. Fatma BAYNAL*
- Müzik Tercihlerinin Şekillenmesinde Ailenin Rolü: Nitel Bir Araştırma
Doç. Dr. İsmail Hakkı GERÇEK - Tansu ÇİNİCİ
- Family Functioning and Self-esteem in Adolescents 12-18 Years Old / *Suada KERA*
- Anne-Baba Sen Suçlusun! Dini Şüphenin Oluşumunda Aile Faktörünün Psiko-Sosyal Açıdan İncelenmesi
İbrahim YÜKSEL
- Evde Sürdürülebilirlik: Doğal Aile Dinamikleri ve Çevresel Sorumlulukların Birleşimi
Dr. Öğr. Üyesi Roza SÜLEYMANOĞLU

Evlilik Uyum ve Dindarlığın Eşe Yapılan Yüklemelerle İlişkisi Üzerine Bir İnceleme¹

An Examination on the Relationship of Marital Adjustment
and Religiosity with the Attribution to Spouse

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Rifat GEÇİOĞLU

Çukurova Üniversitesi

agecioglu@cu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-9930-2505>

Özet

Evlilikte eşe dair bireysel algılar, çiftlerin evliliklerini değerlendirmede temel göstergelerden biri haline dönüşmektedir. Eşlerin evlilikte birbirlerine yaptıkları olumlu ya da olumsuz yüklemeler evlilik uyumu ve doyumuna doğrudan doğruya etki etmektedir. Benzer şekilde eşe dair algıların dinî yaşayış ile ilişkili olması da imkân dâhilindedir. Zira dinlerin evlilik ve eşle iyi geçinme hususunda öne çıkan vurguları bu iki değişken arasında var olabilecek bir ilişkiyi de gündeme getirmektedir. Buradan hareketle çalışmanın amacı evlilik uyumu ve dindarlığın eşe yapılan yüklemelerle ilişkisini ortaya koymaktır. Bu bağlamda araştırmanın örneklemini, Adana’da ikamet edip en az bir yıllık evli olan 419 bireyden oluşmaktadır. Veriler Çift Uyum Ölçeği (Spanier, 1976), Dinsel Yaşayış Ölçeği (Kayıklık, 2003) ve araştırmacı tarafından

¹ Bu makale, II. Uluslararası Aile Sempozyumu’nda sunulan “Evlilik Uyum ve Dindarlığın Eşe Yapılan Yüklemelerle İlişkisi” adlı tebliğin içeriği geliştirilerek ve kısmen değiştirilerek üretilmiş hâlidir. Bu çalışma Prof. Dr. Hasan KAYIKLIK danışmanlığında 15.08.2018 tarihinde tamamladığımız Evlilik uyumu-dindarlık ilişkisi: Adana örneği başlıklı doktora tezi esas alınarak hazırlanmıştır (Çukurova Üniversitesi, Adana/Türkiye, 2018).

hazırlanan “eşe yapılan yüklemeler”e dair tutum maddeleriyle toplanmıştır. Toplanan veriler çoklu doğrusal regresyon analizi ile incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre eşe yapılan yüklemelerle hem evlilik uyumu hem de dindarlık arasında anlamlı bir ilişki vardır. “Eşle cinsel konularda anlaşma”, “eşle maddî konularda anlaşma”, “eşle dinî konularda anlaşma”, “evlilikte eşle çatışmalar yaşama”, “eşin, evlilik öncesi beklentileri evlilikte karşıladığını düşünme”, “eşle kişiliklerin uyduğunu düşünme”, “evlilikte eşle uyumlu olduğunu düşünme” ve “eşin kışkındıracak davranışları” evlilik uyumu üzerinde anlamlı yordayıcılar olarak belirlenmiştir. Diğer taraftan “eşle dinî konularda anlaşma” ve “eşin iyi bir anne/baba olduğunu düşünme” değişkenlerinin dindarlık üzerinde anlamlı yordayıcılar olduğu tespit edilmiştir. Ortaya çıkan bu araştırma bulguları ilgili literatür bağlamında tartışılmış ve yorumlanmış, ileride yapılacak çalışmalar için önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yükleme, Evlilik Uyumu, Dindarlık, Yakın İlişkiler.

Abstract

Individual perceptions about spouses in marriage become one of the main indicators in evaluating couples' marriages. The positive or negative attributions that spouses make to each other in marriage directly affect marital adjustment and marital satisfaction. Similarly, it is possible that perceptions about the spouse are related to religious life. Because the prominent emphasis of religions on marriage and getting along well with one's spouse also brings up a possible relationship between these two variables. Based on this, the aim of the study is to reveal the relationship of marital adjustment and religiosity with the attributions made to the spouse. In this context, the sample of the research consists of 419 individuals who reside in Adana and have been married for at least one year. Data were collected with the Dyadic Adjustment Scale (Spanier, 1976), the Religious Life Scale (Kayıklık, 2003) and attitude items regarding “attributions made to the spouse” prepared by the researcher. The collected data were examined by multiple linear regression analysis. According to the research results, attributions made to the spouse have significant relationship with both marital harmony and religiosity. “Agreeing with the spouse on sexual matters”, “agreeing with the spouse on financial matters”, “agreeing with the spouse on religious issues”, “experiencing conflicts with the spouse in marriage”, “thinking that the spouse meets the

pre-marital expectations in marriage”, “thinking that the personalities match with the spouse”, “thinking that is compatible with spouse in marriage”, and “jealous behavior of the spouse” were determined as significant predictors of marital adjustment. On the other hand, the variables “agreeing with the spouse on religious issues” and “thinking that the spouse is a good mother/father” were found to be significant predictors of religiosity. These research findings were discussed and interpreted in the context of the relevant literature, and suggestions were made for future studies.

Keywords: Attribution, Marital Adjustment, Religiosity, Close Relationships.

Giriş

Yükleme, bireyin kendi değer dünyasından hareketle bir olay ya da davranış hakkında çıkarsama yapma durumudur. İnsanlar başkalarının davranışlarını anlamak ve bundan sonra yapılacak davranışları tahmin etmek amacıyla, gözlem ve tecrübelerinden hareket ederek birtakım yüklemeler yapmaktadır (Freedman, Sears & Carlsmith, 1993, s. 207). Örneğin yakın ilişkilerde bireyler, eşlerini veya arkadaşlarını değerlendirirken, geçmiş yaşantı ve tecrübelerinde onlara dair oluşturdıkları tutum ve algılardan beslenirler (Doğan ve Sunal, 2011, s. 71).

Bradbury ve Fincham (1990) nedensel ve sorumluluk olmak üzere iki temel yükleme tarzından bahsetmektedir. Nedensel yükleme, bir olayı neyin ortaya çıkardığıyla, sorumluluk yüklemesi ise olaydan sorumlu olan kişiyle ilişkilidir. Olumlu veya olumsuz olarak yapılan yüklemeler, sonraki süreçte ortaya çıkan eş davranışlarını etkilemekte, bu da ilişkiye yansımaktadır. Mesela olumsuz bir yükleme, beraberinde yapılan davranışların olumsuz olarak nitelenmesine sebep olacak, bu durum evlilikte yaşanan sıkıntıların çözülmesini de zorlaştıracaktır.

Schul ve Vinokur’un (2000) çalışmasında eşlerin, birbirleri için var olandan daha fazla benzerlik bulma eğiliminde oldukları tespit edilmiştir. Elbette bu durumun, evlilikteki mutluluk düzeyine göre değiştiğini söylemek gerekmektedir. Mutlu çiftlerin ilişkilerini yüceltici yüklemeler yapma eğiliminde oldukları ifade edilmektedir. Mesela evliliğinde mutlu olan bir kadın, eşinin cinsel ilişkiye karşı son zamanlardaki ilgisizliğini işyerinde yaşadığı strese yükleyebilir (Taylor, Peplau & Sears, 2007, s. 295). Mutsuz çiftlerin ise bunun tam zıddı bir yükleme yaptığı görülebilir. Kadının, akşam evine çiçekle ge-

len kocasının bu davranışını suçluluk duygusuyla izah etmesi bu bağlamda değerlendirilebilir². Fincham, Beach ve Nelson'un (1987, s. 71) yaptıkları çalışmada, problemli çiftlerin diğer çiftlere nazaran, eşlerin olumsuz davranışlarını genelledikleri ve davranışı olduğundan daha olumsuz, bencilce ve kabahatli gösterdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bir başka çalışmada stresli çiftlerin olumsuz eş davranışını büyütme, olumlu davranışları ise önemsememe eğiliminde oldukları tespit edilmiştir (Baucom, Sayers & Duhe, 1989). Stres düzeyi düşük eşlerin ise olumsuz davranışları hem kendilerine hem de eşlerine daha az yükledikleri, bu davranışları münferit olarak gördükleri ve süreklilik arz etmeyeceğini düşündükleri belirlenmiştir.

Dinî yaşayışın, eşlerin idealize edilmesinde önemli olduğu söylenebilir. Dindar olduğu düşünülen bir eşin dinî emirler uyarınca evlilik dışı cinsellikten, eşini kışkındıracak davranışlardan uzak duracağı, eşine sadık kalacağı vb. düşünülebilir. O halde, eşin idealize edilmesi, güven duygusunu beraberinde getirebilir. Nitekim Holmes ve Rempel'in (1989) güven düzeyleri yüksek ve düşük olan çiftler üzerinde yürüttükleri çalışmada, çatışma anının hem öncesinde hem de sonrasında güven düzeyi yüksek olan çiftlerin daha iyimser ve eşlerine daha olumlu yüklemeler yapmaya meyilli oldukları görülmüştür.

Çatışma durumunda eşlerin genelde kendilerini haklı gösterecek tarzda yüklemeler yaptıkları tespit edilmiştir (Schütz, 1999, s. 193; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2015, s. 91). Eşler çatışma esnasında daha çok kendi gereksinimlerini ve kırılmışlıklarını öne çıkarmakta, çatışmayı başlatanın önceki olumsuz davranışlara referansla karşı taraf olduğunu öne sürmektedirler. Buradan hareketle olumsuz yüklemelerin çatışmayı artırdığı ifade edilebilir. Nitekim Fincham ve Bradbury (1993) olumsuz yüklemelerin çatışma çözümünü zorlaştırdığını ve daha düşük düzeyde doyumla ilişkili olduğunu tespit etmişlerdir. Problemlerin karşı taraftan kaynaklandığını düşünmek bireyin benliğini koruyan bir yol, bir savunma mekanizması olarak düşünülse de bu tavır ilişki için etkin bir iletişimi ve çatışma çözümünü sağlamada ve problemin kaynağını belirlemede engel teşkil edebilmektedir.

Sonuç olarak olumsuz yüklemelerin düşük düzeyde olması eşler arasındaki

² Psikanalitik perspektiften bakılacak olursa, her iki durumda da savunma mekanizmasının (mantiğa bürüme-yansıtmaya) devreye girdiği görülmektedir. Mevcut durumun, bireyin geçmiş tecrübeleriyle uyumlu olmaması bilişsel bir çelişkiyi doğurmuş, birey bu çelişkilerden kurtulmak amacıyla savunma mekanizmasına başvurmuştur.

ilişkiyi güçlendirmekte, yüksek olması ise ilişkiyi zayıflatmaktadır. İlişkinin niteliği ile yüklemenin yönü birbirini karşılıklı olarak beslemektedir. İlişki kötüye gittikçe eşe yapılan yüklemeler daha olumsuz hale gelmekte, ilişki durumu düzeldikçe ise eş için daha olumlu yüklemeler yapılmaktadır. Bu süreçte dini yaşayın da etkili olması beklenmektedir.

Problem

Çalışmanın temel problemi evlilik uyumu ve dindarlığın eşe yapılan yüklemelerle ilişkisini ortaya koymak olacaktır.

Yöntem

Çalışma, tarama modelinde yürütülmüş betimsel ve nicel bir araştırmadır. Çalışmada evlilik uyumu ve dindarlığın eşe yapılan yüklemelerle ilişkisinin tespiti amaçlandığından temel değişkenler “dindarlık”, “evlilik uyumu” ve “eşe yapılan yüklemeler”dir.

Araştırma grubu, Adana ili merkez ilçelerinde (Çukurova, Seyhan, Sarıçam ve Yüreğir) ikamet eden 419 (186 kadın, 233 erkek) evli bireyden oluşmaktadır. Katılımcılar basit rastlantısal yöntemle seçilmişlerdir. Evlilik uyumunu ve eşe yapılan yüklemeleri ölçmek için evlilik yaşantısının tam olarak yerleşmesi gerektiğinden hareketle, araştırmaya katılanların en az bir yıllık evli olmalarına dikkat edilmiştir.

Araştırmada Kullanılan Ölçekler

Çift uyum ölçeği, evli veya evlenmeden birlikte yaşayan çiftlerin ilişki kalitesini değerlendirmek amacıyla Spanier (1976) tarafından geliştirilmiştir. Yapılan analizler sonucunda ölçeğin çift doyumu (dyadic satisfaction), çift kaynaşması (dyadic cohesion), çift uzlaşması (dyadic consensus) ve duygusal dışavurum (affectional expression) olmak üzere ilişkinin dört farklı boyutunu ölçtüğü belirlenmiştir.

Spanier (1976), çalışmasında ölçeğin ortalamasını evli örneklemde 114.8 (sd=17.8), boşanmış örneklemde ise 70.7 (sd=23.8) olarak bulmuştur ve grupların toplam puanları anlamlı düzeyde farklılaşmıştır. Bütün ölçek için Cronbach's Alpha (α) katsayısı .96 olarak tespit edilirken, alt ölçekler için bu değer .73 ve .94 arasında değişmektedir. Kriter geçerliliği ile ilgili olarak 32 maddeden her birinin, evli ve boşanmış grubu anlamlı düzeyde farklılaştırdığı

tespit edilmiştir. Yapı geçerliliğinde ise çift uyum ölçeği ile Locke-Wallace evlilik uyumu ölçeği arasındaki korelasyon evli bireyler arasında .86, boşanmış olanlar arasında ise .88 olarak bulunmuş ve ilişkinin anlamlılık düzeyine ulaştığı bildirilmiştir. Fışiloğlu ve Demir (2000) ölçeğin geçerlik ve güvenilirliğini Türk örneklemini üzerinde araştırdıkları çalışmalarında Cronbach's α değerini .92, yarıya bölüm güvenilirlik katsayısını ise .86 olarak belirlemiştir. Alt ölçekler için bu değer .75 ve .83 arasında değişmektedir. Evlilik uyumunun bileşenleri olarak varsayılan dört alt boyutun doğrulanması amacıyla eldeki veriye döndürülmüş dörtlü faktör çözümü uygulanmış ve sonuçların varsayılan dört faktörü doğruladığı görülmüştür. Bu faktörler, toplam varyansın %45.5'ini açıklamaktadır.

Kayıklık (2003) tarafından geliştirilen dinsel yaşayış ölçeği inanç, ibadet ve ahlâk olmak üzere üç alt ölçekten oluşmaktadır. İnanç boyutunun Cronbach's α değeri .91, ahlâk boyutunun .79, ibadet boyutunun .86 ve ölçeğin de .87 olarak saptanmıştır. Ölçeğin yapı geçerliliğini tespit etmek amacıyla yapılan faktör analizi sonuçları da DYÖ'nün geçerli bir ölçek olduğunu desteklemektedir (Kayıklık, 2003, s. 122-126).

Bunların dışında katılımcılara eşlerine yaptıkları yüklemelere ilişkin 5'li likert tipinde (Her zaman, Genellikle, Bazen, Nadiren, Hiçbir zaman) ifadeler yöneltilmiştir. Bunlar (1) "Evliliğimde eşimle uyumlu olduğumu düşünüyorum.", (2) "Evliliğimde eşimle çatışmalar yaşıyorum.", (3) "Eşimle kişiliklerimizin uyduğunu düşünüyorum.", (4) "Eşimin iyi bir anne/baba olduğunu düşünüyorum.", (5) "Eşimin, evlilik öncesi beklentilerimi evliliğimizde karşıladığını düşünüyorum.", (6) "Eşim, sosyal ve sanal (internet vb.) ortamlarda beni kışkırtacak şekilde davranır.", (7) "Eşimin sadakatine güvenirim.", (8) "Eşimle cinsel konularda anlaşırız.", (9) "Eşimle maddî konularda anlaşırız.", (10) "Eşimle dinî konularda anlaşırız." şeklindedir.

Bulgular

Evlilik Uyumunun Eşe Yapılan Yüklemelerle İlişkisi

Eşe yapılan yüklemelerin evlilik uyumunu anlamlı bir şekilde yordayıp yordamadığını belirlemek için çoklu doğrusal regresyon analizine başvurulmuş, sonuçlar Tablo 1 ve Tablo 2'de gösterilmiştir.

Eşe dair yüklemeleri ölçen 10 değişken hep birlikte ele alındığında, evlilik

uyumu puanlarıyla anlamlı bir ilişki içinde oldukları görülmektedir. Bu 10 yordayıcı değişken, evlilik uyumu puanlarındaki toplam varyansın %77.4'ünü anlamlı bir şekilde açıklamaktadır ($R = .880$, $R^2 = .774$, $p < .001$).

Standardize edilmiş regresyon katsayılarına (β) bakıldığında yordayıcı değişkenlerin evlilik uyumu üzerindeki göreceli önem sırası eşle cinsel konularda anlaşma (8), eşle maddi konularda anlaşma (9), eşle dinî konularda anlaşma (10), evlilikte eşle çatışmalar yaşama (2), eşle kişiliklerin uyduğunu düşünme (3), eşin, evlilik öncesi beklentileri evlilikte karşıladığını düşünme (5), evlilikte eşle uyumlu olduğunu düşünme (1), eşin kışkırtacak davranışları (6), eşin sadakatine güvenme (7) ve eşin iyi bir anne/baba olduğunu düşünme (4) şeklindedir. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t testi sonuçları incelendiğinde ise eşle cinsel konularda anlaşma (8), eşle maddi konularda anlaşma (9), eşle dinî konularda anlaşma (10), evlilikte eşle çatışmalar yaşama (2), eşin, evlilik öncesi beklentileri evlilikte karşıladığını düşünme (5), eşle kişiliklerin uyduğunu düşünme (3), evlilikte eşle uyumlu olduğunu düşünme (1) ve eşin kışkırtacak davranışları (6) evlilik uyumu üzerinde anlamlı yordayıcılardır. Eşin iyi bir anne/baba olduğunu düşünme (4) ve eşin sadakatine güvenme (7) değişkenlerinin ise evlilik uyumu üzerinde anlamlı bir yordayıcı olmadıkları görülmüştür.

Tablo 11 Evlilik Uyumu ve Eşe Yapılan Yüklemelere Ait Değişkenlere İlişkin Aritmetik Ortalama, Standart Sapma ve Korelasyon Değerleri

Değişken	$\bar{X}$	S	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Evlilik uyumu	114.93	17.68	.65***	-.51***	.64***	.52***	.58***	-.21***	.35***	.70***	.62***	.46***
Yordayıcı değişkenler												
1	4.23	.91	-	-.50***	.68***	.52***	.53***	-.09*	.33***	.50***	.44***	.19***
2	2.41	.99	-	-	-.37***	-.30***	-.33***	.21***	-.19***	-.31***	-.24***	-.16**
3	4.04	.98	-	-	-	.57***	.58***	-.09*	.30***	.48***	.46***	.20***
4	4.51	.69	-	-	-	-	.56***	-.12*	.34***	.45***	.30***	.17**
5	4.09	.97	-	-	-	-	-	-.20***	.44***	.43***	.33***	.19***
6	1.44	.93	-	-	-	-	-	-	-.33***	-.07	-.05	-.04
7	4.77	.62	-	-	-	-	-	-	-	.28***	.13**	.06
8	4.01	.1.01	-	-	-	-	-	-	-	-	.45***	.33***
9	4.17	.99	-	-	-	-	-	-	-	-	-	.33***
10	4.34	.86	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

*** $p < .001$; ** $p < .01$; * $p < .05$

Değişken	B	Standart Hata	β	t	p	İkili r	Kısmi r
Sabit	34.163	5.262	-	6.492	.000	-	-
1	2.126	.743	.109	2.861	.004	.653	.147
2	-2.866	.520	-.160	-5.515	.000	-.506	-.275
3	2.159	.685	.120	3.151	.002	.640	.161
4	.938	.842	.037	1.115	.266	.524	.058
5	2.034	.627	.111	3.243	.001	.582	.166
6	-1.353	.505	-.071	-2.678	.008	-.205	-.138
7	1.085	.828	.038	1.311	.191	.348	.068
8	5.225	.558	.297	9.359	.000	.702	.437
9	4.017	.534	.226	7.515	.000	.619	.363
10	3.789	.551	.184	6.873	.000	.459	.336
R= .880, R2= .774, F(10-382)= 127.587, p= .000							

Tablo 12 Evlilik Uyumu ve Eşe Yapılan Yüklemelere Ait Değişkenler Arasındaki İlişkiye Dair Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Dolayısıyla evlilik uyumunu bahsi geçen 8, 9, 10, 2, 3, 5, 1 ve 6 numaralı değişkenler daha güçlü bir şekilde etkilemektedir. Analiz sonucunda ortaya çıkan evlilik uyumu denklemi şu şekildedir:

$$\text{Evlilik uyumu} = (2.126 \times 1 \text{ nolu değişken}) + (-2.866 \times 2 \text{ nolu değişken}) + (2.159 \times 3 \text{ nolu değişken}) + (.938 \times 4 \text{ nolu değişken}) + (2.034 \times 5 \text{ nolu değişken}) + (-1.353 \times 6 \text{ nolu değişken}) + (1.085 \times 7 \text{ nolu değişken}) + (5.225 \times 8 \text{ nolu değişken}) + (4.017 \times 9 \text{ nolu değişken}) + (3.789 \times 10 \text{ nolu değişken}) + 34.163$$

Dindarlığın Eşe Yapılan Yüklemelerle İlişkisi

Yukarıda evlilik uyumu ile ilişkisi incelenen, eşe yapılan yüklemelere ait 10 maddenin dindarlıkla olan ilişkisi de belirlenmek istenmiştir. İlgili değişkenlerin dindarlığı anlamlı bir şekilde yordayıp yordamadığını belirlemek için çoklu doğrusal regresyon analizine başvurulmuş, sonuçlar Tablo 13 ve Tablo 14'te gösterilmiştir.

Eşe dair yüklemeleri ölçen 10 değişken hep birlikte ele alındığında, dindarlık puanlarıyla anlamlı bir ilişki içinde oldukları görülmektedir. Bu 10 yordayıcı değişken, dindarlık puanlarındaki toplam varyansın yaklaşık %12'sini anlamlı bir şekilde açıklamaktadır ($R = .344$, $R^2 = .118$, $p < .001$).

Tablo 13 Dindarlık ve Eşe Dair Yüklemelere Ait Değişkenlere İlişkin Aritmetik Ortalama, Standart Sapma ve Korelasyon Değerleri

Değişken	$\bar{X}$	S	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Dindarlık	106.31	17.68	.21***	-.13**	.20***	.23***	.20***	-.09*	.15**	.19***	.20***	.26***
Yordayıcı değişkenler												
1	4.23	.91	-	-.50***	.68***	.52***	.53***	-.09*	.33***	.50***	.44***	.19***
2	2.41	.99	-	-	-.37***	-.30***	-.33***	.21***	-.19***	-.31***	-.24***	-.16**
3	4.04	.98	-	-	-	.57***	.58***	-.09*	.30***	.48***	.46***	.20***
4	4.51	.69	-	-	-	-	.56***	-.12*	.34***	.45***	.30***	.17**
5	4.09	.97	-	-	-	-	-	-.20***	.44***	.43***	.33***	.19***
6	1.44	.93	-	-	-	-	-	-	-.33***	-.07	-.05	-.04
7	4.77	.62	-	-	-	-	-	-	-	.28***	.13**	.06
8	4.01	1.01	-	-	-	-	-	-	-	-	.45***	.33***
9	4.17	.99	-	-	-	-	-	-	-	-	-	.33***
10	4.34	.86	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

*** $p < .001$; ** $p < .01$; * $p < .05$

Tablo 14 Dindarlık ve Eşe Dair Yüklemelerle İlgili Değişkenler Arasındaki İlişkiye Ait Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Değişken	B	Standart Hata	β	t	p	İkili r	Kısmi r
Sabit	82.541	5.105	-	16.168	.000	-	-
1	.476	.721	.050	.661	.509	.206	.034
2	.058	.504	.007	.115	.909	-.125	.006
3	.099	.665	.011	.149	.882	.202	.008
4	1.568	.817	.125	1.921	.046	.231	.099
5	.115	.608	.013	.190	.850	.197	.010
6	-.407	.490	-.044	-.830	.407	-.093	-.043
7	.740	.803	.053	.921	.358	.151	.048
8	-.118	.542	-.014	-.217	.828	.188	-.011
9	.490	.519	.056	.944	.346	.195	.049
10	2.109	.535	.209	3.943	.000	.262	.200
R= .344, R2= .118, F(10-382)= 4.979, p= .000							

Standardize edilmiş regresyon katsayılarına (β) bakıldığında yordayıcı değişkenlerin dindarlık üzerindeki görelî önem sırası eşle dinî konularda anlaşma (10), eşin iyi bir anne/baba olduğunu düşünme (4), eşle maddî konularda anlaşma (9), eşin sadakatine güvenme (7), evlilikte eşle uyumlu olduğunu düşünme (1), eşin kışkırtacak davranışları (6), eşle cinsel konularda anlaşma (8), eşin, evlilik öncesi beklentileri evlilikte karşıladığını düşünme (5), eşle kişiliklerin uyduğunu düşünme (3) ve evlilikte eşle çatışmalar yaşama (2) şeklindedir. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t testi sonuçları incelendiğinde ise eşle dinî konularda anlaşma (10) ve eşin iyi bir anne/baba olduğunu düşünme (4) değişkenlerinin dindarlık üzerinde anlamlı yordayıcılar olduğu, diğer 8 değişkenin dindarlık üzerinde anlamlı yordayıcılar olmadığı görülmüştür. Dolayısıyla dindarlığı bahsi geçen 10 ve 4 numaralı değişkenler daha güçlü bir şekilde etkilemektedir. Analiz sonucunda ortaya çıkan dindarlık denklemi şu şekildedir:

$$\text{Dindarlık} = (.476 \times 1 \text{ nolu değişken}) + (.058 \times 2 \text{ nolu değişken}) + (.099 \times 3 \text{ nolu değişken}) + (1.568 \times 4 \text{ nolu değişken}) + (.115 \times 5 \text{ nolu değişken}) + (-.407 \times 6 \text{ nolu değişken}) + (.740 \times 7 \text{ nolu değişken}) + (-.118 \times 8 \text{ nolu değişken}) + (.490 \times 9 \text{ nolu değişken}) + (2.109 \times 10 \text{ nolu değişken}) + 82.541$$

Tartışma ve Yorum

Eşe Yapılan Yüklemler ve Evlilik Uyumu

Çoklu regresyon analizi sonuçları, eşe yapılan yüklemelere dair 10 değişken hep birlikte değerlendirildiğinde, onların evlilik uyumuyla anlamlı bir ilişki içinde olduğunu göstermiştir. Diğer taraftan “eşle cinsel konularda anlaşma”, “eşle maddi konularda anlaşma”, “eşle dinî konularda anlaşma”, “evlilikte eşle çatışmalar yaşama”, “eşin, evlilik öncesi beklentileri evlilikte karşıladığını düşünme”, “eşle kişiliklerin uyduğunu düşünme”, “evlilikte eşle uyumlu olduğunu düşünme” ve “eşin kışkırtacak davranışları” değişkenlerinin evlilik uyumu üzerinde anlamlı yordayıcılar oldukları görülmüştür. Bunlardan evlilikte çatışmalar yaşama ve eşin kışkırtıcı davranışları evlilik uyumuyla negatif, diğerleri ise pozitif yönde ilişkilidir.

Eşe yapılan olumlu ve olumsuz yüklemelerin evlilik uyumuna yansıması beklenir (bkz. Demirkan vd., 2009, s. 63-64). Evlilikte eşe dair bireysel algılar, çiftlerin evliliklerini değerlendirmede temel göstergelerden biri haline dönüşmektedir. Çiftler arasında en çok problem olan konuların başında cinsellik ve maddiyat gelmektedir. Nitekim analiz sonuçları, cinsel ve maddî konularda anlaşmanın, evlilik uyumunun en güçlü göstergeleri olduğunu ortaya koymaktadır. Bu beklenen bir durumdur. Çünkü evlilikten alınan maddi ve manevî doyum, evlilik uyumunu etkileyecektir.

Bireyin hayatındaki temel istek ve arzularından biri olarak kabul edilen cinsellik, evliliğin temel yapıtaşlarından birini oluşturmaktadır. Cinsellik, eşler arasındaki mahremiyet duygusunu güçlendirmekte, eşleri birbirine daha yakın hale getirmektedir. Birchler ve Webb (1977) mutlu ve problemli çiftleri karşılaştırdıkları çalışmalarında, mutlu çiftlerin daha sık cinsel ilişkiye girdiklerini belirlemişlerdir. Diğer taraftan eşler arasındaki çatışmaların bir kısmı cinsel problemler veya anlaşmazlıklar sebebiyle yaşanabilmektedir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2015, s. 85-87). Cinsel ilişkinin kalitesi, sıklığı, eşlerin beklentisini karşılayıp karşılamaması, cinselliğe istekli olup olmama, fiziksel yetersizlik gibi faktörler, evliliğin gidişatını ve eşler arasındaki uyumu etkileyecektir.

Evliliklerin sonlanmasındaki temel etkenlerden biri çiftlerin paranın idaresi, harcamalar, yetersiz gelire sahip olma vb. konularda yaşadıkları ekonomik çatışmalardır. Elde edilen gelirin nasıl kullanılacağına planlı bir

şekilde ortaya konması ve aileyi geçindirecek sürekli bir gelire sahip olmak ailenin mutluluğu açısından önemlidir. Geleneksel geniş ailede ekonomik harcamaların nasıl olacağını belirleyen kişinin ailenin reisi olan baba olduğu görülmektedir. Karar mercisinin tek kişi olmasının, olası anlaşmazlıkları azaltabileceği düşünülebilir. Bununla birlikte modern dönemde kadınların iş hayatına atılması ve kendi paralarını kazanması, ailede ekonomik konularda alınacak kararlarda onların da söz söyleme hakkını artırmıştır. Bu bağlamda ataerkil bir yapıya sahip olan Türk ailesinde bu durumun problemler çıkarması muhtemeldir. Ayrıca kadının erkekten daha fazla kazancının olduğu ailelerde bu çatışmanın yaşanma olasılığı daha yüksektir. Zira bu ailede geleneksel rollerin değişmesi, erkek eşin memnuniyetsizliğini artırabilir. Örneğin Weiss ve Willis'in (1997) yaptığı araştırmada, erkeklerin kazancında beklenmedik bir artış olduğunda boşanma riskinin azaldığı, kadınlarda bu durum meydana geldiğinde ise boşanma riskinin arttığı belirlenmiştir.

Görüldüğü üzere burada bireysel temelli ihtiyaçlar öne çıkmıştır. Günümüzde insan ilişkilerindeki değişim, ilişkilerde hazzın ve hızlı yaşamanın ön plana çıkması, eşten istenen niteliklerde bu düşünce tarzını destekleyecek özelliklerin öne çıkmasına yol açmış olabilir.

Eşle dinî konularda uyum sağlama düzeyi arttıkça evlilik uyumunun arttığı belirlenmiştir. Çiftlerin dinî açıdan birbirine benzer düşünce yapılarına sahip olmaları, bu konularda ortaya çıkabilecek tartışmaların azalmasını veya yaşanan tartışmaların daha az çatışmayla sonuçlanmasını sağlayabilir. Aynı zamanda çiftler, ortak dinî inançları dolayısıyla ortak bir arkadaş çevresine de sahip olacaklar, çiftlerin benzeşen dinî yaşayışları bu ortak çevre sayesinde daha da birbirine yaklaşacaktır. Dinî homogami ve dinî heterogami bağlamında yapılan çalışmaların sonuçları, bulgularımızla benzerlik göstermektedir (bkz. Christensen & Barber, 1967; Alston, McIntosh & Wright, 1976; Craddock, 1980; Bahr, 1981; Lazerwitz, 1981; Glenn, 1982; Heaton, 1984; Chi & Houseknecht, 1985; Ortega, Whitt & Williams, 1988; Gleckman & Streicher, 1990; Heaton & Pratt, 1990; Shehan, Bock & Lee, 1990; Bumpass, Martin & Sweet, 1991; Lehrer & Chiswick, 1993; Maneker & Rankin, 1993; Wilson & Musick, 1996; Call & Heaton, 1997; Ellison, Bartkowski & Anderson, 1999; Chinitz & Brown, 2001; Curtis & Ellison, 2002; Heaton, 2002; Myers, 2006; Petts & Knoester, 2007; Vaaler, Ellison & Powers, 2009; Ellison, Burdette & Wilcox 2010; Schramm vd., 2012; Stafford, David & McPherson, 2014).

Bir başka bulgu ise eşle yaşanan çatışmalar arttıkça evlilik uyumunun azalmasıdır. Aynı şekilde eşle uyumlu olduğunu düşünmek de evlilik uyumunu artırmaktadır. Bunlar, beklenen sonuçlardır. Hiçbir evlilikte çatışmasızlık söz konusu değildir. Her evlilikte, eşler arasında az ya da çok çatışma yaşanmaktadır. Bu bağlamda, yaşanan çatışmaların azlığı ve bu çatışmaların eşler tarafından nasıl çözüldüğü ya da çözülemediği evlilik uyumu üzerinde etkili olacaktır. Bu çatışmaların genel bir değerlendirmesi sonucunda, çiftleri, evlilikte eşiyile uyumlu olduğunu ya da çatışmalar yaşadığını düşünmeye iten nihai algının evlilik uyumuna olumlu ya da olumsuz tesir edeceği açıktır. Sonuç itibarıyla eşle çatışma yaşama ya da uyumlu olmaya dair bireysel algılar, evlilik uyumunu etkilemektedir.

Eşin, evlilik öncesindeki beklentilerini karşıladığını düşünen katılımcıların evlilik uyumları daha yüksektir. Evlenmeden önce her insanın evlilikten ve dolayısıyla eşinden beklentilerinin olması doğaldır. İyi davranma, birlikte seyahat etme, çocuk sahibi olma, temizlik, ev işlerinde yardımcı olma, sadakat, maddi ihtiyaçları karşılama, ebeveynlere saygı vb. bu açıdan ele alınabilir. Söz konusu beklentiler, şayet evlilik süresince karşılanmıyorsa, hayal kırıklıkları baş gösterebilir. İlerleyen süreçlerde, karşılanmayan, karşılanamayan ya da karşılamak için çaba sarf edilmeyen bu beklentiler, ilişkiler için ciddi sıkıntılar doğurabilmektedir. Bundan sonra eşe dair daha negatif yüklemeler yapılmaya başlanmaktadır. O nedenle evlilik öncesi beklentilerin karşılanmasının, eşe duyulan sevgi ve saygıyı artırması ve olası çatışmaları da azaltması beklenir.

Kişiliğinin eşiyile uyumlu olduğunu düşünme düzeyi arttıkça evlilik uyumunun da arttığı tespit edilmiştir. Evlilik uyumunun esasen iki farklı bireyin ve bu bireylerin kişilik yapılarının birbiriyle uyumu çerçevesinde gerçekleştiği söylenebilir. Olumlu olarak nitelenen kişilik özellikleri eşler arasında yaygınlık kazandıkça evlilik uyumunun artması, olumsuz kişilik özellikleri ağırlık kazandıkça da evlilik uyumunun azalması kuvvetle muhtemeldir. Diğer taraftan eşle kişiliklerin uyuşması, çiftlerin benzer kişilik yapılarına sahip oldukları anlamına gelmeyebilir. Örneğin hükmedici ve dominant karakterlere sahip olan çiftlerin uyum problemi yaşaması beklenir. O nedenle burada kişiliklerin benzerliğinden çok birbirini tamamlayıcılığı ve uyumu öne çıkmaktadır. Eşlerin kişilik bakımından uyumlu olması, problemlerin çözümünde etkin bir rol oynayacaktır. Çabuk sinirlenen ve fevri davranan bir eşe sahip olma, sakin kalabilme ve sabretme özelliklerine sahip bir kişiliği gerektirir. Aksi takdirde problemlerin büyümesi kaçınılmaz olur. Dolayısıyla birbirini tamamlayan

kişilik özellikleri, evlilik uyumuna olumlu bir şekilde yansıyacaktır. Literatüre bakıldığında olumlu kişilik özelliklerinin evlilik uyumunu artırdığı, olumsuz kişilik özelliklerinin ise evlilik uyumunu azalttığı görülmektedir (Murstein & Glaudin, 1966; Karney & Bradbury, 1995; Knabb & Vogt, 2011). Duygusal açıdan dengeli olma (Dean, 1966; 1968), uysallık ve yumuşak başlı olma (Buerkle, Anderson & Badgley, 1961; Crouse, Karlins & Schroder, 1968) durumları arttıkça evlilik uyumu artmaktadır. Bununla birlikte kişilik özelliklerinin mi evlilik problemlerine yol açtığı, yoksa evlilikte yaşanan problemlerin mi bu kişilik özelliklerini ortaya çıkardığı tartışma konusu olmuştur (Murstein & Glaudin, 1968). Son dönemde yapılan çalışmaların genel itibarıyla beş faktörlü kişilik kuramı üzerinden gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu çalışmalardaki ortak bulgu, nevrotiklik arttıkça evlilik uyumunun azaldığı yönündedir. (Bouchard, Lussier & Sabourin, 1999; Nemecek & Olson, 1999; Chen vd., 2007; Ghaemian & Gholami, 2010). Diğer dört faktörün (dışadönüklük, gelişime açıklık, özdenetim, uyumluluk) evlilik uyumu üzerinde genel itibarıyla olumlu etkisi bulunsa da (Nemecek & Olson, 1999; Ghaemian & Gholami, 2010; Knabb & Vogt, 2011), bu etkinin bazı çalışmalarda kadın ve erkeğe göre farklılaştığı görülmektedir (Bouchard, Lussier & Sabourin, 1999; Chen vd., 2007).

Eşin kıskandırıcı davranışları arttıkça evlilik uyumunun azaldığı belirlenmiştir. Kıskançlık duygusu, sevgi, sadakat, güven gibi eşler arası ilişkilerde öne çıkan değerleri zedeleyici niteliktedir. Kıskançlığın her zaman mantıklı bir açıklaması olmayabilir. Kaygılı-kararsız ya da diğer ifadeyle saplantılı bağlanmaya sahip olan bir eş, ortada kıskandırıcı bir davranış olmasa da eşini kıskanabilir. Eşinin kendini terk edeceği düşüncesi bunu tetikleyebilir. Bu tarz kıskançlığın patolojik olduğunu söylemek mümkündür. Diğer taraftan çiftlerden biri için kıskandırıcı olarak nitelenmeyen bir davranış, diğeri için tam aksi yönde anlamlandırılabilir. Dolayısıyla çiftlerin davranışlarının, zihin dünyalarında neye karşılık geldiklerine dair ortak bir düşünceye sahip olmaları gerekir. Bunu sağlayacak en önemli unsur, çiftlerin aynı kültüre sahip olmalarıdır. Tüm bunların haricinde çiftlerden biri bilinçli bir şekilde, eşin dikkatini çekmek ya da daha önce yaşanan kavgadan hareketle öç almak maksatlı kıskandırıcı davranış sergileyebilir. Bu durum aslında çiftlerin iletişim kanallarını birbirlerine kapattıklarını, bu tarz olumsuz davranışlarla birbirlerine bir şeyler anlatmak istediklerini gösterir niteliktedir. Her ne surette olursa olsun kıskançlığın dozajının aşırı olması ve eşe yansıtılması, aynı zamanda kıskandırıcı davranışların bilinçli bir şekilde tezahür etmesi, ilişkiye

ciddi anlamda zarar verecektir. İlişkide çiftlerin birbirine olan güvenlerinin kaybolması, ilişkinin sonunu hazırlayacaktır. O halde kıskandırıcı davranışlar arttıkça evlilik uyumu da azalacaktır. Yapılan çalışmalarda benzer sonuçlara ulaşılmıştır (Buunk, 1982; Guerrero & Eloy, 1992; Barelds & Barelds-Dijkstra, 2007; Elphinston vd., 2013; Ökten, 2016; Himawan, 2017).

“Eşin iyi bir anne/baba olduğunu düşünme” evlilik uyumuyla ilişkili bulunmamıştır. Eşin iyi bir anne ya da baba olması evlilik uyumu için önemli olmakla beraber yeterli bir sebep olmayabilir. Çocuklarla ilişkiler, evliliğin değerlendirilmesinde önemli bir etkidir. Ancak evlilik uyumunu sağlayan temel mekanizmanın daha ziyade eşler arası ilişkiler bağlamında gerçekleştiği düşünülebilir. O nedenle eşin iyi bir anne ya da baba olması evlilikte uyumu sağlamaya yetmeyebilir. Örneğin cinsel veya maddi açıdan yaşanan problemler, eşin iyi bir anne ya da baba olmasını gölgede bırakabilir.

“Eşin sadakatine güvenme” değişkeni de evlilik uyumuyla ilişkili bulunmamıştır. Değişkenin en yüksek ortalamaya sahip olması ($\bar{X}=4.77$) sebebiyle verilen cevapların çok fazla farklılaşma göstermemesi, bu durumun sebebi olarak düşünülebilir. Zira eşin sadakatine güvenin arttıkça evlilik uyumunun da artması beklenir.

Eşe Yapılan Yüklemeler ve Dindarlık

Eşe yapılan yüklemelere dair 10 değişken hep birlikte değerlendirildiğinde, çoklu regresyon analizi sonuçları, onların dindarlıkla anlamlı bir ilişki içinde olduğunu göstermiştir. Eşe yapılan olumlu yüklemeler arttıkça dindarlık da artmaktadır. Diğer taraftan “eşle dinî konularda anlaşma” ve “eşin iyi bir anne/baba olduğunu düşünme” değişkenlerinin dindarlık üzerinde anlamlı yordayıcılar oldukları görülmüştür.

Dindarlık arttıkça eşle dinî konularda anlaşma düzeyinin artması beklenen bir durumdur. Eşler benzer dindarlık düzeylerine ya da tarzlarına sahiplerse, dinî konular çatışmadan çok uzlaşa getirecektir. Bu uzlaşılar, çiftlerin kendi düşünce dünyalarının birbirlerine daha çok yaklaşmasını sağlayarak hayata bakışta eşler arasındaki benzerlikleri arttıracaktır. Dindarlığın yüksek oluşu, dinin ortaya koyduğu kuralların daha güçlü bir şekilde kabul edilmesini beraberinde getirecek, bu güçlü kabuller eşler açısından değişmesi mümkün olmayan yol gösterici normlar olarak değerlendirilecektir. Bu değerlendirme tarzı eşle dinî konularda uzlaşmayı da kolaylaştıracaktır. Dindarlığın düşük olması

ise dinin ortaya koyduğu normlara uyumun düşük olmasına yol açacaktır. Bu tarz durumlarda çiftler için dinî kuralların çok fazla bağlayıcı olmaması, bu kuralları, üzerine konuşulabilir, tartışılabilir ve muhalefet edilebilir hale getirecektir. Kuralların bu şekilde algılanması ise çiftler arasında dinî konularda farklı görüşlerin tebarüz etmesine ve anlaşmazlıklara yol açabilir.

Eşin iyi bir anne/baba olduğunu düşünme düzeyi arttıkça dindarlık da artmaktadır. Dinlerin evlilik ve aile yaşantısını düzenleme amacı güttüğü, onların ortaya koydukları emirler, yasaklar ve düsturlara bakıldığında anlaşılacaktır. Eşe ve çocuklara nasıl davranılacağı, nasıl çocuk yetiştirileceği, aile yaşantısında nelere dikkat edileceği gibi birçok hususta, dinler emir ve öğütlerini devreye sokmaktadır. Dindarlık arttıkça bu emir ve öğütlerin bağlayıcılığı da artacaktır. O nedenle dinlere bağlılığı daha fazla olan insanların bu rolleri yerine getirme çabaları da fazla olacaktır. Çünkü dinler, bu rolleri idealize etmektedir.

“Eşle maddî konularda anlaşma”, “eşin sadakatine güvenme”, “evlilikte eşle uyumlu olduğunu düşünme”, “eşin kıskandıracak davranışları”, “eşle cinsel konularda anlaşma”, “eşin, evlilik öncesi beklentileri evlilikte karşıladığını düşünme”, “eşle kişiliklerin uyduğunu düşünme” ve “evlilikte eşle çatışmalar yaşama” değişkenlerinin dindarlıkla ilişkisi tespit edilmemiştir. Dinî geleneklerin kadın ve erkeğe yüklediği toplumsal cinsiyet rolleri, bu değişkenler açısından eşler arasında daha az çatışma yaşanmasını sağlayabilir. Örneğin maddî konularda anlaşma açısından bakıldığında, kazanılan paranın kimde kalacağı, nerelere harcanacağı hususunda erkeğin yetkili görüldüğü düşüncesi, anlaşmazlıkların doğmasını engelleyebilir. Ancak modern dönemde artık dindar kadınların da çalışması, onların da maddî konularda söz hakkına sahip olmasını sağlamıştır. Dolayısıyla dindar kadınlar, maddî konularda, kabul ve itaatten öte kendi düşündüklerini söyleme yoluna gitmektedirler. Aynı şekilde modern dönemde cinsellik algısının değişmesi, bireyci ve hazzı önceleyen yaşam tarzının ön plana çıkması, dindarlığın cinsel yaşamda ortaya çıkan problemleri veya eksiklikleri telafi etmede ya da görmezden gelmede daha zayıf kalmasına yol açmış olabilir. Diğer taraftan eşe yapılan olumlu ya da olumsuz yüklemelerde birçok faktör devreye girebilir. Örneğin maddî konularda anlaşıp anlaşamama durumu eşin çalışma durumuna, aldığı maaşa, çocuk sayısına, farklı kalemdeki harcamalara göre değişebilir. Aynı şekilde beklentileri karşılama durumu eşin ekonomik kaynaklarına, fiziksel çekiciliğine ve anne/baba rollerini ne düzeyde yerine getirebildiğine

göre farklılaşabilir. O nedenle dindarlığın, bu tarz önemli konuları etkileme açısından periferik kaldığı düşünülebilir. Yapıcı'dan (2018, s. 104) hareketle söyleyecek olursak, dindarlık evlilik uyumu ve eşe dair yüklemelerde etkili olmakla birlikte, bu olumlu etki ciddi olarak nitelenebilecek sıkıntılarda yeterince devreye girememektedir. Burada bahsi geçen maddi ve cinsel konularda anlaşma, eşin sadakatine güvenme, kişilik uyumu, beklentilerin karşılanması ve kışkırtıcı davranışlar bu açıdan ele alınabilir. Söz konusu durumlarda yaşanan problemler ve anlaşmazlıklarda dinî kabuller çoğu zaman devreye sokulmamakta ya da problemler dinî kabullerin önüne geçmektedir.

Öneriler

1. Araştırma evlilik uyumu ve dindarlığın eşe yapılan yüklemelerle ilişkisini ele almıştır. Diğer taraftan dindarlık düzeyinden ziyade, hangi tür dindarlıkların ne tarz bir yükleme yaptıkları da önem taşımaktadır. Dolayısıyla farklı özellikler gösteren dindarlıkların eşe yaptıkları yüklemeler de araştırılmalıdır. Bu tarzda gerçekleştirilecek çalışmalar, bazı dinî yaşayış tarzlarının eşe yapılan yüklemelerdeki muhtemel negatif etkilerini ortaya çıkarabilir. Diğer taraftan yerleştirilmiş ya da mevcut kültürde geliştirilmiş evlilik uyumu ölçeklerinin kullanılması da eşe yapılan yüklemeler hususunda daha güvenilir veriler sunacaktır.

2. Evlilik gibi duygu durumunun sürekli değişebildiği yaşantısal süreçlerde boylamsal çalışmaların tercih edilmesi, daha güvenilir sonuçlar verecektir. Örneğin anket öncesi çiftlerin kavga etmesi ya da barışması, ankete verilen cevapların, süreçten ziyade anlık etkileri ölçmesine yol açacaktır. Ölçmeye tesir edecek bu tarz etkileri azaltmak için boylamsal çalışmaların yapılması önemli hale gelmektedir.

3. Bu çalışmada dindarlığın ve evlilik uyumunun eşe yapılan yüklemelerle ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Dinlerin sosyal kontrol ve sosyal destek özellikleri vasıtasıyla evlilik ve aile yaşamını koruduğu, şekillendirdiği ve geliştirdiği göz önüne alındığında bu bulguların, evlilik ve aile terapilerinde dinî yaşayışın işlevsel bir biçimde kullanılmasına ilişkin olarak, bu alanda çalışma yapacak uzmanlara veriler sunacağı düşünülebilir.

4. Nicel araştırma yöntemiyle gerçekleştirilen bu çalışmada özel hayatın içine giren birçok soru sorulmuştur. Katılımcıların bu sorulara cevap verirken dürüst davranma oranlarının düşmesi ya da sosyal istenirlik yönünde görüş

belirtmeleri kuvvetle muhtemeldir. Bundan sonraki çalışmalarda nitel yöntemlerin ya da karma araştırma yöntemlerinin kullanılması, katılımcılardan daha doğru ve sağlıklı cevaplar alma ihtimalini artırabilir.

Kaynaklar

- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2015). Türkiye boşanma nedenleri araştırması TBNA 2014. Ankara: Yazar.
- Alston, J. P., McIntosh, W. A., & Wright, L. M. (1976). Extent of interfaith marriages among White Americans. *Sociological Analysis*, 37(3), 261-264.
- Bahr, H. M. (1981). Religious intermarriage and divorce in Utah and the mountain states. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 20(3), 251-261.
- Barelds, D. P. H., & Barelds-Dijkstra, P. (2007). Relations between different types of jealousy and self and partner perceptions of relationship quality. *Clinical Psychology and Psychotherapy*, 14(3), 176-188.
- Baucom, D. H., Sayers, S. L., & Duhe, A. (1989). Attribution style and attribution patterns among marriage couples. *Journal of Personality and Social Psychology*, 56(4), 596-607.
- Birchler, G. R., & Webb, L. J. (1977). Discriminating interaction behavior in happy and unhappy marriages. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 45(3), 494-495.
- Bouchard, G., Lussier, Y., & Sabourin, S. (1999). Personality and marital adjustment: Utility of the five factor model of personality. *Journal of Marriage and the Family*, 61(3), 651-660.
- Bradbury, N. B., & Fincham, F. D. (1990). Attributions in marriage: Review and critique. *Psychological Bulletin*, 107(1), 3-33.
- Buerkle, J. V., Anderson, T., & Badgley, R. F. (1961). Altruism, role conflict, and marital adjustment: A factor analysis of marital interaction. *Marriage and Family Living*, 23(1), 20-26.
- Bumpass, L. L., Martin, T. C., & Sweet, J. A. (1991). The impact of family background and early marital factors on marital disruption. *Journal of Family Issues*, 12(1), 22-42.
- Buunk, B. (1982). Strategies of jealousy: Styles of coping with extramarital involvement of the spouse. *Family Relations*, 31(1), 13-18.
- Call, V. R. A., & Heaton, T. B. (1997). Religious influence on marital stability. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 36(3), 382-392.
- Chen, Z., Tanaka, N., Uji, M., Hiramura, H., Shikai, N., Fujihara, S., & Kitamura, T. (2007). The role of personalities in the marital adjustment of Japanese couples. *Social Behaviour and Personality: An International Journal*, 35(4), 561-572.

- Chi, S. K., & Houseknecht, S. K. (1985). Protestant fundamentalism and marital success: A comparative approach. *Sociology and Social Research*, 69(3), 351-373.
- Chinitz, J. G., & Brown, R. A. (2001). Religious homogamy, marital conflict, and stability in same-faith and interfaith Jewish marriages. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 40(4), 723-733.
- Christensen, H. T., & Barber, K. E. (1967). Interfaith versus intrafaith marriage in Indiana. *Journal of Marriage and the Family*, 29(3), 461-469.
- Craddock, A. (1980). Marital problem-solving as a function of couples' marital power expectations and marital value systems. *Journal of Marriage and the Family*, 42(1), 185-196.
- Crouse, B., Karlins, M., & Schroder, H. (1968). Conceptual complexity and marital happiness. *Journal of Marriage and the Family*, 30(4), 643-646.
- Curtis, K. T., & Ellison, C. (2002). Religious heterogamy and marital conflict: Findings from the national survey of families and households. *Journal of Family Issues*, 23(4), 551-576.
- Dean, D. G. (1966). Emotional maturity and marital adjustment. *Journal of Marriage and the Family*, 28(4), 454-457.
- Dean, D. G. (1968). Alienation and marital adjustment. *Sociological Quarterly*, 9(2), 186-192.
- Demirkan, S. Y., Ersoz, A. G., Şen, R. B., Ertekin, E., Sezgin, O., Turgut, A. M. ve Şehitoğlu, N. (2009). Boşanma nedenleri araştırması. Ankara: ASAGEM.
- Doğan, Ö. A. ve Sunal, A. B. (2011). Evliliklerde olumlu yanılsama: İlişki bağlanımı ile nedensellik ve sorumluluk yüklemeleri arasındaki ilişkiler. *Türk Psikoloji Dergisi*, 26(67), 70-82.
- Ellison, C. G., Bartkowski, J. P., & Anderson, K. L. (1999). Are there religious variations in domestic violence? *Journal of Family Issues*, 20(1), 87-113.
- Ellison, C. G., Burdette, A. M., & Wilcox, W. B. (2010). The couple that prays together: Race and ethnicity, religion, and relationship quality among working-age adults. *Journal of Marriage and Family*, 72(4), 963-975.
- Elphinston, R. A., Feeney, J. A., Noller, P., Connor, J. P., & Fitzgerald, J. (2013). Romantic jealousy and relationship satisfaction: The cost of rumination. *Western Journal of Communication*, 77(3), 293-304.
- Fışiloğlu, H. & Demir, A. (2000). Applicability of the dyadic adjustment scale for measurement scale for measurement of marital quality with Turkish couples.

- European Journal of Psychological Assessment, 16(3), 214-218.
- Fincham, F. D., Beach, S., & Nelson, G. (1987). Attribution processes in distressed and nondistressed couples: 3. Causal and responsibility attributions for spouse behaviour. *Cognitive Therapy and Research*, 11(1), 71-86.
- Fincham, F. D., & Bradbury, T. N. (1993). Marital satisfaction, depression, and attributions: A longitudinal analysis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 64(3), 442-52.
- Freedman, J. L., Sears, D. O., & Carlsmith, J. M. (1993). Sosyal psikoloji (Ali Dönmez, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Ghaemian, A., & Gholami, J. (2010). An investigation into the relationship between personality types and interpersonal problem solving styles with marital adjustment in the married students at Islamic Azad University. *The Arap Journal of Pscyhiatry*, 21(1), 70-84.
- Gleckman, A. D., & Streicher, P. J. (1990). The potential for difficulties with Jewish intermarriage: Interventions and implications for the mental health counselor. *Journal of Mental Health Counseling*, 12(4), 480-494.
- Glenn, N. D. (1982). Interreligious marriages in the United States: Patterns and recent trends. *Journal of Marriage and the Family*, 44(3), 555-566.
- Guerrero, L. K., & Eloy, S. V. (1992). Relational satisfaction and jealousy across marital types. *Communication Reports*, 5(1), 23-31.
- Heaton, T. B. (1984). Religious homogamy and marital satisfaction reconsidered. *Journal of Marriage and the Family*, 46(3), 729-733.
- Heaton, T. B. (2002). Factors contributing to increasing marital stability in the United States. *Journal of Family Issues*, 23(3), 392-409.
- Heaton, T. B., & Pratt, E. L. (1990). The effects of religious homogamy on marital satisfaction and stability. *Journal of Family Issues*, 11(2), 191-207.
- Himawan, K. K. (2017). Jealousy and relationship satisfaction among Indonesian dating aduts. *PsyCh Journal*, 6(4), 328-329.
- Holmes, J. G., Rempel, J. K. (1989). Trust in close relationships. In C. Hendrick (Ed.), *Review of personality and social psychology: Close relationsihps* (pp. 187-219). Newbury Park, CA: Sage.
- Karney, B. R., & Bradbury, T. N. (1995). Assessing longitudinal change in marriage: An introduction to the analysis of growth curves. *Journal of Marriage and Family*, 57(4), 1091-1108.

- Kayıklık, H. (2003). Orta yaş ve yaşlılıkta dinsel eğilimler. Adana: Baki Kitabevi.
- Knabb, J. J., & Vogt, R. G. (2011). The relationship between personality and marital adjustment among distressed married couples seen in intensive marital therapy: An actor-partner interdependence model analysis. *Contemporary Family Therapy*, 33(4), 417-440.
- Lazerwitz, B. (1981). Jewish-Christian marriages and conversions. *Jewish Social Studies*, 43(1), 31-46.
- Lehrer, E. L., & Chiswick, C. U. (1993). Religion as a determinant of marital stability. *Demography*, 30(3), 385-404.
- Maneker, J. S., & Rankin, R. P. (1993). Religious homogamy and marital duration among those who file for divorce in California, 1966-1971. *Journal of Divorce & Remarriage*, 19(1-2), 233-247.
- Murstein, B. I., & Glaudin, V. (1966). The relationship of marital adjustment to personality: A factor analysis of the Interpersonal Check List. *Journal of Marriage and the Family*, 28(1), 37-43.
- Murstein, B. I., & Glaudin, V. (1968). The use of the MMPI in the determination of marital maladjustment. *Journal of Marriage and the Family*, 30(4), 651-655.
- Myers, S. M. (2006). Religious homogamy and marital quality: Historical and generational patterns. *Journal of Marriage and the Family*, 68(2), 292-304.
- Nemeczek, S., & Olson, K. R. (1999). Five-factor personality similarity and marital adjustment. *Social Behaviour and Personality: An International Journal*, 27(3), 309-317.
- Ortega, S. T., Whitt, H. P., & Williams, J. A. (1988). Religious homogamy and marital happiness. *Journal of Family Issues* 9(2), 224-239.
- Ökten, M. (2016). Modeling the relationship between romantic jealousy and relationship satisfaction: The mediator roles of rumination, co-rumination and selcompassion. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Petts, R. J., & Knoester, C. (2007). Parents' religious heterogamy and children's well-being. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 46(3), 373-389.
- Schramm, D. G., Marshall, J. P., Harris, V. W., & Lee, T. R. (2012). Religiosity, homogamy, and marital adjustment: An examination of newlyweds in first marriages and remarriages. *Journal of Family Issues*, 33(2), 246-268.

- Schul, Y. & Vinokur, A. D. (2000). Projection in person perception among spouses as a function of the similarity in their shared experiences. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 26(8), 987-1001.
- Schütz, A. (1999). It was your fault! Self-serving biases in autobiographical accounts of conflicts in married couples. *Journal of Social and Personal Relationships*, 16(2), 193-208.
- Shehan, C. L., Bock, E. W., & Lee, G. R. (1990). Religious heterogamy, religiosity and marital happiness: The case of Catholics. *Journal of Marriage and the Family*, 52(1), 73-79.
- Spanier, G. B. (1976). Measuring dyadic adjustment: New scales for assessing the quality of marriage and similar dyads. *Journal of Marriage and the Family*, 38(1), 15-28.
- Stafford, L., David, P., & McPherson, S. (2014). Sanctity of marriage and marital quality. *Journal of Social and Personal Relationships*, 31(1), 54-70.
- Taylor, S. E., Peplau, L. A., & Sears, D. O. (2007). Sosyal Psikoloji (A. Dönmez, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Vaaler, M. L., Ellison, C. G., & Powers, D. A. (2009). Religious influences on the risk of marital dissolution. *Journal of Marriage and Family*, 71(4), 917-934.
- Yapıcı, A. (2018). Eşlerin dinsel algı ve yaşayışına göre evlilikte dindarlık ve maneviyat huzur mu, kusur mu? *Turkish Studies*, 13(2), 79-106.
- Weiss, Y., & Willis, R. J. (1997). Match quality, new information, and marital dissolution. *Journal of Labor Economics*, 15(1), 293-329.
- Wilson, J., & Musick, M. (1996). Religion and marital dependency. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 35(1), 30-41.

Modern Zamanın Kolaylıkları ve Kaygıları Arasında Ebeveyn Olmak: Helikopter Ebeveynlik ve Manevi Ebeveynlik Karşılaştırması¹

Parenting Amidst the Conveniences and Anxieties of Modern Times: A Comparison of Helicopter Parenting and Spiritual Parenting

Doç. Dr. Fatma BAYNAL

*Yalova Üniversitesi
fatma.baynal@yalova.edu.tr*

Özet

Helikopter ebeveynlik, bir çocuğa sahip olan bireylerin çocuğun özgür bir şekilde hareket etmesini engelleyerek her alanda ona müdahale etmeleri ve bağımsız bir şekilde yapacağı işlerde onu kısıtlamalarıdır. Son zamanlarda bu durumun toplumda yaygınlaşmasıyla birlikte helikopter ebeveynlikle ilgili çalışmalar da artmaktadır. Manevi ebeveynlik kavramı ise ülkemizde henüz revaçta değildir. Bu ebeveynlik türünden çoğunlukla Hristiyan kültüründe bahsedilmektedir. Bu kavram kilise merkezli ebeveyn-çocuk ilişkisine yönelik olarak din ve değerler üzerine yürütülen çalışmalarda ön plana çıkmakla birlikte Müslüman manevi ebeveynlik kavramı da son zamanlarda literatürde yer almaya başlamıştır. Bu çalışmada helikopter ebeveyn olmanın toplumsal ve bireysel açıdan nedenleri ve sonuçları incelenecek olup manevi ebeveynliğin özellikleriyle karşılaştırma yapılacaktır.

¹ Bu çalışma 10-12 Mayıs 2024 tarihinde Uluslararası Aile Sempozyumu II: Küresel Tehditler Karşısında Aile Sempozyumu'nda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

Modern dönemin hem bireye hem de topluma birçok açıdan etkileri olmuştur. Bu dönemde bireyselleşme ve üretim odaklı yaşam hedef olarak belirlenmiştir. Köyden kente göçler artmış ve şehir merkezli bir yaşamının etkisiyle insanlarda yeni alışkanlıklar ortaya çıkmaya başlamıştır. Kendisinden farklı kültüre ve değerlere sahip olan insanlarla belirli bir düzlemde yaşam alanı açan bireylerin aile yapısında da değişimler olmuştur. Geniş aileden çekirdek aileye geçişle birlikte çocuk sayısında düşüşler yaşanmıştır. Şehir hayatına adaptasyon sorunları ve olumsuz örnekler nedeniyle sokak kültürü yavaş yavaş bitmeye ve çocuklar evlere kapanmaya başlamıştır. Günümüzde çocuklar açısından çoğunlukla sosyal ortam, okulla sınırlı kalmaktadır. Ayrıca okul ve çevrede yaygınlaşan zorbalıklar güvensiz ortam algısını pekiştirmekte ve ebeveynler çocuklarını bir gölge gibi takip etmek durumunda kalmaktadırlar. Kullanılan web tabanlı ağlarda çocuklara yönelik istismarın yaygınlaşması da ebeveyn açısından oluşan yeni kaygılar arasındadır. Buna göre modern hayat teknolojik açıdan getirdiği kolaylıklarla birlikte yeni kaygılar da ortaya çıkartmıştır denilebilir. Bununla birlikte ebeveynlerin çocukluk yıllarında görmedikleri ilgiyi kendi çocuklarına yansıtmaya çalışmaları, ruhsal durumları ve sosyal medyanın etkisi de bu durumun nedenleri arasında sayılabilir. Bu araştırmada, modern dönemde ebeveynlik türlerinden helikopter ebeveynliğin nedenleri ve etkileri ile manevi ebeveynlik kavramı işlenmiş olup iki farklı tür ebeveynlik arasında karşılaştırma yapılmıştır. Bu amaçla literatür taraması yöntemine başvurulmuştur.

Helikopter ebeveynler, çocuğu koruma altına almakla birlikte bu durum çocukta ebeveyn aşırı derecede bağlanma problemlerine yol açabilmekte ve bireyin duygularını tanıma, kontrol etme konusunda sorunlar yaşamasına neden olabilmektedir. Helikopter ebeveyn olmak hem anne ve baba açısından yıpratıcı bir süreç olmakta; çocuklarda süreç içerisinde olumsuz psikolojik etkileri ortaya çıkabilmektedir. Manevi ebeveynlikte ise amaç dini farkındalık ile ahlaki kurallar ve değerlerin genç nesillere aktarılmasıdır. Buna göre manevi ebeveynlikte çocuk davranışsal anlamda erdemli davranışlar yapmaya yönlendirilmektedir. Ayrıca çocuklar bu duruma teşvik edilmekte; çocuğa olumlu davranışlar telkin edilmektedir. Çocuğun kütüphaneye gitmesi, yaşlı bireylere yardım etmesi, bir arkadaşının problemini çözmesi veya güzel sözler söylemesi gibi erdemli davranışlar yapması beklenilmektedir. Bu açıdan bakılacak olursa manevi ebeveynliğin, helikopter ebeveynliğe oranla çocukları daha fazla teşvik edici yönü olduğu öngörülebilir. Manevi açıdan

çocukların desteklenmesi; çocukların psikolojik sağlamlığını da olumlu yönde etkileyebilmekte ve çocukların zorluklarla başa çıkması konusunda daha etkili olmaktadır. Netice itibarıyla çocuklara yönelik manevi ebeveynlik, günümüzde ailelerin karşılaştığı ahlaki kural ve sorumluluklar açısından zorlukların aşılması; çocuklarını kaygılı bir şekilde gölge gibi takip eden anne-baba yerine onları destekleyen ve olumlu davranışlara teşvik eden ebeveynliğe yönltilmesi açısından etkili olabilir.

Anahtar Kelimeler: Din psikolojisi, psikoloji, helikopter ebeveynlik, modernizm, manevi ebeveynlik, maneviyat.

Abstract

Helicopter parenting is when people who have a child interfere in all areas, preventing the child from acting freely and preventing them from doing things on their own. Recently, studies on helicopter parenting have increased in parallel with the rise of this situation in society. Although the concept of spiritual parenting is not yet very common in our country, this type of parenting is mostly mentioned in Christian culture. Although this concept has come to the forefront in studies on religion and values for the church-centered parent-child relationship, the concept of Muslim spiritual parenting has only recently been included in the literature. This paper examines the social and individual causes and consequences of helicopter parenting and compares them with the characteristics of spiritual parenting.

The modern era has had many effects on the individual and society. During this time, individualization and a production-oriented life were set as goals. Migration from the villages to the cities increased, and new habits were formed among people that could be traced back to life in the city. There have also been changes in people's family structure, opening up a living space on a certain level with people who have different cultures and values to themselves. With the transition from the extended family to the nuclear family, the number of children declined. Due to problems adapting to city life and negative role models, street culture gradually began to disappear and children were confined to their homes.

Today, children's social life is primarily limited to school environments. In addition, bullying at school and in the neighborhood reinforces the perception of an unsafe environment and parents are forced to follow their children like a shadow. The widespread use of web-based networks for child abuse

is also a new parental concern. In this light, it can be argued that modern technologies have not only alleviated natural fears but have also introduced new ones. Moreover, the evolving parenting trends reflect a desire among parents to provide the attention they may have lacked in their upbringing, while also considering the influence of social media on parental dynamics. In this paper, the causes and effects of helicopter parenting, one of the types of parenting in the modern period, and the concept of spiritual parenting are discussed and a comparison is made between two different types of parenting. For this purpose, a literature review method was used.

Although helicopter parents take the child under protection, this situation may lead to excessive attachment problems in the child and may cause the individual to have problems recognizing and controlling his/her emotions. Being a helicopter parent is an exhausting process for both the mother and the father and can have negative psychological effects on children. In spiritual parenting, the aim is to transfer moral rules and values to young generations along with religious awareness. Accordingly, in spiritual parenting, children are directed to perform virtuous behaviors in behavioral terms. In addition, children are encouraged to do so; positive behaviors are inculcated in the child. The child is expected to engage in virtuous behaviors such as going to the library, helping the elderly, solving a friend's problem, or saying nice words.

Although helicopter parents aim to protect their children, this approach can lead to excessive attachment issues and hinder the child's ability to recognize and regulate emotions. Being a helicopter parent is a draining experience for both mothers and fathers and can have adverse psychological effects on children. In spiritual parenting, the goal is to impart moral principles and religious awareness to younger generations. As a result, children are guided to exhibit virtuous behavior and are encouraged to engage in positive actions. To help their children, parents are expected to promote virtuous behaviors, such as visiting the library, assisting the elderly, solving a friend's problems, and speaking kindly. From this vantage point, it may be hypothesized that spiritual parenting is more beneficial for children than helicopter parenting. Nurturing children spiritually can also have a positive impact on their psychological resilience and prove to be more effective in helping them deal with challenges. Consequently, spiritual parenting represents a means for families to overcome contemporary struggles related to moral standards and obligations, and to provide children with supportive and encouraging

guidance toward positive behaviors, rather than anxiously shadowing their every move.

Keywords: Psychology of religion, psychology, helicopter parenting, modernism, spiritual parenting, spirituality.

Giriş

Aile, bir geçmişi paylaşan, üyeleri ile duygusal bağı olan, ailenin bütünü-nün ihtiyaçlarını karşılamak için stratejiler planlayan bireylerden oluşmuş karmaşık bir yapı olarak tanımlanır. Aile, bireylerinden daha geniş bir üst sistemin parçası olmakla birlikte bir bütün olarak parçalarından daha büyüktür. Aile olmak ve ailenin devamlılığı, insanlığın tarihsel sürecine bakıldığında sürekli değişim halindedir. Ayrıca aile kavramının niteliği toplumdan topluma da değişim gösterebilmektedir. Ancak genel olarak aile kavramına bakıldığında anne, baba ve çocuklardan oluşan toplumun yapıtaşları şeklinde bir tanım karşımıza çıkmaktadır (Ağdemir, 1991).

Tarihsel süreç içerisinde modern toplumda şahit olunan durum ise geçmiş yaşantılardan farklı olarak ailenin geniş aileden çekirdek aileye evrildiği; baba figürü başta olmak üzere aile içerisindeki rollerin değiştiği ve ilişkilerin daha silikleşmeye başladığıdır. Bireyselleşmenin, tüketim odaklı yaşamın dayatılması sonucunda aile ile ilgili farklı anlayışlar ortaya çıkmaya başlamıştır (Yıldırım, 2004). Bireyin psiko-sosyal ve ahlaki gelişimi açısından ailenin önemli bir rolü olduğu bilinmektedir. Özellikle bireyin kişiliğinin oluşmasında, psikolojik sağlığında ve problemlerle başa çıkma stillerinde, ilgi, yetenek ve becerilerinin gelişmesinde anne ve babanın tutumu etkili olmaktadır.

Bu araştırmada modern zamanda aile olmanın bir sonucu olarak ortaya çıkan ebeveynlik türlerinden helikopter ebeveynlik üzerinde durulacak ve manevi ebeveynlik ile aralarında karşılaştırma yapılacaktır. Din psikolojisi alanında helikopter ebeveynlik ve manevi ebeveynlik ile ilgili yeterli bir çalışma olmaması bakımından alana katkı sağlayacaktır.

Modern Zamanda Ebeveyn Olmak

Sağlıklı bir ailede anne, baba, çocuklar kendi rollerini oynarlar. Ailenin zor zamanlarda çocuklarının yanında olması, gelişimsel açıdan çocuğa destek olması, psikolojik ve fizyolojik ihtiyaçlarını karşılaması önem taşımaktadır.

Aile içerisinde sistemsel bir yapı vardır. Bu yapıda ise ailenin işleyişini devam ettiren kurallar mevcuttur. Bu kurallar, ailenin devamlılığını sağlamaktadır. Beslenme, barınma, korunma, ekonomik, fiziksel ve cinsel ihtiyaçların sağlanması gibi unsurların hayata geçirilmesi sistemin devam etmesi açısından önemlidir. Ayrıca her ailenin kendisine özel olduğu; sağlık durumu, kültürel ve coğrafi koşullar, sosyo-ekonomik durum gibi özelliklerin ailelerde farklılığa neden olduğu söylenebilir (Algan, 2022). Günümüze bakıldığında ailenin niteliğinde radikal değişimler olduğundan bahsedilmektedir. Modern dönem yaşam tarzı bireylere ve bireylerin bir araya gelerek oluşturdukları ailelere de yansımaktadır. Bu nedenle günümüzde tüketime yönelik bireysel yaşam tarzı kişinin aile anlayışını da değiştirmektedir. Toplumsal kurallardan çok bireyin kendi kurallarını üstün tutması, kişinin toplumsal norm ve ahlakı ötelenmesine neden olabilmektedir (Güngör, 1993). Bu durum aile kurumuna da yansıyabilmekte, ailelerin daha kırılgan olmasına, aile kurumunun önemsenmemesine veya boşanmaların artmasına neden olabilmektedir.

Geniş aileden çekirdek aileye geçiş modern zamanda artmakla birlikte artık ailenin varlığının dahi sorgulandığı bir dönemde beklentiler de farklılaşmıştır. Çocuğun ebeveyninden beklentileri tüketim odaklı bir anlayışla artmakla birlikte ebeveynin çocuktan beklentileri de değişmektedir. Ayrıca aile içerisinde rol dağılımları da esnekleşmekte; erkeğin rolü sadece çalışmakla kadının rolü de sadece ev işleriyle sınırlı kalmamaktadır. Kadın hem çalışan hem ev işlerini yapan hem çocuklarına bakan bir süper kahramana dönüşmüştür. Sanayileşmenin bir getirisi olarak kadının da çalışma hayatında aktif bir şekilde ortaya çıkması aile rollerinde geçişkenliğe yol açmıştır. Ayrıca sanayileşmeye paralel olarak kentleşme ve kent merkezli bir yaşam tarzı aile mahremiyetini de etkilemiştir. Kentleşme ile aynı binada yaşayan birbirinden farklı aileler arasındaki mahremiyet silikleşmiştir. Bu durum sosyal ilişkilere de yansımıştır (Bayer, 2013). Toplumda aynı muhitte oturan insanların birbirinden kopuk yaşam tarzını benimsemesi, toplumsal değerlerin silikleşmesi, toplumsal çıkardan çok bireysel faydanın esas alınması toplumsal yabancılaşmayı da beraberinde getirmiştir (Işık, 2022). Toplumda yaşanan olumsuz olayların artması ve bu olaylara artık eskiye göre kitle iletişim araçlarıyla daha fazla şahit olunması da toplum üzerinde etkili olabilmektedir. Suç oranının artması, kentlerin çok fazla kalabalıklaşması beraberinde yeni kaygıların ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Onur, 2020). Hızlı ve çarpık kentleşme sonucu şiddet, zorbalık, uyum ve güven problemleri ise bireysel

tercihlerden aile tipolojilerine kadar toplumu değişime uğratabilmektedir (Tatlıhoğlu, 2015). Bunun yanında artan internet kullanımı ile beraberinde gelen oyun bağımlılığı, kötü niyetli insanlarla kurulan tehlikeli evrimii ilişkiler, siber zorbalık gibi ocuk ve ergenlerin baş başa kaldığı yeni durumlar ortaya çıkmıştır (Akgl, 2020). Bu durum ebeveynin çocuğunu takip etmesi bakımından kolaylık sağlamakla birlikte güvenlik ve zaman yönetimi açısından farklı sorunları barındırabilmektedir.

Neticede aile yapısının değişimi hem bireysel hem de toplumsal değişimlerden etkilenmektedir. Değişen aile yapısı sonucu ortaya çıkan aile tipolojilerinden bir tanesi ise helikopter ebeveynliktir. Helikopter ebeveynlik gibi bir aile türünün ortaya çıkması hem psikolojik hem de sosyal etkenlerin bir neticesidir. Bu çalışmada helikopter ebeveynlik ve helikopter ebeveynliğin etkileri açıklanacaktır.

Helikopter Ebeveynin zellikleri

Bireyler, bilgi ve davranışları öğrenmede yakın çevreden başlayarak onları model almaktadırlar. Ebeveynler ise bireyin ilk model aldığı kişilerdir (Turan, 2017). Araştırmacılar, ailenin çocuğa yönelik yaklaşımından yola çıkarak aşırı koruyucu/hoşgörülü, reddedici, baskıcı ve otoriter aile tipolojilerini ne sürmüşlerdir. Bu ailelerin çocuğa yönelik yaklaşımlarının çocuğun duygu, düşünce ve inançlarında değişiklikler meydana getirdiği bulgulanmıştır (Dalfidan, 2019).

Otoriter ailede ocuk kontrolcü, katı ve baskıcı bir aileye maruz kalırken; hoşgörülü ailedeki çocuklar sorumluluk ve beklentilerin olmadığı bir ailede yetişirler. Çocukların ihmal edildiği aileler ise ilgisiz ebeveyn kategorisindedir. Kuralların olduğu, saygılı olmaya dikkat edildiği ve sevgi temelli aile tipi ise demokratik aile tipolojisi kategorisinde yer almaktadır. Aşırı hoşgörülü, otoriter ve ilgisiz ailelerde yetişen çocuklarda birtakım psikolojik sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu ocuklar daha bağımlı, daha özgüvensiz ve uyum problemi yaşayan çocuklardır (Tolan & Aslan, 2023). Bu tipolojiler içerisinde bireyin psiko-sosyal gelişimini destekleyici olanlar demokratik ebeveynlerdir. Diğer aile tipolojilerinin ise özgüvensizlik başta olmak üzere çocukların psikolojik gelişimi açısından olumsuz etkileri olmaktadır. Bu tipolojiler dışında son dönemlerde helikopter ebeveynlik kavramı ortaya atılmıştır.

Helikopter ebeveynlik çocuğun yapabileceği işleri onun yerine yapmak,

onun yerine karar almak ve adeta çocuğun hayatının her alanını kontrol altında tutmak şeklinde tanımlanabilir. Çocuklarının okul başarısı ile yakından ilgili olan bu ebeveynler, istek ve yönelimlerden çok kendi tercih ve isteklerine göre onların adına karar almaktadırlar. Bu tutum ve davranışlarının arka planında ise ebeveynin psikolojik açıdan ego tatmini olduğu belirtilmektedir (Avcı & Şatır, 2020).

Araştırmalarda helikopter ebeveynliğin çocuklar üzerinde psikolojik baskı oluşturduğu; bundan dolayı bu tür ebeveynle büyüyen çocuklarda öfke, depresyon ve kaygı sorunlarının daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır (Yılmaz, 2019). Bu tür bir ailede yaşayan çocuk kendi kararlarını almadığı için bireyselleşememekte, problem çözme becerileri gelişmemektedir. Bu nedenle psikolojik ve sosyal açıdan daha fazla sorun yaşamaktadır (Avcı & Şatır, 2020).

Değişen teknolojiyle birlikte ebeveynler, çocuklarını çok daha hızlı bir şekilde takip edebilmektedir. Cep telefonlarıyla çocukları kontrol etmek ve onlara her yerde erişebilmek kolaylaşmıştır. Hatta farklı teknolojik aletlerle de çocuklarını takip etmeye çalışan ebeveynler vardır. Bu tipolojideki ebeveynler demokratik ebeveyn tutumları gösterebilirler de aslında aşırı derecede kontrolcüdürler. Çocukları adına fazla kaygılıdırlar. Kendi yaşamlarından çok çocuklarının yaşamlarını önemserler. Engelleyici ve kontrolcü yaklaşımları çocuklarda özgüven eksikliğine neden olmakta; bu durum sosyal ilişkilere yansıdığı gibi akademik başarıyı da olumsuz etkileyebilmektedir (Özdemir, 2023).

Kişiliğin oluşumunda kalıtımın önemli bir rolü olmakla birlikte anne, baba, arkadaş veya öğretmen gibi sosyal çevre de önemlidir (Myers & Dewall, 2016). Ailedeki çocuk sayısı, topluma göre çocuğun cinsiyeti, ölüm, hastalık, aile içi şiddet gibi durumlar çocuğun ruh sağlığını olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Türküm, 2019). Ailenin çocuğa yönelik tavırları onların yaşama yönelik algılarını da değiştirebilmektedir. Anne ve babanın olumsuz tavırları ve hayata yönelik negatif bakış açıları çocuklarına da yansımaktadır. Benzer şekilde ailenin olumlu tutum ve davranışları çocuğun duygu ve düşüncelerini şekillendirmekte; bu tür ailede yetişen çocuklar hayatı, insanları daha güvenilir olarak algılamaktadırlar (Güler, 2007).

Helikopter ebeveynlik türünün en belirgin özelliği ebeveynlerin çocuklarını hayatlarının merkezine almaları ve onlardan büyük başarılar beklemeleridir. Çocuk sayısının azalması da bu ebeveynlik türünün ortaya çıkmasında etkili-

dir. Bu nedenle helikopter anne ve babalar, çocuklarının her anında yanında olurlar ve çocuklarına etkinliklerle dolu programlar oluştururlar. Çocuklarının karar verme konusunda yeterli olmayacağını düşündükleri için onlar adına kararlar alırlar. Bu tip bir ebeveynde yetişen çocuk ise kendi kararlarını alamadığı için anne veya babaya bağımlılık geliştirir. İleriki yıllarda da insanlara yönelik bağımlılık düzeyi yüksek olur. Bu bireyler, insanlardan kendilerine destek olmaları, problemlerini çözmeleri beklentisi içerisinde yaşarlar. Bu durum ise onları kaygılı ve insanlara bağımlı hale getirir. Buna göre helikopter ebeveynin çocuğunu yönlendirici tavırları olumlu görülse de çocuğun kişilik gelişimine olumsuz etkileri vardır (Ata, 2022; Türk, 2020). Araştırmalarda bu tarz ebeveyne sahip olan bireylerin depresyon ve anksiyeteye daha yatkın oldukları ve iyi oluş düzeylerinin daha düşük olduğu bulgulanmıştır (Yılmaz, 2019). Buna göre helikopter ebeveynlik görünüşte çocuklara yönelik ilgili bir aile profili çizse de aslında çocuğa psikolojik açıdan zarar veren tutum ve davranışlar içerdiği söylenebilir.

Din ve Maneviyatın Psikolojik Açıdan Etkileri

Bireylere çocukluk yıllarından itibaren inanca yönelik eğitim verilmesi önemlidir. Ailenin çocuğa küçük yaşlarından itibaren inançla ilgili bilgiler öğretmesi ile onlara rol model olması da gerekmektedir. Çünkü gelişim kuramlarında da görüldüğü üzere çocuğun öğrenme yolundan bir tanesi de çevresini gözlemlemesi ve taklit etmesidir (Sezer, 2022). Ailenin çocuğa doğru bir eğitim vermesi öncelikle kendilerinin inanç bakımından doğru eğitim almasından geçmektedir. Bu şekilde aile çocuğa hem rol model olarak hem de inançla ilgili bilgiler öğreterek çocuğun düşünce ve davranışlarında etkili olabilecektir (Köylü & Oruç, 2020).

Aileye çocuğun gelmesiyle birlikte sorumluluklar artmaktadır. Ailenin çocuğu yetiştirmeye yönelik sorumlulukları onların dine daha fazla yönelmelerinde önemli bir role sahiptir (Turan, 2017). Çocukların hayatlarında karşılarına olumlu veya olumsuz birçok durum çıkacaktır. Ailenin çocuğa yönelik yaklaşımı ve ona manevi açıdan destek olması çocukların yaşantılarında karşılaştıkları zorluklara karşı nasıl tavır almaları gerektiği konusunda öğretici olmaktadır (Bilici, 2006).

İnsanlar hayatta karşılaştıkları problemlere yönelik olarak başa çıkma yöntemlerine başvurmaktadır. Bunlar arasında dini başa çıkma da yer al-

maktadır. Bireyin başına gelene yönelik olarak sabretmesi ve tevekkül etmesi olumlu dini başa çıkma yöntemleri arasında yer almaktadır. Bu yöntem bireyin dine yönelik olarak olumlu dini başa çıkma stillerini kullandığını göstermektedir. Özellikle sabretmek, dua ve tevekkül etmenin olumlu dini başa çıkmada etkili olduğu görülmektedir (Ayten, 2012a). Manevi yönelimli bir yaşamın, insanların psikolojik sağlıkları açısından etkili olduğuna dair araştırmalar söz konusudur. Dua ve tevekkül insanın yaratıcıya her türlü işte elinden geleni yaptıktan sonra yaratıcıya yönelmesidir. Dua etmek bireyin hayata daha olumlu bakmasını ve geleceğe yönelik şekilde olası problemlerin yıkıcı etkilerine karşı daha umutlu olmasını sağlamaktadır (Çağrııcı, 2012; Cengil, 2003; Göcen, 2014).

Dinler, insanların birbirlerine karşı daha yapıcı olmalarını ve birbirlerini desteklemelerini teşvik etmektedir (Koenig, 2012). Yapılan araştırmalarda da inancın, intihar, bağımlılık gibi davranışların; kaygı, stres, depresyon gibi psikolojik rahatsızlıkların azalmasında, hastalıkları veya travmatik olayları kabullenme ve problemleri durumlarla baş etmede olumlu etkileri olduğu tespit edilmiştir (Kalkstein & Tower, 2009; Mann et al., 2008; Pargament, 1997; Unterrainer et al., 2014).

Maslow'un belirttiği üzere insanın güvenlik, ait olma, sevgi, saygı ve kendini gerçekleştirme gibi maddi ve manevi ihtiyaçları vardır (Karacoşkun, 2004). Birey bu ihtiyaçlarını ilkin ailesinde karşılar. Kişi, hayatta karşılaştığı problemlere değil; iyi olana odaklanırsa ruhsal açıdan daha iyi olacaktır. Birey, sahip olduklarının farkına varır ve bunlara şükrederse bu duygular onun daha iyi hissetmesini sağlayacaktır (Mogahed, 2023). Bu bağlamda manevi ihtiyaçlar insan ruhunun temel dinamiği olarak değerlendirilebilir (Fromm, 2022).

Bireysel olduğu kadar sosyal açıdan da maneviyatın etkileri söz konusudur. Evlilik sürecinde yaşanan problemlerle başa çıkmada ve mutluluğun devamlılığında dinin katkı sağladığına dair araştırmalar mevcuttur (Arvas, 2017). Ailede yaşanan zor zamanlarda ortaya çıkan stresle baş etmede din ve maneviyata başvurulabilmektedir. Özellikle sabretme, şükretme gibi dini tutumların sorunlarla başa çıkmada ve yaşam memnuniyetini arttırmada önemli etkileri olduğu tespit edilmiştir (Ayten, 2012b; Göcen, 2014). Din ve maneviyata önem veren ailelerde ailenin devamlılığı dini kaygılarla sürdürülmeye çalışılmaktadır. Araştırmalarda da aile içerisinde problemlerde, boşanma ve şiddet gibi durumlarda dini ve manevi duyguların koruyucu

yönü olduğu bulgulanmıştır (Ayten, 2017).

Aile, koyduğu kurallar, benimsenen yaşam tarzı, hayatı yorumlama biçimi ile çocukların gelişiminde rol oynar. Ebeveynlik sürecinde din ve değerler ile ilgili bilgiler de aktarılır. Yapılan bir araştırmada maneviyatın, aile üyeleri arasındaki yakınlığı ve birlik hissini arttırdığı ortaya çıkmıştır. Ailenin birbirine olan desteğinin zor zamanlarda artması, manevi yaşam tarzının aile içerisinde yaşanan olumsuzluklar karşısında bütünlük duygusu içerisinde olumsuz süreçlerin daha kolay atlatılmasında ve iyi oluştta etkili olduğu tespit edilmiştir (Tunç, 2020). Ailenin çocuğa öğrettiği dini bilgiler ve ahlaki değerler problemlerle karşılaşıldığında çocuğun insan ilişkileri çerçevesinde çözüm üretmesinde ve başkalarıyla empati kurmasında etkili olmaktadır (Abo-Zena & Allegra, 2019). Mutlu bir aileye sahip olan; sevgi ve güven duygusu ile yetiştirilen çocukların psikolojik sağlık ile birlikte inançlarına yönelik tutumları da daha sağlıklı olmaktadır (Ayaz, 2019).

Maneviyat acıya karşı koruduğu gibi hatalı eylemlere yönelme olasılığını da azaltabilir. Güçlü bir manevi yönelime sahip bir gencin madde bağımlısı olma olasılığı yüzde 80 ve bir kızın tehlikeli veya istenmeyen bir cinsel ilişkiye maruz kalma olasılığı ise yüzde 70 daha azdır. Kişisel maneviyat, gençlerin daha derin amaçlarını keşfetmelerine ve gerçekleştirmelerine yardımcı olur. Aslında çocuklar, doğuştan maneviyata yatkındır. Bu maneviyatın biçimi ve ifadesi çocuğun gelişimsel yaşına veya bireysel kişiliğine bağlı olarak değişektir, ancak temel ruhsal kapasite evrenseldir ve doğuştan gelir. Ergenlik bir maneviyat dalgası yaratır. Gençler biyolojik olarak aşkın bir ilişkiye açıklık duymaya ve yaşamda anlam ve amaç aramaya hazırdır. Gençler dünyada, okulda ve arkadaş gruplarında kendi yerlerini oluşturdukları gibi, aynı şekilde kendi manevi görüşlerini de geliştirmektedirler. Ebeveynler ise çocukları için manevi elçi gibidirler. Çocukta doğal ruhani farkındalığın gelişmesi, yetişkinlerle kurulan sevgi dolu ilişkiler kurulmasıyla oluşabilmektedir. Ayrıca öğretmen, arkadaş, dede gibi büyükler ile doğa ve hayvanlar da maneviyatın güçlenmesi ve sevgi bağının kurulmasında önemlidir (Miller, 2015).

Netice olarak insan ruhuna hitap eden inançlar, insan psikolojisi üzerinde olumlu etkilere sahiptir (Hayta, 2015). Bu nedenle ebeveynin çocuğuna manevi açıdan destek olmasının psikolojik açıdan olumlu etkileri olacağı söylenebilir.

Manevi Ebeveynliğin Tanımı

Çocuğun hayata uyum sağlamasında ailesinin yol göstericiliğine ihtiyacı vardır. Ebeveyn bunu çocuklarına davranışlarıyla yapabildiği gibi onlarla oyun oynayarak, sohbet ederek, onlara hikâye anlatarak doğrudan veya dolaylı olarak da iletebilir. Aktarım, çocuğa verilmek istenilen bilgilerin sosyal süreç esnasında verilmesidir. Ebeveyn bu şekilde değerleri, normları çocuğa aktarır. Çocuk ise bu normları içselleştirerek yaşantıya dönüştürür. Burada önemli olan çocukla etkileşim kurulmasıdır. Bundan dolayı ebeveynin çocuğu motive etmesi, çocuğa baskı kurmadan istenilen davranışları yapması sağlanmalıdır. Değerlerin aktarılması ve uygulanmasında baskıcı olunmaması, aksine teşvik edici olunması önemlidir (Demirutku, 2017).

Maneviyatı önceleyen ebeveynler açısından inanç ile ilgili davranışlar aileyi bir arada tutabilme ve devamlılığı sağlama konusundaki önemli etkenler arasında yer almaktadır. Batı toplumunda kullanılan manevi ebeveynlik kavramı, daha çok İncil öğretileri doğrultusunda bir yaşam biçimini içselleştiren aile tipolojisini ifade etmektedir. Aile içerisindeki problemlerde, kardeşler arası tartışma ve kıskançlıklarda din ve maneviyat ile ilgili bilgiler bireylerin tutum ve davranışlarını düzenlemelerinde etkili olmaktadır. Örneğin çocuklarına söz geçiremeyen bir kişi İncil’de yer alan öğretilere uyarak onlara karşı daha sabırlı davranmayı ve onun doğru davranışlar sergilemesi için yol gösterici olmayı seçecektir (Anthony, 2010).

Manevi ebeveynlikle ilgili Batıda yapılan aktivitelere bakıldığında daha çok ailenin bütünlüğünün korunması açısından etkileşimli uygulamalar planlandığı görülmektedir. Hatta plan ile ilgili çeşitli dergi ve kilise menşeli programlar yapılmaktadır. Bu aktivitelere genellikle sosyal etkileşim esas alınmaktadır. Örneğin dua ile ilgili bir aktivitede anne, baba ve çocuklar hep birlikte dua ederken ne istediklerine dair bilgileri yazmakta ve sonrasında ise sesli bir şekilde aile üyelerine yazılanları okumaktadırlar. Ayrıca sosyal ilişkinin pekişmesi açısından körebe tarzı oyunlar da etkinliklere dahil edilmektedir. Çocuğu cesaretlendirmek amaçlı her hafta İncil’den pasajlar okunması tavsiye edilmektedir. “Korkma, Tanrı’nın sevgili çocuğu; O her zaman seninledir. O’na güvenebilirsiniz (Matta 19:26).” gibi İncil’den örneklerle çocuğun bu hayatta yalnız olmadığı ve bu nedenle umutsuzluğa düşmemesi gerektiği vurgulanmaktadır. Aslında, çocukların sevdiği faaliyetlerin çoğu ebeveynlerine saçma, sıradan ve olgunlaşmamış görünse de onların dünyasında olmak açısından

bu aktiviteler önem taşımaktadır. Çünkü çocuklar için sevgi demek zaman demektir. Bu nedenle çocuklarla vakit geçirmek için onların sevdiği şeyleri yapıp ortak oyunlar oynamak çok değerlidir (bkz “Love Thy Neighbor,” 2020).

Kilisede veya kilise uzantılı uygulamalarda manevi ebeveynlik kavramı kullanılmakta ve çeşitli aktiviteler düzenlenilmektedir. Bu ebeveynlere dua etmek, bölgelerindeki/ şehirlerindeki pastörler ve ebeveynlerle ilişkiler geliştirmek, beslemek ve çocukların şefaatçi rollerinde işlev görmeleri için onlarla iş birliği içinde çalışmak gibi görevleri vardır. Bu görevlerinin de asıl amacı çocukların Tanrı’ya yakınlaşmasını sağlamaktır. Bu nedenle manevi ebeveynlerin rol model olmaları önemlidir (bkz. “What Is a Spiritual Parent?”).

Çocuklar doğduklarından itibaren kutsal ile bağlantılı olabilmektedirler. Bu nedenle zaman zaman Tanrı neye benziyor? şeklinde sorular sorabilirler. Bu konuda aileler yanıt veremeyebilir veya zorlanabilirler. Burada önemli olan Ne kadar güzel bir soru sordun! şeklinde bir yanıt dahi olsa çocuğun sorusunun ne kadar değerli olduğunu ona hissettirmektir. Maneviyatın ortaya çıktığı bu konularda zihinsel bir merak ve açlığın olduğu görülmektedir. Bu nedenle bu soruların onlara ne hissettirdiği de sorulabilir. Ebeveynler de bu anlarda, nihai sorulara eğilmenin bir yolunu öğrenmiş olmaktadırlar. Çocuk cevabı düşünürken ne hissettiğinin de bilincinde olarak daha büyük bir biliş kapasitesine sahip olacaktır. Aynı şekilde ölüm ile ilgili akla soru geldiğinde veya bir yakının ölümünde çocuğun hissiyatına göre bir açıklama yapmak gerekmektedir. Ayrıca ölümü travmatize edici olmaktan çok ilgi çekici, kutsal ve gerçekliğin temel taşı olduğunu idrak etmek gerekmektedir. Çocuklar aslında sevdiği birinin vefat ettiği alanda bulunmaktan son derece rahattır. Çünkü onlar ölüm söz konusu olduğunda dahi doğuştan bilgi sahibidirler. Ölüm ve yas üzerine yapılan araştırmalar, vefat eden kişiyle kurulan bağın, bireyin yaşamaya ve gelişmeye devam etmesi açısından önemli olduğunu göstermektedir (Miller, 2015; Yıldırım, 2022).

Manevi ebeveynlikle ilgili çalışmalarda yol gösterici uygulamalara da yer verildiği görülmektedir. Bu uygulamalarda ebeveynlerin çocuklarıyla manevi egzersizler yapması açısından birtakım uygulamalardan bahsedilmektedir. Örneğin ergenlik öncesi çocuklara manevi sevgi alanını çizmeleri istenebilir. Bunun için çocuk bir çember oluşturur ve sevgi çemberinin içerisine sevdiği kişileri yazar. Burada görülecektir ki anne ve baba dışında öğretmen, teyze, dede gibi kişileri de çizecektir. Bu çocuğun manevi sevgi alanını göstermek-

tedir. Bu durum ölüm, boşanma gibi parçalanma durumlarında manevi alanın onarımını sağlamak açısından önemlidir. Ergen çocuğu olanlar için ise onlardan hayali bir masa kurmaları ve onlara değer veren, gerçekten iyiliklerini düşünen, yaşayan veya ölmüş olan kim varsa davet etmeleri istenebilir. Gelen kişilere şu anda çocuk için neyin önemli olduğunu; benliği için ne yapması gerektiğini sorarak ruhsal bir ilişki kurulmaya çalışılır. Başka bir egzersizde ise çocuğa bir yaşam yolu çizdirilir. Bu yolda yaşanan bazı sorunlar belirtilir. Kapalı bir kapı ve yanına açık bir kapı çizilir. Burada “Bir kapının kapanıp başka bir kapının açılacağı, önemli olan problemlere başka türlü bakmak gerektiği” vurgulanır. Başka bir aktivitede ise çocuğa manevi açıdan yol gösteren bir kahraman yazması istenilebilir. Bu kişinin insanlara yardımcı olması gibi manevi özellikleri sorulur. Sonrasında ise tekrardan bir kahramanın adını yazması istenilir. Bu uygulamalar neticesinde çocuğun kendisinde mevcut olan manevi yönünü keşfetmesi amaçlanmaktadır. Burada çocuğa öğretmen, arkadaş, akraba gibi sevginin birçok türü olduğu gösterilerek sevmenin ve sevilmenin manevi değerini anlayabileceği etkinlikler yapılması önerilmektedir. Evinin yakınında otobüs durağında bekleyen komşu, üç yıldır sınıfta olan ama hiç merhabalaşılmayan bir kişi ile iletişim kurmak; Sana değer veriyorum çünkü... şeklinde duyguların ifade edilmesi gibi etkinlikler yapmak olumlu bir ortam oluşturulmasında fayda sağlayabilir (Miller, 2015).

Biyolojik anne ve babaların veya yasal vasilerin tek ebeveynler olmadığını kabul etmek önemlidir. Ebeveynliği öğretmenler, akrabalar, arkadaşlar ve komşular olarak paylaşıyoruz. Manevi ebeveynler her türlü kılıkta karşımıza çıkabilir: kendi çocuğuyla birlikte bir çocuğu kütüphaneye götürerek ona yeni ufuklar açan bir yakın, kurabiye ikram eden komşu, çocuğun çabasını ve görüşlerini değerli bulan, sözleriyle destekleyen ve ona güvenen bir öğretmen, çocuğa karşı dürüst olan manevi yönü güçlü bir akraba, bir çocuğun daha fazlasını yapabileceğini görerek çocuğun karakterini şekillendiren bir arkadaş ilham vererek manevi yaşamı geliştirebilirler (Hart, 2004).

Manevi eğitim ve disiplin, ahlaki gelişim ve eğitimin merkezinde yer almaktadır. Manevi açıdan zenginleştirilmiş ebeveynlik uygulamaları eğitime rehberlik etme potansiyeline sahiptir. Müslümanlar açısından ise İslami literatürden yararlanılarak manevi temelli ebeveynlik programı oluşturulabilir. Bu açıdan yüzyıllar boyunca ve farklı Müslüman coğrafyalarda biriken İslam literatürü zengin felsefeler, teoriler ve uygulamalarla doludur. Özellikle tasavvufi ve kültürel uygulamalarla ilgili olarak paylaşılan deneyimler, manevi

ebeveynlik uygulamaları açısından faydalı olabilir. Ancak bunu yaparken çocuk eğitimi konusunda, mevcut uygulamaların dikkatle incelenmesine de ihtiyaç vardır. İslam, çocuk haklarına riayet edilmesini; ihmali, istismarı, kötü muameleyi veya ihlali kınamaktadır. Ebeveynlere çocuklarıyla anlayış, şefkat, nezaket, bağışlama ve destek çerçevesinde dengeli bir yaklaşım önerilmektedir. Bu açıdan İslami düşüncenin uygulama ve pratiğe yansıtılması yoluyla Müslüman manevi ebeveynliği çocuklar açısından faydalı olabilir (Bensaid, 2021).

Netice itibariyle Batıda manevi ebeveynliğin bir nevi çocuğa yol gösterici ve onun maneviyatını keşfetmesini sağlayıcı bir ebeveynlik türü olduğu söylenebilir. Manevi ebeveynlikle ilgili olarak kilisede etkinlikler yapmak gibi dini temelli; kutsal ile bağ kurmak gibi manevi temelli olmak üzere iki kategoride uygulamalar yapıldığı belirtilebilir. Ülkemizde de çocuğun gelişimsel özellikleri göz önünde bulundurularak ahlaki değerler öncelenerek uygulanacak olan manevi ebeveynlik yaklaşımı, çocuğun psikolojik ve sosyal gelişiminde olumlu katkılar sağlayabilir.

Sonuç

Doğumdan itibaren aile içerisinde kurulan her ilişki çocuğu doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle ebeveynler topluma yeni bir birey kazandırmaktadır. Modernizmle birlikte aileler dönüştükçe ebeveynlik türlerine her geçen gün yenisi eklenmektedir. Bunlardan bir tanesi son dönemlerde araştırmalara konu olan helikopter ebeveynlik olarak tanımlanmaktadır.

Helikopter ebeveyn, çocukları üzerinde duygusal baskı kuran bir ebeveynlik türü olarak nitelendirilebilir. Bu ebeveynlik türünün ortaya çıkmasının hem sosyal ortamın hem de ebeveynin psikolojisinin bir sonucu olduğu söylenebilir. Araştırmalarda helikopter ebeveynliğin nedenleri genelde anne ve babanın psikolojik durumu ile açıklansa da toplumsal etkilerin de bu ebeveynlik türünün pekiştirilmesinde etkili olabilmektedir. Helikopter ebeveynler, çocuklarda özellikle psikolojik açıdan olumsuz etkilere yol açabilmektedir. Bu ebeveynlik türünün ortaya çıkmasında aile bireylerinin kişilik özellikleri etkili olmaktadır. Ayrıca çocuğa yönelik beklentiler ve çevrede meydana gelen olumsuz durumlar da bu ebeveynlik türünün toplumda artmasına neden olabilmektedir. Kentleşme ile gelen güvensiz ortamlar, kadın ve erkeğin aile içerisindeki rolünün değişmesi, ailede çocuk sayısının

azalması ve akademik beklentinin artması da bu durumu pekiştirmektedir. Ancak çocuğun psikolojik gelişimi açısından bu ebeveynlik türünün zarar verici olduğundan bahsedilebilir.

Günümüzde özellikle batı kültüründe öne çıkan ve manevi ebeveynlik olarak tanımlanan başka bir ebeveynlik türünden de bahsedilmeye başlanmıştır. Bu ebeveynlikte ise çocuklarını inanç ve değerler çerçevesinde yetiştirmeyi amaçlayan, çocuğa manevi yönünü keşfetmesi için çeşitli ortamlar oluşturan aileler vardır.

Helikopter ebeveynlikte ebeveynlerin, çocuğun tüm problemlerini çözmeye çalışması çocukta sorun çözme becerisinin gelişmesine engel olması sonucu ileri yaşlarda başa çıkma yetilerinin gelişmemesine ve hayata karşı umutsuzluğa düşmelerine neden olabilir. Manevi ebeveynlikte ise çocuğun sevgi merkezli bir ortamda yetişmesi; manevi yönünün farkına varması amaçlanmaktadır. Özellikle dini ve manevi yönden çocukların yönlendirilmesi neticesinde dini başa çıkma yöntemi olarak dua gibi dini davranışlar pekiştirilmektedir. Bunun sonucunda çocukların psikolojik sağlamlık düzeyinin desteklenme ihtimali söz konusudur. Ayrıca bu ebeveynlik türünde çocuğun yardımlaşma ve dayanışmaya teşvik edilmesi, duygularını paylaşmayı öğrenmesi ve yalnız olmadığını hissetmesi amaçlanmakta; bu durum ise çocuğun hayata daha olumlu bakmasını sağlayabilmektedir. Manevi ebeveynlikte çocuğu hem sevgi hem de disiplinle yetiştirmek önemlidir. Manevi ebeveynlikte veya helikopter ebeveynlikte de birbiriyle ilişkili durumlar olabilmektedir. Bununla birlikte manevi ebeveynlikte daha çok çocuğun kendisini manevi açıdan keşfetmesi ve sevgi odaklı yetişmesi amaçlanmaktadır. Batıda bu ebeveynlik türü ile ilgili yapılan araştırmalara genel olarak bakıldığında manevi ebeveynlik uygulamalarının dini temelli ve manevi temelli olmak üzere iki kategoride yapıldığı söylenebilir. Helikopter ebeveynler de çocuğun yetişmesi açısından çaba sarf etmekle birlikte bu durumun çocukların tüm hayatını kontrol altına almaya kadar gitmesi söz konusudur. Buna göre kaygı ve ego merkezli bir anlayışla çocuğu yetiştirmek yerine manevi temelli bir ortamda çocuğu yetiştirmek çocuğun psikolojik gelişimi açısından daha faydalı olabilir. Her iki ebeveynlik türü de güncel kavramlar olması sebebiyle bu konularla alakalı güncel alan araştırmaları yapılabilir.

Kaynakça

- Abo-Zena, M. M., & Allegra, M. (2019). Developmental Implications of Children's Early Religious and Spiritual Experiences in Context: A Sociocultural Perspective. *Religions*, 10, 2–16.
- Ağdemir, S. (1991). Aile ve Eğitim. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 1(1).
- Akgül, G. (2020). Siber Zorbalığın Nedenleri Üzerine Kuramsal Açıklamalar. *Gelişim ve Psikoloji Dergisi*, 1(2), 149–167.
- Algan, T. (2022). Aile İçi Sorunlar ve Aile Danışmanlığı. Eğitim Yayınevi.
- Anthony, M. (2010). *Spiritual Parenting an Awakening for Today's Families*. David C. Cook.
- Arvas, F. B. (2017). Dindarlığın Evlilik Doyumu Üzerindeki Etkileri ve Değerlerin, Dindarlık ve Evlilik Doyumu İlişkisi Üzerindeki Arabulucu Rolü. *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Ata, S. (2022). Ebeveynlik Tutumları: Helikopter Ebeveynlik. In S. Sönmez (Ed.), *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Alanında Yeni Trendler III*. Duvar.
- Avcı, S. Ç., & Şatır, D. G. (2020). Yeni Bir Kavram: Helikopter Ebeveynlik. *Ordu Üniversitesi Hemşirelik Çalışmaları Dergisi*, 3(2), 163–168.
- Ayaz, C. (2019). *Çocuklarda Allah Tasavvurlarının Gelişmesinde Sevgi ve Güvenin Etkisi (9-12 Yaş Grubu) [Yüksek Lisans Tezi]*. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ayten, A. (2012a). *Tanrı'ya Sığınmak*. İz Yayıncılık.
- Ayten, A. (2012b). *Tanrı'ya Sığınmak*. İz Yayıncılık.
- Ayten, A. (2017). *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik, Teori ve Uygulama Alanları*. Dem Yayınları.
- Bayer, A. (2013). Değişen Toplumsal Yapıda Aile. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(8), 101–129.
- Bensaid, B. (2021). An Overview of Muslim Spiritual Parenting. *Religions*, 12(12).
- Bilici, A. B. (2006). Hayatı Anlamlandırma Sürecinde Boşanmanın Ortaokul Çocukları Üzerindeki Psiko-Sosyal Etkileri, Fevzi Çakmak Ortaokulu Örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(56).
- Çağrı, M. (2012). *Tevekkül (Vol. 41)*. Türkiye Diyanet Vakfı.
- Cengil, M. (2003). Depresyonu Önlemede Dini İncanın Koruyucu Rolü. *Dinbilimleri*

- Akademik Araştırma Dergisi, 3(3), Article 3.
- Dalfidan, B. (2019). Tanrı Tasavvuru ve Mutluluk İlişkisi [Yüksek Lisans Tezi]. Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demirutku, K. (2017). Değerlerin Edinilmesinde Ailenin Rolü. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.
- Fromm, E. (2022). Umut Devrimi (Ş. Yeğin, Trans.; 1st ed.). Say Yayınları.
- Göcen, G. (2014). Şükür Pozitif Psikolojiden Din Psikolojisine Köprü. DEM Yayınları.
- Güler, Ö. (2007). Tanrı'ya Yönelik Atıflar, Benlik Algısı ve Günahkarlık Duygusu (Yetişkin Örneklem) [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güngör, N. (1993). Kentleşme ve Aile Yapısında Değişme Köy ve Kent Aile Yapısındaki Değişmeler Açısından Rizeli Aileler Üzerinde Bir Araştırma Denemesi [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hart, T. (2004). Spiritual Parenting. Psychotherapy Networker.
- Hayta, A. (2015). Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi (H. Hökelekli, Ed.; 3. bs). Dem Değerler Eğitimi Merkezi.
- Işık, Y. (2022). Modernleşmenin Sonucu Olarak Yabancılaşma Olgusu ve Kültürel Yabancılaşma Bağlamında Türk Modernleşmesinin Değerlendirilmesi. Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 7, 381–403.
- Kalkstein, S., & Tower, R. B. (2009). The Daily Spiritual Experiences Scale and Well-Being: Demographic Comparisons and Scale Validation with Older Jewish Adults and a Diverse Internet Sample. J Relig Health, 48(4), Article 4.
- Karacoşkun, M. D. (2004). Dinî İnanç-Dinî Davranış İlişkisine Sosyo-Psikolojik Yaklaşımlar. Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 4(3), Article 3.
- Koenig, H. G. (2012). Religion, spirituality, and health: The research and clinical implications. International Scholarly Research Notices, 1–33.
- Köylü, M., & Oruç, C. (2020). Çocukluk Dönemi Din Eğitimi. Nobel Yayıncılık.
- Love Thy Neighbor. (2020). Homefront Being a Spiritual Parenting Resource.
- Mann, J. R., McKeown, R. E., Bacon, J., Vesselinov, R., & Bush, F. (2008). Religiosity, Spirituality and Antenatal Anxiety in Southern U.S. Women. Arch Womens Mental Health, 11, Article 11.
- Miller, L. (2015). The Spiritual Child The New Science on Parenting for Health and Lifelong Thriving. St. Martin's Press.

- Mogahed, Y. (2023). İyileştir Kalbini Duygusal ve Manevi İyilik Rehberi (G. Pamak, Trans.). Timaş Yayınları.
- Myers, D. G., & Dewall, C. N. (2016). Psikoloji. Palme Yayıncılık.
- Onur, D. (2020). Kentsel Güvenlik İhtiyacının Toplumsal ve Mekânsal Yansıması: Kapılı Topluluklar. *Journal of Awareness*, 5(2), 201–212.
- Özdemir, M. B. (2023). Değişen dünyada yeni bir ebeveynlik yaklaşımı: Helikopter ebeveynlik. *Alanyazın*, 4(1), 21–31.
- Pargament, K. I. (1997). *The Psychology of Religion and Coping: Theory, Research, and Practice*. Guilford Press.
- Sezer, Ş. İ. (2022). Erken Çocukluk Döneminde Sosyal Duygusal Gelişim (M. S. Gönen, Ed.). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Tatlılıoğlu, K. (2015). Kentleşme Sürecinde Değer Yargılarında ve İnsan İlişkilerinde Görülen Değişmelerin Suç ve Şiddet Bağlamında Değerlendirilmesi (Samsun Örneği). In O. Köse (Ed.), *Geçmişten Günümüze Samsun/Canik ve Değerleri*. Kültür Yayınları.
- Tolan, Ö. Ç., & Aslan, H. R. (2023). Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı Tanımı ve Genel Bilgiler. In *Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı* (pp. 1–18).
- Tunç, B. (2020). Manevi İyi Oluşla Aile Doyumu Arasındaki İlişkide Aile Desteği ve Bütünlüğünün Rolü [Yüksek Lisans Tezi]. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Turan, Y. (2017). *Kişilik ve Dindarlık*. Ensar Yayınları.
- Türk, A. (2020). Algılanan Helikopter Ebeveyn Tutumlarının Kız Ergenlerde Duygusal Yeme ve Beden İmgesinin Yaşam Niteliğine Etkisi [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Unterrainer, H. F., Lewis, A. J., & Fink, A. (2014). Religious/Spiritual Well-Being, Personality and Mental Health: A Review of Results and Conceptual Issues. *J Relig Health*, 53, 382–392.
- What is a Spiritual Parent? (n.d.). Children House of Parents. http://storage.cloversites.com/fathersheartfoundationinternational/documents/_CHOP_Spiritual%20Parents.pdf
- Yıldırım, E. T. (2022). *İslam Felsefesi ve Modern Psikolojide Ölüm Korkusu*. Emin Yayınları.
- Yıldırım, N. (2004). Türkiye’de Boşanma ve Sebepleri. *Bilgi*, 28, 59–81.

Yılmaz, H. (2019). İyi ebeveyn, çocuğu için her zaman her şeyi yapan ebeveyn değildir: Algılanan Helikopter Ebeveyn Tutum Ölçeği (AHETÖ) geliştirme çalışması. Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi, 3(1), 3–30.

Müzik Tercihlerinin Şekillenmesinde Ailenin Rolü: Nitel Bir Araştırma¹

The Role of Family in Shaping Music Preferences: A Qualitative Research

Doç. Dr. İsmail Hakkı GERÇEK

Atatürk Üniversitesi

ismailhakki.gercek@atauni.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-6413-7941>

Tansu ÇİNİCİ

Atatürk Üniversitesi

ttansu234@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-3943-137X>

Öz

Araştırmanın amacı, ailelerin bireylerin müzik tercihleri üzerindeki etkisini incelemektir. Gençlerin müzik tercihlerinin oluşumunda ailelerin rolünü anlamak ve müzikle profesyonel olarak ilgilenen ile ilgilenmeyen ailelerde müzik tercihlerinin nasıl aktarıldığını karşılaştırmak bu çalışmanın hedeflerindendir.

Çalışma, müzik tercihlerinin aile içi müzik etkileşimleri ve gençlerin müzik deneyimlerinin nasıl şekillendiğini ele almaktadır. Nitel yöntemle yapılan bu araştırma, müzikle profesyonel olarak ilgilenen ve ilgilenmeyen ailelerden oluşan 35 katılımcı ile yapılan yarı yapılandırılmış mülakatlar ve gözlem veri toplama yöntemlerine dayanmaktadır. Müzik kimliğinin gelişimi, sosyal ve kültürel yapıları anlama bağlamında önemlidir. Bu kimliğin oluşmasında ailenin etkisi araştırılmıştır. Çalışma, aile içinde müzik etkileşimlerinin doğasını ve bu etkileşimlerin gençlerin müzik tercihleri üzerindeki etkisini anlamayı amaçlamaktadır.

¹ Bu çalışma 10-12 Mayıs 2024 tarihinde Uluslararası Aile Sempozyumu II: Küresel Tehditler Karşısında Aile Sempozyumu'nda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

Araştırmadan elde edilen sonuçlar, ailelerin müzik tercihlerinin çocuklar üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Özellikle müzikle profesyonel olarak ilgilenen ailelerin çocukları, ailelerinin müzik zevklerini benimsemiş ve çoğunlukla geleneksel Türk halk ve Türk sanat müzikleri gibi türleri tercih etmiştir. Diğer taraftan, müzikle profesyonel olarak ilgilenmeyen ailelerin çocukları genellikle pop müzik gibi daha popüler müzik türlerini tercih etmiş ve ailelerinin müzik zevklerinden daha az etkilenmişlerdir.

Çalışma, müzikle profesyonel olarak ilgilenen ailelerin çocuklarının müzikal beceriler kazanma olasılığının daha yüksek olduğunu, bu ailelerde müzik yapmanın ve çeşitli enstrümanlar çalmanın daha yaygın olduğunu ortaya koymuştur. Müzikle ilgilenmeyen ailelerde ise çocukların enstrüman çalma düzeyleri oldukça düşük kalmıştır.

Sonuç olarak, araştırma ailelerin müzikle ilgilenme düzeylerinin, gençlerin müzikal beceri ve yeterliliklerini büyük ölçüde etkileyebileceğini ve gençlerin müzik kimliklerinin ailelerinden önemli ölçüde etkilenebileceğini göstermiştir. Bu bulgular, müzik eğitimi ve aile içi müzik etkileşimlerinin önemini vurgulamakta ve bu konulara dair daha fazla araştırma yapılması gerekliliğine işaret etmektedir.

Anahtar Sözcükler: Aile, Müzik Tercihleri, Aile İçi Etkileşim, Müzik Kimliği, Nitel Çalışma

Abstract

The aim of the study is to examine the influence of families on individuals' music preferences. One of the objectives of this study is to understand the role of families in the formation of young people's music preferences and to compare how music preferences are transmitted in families who are professionally interested in music and those who are not.

The study examines how music preferences are shaped by family music interactions and young people's music experiences. This qualitative research is based on semi-structured interviews and observation data collection methods with 35 participants from families with and without professional interest in music. The development of musical identity is important in understanding social and cultural structures. The influence of the family on the formation of this identity was investigated. The study aims to understand the nature of musical interactions within the family and the impact of these interactions

on young people's musical preferences.

The results of the study show that families' music preferences have a significant impact on children. In particular, children from families who were professionally involved in music adopted their parents' musical tastes and mostly preferred genres such as traditional Turkish folk and Turkish art music. On the other hand, children from families who were not professionally interested in music generally preferred more popular music genres such as pop music and were less influenced by their parents' musical tastes.

The study revealed that children from families who were professionally involved in music were more likely to acquire musical skills, and that making music and playing various instruments were more common in these families. In families who were not interested in music, children's level of playing instruments remained quite low.

In conclusion, the study showed that families' level of interest in music can greatly influence young people's musical skills and competencies and that young people's musical identities can be significantly influenced by their families. These findings emphasize the importance of music education and musical interactions within families and point to the need for further research on these issues.

Keywords: Family, Music Preferences, Family Interaction, Music Identity, Qualitative Study

Giriş

Müzik, insan hayatında etkiye sahip olup, bireysel kimliklerin ve sosyal aidiyetin önemli bir belirleyicisidir. Ailenin, bireylerin müzik tercihlerini şekillendirmede oynadığı rol, sosyal ve kültürel yapıları anlamada önemlidir. Mevcut literatür, müzik tercihlerinin kişisel ve sosyal kimliklerle nasıl iç içe geçtiğini gösterse de aile içi dinamiklerin bu süreçteki etkisi yeterince incelenmemiştir. Bu çalışma, ailenin bireylerin müzik tercihleri üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlamakta ve müzik tercihlerinin oluşum sürecinde aile etkisinin anlaşılmasına katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Aile; “evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik; ev, familya” olarak tanımlanmaktadır (Aile Ne Demek Tdk Sözlük Anlamı, 2020). Aile toplumun en küçük sosyal topluluğudur. Bu sebeple aile, toplumun iç dinamikleri ba-

kımından önem arz etmektedir (Yaşar Ekici, 2014). Ailenin yaşadığı bölge, mesleki ve eğitim durumları, yetiştirme tarzları, ilgi alanları bu dinamikleri içerisinde sayılabilir. Bahsi geçen dinamikleri müzik tercihlerinin şekillenmesinde birer etken olarak saymak mümkündür (Račevska & Tadinac, 2019).

Müzik kültürler arası bir unsurdur ve evrenseldir. Bilinen her kültürde, her yerde bulunan bir etkinliktir. Bireyler müzikte açıkça farklı tercihler göstermektedir. Ancak bu tercihlerin altında yatan yapı hakkında nispeten az şey bilinmektedir (Rentfrow vd., 2011). Bireyin müzik tercihlerini etkileyen faktörler arasında yaş, sosyo-ekonomik durum (North & Hargreaves, 2007b), zekâ, eğitim, bireysel özellikler sayılabilmektedir. Ailenin bireyin müzik tercihini etkilemesi de bu faktörler arasında sayılabilmektedir (Brittin, 2014; Hargreaves vd., 1980). Ayrıca müzik tercihlerinde cinsiyete dayalı bir ayrım da söz konusudur (Christenson & Peterson, 1988; Gürgen, 2016). Müzik tercihleri kişinin yaşam tarzı hakkında bilgi sunması da bir başka çalışmanın konusu olmuştur (North & Hargreaves, 2007).

Ailenin müzik tercihlerinin çocukları etkilediği ve çocukların müzikal kimliğinin gelişiminde önemli rol oynadığı belirtilmektedir (Gao vd., 2022). Bu etkinin derecesi enstrümana yönelik veya iyi bir dinleyici olarak tezahür etmesi mümkündür. Bu duruma dair tarihten birçok örnek verilebilir. Örneğin Zekâî Dede Efendi'nin oğlu olan Ahmet Irsoy tıpkı babası gibi bir bestekâr ve müzik hocasıdır (Özcan, 1999). Yine son dönem klasik müziğin en önemli temsilcilerinden birisi ve ud icracısı olan Bekir Sıtkı Sezgin'in annesi Feride Hanım ud çalmaktadır (Çoban, 2021). Gençlerin, çocukluk ve ergenlik dönemlerinde aileleriyle birlikte müzik dinlemeleri veya müzik etkinliklerine katılmaları müzik tercihlerinin şekillenmesinde etkili olmuştur (Lamont & Crich, 2022).

Ailenin sanat ve estetiğe dair bilgi birikimi veya sanata dair ilgi alanları doğrudan tercih konusuna etki edebilmektedir (Domański vd., 2020). Aile hayatına odaklanan, değerleri önemseyen ailelerin daha çok rahatlatıcı ve ailevi temalar içeren müzikleri tercih ettiği; sosyal statüye ve kariyer başarısına odaklanan ailelerin ise daha sofistike niteliklere sahip müziklere çocuklarını yönlendirdikleri görülmektedir (Bonneville-Roussy vd., 2013).

Genel olarak araştırma, farklı yaşam evrelerinde müzik tercihlerini şekillendirmede ailenin çok yönlü rolünün altını çizmektedir. Çocukluktan yetişkinliğe kadar, aile etkileri, paylaşılan deneyimler ve sosyo-ekonomik

geçmişlerin tümü, bireylerin müzik zevklerinin oluşumuna önemli ölçüde katkıda bulunur. Aile dinamiklerinin müzik tercihleri üzerindeki etkisinin anlaşılması, müzik beğenisi alanında kişisel tercihler ve sosyal etkiler arasındaki karmaşık etkileşim hakkında değerli bilgiler sağlamaktadır.

Bu araştırmanın araştırma soruları şu şekildedir:

Ebeveynlerin müzik tercihleri, çocuklarının müzik zevklerini nasıl etkilemiştir?

Gençler, ailelerinin müzik etkilerini nasıl algılamakta ve bu algıları müzik tercihlerini nasıl şekillendirmektedir?

Müzik tercihlerinde ailenin rolü, müzikle profesyonel olarak ilgilenen ve ilgilenmeyen aileler arasında nasıl farklılık göstermektedir?

Aile içi müzik etkileşimleri, gençlerin müzik kimliklerinin oluşumunda nasıl bir rol oynamaktadır?

Farklı kuşaklardan ebeveynlerin ve gençlerin müzik tercihleri arasındaki benzerlikler ve farklılıklar nelerdir?

Bu araştırmanın hedefleri ise şunlardır:

Aile içinde müzik etkileşimlerin doğasını ve bu etkileşimlerin gençlerin müzik tercihleri üzerindeki etkisini anlamak.

Müzikle profesyonel olarak ilgilenen ve ilgilenmeyen ailelerde müzik tercihlerin iletim mekanizmalarını karşılaştırmak.

Gençlerin ailelerinin müzik tercihlerinden nasıl etkilendiğini ve bu etkileşimin gençlerin kendi müzik kimlikleri ve tercihleri üzerinde nasıl bir rol oynadığını değerlendirmek.

Yöntem

Bu çalışma, nitel bir araştırma metodolojisi kullanarak, ailenin bireylerin müzik tercihleri üzerindeki etkisini anlamaya yöneliktir. Araştırma, “müzik tercihlerinin şekillenmesinde ailenin rolü nedir?” problem cümlesi ile ortaya çıkmıştır. Araştırma, mülakat ve gözlem veri toplama yöntemlerine dayanmaktadır. Katılımcı seçimi, amaçlı örnekleme yöntemiyle gerçekleştirilmiş olup müzik arka planlardan gelen 10 ebeveyn, 10 genç; müzik arka planı olmayan 7 ebeveyn, 8 genç dahil edilmiştir. Her aileden en az bir ebeveyn ve bir

genç olmak üzere, toplamda 35 katılımcı ile yarı yapılandırılmış mülakatlar yapılmıştır. Gençlerin yaşı 18-35 olarak sınırlandırılmıştır. Mülakatlar, katılımcıların müzik tercihlerini, aile içi müzik etkileşimlerini ve deneyimlerini anlamayı amaçlamaktadır. Mülakat verileri, tematik analiz yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Verilere ait kod ve temalar analiz edilirken NVivo nitel analiz programı kullanılmıştır.

Mülakatta ailelere yöneltilen sorular şu şekildedir:

- Hangi tür müzik dinlersiniz?
- Ailenizde enstrüman icra eden var mı, varsa hangi enstrümanlar?
- Enstrüman icra ediyor musunuz? Evet ise hangi enstrüman?
- Müzik geçmişine sahip misiniz?
- Müzik geçmişinize dair neler söyleyebilirsiniz?
- Çocuğunuzun müzik zevkinin gelişmesi için bir yönlendirme yaptınız mı? Yaptıysanız sebebi neydi?
- Çocuğunuzun bir enstrüman çalması için yönlendirme yaptınız mı? Yaptıysanız sebebi neydi?
- Dinlediğiniz veya icra ettiğiniz müzik türünün çocuğunuzu etkilediğini düşünüyor musunuz?

Mülakatta gençlere yöneltilen soruları şu şekildedir:

- Hangi tür müzik dinlersiniz?
- Ailenizde enstrüman icra eden var mı, varsa hangi enstrümanlar?
- Enstrüman icra ediyor musunuz? Evet ise hangi enstrüman?
- Müzik zevkinizin oluşmasında ailenizin bir etkisi oldu mu? Oldu ise bunlar nelerdir?
- Sizin müzik zevkiniz ile ailenizin müzik zevki benzer mi?
- Ailenizle birlikte konser vb. gibi müzik organizasyonlarında bulundunuz mu? Bulunduysanız hangi konserlere gittiniz?

Sınırlılıklar

Çalışma sınırlı coğrafi bölgede ve sınırlı demografik yapıda olan ailelerle

yapılmıştır. Bu durum çalışmanın genel bir popülasyona uygulanmasını sınırlamaktadır. Ayrıca ailedeki etkileşimle birlikte gençlerin müziğe olan ilgisini sosyoekonomik koşullar, akademik başarı, eğitim fırsatları, kişisel ilgi gibi koşullar da göz önünde bulundurulmamıştır. Bu durum da çalışmanın diğer bir sınırlılığı olarak sayılabilmektedir.

Bulgular

1. Ebeveynlere Ait Bulgular

1.2. Müzik yeterlilik bulguları

Demografik bilgiler

Araştırma kapsamında 15 erkek ve 2 kadın katılımcı bulunmaktadır. Erkeklerin yaş ortalaması 55,33 ve kadınların yaş ortalaması 52'dir. Müzikle profesyonel olarak ilgilenenlerin sayısı 7 ve ilgilenmeyenlerin sayısı ise 10 kişidir.

Profesyonel Müzikle İlgilenenler

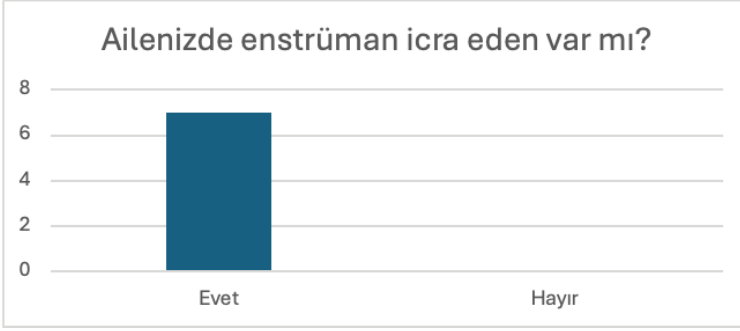
Tablo 1- Katılımcıların 'hangi tür müzik dinlersiniz?' sorusuna verdiği cevap sıklığı

Tablo 1'e göre profesyonel olarak müzik ile uğraşan kişilerin en çok Türk halk ve Türk sanat müziği dinledikleri görülmektedir. Müzik konusunda seçici olmayan ve arabesk müzik dinleyenlerin sayısı ise azınlıktadır.

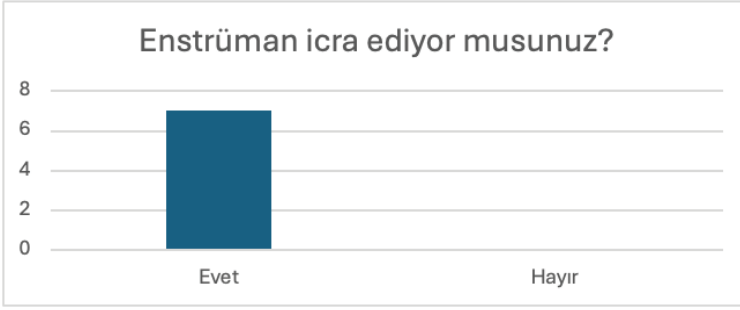
Tablo 2- Katılımcıların 'ailenizde enstrüman icra eden var mı?' sorusuna

verdiği cevap sıklığı

Tablo 2 göstermektedir ki müzik ile profesyonel olarak ilgilenen kişilerin ailesinde en az bir enstrüman icra eden kişi bulunmaktadır.

Tablo 3- Katılımcıların ‘enstrüman icra ediyor musunuz?’ sorusuna verdiği cevap sıklığı

Müzikle ilgilenen kişilerin hepsinin en az bir enstrüman çaldıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bu enstrümanlar bağlama, kanun, org, piyano, ud, lavta, tar, klarnet, vurmali ve nefesli gibi çeşitli çalgılardan oluşmaktadır.

Tablo 4- Katılımcıların ‘Dinlediğiniz veya icra ettiğiniz müzik türünün çocuğunuzu etkilediğini düşünüyor musunuz?’ sorusuna verdiği cevap sıklığı

Tablo 4’e göre müzikle profesyonel olarak uğraşan kişilerin dinledikleri veya icra ettikleri müzik türünün çocuklarını etkilediklerini söylemişlerdir.

Müzik geçmişinize dair neler söyleyebilirsiniz?

Katılımcılar, uzun yıllar boyunca müziğe ilgi duyduklarını ve profesyonel olarak müzikle uğraştıklarını belirtmişlerdir. Müziğin ailevi bir geçmişten gelen bir olgu olduğunu vurgulamışlardır. Bu kişiler, çeşitli müzik dallarında hem teorik hem de pratik olarak deneyim sahibidirler.

Çocuğunuzun müzik zevkinin gelişmesi için bir yönlendirme yaptınız mı? Yaptıysanız bu yönlendirmenin sebebi nedir?

Katılımcılar genellikle çocuklarının müzik zevkini doğal bir şekilde geliştirmelerine izin verdiklerini ifade etmektedirler. Ancak katılımcıların bir kısmı çocuklarını aktif olarak müziğe yönlendirdiklerini belirtmişlerdir. Çocuklarını müzik çalışmalarına dahil etmek, evde müzikle iç içe bir ortam yaratmak ve çocuklarının müziği sevmeleri nedeniyle bu alanda ilerlemelerini teşvik etmek gibi yönlendirmeler yaptıklarını ifade etmişlerdir.

Çocuğunuzun bir enstrüman çalması için yönlendirme yaptınız mı? Yaptıysanız sebebi neydi?

Katılımcılar, genellikle çocuklarını bir enstrüman çalmaya teşvik ettiklerini söylemektedirler. Bu yönlendirmenin sebepleri arasında kendi müzikal geçmişlerinden etkilenmeleri, zihinsel ve ruh sağlığına olumlu etkileri, sosyal farkındalık yaratma ve çeşitliliği artırmak gibi nedenler bulunmaktadır. Katılımcılar çocuklarını çeşitli müziklere yönlendirmelerine rağmen kendi seçimlerini yapmalarına izin verdiklerini belirtmektedirler.

Belirli bir sanatçıya veya gruba ilginiz var mı? Bu hangi sanatçı veya grup? Bu ilginizin sebebini açıklayabilir misiniz?

Katılımcılar genellikle geniş bir müzik yelpazesinden şarkılar dinlemeyi tercih ederken, bazıları belirli sanatçılar veya gruplara ilgi duyduklarını belirtmişlerdir. Devlet Klasik Türk Müziği Korosu, Ahmet Özhan ve Orhan Gencebay gibi sanatçıların müzik zenginliği, sözlerin anlamı derinliği ve müzikal bilgi, becerileri nedeniyle tercih ettiklerini vurgulamışlardır.

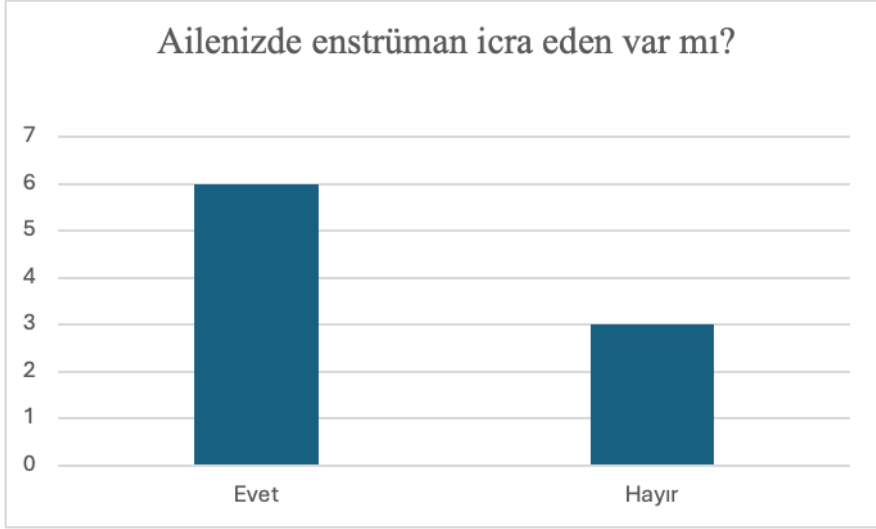
Müzikle Profesyonel Olarak İlgilenmeyenler

Tablo 5- Katılımcıların ‘hangi tür müzik dinlersiniz?’ sorusuna verdiği cevap sıklığı

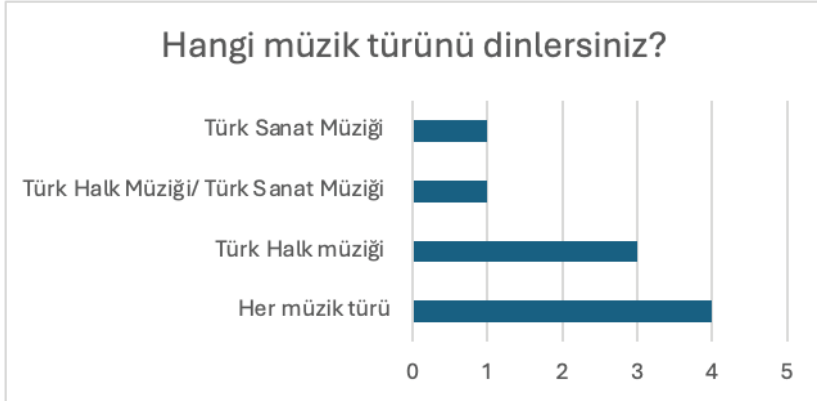
Tablo 5'e göre müzikle profesyonel olarak ilgilenmeyen kişilerin müzik tercihlerinde anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

Tablo 6- Katılımcıların ‘ailenizde enstrüman icra eden var mı?’ sorusuna verdiği cevap sıklığı

Tablo 6’ya göre profesyonel olarak müzikle ilgilenmeyen kişilerin çoğunun ailesinde enstrüman çalan en az bir kişinin olduğu sonucuna varılmıştır. Fakat katılımcılar, bu kişilerin birinci derece akrabalarının olmadığını belirtmişlerdir.

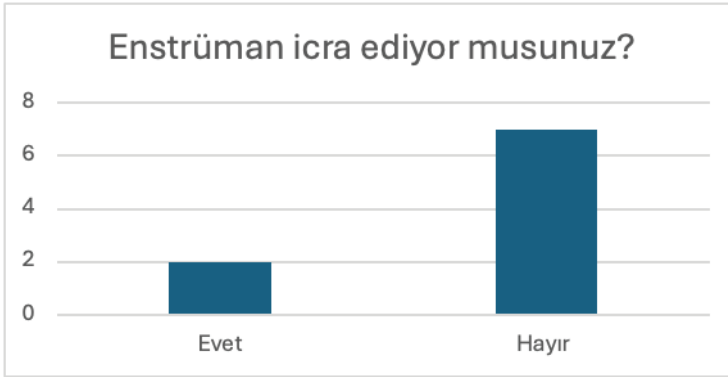
Tablo 7- Katılımcıların ‘hangi müzik türünü dinlersiniz?’ sorusuna verdiği cevap sıklığı

Tablo 7’ye göre müzikle profesyonel olarak ilgilenmeyen kişilerin müzik tercihi konusunda seçici olmadıkları sonucuna ulaşılmaktadır. Katılımcıların

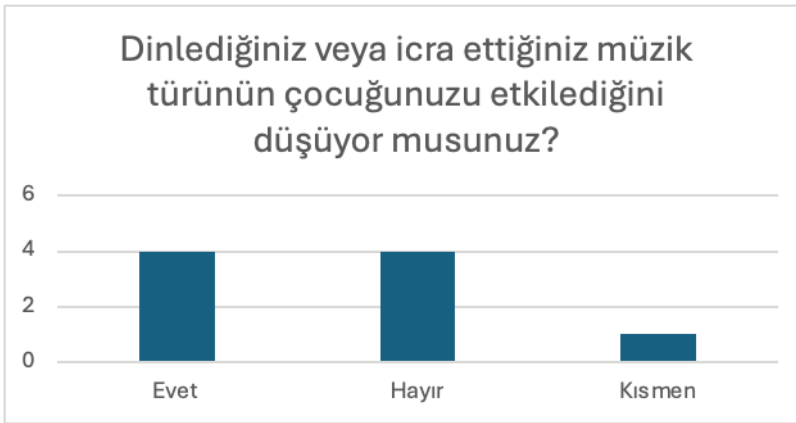
az bir kısmı ise yalnızca Türk sanat müziği ve hem Türk sanat müziği hem Türk halk müziğini dinledikleri görülmektedir.

Tablo 8- Katılımcıların ‘enstrüman icra ediyor musunuz?’ sorusuna verdiği cevap sıklığı

Tablo 8’de yer alan verilere göre müzik ile profesyonel olarak ilgilenmeyen kişilerin çoğunun herhangi bir enstrüman çalmadığı sonucuna varılmıştır.

Tablo 9- Katılımcıların ‘dinlediğiniz veya icra ettiğiniz müzik türünün çocuğunuzu etkilediğini düşünüyor musunuz?’ sorusuna verdiği cevap sıklığı

Verilere göre müzik ile profesyonel olarak ilgilenmeyen kişilerde çocuklarının kendi dinledikleri müzikten etkilendiğini düşünen ve düşünmeyen sayısı birbirine eşittir. Katılımcıların az bir kısmı ise bu soru karşısında kısmen cevabını vermiştir.

Müzik geçmişinize dair neler söyleyebilirsiniz?

Katılımcılar, müzikle ilgili çeşitli deneyimlerini paylaşmışlardır. Bazıları ilkokul korosunda bulunduğu, halk eğitim kurslarına katıldığı veya asker-de müzik yaptığı anılarını paylaşmışlardır. Ailevi etkilerle müzikle iç içe büyüyenler, radyo ve plaklar üzerinden müziği takip edenler veya gençlik dönemlerinde duygusal anlamda kendilerini ifade etmeye yardımcı olan türler dinlediklerini ifade etmişlerdir. Müziğin kendileri için duygusal bir ifade aracı ve bir hobi olarak önem taşıdığını vurgulamışlardır.

Çocuğunuzun müzik zevkinin gelişmesi için bir yönlendirme yaptınız mı? Yaptıysanız bu yönlendirmenin sebebi nedir?

Katılımcılar, çocuklarının müzik zevkini geliştirmek için çeşitli yaklaşımlar sergilemişlerdir. Bazıları çocuklarını aktif olarak müziğe yönlendirdiğini belirtmiştir. Bunun sebeplerini müzikle uğraşan bireylerin topluma zarar vermeyen, ince ruhlu kişiler olduğunu söylemişlerdir. Ayrıca müziğin kişide liderlik vasfı geliştirdiğini düşündüklerini aktarmışlardır. Diğer sebepler arasında çocukların sosyal ve sağlıklı gelişimleri, kültürel değerlerin korunması ve kişisel ilgi alanlarına saygı duyulması bulunmaktadır. Ancak bazı katılımcılar çocuklarını müziğe yönlendirmemiş olduğunu veya çocuklarından böyle bir taleple karşılaşmamış olduklarını söylemişlerdir.

Çocuğunuzun bir enstrüman çalması için yönlendirme yaptınız mı? Yaptıysanız sebebi neydi?

Katılımcılar arasında çocuklarını bir enstrüman çalmaya yönlendiren kişiler çeşitli sebepler saymışlardır. Bazıları, enstrüman çalmanın bireyin ruhsal ve karakter gelişimine katkıda bulunduğunu düşündükleri için çocuklarını bu yönde teşvik etmişlerdir. Enstrüman çalmanın ayrıcalıklı bir yetenek olduğuna ve müzikle uğraşan insanların topluma faydalı, empati yapabilen liderler olabileceğine inanan katılımcılar da bulunmaktadır. Fakat bu düşüncede olan katılımcıların sayısı azınlıktadır. Diğer taraftan, bazı katılımcılar çocuklarının müziğe ilgi duymadıklarını veya kendilerinin böyle bir yönlendirmede bulunmadıklarını belirtiyorlar.

Belirli bir sanatçıya veya gruba ilginiz var mı? Bu hangi sanatçı veya grup? Bu ilginizin sebebini açıklayabilir misiniz?

Katılımcılar, çeşitli sanatçı ve gruplara ilgi duyduklarını ve bu ilginin sebeplerini genellikle sanatçıların eserlerini orijinaline sadık kalarak naif ve doğal bir şekilde icra etmeleriyle ilgili olduğunu belirtmişlerdir. Özellikle Cengiz Özkan, Nida Ateş gibi halk müziği sanatçıları ve TRT sanatçıları bu yöndeki beğeniler arasında yer alıyor. Müslüm Gürses, Ferdi Tayfur, Orhan Gencebay gibi arabesk müziğin önde gelen isimleri ise, şarkılarını ve seslerini beğendikleri için katılımcılar tarafından tercih edilmektedir. Bazı katılımcılar ise genel olarak sesi güzel olan her sanatçıyı sevdiklerini belirtmişlerdir. Bu ilgi aynı zamanda kişisel ve kültürel bağlantılarla da güçlü kılmaktadır.

Gençlere Ait Bulguları

Demografik bilgiler

Araştırma kapsamında 18-35 yaş arasındaki gençlerden 7 erkek ve 11 kadın katılımcı bulunmaktadır. Erkeklerin yaş ortalaması 26,14 ve kadınların yaş ortalaması 25,45'tir. Müzikle profesyonel olarak ilgilenen ailesi olanların sayısı 10 ve ilgilenmeyen ailesi olanların sayısı ise 8 kişidir.

Müzik Yeterlilik Bulguları

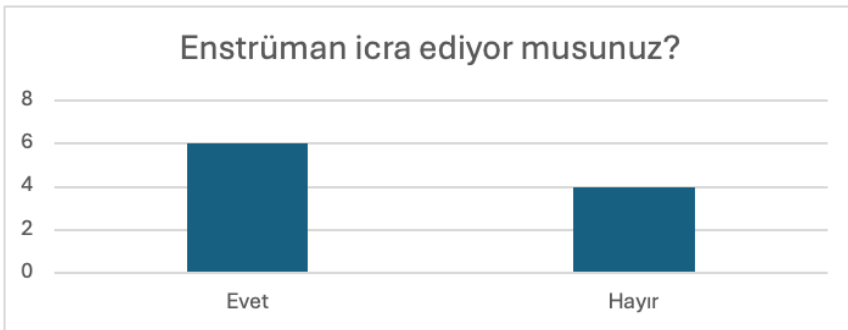
Ailesi Profesyonel Olarak Müzikle İlgilenenler

Tablo 10- Katılımcıların ‘hangi tür müzik dinlersiniz?’ sorusuna verdiği cevap sıklığı

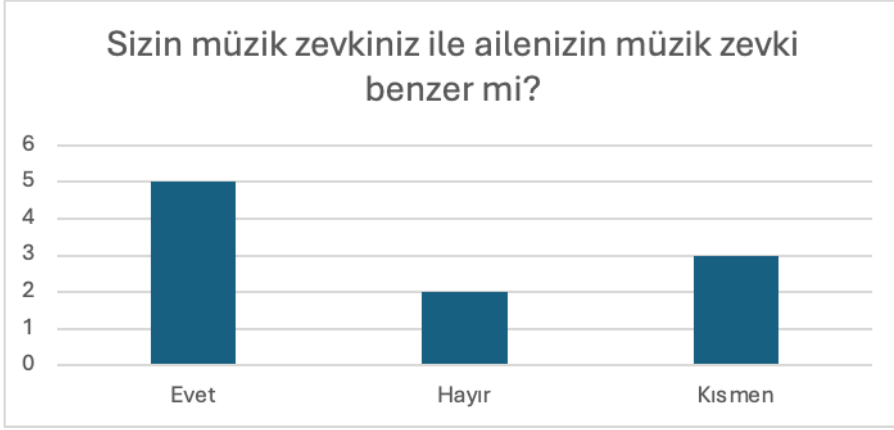
Tablo 10’a göre ailesi müzik ile profesyonel olarak ilgilenen gençlerin çoğunlukla Türk halk ve Türk sanat müziği dinlediği sonucu çıkarılabilmektedir. Gençlerin bir kısmı ise pop ve arabesk müzik dinlemektedirler.

Tablo 11- Katılımcıların ‘enstrüman icra ediyor musunuz?’ sorusuna verdiği cevap sıklığı

Tablo 11’de yer alan verilere bakıldığında ailesi müzik ile ilgilenen gençlerin enstrüman çalma oranı çalamayanlara göre daha yüksek olduğu sonucuna varılmaktadır.

Tablo 12- Katılımcıların ‘sizin müzik zevkiniz ile ailenizin müzik zevki benzer mi?’ sorusuna verdiği cevap sıklığı

Tablo 12’ye göre ailesi profesyonel olarak müzik ile ilgilenen gençlerin aileleri ile müzik zevklerinin benzer olduğu tespit edilmiştir.

Müzik zevkinizin oluşmasında ailenizin bir etkisi oldu mu? Oldu ise bunlar nelerdir?

Katılımcılar, çoğunlukla ailelerinin müzik zevklerinin oluşmasında önemli bir etkisi olduğunu belirtmişlerdir. Özellikle babaları ve aile büyükleri tarafından dinlenen müzik türleri, evde çalınan enstrümanlar ve birlikte müzik yapılan ortamlar, katılımcıların müzik zevklerini şekillendirmiştir. Bazı katılımcılar çocukluklarında aileleriyle türkü dinleyerek geçirdikleri yolculukları, babalarıyla düet yaptıkları anları ve birlikte enstrüman çaldıklarını özellikle vurgulamışlardır. Arabesk ve Türk sanat müziği gibi türlerde aile etkisi belirgin olarak ifade edilmiştir. Ancak bazı katılımcılar az bir kısmı ailelerinin müzik zevklerine herhangi bir etkisi olmadığını da belirtmişlerdir.

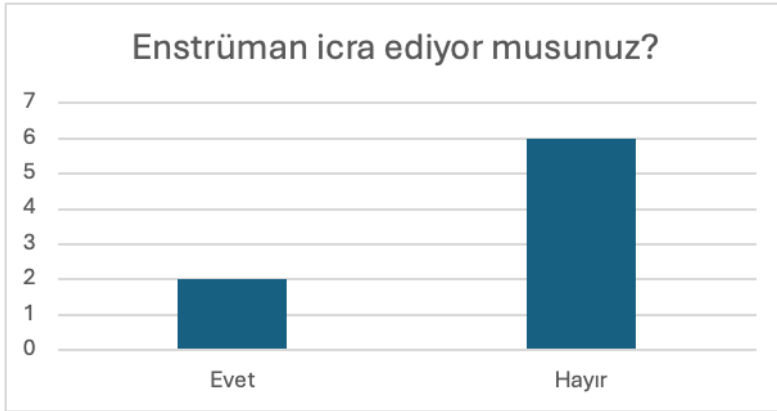
Ailesi Profesyonel olarak Müzikle İlgilenmeyenler

Tablo 13- Katılımcıların ‘Hangi tür müzik dinlersiniz?’ sorusuna verdiği cevap sıklığı

Tablo 13’te yer alan verilere göre müzikle profesyonel olarak ilgilenmeyen ailelerin çocuklarının en fazla pop müzik dinledikleri sonucuna ulaşılmaktadır.

Tablo 14- Katılımcıların ‘enstrüman icra ediyor musunuz?’ sorusuna verdiği cevap sıklığı

Tablo 14’te yer alan verilere göre ailesi profesyonel olarak müzikle ilgilenmeyen gençlerin enstrüman çalma düzeyleri oldukça düşüktür.

Tablo 15- Katılımcıların ‘sizin müzik zevkiniz ile ailenizin müzik zevki benzer mi?’ sorusuna verdiği cevap sıklığı

Tablo 15'e göre katılımcıların çoğunun ailesinin müzik zevkinden etkilenmediği ve kendi müzik zevklerinin ailelerinin zevklerinden farklı olduğunu söylemek mümkündür.

Müzik zevkinizin oluşmasında ailenizin bir etkisi oldu mu? Oldu ise bunlar nelerdir?

Bazı katılımcılar ailelerinin müzik zevklerine etki ettiğini belirtse de birçoğu için ailenin herhangi bir belirgin etkisi olmadığı görüşme sonucu gözler önüne serilmiştir. Katılımcılar genellikle müzik tercihleri kişisel deneyimler ve zevklerle şekillenmiş olduğunu belirtmişlerdir. Ortak dinlenen parçalar bazı kişilerde belirli bir etki yaratmış olsa da bunun genel bir durum olamadığı sonucuna varılmıştır. Ayrıca, katılımcıların bir kısmı açıkça ailenin müzik zevkleri üzerinde hiçbir etkisi olmadığını ifade etmişlerdir.

Tartışma

Bu araştırmada elde edilen sonuçlar ebeveyn müzik tarzının ve ilgi alanlarının gençler üzerinde etkili olabildiğini göstermektedir. 8 yaşından itibaren çocuklar, enstrümantal eğitim için gerekli olan temel motor becerilere sahiptir (Álvarez Lorca, 2023). Bu beceriler, küçük çocuklarda artan yaşla birlikte gelişir (Gilbert, 1981; Pitts, 2000). Ailelerin desteklemesi sonucu bu psikomotor beceriler ortaya çıkabilmektedir. Bunun yanı sıra gençlerin sadece aileden değil çevreden -özellikle öğretmenlerinden- etkilenebileceği düşünülebilir.

Nitekim ebeveynlerin desteği ve katılımı genç müzisyenleri geliştirmek için çok önemlidir, ilk öğretmenin kişisel özellikleri ise gelecekteki gelişimlerini etkiler (Briscoe, 2016; Sloboda & Howe, 1992). Araştırmanın örneklemini içerisinde hem müziği profesyonel bir meslek olarak yapan müzisyenler hem de amatör bir şekilde icra eden bireyler bulunmaktadır. Ayrıca bu iki grup dışında müzik eğitimi almamış bireyler de örneklem grubuna dahil edilmiştir. Elde edilen sonuçlar literatürle uyum göstermektedir. Ebeveyn-çocuk ilişkisi çocuğun bilişsel olmayan becerilerini şekillendirir. Becerileri öğrenmeyi desteklerken sosyal medyaya erken maruz kalma çocukların beceri kazanımını olumsuz etkileyebilir (Seror, 2022). Genç müzisyenlerin çocukluk tecrübeleri anne-baba-kardeş geçmişinden ve dinlediği müziklerden etkilenmektedir (Howe & Sloboda, 1991).

Sonuç

Nitel araştırma yöntemi kullanılarak hazırlanan bu çalışma kapsamında 17 ebeveyn ve 18-35 yaş arası 18 genç ile görüşme yapılmıştır. Katılımcılar; profesyonel olarak müzikle ilgilenen ve ilgilenmeyen kişilerden seçilmiştir. Yapılan görüşmelerin sonucunda müzikle profesyonel olarak ilgilenen ebeveynlerin müzik tercihlerinin Türk halk ve Türk sanat müziğinden yana olduğu; müzikle profesyonel olarak ilgilenmeyen ebeveynlerin ise müzik türü tercihlerinde çok seçici olmadıkları tespit edilmiştir. Müzikle ilgilenen tüm ebeveynler, ailelerinde en az bir enstrüman çalan kişi olduğunu belirtmişlerdir. Çalınan enstrümanların çeşitliliği de bu noktada göze çarpan bir unsur olmuştur. Müzik ile profesyonel olarak ilgilenmeyen ebeveynler ise çoğunun ailesinde enstrüman çalan kişilerin olduğunu fakat bu kişilerin birinci derece akrabaları olmadığını söylemişlerdir. Ayrıca bu kişilerin yalnızca çok az bir kısmı kendilerinin enstrüman icra ettiğini söylerken, müzikle profesyonel olarak ilgilenen kişilerin hepsinin enstrüman icra ediyor olması da çalışmanın öne çıkan sonuçlarından. Çalışmanın amacını ve hedeflerini kapsayan en önemli soru olan “Dinlediğiniz veya icra ettiğiniz müzik türünün çocuğunuzu etkilediğini düşünüyor musunuz?” sorusuna profesyonel olarak müzikle ilgilenen ebeveynlerin çoğu evet yanıtını verirken, profesyonel olarak müzikle ilgilenmeyen ebeveynlerin yarısı evet, yarısı hayır biri de kısmen cevabını vermiştir. Bu veriler, müzikle profesyonel olarak ilgilenen ebeveynlerin, kendi müzik etkinliklerinin çocuklarını etkilediğini göstermektedir. Söz konusu bu durum müzikle profesyonel olarak ilgilenen bireylerin, çocuklarının müzik

gelişimine daha fazla katkıda bulunduklarına ve ilgilendikleri müziğin çocukları üzerindeki etkisine işaret etmektedir. Ayrıca bu iki grup arasında var olan farkın sebebinin gelir durumu, çocukların yaşları ve kişisel ilgi alanları gibi diğer faktörlere de bağlı olabileceği düşünülmektedir (Ateş, 2020). Bu bulgular, ebeveynlerin müziğin çocukları üzerindeki etkisine dair algılarını şekillendirmektedir.

Aileleri profesyonel olarak müzikle ilgilenen gençlerin dinlediği müzik türünün hem Türk halk hem de Türk sanat müzikleri olduğu sonucuna varılmıştır. Bu da gençlerin daha geleneksel ve kültürel olarak zengin müzik türlerini tercih ettiklerini göstermektedir. Bu gençler aileleri ile müzik zevklerinin benzemesi, aile içinde müzikal yeterlilikte bir uyum ve etkileşim olduğunu göstermektedir. Gençlerin müzik kimliklerinin ailelerinden etkilenerek oluştuğuna işaret etmekte ve müzikle profesyonel olarak ilgilenen ebeveynlerin, çocuklarının müzik tercihlerine doğrudan etki edebilecek bir ortam yarattıklarını düşündürmektedir (Erdal, 2009). Ayrıca ebeveynlerin evde bu tür müzikleri sıkça dinlemesi veya icra etmesi sonucunda, çocuklarının etkilenmiş olabileceğini göstermektedir. (Yıldırım, 2019).

Çalışma sonucunda aileleri müzikle profesyonel olarak ilgilenmeyen gençlerin en fazla pop müzik dinlediği tespit edilmiştir. Ayrıca bu gençler kendileriyle ailelerinin müzik zevklerinin benzemediğini vurgulamışlardır. Bu bulgular, ailelerin müzik tercihlerinin ve müzikle ilgilenme düzeylerinin gençlerin müzik yönelimlerine daha az etki ettiğini gösterebilir. Bu gençler, daha geniş kitlelere hitap eden ve popüler kültürle özdeşleşen pop müziği gibi türleri tercih etmektedir. Ayrıca müzik zevklerinin ailelerinkinden farklı olduğunu belirtmişlerdir. Bu durum ise ailede müziğin daha az rol oynadığını ve gençlerin müzik tercihlerini dış etkenlerin ve kişisel zevklerin şekillendirdiğini gösterebilir. Bununla birlikte gençlerin müzik zevklerinin arkadaş çevreleri, medya ve popüler kültür gibi diğer etkenler tarafından daha fazla etkileniyor olabildiği ihtimalini akla getirmektedir.

Elde edilen bulgulara göre ailesi müzikle profesyonel olarak ilgilenen gençlerin çoğunun enstrüman çaldığı görülürken, ailesi müzikle profesyonel olarak ilgilenmeyen gençlerin büyük bir çoğunluğu enstrüman çalmamaktadır. Bu durum ailelerin gençler üzerinde sadece müzik türü ve zevkini etkilediğini değil, aynı zamanda onlara müzikal beceriler kazandırabileceğini göstermektedir. Çünkü müzikle ilişkisi yoğun olan ailede yetişen gençler, müziği

daha fazla tecrübe etmektedir. Evde sık sık müzik yapılması, enstrümanlara erişilebilir olması ve müzikal bir çevrenin varlığı bu durumu doğuruyor olabilir. Bahsedilen çevre, gençlerin müziğe olan ilgisini teşvik eder ve onları enstrüman çalmaya yönlendirebilir. Öte yandan, müzikle profesyonel olarak ilgilenmeyen ailelerde büyüyen gençlerin büyük bir çoğunluğunun enstrüman çalmaması müzik etkinliklerinin bu ailelerde daha az öncelikli veya daha az teşvik edilmiş olabileceğini düşündürmektedir. Bu durum müzik eğitiminin ve ebeveynlerin yeterliliğinin, gençlerin müzik gelişimlerinde oynadığı rolün altını çizmektedir (Doğan, 2019). Özetle ailelerin müzikle ilgilenme düzeyi, gençlerin müzikal becerilerini ve yeterliliklerini büyük ölçüde etkileyebilmektedir. Çalışmanın yöneticilere, öğretmenlere, öğretim programı yazarlarına ve müzik bilimi alanında çalışma yapan araştırmacılara faydalı olacağı düşünülmektedir. Ayrıca bu konu hakkında yapılan bilimsel çalışma sayısının az olması sebebiyle literatüre de katkı sağlayacağı umulmaktadır.

Bu nitel araştırma çalışmasının sonuçları, ailelerin geleneksel Türk müziğinin yaygınlaştırılması ve gelecek nesiller arasında bu müziğin sürdürülebilirliği konusunda önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Aileler, çocuklarına geleneksel Türk müziklerini aktararak kültürel mirasın korunmasını sağlayabilirler. Bu, müzik dinletileri, aile içi müzik etkinlikleri ve çocukların müzik eğitimiyle ilgili bilgi edinmeleri şeklinde olabilir. Aileler, evde geleneksel müzik ortamı oluşturarak çocuklarının müzikle iç içe büyümelerini teşvik edebilirler. Bu, enstrümanların erişilebilir olması, düzenli olarak müzik dinlenmesi ve çocukların müzikte etkin olmaları için teşvik edilmesini içerebilir. Aileler, yerel müzik festivallerine, konserlere ve diğer kültürel etkinliklere çocuklarıyla katılarak geleneksel Türk müziğinin yaygınlaştırılmasına katkıda bulunabilmek için başka bir öneri olarak sunulabilir. Çocuklara geleneksel Türk müziğinin kültürel önemini ve değerlerini öğreten aileler, bu müzik türüne olan saygı ve ilgiyi artırabilir. Bu, müzikle ilgili hikayelerin, tarihçesinin ve önemli müzisyenlerin tanıtılmasıyla sağlanabilir. Günümüz teknolojileri sayesinde, aileler çocuklarına internet üzerinden geleneksel Türk müziği dinleme, müzik videoları izleme ve sanal müzik dersleri alma gibi fırsatlar sunabilirler.

Kaynakça

- Aile Ne Demek Tdk Sözlük Anlamı. (t.y.). Geliş tarihi 05 Mayıs 2020, gönderen <https://sozluk.gov.tr/?kelime=aile>
- Álvarez Lorca, R. (2023). Motor and Cognitive Characteristics in Young Music Students. *International Journal of Music Pedagogy*, 1(1), 49-67. <https://doi.org/10.61629/ijmp.v1i1.34>
- Bonneville - Roussy, A., Rentfrow, P. J., Xu, M., & Potter, J. (2013). Music Through the Ages: Trends in Musical Engagement and Preferences From Adolescence Through Middle Adulthood. *Journal of Personality and Social Psychology*. <https://doi.org/10.1037/a0033770>
- Briscoe, D. (2016). Enhanced Learning for Young Music Students: Involving and Motivating Parents. *Music Educators Journal*, 103(2), 41-46. <https://doi.org/10.1177/0027432116676517>
- Brittin, R. V. (2014). Young Listeners' Music Style Preferences: Patterns Related to Cultural Identification and Language Use. *Journal of Research in Music Education*, 61(4), 415-430. <https://doi.org/10.1177/0022429413509108>
- Christenson, P. G., & Peterson, J. B. (1988). Genre and Gender in the Structure of Music Preferences. *Communication Research*, 15(3), 282-301. <https://doi.org/10.1177/009365088015003004>
- Çoban, Ş. (2021). Bekir Sıdkı Sezgin'in Hayatı, Sanatı ve Eserleri. *Balıkesir İlahiyat Dergisi*, 14, 211-250.
- Domański, H., Przybysz, D., Wyrzykowska, K. M., & Zawadzka, K. (2020). *Studia Socjologiczne*. <https://doi.org/10.24425/sts.2020.135142>
- Gao, Y., MacDonald, R., & Wilson, G. (2022). The Role of Family Musical Involvement in Family Relationships. *Psychology of Music*. <https://doi.org/10.1177/03057356221108764>
- Gilbert, J. P. (1981). Motoric Music Skill Development in Young Children: A Longitudinal Investigation. *Psychology of Music*, 9(1), 21-25. <https://doi.org/10.1177/03057356810090010401>
- Gürgeç, E. T. (2016). Musical preference and music education: Musical preferences of Turkish university students and their levels in genre identification. *International Journal of Music Education*, 34(4), 459-471. <https://doi.org/10.1177/0255761415619390>
- Hargreaves, D., Messerschmidt, P., & Rubert, C. (1980). Musical Preference and

- Evaluation. *Psychology of Music*, 8, 13-18. <https://doi.org/10.1177/030573568081002>
- Howe, M. J. A., & Sloboda, J. A. (1991). Young Musicians' Accounts of Significant Influences in their Early Lives. 1. The Family and the Musical Background. *British Journal of Music Education*, 8(1), 39-52. <https://doi.org/10.1017/S0265051700008056>
- Lamont, A., & Crich, J. (2022). Where Do Our Music Preferences Come From? Family Influences on Music Across Childhood, Adolescence and Early Adulthood. *Journal of Popular Music Education*. https://doi.org/10.1386/jpme_00073_1
- North, A. C., & Hargreaves, D. J. (2007a). Lifestyle correlates of musical preference: 2. Media, leisure time and music. *Psychology of Music*, 35(2), 179-200. <https://doi.org/10.1177/0305735607070302>
- North, A. C., & Hargreaves, D. J. (2007b). Lifestyle correlates of musical preference: 3. Travel, money, education, employment and health. *Psychology of Music*, 35(3), 473-497. <https://doi.org/10.1177/0305735607072656>
- Özcan, N. (1999). Irsoy, Ahmet. İçinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (C. 19, ss. 131-133). TDV Yayınları.
- Pitts, S. E. (2000). Models of success and failure in instrumental learning: Case studies of young players in the first 20 months of learning. *Bulletin of the Council for Research in Music Education*, 51-69.
- Račevska, E., & Tadinac, M. (2019). Intelligence, Music Preferences, and Uses of Music From the Perspective of Evolutionary Psychology. *Evolutionary Behavioral Sciences*. <https://doi.org/10.1037/ebs0000124>
- Rentfrow, P., Goldberg, L. R., & Levitin, D. (2011). The structure of musical preferences: A five-factor model. *Journal of personality and social psychology*, 100 6, 1139-1157. <https://doi.org/10.1037/a0022406>
- Seror, A. (2022). Child Development in Parent-Child Interactions. *Journal of Political Economy*, 130(9), 2462-2499. <https://doi.org/10.1086/720398>
- Sloboda, J. A., & Howe, M. J. A. (1992). Transitions in the Early Musical Careers of Able Young Musicians: Choosing Instruments and Teachers. *Journal of Research in Music Education*, 40(4), 283-294. <https://doi.org/10.2307/3345836>
- Yaşar Ekici, F. (2014). Türk Aile Yapısının Değişim Ve Dönüşümü Ve Bu Değişim Ve Dönüşüme Etki Eden Unsu. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 9(Number: 30), 209-209. <https://doi.org/10.9761/JASSS2594>

Family Functioning and Self-esteem in Adolescents 12-18 Years Old¹

Suada KERA

Albania, 2024

suada.hajredinaj@gmail.com

ABSTRACT

One of the most critical periods of life is adolescence, characterized by rapid and numerous changes in both the social environment and physical and mental development. In this context, the family environment plays a vital role, since at this stage of development adolescents are more sensitive to the environment, cohesion, and family stress. The family is an essential institution where adolescents learn to navigate relationships, develop their sense of identity, and establish behavior patterns that will shape their future. Among the factors that influence adolescent development, family functioning stands out as a critical determinant of well-being, particularly related to self-esteem. While adolescence is inherently characterized by a quest for autonomy and identity formation, the quality of family interactions and dynamics significantly impacts adolescents' self-esteem development.

This study aims to explore a possible relationship between family functioning and adolescent self-esteem. This is a quantitative study based on real data collected from a sample of 220 adolescents, aged 12 to 18 years old, residents in Tirana. To effectively understand the relationship between family functioning and self-esteem are used two instruments. The first instrument is the “McMaster Family Assessment Device–General Functioning Subscale (FAD-GF)” with 12 items translated and adjusted to the Albanian language.

¹ Bu çalışma 10-12 Mayıs 2024 tarihinde Uluslararası Aile Sempozyumu II: Küresel Tehditler Karşısında Aile Sempozyumu'nda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

The second one is the “Rosenberg Self-Esteem Scale (RSE)” with 10 items translated and adjusted to the Albanian language.

The data analyses showed a significant correlation between the two variables. It was found that adolescents who had lower scores on the Family Assessment Device (lower scores indicate better levels of family functioning) had higher scores on the Self-esteem Scale. The findings indicate that a well-functioning family, including open communication, emotional support, and clear role structure, is closely linked to higher levels of self-esteem in adolescents. Conversely, dysfunctional family dynamics, such as conflict, neglect, or inconsistent parental involvement, may contribute to lower levels of self-esteem in this age group. Understanding the relationship between family functioning and self-esteem is crucial for the development of interventions and support systems that aim to promote healthy psychological development in adolescents.

Keywords: family functioning, adolescents, self-esteem, parenting, well-being

1. Introduction

The family environment, dynamics, and general functioning are critical determinants of an individual's psychological well-being. From birth to death, a person acquires the foundations of their personality, character, and identity within the family structure. This is an environment that allows individuals to gain profound insight into their personalities and create a positive self-image. Research focusing on early childhood has suggested that the family environment is a crucial factor in self-development (Harter, 2015). According to a recent longitudinal study by Orth (2018), the family environment during early childhood can have a lasting impact on an individual's self-esteem in adulthood. According to Orth (2018), the quality of the family environment, which includes the quality of parenting, was found to be the most important predictor. This impact by the family environment becomes even more crucial during adolescence. Adolescence is a period of rapid internal and external changes. During this stage, an adolescent undergoes significant development and character formation, further compounded by social dynamics and difficulties. One of the key developmental processes for adolescents is the cultivation of self-esteem, which can facilitate the development of effective coping strategies. Self-esteem, defined as the individual's subjective evalu-

ation of their worth as a person (Trzesniewski, Donnellan, & Robins, 2013), is positively associated with important life outcomes in work, relationships, and health domains (Orth & Robins, 2014).

One of the most significant factors impacting the formation of self-esteem is the family system, with its unique dynamics, structure, and functioning. Understanding the role of family functioning in the development of self-esteem can help us comprehend factors that affect an individual's self-worth and enable us to create healthy family systems that promote positive self-esteem.

Family functioning

Studies find that family environment, parental support, and responsiveness are related positively to children's self-esteem (Gecas & Seff 1990). To understand better how the family environment and its dynamics influence one's self-esteem, we will examine the concept of family functioning. Family functioning covers a variety of ways in which families interact and operate, shaping the experiences, behaviors, and outcomes of their members. Understanding the dynamics of family functioning is crucial in shedding light on the factors contributing to its resilience, harmony, and well-being.

Two main models that have enlightened the meaning of family functioning and its impact on the overall well-being of individuals are the McMaster Model of Family Functioning (MMFF) and the Olson Circumplex Family Model. Both of these models comprehensively address the family and all of its functions.

The McMaster Model of Family Functioning (MMFF)

The McMaster Model of Family Functioning (MMFF) was first developed over 50 years ago at McGill University in Montreal, Canada. The MMFF (Ryan et al. 2005) is a model that takes a systems approach to assess family functioning. It identifies six essential dimensions of family functioning: Problem-Solving, Communication, Roles, Affective Responsiveness, Affective Involvement, and Behavior Control. The emotional and psychological well-being of family members is greatly influenced by all of these dimensions. *Problem-solving* refers to the ability of a family to resolve issues at a level that maintains effective family functioning. Functional families can effectively resolve problems, on the contrary, less effective families tend to struggle with finding solutions to their problems (Epstein, N. B. 1969). *Communication* includes the quality and

effectiveness of communication within the family, including clarity, openness, and active listening. *Roles* refer to the distribution of responsibilities, expectations, and behaviors among family members. Clear roles within a family are essential for healthy and effective family functioning. *Affective responsiveness* includes the family's emotional climate, including the expression and validation of emotions. The more effective a family is, the wider their range of emotions and the more appropriate their responses are. *Affective involvement* refers to the level of interest and value that a family places on the specific activities of its members. Empathic involvement is the most effective and healthy form of family functioning among the styles in the area of affective involvement. *Behavior Control* refers to the family's ability to establish and maintain appropriate boundaries, rules, and discipline. The optimal form of behavior is flexibility, while chaotic behavior is the least effective.

By considering multiple dimensions in an interconnected manner, the MMFF provides a comprehensive framework for understanding family functioning, which has practical implications for assessment, intervention, and research in the field of family studies.

Olson Circumplex Family Model

The Olson Circumplex Family Model is a theoretical framework developed (Olson 2000) to understand family dynamics. It represents family functioning in three dimensions: cohesion, flexibility, and communication. *Cohesion* refers to the degree of emotional bonding and closeness present among members of a family. Families with high levels of cohesion tend to be more emotionally connected and supportive of one another. On the other hand, those with low levels of cohesion may experience emotional distance and detachment. *Flexibility* refers to the family's ability to adapt and change in response to internal and external stressors. Families with high flexibility can adjust their roles, rules, and routines as needed, while those with low flexibility may struggle to cope with change and may become rigid or chaotic. *Communication* refers to the quality and effectiveness of communication within the family. Healthy communication patterns involve open, clear, and respectful interactions, while dysfunctional communication can lead to misunderstandings, conflicts, and disconnection. The Circumplex Model (1983) suggests that families function best when they balance cohesion and flexibility, with healthy communication patterns. It sees family functioning as a dynamic process, with families mo-

ving around the circumplex in response to various stressors and life events.

These models provide a better understanding of the importance of a healthy family functioning on the psychological well-being of its members, especially adolescents.

Self-esteem

Self-esteem is widely assumed to be critical to success in various areas such as education, work, sports, etc. The promotion of high self-esteem is considered a societal goal that requires interventions to prevent low self-esteem and boost self-esteem levels in the population (Orth 2014). Self-esteem is often defined as an individual's subjective evaluation of their worth and capabilities. It is not necessarily associated with a belief that one is better than others, and people with high self-esteem may not have an exaggerated sense of superiority over others. (Rosenberg, 1965).

Although individuals may differ during life, evidence suggests that self-esteem tends to increase from adolescence to middle adulthood, peak at about age 50 to 60 years old, and then decrease at an accelerating pace into old age (Orth, Robins, & Widaman, 2012). A recent study suggested that self-esteem becomes progressively less contingent, exhibiting fewer short-term fluctuations, as people go through their adolescent and adult years (Meier, Orth, Denissen, & Kühnel, 2011). An individual's self-esteem development is influenced by various factors, including school, friends, and internal factors. But, none of these factors are as vital as the family's role in shaping one's self-image. Silborn et al. (2016) state that the family's function plays a critical role in shaping the physical, social, and emotional well-being of the children. The family's internal dynamics and function can significantly contribute to building resilience in children, reducing the adverse effects of existing and prospective traumatic events and conditions.

Family functioning and self-esteem

Different research suggests that family functioning has a significant impact on an individual's self-esteem. One of the studies that supports a relationship between family functioning and self-esteem in adolescents is by Craig S. Cashwell (Cashwell, 1995). Other research has shown that when parents provide positive support, encouragement, and effective communi-

cation within the family, it can positively impact the self-esteem of children and adolescents (Jones & Prinz, 2005). On the contrary, low self-esteem can be caused by various factors, including family conflict, dysfunction, and exposure to stressors or adversity. These factors can lower an individual's sense of self-worth and confidence, leading to lower self-esteem (Cummings & Davies, 2010). Adolescents with high self-esteem typically view their parents as supportive, caring, and effective communicators, who take an active role in their lives (Barber, Chadwick, & Oerter, 1992). It has been found that adolescents who have low self-esteem often face difficulties in communicating with their parents. Additionally, they are more likely to be a part of a non-traditional family structure, which includes unmarried parents, experiencing dissatisfaction in their marriage, or having undergone a divorce (Matteson, 1974; Parish & Wigle, 1985).

In a study where FAD was used as a measure of family functioning, it was found that healthy family functioning predicts identity development and self-esteem (Schumacher & Camp, 2010). Another study (Kawash & Kozeluk, 1990) examined the relationship between self-esteem in early adolescence and family position within the Circumplex Model of Family Systems and found that family cohesion was a strong predictor of self-esteem during early adolescence, while family adaptability did not provide significant predictive information.

2. Method

Participants

In this study, 220 adolescents from Tirana participated. Therefore, this study cannot be generalized to all adolescents in Albania or beyond. Participants were informed about the objectives of the study and the confidentiality of their responses. They completed family functioning and self-esteem instruments. Prior consent was obtained from the participants' parents due to their age.

Instruments

To effectively understand the relationship between family functioning and self-esteem are used two instruments. The first instrument is the "McMaster Family Assessment Device–General Functioning Subscale (FAD-GF)" with

12 items translated and adjusted to the Albanian language.

The McMaster Family Assessment Device (FAD; Epstein, Baldwin & Bishop, 1983) is designed to evaluate families according to the McMaster Model of Family Functioning (MMFF). It describes the structural and organizational properties of the family group and the patterns of transactions among family members which have been found to distinguish between healthy and unhealthy families. The 12-item FAD-GF is a unidimensional measure that evaluates the general pathology of a family with six items on healthy and unhealthy family functioning, respectively. For each item, the respondent indicates how much they agree (*strongly agree, agree, disagree, strongly disagree*) with the statement. Some items are then reverse-scored by subtracting 5 from the original score (FAD; Epstein, Baldwin & Bishop, 1983). The scores are measured on a scale ≥ 2.00 , where scores under 2 mean healthier family functioning and scores over 2 mean unhealthy family functioning.

The second instrument is the “Rosenberg Self-Esteem Scale (RSE)” with 10 items translated and adjusted to the Albanian language. Rosenberg Self-Esteem Scale (RSES) is a widely used measure of self-esteem developed by Morris Rosenberg in 1965 (Rosenberg, M. 1965). It is a self-report questionnaire designed to assess an individual’s overall sense of self-worth and selfacceptance. Each item on the scale is answered on a 4-point Likert scale, ranging from strongly agree to strongly disagree. The items cover both positive and negative statements about oneself, with half of them worded positively and the other half negatively scored to control for response bias. The scale ranges from 0-30. Scores between 15 and 25 are within the normal range; scores below 15 suggest low self-esteem.

Procedure

After the data collection from both instruments, they were interpreted according to the relevant instructions of the instruments. Several procedures were used to analyze the data. Descriptive statistics such as mean, mode, median, range, standard error, sample variance, and standard deviation were

calculated for each variable in the study. A correlation analysis is made to see how the variables are connected.

3. Results

Demographic data on gender and age were gathered for this study. Results on gender showed that 63% ($n=139$) of participants were female and 37% ($n=81$) were male. According to the age of the participants, they range from 12 to 18 years old. The mean and median were 15 years old, 50% were from 15 to 17 years old, 25% were from 12 to 14 years old and 25% were from 17 to 18 years old.

Figure 1 shows the level of self-esteem in adolescents, according to Rosenberg's self-esteem scale with 10 items. The mean of the self-esteem of adolescents points is 20.2, while 19 is the median. 50% of adolescents who participated in the study scored from 15 to 24 points, which is considered a normal level of self-esteem. 25% have lower scores of self-esteem from 15 to 10 points. 25% have higher scores from 24 to 37 points, including 3 outliers 38, 39 and 40 points.

We can see in Figure 2, the results of Family Functioning in adolescents, according to FAD- GF with 12 items. The mean of the Family Functioning points of adolescents is 1.7, while 1.5 is the median. 50% of adolescents who participated in the study scored from 1.2 to 2 points, which means they have a healthy level of family functioning. 25% scored lower from 1.2 to 1 point which is considered healthy family functioning. 25% scored higher from 2 to 3 points, including 3 outliers 38, 39, and 40 points, which is considered unhealthy family functioning.

Table 1 outlines the results of the descriptive statistical analysis of family functioning among 220 adolescents who participated in a study. The analysis utilized the Family Assessment Device-General Functioning (FAD-GF) scores, which measured family functioning on a 12-item scale. On this scale, scores equal to or greater than 2.00 indicated unhealthy family functioning, while scores below 2.00 indicated healthy family functioning. The data revealed a range of family functioning scores, spanning from a minimum of 1 (indicating healthy family functioning) to a maximum of 3.75 (indicating unhealthy family functioning). The mean score for family functioning was calculated to be 1.66, suggesting an overall tendency towards healthier functioning. The mode score, representing the most frequently occurring value, was found to

be 1.33. Additionally, the standard deviation, a measure of the dispersion of scores around the mean, was determined to be $SD = 0.62$. This indicates a relatively moderate amount of variability in family functioning scores among the participants. Furthermore, the range of the data, which represents the difference between the highest and lowest scores, was calculated to be 2.75. These findings suggest that the majority of adolescents included in the study originate from families characterized by relatively healthy functioning.

The data presented in Table 2 provide descriptive statistics for the self-esteem levels of adolescents, using the Rosenberg self-esteem scale. This scale, which consists of items, provides a quantitative measure of self-esteem, with scores ranging from 15 to 30 points considered within the normal self-esteem range. Scores below 15 indicate low self-esteem, while scores above 30 suggest high self-esteem. Data analyses make it apparent that the self-esteem scores among adolescents exhibit a wide range of variability. Scores range from a minimum of 10 points, indicating low self-esteem, to a maximum of 40 points, showing high self-esteem. Such variation underscores the diversity in self-esteem levels among the adolescent population under study. The calculated mean and mode of the self-esteem scores are respectively 20.23 and 19. These measures indicate that most teenagers have average levels of self-esteem. Further insight into the data is provided by the standard deviation, which is calculated to be $SD = 6.22$. This value indicates a notable degree of variability or spread in the self-esteem scores around the mean. Moreover, the range of the dataset, calculated to be 30, highlights the extent of variability in self-esteem scores observed among adolescents. Overall, the descriptive statistics provided, offer valuable insights into the distribution and characteristics of self-esteem levels among adolescents.

To understand the relationship between family function and self-esteem, a correlation analysis between the variables was conducted (Table 3). This analysis aimed to reveal the extent of influence between them. The obtained results indicate that both variables positively influence each other. It is observed that adolescents who demonstrate healthier family functioning tend to have higher levels of self-esteem. This indicates that positive dynamics within the family environment contribute to adolescents' self-esteem. The correlation

between these two variables is $r = 0.64$, indicating a moderate positive correlation. Therefore, based on these findings, it can be concluded that there is a significant relationship between family functioning and self-esteem among adolescents. This suggests that the quality of family interactions and relationships plays a crucial role in shaping adolescents' self-esteem.

4. Discussion

The data provided from the analysis of family functioning among 220 adolescents offers valuable insights that can be further discussed to better understand the implications and potential applications of the findings. As previously noted, the research study presented is quantitative. By collecting data through questionnaires, the study has successfully identified the impact of family functioning on adolescents' self-esteem.

Upon reviewing the data set of 220 adolescents, it is evident that the sample is composed of a greater proportion of female students. Specifically, 139 of the participants were female, while the remaining 81 were male, suggesting a preponderance of female representation in the sample. The analysis of Family Assessment Device-General Functioning (FAD-GF) scores can provide considerable insight into the overall health of familial dynamics in the studied population. The prevalence of scores below 2.00, signifying healthy family functioning, suggests that a notable subset of participants hails from families with relatively positive dynamics. The data reveals a diverse spectrum of self-esteem scores among adolescents, ranging from a minimum of 10 points to a maximum of 40 points. Such variability underscores the individual differences in self-perception and confidence levels within the adolescent population.

This research study reveals a positive correlation between family functioning and self-esteem, implying that adolescents who are from healthier family environments are more likely to exhibit elevated levels of self-esteem. This finding highlights the impact of positive family dynamics on the psychological well-being of adolescents. Adolescents who encounter warmth, support, and effective communication within their families have a higher possibility to cultivate a positive sense of self-worth and confidence. The moderate, positive correlation coefficient of $r = 0.64$ provides further evidence supporting the proposition of a significant relationship between family functioning and

self-esteem, particularly among adolescents. This correlation coefficient indicates that variations in family functioning are linked to corresponding changes in the levels of self-esteem among adolescents. While family functioning is not the sole determinant of self-esteem, it is a significant contributing factor that has an impact on adolescents' overall self-perception. The strength of this correlation implies that the role of family functioning cannot be ignored when assessing the factors that influence adolescents' self-esteem.

The findings of the present study were consistent with other research (e.g., Barber et al., 1992; Gecas & Schwalbe, 1986) that examined the interactive relationship between family functioning and self-esteem. Research studies conducted by Takeuchi et al. and Bahreini et al. have shown that there is a positive correlation between warm, supportive family relationships and high self-esteem among adolescents. The results of this study regarding the correlation between the overall family functioning scores and the overall score of self-esteem are in line with the findings of previous studies (e.g., Elias and Huey-Yee, 2009; Karami et al., 2009; Ghamari and Khoshnam, 2011).

These findings underscore the importance of parental support during the transition from adolescence to adulthood. A healthy family with effective problem-solving skills, affective involvement, good communication, clarity of roles, and flexibility is a vital resource in promoting these positive outcomes. Therefore, families must prioritize cultivating these qualities to ensure the well-being of the adolescents in their lives. By doing so, families can positively impact the psychological development and emotional health of young people, contributing to their success and fulfillment in the long term.

5. Conclusion

The correlation analysis conducted to explore the relationship between family functioning and self-esteem among adolescents has provided valuable insights into the dynamics of family influence on adolescents' self-esteem. The findings revealed a significant positive correlation between family functioning and self-esteem, indicating that adolescents from healthier family environments tend to exhibit higher levels of self-esteem.

This study emphasizes the essential role of family interactions and relationships in shaping adolescents' self-esteem. It suggests that positive family dynamics establish a supportive environment that fosters adolescents'

emotional development and encourages a healthy sense of self-esteem. On the other hand, dysfunctional family dynamics can decrease adolescents' self-esteem and contribute to psychological distress.

Interventions aimed at improving family communication, fostering supportive relationships, and addressing family conflicts can contribute to promoting positive self-esteem among adolescents. This, in turn, can support their holistic development and overall well-being. As such, this study highlights the importance of prioritizing and investing in interventions that foster positive family dynamics and relationships to promote adolescents' self-esteem and their general mental health.

Based on the findings and conclusions from the correlation analysis between family functioning and self-esteem among adolescents, several recommendations can be proposed to support the promotion of healthy family functioning and mental health outcomes in this population:

1. Family-based interventions to improve the functioning of a family unit and communication among its members. These interventions could include family therapy, parent training programs, and workshops to enhance stronger relationships within the family and promote harmony in their interactions. Family-based interventions can be an effective way of addressing family conflicts and reducing the likelihood of potential crises.
2. It is important to offer education and support for parents to highlight the significance of positive family dynamics for the development of adolescents. This can be done through workshops, and support groups to assist parents in cultivating supportive and nurturing family environments, to enhance their adolescents' self-esteem and overall wellbeing.
3. Offering programs and initiatives that focus on building resilience and coping skills in adolescents. These programs can help adolescents develop the skills they need to navigate family challenges and maintain positive self-esteem in the face of adversity.
4. It is recommended that schools implement programs and initiatives that focus on fostering positive mental health among adolescents. Such programs may include a social-emotional learning curriculum, and counseling services which address self-esteem issues and support the emotional well-being of adolescents.

5. Raising awareness through the community about the importance of healthy family functioning on adolescents' self-esteem and mental health. All community services like community officers, schools, healthcare providers, and policymakers should be included to promote a positive family environment and enhance adolescents' psychological well-being.
6. Given the importance of this field of study and the limited research conducted in Albania, it is respectfully suggested that further research be undertaken to explore in greater depth the influence of family functioning on the self-esteem and mental health of youth. These studies could be expanded to examine the impact of family functioning, including parenting styles, sibling dynamics, and other age groups from early childhood to adulthood. The resulting findings would provide a comprehensive understanding of the subject matter, which could inform evidence-based interventions to promote the mental well-being of young individuals in Albania.

The family is subject to change due to societal developments, which can affect the mental health of its members. It is essential for the family, as the most crucial institution and primary source of human life, to remain vigilant and prevent negative effects on its members' well-being. Parents should lead the way in maintaining the stability of the family's functioning healthily and promoting the self-esteem and well-being of its members, particularly during the vulnerable stage of adolescence.

References

- Bahreini, M., Akaberian, SH., Ghodsbin, F., Yazdankhah, F. M.R., Mohammadi, M. (2012). The effects of parental bonding on depression and self-esteem in adolescence. *Jahrom University of Medical Sciences*, 10 (1), 7-12. <https://doi.org/10.29252/JMJ.10.1.7>
- Barber, B. K., Chadwick, B. A., & Oerter, R. (1992). Parental behaviors and adolescent self-esteem in the United States and Germany. *Journal of Marriage and the Family*, 54(1), 128–141. <https://doi.org/10.2307/353281>
- Cashwell, C. S. (1995). Family functioning and self-esteem of middle-school students: A matter of perspective? *Journal of Humanistic Education and Development*, 34, 83-91.
- Cummings, E. M., & Davies, P. T. (2010). *Marital conflict and children: An emotional security perspective*. Guilford Press.
- Elias, H., & Tan, H.Y. (2009). Relationship between perceived paternal and maternal parenting styles and student academic achievement in selected secondary schools. *European Journal of Social Sciences* 9(2), 181-92.
- Epstein, N. B. (1969). Family therapy today: An overview. Paper presented at the International Symposium, Psychiatry over the last decades, Montebello, Quebec.
- Epstein, N. B., Baldwin, L. M., & Bishop, D. S. (1983). The McMaster Family Assessment Device. *Journal of Marital and Family Therapy*, 9(2), 171–180. <https://doi.org/10.1111/j.17520606.1983.tb01497.x>
- Gecas, V., & Schwalbe, M. L. (1986). Parental behavior and adolescent self-esteem. *Journal of Marriage and the Family*, 48(1), 37–46. <https://doi.org/10.2307/352226>
- Gecas, V., & Seff, M. A. (1990). Social class and self-esteem: Psychological centrality, compensation, and the relative effects of work and home. *Social Psychology Quarterly*, 53(2), 165–173. <https://doi.org/10.2307/2786677>
- Ghamari, M., Khoshnam, A. (2011). The relationship of original family function and quality of life among students. *Journal of Family Research*. 7(3), 343-354.
- Harter, S. (2015). *The construction of the self: Developmental and sociocultural foundations*.

Guilford Press.

Jones, T.L., Prinz, R.J., (2005) Potential roles of parental self-efficacy in parent and child adjustment: a review. *Clinical Psychology Review*, 25(3), 341-63. doi: 10.1016/j.cpr.2004.12.004. PMID: 15792853

Karam, J., Sharifi, K.H., Bashlideh, K. (2009) Investigate the relationship between family functioning and psychological hardiness of high school students in Kermanshah. *Journal of Educational Psychology* 4. 167-88.

Kawash, G., & Kozeluk, L. (1990). Self-esteem in early adolescence as a function of position within Olson's circumplex model of marital and family systems. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 18(2), 189–196. <https://doi.org/10.2224/sbp.1990.18.2.189>

Matteson, R. (1974). Adolescent self-esteem, family communication, and marital satisfaction. *The Journal of Psychology: Interdisciplinary and Applied*, 86(1), 35–47. <https://doi.org/10.1080/00223980.1974.9923881>

Meier, L. L., Orth, U., Denissen, J. J.A., & Kühnel, A. (2011). Age differences in instability, contingency, and level of self-esteem across the life span. *Journal of Research in Personality*, 45(6), 604–612. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2011.08.008>

Olson, D. H. (2000). Circumplex Model of Marital and Family Systems. *Journal of Family Therapy*, 22(2), 144–167. <https://doi.org/10.1111/1467-6427.00144>

Olson, D. H., Russell, C. S., & Sprenkle, D. H. (1983). Circumplex Model of Marital and Family Systems: VI. Theoretical Update. *Family Process*, 22(1), 69–83. <https://doi.org/10.1111/j.15455300.1983.00069.x>

Orth, U., Robins, R. W., & Widaman, K. F. (2012). Life-span development of self-esteem and its effects on important life outcomes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 102(6), 1271–1288. <https://doi.org/10.1037/a0025558>

Orth, U., & Robins, R. W. (2014). The development of self-esteem. *Current Directions in Psychological Science*, 23(5), 381–387. <https://doi.org/10.1177/0963721414547414>

Orth, U. (2018). The family environment in early childhood has a long-term effect on self-esteem:

A longitudinal study from birth to age 27 years. *Journal of Personality and Social*

- Psychology, 114(4), 637–655. <https://doi.org/10.1037/pspp0000143>
- Parish, T. S., & Wigle, S. E. (1985). A longitudinal study of the impact of parental divorce on adolescents' evaluations of self and parents. *Adolescence*, 20 (77), 239–244.
- Rosenberg, M. (1965). *Society and the Adolescent Self-Image*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Ryan, C., Epstein, N.B., Keitner, G.I., Miller, I.W., & Bishop, D.S. (2005). Evaluating and Treating Families: The McMaster Approach (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203843840>
- Schumacher, J. A., & Camp, L. L. (2010). The relation between family functioning, ego identity, and self-esteem in young adults. *Psi Chi Journal of Undergraduate Research*, The International Honor Society in Psychology (Vol. 15, No. 4/ISSN 1089-4136)
- Sven, S., Zubrick, S., De Maio, J., Shepherd, C., Griffin, J., Mitrou, J., Dalby, R., Hayward, C., & Pearson, G. (2006). The Western Australian Aboriginal Child Health Survey: Strengthening the Capacity of Aboriginal Children, Families and Communities. Telethon Kids Institute.
- Takeuchi, M.S., Miyaoka, H., Tomoda, A., et al. (2010). The Effect of Interpersonal Touch During Childhood on Adult Attachment and Depression: A Neglected Area of Family and Developmental Psychology? *Journal of Child and Family Studies* 19, 109–117 <https://doi.org/10.1007/s10826009-9290-x>
- Trzesniewski, K. H., Donnellan, M. B., & Robins, R. W. (2013). Development of self-esteem. In V. Zeigler-Hill (Ed.), *Self-esteem* (pp. 60–79). Psychology Press.

Figure 1
Self-esteem in adolescence

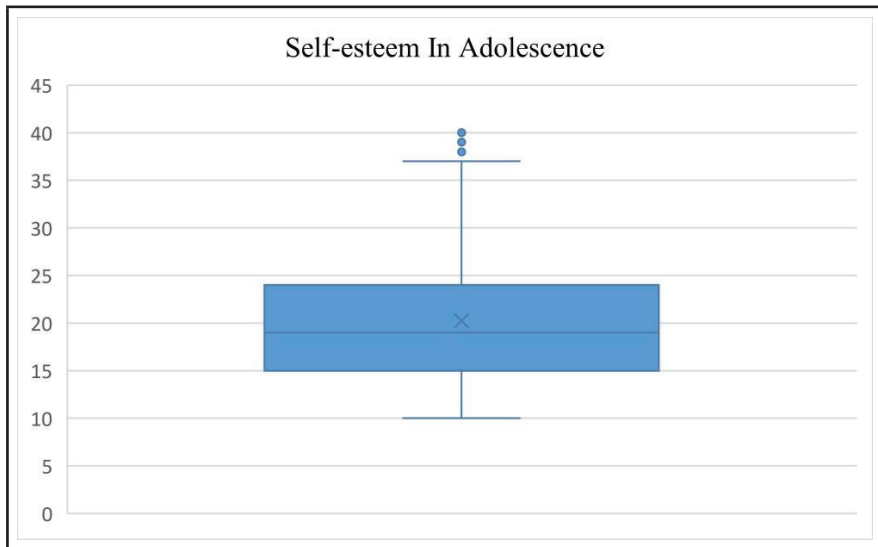

Figure 2
Family Functioning in Adolescence

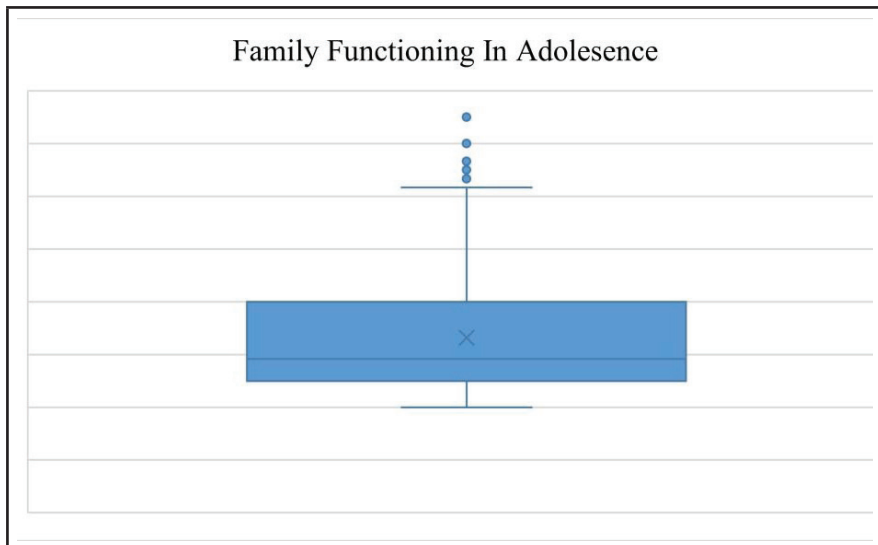

Table 1
Descriptive Statistics of Family Functioning

Descriptive Statistics of Family Functioning	
Mean	1.660227273
Standard Error	0.042135672
Median	1.458333333
Mode	1.333333333
Standard Deviation	0.624973017
Sample Variance	0.390591272
Kurtosis	1.384273635
Skewness	1.38309101
Range	2.75
Minimum	1
Maximum	3.75
Sum	365.25
Count	220

Table 2
Descriptive Statistics of Self-Esteem

Descriptive statistics of Self-Esteem	
Mean	20.23181818
Standard Error	0.419758407
Median	19
Mode	19
Standard Deviation	6.226023333

Sample Variance	38.76336654
Kurtosis	0.144955595
Skewness	0.665041246
Range	30
Minimum	10
Maximum	40
Sum	4451
Count	220

Table 3
Correlation table between variables

Correlation Table Between Variables		
	Family Functioning	Self-esteem
Family Functioning	1	
Self-esteem	0.640531	1

Anne-Baba Sen Suçlusun! Dini Şüphenin Oluşumunda Aile Faktörünün Psiko-Sosyal Açısından İncelenmesi¹

Parents You Are Guilty! A Psycho-Social Examination of The Family Factor in The Formation of Religious Doubt

İbrahim YÜKSEL²

ibraimyuksel@gmail.com

İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Psikolojisi Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye

ORCID: 0000-0002-0231-5212

Özet

İnsan, doğası gereği zaman zaman bir olaya veya olguya yönelik güvensizlik, kararsızlık, kuşku, ikna olamama, kabullenememe veya bilişsel çatışmalar neticesinde şüphe duyabilmektedir. Bu durum insan olmanın tabii bir gereğidir. Dini şüphe ise din temelli inançların veya ön kabullerin doğruluğundan emin olamama veya ayırt edememe durumunu ifade etmektedir. Kişiyi dini anlamda şüpheyne götüren bilişsel, duygusal ve çevresel faktörler bulunmaktadır. Çevresel etkenlerden birisi olarak aile, dini şüphenin ortaya çıkışında güçlü bir etkindir. Ebeveynlerle kurulan ilişkiler, ebeveynlerin dini duygu, düşünce ve davranışları, ebeveynlerin tutum ve tavırları, çocukluk döneminde ebeveynlerin rol model alınması, kişinin kendi dini duygu, düşünce ve davranışlarını doğrudan etkilemektedir. Bu etkenler modern çağda

¹ Bu çalışma 10-12 Mayıs 2024 tarihinde Uluslararası Aile Sempozyumu II: Küresel Tehditler Karşısında Aile Sempozyumu'nda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

² Yüksel, İbrahim. (2024). Anne-Baba Sen Suçlusun! Dini Şüphenin Oluşumunda Aile Faktörünün Psiko-Sosyal Açısından İncelenmesi. Aile Dergisi, Sayı, İlk Sayfa-Son Sayı. <https://doi.org/>

küreselleşmenin getirdiği birtakım tehditlerin de etkisiyle kişinin dinine ve kültürüne yabancılaşmasına, gelenekten kopmasına, yanlış tercihler yapmasına, kimlik karmaşasına, dine veya dini gruplara karşı reaksiyoner bir tutumu benimsemeye, çeşitli gerilim ve çatışmalar yaşamasına sebep olabilmektedir. Bu tehditler karşısında kişinin, sağlıklı aile ilişkileri kurabilmesi ve ebeveynlerinin pozitif tutum, duygu, düşünce ve davranışlara sahip olması önemlidir. Bu bakımdan bu çalışmanın temel amacı, dini şüpheye götüren psiko-sosyal etkenleri incelemek, dini şüphenin oluşumunda aile faktörünün psiko-sosyal açıdan etkisini ele almak ve dini şüphenin ortaya çıkardığı psiko-sosyal sonuçları ortaya koymaktır. 21. yüzyılda farklı inanç ve inançsızlık eğilimlerinin artış göstermesi, dini şüpheler üzerindeki aile etkisini çalışmayı gerekli kılmaktadır. Ayrıca ara bir nokta olması yönüyle insanların uzun süre şüphe aşamasında kalamayıp, inanca veya inançsızlığa doğru yol alması ve belirli bir süre ara noktada bulunmanın bir sonucu olarak çeşitli psikolojik rahatsızlıklara (stres, depresyon, okb, karamsarlık, anlamsızlık gibi) maruz kalmaları nedeniyle de dini şüphe üzerinde çalışmak önem arz etmektedir. Doküman incelemesi üzerine tasarlanan bu çalışmada, a) dini şüphenin kavramsal ve kuramsal temellerinin ne olduğu; b) dini şüphenin psiko-sosyal etkenlerinin ne olduğu; c) aile kurumunun dini şüphenin oluşumundaki etkisinin ne olduğu; d) dini şüphe yaşamının psiko-sosyal sonuçlarının ne olduğu şeklindeki sorulara literatürdeki kaynaklar ışığında betimsel olarak cevap aranacaktır.

Anahtar Sözcükler: Din Psikolojisi, Dini Şüphe, İnanç, İnançsızlık, Aile.

ABSTRACT

Human beings by nature may have doubts from time to time about an event or phenomenon as a result of insecurity, indecision, suspicion, unconvinced, unaccepting or cognitive conflicts. This is a natural requirement of being human. On the other hand, religious doubt refers to the inability to be sure or distinguish the truth of religion-based beliefs or presuppositions. There are cognitive, emotional and environmental factors that lead a person to religious doubt. As one of the environmental factors, family is a strong factor in the emergence of religious doubt. Relationships with parents, parents' religious feelings, attitudes, thoughts and behaviors, parents' role modeling during childhood directly affect one's own religious feelings, thoughts and

behaviors. These factors may lead to alienation from one's religion, culture, tradition, making wrong choices, identity crisis, adopting a reactionary attitude towards religion or religious groups, and experiencing various tensions and conflicts with the effect of some threats brought by globalization in the modern age. In the face of these threats, it is important for individuals to establish healthy family relationships and for their parents to have positive attitudes, feelings, thoughts and behaviors. This study aims to investigate the psychosocial elements that contribute to religious doubt, the role of family circumstances, and the psychological implications of religious doubt. In the 21st century, the increase in different beliefs and disbelief tendencies makes it necessary to study the family effect on religious doubts. In addition, it is important to study religious doubt because it is an intermediate point, people cannot stay in the doubt stage for a long time and move towards belief or disbelief, and as a result of being in the intermediate point for a certain period of time, they are exposed to various psychological disorders (such as stress, depression, OCD, pessimism, meaninglessness). This study, which is based on document analysis, will seek descriptive answers to the questions: a) what are the conceptual and theoretical foundations of religious doubt; b) what are the psycho-social factors of religious doubt; c) what is the effect of the family institution on the formation of religious doubt; d) what are the psycho-social consequences of experiencing religious doubt in the light of the sources in the literature.

Keywords: Psychology of Religion, Religious Doubt, Belief, Disbelief, Family

Giriş

Akıl sahibi bir varlık olarak insan; merak eder, soru sorar ve şüphe duyar. İnsan için bilgi edinme, öğrenme, muhakeme etme, sorgulama, merak etme veya şüphe duyma gibi eylemler tabiatının bir dışavurumudur. İnsanın şüphe duyması bir bakıma eski ve yeni edinimlerin çatışması, uyuşmazlığı veya benzerliğinden kaynaklı ayırt edilememesi sonucunda ortaya çıkabilmektedir. Aynı zamanda kararsızlık, çelişki, ikna olamama, tatminsizlik veya bilişsel çatışmalar da şüphenin farklı türden yansımalarıdır. Bu bakımdan insanın, doğrudan veya dolaylı olarak deneyimlediği olay, inanç, olgu veya durumlara karşı şüphe duyması, tereddütle yaklaşması veya sorgulaması insan olmanın bir gereğidir. Bu nedenle de şüphenin tarihi, bir bakıma insanın tarihidir. Öyle ki felsefe tarihinde insan için sorgulayan, araştıran, öğrenen veya düşünen

bir hayvan tanımlamalarının yapılması da insanın özünü oluşturan ana etkenin şüphe ve sorgulama çerçevesinde şekillendiğini destekler niteliktedir.

Dini şüphe, kişinin din temelli inanç, önerme veya ön kabullerin doğruluğuna karşı güvensizlik yaşaması, tatmin olacak cevaplara ulaşamaması, önceki inanç ve bilgilerin yenileriyle çatışması, olumsuz yaşam tecrübeleri (aile, arkadaş, öğretmen, din adamı, medya vb.) gibi çeşitli etkenler sonucunda gözlenen bilişsel veya duygusal çelişki ve karmaşaları ifade etmektedir. Bir geçiş evresi olması yönüyle dini şüphe, inanç ve inançsızlıktan farklı bir mahiyettir. Nitekim bu noktada kişi, kesinlik ve apaçıklıktan uzak bir tutum içerisinde. Bu arada kalmışlık ve emin olamama hali kişide psikolojik açıdan birtakım rahatsızlıklara (stres, depresyon, okb, karamsarlık, anlamsızlık vb.) sebep olabileceği gibi kişinin bilişsel gelişimine yönelik olumlu kazanımlara da yol açabilmektedir. Bu nedenle şüpheyeye karşı geleneksel bir anlayışla doğrudan reaksiyoner bir tavır içerisinde girmek, indirgemeci bir yaklaşım olacaktır. Nitekim dini anlamdaki şüphe ve sorgulamalar kişinin, inancını daha da kuvvetlendirip ileri bir aşamaya taşımasına veya bilişsel anlamda gelişmiş, hayatı anlamlandırmış bir zihin dünyasına sahip olmasına destek olabilmektedir. Bu bakımdan geçici bir niteliğe sahip olan şüphe evresini sağlıklı bir şekilde geçirmek, insanın sağlıklı bir yaşantıya sahip olması için önem arz etmektedir.

İnsan, farklı sebeplerle şüphe veya sorgulamalar içerisinde girebilmektedir. En genel anlamda bunlar; entelektüel, duygusal ve çevresel etkenler olarak kategorize edilebilir. Çevresel etkenlerden biri olarak aile kurumu, dini şüphenin oluşum ve gelişimindeki güçlü etkenlerden birisidir. Ebeveynlerle kurulan ilişkiler, ebeveynlerin dini duygu, düşünce ve davranışları, ebeveynlerin tutum ve tavırları, dini yaşayış tarzları, aile yapıları (otoriter/baskıcı, demokratik, aşırı koruyucu, ilgisiz), çocukluk döneminde ebeveynlerin rol model alınması, kişinin kendi dini duygu, düşünce ve davranışlarının şekillenmesinde doğrudan etkilidir. Ayrıca modern çağda küreselleşmenin de etkisiyle aile mefhumuna yönelik tehdit edici unsurların artışının da bu husustaki etkisi göz ardı edilmemelidir. Bu etkenler sonucunda dine ve içinde bulunulan kültüre yabancılaşma, gelenekten uzaklaşma, kimlik karmaşası, dine veya dini gruplara karşı reaksiyoner bir tavır takınma, sağlıksız tercihlerde bulunma, bilişsel ve duygusal çatışmalar yaşama gibi insanın yaşamında doğrudan değişim ve dönüşüm oluşturabilen durumlar gözlenebilmektedir. Dolayısıyla bu tehditler karşısında kişinin, sağlıklı aile ilişkileri kurabilmesi

ve ebeveynlerin pozitif tutum, duygu ve düşüncelere sahip olması önem arz etmektedir. Dini şüphenin oluşumunda aile faktörünün etkisini psiko-sosyal yönleriyle incelemek amacıyla bu çalışma, doküman incelemesi üzerine tasarlanmıştır. Literatürdeki dini şüphe, sorgulama, çelişki, karmaşa, din algısı ve dini inançsızlık durumlarının oluşmasındaki olası psiko-sosyal faktörlerin ve bu faktörlerin en önemlilerinden biri olarak aile faktörünün etkilerini inceleyen araştırmaları tematik olarak incelemek hedeflenmektedir. Bu sayede aile faktörünün dini şüphe üzerindeki etkisine dikkat çekmek ve birtakım çözüm önerileri sunmak amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda; a) dini şüphenin kavramsal ve kuramsal temellerinin ne olduğu; b) dini şüphenin psiko-sosyal etkenlerinin ne olduğu; c) aile kurumunun dini şüphenin oluşumundaki etkisinin ne olduğu; d) dini şüphe yaşamının psiko-sosyal sonuçlarının ne olduğu şeklindeki sorulara literatürdeki kaynaklar ışığında betimsel olarak cevap aranacaktır.

1. Şüphe, Dini Şüphe ve Şekk

Arapçadan dilimize geçen şüphe (شُبْه), mana itibariyle “ister somut, ister soyut olsun aralarındaki benzerlikten dolayı iki şeyden birinin diğerinden ayırt edilememesi, karışıklık” (el-İsfahanî, 2010, s. 537; İbn Manzur, 1990, s. 2190) şeklinde tanımlanmaktadır. Arapçada şüphe kavramının muadili olarak şekk, rayb ve iştibah kelimeleri kullanılmaktadır. Bu kavramlar Kur’ân’da da bazı ayetlerde geçmektedir. Örneğin şekk, bir gerçeğin olup olmaması hususundaki bilişsel hali ifade ederken (bkz.: İbrahim 14/10; Yunus 10/104); rayb ise daha çok kuşku, kaygı, suizan, endişe ve korku durumunu ifade etmektedir (Günay, 2010, s. 263; bkz.: İbrahim 14/9, Hud 11/62). Bu kelimelere ilaveten “mirye, lebs, zebzebe, tereddüt, ameh, acebe ve zan gibi köklerden türeyen kelimeler de çeşitli şekillerde şüpheyi ifade etmek üzere kullanılmıştır. Ancak doğrudan şüphe kavramı Kur’an’da yer almamaktadır. Bahsi geçen ayetlerde ise daha çok (ulûhiyet, risâlet, kıyamet, ahiret, diriltme ve hesap gibi) iman içerikli konularda şüphenin ortaya çıktığı ve ağırlık kazandığı görülmektedir. Bu konularda ifade edilen şüphelerin hakikat arayışından kaynaklı bilişsel gerilim yaşamaktan ziyade, inkâra meyilli ve olumsuz tutumların bir dışavurumu olarak yer aldıkları görülmektedir (Mehmedoğlu, 2013, s. 112).

Köken itibariyle Arapça olsa da dilimizde yaygın bir şekilde kullanılan şüphe ve şekk birbirinin yerine kullanılan yakın kelimelerdir. Ancak şekk (كش) mana itibariyle “insan nezdinde iki zıddın karşıtın muadil ve denk

olması” (el-İsfahânî, 2010, s. 562) ve “yakîn kelimesinin zıddı” (İbn Manzur, 1990, s. 2309) anlamlarında kullanılmaktadır. Şüphe genel olarak benzerlikten kaynaklı ayırt edememe halini ifade ederken, şekk ise daha çok bir bilginin veya inancın kesin, belirli ve kararlı olmayışını ifade etmektedir. Her ne kadar birbirlerinin yerine kullanılsalar da bu ufak farklılık onları kavramsal açıdan ayırtmaktadır. Bu anlamda günlük dilde kullandığımız dini şüphenin de daha çok Arapçadaki şekk kavramına karşılık geldiği söylenebilir.

Şüphe hali, dini bir perspektif, yaşantı ve tecrübe içerisinde değerlendirildiğinde “dini şüphe” şeklinde kavramsallaşmaktadır (Kayıklık, 2005, s. 145). Dini şüphe, “dini konular üzerinde kesin bir bilgi ve kanaat geliştirememekten doğan tereddüt ve kararsızlık, emin olamama” durumunu ifade etmektedir (Göcen, 2020, s. 230; Sevinç, 2020, s. 214). Hökelekli (2010) ise dini şüpheyi “apaçıklık ve kesinlik arzusunun önceki inançla ya da sebepleri karşılıklı olan iki inancın birbiriyle çatışması sonucunda ortaya çıkan kararsız, sabit olmayan ruh hali” (s. 195) olarak tanımlamaktadır.

Bir inancın diğeriyle çatışması veya önceki inançla çatışması sonucu ortaya çıkan dini şüphe; tereddütlü ve tepkisel bir süreci ifade etmektedir. Bu bakımdan gerek inançtan gerekse inançsızlıktan farklıdır. Dini anlamdaki şüpheler, bir yönüyle inancı daha da kuvvetlendirip ileri bir seviyeye taşıma potansiyeline sahipken, diğer bir yönüyle ise inançsızlığın ilk adımlarını barındırmaktadır. Bilişsel süreçlerin daha yoğun yaşandığı bir süreç olması yönüyle git-gel hali bu aşamada çok fazla görülmektedir. Bu nedenle de uzun süreler şüphe içerisinde bulunmak mümkün değildir. Şüphe, geçici niteliktedir (Allport, 2016, s. 118-121; Mehmedoğlu, 2013, s. 114; Peker, 2016, s. 72).

Dini şüphe girift bir hali ifade etmesi yönüyle, literatürdeki araştırmalarda farklı şekillerde kavramsallaşmaktadır. Bunlar ise dini şüphe (Bahadır, 1994; Dein, 2013; Kasapoğlu, 2005; Krause, 2006; Yapıcı, 2020), dini çelişki (Bolat, 2020; Funk, 1967; Pargament vd., 2001; Ok, 2005), dini arayış (Batson, 1991; Ok, 2005; Yavuz, 1986), dinsel tereddütler (Bahadır, 1994; Johnson & Hayes, 2003; Silber & Reilly, 1985), dini sorgulama (Genova, 2021; Öner, 2020; Kartopu, 2013), dini uyumsuzluk (Jagt vd., 2018; Ok, 2005), dini stres (Ok, 2005; Şahin, 2006) ve vesvese (Dölek, 2004; Kerdiğe & Şentürk, 2020; Siddle vd., 2002) şeklindedir. Araştırmalardaki bu kavramsal çeşitlilik doğrudan doğruya dini şüphe ile özdeşleştirilmese de muhteva itibarıyla bir benzerlik olduğunu ve kavramsal zenginliği ortaya koymaktadır.

2. Dini Şüphenin Oluşumundaki Psiko-Sosyal Faktörler

Dini şüphe; inanç ve inançsızlık arasında bir geçiş evresi olarak belirsiz ve tepkisel bir süreci ifade etmektedir (Mehmedoğlu, 2013, s. 114). Yaşam içerisinde insan, dini şüphe ve sorgulamalar sonucunda bilişsel veya duygusal açıdan buhranlı bir süreç geçirebilmektedir. Bu süreçte dini şüphenin oluşumunda ve gelişiminde etkili olan birtakım faktörler bulunmaktadır. Bu da dini şüphe ve sorgulamaları tek bir nedene ve çeşide indirgemeyi mümkün kılmamaktadır. Literatürde yer alan araştırma sonuçları da bu iddiayı desteklemektedir.

Allport (2016), dini şüphenin kaynaklarının yedi şekilde ele alınabileceğini ifade etmektedir. Buna göre “olumsuz yaşantılar sonucunda tepkiler”, “ilgi veya taleplerin karşılık bulmaması”, “dini ve ahlaki konular üzerindeki eksiklikler”, “Tanrı algısının farklılaşması”, “arayış”, “dini referanslar üzerine çelişkiler”, “din-bilim çatışması” şeklindeki etkenler dini şüphenin doğrudan bileşenleri olarak ele alınmaktadır (s. 121-138).

Vergote (1981), ergenlerin dini şüphelerinin görünürde üç ana kaynaktan beslendiğini ifade etmektedir. Bunlar ise “içsel dünyanın krizleri kaynaklı bağımsızlık arayışı”, “cinsel heyecanın şiddeti nedeniyle suçluluk duygusu”, “hayatın mantıksızlığı, anlamsızlığı ve boşluk duygusu” şeklinde ele alınmaktadır. Bu etkenleri sadece ergenlik dönemi ile ilişkilendiren Vergote, ilerleyen yaşlara doğru bunların yatışacağını ancak ilerleyen zamanlarda daha çok zihinsel etkenlerle gelişen şüphelerin ortaya çıkabileceğini ifade etmektedir (s. 589-591).

Hunsberger vd., (1996), dini şüphenin nedenlerini üç ana temada değerlendirmektedir. Bunlar incelendiğinde, “yaşam deneyimleri ve gözlemleri (beklenmedik ölümler, hayattaki kötü deneyimler, ikiyüzlülüğü gözlemleme gibi)”, “bilgi edinimi (kitaplar, insanlar, medya, diğer dinlerdeki bilgiler gibi)” ve “geçici sapmalar (isyan, bir aşamadan geçme, bir yanlış anlama gibi) temalarda ele aldığı görülmektedir (s. 211).

Bahadır (1994), ergenler üzerinde gerçekleştirdiği araştırmasında dini şüphe konularının ardındaki temel psiko-sosyal nedenleri “bu konulardaki bilgilerin eksik veya yanlış olması”, “bu tür konuların kavramakta güçlük çekilmesi”, “bu tür konuların anlamsız ve saçma görülmesi” ve “çevre ve arkadaşların bu tür konularda farklı sözleri” şeklinde başlıklandırmaktadır. Bunlar arasında

en fazla öne çıkan etkenler ise bilgi eksikliği, yanlış bilgiye sahip olma veya cennet, cehennem, cin, melek gibi soyut kavramların kavranmasında güçlük çekilmesi şeklindeki hususlardır (s. 145-146).

Ok (2005), dini şüphe, uyumsuzluk, çelişki, gerilim gibi durumları “dini stres” olarak adlandırdığı ve ilahiyat öğrencileri üzerinde gerçekleştirdiği ampirik araştırmasında dini stresin başlıca kaynaklarını, “din konusundaki farklı düşünceler”, “din konusundaki bilgi eksikliği”, “dini kaynaklardaki belirsizlik” ve “sosyal baskı” şeklinde ele almaktadır. Bunlara ilaveten, katılımcıların bazılarının dini stres durumunun etkenleri arasında “kendi kişilik yapılarına, eğitimdeki ilerlemelerine, öğretim elemanlarına, felsefi çalışmalara ve az sayıda olmak üzere de politik şartlara” atıfta bulunduğunu ifade etmektedir (s. 33).

Çayır’ın (2014) ergenler üzerinde gerçekleştirdiği araştırmasında da dini şüphe ve çatışmaların birtakım kaynaklarından bahsedilmektedir. Bunları “bilişsel gelişmeye bağlı şüpheler”, “bağımsız ve özgür olma arzusundan kaynaklanan şüpheler”, “dini ve ahlaki konulardan kaynaklanan şüpheler” şeklinde üç ana başlıkta değerlendirmektedir. Dini ve ahlaki konulardan kaynaklanan şüpheleri ise “cinsel arzularla dini inançların çatışmasından kaynaklanan suçluluk-günahkarlık duygusu”, “din-bilim çatışması”, “başarısız dini sosyalleşme”, “yetersiz ve yanlış din eğitimi” şeklinde dört alt başlıkta ele almaktadır (s. 67-73).

Osmani’nin (2014) gençler üzerinde gerçekleştirdiği nicel araştırmasında, gençlerde dini şüphelerin açığa çıkmasında etkin olan altı farklı psiko-sosyal sebep olduğu ifade edilmektedir. Bunlar; “aile ortamı”, “sosyal çevre”, “dini bilgilerin yetersizliği veya yanlışlığı”, “ders kitaplarında veya hocaların açıklamalarındaki dine ters düşen ifadeler”, “insanların dini konularla ilgili dedikoduları”, “din adamlarının ve dindarların yanlış tavır, açıklama ve davranışları” şeklindedir (s. 127).

Öner (2020), lise öğrencileri üzerinde nitel olarak çalışılan araştırmasında dini şüphelerin psiko-sosyal etkenlerine dair “dinde kadın-erkek”, “sosyal ilişkiler”, “toplum ve gelenekler”, “dinde ihlas gayreti”, “tarih ve mezhepler”, “bilim-din çatışması” ve “felsefi sorular” perspektifinde yedi temel etkenin görüldüğünü ortaya koymaktadır. Bu araştırmaya göre özellikle dini öğretiler içerisinde kadın ve erkeğe yönelik tutumlar, kadın-erkek eşitsizliği düşüncesi, kadınlara yönelik başörtüsü gibi özel dini hükümler hakkında ileri sürülen

şüphe ve sorgulamaların en fazla gözlenen etkenlerden olduğu ifade edilmektedir (s. 103-106). Buna ilaveten Öner, ergenleri şüphe ile karşı karşıya getiren faktörleri 4 ana başlık ve 30 alt başlık etrafında değerlendirmektedir. Bunlar; a) içinde bulunulan gelişim döneminden doğan şüpheler, b) bireysel farklılıklardan doğan şüpheler, c) sosyo-kültürel şüpheler, d) dinin yapısından doğan şüpheler şeklindedir (s. 30-35).

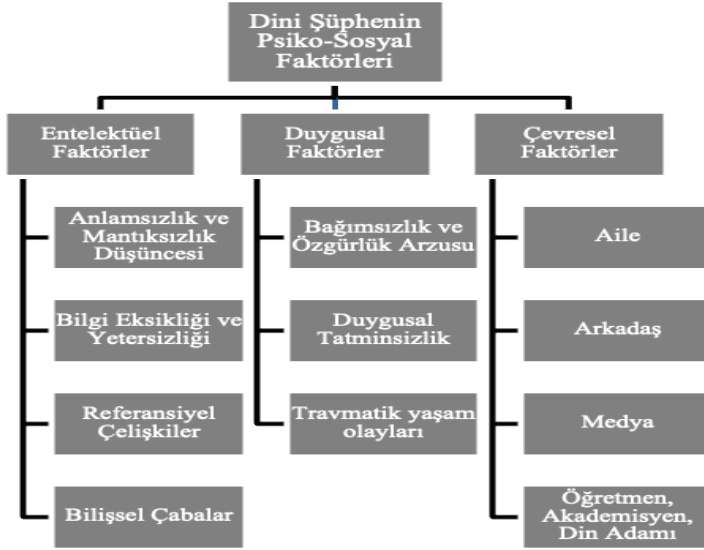
Bolat'ın (2020) dini şüphe, çelişki ve dini tutumlar ile psikolojik iyi oluş ve psikolojik rahatsızlıklar arasındaki ilişkisini incelediği korelasyonel araştırmasında ise dini şüphe ile dini tutum, bilişsel, duygusal, davranışsal ve ilişkisel tutum arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu ortaya koyulmaktadır. Bu da dini şüphenin etkenlerinden bazılarının olumsuz dini tutum, bilişsel gerilim, duygusal gerilim veya boşluk, davranışsal problemler veya ilişkisel sorunlar olduğunu ifade etmektedir (s. 67).

Kayacan (2022) ise Z kuşağı örnekleminde gerçekleştirdiği araştırmasında dini şüphenin üç ana kaynağından bahsetmektedir. Bunlar; sosyal, bireysel ve teolojik şeklindedir. Sosyal kaynaklar; arkadaş, ilahiyatçılar, aile, medya, aile ve dini gruplar şeklindedir. Bireysel kaynaklar; kişilik, tatmin olma isteği, yalnızlık, olumsuz yaşam deneyimi şeklindedir. Teolojik kaynaklar ise çeşitli davranış ve tutumlar, dindeki farklı yorumlar ve Tanrı ile irtibat şeklinde ele alınmaktadır (s. 47-57).

	Entelektüel				Duygusal			Çevresel
	Anlamsızlık ve Mantıksızlık Düşüncesi	Referansiyel Çelişkiler	Bilişsel Çabalar	Bilgi Eksikliği veya Yetersizliği	Travmatik Yaşam Olayları	Duygusal Tatminsizlik (Hayal Kırıklığı, Yalnızlık, Boşluk, Suçluluk gibi)	Bağımsızlık ve Özgürlük Arzusu	Çevre (Aile, Arkadaş, Öğretmen, Din Adamı vb.)
Allport (2016)		✓	✓	✓	✓	✓		
Vergote (1981)	✓		✓			✓	✓	
Hunsberger vd. (1996)		✓	✓		✓	✓		✓
Bahadır (1994)	✓	✓	✓	✓				✓
Ok (2005)		✓	✓	✓				✓
Çayır (2014)		✓	✓	✓		✓	✓	
Osmani (2014)		✓		✓				✓
Öner (2020)		✓	✓					✓
Bolat (2020)	✓		✓			✓		✓
Kayacan (2022)		✓	✓		✓	✓	✓	✓

Tablo 1. Dini Şüphenin Oluşumundaki Psiko-Sosyal Faktörler

Literatürdeki dini şüphe ve sorgulamalar üzerine yapılan araştırmalar incelendiğinde, her ne kadar genellenebilir ve kesin tespitlerde bulunmak güç olsa da dini şüphe ve sorgulamaların psiko-sosyal etkenlerini bazı başlıklar etrafında toplamak mümkündür. Bunları en genel anlamda entelektüel, duygusal ve çevresel şeklinde üç ana faktör etrafında değerlendirmek mümkündür. Buna göre *entelektüel faktörler*, daha çok aktif bilişsel bir eylem olarak görünürlük kazanmaktadır. Din veya Tanrı düşüncesi hakkında ideolojik açıdan akıl yürütmeler, sorgulamalar, bilişsel gelişim çerçevesinde gelişmektedir. *Duygusal faktörler*, travmatik yaşam tecrübeleri, hedonist yaşam arzusu ile uyumsuzluklar, bağımsızlık arzusu, hayal kırıklıkları, suçluluk veya yalnızlık duyguları gibi alt faktörleri içerebilmektedir. *Çevresel faktörler* altında ise aile, arkadaş, öğretmen, din adamı, dindarlar, kitle iletişim araçları ve medya gibi alt faktörler olduğu ifade edilebilir.

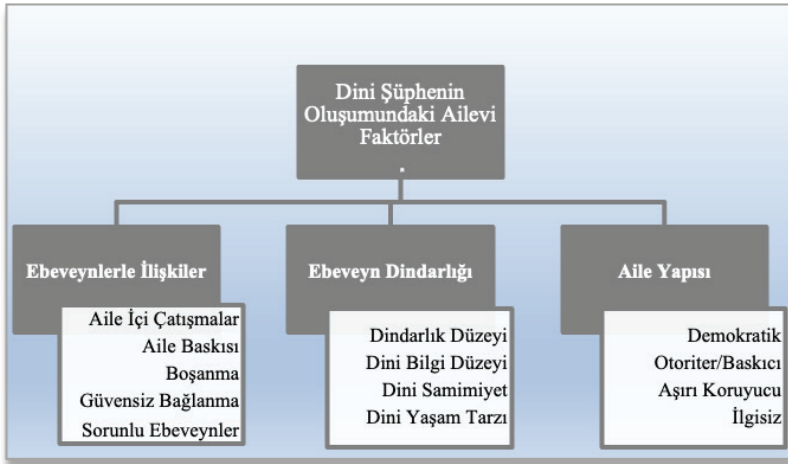
Şekil 1. Dini Şüphenin Psiko-Sosyal Faktörleri

3. Dini Şüphenin Oluşumundaki Ailevi Faktörler

Dini şüphenin oluşum ve gelişiminde çevresel faktörlerin etkisi yadsınamayacak boyuttadır. Çevresel etkenlerden birisi olarak aile faktörü ise dini anlamdaki şüphe, sorgulama veya uzaklaşma gibi durumlar üzerinde şüphesiz önemli faktörlerden birisidir. Dini şüphe ve dini şüphenin bir sonraki aşaması

olan dini inançsızlık üzerine ortaya koyulan araştırmalar incelendiğinde, aile faktörünün bu sürecin doğrudan bir bileşeni olduğu görülmektedir. Nitekim kişiliğin şekillenmesindeki en önemli çevresel etken ailedir. Aile içerisinde anne-babalardan tabii olarak bilgi edinilir ve ebeveynler modellenir. Bu nedenle anne-babaların duygu, düşünce, tutum ve davranışları çocukların aile içerisindeki olumlu veya olumsuz tavır ve tutumlara sahip olmasında önemli bir yere sahiptir (Morgan, 1988, s. 322).

Ebeveynler ile kurulan ilişkiler, bağlanma stilleri, aile yapısı, aile çatışmaları, aile baskısı, ebeveynlerin dini duygu, düşünce ve davranışları, ebeveynlerin tutum ve tavırları, çocukluk döneminde ebeveynlerin rol model alınması, ebeveynlerin dindarlığı ve dini bilgi düzeyleri gibi çeşitli etkenler bireyin dini duygu, düşünce ve davranışlarında farklılaşmaya sebep olabilmektedir. Literatürdeki çalışmalar da anne-babalar tarafından kalıtsal olmaksızın çocuklara yüklenen birtakım faktörlerin doğrudan veya dolaylı olarak dini inanç üzerinde etkisi olduğu hipotezini desteklemektedir.

Şekil 2. Dini Şüphenin Oluşumundaki Ailevi Faktörler

3.1. Ebeveynlerle İlişkiler

Dini inancın şekillenmesindeki birincil ailevi etken *ebeveynlerle kurulan ilişkiler*dir. Bebeklik ve ilk çocukluk yıllarında somut bir şekilde şekillenen ve ilerleyen yaşlar ile soyut düşünce üzerinde etkisini gösteren din ve Tanrı

inancı üzerinde ebeveynler ile kurulan ilişkilerin etkisi son derece büyüktür. Anne-baba ile kurulan güven-güvensizlik, yalnızlık-uzaklık veya ümit-ümitsizlik temelli ilişkilerin kişinin inanç sorunları yaşamada önemli bir yere sahiptir (Kaplan, 2017, s. 84). Çocukların anne-babaları ile kurdukları ilişkinin olumlu olması ebeveyninin benimsediği dini inançları modellemesine yöneltirken, tam tersi bir durumda ise ebeveynlerine yönelik öfkeyi onların inançlarına ve Tanrı'ya yöneltebilmektedir (Argyle & Beit-Hallahmi, 2004; Vergote, 1978, s. 316-317). Bu durum ise din veya Tanrı ile çatışma, çelişki veya birtakım sorgulamaları ortaya çıkarabilmektedir.

Yapılan araştırmalar aile ilişkileri ile dini şüphe arasında doğrudan bir ilişki olduğunu göstermektedir. Hunsberger ve diğerlerinin (2002) gerçekleştirdiği bir araştırmada şüphe duyanın aile bağları ile negatif yönde ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Bu da şüphe duyan kişilerin ebeveynleriyle daha zayıf veya çatışmalı ilişkilere sahip olduğunu göstermektedir (s. 259). Aynı şekilde Kooistra ve Pargament'in (1999) Katolik öğrenciler üzerine yaptığı araştırmasında da sorunlu aile ilişkileri ile şüphe duyma arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler olduğu gözlenmektedir. Aynı araştırmada otoriter olan ailelerdeki gençlerin dini şüphe yaşama düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmaktadır. Buna ilaveten aile içi sorunlu çatışmalar yaşayan öğrencilerin dini inancı daha fazla sorgulama eğiliminde olduğu görülmektedir. Ebeveynlerin otoriterliğinin yüksek olması ve aile içi sert disiplin tarzları ile dini merak ve dini konular üzerinde daha fazla kararsızlık yaşama eğilimi arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler olduğu gözlenmektedir (s. 37-39). Osmani'nin (2014), Makedon gençler üzerinde yaptığı araştırmasında anne-babaları ile ilişkilerinde veyahut anne-babalarının birbirleri ile ilişkilerinde daha fazla çatışma yaşayanların, dini şüphe yaşama eğilimlerinin daha yüksek olduğu saptanmaktadır (s. 126). Kayacan (2022), Z kuşağı bireyleri üzerinde gerçekleştirdiği araştırmasında, aile tarafından dinin, baskıcı bir yolla aktarılmasının şüphe ve sorgulamalara neden olan etmenlerden olduğunu ve hatta baskıcı tutumun reaksiyoner bir tavırla dinden ayrılma veya dini ritüellerden kopma gibi eğilimlere sebep olduğunu ortaya koymaktadır (s. 51-52).

Dini şüphe ve sorgulamalar üzerinde gerçekleştirilen araştırmaların yanı sıra, dini şüphenin ileriki aşamalarından biri olan dini inançsızlık üzerine gerçekleştirilen araştırmalarda da aile, önemli faktörlerden biri olarak yer almaktadır. Örneğin, Aydın (1995), ülkemizde dini inkarın psiko-sosyal etkenleri üzerine ortaya koyulan araştırmasında, dini değerlere karşı inkarcı

tutumu benimseyen gençlerin büyük çoğunluğunun (%68,52) ailesinin bu durumda etkisi olduğunu ifade etmektedir (s. 74). Ülkemizde dini inançsızlık alanında gerçekleştirilen en önemli çalışmalardan birisi şüphesiz Sevinç'e (2017) aittir. Sevinç (2017), dini inançsızlığın birincil etkenlerinden birisi olarak aile kurumunun etkisine vurgu yapmaktadır. Örneğin, anne-baba birlikteliği ve boşanma durumlarını incelediğinde, anne-babası boşanmış olanların inançsız olması arasında bir ilişki olduğu, bu kişilerin dinsiz olmaya ve dini kimliklerini değiştirmeye eğilimli olduğu ifade edilmektedir (s. 232-233). Bunun nedeni olarak ise boşanmış aile çocuklarının toplumsal uyum ve sosyalleşme konusunda ciddi anlamda problemler yaşadığı ve ebeveynleriyle sağlıklı ilişkiler kuramadığı ileri sürülmektedir (Alidooisti, 2009, s. 17; Lawton & Bures, 2001, s. 100). Buna ilaveten güvensiz bağlanma biçimleri, sorunlu babaya sahip olma ve ebeveynlerle sorunlar yaşamanın kişilerde, zaman içerisinde şüphe, sorgulama, inançsızlık veya Tanrısız spiritüalizme eğilim göstermelerine neden olabilmektedir (Beit-Hallahmi, 2007, s. 302).

Ebeveynlerle kurulan ilişki durumları din değiştirme, dini dönüşüm, dini hayatın ve bakış açısının farklılaşması gibi pek çok durumda da doğrudan etkilidir. Aile içi ilişkilerin sağlıklı bir şekilde kurulamaması, ebeveynlerin çatışmalar yaşaması, boşanma durumları, çocuklar ile sevgi bağının zedelenmesi gibi pek çok unsur çocuğun anne-babasının inancına yönelik şüpheyile yaklaşmasına, sorgulamasına veya reaksiyoner bir tavırla reddetmesine neden olabilmektedir. Sözün özü, olumlu bir dini bakış açısına sahip olabilmenin birincil unsuru anne-baba ile kurulan sağlıklı ilişkilerdir.

3.2. Ebeveyn Dindarlığı

Dini şüphe ve sorgulamaların yaşanmasında bir diğer etken *ebeveynlerin dini duygu, düşünce, tutum ve davranışlarıdır*. Anne-babaların dindarlık düzeyleri, dine yaklaşımları, din hakkındaki bilgi düzeyleri ve dini yaşam biçimleri çocuklarının dini duygu, düşünce ve davranışlarını da şekillendirmektedir. Ortaya koyulan pek çok araştırma bu iddiayı destekler niteliktedir. Örneğin, Kooistra ve Pargament (1999)'ın araştırmasında ebeveynlerin dinlerindeki samimiyetsizliği ve dine yönelik daha az bağlılıkları ile dini merak ve kararsızlık durumları arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler olduğu ifade edilmektedir (s. 39-40). Osmani'nin (2014) Makedon gençler üzerine gerçekleştirdiği araştırmasında, ebeveynleri inanç düzeyi yüksek olup ibadetlerini yerine getirenlerin daha düşük düzeyde dini şüphe eğilimlerinin olduğu görülmektedir (s. 125).

Dini inançsızlık çalışmalarında da ebeveynlerin dindarlığı ile ilgili bulgular dikkat çekmektedir. Örneğin, Sevinç'in (2017) araştırmasında, inançsızların ailesinin inançsız, inananların ailesinin inançlı, sonradan inançsız olanların aileleri ise düşük dindarlık düzeyine sahiplerdir. Sonradan inançsız olanların aileleri ise demokratik, dine ilgisiz veya seküler yapıya sahiplerdir. (s. 281). Baynal (2021), ateistler üzerinde yaptığı araştırmasında ateistlerin ailelerinin çoğunluğunun seküler Müslüman, inançsız veya alevi öğretilerle büyüdüğünü çok azının muhafazakar bir aile yapısında büyüdüğünü ifade etmektedir. Ayrıca sonradan ateist olan katılımcıların, aile içerisindeki yanlış veya eksik geleneksel dini bilgilerin bu tercihlerinde etkisinin olduğu görülmektedir (s. 112-115). Gülfil (2019), ateistler üzerine yaptığı araştırmasında, dinsel baskı gördüğünü belirten ateistlerin bazılarının ebeveynlerinin çok aşırı dindar olduklarını ifade etmektedir (s. 143). Yabancı araştırmalar incelendiğinde, inançsız olanların ebeveynlerinin çoğunluğunun ya inançsız ya da dine karşı ilgisiz bir inanç biçimine sahip olduğu tespit edilmektedir. Dolayısıyla dindarlık düzeyinin düşük olması ile inançsız olma arasında pozitif yönde bir ilişkinin olduğu görülmektedir (Hunsberger & Altemeyer, 2006, s. 42). Bazı dindarlık ve Allah tasavvuruna yönelik çalışmalarda anne-baba dindarlığı ile çocukların dindarlığı arasında paralellik olduğunu gösteren bulgular, bu durumu destekler niteliktedir (Beit-Hallahmi & Argyle, 1997, s. 99-100; Morgan, 1988, s. 375; Bayraktutar, 2019, s. 222). Araştırma bulgularından da görüleceği üzere anne-babaların dindarlık düzeyleri ve biçimleri, dini bilgi düzeyleri, dini yaşam tarzları gibi başlıca etkenlerin çocukların dini inançlarında şüphe, sorgulama, farklılaşma, değişim veya kopuş yaşamasında önemli ölçüde etkisinin olduğu görülmektedir.

3.3. Aile Yapısı

Kişinin dini duygu, düşünce ve davranışlarını etkileyen bir diğer ailevi unsur ise *aile yapısı*dır. Aile yapısı, genel olarak kişinin içinde büyüdüğü ailedeki kişilerarası tavır, tutum ve yaklaşımların nasıl olduğunu ifade etmektedir. Örneğin demokratik, otoriter, özgürlükçü, baskıcı, aşırı, cezalandırıcı, aşırı koruyucu, ilgisiz gibi nitelermeler bir ailenin genel hatlarıyla nasıl bir yapıya sahip olduğunu ifade edebilir. Dini şüphe, sorgulama, dindarlık veya dini inançsızlık üzerine ortaya koyulan araştırmalar farklı aile yapılarıyla bireyin inanç durumu arasında ilişkinin olduğunu ortaya koymaktadır. Literatürde yer alan araştırmalarda anne-baba tutumları demokratik, otoriter, aşırı ko-

ruyucu ve ilgisiz tutum şeklinde görülmekte ve bu tutumların çocuğun kişilik ve karakterini şekillendirdiği saptanmaktadır (Baumrind, 1966; Baumrind, 1991; Aydın, 1995, s. 59; Bilecik, 2017, s. 12-13).

Demokratik Aile Yapısı: Demokratik tutumun, kişinin psiko-sosyal yönden pozitif gelişimi için en sağlıklı olan tutum olduğu ifade edilmektedir. Bilecik (2017), din algısı ile aile tutumları arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında, dindar ve demokrat olan ailelerin çocuklarının güncel dini tutum ve yaşantılarını kazanmalarında ailelerinin etkisinin pozitif yönde olduğunu ve bu çocukların dine karşı olumlu bir tavır takındıklarını ifade etmektedir (s. 19). Aydın'ın (1995) araştırmasında ise inançsız katılımcıların çoğunluğunun (%43.42) demokratik bir aile ortamına sahip olduklarını bulgulamaktadır (s. 59). Ancak aile ortamını demokratik olarak niteleyenlerin büyük çoğunluğu (%57.58) inançsızlık süreçlerinde arkadaş etkisine ve bu kişilerin neredeyse tamamının (%97.67) okudukları kitapların etkisine vurgu yaptığı gözlenmektedir (s. 118-121). Yine başka bir çalışmada da eşitlikçi/demokratik bir aile yapısına sahip olan ve kendilerini ılımlı/orta yolcu olarak tanımlayan ailelerin çocuklarının, koruyucu/müdahaleci ve katı/sert aile yapısına sahip olanlara göre Tanrı tasavvurlarının daha olumlu olduğu saptanmıştır (Bayraktutar, 2019, s. 223). Bu araştırma sonuçlarına göre tek bir etken olarak demokratik aile yapısına sahip olmanın olumlu dini tavır ve tutum geliştirmede yeterli olmayacağını göstermektedir. Ancak aile içerisinde dini samimiyetin olduğu, dini bilgi yönünün ağır bastığı ve dini pratiklerin yerine getirildiği aileler için demokratik aile yapısının, çocukların dini algılama ve anlama biçimlerinde olumlu yönde önemli bir etken olduğu ileri sürülebilir.

Otoriter Aile Yapısı: Bu aile yapısında anne-baba tarafından kuralların konulduğu ve çocukların uymasını beklediği, uyulmadığı zaman da cezalandırıldığı, kimi zaman da baskıcı bir tavır ve tutumun benimsendiği görülmektedir. Ancak otoriter tutumun, dinin algılanmasında ve anlaşılmasında etkisinin olduğu görülse de bunun tek bir etken olarak ifade edilmesi güçtür. Nitekim araştırma bulguları, otoriter aile yapısı içerisinde yetişip büyüyen kişilerin dini anlama ve algılama biçimlerinde diğer çevresel faktörlerin de etkisinin olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu otoriter tutumun bir sonucu olarak kişinin tepki olarak kural tanımaz hale gelmesi, reddetmesi, sorgulaması gibi reaksiyonlar da gözlenebilmektedir. Otorite ile kurulan bağ sonucu oluşturulan dini algılama biçimlerinde otoritenin ortadan kalkması veya etki düzeyinin azalması halinde dine yönelik ilgi ve yaşantıların da ortadan kalktığı ifade

edilmektedir (Bilecik, 2017, s. 21-23). Buna ilaveten dini inanç konusunda aşırı zorlama, baskı ve cezaların dini konularda içsel çatışmalara ve dini şüphelere sebebiyet verebilmektedir. Çocuk ailesine karşı hissettiği olumsuz duyguları ebeveynlerinin dinine karşı yöneltip, tepki gösterebilmektedir (Gülfil, 2019, s. 58). Örneğin, Z kuşağı bireylerinin dini şüphe ve sorgulamalarını inceleyen bir araştırmada, dini duygu, düşünce ve davranışların aile tarafından baskıcı bir üslupla verilmesinin kişiyi, dini şüphe ve sorgulamalara yönlendirdiğini, dinden kopma veya ibadetleri terk etme gibi reaksiyonlara sebep olduğunu göstermektedir (Kayacan, 2022, s. 51-52). Gülfil'in (2019) ateistler üzerinde gerçekleştirdiği araştırmasında, dinsel baskının, dini inançsızlığa yönelmede ciddi anlamda etkisinin olduğu ifade edilmektedir. Nitekim ona göre ateist katılımcıların çoğunluğu (%61) başta aile olmak üzere toplum ve çevre tarafından dinsel baskıya maruz kaldıklarını ifade etmektedir (s. 143). Aydın (1995)'ın araştırmasındaki sonuçlar da bununla paralellik arz etmektedir. Nitekim onun araştırmasında, dini sorumlulukların yerine getirilmesi hususunda anne-baba tarafından zorlanmanın ve baskı yapılmasının tepki olarak dini değerlere karşı olumsuz tavır ve tutum takınılmasına neden olabileceği saptanmıştır (s. 60).

Aşırı Koruyucu Aile Yapısı: Bu tutumu benimseyen aileler, çocuklarına yönelik endişeli bir tavır içerisine girerek, çocuklarının yapabileceği şeyler üzerinde kısıtlama veya engellemelerde bulunmaktadır. Bu durumda çocukların yapmasının engellendiği faaliyetleri de ebeveynler yerine getirmektedir. Bu tutumun doğal bir sonucu olarak çocuklarda bağımlı bir kişilik gelişir ve çocuklar, hayat içerisinde kendi başına karar almakta güçlükler yaşayabilirler (Baumrind, 1966; Baumrind, 1991; Bilecik, 2017, s. 11). Kaygı düzeyleri yüksek, güvensiz, hassas veya kırılgan yapıya sahip olabilirler (Hacıkeleşoğlu, 2020, s. 224). Aşırı koruyucu aile tutumlarının, dini algılama ve anlama biçimlerinde de farklılaşmaya neden olduğu gözlenmektedir. Bilecik (2017) araştırmasında, aşırı koruyucu olan ebeveynlerin kaygı, endişe, korku gibi çeşitli duygularla çocuklarını dini pratiklerden uzak büyüttüklerini, din eğitiminden yoksun yetiştirdiklerini gözlemlemektedir. Bu aile yapısında yetişen kişilerin dindarlıkları geç zamanlarda gelişip, şekillenmektedir (s. 24). Buna karşın Aydın'ın (1995) araştırmasında da aşırı koruyucu aile yapısında yetişen bireylerin dini değerlere karşı negatif bir tavır içerisine girmesinde aile etkisinin az olduğu saptanmıştır (s. 110). Ayrıca aynı araştırmada, aşırı koruyucu bir ailede büyüyen kişilerin, dini değerlere karşı negatif bir tavır takınmanın başka etken-

leri olarak kitaplar, zihinsel gelişim, geçmiş dini bilgiler, dünyada var olan kötülükleri belirtmişlerdir (s. 116-141). Hacıkeleşoğlu'nun (2020), anne-baba tutumları ile Tanrı tasavvuru arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmasında ise aşırı koruyucu ebeveyn tutumları ile korku-ceza yönelimli ve ilgisiz Tanrı tasavvurları arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler olduğu gözlenmektedir. Bu da anne-baba ile kurulan korku, ceza veya koruma odaklı ilişkinin, Tanrı algısına da yansıdığını göstermektedir (s. 224-225).

İlgisiz Aile Yapısı: Araştırmalarda reddedici aile tutumları içerisinde ele alınan ilgisiz tutumda, ebeveynlerin çocuklarına karşı kimi zaman kayıtsız ve duyarsız, kimi zaman da eleştirel ve yargılayıcı bir tavır takındıkları gözlenmektedir. Ayrıca bu tutum, zarar verici anne-baba tutumları arasında zikredilmektedir (Hacıkeleşoğlu, 2020, s. 142). Bu tutumda ebeveynlerde çocuklara karşı sevgi ve merhametin yetersiz olduğu görülmektedir. Araştırma bulguları, bu tutumun daha çok anne-babanın ayrı olduğu ailelerde gözlemlendiğini göstermektedir (Bilecik, 2017, s. 25). Yapılan araştırmalarda, ilgisiz anne-baba tutumunun, bireylerin güncel dindarlık durumlarına ve din eğitimlerine yansıdığını; bazı kişilerin kendi çabalarıyla dini yönden gelişip, yetiştiğini bazılarının ise herhangi bir çabaya girişmeyip dine karşı ilgisiz veya uzak bir hayat sürdürdükleri görülmektedir (s. 26). Bir başka araştırmada ise ilgisiz aile yapısında büyüyenlerin dini değerlere karşı inkarcı bir tutumu benimsemelerinde ilgisiz aile yapısının düşük düzeyde olduğu saptanmıştır (Aydın, 1995, s. 110). Hacıkeleşoğlu'nun (2020) araştırmasında ise reddedici anne-baba tutumlarının korku-ceza yönelimli veya ilgisiz Tanrı tasavvurlarıyla pozitif yönde anlamlı ilişkilere sahip olduğunu ifade etmektedir. Yani anne-babası tarafından ilgilenilmeyen bireyler, Tanrı'yı da anne-babaları gibi ilgilenmeyen, bağışlamayan bir varlık şeklinde algılamaktadır (s. 223).

Aile yapısının dini şüphe, sorgulama, inançsızlık veya inanç değişimleri üzerindeki etkisi değerlendirildiğinde, farklı türden aile yapısı ile dini algılama ve anlama biçimlerinde farklılaşma olduğu gözlenmektedir. Aile yapısı içerisinde dini ve Tanrıyı olumlu algılama konusunda en sağlıklı bakış açısı demokratik aile ortamında büyüyen kişilere aittir. Dinin samimi bir biçimde yaşandığı demokratik bir aile ortamında olumlu dini tavır ve tutumlar görülmektedir. Buna karşın otoriter, aşırı koruyucu ve ilgisiz aile yapılarında farklı şekillerde dine veya Tanrıya yönelik olumsuz tavır ve tutumlar gözlemlenmektedir.

4. Dini Şüphenin Psiko-Sosyal Sonuçları

İnanç ve inançsızlık arasındaki arada kalmışlık hali, çatışma, çelişki, kararsızlık veya tatmin olamama halleri insanı, psiko-sosyal yönlerden birtakım sorunlara sürükleyebilmektedir. Her ne kadar şüphe evresinde kalmak geçici bir niteliğe sahip olsa da şüphe süreci bazen yıkıcı şekillerde sonuçlanabilmektedir. Bilişsel sürecin aktif olarak yaşandığı bu süreçte bazen de zihinsel gelişim ve inancın kuvvetlenmesi (tahkik) gibi pozitif yönde inanç değişimleri yaşanabilmektedir (Allport, 2016, s. 118-121; Mehmedoğlu, 2013, s. 114; Peker, 2016, s. 72). Bu olası durumlar, dini şüphe yaşamının olumlu ve olumsuz yönden birtakım sonuçları olduğunu göstermektedir.

Dini şüphe yaşamının pozitif yönden, kişinin kendini gerçekleştirmesi, bilişsel gelişimi ve imanî tekamülü için bir geçiş süreci olduğunu ifade etmek mümkündür. Bazı kaynaklarda şüphenin geliştirici ve yetiştirici yönü için “şuur genişlemesinin başlangıcı ve ifadesi” tanımlamalarının kullanılması ve özellikle gençlerde şüphe duymanın bilişsel gelişimin bir parçası olduğu düşünceleri de bunu desteklemektedir (Hökelekli, 2010, s. 195; Pazarlı, 1972, s. 50). Şüphenin bir çeşidi olarak “ergenlik şüphesi” kavramsallaşması bu hususa dikkat çekmektedir. Bu evrede gençlerin şüphe ve sorgulamalara hazır bir gelişim döneminde olması ve bunun olumsuz bir durum olmadığı vurgulanmaktadır (Kayıklık, 2005, s. 152). Öyle ki ergenlik döneminin “imanda şüphe yaşı” olduğunu ifade eden bazı araştırmacılar da gençlerin daha olgun ve gelişmiş bir iman yapısı için bunun tabii bir durum olduğunu ifade etmektedir (Vergote, 1981, s. 588-589). Nitekim ergenler üzerine gerçekleştirilen bir araştırmada, bazı ergenlerin şüphe sürecini akıl yürütme, kıyaslama ve eksikliğinin farkına varma gibi açıklamalarla pozitif yönde anlamlandırması, bu iddiaları desteklemektedir (Kula, 2006, s. 114-118).

Dini yönden şüphe yaşamının negatif sonuçları incelendiğinde ise dini şüphe, dini karmaşa veya çelişkili dini düşüncelere sahip olmanın depresyon, stres, öfke, genel anksiyete, ölüm anksiyetesi, paranoya, obsesif kompulsif bozukluk (okb) gibi insan yaşamını doğrudan etkileyen psikolojik rahatsızlıklar ile ilişkilendirildiği gözlenmektedir (Galek vd., 2007; Henrie & Patrick, 2014; Krause & Wulff, 2004; Bolat, 2020). Bunlara ilaveten suçluluk, yetersizlik, pişmanlık, vefasızlık gibi duyguların da dini şüphe yaşamının bir sonucu olarak görüldüğü ifade edilmektedir (Kula, 2006, s. 100-102). Ayrıca küreselleşmenin bir sonucu olarak aile kurumuna yönelik birtakım dışsal tehditlerin

de göz ardı edilmemesi gerekir. Bu tehditler sonucunda içinde bulunulan dini yaşam tarzına ve kültüre yabancılaşma, gelenekten uzaklaşma, dine veya dini gruplara karşı reaksiyoner bir tutumu benimseme, kimlik karmaşası, sağlıksız tercihlerde bulunma, bilişsel ve duygusal buhranlar yaşama gibi insan hayatını doğrudan etkileyen değişim ve dönüşümler gözlenebilmektedir.

Hangi gelişim döneminde olunursa olunsun dini şüphe, bazı kişiler için olumlu sonuçlar doğurabileceği gibi bazı kişiler içinse yıkıcı sonuçlara neden olabilmektedir. Bu durum dini düşünce, ritüel veya duygularda kendini açığa vurabilir ve insanın psikolojik sağlığını olumsuz yönde etkileyebilir. Bu nedenle dini şüphe yaşayan kişilerin duygu ve düşüncelerini bastırmaksızın ve ertelemeksizin bu duygu ve düşünceler ile yüzleşmesi ve gerekli hallerde uzmanlardan destek alması en sağlıklı tutum olacaktır.

Sonuç ve Öneriler

İnsanın, tecrübe ettiği yaşamsal edinimlerle ve zihinsel birikimle şüphe duyup, sorular sorması doğal bir durumdur. Bu durum olumlu olarak kişinin zihinsel gelişimini ve kendini gerçekleştirmesini sağlayabilme potansiyeline sahipken; öte yandan da çelişkili ve gergin bir git-gel hali sonucu çeşitli psikolojik rahatsızlıklarla yüzleşmesine neden olabilmektedir. Din temelli önerme, bilgi, inanç veya düşüncelere yönelik gelişen ve çoğunlukla zihin odaklı açığa çıkan dini şüphe, çeşitli faktörlere bağlı olarak oluşmakta ve gelişmektedir. Dini şüphenin görünürlük kazanmasında başlıca faktörler ise entelektüel, duygusal ve çevresel faktörler şeklinde sınıflandırılmaktadır. Rasyonel sorgulama, akıl yürütme, mukayese etme, mantıksal çözümlemeler gibi bilişsel uğraşlar entelektüel faktörler altında değerlendirilebilmektedir. Özgürlüğün kısıtlanması, bağımsızlık arzusu, hazzı yaşam arzusu, maruz kalınan travmatik olaylar sonucu yaşanan hayal kırıklıkları, öfke, suçluluk, yalnızlık gibi insana tesir eden durumlar duygusal faktörler altında ele alınmaktadır. Bir bütün olarak aile, öğretmen, din adamı, arkadaş, dindar kişilikler, basılı veya dijital medya gibi dışsal etkenler ise çevresel faktörler altında değerlendirilebilmektedir.

Çevresel faktörlerden biri olarak aile, dini şüphenin oluşumunda ve gelişiminde son derecede önemli etkileri bulunan bir faktördür. Ebeveynlerle kurulan ilişkiler, ebeveyn dindarlığı ve aile yapısı çerçevesinde ele alınan dini şüphenin oluşumundaki ailevi faktörler, dini şüphenin oluşum ve gelişiminde

sıklıkla gözlenen etkenlerdir. Bu kapsamda alt faktörler olarak aile içi çatışmalar, aile baskısı, boşanma, güvensiz bağlanma, sorunlu ebeveyn tecrübesi gibi etkenler ebeveynlerle kurulan ilişkiler kapsamında değerlendirilebilir. Dindarlık düzeyi, dini bilgi düzeyi, dini samimiyet ve dini yaşam tarzı gibi etkenler ebeveyn dindarlığı kapsamında ele alınabilir. Demokratik, otoriter/baskıcı, aşırı koruyucu ve ilgisiz aile yapılarına göre şekillenen dini algılama ve anlama biçimleri de aile yapısı kapsamında ifade edilebilir.

Dini şüphe, sorgulama, çelişki veya karmaşalar ile ailevi faktörler arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırma bulguları incelendiğinde, ebeveynlerle kurulan olumsuz ilişkilerin, sevgiden uzak baskıcı bir aile ortamının, aile içi çatışmaların, anne-baba ayrılığının, güvensizlik, yalnızlık gibi ilişkiyi zedeleyici durumların; ebeveynlerin dini yaşam tarzından uzak bir hayat sürmesi, dini bilgi düzeylerinin zayıf olması nedeniyle doğru dini bilgilerin aile içinde tatmin edilememesi, ailenin dindarlık düzeyinin düşük olması ve dini samimiysizlik gibi negatif dindarlık tutumlarının; otoriter/baskıcı, aşırı koruyucu ve ilgisiz aile yapılarında yetişmenin dine ve Tanrıya yönelik olumsuz tavır ve tutum takınmanın önemli etkenlerinden birisi olduğu görülmektedir. Aynı zamanda birtakım araştırmalar, dini şüphe, çelişki ve sorgulamaların, insanın psikolojik sağlığını doğrudan etkileyen depresyon, stres, öfke, genel anksiyete, ölüm anksiyetesi, paranoya, obsesif kompulsif bozukluk (okb) gibi çeşitli psikopatolojik rahatsızlıklarla yüzleşmesine neden olduğunu ortaya koymaktadır. Dini şüphenin, insan hayatını olumsuz anlamda etkileyen bu yönü dikkate alındığında, dini şüphenin oluşmasında etken olan başlıca faktörler üzerinde çalışmalar yapılmasının gerekli olduğu görülmektedir. Nitekim bu, insanın sağlıklı bir psikolojik yapıya sahip olabilmesi için önem arz etmektedir.

Dini şüphe üzerindeki ailevi faktörlerin etkisi göz ardı edilemeyecek boyuttadır. Bu nedenle dini şüphenin olumsuz yöndeki etkilerini en aza indirmek için birtakım pratik çalışmalar yapılması gerekmektedir. Özellikle gençler nezdinde derin etkiler bırakan şüphe sürecinin sağlıklı bir şekilde geçirilebilmesi adına hayata etki eden çalışmaların gerçekleştirilmesi önemlidir. Psiko-eğitim türünden çalışmaların yapılması, dini şüphe sürecine yönelik özel uygulama biçimlerinin geliştirilmesi, manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamalarında kullanılabilmesi amacıyla bir yaklaşım metodu geliştirilmesi ve bu çerçevede multidisipliner çalışmaların ortaya koyulması yerinde olacaktır. Saha araştırmaları incelendiğinde, dini şüphe ve sorgu-

lama yaşıyan bireylerin geçirdiği bu gerilimli sürece yönelik uygulanabilir bir modelin olmadığı gözlenmektedir. Dolayısıyla sahada çalışan psikiyatr, psikolog, sosyal hizmet görevlisi, psikolojik danışman ve manevi danışmanların multidisipliner bir ekip halinde çalışabileceği bir model çalışmasının hayata geçirilmesi de pozitif sonuçlar doğurulabilir.

Son olarak, dini şüphe ve sorgulamalar kapsamında ülkemizde ortaya koyulan araştırmalar incelendiğinde, araştırmaların sınırlı sayıda, daha çok ergen merkezli ve genelleşici bir üslup ile ele alındığı gözlenmektedir. Ayrıca ailevi faktörlerin ele alındığı dini şüphe merkezli çalışmalar da sınırlı sayıdadır. Nitekim dini şüphe odaklı araştırmaların indirgemeci bir yaklaşımdan uzaklaşması, geçerli ve genelleşici sonuçların alınması ve sahadaki uygulama alanlarının gelişimi için gereklidir. Buna ilaveten ülkemizde gerçekleştirilen araştırmalarda, dini şüphe sonucu ortaya çıkan psikopatolojik rahatsızlıklar üzerine yapılan araştırmaların da sınırlı düzeyde olduğu görülmektedir. İnanç ve inançsızlık üzerinde yapılan çalışmalar içerisinde dini şüphe basite indirgenecek bir biçimde ele alınmaktadır. Oysa dini şüphe, inançtan inançsızlığa veya inançsızlıktan inanca doğru bir geçiş süreci olarak, etraflıca incelenmesi gereken bir evredir. Zira inanç ve inançsızlık bir sonuç, dini şüphe ise bir süreçtir. İnsan, dini şüphe süreci içerisinde uzun yıllar kalamayıp kendisine bir yol belirleyebilmektedir. Bu süreçte ise yıpratıcı bir şekilde içsel veya dışsal deneyimlerle karşı karşıya kalabilmektedir. Nihai olarak, dini şüphe ile ilgili etraflıca çalışmalar yapılması ve mevcut kuramsal boşlukların doldurulması önemli bir gereksinimdir.

Kaynakça

- Allport, G. (2016). *Birey ve dini*. (B. Sambur, Çev.). Elis Yayınları.
- Alidoosti, B. (2009). The process and experience of deciding to live openly atheist in a chirstian family: A qualitative study. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. University of Virginia.
- Argyle, M. ve Beit-Hallahmi, B. (2004). Dini davranış teorileri. (A. Kuşat, M. Korkmaz ve İ. Güllü, Çev.). *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1(16), 247-280.
- Aydın, A. R. (1995). *Dini inkârın psiko-sosyal nedenleri*. [Yayınlanmamış doktora tezi]. Ondokuz Mayıs Üniversitesi.
- Bahadır, A. (1994). *Ergenlik döneminde dini şüphe ve tereddütler*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Uludağ Üniversitesi.
- Batson, D. ve Schoenrade, P.A. (1991). Measuring religion as quest: 1)Validity concerns. *Journal for the Scientific Study of Religion* 30(4), 416-429. <https://doi.org/10.2307/1387277>
- Baumrind, D. (1966). The effects of authoritative parental control on child behaviors. *Child Development*, 37, 887- 907. <https://doi.org/10.2307/1126611>
- Baumrind, D. (1991). The influence of parenting style on adolescent competence and substance abuse. *Journal of Early Adolescence*, 11, 56-95. <http://dx.doi.org/10.1177/0272431691111004>
- Baynal, F. (2021). *Ateizm ve hayatın anlamı*. Emin Yayınları.
- Bayraktutar, M. (2019). *İmam hatip lisesi öğrencileri örnekleminde dini başa çıkma ve Tanrıtasavvuruilişkisi*. [Yayınlanmamışyüksek lisanstezi]. Marmara Üniversitesi.
- Beit-Hallahmi, B. ve Argyle, M. (1997). *The psychology of religious behavior, belief and experience*. (1. Baskı). Routledge Press.
- Beit-Hallahmi (2007). Atheists: A psychological profile. M. Martin (Ed.), *The cambridge companion to atheism* (1. Baskı, ss. 300-317) içinde. Cambridge University Press.
- Bilecik, S. (2017). Anne baba tutumlarının bireylerin din algısına etkisi. *Değerler Eğitimi Dergisi* 15(33), 7-38.
- Bolat, H. K. (2020). *Connections of mental disorders and psychological wellbeing with religious attitude and religious struggle*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. İbn Haldun Üniversitesi.
- Çayır, C. (2014). Ergenlerin dini inanç, şüphe ve dini tutumları üzerine bir araştırma. *Bilimname Dergisi*, 27(2), 59-88.
- Dein, S. (2013). Religious doubts: Implications for psychopathology and psycho-

- therapy. *Bulletin of the Menninger Clinic* 77(3), 201-221. <https://doi.org/10.1521/bumc.2013.77.3.201>
- Dölek, A. (2004). Hadisler ışığında temizlik ve ibâdet konularındaki vesveseler ve tedâvî yolları. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 4(1), 47-71.
- Funk, R.A. (1967). A survey of attitudes toward religion and philosophy of life. M.E. Shaw & J.M. Wright (Ed.), *Scales for the measurement of attitudes* içinde. McGraw-Hill.
- Galek, K., Krause, N. & Ellison, C. G. (2007). Religious doubt and mental health across the lifespan. *Journal of Adult Development*, 14, 16-25. <https://doi.org/10.1007/s10804-007-9027-2>
- Genova, C. (2021). Questioning the boundaries of religious and “non-religious” actions and meanings. Cornelio, J., Gauthier, F., Martikainen, T. & Woodhead, L. (Ed.). *Routledge international handbook of religion in global society*. (1.Baskı, ss. 459-468) içinde. Routledge Press.
- Göcen, G. (2020). *Kavram atlası: Din psikolojisi I*. Gazi Kitabevi.
- Gülfil, D. (2019). *Ateizmin psikolojisi*. Maarif Mektebi.
- Günay, H. M. (2010). *TDV İslam Ansiklopedisi*. (1. Baskı, c. 39, ss. 263-265). Türk İslam Araştırmaları Merkezi.
- Hacıkeleşoğlu, H. (2020). *Ebeveyn tutumları ve kişilik özelliklerinin Tanrı tasavvuru ile ilişkisi üzerine bir araştırma*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Atatürk Üniversitesi.
- Henrie, J., & Patrick, J. H. (2014). Religiousness, religious doubt, and death anxiety. *The International Journal of Aging and Human Development*, 78(3), 203-227. <https://doi.org/10.2190/AG.78.3.a>
- Hökelekli, H. (2010). *Din psikolojisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Hunsberger, B., Alisat, S., Pancer, S. M., & Pratt, M. (1996). Religious fundamentalism and religious doubts: Content, connections, and complexity of thinking. *The International Journal for the Psychology of Religion*, 6(3), 201-220. https://doi.org/10.1207/s15327582ijpro603_7
- Hunsberger, B., Pratt, M., & Pancer, S. M. (2002). A longitudinal study of religious doubts in high school and beyond: Relationships, stability, and searching for answers. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 41(2), 255-266. <http://www.jstor.org/stable/1388007>
- Hunsberger, B. & Altemeyer, B. (2006). *A atheists: A groundbreaking study of America's nonbelievers*. (1. Baskı). Prometheus Books.

- el-İsfahani, R. (2010). *Müfredat: Kur'an kavramları sözlüğü*. (A. Güneş ve M. Yolcu Çev.). Çıra Yayınları.
- İbn Manzur. (1990). *Lisanu'l arab*. Beyrut: Daru's-Sadır.
- Jagt, W., Vries-Schot, M., Deurzen, P., Klip, H. & Buitebar, J. (2018). Religious harmony/disharmony and mental health in pro-adolescents and adolescents. *Archive of Psychology* 2(3).
- Johnson, C.V. ve Hayes, J.A. (2003). Troubled sprits: Prevalence and predictors of religious and spiritual concerns among university students and counseling center clients, *Journal of Counseling Psychology* 50(4), 409-419. <https://doi.org/10.1037/0022-0167.50.4.409>
- Kaplan, Hasan. (2017). Dini inanç, dini tasavvur, şüphe ve inançsızlık. H. Apaydın ve Z. Ağılkaya Şahin (Ed.), *Din psikolojisi* (1. Baskı, ss.65-88) içinde. Lisans Yayıncılık.
- Kartopu, S. (2013). Dini yaşayışta hayatı sorgulama ve anlam arayışı. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(3), 67-90.
- Kasapoğlu, A. (2005). Dinsel şüphe. *Kelam Araştırmaları Dergisi* 3(2), 65-82. <https://doi.org/10.18317/kader.71005>.
- Kayacan, Ş. N. (2022). *Z kuşağında dini şüphe*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Atatürk Üniversitesi.
- Kayıklık, H. (2005). Psikolojik açıdan inanç, iman ve şüphe. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 56(1), 133-155. https://doi.org/10.1501/Ilhfak_0000000368.
- Kerdiğe, A., & Şentürk, H. (2020). Psikoloji ve din açısından takıntılar: 'Vesvese' üzerine analizler. *Türk Din Psikolojisi Dergisi*, (2), 107-134.
- Kooistra, W. P., & Pargament, K. I. (1999). Religious doubting in parochial school adolescents. *Journal of Psychology and Theology*, 27(1), 33-42.
- Krause, N., & Wulff, K. M. (2004). Religious doubt and health: Exploring the potential dark side of religion. *Sociology of Religion*, 65(1), 35-56. <https://doi.org/10.2307/3712506>
- Krause, N. (2006). Religious doubt and psychological well-being: A longitudinal investigation. *Review of Religious Research*, 47(3), 287-302.
- Kula, T. (2006). *Ergenlerde dini düşüncede yaşanan güçlükler: Bir Diyarbakır örneği*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Cumhuriyet Üniversitesi.
- Lawton, L. E., & Bures, R. (2001). Parental divorce and the "switching" of religious identity. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 40(1), 99-111. <https://doi.org/10.1111/0021-8294.00041>

- Mehmedoğlu, A. U. (2013). *İnanç psikolojisine giriş*. Çamlıca Yayınları.
- Morgan, Clifford T. (1988). *Psikolojiye giriş*. (H. Arıcı vd, Çev.). Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yayınları.
- Ok, Ü. (2005). Dini düşüncede yaşanan stresin (şüphe, uyumsuzluk, çelişki vb.) boyutları. *Dini Araştırmalar Dergisi*, 8(22), 11-40.
- Osmani, M. (2014). *Makedonya'da yaşayan gençlerde dini şüphelerin kaynakları ve etkileri (Kalkandelen örneği)*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Uludağ Üniversitesi.
- Öner, H. (2020). *Ergenlik döneminde dini şüphe ve sorgulamalar: Lise öğrencileri üzerinde nitel bir araştırma*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Pargament, K. I., Koenig, H. G., Tarakeshwar, N. Ve Hahn, J. (2001). Religious Struggle as a predictor of mortality among medically ill elderly patients: A 2-year longitudinal study. *Archives of Internal Medicine* 181(15), 1881-1885. doi:10.1001/archinte.161.15.1881
- Pazarlı, O. (1972). *Din psikolojisi*. Remzi Kitabevi.
- Peker, H. (2016). *Din psikolojisi*. Çamlıca Yayınları.
- Sevinç, K. (2017). *İnançsızlık psikolojisi*. Çamlıca Yayınları.
- Sevinç, K. (2020). *Kavram atlası: Din psikolojisi II*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Siddle, R., Haddock, G., Tarrier, N., & Faragher, E. B. (2002). Religious delusions in patients admitted to hospital with schizophrenia. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology*, 37(3), 130-138. <https://doi.org/10.1007/s001270200005>
- Silber, T.J. ve Reilly, M. (1985). Spritual and religious concerns of hospitalized adolescent. *Adolescence* 20(77), 217-224.
- Şahin, A. (2006). Din kaynaklı stres üzerine bir araştırma. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 21(21), 147-180.
- Vergote, A. (1978). "Çocuklukta Din". (E. Fırat, Çev.). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22, 315-329.
- Vergote, A. (1981). Ergenlikte Din. (E. Fırat, Çev.). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 26, 583-592.
- Yavuz, K. (2013). *Günümüzde inancın psikolojisi*. Boğaziçi Yayınları.
- Yapıcı, A. (2020). Şüphe ve inanç kıskacında gençlerin din ve dindarlık algıları. *İlahiyat Akademi Dergisi* 12, 1-44.

Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Etik Bildirim	dergi@isavak.org

Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes – Turnitin
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Complaints	dergi@isavak.org

Evde Sürdürülebilirlik: Doğal Aile Dinamikleri ve Çevresel Sorumlulukların Birleşimi¹

Sustainability At Home: Combining Natural Family Dynamics And Environmental Responsibilities

Dr. Öğr. Üyesi Roza SÜLEYMANOĞLU

Doğuş Üniversitesi

r.suleymanoglu@gmail.com

RCID: 0000-0003-2649-7572

Giriş

Günümüzde çevresel sorunlar giderek artmakta ve sürdürülebilirlik, yaşamın her alanında önemli bir rol oynamaktadır. Evlerimiz ise sürdürülebilirlik çabalarımızın ve modern yaşamın merkezi konumundadır. Doğal kaynakların tükenmesi, çevresel kirlilik ve iklim değişikliği gibi çevresel tehditlerle karşı karşıya kalındığı bu dönemde, bu sorunların giderilebilmesi ya da bu sorunlarla mücadele edilebilmesi ve gelecek nesillere yaşanılabilir bir dünya bırakabilmesi için evlerimizde sürdürülebilirlik ilkelerinin benimsenmesi önemlidir.

Bu çalışma, evde sürdürülebilirlik konusunu ele alarak doğal aile dinamiklerinin ve çevresel sorumlulukların birleşimini vurgulamayı amaçlamaktadır. Geleneksel aile yapıları, ev içi karar alma süreçlerinden günlük alışkanlıklara kadar pek çok yönüyle sürdürülebilirlik çabalarını etkilemektedir. Bu nedenle aile üyelerinin nasıl bir araya gelerek çevresel sorumluluklarının da yerine

¹ Bu çalışma 10-12 Mayıs 2024 tarihinde Uluslararası Aile Sempozyumu II: Küresel Tehditler Karşısında Aile Sempozyumu'nda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

getirebilecekleri ve sürdürülebilir yaşam tarzlarını benimseyebilecekleri araştırmaya değer bir konudur. Bu bağlamda, sürdürülebilirlik bilincinin ev içi ilişkilere, tüketim alışkanlıklarına ve çocuk yetiştirme pratiklerine nasıl yansıdığına odaklanılmaya çalışılmıştır. Özetle, evde sürdürülebilirlik çabalarının aile birliğini güçlendirme potansiyelini ve çevresel etkilerinin değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Çalışmada literatür taraması yöntemi benimsenmiş; mevcut araştırmalar ve bilgiler incelenerek ev içi sürdürülebilirlikle ilgili aile dinamikleri, çevresel sorumluluk ve ev içi alınabilecek önlemler gibi konularda teorik çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır. Ayrıca literatür araştırmasının sonucunda elde edilen bulgular, evde sürdürülebilirlik çabalarının önemini, yansımalarını ve aile içi ilişkilere potansiyel etkilerini vurgulamaktadır.

Kavramlar Üzerine

2008 yılında 4 kişi olan ortalama hane halkı büyüklüğü, 2020 yılında 3,30'a düşmüştür (TÜİK, 2021) ve giderek azalarak 2023 yılında 3,17'ye gerilemiştir. Türkiye'de aile yapısının %64,5'ini tek çekirdekli aileler oluşturmaktadır. Son yıllarda geniş aile yapısının oranı azalırken, tek kişilik hane oranı %19,4'e yükselmiştir. Benzer şekilde parçalanmış aile yapılarının da arttığı gözlenmektedir. Tek kişilik haneler ve tek ebeveynli haneler bu yapıların büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan hanehalklarının oranı %10,3'tür (TÜİK, 2023). Son yıllarda, boşanma oranlarındaki artış ve diğer faktörler nedeniyle tek ebeveynli ailelerin sayısında artış yaşanmaktadır. OECD ülkelerinde, ailelerin %15'inin tek ebeveynli olduğu belirtilmiştir. Tek ebeveynli ailelerin büyük bir kısmını %7,5'lik oranla kadınlar oluşturmaktadır (Atıla Demir ve Genç Çelebi, 2017).

Türkiye'de hane halkı yapısının değişimi ve tek ebeveynli ailelerin sayısındaki artış sürdürülebilirlik açısından bazı zorluklar ve fırsatlar ortaya çıkarmaktadır. Örneğin, hane halkı büyüklüğünde azalma, kaynakların daha az sayıda kişi tarafından daha fazla tüketilmesi anlamına gelebilir. Yemek pişirme ve temizlik gibi ihtiyaçlar için aynı miktarda suyu kullanmak ya da gıda israfını azaltmak için genellikle paketlenmiş veya işlenmiş ürünlere daha fazla başvurulması söz konusu olabilir. Bu ürünlerin üretimi ve taşınması daha fazla enerji ve kaynak tüketimi gerektirir. Hane halkı büyüklüğünde azalma, toplam tüketimde bir azalma sağlasa da birey başına düşen kaynak tüketimini

artırma riski vardır. Diğer açıdan ise daha küçük hanelerin, büyük paketlerdeki ürünler yerine ihtiyaçlarına uygun daha küçük boyutlardaki ürünleri tercih etme ihtimali daha az ambalaj atığının üretilmesine neden olacaktır. Ambalaj atığı ve gıda atığı noktasında azalma, bir fırsat olarak görülebilir.

Sosyal, insani ve küresel düzeyde 21. yüzyılın en önemli kavramlarından biri de sürdürülebilirliktir (Sapporo Sustainability Declaration, 2008). Sürdürülebilirlik, insanların sistemdeki diğer canlıları düşünerek onların yaşam süreçlerini tehlikeye atmaması ve kaynakların sürdürülebilirliğine azami dikkat göstererek kaynakları kullanmasıdır (Yazar, 2006, s. 3). İnsanın mevcut refahının gelecekteki durumuna odaklanan sürdürülebilirlik; kaynaklar, enerji ve çevre açısından ele alınmaktadır (Sapporo Sustainability Declaration, 2008, s. 11). Zira sürdürülebilirliğin temeli bireyin sorumluluklarının belirli sınırlar içinde tutularak insanlar ile çevre arasındaki ilişkinin dizayn edilmesine dayanmaktadır.

Sürdürülebilirlik, sosyal ve ekonomik kaygılar kadar çevresel yapıyla da ilişkili içerisindedir. Ekolojik boyutuyla çevrenin korunması amaçlansa da ekonomik boyutuyla tüketime vurgu yapılmaktadır. Sürdürülebilirlik, sürdürülebilir tüketim olgusunun da tartışılmasına zemin hazırlamıştır. Bu tartışmanın sürdürülmesinde Karalar ve Kiracı'nın belirttiği gibi çevresel sorunlar da etkilidir. Çevre kirliliğinin artması, küresel ısınma sorununun giderek hissedilmeye başlanması, ozon tabakasındaki deliğin yol açtığı problemler ve su ile gıda konusunda kıtlık belirtilerinin ortaya çıkması gibi sorunlar sürdürülebilir tüketim davranışlarının gerekliliğini ortaya koymaktadır (2011, s. 65). Çevresel sorunlar, sürdürülebilir tüketim olgusunun tartışılmasına yol açtığı gibi evde sürdürülebilirlik konusunda da dikkat edilmesi gerektiğini göstermektedir. Çünkü tüm bu ev içi sürdürülebilirlik uygulamaları, çevresel tehditlerin giderilmesine katkıda bulunarak sürdürülebilir bir yaşam tarzı sağlamaktadır.

Sürdürülebilir tüketim, çok farklı tanımlamalara sahip olmasına karşın özetle “çevre dostu tüketim”dir. Daha yeşil ve çevre dostu ürünlerin tüketimi, satın alınması ve kullanılması yoluyla çevreye duyarlı olmak; çevre dostu olmayan ürünlerin kullanımını reddetmek, tüketimi azaltmak, yeniden kullanmak ya da geri dönüştürmek gibi sürdürülebilir imha uygulamalarını takip etmek şeklinde tanımlanmaktadır (Lee ve ark., 2015). Esasen sürdürülebilir tüketim, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada bir araçtır. Sürdürü-

lebilir kalkınma (Karalar & Kiracı, 2011) ise “bugün var olan bireylerin kendi gereksinimlerini giderirken gelecek kuşakların gereksinimlerini giderme yeteneğini elinden almadan, şimdiki kuşağın gereksinimlerini gideren kalkınma” olarak tanımlanmıştır. Bu tanımdan hareketle sürdürülebilir kalkınmanın temelinde doğal kaynakların korunmasının görüşünün yattığı ve bunun da sürdürülebilir tüketim olmadan mümkün olamayacağı görülmektedir.

Doğal kaynakların hızla tüketildiği ve çevrenin hızla kirlendiği aşıkardır. Dünya Ekonomik Forumu Risk Raporu’nda önümüzdeki on yıl içerisinde “biyoçeşitlilik kaybı” en etkili ikinci risk olarak değerlendirilmektedir (World Economic Forum, 2020). Bu riskin önlenmesi için çevre, hem birey hem de devlet tarafından korunma altına alınmalıdır. Keza Türkiye’de 1982 Anayasası’nın 56. maddesi, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkını vurgulayarak, çevreyi geliştirme, koruma ve kirlenmeyi önleme sorumluluğunu hem devlete hem de vatandaşlara yüklemektedir. 1983’te çıkarılan 2872 sayılı Çevre Kanunu da benzer şekilde devlete ve bireylere sorumluluk yüklemektedir. İlgili kanunun 1. maddesinde çevre, bütün canlıların ortak varlığı olarak tanımlanmış ve sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilir çevre ilkeleri doğrultusunda korunması amaçlanmıştır. Bu maddeler, evde sürdürülebilirliği teşvik etmek açısından önemli bir çerçeve sunmaktadır. Çünkü evde sürdürülebilirlik, bireylerin çevreyi korumak ve geliştirmek için günlük yaşamlarında alabilecekleri önlemleri içermektedir. Bu bağlamda aile içi sürdürülebilirlik uygulamalarının gözden geçirilmesi faydalı olacaktır.

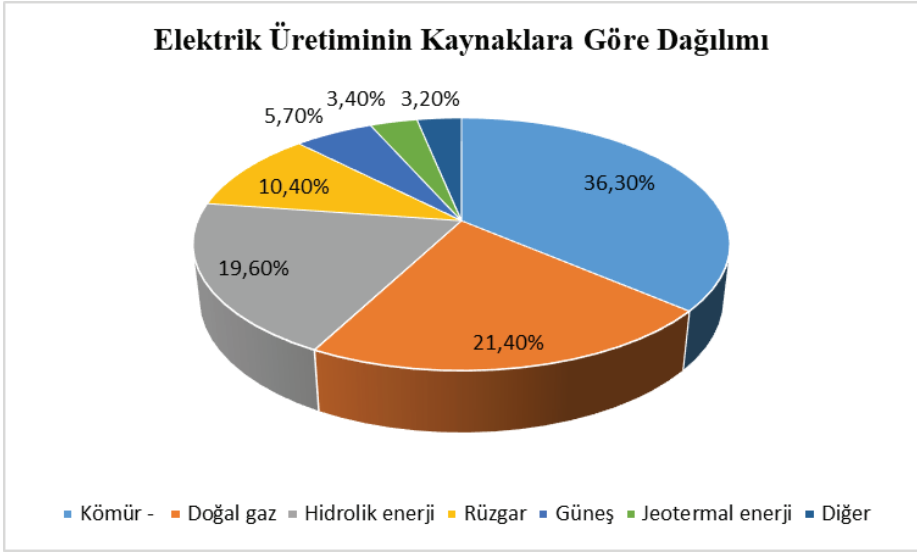
Aile İçi Sürdürülebilirlik Uygulamaları:

Aile içi sürdürülebilirlik uygulamaları, çevresel etkinin azaltılması, kaynakların daha verimli kullanılması ve gelecek nesillere yaşanabilir bir dünya bırakma sorumluluğunun bir parçası olarak giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Aile içi sürdürülebilirlik uygulamalarının; enerji tasarrufu ve verimliliği, atık azaltma ve geri dönüşüm, su tasarrufu, çevre dostu alışveriş yöntemlerinin benimsenmesi, yerel mevsimlik ürünlerin ve ikinci el ürünlerin tercihi ile ambalaj atıklarının azaltılması gibi tüketim alışkanlıklarını, eğitim çalışmaları ile sürdürülebilir yaşam ve farkındalığın artırılması gibi birçok boyutu vardır. Bu boyutların, sürdürülebilirliğin sağlanması ve çevre dostu bir yaklaşımın benimsenmesi açısından detaylı bir şekilde izahı önemlidir.

Enerji Tasarrufu ve Verimliliği

Başlıca enerji kaynağı olan fosil yakıtlar, hızla azalmaktadır. Enerji üretimi ve tüketimi sırasında oluşan sera gazı emisyonları, küresel ısınma ve iklim değişikliğinin başlıca etkenleri arasındadır. Ülkemiz enerji ihtiyacının yaklaşık %70'ini ithal kaynaklardan sağlamaktadır ve bu durumdan kaynaklanan riskler artmaktadır (Yumurtacı & Hacı Dönmez, 2013, s. 38). Petrol ve kömür gibi fosil yakıtların tükenmeye başlaması, sera gazı emisyonlarının küresel ısınma ve iklim değişikliğine neden olması, tüketilen enerjinin yarıdan fazlasının döviz karşılığında satın alınması, evde tüketilen enerjinin önemli harcama kalemlerinden biri olması ve aile bütçesini büyük ölçüde etkilemesi, gelecek nesillere yaşanabilir bir dünya bırakabilmek gibi nedenler enerjiyi verimli kullanmamız gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.

Enerji üretiminin kaynaklara göre dağılımı incelendiğinde, kömür ve doğal gazın, diğerlerine göre daha yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir.

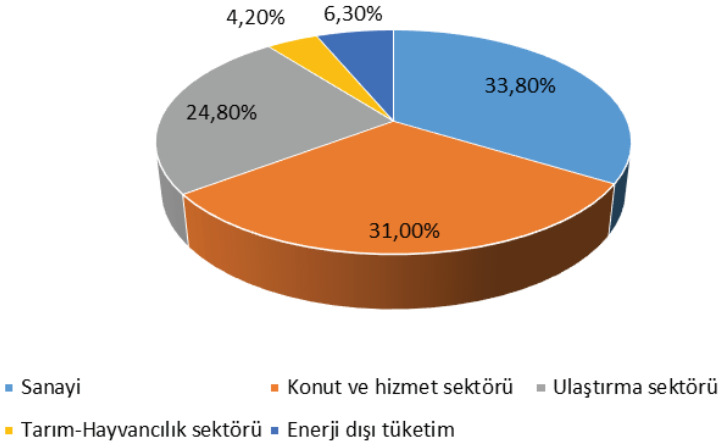
Şekil 1: 2023 Yılı Elektrik Üretimin Kaynaklara Göre Dağılımı (Enerji ve Tabii Kaynakları Bakanlığı, 2023).

Yukarıda belirtildiği gibi fosil yakıtların azalması söz konusudur. Bu azalma, enerji maliyetlerini artırabilmektedir. Bu duruma ek olarak fosil yakıtların kullanılması, insan sağlığını olumsuz etkilemekte ve hava kirliliğine yol aç-

makta, kötü hava kalitesi de ev içinde daha fazla filtreleme ve hava temizleme ihtiyacını açığa çıkarmaktadır.

Sektörlere göre nihai enerji tüketimi dikkate alındığında sanayi sektöründen sonra tüketim, en fazla konut ve hizmet sektöründe yaygındır.

Sektörlere Göre Nihai Enerji Tüketimi (2021)

Şekil 2: Sektöre göre Nihai Enerji Tüketimi (2021) (Enerji ve Tabii Kaynakları Bakanlığı, 2023).

Evlerde harcanan enerji, Türkiye’de enerji tüketiminin %26’sını oluşturmaktadır (Yumurtacı & Hacı Dönmez, 2013, s. 40). 2023 yılına gelindiğinde konut ve hizmet sektörünün tüketiminin %31’e yükseldiği görülmektedir.

Bina sektörünün dünya genelinde nihai enerji tüketimindeki payı %30’u, küresel elektrik tüketimindeki payı ise %50’yi geçmektedir ve küresel karbon emisyonlarının üçte birinden bina sektörü sorumludur. Türkiye’de konut binaları toplam binaların %86,8’ini oluşturmaktadır (Kabakçı, 2018).

Konut ve ticari binalarda son kullanılan enerji tüketimine bakıldığında, ısıtma ve soğutmanın (havalandırma dahil), enerjiyi yoğun olarak kullandığı görülmektedir. Isıtma ve soğutmayı sırasıyla aydınlatma, elektronik cihazlar ve yemek pişirmek takip etmektedir. Isıtma, soğutma ve aydınlatma, ABD ve OECD ülkelerinde konut enerji tüketiminin %75’ini ve ABD’de son kullanım ticari enerji tüketiminin %61’ini oluşturmaktadır (Martinez, Ebenhack & Wagner, 2019, s. 234). Bu veriler, iyi bir yalıtımın yapılmasının, enerji verimli

sistemlerin kullanılmasının ve enerji tasarruflu aydınlatmalardan faydalanılmasının enerji tüketimini önemli ölçüde azaltacağı ve sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşılmasına katkı sağlayacağı sonucuna götürmektedir.

1950'den bu yana imzalanan sekiz uluslararası ticaret anlaşması, dünya genelindeki ekonomik büyümenin temel nedenlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Ekonomik büyümeye ek olarak küreselleşme yaşam tarzlarında ve refah seviyelerinde değişiklikler yaşanmasına neden olmuştur. Özellikle çok uluslu şirketlerin sınır ötesi ucuz işçilikten faydalanması, üretimde kullanılan hammadde ve malzemelerin fiyatlarını ve taşımacılık maliyetlerini azaltarak, ürün fiyatlarının düşmesine neden olmuştur. Bu durum, tüketim seviyesinin artmasını sağlamıştır. Örneğin, elektrikli ev aletleri ve elektronik cihazlar (televizyon, bilgisayar, DVD vb.) hemen her evde birden fazla sayıda bulunacak kadar yaygın hale gelmiştir (Karalar & Kiracı, 2011, s. 65).

Bu yaygınlık, enerjinin yaklaşık %20'sinin elektrikli ev aletlerini tarafından tüketilmesi sonucunu doğurmuştur. Ev içi elektrik tüketiminde ilk sırayı buzdolabı alırken sonrasında sırasıyla aydınlatma, elektrikli fırınlar, televizyon, çamaşır makinası, bulaşık makinası, ütü, elektrikli süpürge ve saç kurutma makinesi gelmektedir. Bu tüketimi en aza indirebilmek için enerji verimli ev aletlerinin kullanımının tercih edilmesi önemlidir (Yumurtacı ve Hacı Dönmez, 2013, s. 40).

Enerji tasarrufu, aile içi sürdürülebilirlik uygulamalarının temelini oluşturmaktadır. Bu tasarruf hem çevreyi korumaya yardımcı olmakta hem de ev haneleri için maliyetleri düşürmektedir. LED ampuller kullanmak, enerji tasarruflu ev aletleri satın almak ve yalıtımı iyileştirmek enerji kullanımını önemli ölçüde azaltmaktadır.

Enerji verimliliğini sağlayabilmek dikkat edilmesi gereken diğer bazı hususlar aşağıda yer almaktadır:

- **Isıtma ve Soğutma Sistemlerinin Akıllı Kullanımı:** Evlerdeki enerjinin büyük bir kısmı ısıtma ve soğutma için harcanır. Programlanabilir termostatlar kullanarak, gereksiz yere ısıtma veya soğutma yapılmasının önüne geçilebilir. Ayrıca, kapı ve pencerelerdeki hava sızıntılarını önlemek için contalar kullanılabilir.
- **Elektrikli Ev Aletleri:** Enerji verimliliğini ve tasarrufu sağlayan A++ gibi enerji sınıfına sahip elektronik aletler tercih edilmelidir.

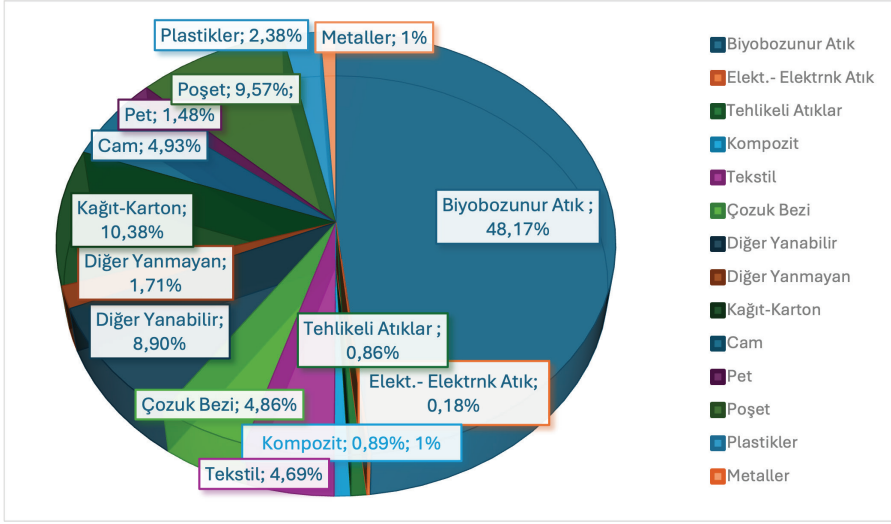
Atık Azaltma ve Geri Dönüşüm

Atık azaltma ve geri dönüşüm, entegre atık yönetiminin birer parçasıdır. Atık oluşumunun önlenmesi her zaman ve her koşulda mümkün olmadığı için atık miktarının azaltılması, tekrar kullanmak ve geri dönüşüm gibi uygulamalar sürdürülebilir atık yönetiminin sağlanması için gereklidir. Burada önemli olan noktalardan bir tanesi, özellikle geri kazanılmak istenilen atıkların, çevreye duyarlı ve ekonomik biçimde dönüştürülmesi gerekliliğidir.

Hava, su ve kara ekosistemleri, üretim ve tüketim süreçlerinden kaynaklanan kirliliğin depolandığı alanlar olarak kullanılmaktadır. Örneğin, 2000'li yılların başlarında dünya genelinde şehirlerde yaşayan 2.9 milyar insan yılda 680 milyon ton katı atık üretmekteydi (kişi başına günlük 0.64 kg); bu miktarın 2025 yılında 2.2 milyar tona (kişi başına günlük 1.42 kg) ulaşacağı öngörülmektedir (Hoornweg & Bhada-Tata, 2012). Evdeki atıkların azaltılması ve geri dönüşüm, kirliliği kontrol etmek ve çevre üzerindeki olumsuz etkileri azaltmak için önemli stratejilerdir. Atık azaltma, kaynakların daha verimli kullanılmasını ve gereksiz tüketimin önlenmesini hedefler. Geri dönüşüm ise atık materyallerin tekrar kullanıma kazandırılarak doğal kaynakların korunmasına yardımcı olur. Geri dönüşüm, ambalaj atıklarını ayırmak, geri dönüştürülebilir ürünleri tercih etmek ve yerel geri dönüşüm programlarına katılmak gibi yollarla desteklenebilir.

Türkiye'de 29,4 milyon tonu tehlikeli olmak üzere toplam 109,2 milyon ton atık oluşturulmaktadır. Hanehalklarının toplam atık miktarı 2020 yılında 28 milyon 635 bin 018 iken 2022 yılında bu rakam 26 milyon 820 bin 352'ye düşmüştür. Atık işleme tesislerinde 133,2 milyon ton atık işlenmiştir. Beraber yakma tesislerinde 3,2 milyon ton atık yakılarak enerji geri kazanılmıştır. Kompost tesislerinde 120 bin ton atık geri kazanılırken geri kazanım tesislerinde ise toplam 48,5 milyon ton metal, plastik, kağıt, mineral gibi atıklar geri kazanılmıştır (TÜİK, 2022).

Atık oluşumu illere göre farklılaşmaktadır. Örneğin, 16 milyona dayanan nüfusuyla bir mega kent olan İstanbul özelinde baktığımızda katı atık kompozisyonunun aşağıdaki şekilde olduğu görülmektedir:

Şekil 3: İstanbul İlinde Katı Atık Kompozisyonu, 2022 (İstanbul Valiliği, 2023).

Atıkların neredeyse yarısı biyobozunur atıklardan oluşmaktadır. Bu nedenle, İstanbul'da organik atıkların geri dönüşümü ve kompostlama potansiyeli yüksektir. Zira kağıt-karton atıkların oranının da yüksek olması geri dönüşümünün etkin bir şekilde yapılması gerekliliğini açığa çıkartmaktadır. Poşet atıklarının yüksek olması, poşet kullanımının yaygın olduğu ve poşet kullanımını sınırlamak için marketlerde alınacak poşetlere yönelik ücret ödenme politikasının gerekli fakat yeterli olmadığını göstermektedir.

Bir başka kaynakta ise katı atıkların %25'inin, sıvı atıkların ise %20'sinin yapı-insan kaynaklı olduğu ifade edilmiştir (Kabakçı, 2018?). İnsan faaliyetlerinden kaynaklarının atıkların fazla olması, tüketim alışkanlıklarının ve atık yönetimi bilincinin geliştirilmesi zorunluluğunu ortaya koymaktadır.

Dünya genelinde bakıldığında hane içinde önemli bir atık kalemini, bebek bezlerinin oluşturduğu görülmektedir. İstanbul'da atık kompozisyonunun %4,86'sını çocuk bezi oluşturmaktayken 2023 yılında dünya genelinde yaklaşık 90 milyon ton atığın bebek bezi tarafından oluşturulması beklenmekteydi (Pelitli, 2023). Bebek bezleri, genellikle biyolojik olarak parçalanmamakta ve toksik maddelerin çevreye yayılmasına neden olmaktadır.

Evsel atıkların azaltılması ve doğru şekilde yönetilmesi, çevresel etkimizi

azaltmanın önemli bir yoludur. Plastik kullanımını azaltmak, kompost yapmak ve geri dönüştürülebilir malzemeleri doğru şekilde ayrıştırmak bu sürecin bir parçasıdır. Bu minvalde aşağıdaki hususlara dikkat edilebilir:

- **Plastik Kullanımını Azaltma:** Tek kullanımlık plastik ürünlerden kaçınmak, poşet yerine bez torbalar ya da fileleri tercih etmek, çok kullanımlık çantalar, şişeler ve kaplar kullanmak plastik atığını azaltmaya yardımcı olur.
- **Kompostlama:** Evde organik atıkların kompostlanması, mutfak ve bahçe atıklarını değerli bir gübreye dönüştürmektedir. Bu, atıkların azaltılmasına ve toprak kalitesinin iyileştirilmesine katkıda bulunur.
- **Geri Dönüştürülebilir Ürünleri Ayırma:** Ev içi oluşan atıklardan camlar, kağıtlar, piller, kullanılmış atık yağlar vb. ayrı bir şekilde muhafaza edilerek geri dönüşüm sürecine kazandırılabilir. Ayrıca bebek bezleri de diğer atıklardan ayrıştırılarak bertaraf edilmelidir.

Su Tasarrufu

Su döngüsü, biyokimyasal süreçlerde hayati bir rol oynar. Su, ekosistemlerin sürdürülebilirliğini destekler, bitki gelişimine katkı sağlar ve çeşitli türler için bir yaşam alanı oluşturur. Ayrıca tortu, besin ve kirleticileri taşıyarak küresel biyokimyasal döngülerde önemli bir işlev üstlenir (Acreman, 1998). Bunun yanı sıra, insan yerleşimleri de suya büyük ölçüde bağımlıdır. Zira tatlı su kaynaklarındaki kıtlığın artan taleple birleşerek insanlığın sürdürülebilir gelişimini tehdit ettiği ileri sürülmektedir (Mekonnen & Hoekstra, 2016).

Türkiye’de toplam su kullanımı 57 milyar m³’tür. Sulamada 44 milyar m³, içme, kullanma ve sanayide 13 milyar m³ su tüketilmektedir. Türkiye’de yıllık ortalama yağış miktarı yaklaşık 574 mm’dir ve bu, yılda ortalama 450 milyar m³ suya denk gelmektedir. Günümüz teknik ve ekonomik koşulları göz önüne alındığında, çeşitli amaçlar için kullanılabilecek yıllık yerüstü suyu potansiyeli ortalama 94 milyar m³ olarak belirlenmiştir. Buna ek olarak, yeraltı suyu potansiyeli yılda 18 milyar m³ olarak hesaplanmıştır. Böylece, Türkiye’nin toplam kullanılabilir yerüstü ve yeraltı su potansiyeli yılda ortalama 112 milyar m³ olup, bunun 57 milyar m³’ü kullanılmaktadır. Kişi başına düşen yıllık kullanılabilir su miktarı 2000 yılında 1.652 m³ iken, 2009 yılında 1.544 m³, 2021 yılında 1.323 m³ ve 2022 yılında ise 1.322 m³ olarak kaydedilmiştir.

(Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2023). Türkiye’de su potansiyeli fazla olmasına rağmen, bu potansiyelin yaklaşık yarısı kullanılmaktadır. Ayrıca 2000 yılından bu yana kişi başına düşen yıllık kullanılabilir su miktarının azaldığı görülmektedir. Bu düşüşe, nüfus artışı bir gerekçe olabileceği gibi su kıtlığı riskinin de gündemde tutulması gerekmektedir. Bu nedenle su yönetimi politikalarının ve su tasarrufu stratejilerinin belirlenmesi, su kaynaklarının planlaması için önemlidir.

Su kaynaklarının yaklaşık %25’i binalarda tüketilmektedir (Kabakçı, 2018?). Su, evlerde %35 oranında banyoda, %30 tuvalette, %20 bulaşık ve çamaşır yıkamada, %10’u yemek pişirme ve içme suyu, %5’i ise temizlik amacı ile kullanılmaktadır (Öztürk, 2018).

Su, kıymetli bir kaynaktır ve su tasarrufu, sürdürülebilir bir evin önemli bir yönüdür. Ev içinde suyu tasarruflu kullanmak için aşağıdaki önlemler alınabilir:

- **Düşük Akışlı Musluk ve Duş Başlıkları:** Bu cihazlar, kullanılan su miktarını azaltmakta fakat kullanıcı deneyiminden ödün vermemektedir. Bu başlıklar, özellikle kırsal bölgelerde ve su kıtlığının olduğu alanlarda önemli bir tasarruf sağlamaktadır. Öztürk (2018)’e göre klasik musluklar yerine kolay açılıp kapanabilen havalandırıcılı, düşük akımlı musluklar kullanılması durumunda su tüketimi %25 azalmaktadır.
- **Yağmur Suyu Toplama Sistemleri:** Yağmur suyunu toplamak ve bahçe sulama, araç yıkama veya tuvalet sifonlarında kullanmak su tasarrufu sağlamaktadır. Ayrıca Öztürk (2018)’e göre yağmurlama sistemlerinin sızdırmazlık kontrollerinin de sıklıkla yapılması gerekmektedir. Zira bu işlem ayda 2.250 lt suyu kurtarmaktadır.
- **Muslukların ve Rezervuarın Tadilatının Düzenli Yapılması:** Evlerde veya işyerlerinde bulunan bir musluk ya da rezervuar saniyede bir damla su sızdırıyorsa, yılda en az 12.500 litre su israf edilmektedir. Bu nedenle, su sızdıran musluk ve rezervuarlar tamir edilmelidir (Öztürk, 2018).
- **Yüksek Verimli Tuvaletlerin Kullanımı:** Ultra düşük akımlı rezervuar ya da kademeli rezervuar ile su tüketimini ayda 960-1.200 litreye kadar düşürmek, diğer bir ifadeyle tuvaletlerdeki su tüketimini %75 azaltmak mümkündür (Öztürk, 2018).
- **Banyoda Su Tüketimi:** Küvet doldurmak yerine duş almayı tercih et-

mek su tüketimini yaklaşık %25 azaltmaktadır. Ortalama 4-5 dakikalık bir duş ile 55 litrelik su tasarruf edilmektedir. Daha az su tüketen eko-duş başlıklarının da tercih edilmesi gerekmektedir (Öztürk, 2018). Su ısınana kadar akan soğuk su kovada toplanarak temizlik suyu olarak kullanılabilir, vücudun sabunlanması ya da saçın şampuanlanması esnasında su kapatılabilir.

- **Dış Fırçalama ve Tıraş Olma:** Ortalama 3 dakika süren bir dış fırçalama için açık bırakılan musluktan yaklaşık 15 lt su israf olmaktadır. Dış fırçalarken musluğun kapatılması ve bir bardak su ile dişlerin çalkalanması durumunda 9.100 lt su tüketimi önlenmektedir (DİSKİ, 2023).
- **Mutfakta Su Tüketimi:** Buzluktaki yiyeceklerin ve diğer donmuş gıdaların buzunu eritmek için suyun kullanılmaması, bu türler gıdaların buzdolabının normal gözünde bekletilerek çözülmesi, bulaşıkların elde yıkanmaması, makineye konmadan önce temizlenmesi durumunda akan suyun değil de leğene konmuş suyun kullanılması, meyve ve sebzeleri yıkarken musluğun altına bir leğenin konması ve atık suyun, temizlik ya da çiçek sulama gibi alanlarda kullanılması tercih edilebilir (DİSKİ, 2023).

Çevre Dostu Alışveriş ve Tüketim Alışkanlıkları

Çevre dostu alışveriş ve tüketim alışkanlıkları başlığı kapsamında, ambalaj atıklarının azaltılması, yerel ve mevsimlik ürünlerin tercih edilmesi ve ikinci el ürünlerin satın alınması uygulamalarına yer verilmiştir.

Türkiye genelinde hanehalklarının tüketim amaçlı yaptığı harcamalar içinde en yüksek pay %22,8 ile gıda ve alkolsüz içkilere ayrılmıştır. Bu harcamada kalemini sırasıyla konut ve kira (%22,4), ulaştırma (%21,3), mobilya ve ev eşyaları (%6,4), lokanta ve oteller (%5,8), giyim ve ayakkabı (%4,9) izlemektedir (TÜİK, 2023). Bu durum giyim, ayakkabı, ev eşyası gibi harcamaların yüksek bir gider kalemi olmadığını göstermektedir fakat bu alanlarda ikinci el ürünlerin tercih edilmesi, sadece sürdürülebilir tüketim açısından değil, aile bütçesine de katkı vereceği söylenebilir.

Gıda ihtiyacının artmasıyla birlikte küresel olarak büyüyen gıda sektörü, çevre kirliliği, toprakların verimsizleşmesi, uzak bölgelere yapılan nakliyatın ekolojik zararları ve aşırı su tüketimi gibi çevresel sorunlara yol açan uygula-

malardan sorumludur. Bu sebeple yiyecek-içecek sektöründe doğal kaynakların sürdürülebilir ve verimli kullanımı, sektörün çevresel zararlarının azaltılması açısından büyük önem taşır (Axelos ve ark., 2018). Bu nedenle gıda endüstrisi sera gazı emisyonlarını azaltmak, su israfını önlemek ve ekolojik zararları minimize edebilmek için iyileştirmeye ihtiyaç duyulan alanlardan biridir.

Tüketim alışkanlıklarının ambalaj atıklarının azaltılması yönünde de değiştirilmesi gerekmektedir. Çünkü ambalaj atıkları, dünya genelindeki en büyük katı atık kategorilerinden birini oluşturmaktadır. Ambalajlar, taşıdıkları ürün tüketildiğinde işlevlerini korusalar bile atık haline gelmektedir. Çevreye duyarlı üretim ve tüketim yöntemleri arasında yeşil ambalaj, çevre dostu ambalaj, sürdürülebilir ambalaj ve sıfır atık gibi konular öne çıkmaktadır. Bu çerçevede, geri dönüşüm, yeniden kullanılabilirlik (uzun ömürlü ambalaj) ve biyo-bozunabilirlik (kısa ömürlü ambalaj) gibi yöntemler geliştirilmektedir (Ersan, 2021).

Atıkların azaltılabilmesi için alınabilecek bazı önlemler şunlardır (Richardson, 2011):

- Birçok kez tamir edilebilen, tekrar kullanılabilen ve yeniden üretilen yüksek kaliteli ve dayanıklı ürünler geliştirmeli
- Belirli bir kullanım ömrü olan ürünlerde, kompostlanabilir, toksik olmayan ve çevre üzerinde olumlu veya nötr etkisi olan malzemeler kullanılmalı
- Geri dönüşüm, ileri dönüşüm ve yeniden üretim yoluyla etkin bir yeniden kullanım sistemi kurulmalı.

Hane üyelerinin de alışveriş yaparken çoklu paketlenmiş ürünlerden kaçınması ve kendi kaplarını kullanması, plastik ve diğer ambalaj malzemelerinin tüketimini azaltmaya yardımcı olacaktır.

Aile içi sürdürülebilirlik uygulamalarının bir diğer önemli yönünü oluşturan sürdürülebilir tüketimin ve çevre dostu alışverişin sağlanabilmesi için yerel ve mevsimlik ürünlerin tercihi de gereklidir. Yerel üreticilerden alışveriş yapmak ve mevsimlik ürünleri tercih etmek, uzun mesafelerden gelen ürünlerin neden olduğu karbon emisyonlarını azaltır. Ayrıca, yerel ekonomiye destek olur ve taze gıda tüketimini teşvik eder. Hass ve arkadaşları (2005)'nin belirttiği üzere yerel yetiştirilen mevsimsel yiyeceklerin tercih edilmesi sürdürülebilir tüketime örnektir.

İkinci el ürünlerin satın alınması da çevreye duyarlı alışverişin benimsenmesine yardımcı olmaktadır. İkinci el eşyaların satın alınması ve kullanılması, yeni ürünlerin üretimi sırasında ortaya çıkan endüstriyel atıklar ve çevre kirliliği gibi olumsuz çevresel etkileri azaltmaktadır. İkinci el ürünler arasında giysi, mobilya ve teknolojik aletler gibi ürünler yer alabilmektedir. Ayrıca bu ürünlerin tercihi tüketicilere çevre bilincinin aşılması açısından da önemlidir.

Günümüzde, yüksek kaliteli ve yeniden satılabilir giysilerin tek kullanımlık giysilere tercih edilerek sürdürülebilir bir tüketim davranışı sergilenmekte, tüketiciler, satın aldıkları ürünlerin yeniden satış değerini sağlamak için kullandıkları ürünlere daha iyi bakmakta ve böylelikle kullanım ve değişim ömürlerini de uzatmaktadırlar. Bu bağlamda, ikin el ürün kullanma davranışı tüketicilerin yeniden satış, geri dönüşüm, hediyeleşme, takas ve yeniden kullanım faaliyetlerinden oluşan bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır (Çelik Varol, 2022).

Yeşil Ulaşım

Temiz ve yenilenebilir enerji kaynaklarına olan eğilimin de artmasıyla birlikte sanayi ve hizmet sektörünün önemli bir bileşeni olan ulaştırma sektöründe de yenilebilir ve temiz enerji hem üretiminde hem de tüketiminde belirleyici olmuştur. Motorlu araçların egzozlarından çıkan gazlar, ulaşımın çevreyi olumsuz etkilemesine neden olmuş, çok amaçlı kamu mekanlarında karayolu trafiğinin de artması gibi unsurlar da gürültü kirliliğini artırmıştır. Çevresel yıkımı azaltabilmek ve kent içinde sürdürülebilirliğin sağlanmasında “yeşil ulaşım” adıyla yerel, merkezi ve küresel düzeyde önlemler alınmaktadır (Kaplan & Kaynak Özbahar, 2011).

Yeşil ulaşım, fosil yakıt kullanan ulaşım yöntemlerinin aksine, çevreye zarar vermeyen ve yenilenebilir veya alternatif enerji kaynaklarını kullanan ulaşım türleridir (DBSA, 2021). Klasik ulaşım sürecinin ekonomik, çevresel ve sosyal alanlara olumsuz etkisi vardır. Aileye yönelik etkileri ise sosyal ve ekonomik faktörlere kadar geniş bir yelpazeye ulaşmaktadır. Bu olumsuz etkileri azaltabilmek için ebeveynler, toplu taşıma ve bisiklet gibi çevreye duyarlı ulaşım seçeneklerini kullanabilir ya da yakın yerlere yaya olarak gitmeyi tercih edebilirler. Böylelikle sürdürülebilir yaşam alışkanlıklarını edinerek bu alışkanlıkları çocuklarına da miras bırakabilirler. Ayrıca bisiklet, yürüyüş

gibi alternatiflerin tercih edilmesi, araç trafiğini azaltmakla birlikte hava kalitesini ve dolayısıyla da genel yaşam kalitesini iyileştirecektir.

Özetle ailelerin ulaşım tercihleri çevresel ayak izlerini önemli ölçüde etkilemektedir. Toplu taşıma kullanmak, bisiklet sürmek veya yürümek, karbon emisyonlarını azaltmanın yanı sıra hava ve gürültü kirliliğini azaltmakta ve sağlığı da olumlu yönde etkilemektedir.

Sürdürülebilir Yaşam Eğitimi, Farkındalığı ve Aile

Sürdürülebilir kalkınma konusunda 8. sınıf öğrencilerine yönelik geri dönüşüm eğitimi verilmiş ve bu eğitimin öğrencilerin çevre bilinci üzerinde etkisi araştırılmıştır. Bu araştırma sonucu verilen eğitimin öğrencilerde çevre bilinci geliştirmede etkili olduğu görülmüştür (Yiğit, 2019). Literatürde eğitimlerin çocukların sürdürülebilirlik bilincine olumlu yönde etki ettiğine yönelik farklı çalışmalar da mevcuttur (Bolstad, 2003; Wright & Malone, 2008; Çelikbaş, 2016). Bu çalışmalardan hareketle özellikle aile içindeki çocukların, alacakları eğitimle sürdürülebilir yaşam konusunda farkındalığının artırılabilirliği söylenebilir.

Diğer bir ifadeyle sürdürülebilir yaşam pratiğinin aile içinde benimsenmesi ve gelecek nesillere aktarılması, eğitim ve farkındalık yoluyla sağlanabilir. Bu eğitimlerin aile içinde ve tüm aile üyelerine yönelik gerçekleştirilmesi gereklidir. Aile içi eğitimle sürdürülebilir yaşam hakkında konuşmak, çocuklara doğa sevgisi aşılamak ve onları çevre dostu aktivitelere teşvik etmek, gelecek nesillerin daha bilinçli olmasını sağlayacaktır.

Farkındalık çalışmalarında ise aile bireyleri olarak, çevresel sorunlara dikkat çeken etkinliklere katılmak ve sosyal medya gibi platformlarda bilgi paylaşmak gibi hususlara dikkat edilebilir.

Çocukların doğa ve çevre konularında farkındalığını artırmak ve onları geleceğin çevreci liderleri olarak yetiştirmek için sürdürülebilirlik önemli bir araç olarak kullanılabilir. Çocukları sürdürülebilirlik konusunda eğitme ve bilinçlendirme sürecinde kullanılabilecek bazı spesifik örnekler aşağıda yer almaktadır:

- **Doğa Yürüyüşleri ve Keşifler:** Okul bahçeleri, parklar veya çevredeki doğal alanlarda düzenlenen doğa yürüyüşleri ve keşif etkinlikleri, çocukların doğayı keşfetmelerini ve doğal çevrelerinin değerini anlamalarını sağlar.

larını sağlamaktadır. Bu etkinlikler sırasında çocuklar bitki ve hayvan türlerini tanıyabilir, su kaynaklarını inceleyebilir ve doğal döngüler hakkında bilgi edinebilirler.

- **Gerçek Hayattan Örnekler:** Sürdürülebilirlik kavramını somutlaştırmak için gerçek hayattan örnekler vermek önemlidir. Örneğin, çocuklara plastik atıkların deniz canlılarına zarar verdiğini gösteren videolar izletilebilir veya geri dönüştürülmüş malzemelerden yapılmış ürünlerin nasıl kullanılabileceği gösterilebilir.
- **Atık Yönetimi ve Geri Dönüşüm Projeleri:** Sınıf veya okul düzeyinde atık yönetimi ve geri dönüşüm projeleri düzenlemek, çocukların atık miktarını azaltma ve geri dönüşüm yapma alışkanlıklarını geliştirmelerine yardımcı olmaktadır. Örneğin, çocuklarla birlikte geri dönüşüm kutuları yapılabilir ve sınıf içinde geri dönüşüm malzemeleri ayrıştırılarak ayrıştırma işlemine katkı vermeleri sağlanabilir.
- **Bahçe ve Tarım Projeleri:** Okul bahçeleri veya topluluk bahçeleri oluşturarak çocuklara organik tarımın ve sürdürülebilir gıda üretiminin önemi öğretilir. Çocuklar, sebzelerin nasıl yetiştirildiğini gözlemleyebilir, toprak işleme ve bitki bakımı gibi beceriler öğrenebilir ve sağlıklı beslenmenin önemini anlayabilirler.
- **Enerji Tasarrufu ve Su İsrafının Önlenmesi:** Okulda veya evde enerji tasarrufu ve su israfının önlenmesi konusunda farkındalık yaratmak için çeşitli etkinlikler düzenlenebilir. Örneğin, çocuklarla birlikte enerji verimli cihazları tanınabilir veya suyun nasıl tasarruflu kullanılabileceği tartışılabilir.

Bu örnekler, çocukları sürdürülebilirlik konusunda eğitme ve bilinçlendirme sürecinde kullanılabilecek pratik yöntemlerdir. Bu tür etkinlikler, çocukların doğa sevgisi ve çevresel sorumluluklarıyla birlikte, sürdürülebilir bir gelecek için gereken bilgi ve becerileri kazanmalarına yardımcı olacaktır.

Görüldüğü üzere aile içi iletişim ve bilinçlendirme, sürdürülebilirlik konusunda önemli bir rol oynamaktadır. Evde sürdürülebilirlik uygulamalarını benimseme ve sürdürme sürecinde, aile üyeleri arasında etkili bir iletişim ve ortak bir bilinç oluşturulması gerekmektedir. Bu, aile bireylerinin çevresel sorumluluklarını anlaması, karar alma süreçlerine katılımı ve sürdürülebilir alışkanlıkların benimsenmesi açısından kritik öneme sahiptir.

Sonuç ve Öneriler

Sürdürülebilirlik, günümüzde hem çevresel hem de sosyal ve ekonomik açılardan önemli bir kavram haline gelmiştir. Gelecek nesillerin sağlıklı bir dünyada yaşamalarını sağlamak ve kaynakların sürdürülebilir bir şekilde kullanılmasını temin etmek, günümüzdeki toplumsal sorumluluklarımızın başında gelmektedir. Bu nedenle, sürdürülebilirlikte gelecek nesiller için bugünden planlama yapmak kaçınılmazdır.

Evde sürdürülebilirlik kavramı, aile dinamiklerini ve çevresel sorumlulukların birleşimini ele alarak önemli bir perspektif sunmaktadır. Literatür taraması ve yapılan araştırmalar, ailelerin çevresel sorumluluklarını yerine getirme konusundaki rolünü ve bu çabaların ev içi ilişkilere olan etkilerini vurgulamaktadır.

Sürdürülebilir tüketim alışkanlıklarının geliştirilmesi, enerji ve su tasarrufu gibi pratiklerin uygulanması ve çevre dostu yaşam alanlarının oluşturulması gibi adımlar, ailelerin çevresel etkilerini azaltmalarına ve daha sürdürülebilir bir gelecek için katkıda bulunmalarına olanak tanımaktadır.

Evde sürdürülebilirlik çabalarının, aile içi iletişimi güçlendirdiği, karar alma süreçlerini demokratikleştirdiği ve aile üyelerinin birbirleriyle daha fazla etkileşim halinde olmalarını sağladığı görülmektedir. Ayrıca çocukların sürdürülebilirlik konusunda eğitilmesi ve bilinçlendirilmesi, gelecek nesiller için çevresel duyarlılığı artırmakta ve aile içinde sürdürülebilir yaşam tarzlarının benimsenmesine katkı sağlamaktadır.

Sonuç olarak evde sürdürülebilirlik çabaları, aile birliğini güçlendiren, çevresel sorumluluğu teşvik eden ve gelecek nesiller için yaşanabilir bir dünya bırakma hedefine ulaşmamıza yardımcı olan önemli bir araçtır. Bu bağlamda, sürdürülebilirlik bilincinin aile içi ilişkilere entegre edilmesi ve evde sürdürülebilir yaşam tarzlarının benimsenmesi, küresel çevresel sorunlarla mücadelede etkili bir strateji olarak ön plana çıkmaktadır.

Bununla birlikte, ekonomik ve sosyal açılardan da sürdürülebilirlik sağlanmalıdır. Ekonomik olarak, adil gelir dağılımı, kaynakların verimli kullanımı ve yeşil ekonomiye geçiş gibi adımlar atılmalıdır. Sosyal olarak ise eğitim, sağlık, barınma gibi temel ihtiyaçlara erişimin sağlanması ve toplumsal adaletin güçlendirilmesi gerekmektedir.

Bu noktada, iş dünyasının da sürdürülebilirlik konusunda önemli bir rolü

vardır. Şirketler, çevre dostu üretim yöntemlerine geçmeli, atık ve emisyonları azaltmalı ve sosyal sorumluluk projelerine yatırım yapmalıdır. Bu şekilde, iş dünyası gelecek nesillere daha yaşanabilir bir dünya bırakma konusunda öncü rol üstlenebilir.

Kaynakça

- Acreman, M. (1998) "Principles of water management for people and the environment", In de Sherbinin, A., Dompka, V. and Bromley, L. (eds.), Water and Population Dynamics: Case Studies and Policy Implications, AAAS, Washington, DC, 25-48
- Axelos, M., Basinskiene, L., Darcy-Vrillon, B., Ruyck, H. D., Pou, A. M., Salaseviciene, A. and Huttunen, M. (2018). Assessment of Research and Innovation on Food Systems by European Member States. Standing Committee on Agricultural Research (SCAR) Strategic Working Group on Food Systems.
- Atila Demir, S. ve Genç Çelebi, Ş. (2017). Tek Ebeveynli Ailelerin Sorunları: Nitel Bir Araştırma. Yalova Sosyal Bilimler Dergisi. 8 (13). 111-128.
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (2023). Su Kullanımı. cevreseelgos-tergeler.csb.gov.tr/su-kullanimi-i-85738
- Çelik Varol, M. (2022). Bir Sürdürülebilirlik Örneği Olarak İkinci El Tüketim. Kritik İletişim Çalışmaları Dergisi. 1. 51-68.
- DBSA. (2021). How green transport can be a catalyst for economic development and growth. Green transport: A catalyst for economic development | DBSA
- DİSKİ (2023). Suyumuzu Boşa Kullanmayalım. Suyumuzu Boşa Kullanmayalım – DİSKİ Genel Müdürlüğü (diski.gov.tr)
- Ersan, M. (2021). Ambalaj Tasarımında Sürdürülebilir Bir Alternatif Olarak İleri Dönüşüm. 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum. 10(30). 679-692.
- Hass, W., Hertwich, E. Hubacek, K., Korytarova, K., Ometzeder, M., Weisz, H. (2005). The Environmental Impact of Consumption: Research Methods and Driving Forces. Program for Industrial Ecology. Austria.
- Hoornweg, D.; Bhada-Tata, P. (2012) What a Waste: A Global Review of Solid Waste Management, World Bank, Washington
- İstanbul Valiliği, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü (2023). İstanbul İli 2022 Yılı Çevre Durum Raporu. Ankara: İstanbul, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü.
- Kaplan, H. ve Kaynak Özbahar, Z. (2011). Yeşil Ulaşım Tür ve Düzenlemeleri: Yerel Yönetimlerin Yetki ve Sorumlulukları Yönünden Bir İrdeleme. Ulusal Toplu Ulaşım Sempozyumu ve Sergisi. İstanbul.
- Karalar, R. ve Kiracı, H. (2011). Çevresel Sorunlara Karşı Bir Çözüm Önerisi Olarak Sürdürülebilir Tüketim Düşüncesi. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler

Dergisi. 30. ss. 63-76.

- Lee, C. K. C., Levy, D. S. ve Yap, C. S. F. (2015). How does the theory of consumption values contribute to place identity and sustainable consumption? *International Journal of Consumer Studies*, 39 (6), 597-607. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/ijcs.12231>
- Martinez, D. M., Ebenhack, B. W. and Wagner, T. P. (2019). *Energy Efficiency, Concepts and Calculations*. Elsevier.
- Mekonnen, M.M.; Hoekstra, A.Y. (2016) Four billion people facing severe water scarcity, *Science Advances*, 2(2).
- Öztürk, M. (2018). *Evlerde ve İşyerlerinde %35 Daha Az Su Kullanma Kılavuzu*. Ankara: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı.
- Pelitli, V. (2023). Atık Bebek Bezlerinin Sürdürülebilir ve Döngüsel Yönetimi. *BAUN Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*. 25 (1). 317-330.
- Richardson, M. (2011). Design for Reuse: Integrating Upcycling into Industrial Design Practice. *International Conference on Remanufacturing*. 1-13.
- Sapporo Sustainability Declaration (2008). Report of the G8 University Summit. Hokkaido University Collection of Scholarly and Academic Papers: HUSCAP
- TÜİK (2021). İstatistiklerle Aile, 2020. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Aile-2020-37251>
- TÜİK, (2023). Atık İstatistikleri, 2022. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Atik-Istatistikleri-2022-49570>
- TÜİK (2023). Hanehalkı Tüketim Harcaması, 2022. TÜİK Kurumsal (tuik.gov.tr)
- TÜİK (2023). İstatistiklerle Aile, 2022. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Statistics-on-Family-2022-49683>
- Yazar, K. H. (2006). Sürdürülebilir kentsel gelişme çerçevesinde orta ölçekli kentlere dönük kent planlama yöntem önerisi. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Ankara Üniversitesi.
- Yiğit, K. (2019). Sürdürülebilir Yaşam için Geri Dönüşüm Eğitiminin 8. Sınıf Öğrencilerinin Çevre Bilincine Etkisi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Yumurtacı, Z. ve Hacı Dönmez, A. (2013). Konutlarda Enerji Verimliliği. *Mühendis ve Makina*. 54 (637). ss. 38-43.
- Çevre Kanunu (1983). Çevre Kanunu. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?Mev->

zuatNo=2872&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982). Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf>

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (2023). Elektrik. <https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-elektrik#>

T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (2023). Sektörlere Göre Nihai Enerji Tüketimi. <https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr/sektorlere-gore-nihai-enerji-tuketimi-i-85804>

World Economic Forum (2020). The Global Risks Report 2020. <https://www.zurichsigorta.com.tr/uploads/risk-report/file/the-global-risks-report-2020-5.pdf?>

03

Bölüm

Din, Gelenek ve Modernite Bağlamında Aile: Farklı Yaklaşımlar ve Güncel Tartışmalar

- Modern Ahlâkî Problemlere Karşı Bir İmkân Olarak Klasik İslam Düşüncesinde Aile / Doç. Dr. Asiye AYKIT
- İslam Ahlak Filozoflarından İbn Sînâ ve Kınalızâde'de Aile Doç. Dr. Emine Taşçi YILDIRIM
- Günümüzde Yahudilik'te Ailenin Korunması İçin Uygulanan Get Belgesi ve Agunaliğın Doğurduğu Sorunları / Prof.Dr. İsmail TAŞPINAR
- Kültürel Aktarım Mekânı Olarak Aile: Gençliğin Dini Kimlik Oluşumunda Ailenin Rolü Üzerine Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Enes VURAL
- Geleneksel Öğretiler ve Modern Gerçeklikler Bağlamında Katolik Kilisesi ve Aile / Dr. Öğr. Üyesi. Yasin GÜZELDAL
- Aileyi Tehdit Edici Bir Unsur Olarak Yeni Dini Hareketler Salih İNCİ
- Maneviyat Yönelimli Aile Danışmanlığı Modeli Doç. Dr. Hatice KILINÇER
- Hayat Boyu Öğrenme Bağlamında Aile Bilincini Oluşturmada Maneviyatın Önemi Prof. Dr. Mustafa Naci KULA
- Türkiye Yüzyılı 2024 Maarif Modelinde Aile ve İlgili Değerlerin Analizi Dr. Murat ÇİNİCİ / Uzman Tansu ÇİNİCİ

Modern Ahlâkî Problemlere Karşı Bir İmkân Olarak Klasik İslam Düşüncesinde Aile¹

The Family in Classical Islamic Thought As a Possibility
Against Modern Moral Problems

Doç. Dr. Asiye AYKIT

İstanbul Medeniyet Üniversitesi

asiye.aykit@medeniyet.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-9142-9184>

Özet

Modern dönemin değişen parametreleri içerisinde aile kurumu ahlakî, sosyal ve kültürel açıdan pek çok problemle yüzleşmektedir. Ailenin maruz kaldığı küresel tehditlere bir çözüm önerisi olarak İslam ahlak felsefesi eserlerinde yer alan aile yapısı bu bildirinin konusu olarak incelenmiştir. Bu eserlerde aile, insanın bireysel olarak kendini gerçekleştirmesi ve ahlaki erdemleri elde etmesi noktasında toplumun temel yapı taşı olarak ele alınmaktadır. İslam düşüncesinde ahlaki davranış modellerinin kazanımının ancak toplum içerisinde mümkün olacağına dikkat çekilmektedir. Dolayısıyla aile aynı zamanda insanın sosyal bir varlık olarak gelişiminde ilk eğitimini aldığı yer olarak da oldukça önemlidir. Ailede alınan eğitimle birlikte hem bireysel hem de sosyal açıdan dengeli bir insan modeli ortaya çıkacağı öngörülmektedir.

İslam ahlak düşüncesinde insanın var oluş amacı bireysel olarak sahip olduğu nitelikleri en üst düzeyde kullanarak mutluluğa ulaşmaktır. İnsanın bunu hem bireysel hem de toplumsal olarak gerçekleştirebilmesi için aile bir

¹ Bu çalışma 10-12 Mayıs 2024 tarihinde Uluslararası Aile Sempozyumu II: Küresel Tehditler Karşısında Aile Sempozyumu'nda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

imkan olarak ele alınmaktadır. Bu bakış açısıyla bildiri de modern dönemde aile yapısına yönelik ortaya çıkan ahlaki problemlere çözüm önerisi olarak İslam düşüncesinde oraya koyulan aile yapısı incelenmiştir. İslam ahlak düşüncesi alanında yazılan eserlerin hemen hepsinin yazılış amacı dönemlerinde ortaya çıkan ahlaki, sosyal, kültürel problemlere çözüm arayışıdır. Bu arayışın ailede ortaya çıkan modern problemlere sunacağı perspektifler karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır.

Abstract

As modernity continues to reshape the fundamental dynamics of the family institution, a cascade of moral, social, and cultural problems have beleaguered humanity. Heralded as a potential bulwark against the threats besieging the family worldwide, the family structure described in works of Islamic moral philosophy shall be examined in this paper. These works envision the family as the quintessential institution that offers individuals the opportunity to embark on a transformative journey of personal growth culminating in self-actualization and the attainment of moral virtue. Indeed, Islamic thought posits that a robust meta-morality can only be attained through interactions with the greater society. Consequently, the family serves as the primary forum wherein individuals receive their foundational education as social beings. The education imparted within one's family presupposes the individual to becoming a model human being both in the individual and social sphere.

Within the field of Islamic moral philosophy, scholarly discourse begins by exploring the what qualities for the two individuals making up the foundational building blocks of the family—the mother and father—must possess for their marriage to be fruitful. Works in this field emphasize the duties and obligations incumbent on these partners before moving on to those of their children, highlighting the specific lessons that a mother and father must impart on their children over the course of their developmental journey from birth until they gain independence and begin to forge their own lives. Additionally, authors in this field discuss how a household may be successfully established and maintained as well as what material amenities should adorn it. As I delve into the realm of familial morality, I will examine several classic works of Islamic moral thought penned across different periods of history, including Ibn Miskawayh's *Tahdhīb al-Akhlāq*, Naşīr al-Dīn ʿAṣṣārī's *Akhlāq-i Naşīrī*, Kınalızāde 'Alī Efendi's *Ahlāk-ı 'Alā'ī*, and Münecimbaşī Aḥmed Dede's *Şerḥu Ahlāk-ı*

‘Aḍud, as well as the more recent İslam Ahlakı by Ahmed Hamdi Akseki. While the aforementioned works make up the backbone of my research, I will also consult a range of classic and modern sources, comparing their approach and underlying methodology.

Islamic moral thought holds that man’s existential *raison d’être* is to attain happiness by wielding the individual qualities with which he was blessed to their highest capacity, with the family being the very means for mankind to realize both his individual and collective potential. Echoing this ethos, this paper shall explore the specific family structure outlined in Islamic moral thought and its potential to serve as a remedy for the problems posed by modernity. Nearly every work making up the corpus of Islamic moral thought was conceived to address and provide solutions to the moral, social, and cultural problems specific to the period during which they were written. As one of the many inheritors of this scholarly legacy, this paper will compare the various remedies proposed by these authors and synthesize their insights into a cohesive framework capable of addressing the challenges facing the modern family.

Giriş

Modern dönemin değişen parametreleri içerisinde aile kurumu ahlakî, sosyal ve kültürel açıdan pek çok problemle yüzleşmektedir. Ailenin maruz kaldığı küresel tehditlere bir çözüm önerisi olarak İslam ahlak felsefesi eserlerinde yer alan aile yapısı bu bildirinin konusu olarak incelenecektir. Bu eserlerde aile insanın bireysel olarak kendini gerçekleştirmesi ve ahlaki erdemleri kazanması noktasında bir imkan olarak ele alınmaktadır. İslam düşüncesinde ahlaki davranış modellerinin kazanımının ancak toplum içerisinde mümkün olacağına dikkat çekilmektedir. Dolayısıyla aile aynı zamanda insanın sosyal bir varlık olarak gelişiminde ilk eğitimini aldığı yer olarak da bir imkan alanı oluşturmaktadır. Ailede alınan eğitimle birlikte hem bireysel hem de sosyal açıdan dengeli bir insan modeli ortaya çıkacağı öngörülmektedir.

İslam ahlak felsefesi alanında kaleme alınan eserlerde bu bakış açısıyla, ilk olarak ailenin kişinin maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılamadaki rolü ele alınmaktadır. Ardından aileyi oluşturan en temel yapı taşları olan anne ve babanın daha sonra çocukların ailedeki görev ve sorumlulukları incelenmektedir. Anne babanın, çocuğun doğumundan kendi hayatını kuruncaya

kadarki gelişim dönemlerinde uygulaması gereken dönemsel eğitimlere dikkat çekilmektedir. İslam ahlak düşüncesi alanında farklı dönemlerde kaleme alınan İbn Miskeveyh'in Tehzibu'l-Ahlâk'ı, Nasıruddin Tûsî'nin Ahlâk-ı Nâsırî'si, Osmanlı'da kaleme alınan Kınalızâde Ali Efendi'nin Ahlâk-ı Âlâî'si ile Müneccimbaşı Ahmed Dede'nin Şerhu Ahlâk-ı Adud isimli eseri, yakın dönemde kaleme alınan Ahmet Hamdi Akseki'nin ahlak eserleri, aile ahlakı itibarıyla kaynak olarak ele alacağımız temel eserler olacaktır. (Aile ahlâkı ile ilgili literatür hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Mustafa Çağrııcı, 2011: 260-261).

İbn Miskeveyh'in eseri ahlak alanında yazılan ilk müstakil eser olması açısından önemlidir. Ancak bu eserde bireysel ahlaki özelliklerin geliştirilmesine yoğunlaşmıştır. Tûsî'nin eseri aile ahlakı konusunu müstakil olarak ele alan ilk düşünür olması itibarıyla çalışmamız açısından belirleyicidir. Osmanlı Devleti'nin farklı dönemlerinde yazılmış olan diğer iki eser bizim örf ve âdetlerimizi yansıtan temel eserler olması itibarıyla önem arz etmektedir. (Osmanlı döneminde ailede ahlaki eğitimle ilgili yazılan eserler hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Mehmet Faruk Bayraktar, 2010: 348-370). Ahmet Hamdi Akseki'nin eseri ise yakın dönemde kaleme alınmış, klasik ahlak eserlerini kendi dönemindeki modern problemlere ışık tutacak şekilde yeniden yorumlamıştır. Şiir ve hikayelerle ahlaki ilkeleri herkesin anlayabileceği şekilde ifade etmesi açısından güzel bir örnektir.

İslam ahlak düşüncesinde insanın var oluş amacı bireysel olarak sahip olduğu nitelikleri en üst düzeyde kullanarak mutluluğa ulaşmaktır. İnsanın bunu hem bireysel hem de toplumsal olarak gerçekleştirebilmesi için aile bir imkân olarak ele alınmaktadır. Bu bakış açısıyla bildiride modern dönemde aile yapısına yönelik ortaya çıkan ahlaki problemlere çözüm önerisi olarak İslam düşüncesinde ortaya koyulan aile yapısının incelenmesi hedeflenmektedir. İslam ahlak düşüncesi alanında yazılan eserlerin hemen hepsinin yazılış amacı dönemlerinde ortaya çıkan ahlaki, sosyal, kültürel problemlere çözüm arayışıdır. Bu arayışın ailede ortaya çıkan modern problemlere sunacağı perspektifler incelenecektir. Bildirinin ilk bölümünde erdemli bir bireyin yetişebilmesi için bir imkan olarak aile, ikinci bölümünde maddi/fiziksel ve manevi/psikolojik ihtiyaçlar için bir imkan olarak aile meseleleri incelenecek, bu konular çerçevesinde aile üyelerinin görev ve sorumluluklarına da temas edilecektir.

Erdemli İnsan Modeli İçin Bir İmkan Olarak Aile

İslam ahlak düşüncesinde insanın doğası ve imkanları ahlakın sınırlarını ve gayesini belirlemektedir. Ruh ve bedenden müteşekkil olan insanın erdemli olması her iki yönünün de dengeli bir biçimde ahlaki yetkinliğe doğru gelişmesi ile mümkündür. Klasik ahlak metinleri insanın bu gayeye ulaşması için yürümesi gereken yolu insanın hem fiziksel ve metafizik özelliklerini içinde barındıran nefis teorisi çerçevesinde incelemektedir. İslam ahlak felsefecileri bu mesele bağlamında Yunan felsefi mirasını İslam düşüncesi ile harmanlayarak özgün bir sistem ortaya koymuştur. Aristo'nun bitkisel, hayvani ve nebati nefis şeklindeki taksimi İbn Sînâ'nın düşünce sisteminde İslami terminoloji ile birleştirilerek ahlaki eylemin merkezine yerleştirilmiştir. (İbn Sînâ, 1975: 9-10, 32; a.mlf. 1984: 209; Aristo, 2001: II, 2, 20; II, 2, 3, 30/72). Buna göre insanın bedensel ihtiyaçları olan beslenme, büyüme ve üreme bitkisel nefsin, duyuşsal irade ve buna bağlı hareket hayvani nefsin fonksiyonlarıdır. Hayatta kalmak ve türün devamını sağlamak noktasında esas olan bu tür bedensel özelliklerin sağlıklı bir şekilde gelişmesi için aile bir imkan olarak görülmektedir. Ancak ahlaki eylem İslam felsefesinde nefsin son özelliği olan onu diğer türlerden ayıran akıl melekesiyle mümkündür. Ahlaki davranışın temelinde yer alan iyi-kötü yargısını veren akıl yetisidir (İbn Miskeveyh, 2017: 29). Bu sebeple insanın ahlakiliği akla dayalı bilişsel eylemlerine dayandırılmıştır. Bitkisel ve hayvani yetiler hayatta kalmayı sağlarken, akli yetiler ahlaki eylemi sağlamaktadır. Bu nasıl gerçekleşmektedir? Ahmet Hamdi Akseki eserinde aklın nasıl olup da insanı diğer varlıklardan üstün kıldığı sorusunu sorar. Bu soruya şu şekilde cevap verir:

İnsan iki taraflıdır. Hayvanlık cihetinden bakarsanız hiçbir şey değildir. Fakat kendi aynasından seyrederseniz hayrete düşersiniz. Gözle görülmeyen nice şeyleri bulup çıkarır, onların ne olduklarını ve ne işe yarayacaklarını bilir. Kendisinden güçlü kuvvetli filleri elinde oynatır, kendi hizmetinde kullanır, ucu bucağı görülmeyen denizlerin dibinde balıklarla, göklerde kuşlarla yarış eder, onlara hakim olur. Dağlara denizlere hükmeder, deryaları istediği yere çevirir, ufacık zerrelere, atomlarla dünyayı yakar. Elinde koskoca dağlar toz, aşılmaz tepeler dümdüz olur. Peki ama o kadar aciz ve zayıf olan insan bunları nasıl yapıyor? Bunları yapan insanın nesidir?

Bütün bunlar Allah'ın insana verdiği akıl ve düşünce ile. İnsanın başka canlılara üstünlüğü de işte bunlardır. Bunun içindir ki bizim dinimiz akla

önem vermiştir. Aklı olmayana herhangi bir sorumluluk teklif edilmez. Onun için Peygamber Efendimiz, “Aklı olmayanın dini de yoktur” buyurmuştur. Aklını iyi ve yerinde kullananların hem dünyası mamur olur, hem ahireti. İnsan Allah’ın varlığını da aklı ile bulur. (Akseki, 1968: 137).

Akseki burada aklı, hem dini hem de bilimsel açıdan temellendirmeye çalışmaktadır. Burada sade ve anlaşılır üslubu, din ile modern bilimin söylemlerini meczetme çabası dikkate değerdir. Bu perspektife göre insanın hem bu dünyada hem de ahirette mutluluğu aklının rehberliği ile mümkündür. Klasik ahlak eserleri, insan aklının kendisine ve çevresine faydalı bir şekilde sağlıklı çalışması için kişiyi ilim sahibi olmaya, böylelikle bilişsel yeteneklerini geliştirmeye teşvik eder. Bedensel güçlerimizin yetkinliği erişkin bir canlı bedeni olacak şekilde gelişmesi ile mümkündür. Ahlaki eyleme yön verecek olan aklın yetkinliği ise klasik ahlak eserlerinde “eşyanın hakikatinin bilgisine erişebilmek” ile mümkündür. (İbn Sînâ, 1980: 16; Nasîruddîn-i Tûsî, 2007: 14; Müneccimbaşı Ahmed Dede, 1868: 3b.)

Bilişsel yeteneklerin gelişimiyle birlikte kişi bedensel kuvvelerini dengeli bir şekilde kontrol edebilecektir. Temelde hayvani kuvveye dayalı arzu ve öfke gücümüz öncelikle bedensel isteklerimize göre hareket etmektedir. (Platon, 2002: 428b-430e, 107). Arzu gücü insandaki yeme-içme, cinsel arzu gibi tüm isteklerimizin kaynağıdır. Bedensel varlığımızın ve neslimizin devamlılığı bu güce bağlı arzularımız sayesinde gerçekleşir. Öfke gücü ise kişiliğimizi, karakterimizi, değerlerimizi, kutsal bildiğimiz şeyleri korumaya yönelik gücümüzdür. Bu iki güç hayatta kalabilmemiz, bedensel ihtiyaçlarımızı karşılayabilmemiz için esastır. Ancak insan söz konusu olduğunda türe ait temel güç akıldır. Arzularımızı ve öfkemizi nerede, ne zaman, nasıl ve ne kadar kullanacağımıza aklımız ile karar verilmelidir. (Ahlakın temelinde akıl yetisinin oluşu hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Hümeysra Özturan, 2017). Modern dünyada daha ziyade insanın hayvani arzu ve isteklerini önceleyen ve onları tatmin etmeyi hedefleyen bir sistem hâkimdir. Ancak klasik ahlak düşüncesi bunun geçici bir mutluluk sağlayacağına, kalıcı olanın aklı ve ruhu geliştirecek bilgi ve eylemlerle mümkün olduğuna dikkat çekmektedir.

Bedensel güçlerimiz olan arzu ve öfke güçlerimiz akıl tarafından kontrol altına alınıp dengelediği takdirde klasik eserlerin işaret ettiği üç temel erdem ortaya çıkmaktadır. Akıl gücünün dengeli olmasıyla bilgelik, arzu gücünün dengelenmesi ile iffet, öfke gücünün dengelenmesi ile cesaret erdemi ortaya

çıkmaktadır. (Platon, 2002: 428b-430e, 107; İbn Miskeveyh, 2017: 35; Enver Uysal, 2014: 272). Ahlak eserlerinde yetkinleşmeyi sağlayan fiil iyi, aksi davranış kötü olarak ifade edilmektedir. (Mustafa Çağrı, 2010: 38/542-544.) Bedensel arzu ve isteklerimiz aklımız tarafından dengelendiği takdirde ancak iyi/erdemli davranış gerçekleşecektir. Bir davranışın erdem haline gelmesi, sürekli tekrarlamayla mümkündür. Bu anlamda ahlak eserleri bir kez yapılan yerleşmemiş davranışa “hal” derken, sürekli tekrar ederek yerleşen davranışa “meleke” adını verir.(Tûsî, 2007: 81).

Babanzâde Ahmed Naim Mebâdî-i Felsefeden Birinci Kitap İlmü'n-nefs isimli eserinde Seyyid Şerif Cürcânî'nin Tarîfât'ından iktibas yaparak hal ve meleke kavramlarını şu şekilde açıklar: “Meleke nefiste râsih bir sıfattır. Şöyle ki ef'âlden bir fiil sebebiyle nefiste bir hey'et hâsıl olur ki ona keyfiyet-i nefسانيye denir. Bu keyfiyet-i nefسانيye serî'uz-zeval oldukça hâlet namını alır. Hâlet mütekerrir olur ve nefs-i nâtikanın onunla mûmaresesi, keyfiyet kendisinde râsih ve batî'uz-zevâl oluncaya kadar devam ederse meleke olur. Meleke nefse nisbetle isti'mal olunur bir tabirdir. Fiile kıyas olunursa me- lekenin adı âdet veya hulk olur”: (İsmail Kara, 2005: 231; Babanzade Ahmed Naim, 2017: 168-174). Burada bir fiilin ahlaki eylem haline gelebilmesi için sürekli tekrar ederek yerleşik hale gelmesi gerektiğine vurgu yapılmaktadır.

İnsana has fiziksel ve bilişsel güçlerin nasıl kullanılacağı ilk olarak ailede öğrenilmektedir. Bir şey istediğimizde yahut istemeyip tepki gösterdiğimizde ortaya çıkan duygularımızı aklımızla nasıl dengeleyeceğimizi öncelikle anne babamızdan öğreniriz. Dolayısıyla bunu sağlayabilmek için gerekli olan eğitim öncelikle ailede başlamaktadır. İnsanın bedensel olarak gelişmesi için bir imkân olan aile, ikinci ve en önemlisi akli ve ahlaki yetkinliğe ulaşabilmesi için de en büyük imkândır. Zira insan ilk eğitimini anne kucağından itibaren almaya başlamaktadır. Pek çok davranış modeli henüz okula başlamadan anne baba başta olmak üzere aile içerisindeki rol modellerle şekillenmektedir. İslam ahlak felsefesi alanında kaleme alınan eserlerde temelde üç ana başlık yer almaktadır. İnsanın fizik ve metafizik özellikleri ve buna dayalı olarak erdemli davranışın nasıl ortaya çıkacağı meselesi bireysel ahlak kısmında incelenmektedir. Bundan sonra toplumsal ahlak başlar ve ilk olarak toplumun temeli olan ailenin rolü aile ahlakı başlığıyla ikinci kısımda incelenir. Üçüncü başlık ise siyaset ahlakıdır. Burada da siyasi bir yapı içerisinde insanın ahlaki yetkinliği elde edebilmesi için hangi şartlara sahip olması gerektiği, bu yapı içerisindeki görev ve sorumlulukları incelenmektedir.

İslam ahlak felsefesinde bireyin mutluluğu için esas olan ahlaki yetkinlik, sosyal çevre içerisinde elde edilmektedir. Bu anlamda öncelikle aile ardından toplum insanının yetkinleşmesi için bir imkandır. Hiçbir ahlaki erdem tek başına yaşarken ortaya çıkmaz. Cimri ya da cömert oluşumuz yahut öfke kontrolümüzün olup olmadığı ancak toplum içerisinde belirginleşir. Toplumun çekirdeğini oluşturan aile, insanın ahlaki özelliklerini, başta anne baba örneğinde sürekli tekrar ederek elde ettiği, koruduğu ve geliştirdiği en temel kurumdur. İslam ahlakçıları, aileyi en başta insanın fiziksel gelişimini sağlıklı bir şekilde gerçekleştireceği daha sonra da ahlaki erdemleri kazana-bileceği bir yer olarak merkeze alır ve inceler. Bu anlamda aile ahlaki ilmi, bu kurumun üyelerinin imkânlarını, görev ve sorumluluklarını inceleyen ilimdir.

Maddi ve Manevi İhtiyaçlar İçin Bir İmkan Olarak Aile

İnsanın ahlaki yetkinliği sağlayabilmesi için hem maddi/bedensel ihtiyaçlarının hem de manevi/psikolojik ihtiyaçlarının öncelikli olarak karşılanması gerekmektedir. Toplumun yapı taşı olarak aile, bireyin hem maddi hem de manevi gelişiminin sağlanacağı, böylelikle ahlaki erdemlerin kazanılacağı ilk sosyal çevredir. Aile öncelikle kişinin doğduğu andan itibaren sağlıklı bir şekilde hayatta kalabileceği ve gelişebileceği fiziksel şartları sağlaması açısından önemlidir. İkinci olarak psikolojik ihtiyaçlar yine ilk olarak ailede karşılanmaktadır. Bu sebeple klasik İslam ahlak felsefesi eserlerinde öncelikle fiziksel ihtiyaçlarımızın karşılanacağı yer olan ev ile buradaki maddi ihtiyaç ve imkanlar ele alınır. İkinci olarak ise manevi gelişim ve aile bireylerine olan ihtiyaç incelenir. Evin üyelerinin her birinin farklı ihtiyaçları, görev ve sorumlulukları vardır. Ancak hepsinin en üst amacı ve görevi, ailede ahlaki yetkinliği kazanmaktır. Aile ahlaki ilmi, ailede yaşayan fertlerin maslahatlarının şeriatın ve aklın öngördüğü şartlara uygun olarak yaşamasının kural ve kaidelerini açıklamaktadır. Burada amaç, her bireyin ahlaki yetkinliğini sağlayarak mutlu olmasını temin etmektir. (Aykıt, 2021: 128). Bu anlamda Topçu aileyi bir “ahlak mektebi” olarak ifade eder. (Nureddin Topçu, 2005: 183.)

Kınalızâde evliliğin amacının din, mal ve nefsi muhafaza etmek olduğunu belirtir. Evlenmeden nefis ve namus korunamaz, güzel harcama yapılamaz, iyi çalışılamaz, ümmet çoğalamaz, şeytanlardan uzak durulamaz (Kınalızâde, 2016: 326). “Allah’ın ahlakı ile ahlaklanın!” hadisi mucibince, Allah’ın İlk İlke olarak varlığa feyzetmesi gibi insanın da evlilik yoluyla türün devamını ve âlemdeki düzenin bekasını gerçekleştirmekle yükümlü olduğunu ifade eder.

(Kınalızâde, 2016: 314, 326; Müneccimbaşı Ahmed Dede, 1868: 94b). Macit Fahri Tûsî'nin eserini esas alarak aileyi düzenleyen temel ilkelerin üç tane olduğunu ifade eder: a) Kurulduktan sonra ailenin dengesini korumak b) Bozulduğunda onu yeniden kurmak c) Hem bireyin hem de ailenin müşterek refahını artırmak (Macid Fahri, 2004: 190). İslam ahlak felsefesi alanında yazılan eserlerde aile ahlakı meselesi, ev ahalisinin maslahatlarının tedbiri anlamında “tedbîrû'l-men zil” şeklinde ifade edilmiştir. Arapça ve Farsça eserlerde “tedbîrû'l-men zil” ya da “siyâsetü'l-men zil” şeklinde ifade edilen kullanım, Eski Grekçe'de “oikonomia” şeklinde geçer. Nitekim Aristo'nun bu isimde bir eseri olup kaybolduğu kaynaklarda ifade edilmektedir. Bununla birlikte aile ahlakı ile ilgili görüşlerini Politika'nın birinci kitabında bulmak mümkündür. Ancak o, burada hem aile hem de devlet ahlakını konu edinmektedir. (Aristoteles, 1993: 7-10, I.Kitap/I-II. Bölüm; Mahmut Kaya, 1983: 302). “Tedbir” kelimesi ile işlerin sevk ve idaresi anlamı kastedilmektedir. “Men zil” kelimesi ise fiziksel anlamda evi ifade etmekle birlikte, temelde ailedeki birliktelik ve insicam (ülfet) anlamında kullanılmaktadır.

Maddi İhtiyaçlar ve Aile

İnsanın ahlaki gelişimi için bedensel ve psikolojik ihtiyaçlarının her ikisinin de dengeli bir şekilde karşılanması gerekmektedir. Bedensel ihtiyaçların karşılanması için ahlak eserlerinde eve ve maddi imkânlarla olan gereksinime dikkat çekilmektedir. Bir mekân olarak ev, hem fiziksel ihtiyacın karşılanması hem de aile bireyleri arasında insicamın ve birlikteliğin sağlanması için gereklidir. Fiziksel ihtiyaçlar içerisinde öncelikle beslenme ve barınma ihtiyacı gelmektedir. İnsanların besinleri, hayvanlarındaki gibi doğada hazır olarak bulunmamaktadır. İnsanın gıdası, ekip biçmekten, temizlenip pişirilmeye kadar birtakım sınai faaliyetlere ihtiyaç duymaktadır. Bu da bir eve ihtiyacı zorunlu kılmaktadır. (Tûsî, 2007: 187-188). Kınalızâde, gıdanın işlenmeye ihtiyaç duyulmasını insanın mizacının latifliği ile açıklamaktadır. Aynı şekilde insanın mizacının latifliği sebebiyle doğada yaşayamayacağını ve eve ihtiyaç duyduğunu belirtmektedir. (Kınalızâde Ali Efendi, 2016: 295-296). Bu ihtiyaçların karşılanması için evde iş bölümü ve yardımlaşmanın gerekliliğine, görev ve sorumluluklara dikkat çekilmiştir. (Müneccimbaşı, 1868: 87a; Tûsî, 2007: 187).

Maddi ihtiyaçlar içerisinde evde bulunan ayni ve nakdi varlıklar, asli ihtiyaçlar olarak ele alınmaktadır. Bu ihtiyaçların sağlıklı bir şekilde karşı-

lanması için paranın kazanılması, korunması ve ihtiyaca göre harcanması ile ilgili klasik ahlak eserlerinde ayrıntılı bilgiler yer almaktadır. Burada malın helal yollardan kazanılması ve dengeli bir biçimde aile üyeleri arasında paylaşımının sağlanması hususunda yine işbirliğine dikkat çekilmektedir. Farklı meslekler tek tek ele alınarak bunların toplum hayatındaki önemine dair açıklamalar yapılmaktadır. (Tûsî, 2007: 193; Kınalızâde, 2016: 302; Müneccimbaşı, 1868: 89b.)

Manevi İhtiyaçlar ve Aile

İnsanın aile ortamında maddi ihtiyaçlarının sağlanması öncelikli ve hayati olmakla birlikte manevi ihtiyaçların karşılanması da ahlaki yetkinliğe ulaşabilmesi için esastır. Manevi ihtiyaçlar söz konusu olduğunda aynı anda hem aile bireyleri arasındaki insicam hem de karşılıklı sorumluluklar mevzubahis olmaktadır. Aile üyelerinin manevi ihtiyaçlarının karşılanması için birbirlerine karşı gözetmeleri gereken ahlaki değerler şu şekildedir: (Enver Uysal, 2014: 276-277; Aygün Akyol, 2015: 491-512).

a. Karşılıklı Sevgi: Ahlak eserlerinde duygusal ihtiyaçlarımızın en başında ailenin temel dinamiği olan ülfet/sevgi bağına dikkat çekilir. İnsanın öncelikle kendisine, diğer insanlara, hayvanlara ve çevreye karşı sevgi ile yaklaşması, içinde yaşadığı aile bireyleri arasındaki ilişki içerisinde öğrenilmektedir. Aile üyeleri arasındaki sevgi bağı kişinin manevi gelişimi için çok önemlidir. Sevgi ahlak eserlerinde iradi ve tabii olarak ikiye ayrılır. Anne- babanın çocuğa karşı olan sevgisi tabii sevgi olarak ifade edilmektedir. Kişinin ailede ebeveynlerinden alacağı koşulsuz sevgi daha sonra halka halka genişleyerek diğer varlıklara bakışını şekillendirecektir. Ailede ahlak eğitiminin temelinde sevgi bağı vazgeçilmezdir. (Hatice Toksöz, 2018: 270-274).

Ailede temelleri atılan sevgi bağı çocuğun sosyal ilişkilerinde, canlı cansız tüm varlıklara yaklaşımında etkili olacaktır. Buna işaret etmek üzere Ahmet Hamdi Akseki ahlak eserinde bir ağacın büyüyüp olgunlaşma aşamalarını ağacın dilinden hikayeleştirir. Ardından çocuklara tüm varlıklarla sevgi çemberinde bağ kurmalarını öğütleyen, Allah'ın varlığını doğadaki nesnelere dikkat çekerek anlatan Mustafa Asım Köksal'a ait şu şiiri eserinde zikreder (Ahmet Hamdi Akseki, 1968: 24):

GÜNEŞ VE AĞAÇ

Güneş gökte bir altın taç!

Güzel ağaç güzel ağaç!

Herbir şeyi faydalıdır.

İnsanlar hep ona muhtaç

Şu yemyeşil ağaca bak:

Yaprakları dalları hoş!

Minicik bir çekirdeğe

Nasıl sığmış nasıl doğmuş?

Onu toprak içindeyken

Kundaklayıp kim sarıyor?

Sonra ondan şu gördüğün

Meyveyi kim çıkarıyor?

Sıcaklıklar, nurlar saçan

Gökte yanan güneşe bak:

Onu böyle uysal kılan

Ne sen ne ben ne taş ne toprak!

Vardır yavrum şu göklerin

Güneşlerin yaratanı.

Her şey söner bir o kalır!

Sen onu sev, onu tanı!

Nimetleri pek çoktur,

Sayılmakla sanma biter,

Yaptığında eksik yoktur,

Her nesneye gücü yeter!

b. Sorumluluk Bilinci: Manevi ihtiyaçlar meselesinde ikinci adımda aile üyelerinin karşılıklı görev ve sorumlulukları gündeme gelmektedir. Ailenin

mutlu ve huzurlu olması, onu oluşturan bireylerin sorumluluklarını yerine getirmesi ile mümkündür. Bunun içinde aile bireyleri arasında yardımlaşma ve iş bölümüne ihtiyaç vardır (Enver Uysal, 2014: 279). Bu bilinç kişide küçük-lükten itibaren aile içerisinde yaş ve kabiliyetine göre sorumluluk verilerek geliştirilebilir. Modern ailelerde sorumluluktan kaçınan kadın ve erkeğin temelinde küçük yaştan itibaren sadece okuldaki görevlerini yerine getirmeye güdülenmiş çocuklar bulunmaktadır. Çocukları sadece ders çalışmaya teşvik edip aile içinde ve dışında hiçbir sorumluluk alanı açmamak, büyüdüklerinde gençlerin asosyal, test çözme dışında hiçbir yeteneği, hobisi, sanat ve spor zevki olmayan insanlar olarak yetişmesine sebep olmaktadır. Bu durum hayata atılıp çalışmaya başladığında, aile kurduğunda insan ilişkilerine doğrudan yansımakta mutsuz bireyler ortaya çıkmaktadır. Küçük yaştan itibaren aile içerisinde sorumluluk verilen çocuklar o işi başarmanın verdiği mutluluk ve cesaretle hem özgüveni yüksek hem de hayat boyu işbirliğine açık hale gelebilecektir. Ailede sorumluluk verilmeyen çocuklar ders dışında hiçbir aktivite yapmadığı için teknolojik aletlere bağımlı olmaya da mahkum olmaktadır.

c. Paylaşım: Aile bireyleri, sevgilerini, şefkatlerini, düşüncelerini, kararlarını, ideallerini, sevinçlerini, üzüntülerini birbirleriyle paylaşmalıdır. Bu durum sevinçlerin artmasını, üzüntülerin hafiflemesini, karşılıklı bağların güçlenmesini sağlamaktadır.

d. İffet: Evliliğin temel sâiklerinden biri de türün devamlılığını sağlamaktır. Bu durumun evlilik ve aile bağı çerçevesinde olması, hem eşler hem de çocuklar için namus ve iffetin muhafazası noktasında oldukça önem arz etmektedir (Tûsî, 2007: 187-188).

e. Samimiyet ve İyi Niyet: İyi günde kötü günde beraber olma düşüncesiyle kurulan aile bağları iyi niyet üzerine kurulmalıdır. Eşler arasındaki samimiyet çocuklar arası ilişkiyi de belirleyeceği için esastır. (Enver Uysal, 2014: 277). Günümüzde toplumumuzda görülen aile içi geçimsizlik, şiddet, bireysellik gibi modern problemler, bu değerlerin yerine getirilmemesinden kaynaklanmaktadır.

Ailede en başta sevgi bağı ve karşılıklı sorumluluk ilişkisi öncelikle eşler arasında söz konusu olmaktadır. Müneccimbaşı ahlak eserinde kadın ve erkek arasında insan oluşun hakikatinde mevcut olan tabii bir alaka olduğunu belirtir. Evliliği kastederek, şer'î vaz'î alaka da buna eklendiğinde aralarındaki bu beraberliğin bir beden ve ruhmuş gibi muhkem hâle geleceğini ifade

eder. Bu hususta Kur'an'da "Mü'min erkeklerle mümin kadınlar birbirlerinin velisidirler" ayeti yer almaktadır. (Tevbe 9/71). Eşler önemli ve zorunlu meselelerde birbirlerini tayin ve temsil etmektedirler. Müellif, kadın ve erkek arasındaki tabii ilişkinin evlilikle birlikte tahkim edildiğini ifade etmektedir. (Müneccimbaşı Ahmed Dede, 1868: 88a). Evlilik, dünya düzeninin bekası, insan türünün kesintisiz devamı için Allah'ın insanlara inayetidir. Allah, insan neslinin devamı için fertlerin çoğalması arzusunu onların tabiatına yerleştirmiştir. Daha sonra nesiller, varlığa geldikçe onların yetiştirilmesi ve eğitilmesi için anne babaya, çocuklara karşı sevgi ve şevkat duygusunu yaratmıştır (Toksöz, 2018: 275).

Klasik ahlak eserlerinde maddi ve manevi ihtiyaçların karşılanması için aile üyelerinin karşılıklı görev ve sorumlulukları ele alınmıştır. Öncelikli olarak aileyi meydana getiren eşler arası ilişkiler gündeme gelmektedir. Ahlak eserlerinde ele alınan erkeğin kadına karşı sorumluluklarını genel olarak ifade edecek olursak evin geçimi ve muhafazasından öncelikli olarak sorumlu olan erkektir. Bu noktada erkek, eşine ve çocuklarına karşı sorumluluklarının bilincinde olmalı, helal yoldan parasını kazanmalı ve harcamalı, cimrilik ya da savurganlıktan uzak durmalıdır. Eşine karşı sevgi, saygı ve nezaketle davranmalı, ailenin namus ve şerefine leke getirecek davranışlardan uzak durmalıdır. Eşinin yakınlarına ve akrabalarına itinalı davranmalıdır. Evle ilgili alınan kararları eşiyle istişare ederek almalıdır. Ailenin huzurunu bozacak içki kumar gibi kötü alışkanlıklardan uzak durmalıdır. Ev işlerinde, çocuk bakımı ve eğitiminde eşiyle yardımlaşma halinde olmalıdır. (Müneccimbaşı Ahmed Dede, 1868: 96a-97a; Tûsî, 2007: 200-202; Kınalızâde, 2016: 318).

Erkeğin tüm bu sorumlulukları yerine getirirken en büyük desteği kadındır. Evin gelirlerinin israfa düşmeden korunmasından çocukların yetiştirilmesine kadar ev içerisinde ve dışında düzenin tesis edilmesinde kadın, önemli roller üstlenmektedir. Modern ailede evin maddi imkânlarına da destek olan kadının sorumlulukları genişledikçe eşler arası karşılıklı yükümlülükler de bu doğrultuda gelişmektedir. Kadın da kocasına karşı sevgi, saygı, nezaket ve anlayışla yaklaşmalı, ailenin namus ve şerefine halel getirecek davranışlardan sakınmalıdır. Evdeki düzenin sevgi bağı etrafında şekillenmesi noktasında daha merhametli ve hassas yaratılmış olan kadının rolü çok önemlidir. Ev içerisinde sorumlulukların paylaşımında kadının bunu sevgi ve nezaketle sağlaması gerekmektedir. (Tûsî, 2007: 204-205; Kınalızâde, 2016: 320-322; Münecimbaşı, 1868: 99b).

İnsan kendisine, diğer insanlara, çevresine karşı görev ve sorumluluklarını ilk olarak ailede öğrenir. Bu sebeple anne babanın aile içerisinde en önemli sorumluluğu çocukların eğitimine özen göstermektir. Çocuk eğitiminde ebeveynlerin sorumlulukları ilk doğduğu andan itibaren başlamaktadır. Öncelikle çocuğun karakteri üzerinde tesiri olacağı düşünülerek güzel bir isim koymak ilk vazifedir. Çocuğun içinde yaşadığı dönemin değerlerini de göz önünde bulundurarak yaş seviyesine göre gerekli dini ve ahlaki eğitimi vermek gerekmektedir. Bunu yaparken çocuğa sevgiyle ve anlayışla yaklaşmak noktasında en güzel örnek sevgili Peygamberimiz'dir (Akseki, 1968: 191-192; Abdullah Kartal, 2019: 147-156). Çocuğun aile içindeki eğitiminde davranışları gözlemlenerek kabiliyetine göre mesleklere yönlendirilmesi gerekmektedir. (Kınalızâde, 2016: 321, 337). Kabiliyetini belirlerken okuldaki gelişimini de dikkate almak, öğretmenler ile istişare halinde olmak gerekir. Klasik İslam düşüncesinde aile, toplum kişinin ahlaki gelişimi için bir imkan olduğu gibi, sosyal ortamda üstlendiği vazife de bu açıdan bir imkandır. Bu sebeple kişinin kabiliyetlerine uygun, gelişimine destek sağlayacak bir işe yönlendirilmesi hem hayat boyu mutlu olmasını hem de yaptığı işle insanlara daha verimli bir şekilde faydalı olmasını sağlaması açısından oldukça önemlidir. Çocuk da kendisini yetiştiren anne babasına sevgi ve saygıyla yaklaşmalı, ihtiyaçları durumunda elinden geldiğince onlara destek olmalıdır. (Müneccimbaşı Ahmed Dede, 1868: 114b; Tûsî, 2007: 224; Akseki, 1968, 27,96).

Klasik ahlak eserlerinde aile ahlakının son kısmında görgü kuralları yer almaktadır. Konuşma, yeme içme, toplum içerisinde gözetilmesi gereken kaideler ayrıntılı olarak işlenmektedir. Nezaket kuralları da öncelikle ailede öğrenilmekte daha sonra sosyal çevre içerisinde şekillenmektedir. Bu noktada ebeveynlerin çocukların uygun ortamlarda akraba ve sosyal çevre ile iletişimini desteklemesi gerekmektedir. Modern toplumlar giderek çekirdek aile modeliyle daha bireysel bir yaşam modeli sunmaktadır. Oysa çocukların kabiliyetlerini keşfedecekleri ve geliştirecekleri yer toplumdur. Çocukların bilişsel zekaları kadar sosyal zekalarının da gelişmesi ahlaki değerlerin yerleşmesi ve gelişmesi açısından oldukça önemlidir.

Sonuç

İslam ahlak düşüncesinde insanın doğası ve imkanları ahlakın sınırlarını ve gayesini belirlemektedir. Ruh ve bedenden müteşekkil olan insanın erdemli olması her iki yönünün de dengeli bir biçimde ahlaki yetkinliğe doğru

gelişmesi ile mümkündür. Klasik ahlak metinleri bu gayeye ulaşması için insanın hem fiziksel/bedensel hem metafizik/akli özelliklerinin dengeli bir şekilde gelişmesi gerektiğini belirtir. Ahlaki davranış, insanın akıl gücü ile bedensel güçleri olan öfke ve arzu güçlerinin dengelenmesi ile ortaya çıkmaktadır. Bu bilişsel ve bedensel güçlerin, bunlara bağlı olarak ortaya çıkan duygularımızın dengede tutulmasının yöntemleri ilk olarak anne babamızdan öğrenilmektedir. Bu sebeple klasik ahlak eserlerinde kişinin ahlaklı, erdemli bir insan olmayı öğrenme sürecinde aile bir imkan olarak görülmektedir. Pek çok davranış modeli henüz okula başlamadan anne baba başta olmak üzere aile içerisindeki rol modellerle şekillenmektedir.

Aile öncelikle kişinin doğduğu andan itibaren sağlıklı bir şekilde hayatta kalabileceği ve gelişebileceği bedensel ihtiyaçları sağlaması açısından önemli bir imkandır. İkinci olarak psikolojik ihtiyaçlar yine ilk olarak ailede karşılanmaktadır. Bu sebeple klasik dönemde kaleme alınan İslam ahlak felsefesi eserlerinde bedensel ihtiyaçlarımızın karşılanacağı yer olan ev ile buradaki maddi ihtiyaç ve imkanlar öncelenir. İkinci olarak ise psikolojik gelişim ve bu amaçla birbirlerine karşı gözetmeleri gereken ahlaki değerler ele alınır. Maddi ve manevi gelişim için aile bireylerinin birbirlerine olan ihtiyaçları ve sorumlulukları incelenir.

Aile üyeleri arasındaki ilişkisi karşılıklı anlayış üzerine kurulmalıdır. Ailede sorumluluklar hak ve görevler envanteri çıkartarak değil, karşılıklı sevgi, saygı, yardımlaşma ile beraberce yürütülmelidir. Bu noktada aileyi en temelde üyelerin maddi manevi gelişimi için bir imkan olarak görmek, karşılıklı çıkar ilişkisinden ziyade bunu merkeze alarak birbirine destek olmak oldukça önemlidir. Eşlerin anne baba olduklarında da bu bakış açısıyla çocuklara yaklaşması gerekmektedir. Aile, çocukların maddi manevi gelişimleri için en temel kurumdur. İnançlar, dini ve ahlaki değerler, örf ve adetler, güzel alışkanlıklar öncelikle aile içerisinde kazanılmaktadır. Aile yapısı güçlü olmayan bir toplumun yahut milletin uzun ömürlü olması mümkün değildir.

Kaynakça

- Akseki, Ahmet Hamdi (1968). Yavrularımıza Din Dersleri. Üçdal Neşriyat.
- Akyol, Aygün (2015). “Ailede Değerler Eğitimi -İslam Ahlak Felsefesi Açısından Bir Okuma-”. Değerler ve Eğitimi II Sempozyum Bildirileri Kitabı. Ensar Neşriyat.
- Aristo (2001). De Anima/Ruh Üzerine. Zeki Özcan (terc.). Alfa Yayınları.
- Aristo (1993). Politika. Mete Tuncay (çev.). Remzi Kitabevi.
- Aykıt, Asiye (2021). Müneccimbaşı Ahmed Dede ve Şerhu Ahlâk-ı Adud. Sonçağ Akademi.
- Babanzade Ahmed Naim (2017). Mebâdi-i Felsefeden İlmü'n-Nefs. Fatma Yıldız, Recep Alpyağıl (haz.). İlmü'n-nefs tercümesi: Felsefe Açısından Psikoloji Meseleleri. İz Yayıncılık.
- Bayraktar, Mehmet Faruk (2010). “Ailede Ahlak Eğitimi ile İlgili Bir Bibliyografya Çalışması (Osmanlı Örneği)”. Aile ve Eğitim-Tartışmalı İlmi Toplantı.
- Çağrı, Mustafa (2010). “Şer”. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 38/542-544. TDV Yayınları.
- Çağrı, Mustafa (2011). “Tedbirü'l-Menzil”. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 40/260-261.TDV Yayınları.
- İbn Miskeveyh (2017). Tehzîbu'l-Ahlâk. Abdulkadir Şener vd. (çev.). Büyüyenay Yayınları.
- İbn Sînâ (1975). Eş-Şifa/et-Tabîyyât/en-Nefs. G. C. Anawatı (thk.). Kahire.
- İbn Sînâ (1984). Kitâbü'l-Edviyeti'l-kalbiyye (Min müellefati İbn Sina et-tıbbiyye içinde). Muhammed Züheyr el-Baba (tahk.). Câmiatü Halep.
- İbn Sînâ (1980). Uyûnu'l-hikme. Abdurrahman Bedevi (thk.). Vekaletü'l-Matbuat.
- Kara, İsmail (2005). Bir Felsefe Dili Kurmak. Dergâh Yayınları.
- Macid Fahri (2004). İslam Ahlâk Teorileri. Muammer İskenderoğlu, Atilla Arkan (çev.). Litera Yayıncılık.
- Kartal, Abdullah (2019). “İslâm Ahlak Normlarının Yerleşmesinde Hz. Peygamber ve Ailesinin Rolü”. II. Uluslararası Mevlid-i Nebi Sempozyumu Tebliğler Kitabı. <http://ilahiyat.harran.edu.tr/tr/sempozyum/sempozyumlar/>.
- Kaya, Mahmut. (1983). İslam Kaynakları Işığında Aristo ve Felsefesi. Ekin Yayınları.
- Kınalızâde Ali Efendi (2016). Ahlâk-ı Alâî. Murat Demirkol. (Sad.). Fecr Yayınları.
- Müneccimbaşı Ahmed Dede. (1868). Şerhu Ahlâk-ı Adud. Süleymaniye Kütüpha-

nesi/Esad Efendi Bölümü.

Nasîruddîn-i Tûsî (2007). Ahlâk-ı Nâsiri. Anar Gafarov. Zaur Şükürov. (çev.). Litera Yayıncılık.

Özturan, Hümeýra (2017). Akıl ve Ahlak. Klasik Yayınları.

Platon (2002). Devlet. Sabahattin Eyüboğlu, M. Ali Cimcoz (çev.). İş Bankası Kültür Yayınları.

Toksöz, Hatice. (2018). “Ahlakın Aile Boyutu”. Murat Demirkol (ed.). İslam Ahlak Esasları ve Felsefesi. Bilay Yayıncılık.

Topçu, Nureddin (2005). Ahlak. Dergah Yayınları.

Uysal, Enver (2014). “Aile Ahlakı”. Müfit Selim Saruhan (ed.). İslam Ahlak Esasları ve Felsefesi. Grafiker Yayınları.

İslam Ahlak Filozoflarından İbn Sînâ ve Kınalızâde'de Aile¹

Family In Islamic Moral Philosophers Avicenna And Kinalizâda

Doç. Dr. Emine Taşçi YILDIRIM

Yalova Üniversitesi

emine.taschi@yalova.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-8520-8545>

Özet

Aile müessesesi psikoloji, sosyoloji kadar felsefenin de ilgi alanına girmektedir. Nitekim teorik ve pratik olmak üzere iki kısma ayrılan felsefenin pratik kısmında bireyin yönetiminden (tedbiru'n-nefs) sonra ev/aile yönetimi (tedbiru'l-menзил), en son olarak ise siyaset/şehir yönetimi (tedbiru'l-mümun) gelmektedir. Dolayısıyla birey-aile-toplum üçlüsü pratik felsefenin ana konusunu teşkil etmektedir. Bireyin yönetimi ahlak olarak da isimlendirilmekle birlikte ev yönetimi de ahlakla bağlantılı olarak işlenmektedir. Nitekim insan yaşamı boyunca konumu ve görevi değişmekle birlikte her daim ailenin bir ferdi olmaktadır. Bireylerin ahlaki vasıflarını kazandıkları ilk yer olması açısından aile büyük bir öneme haizdir. Anne-baba ve çocuktan müteşekkil olan aile, geleceğin bireylerinin yetiştirildiği bir müessese olma özelliğini daima korumaktadır. Toplumun inşasında ve ahlaki anlamdaki gelişiminde ailenin yerinin yadsınamadığı bir gerçektir. Bu çalışmada, İslam ahlak felsefesi bağlamında aile, eş seçimi, çocuk eğitimi, aile bireylerinin birbirlerine karşı görev ve sorumluluklarına işaret edilmiştir. İslam ahlak filozoflarından İbn Sînâ ile Kınalızade'nin bu konudaki görüşleri temel eserleri üzerinden ayrıntılı

¹ Bu çalışma 10-12 Mayıs 2024 tarihinde Uluslararası Aile Sempozyumu II: Küresel Tehditler Karşısında Aile Sempozyumu'nda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

bir şekilde ortaya konulmaya çalışılmıştır. İbn Sînâ, ev yönetimine müstakil bir ilim olarak sınıflamasında yer vermiş ve *er-Risale fi's-Siyaseti'l-Menziliyye* adıyla müstakil bir risale kaleme almıştır. Kınalızâde ise kendinden önceki ahlak literatürünü özetlemiş ve Osmanlı döneminde yazılmış ilk Türkçe ahlak kitabı olan *Ahlâk-ı Alâî*'yi yazmıştır. Dolayısıyla konu, İslam ahlak literatürünün genel yapısını yansıtmaması hasebiyle bu iki isimle sınırlandırılmıştır. İbn Sînâ ve Kınalızâde'nin görüşlerinin günümüzdeki aile müessesinin korunmasına ilişkin neler yapılabileceği konusunda ışık tutacağı düşünülmektedir. Sonuç olarak İbn Sînâ ve Kınalızâde, çocuğun terbiyesinde ilk mertebenin aile olduğuna işaret etmekte, süttten kesilen çocuğun kötü huylara bulaşmadan önce ahlak eğitime başlanması gerektiğini zikretmektedir. Toplumdaki ahlaki çöküntünün önüne geçilmesi için ahlak eğitiminin ilk olarak verildiği aile kurumunun korunmasının gerekliliği açıkça ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda İslam ahlak filozoflarının aileye ilişkin görüşlerinin günümüze ışık tutan tavsiyeler içerdiğini söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: İslam Ahlak Felsefesi, Aile, Tedbiru'l-Menzil, İbn Sînâ, Kınalızâde.

Abstract

The institution of family is of interest to philosophy as to psychology and sociology. In the practical part of philosophy, which is divided into a theoretical and a practical part, the management of the individual (tedbir al-nafs) is followed by the management of the home/family (tedbir al-menzil) and finally the management of politics/city (tedbir al-mudun). The triad of individual-family-society constitutes the main subject of practical philosophy. Although the management of the individual is also called morality, the management of the home is also treated in the context of morality. Although the position and duty of a man change throughout his life, he is always a member of the family. The family is of great importance in terms of being the first place where individuals acquire their moral qualities. The family, which consists of parents and children, always maintains its characteristic of being an institution where the individuals of the future are raised. It can be said that the first step of socialization is taken through this community where individuals come together with the bond of love. As a matter of fact, Aristotle's emphasis on the role played by the family in the establishment of love for the state, the idea of public space and the understanding of justice

clearly shows this. Therefore, while the education of the individual constitutes the first stage in the construction of society, the second stage is the family. The family constitutes the transition stage to the management of society. It is a fact that the place of family in the construction of society and its moral development cannot be denied. In this paper, family, mate selection, child education, duties and responsibilities of family members towards each other in the context of Islamic moral philosophy are pointed out. The views of Avicenna and Kınalızâda, two of the Islamic moral philosophers, on this subject have been tried to be revealed in detail through their main works. Avicenna included the management of the home in his classification as a separate science and wrote the detached treatise called *al-Risale fi's-Siyaseti'l-Menziliyye*. Kınalızâda, on the other hand, summarised the previous ethical literature and wrote *Ahlâq-ı Alâî*, the first Turkish ethical book written in the Ottoman period. Therefore, the subject is limited to these two names as they reflect the general structure of Islamic ethical literature. It is thought that Avicenna and Kınalızâda's views will shed light on what can be done to protect the family institution today. In conclusion, Avicenna and Kınalızâda point out that the first level in the education of the child is the family, and that the moral education of the weaned child should be started before he becomes infected with bad habits. The necessity of occasionally depriving children from something and accustoming them to difficulties is also emphasized in children's education. The fact that children encounter difficulties is of great importance in preparing them for life. To prevent moral collapse in society, the institution of the family, where the first moral education takes place must be protected at all costs. In this sense, it is possible to say that the views of Islamic moral philosophers on the family contain recommendations that shed light on the present day. It should be taken into account that the family is a whole, like the organs of a body, and if one of the organs becomes ill, it can spread to the whole body. It is necessary to be sensitive about the protection of the whole body as well as the treatment of the organ. In Islamic moral philosophy, it can be said that mental illnesses are mostly caused by vices that cause moral corruption. Therefore, family members should set a good moral example for each other. Here, parents have a great duty and responsibility. The upbringing of moral children is possible with a family based on solid foundations. The role of the child-rearing individual, as well as the role of the family in child education, cannot be denied. These findin-

gs of Ibn Sina, who defended the idea that each individual is equipped with certain talents and abilities, should be taken into consideration. Directing a child to an art that is suitable for his/her aptitude is of great importance for both the individual and the society. The institutions and organizations that undertake child education must pay attention to this issue and ensure that guidance is made at an early age. More in-depth studies on this issue will contribute to the upbringing of future individuals.

Keywords: Islamic Moral Philosophy, Family, Tedbîr al-menzîl, Avicenna, Kınalızâda.

Giriş

Psikoloji, sosyoloji kadar felsefe de aile müessesisiyle ilgilenmektedir. Bilindiği üzere felsefe teorik ve pratik olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Aile de bu anlamda pratik felsefenin konusunu teşkil etmektedir. Teorik felsefe içerisinde fizik, matematik ve metafizik; pratik felsefe içerisinde ise ahlak ve siyaset yer almaktadır. Buna zaman zaman tedbiru'l-menzil de eklenmektedir. Böylelikle insanın yönetiminden (tedbiru'n-nefs) sonra ev/aile yönetimi (tedbiru'l-menzil), en son olarak ise siyaset/şehir yönetimi (tedbiru'l-müdun) gelmektedir. Başka bir deyişle birey, aile ve toplum pratik felsefenin konusunu oluşturmaktadır. Tedbiru'n-nefsen çoğunlukla ahlak kastedilmektedir. Aile ise bireyi yetiştiren toplumun en küçük birimi konumundadır. Toplum ya da şehir yönetimi ise siyaset şeklinde isimlendirilmektedir. Dolayısıyla bu üç alanı birbirinden kesin çizgilerle ayırmak mümkün görünmemektedir. Ahlak ve siyaset kadar ev yönetimi başka bir deyişle aile yönetimi de büyük bir öneme haizdir. Felsefenin yüzünü tabiattan insana çevirmesiyle birlikte aile konusunun da felsefi literatürde yerini almaya başladığı söylenebilir.

Felsefi Düşüncede Tedbiru'l-Menzil

Antik Yunan filozoflarından Aristoteles (M.Ö. 322), insanın toplumsal bir varlık olduğunu ve ailesi ve hemşerileriyle birlikte bir yaşam sürmesi gerektiğini belirtmektedir (Aristoteles, 2014, s. 28). Ayrıca o, devlet sevgisinin ailedeki sevgiden, kamusal alan fikrinin ise ailedeki özel alan fikri sayesinde geliştiğine dikkatleri çekmektedir. Ona göre aile üreme ve varlığı koruma içgüdüsünün bir araya getirdiği erkek, kadın ve köleden oluşan doğal bir yapıdır (Aristoteles, 1975, s. 7; Taşkın, 2017, s. 206). Aile yönetimi içerisinde Aristoteles, efendi ile köle, karı ile koca, baba ile çocuklar ve kazanma sanatına

işaret etmektedir. Ancak bunlardan çoğunlukla kölelik ve kazanma sanatı üzerinde durduğu görülmektedir. İyi yaşam için mülk ve servetin olmasının gerekli olduğunu düşünmektedir. Köleyi canlı bir mülk aracı olarak görmekte ve kölesiz bir toplumun düşünülmeceğini belirtmektedir (Taşkın, 2017, ss. 206-207). Çocuğu, ailede iyi ve ortak bir şey olduğu için aileyi bir arada tutan önemli bir unsur olarak kabul etmekte ve evliliğin devamı için gerekli görmektedir (Aristoteles, 2014, s. 187). Aristoteles’in özellikle toplum açısından devlet sevgisi ve kamusal alan fikrinin kazanılması konusunda ailenin ne kadar mühim olduğuna dair vurgusu dikkat çekicidir. Bununla birlikte o, ailede çocuğun önemine de işaret etmeyi ihmal etmemiştir. Dolayısıyla bu değerlendirme ev yönetiminin önemini de göstermektedir. Bununla birlikte kölelik, o dönemlerde yaygın bir uygulama olması hasebiyle köleler de ailenin bir üyesi olarak kabul görmektedir.

Aristoteles’e göre “bir insanın ailesine ve karısına nasıl davranacağını belirlemek, aslında insanın ne şekilde adaletli davranacağını söylemekten farklı bir şey değildir” (Aristoteles, 2014, s. 188). Onun bu sözü ailenin toplumun temeli olduğu ve adalet erdeminin temellerinin aile içerisinde atıldığına en veciz ifadesi olarak görülebilir. Bu sözün aile yönetiminin, toplum yönetiminin ilk safhası olduğu şeklinde de yorumlanması mümkündür.

Tedbiru’l-menziel, Aristoteles tarafından pratik ilimler arasında zikredilmiştir. Ancak İslam filozoflarına gelindiğinde Kindî (ö. 866?), Fârâbî (ö. 950)’de sadece ahlak ve siyaset yer alırken; İbn Sina (ö. 1037) sınıflamasına bu iki ilmin yanı sıra tedbiru’l-menziili de eklemiştir (Arıcı, 2020, ss. 104-106). Aile düzenine ilişkin konular, İslam ahlak felsefesinde bu kavram üzerinden incelenmektedir. Fârâbî, İhvan-ı Safa (10. yy), Harizmî (ö. 997), Nasiruddin Tusî (ö. 1274), Taşköprülüzade (ö. 1561), Kınalızâde Ali Efendi (ö. 1572), Katip Çelebi (ö. 1657) bu kavrama yer veren isimlerdendir (Çağrııcı, 2011, s. 260; Yılmaz, 2021, s. 885). Bu çalışmada İbn Sînâ ve Kınalızâde örnekleri üzerinde durulmaktadır.

İbn Sînâ, öncelikli olarak pratik felsefenin amacını “yalnızca bilmek suretiyle nefsi yetkinleştirmek” (İbn Sînâ, 2016, s. 15) olarak açıklamaktadır. Bahsedilen pratik felsefenin kapsamına giren bu üç ilmin neyle ilgilendiklerini ise şu şekilde özetlemektedir:

“Pratik felsefeye gelince o, a) ya bütün insanlar arasında ortak olan ilişkileri düzenlemekte kullanılan ve şehir(devlet) idaresini bildiren görüşlerin öğre-

tilmesiyle ilgilidir. Bu, siyaset ilmidir. b) Ya da özel bir insan grubu arasında ortak olan insan ilişkilerini düzenleyen şeylerle ilgilidir ve ev idaresi olarak bilinir. c) Ya da tek bir kişinin nefsinin arındırmadaki halini düzenlemeyle ilgilidir. Buna, ahlak ilmi denir. Bunların ayrıntısı ve ölçüsü (ayrıntılı olarak her bir durumun ve ölçüsünün belirlenmesi) ise ilahi şariat ile gerçekleştirilir.” (İbn Sînâ, 2016, ss. 17-18).

İbn Sînâ’nın bu sınıflamasıyla birey-aile-toplum üçlüsüne ayrı ayrı yer vermekte ve son olarak dikkat çekici bir şekilde bu ilimlerin ayrıntı ve ölçüsünün belirlenmesinin ise ilahi şariat ile olabileceğini belirtmektedir.

İbn Sînâ, aile yönetimiyle alakalı görüşlerini paylaşmadan önce kişinin kendini yönetmesinin/ tedbiru’l-nefsin gerekliliğine işaret etmektedir. Önce kişinin kendisiyle ilgili siyaseti yani yönetimi gerçekleştirmesinin lüzumuna değinmektedir. Kişi, yönetici mertebesinde bir akıl ile yönetilen konumunda, kötülüklerle dolu, kusurlu bir nefsinin olduğunun bilincinde olmalıdır. Ardından filozofa göre, kendindeki kötülüğü iyice tanıdıktan sonra kişi onu düzeltme safhasına geçmesi gerekmektedir. Bu safhada iyiliklerini ve kötülüklerini kendisine gösterecek yani ayna gibi yansıtacak akıllı ve sevecen bir kardeşin yardımı gerekebilir (İbn Sînâ, 1992, s. 909). Bu konuya daha önce Ebu Bekir Razi (ö. 925) de işaret etmiştir. O, insanın kendi kusurları bilmesi gerektiğini belirtmekte ve bu kusurlarını öz eleştiri veya arkadaş ve düşmanlarının övgü-yergileriyle bilebileceğini ifade etmektedir. O, birincisi konusunda çoğu insanın başarısız olduğunu ikincisinin daha uygulanabilir olduğunu belirtmektedir (Râzî, 2016, ss. 106-108). Benzer bir değerlendirmenin yukarıda geçtiği üzere İbn Sînâ tarafından da yapıldığı görülmektedir.

İbn Sînâ nezdinde önce tedbiru’l-nefs sonra tedbiru’l-menzil gelmektedir. O, aile felsefesi anlamına gelecek şekilde hikmetü menziliyye terkiibini kullanmaktadır. Bu felsefe, ev halkı arasındaki işbirliğinin nasıl sağlanabileceğini öğretmek suretiyle ailenin idaresini sağlamaya yaramaktadır (İbn Sînâ, 1980, s. 16, 2004, s. 93). Oktay’a göre Tedbiru’l-menzil kavramı Türkçe’ye çoğunlukla ev idaresi şeklinde çevrilse de burada aile idaresi ve aile ile ilgili ahlaki eğitim kastedildiğinden dolayı aile ahlakı terkiibi daha uygun olacaktır (Oktay, 2005, s. 318). Kınalızâde’nin İbn Sînâ’nın tanımına benzer olan ifadeleri bunu destekler niteliktedir: “İlmi Tedbiru’l-menzil, ev halkı arasında düzen ve intizamın nasıl kurulacağını ve en uygun şekilde geçimin nasıl sağlanacağını bilmeye yarayan ilimdir... Bu ilimde ev ile kastedilen

taş ve ağaçtan yapılan hane değil, bilakis söz konusu beş rüknü (anne, baba, çocuklar, hizmetçi ve erzak) veya çoğunu içinde barındıran mahaldir.” (Kınalızâde, 2016, ss. 295-297). Özetle bu ilmin konusunun ev halkının arasındaki ilişkiler, onların eğitim ve terbiyesi olduğu söylenmektedir (Oktay, 2005, s. 318). Bu ilmin gerekliliğini Kınalızâde, dünya ve ahiret mutluluğuna sebep olacak bir ev yani aile birlikteliğinin tesisi için birtakım kurallar, ilkeler ve kanunların olması gerektiğini söyleyerek ortaya koymaktadır. Ayrıca o, akli olarak bu kuralların açık ve seçik olmaması sebebiyle filozoflar tarafından tedbiru’l-menzil ilmi şeklinde adlandırılan teorilerin ortaya çıktığını belirtmektedir (Kınalızâde, 2016, s. 295).

Yukarıda da ifade edildiği üzere İslam ahlak felsefesi içerisinde aile ve çocuk terbiyesine büyük bir önem verilmiş ve felsefi düşüncenin bir parçası haline getirilmiştir. Bu felsefi gelenek içerisinde meseleler; varlık, bilgi ve değeri merkeze alan bütüncül yaklaşımla ele alınmaktadır. Hayata yansıyan bu bütüncül yapı ile yaşanan sorunlara çözüm bulmak daha kolay olmaktadır (Akyol, 2015, s. 493).

Günümüzde yaşanan gelişmelerin ve teknolojiyle beraber gelen problemlerin en çok etkilediği unsurların başında aile gelmektedir. Geleneklere bağlılığın azaldığı, değerlerin kaybolmaya yüz tuttuğu, aile ilişkilerinin zayıfladığı böylesi bir dönemde ciddi tedbirlerin alınmasının gerekliliği gün yüzüne çıkmıştır. Dolayısıyla aile kurumunun korunması hususunda gelenek ve kültüre bağlılığın tesis edilmesi gerekmektedir. Bu anlamda tedbiru’l-men-zile dair yazılmış olan eserlerin günümüzdeki bu sorunların çözümüne katkı sağlayabileceğinden söz edilebilir (Yılmaz, 2021, s. 880). Bu çalışmada, bu geleneği yansıtan iki önemli örnek dikkate alınmaktadır. Bunlardan biri İbn Sînâ olup o, ev yönetimine müstakil bir ilim olarak sınıflamasında yer vermiş ve *er-Risale fi’s-Siyaseti’l-Menziliyye* adıyla müstakil bir risale kaleme almıştır. İkinci örnek ise Kınalızâde olup o, kendinden önceki ahlak literatürünü özetlemiş ve Osmanlı döneminde yazılmış ilk Türkçe ahlak kitabı olan *Ahlâk-ı Alâî*’yi yazmıştır.

İbn Sînâ, yazmış olduğu *er-Risale fi’s-Siyaseti’l-Menziliyye (Aile Siyasetine Dair Risale)* adlı risalesiyle kendisinden sonra aile yönetimiyle alakalı yapılacak olan çalışmaların temel zeminini oluşturmuştur (Yılmaz, 2021, s. 888). Dolayısıyla bu risale büyük bir öneme haizdir. Kınalızâde’nin ev idaresi yani aile ahlakına dair düşüncelerinde hocası Nasîrüddîn Tûsî üzerinden İbn

Sînâ'nın etkisinin varlığından söz edilebilir. Nitekim Kınalızâde, Tûsî'nin İbn Sînâ'nın risalesinin belagat ve icaz yönünden tam ve nadide bir risale olduğunu ve ondan istifade ettiğini dile getiren sözlerini paylaşmaktadır (Oktay, 2005, s. 320; Kınalızâde, 2016, s. 297). Kınalızâde'nin bu anlamda İbn Sînâ'nın etkisinde kaldığını söylemek mümkündür.

Her iki filozofun eserlerinde ele aldıkları konular başlıklar bazında incelendiğinde mal yönetimi, kişinin eşiyle ilgili siyaseti, kişinin çocuğuyla ilgili siyaseti ve kişinin hizmetçileriyle ilgili siyaseti başlıkları konusunda ortak olduğu görülmektedir. Kınalızâde, İbn Sînâ'dan farklı olarak baba ve anne hakkına riayet adabı başlığına yer vermektedir. İbn Sînâ, bahsi geçen risalesinin sonunda kişinin kendini ve evini yönetme konusunda neler yapması gerektiğini özet bir şekilde sunduğunu dile getirmektedir. Kitabı şiirlerle ve birtakım haberlerle daha mükemmel hale getirmenin mümkün olduğunu ancak büyük ve uzun olması hasebiyle bundan kaçındığını söylemektedir. İbn Sînâ, okuyana hafiflik, inceleyene ise kolaylık sunmayı tercih ettiğini ve bazen azın çoktan daha verimli ve tam olmasının muhtemel olduğuna işaret etmektedir (İbn Sînâ, 1992, s. 917). Kınalızâde ise Ahlâk-ı Alâî'sinde İbn Sînâ'dan farklı olarak bu konuyu ele alırken detaylı açıklamalar yapmaktadır. Ayrıca o, hadislerden örnekler vermekte, önemli isimlerden kısa anekdotlar paylaşmakta ve konuyla bağlantılı beyitlere yer vererek ayrıntılı bir şekilde meseleyi ele almaktadır.

Aile ve Aile Müessesesinin Gerekliği

Toplumu meydana getiren en küçük ve önemli sosyal grup özelliğine sahip aile, insan hayatının ve terbiyesinin dayandığı temel müessesedir. İstisnai durumlar olmakla birlikte her birey, hayatı boyunca bir ailenin ferdi olarak yaşamını sürdürmektedir. Ayrıca bireyin düşünce dünyasının gelişimi, alışkanlıkları edinmesi, davranışlarının şekillenmesi aile içerisinde gerçekleşmektedir (Ocak, 2014, s. 88). Erol Güngör'ün de dikkat çektiği üzere çocuğun terbiyesinde ne okul ne de farklı bir eğitim kurumu, en etkili unsur ailedir (Güngör, 1998, s. 40).

İbn Sînâ, aile müessesesinin gerekliliğine işaret etmeden önce ilk olarak insanların farklı niteliklere ve konumlara sahip bir şekilde yaratıldığına dikkat çekmektedir. Bunu Allah'ın bir lütfu, ihsanı olarak değerlendirmektedir. Nitekim bütün insanlar hükümdar olsaydı birbirlerini yok etmeye çalışabi-

lirlerdi benzer şekilde bütün herkes tebaa olsaydı bu durumda da hiç kimse hiçbir şey yapmazdı. Ya da yoksulluk konusunda eşit oldukları düşünöldüğünde herkesin sefillik sonucunda yok olması söz konusu olurdu. Dolayısıyla mertbe ve durumların farklılığı insanların bekalarının sebebidir. İnsanın tabiatlarındaki kıskançlık ve meydan okuma isteğinin (İbn Sînâ, 1992, s. 907) dizginlenmesi ancak bu mertebelilikle sağlanabilmektedir.

İbn Sînâ'ya göre hangi mertebede bulunursa bulunsun her insanın canını korumaya, azığını elde etmeye, eli altındakileri korumaya, sığınabileceği bir eve, evini ve kazancını koruyacak bir eşe, yaşlandığında kendisine bakacak, neslini devam ettirecek çocuğa ve yükünü taşıma konusunda destek olacak koruyuculara muhtaçlık noktasında eşit olduğuna dikkatleri çekmektedir (İbn Sînâ, 1992, s. 908). Bu sözleriyle insanın hayatında aile müessesesinin ne kadar önemli olduğuna işaret etmiş olmaktadır.

Farklı mertbe ve konumlarda bulunan insanlar için yönetim ve siyaset bir gereklilik arz etmektedir. Bu yönetim kadrolarında ise ülkenin yönetiminden hükümdar, köylerin ve kentlerin yönetiminden valiler sorumludur. En son olarak ise ev sahipleri ile aile ve çocuk terbiyecileri gelmektedir. Her bir durumdaki yöneticinin, hükümdarın ihtiyaç duyduğu iyi siyaset ve yönetim, düzeltme ve değiştirme, az gaflet ve ihmâl, çok düşünme ve değerlendirme gibi şeylere muhtaç olduğu dile getirilmektedir (İbn Sînâ, 1992, s. 907).

İbn Sînâ ve Kınalızâde, insanın hayvandan farklı olarak hayatını devam ettirmek için aızığa ihtiyaç duyduğu kadar onu koruması ve bunun için ev edinmesi gerektiğine dikkat çekmektedir. Aızığı elde edip korumaya çalışırken kişi aızığı artırma imkanından mahrum kalabilmektedir. Dolayısıyla aızığını korumak için başka bir kişiye ihtiyaç vardır ve bu gönlünün meyledeceği biri olabilir. Bu kişinin Allah'ın erkeğe yoldaş kıldığı karısı olduğu belirtilmekte ve eş edinmenin sebebi hayatın devamı ve kişiliğin sürdürölmesinin teminatı olan aızığın korunmasıyla ilişkilendirilmektedir. Ayrıca ona göre aile zürriyetin doğmasının, bekasının ve neslin sebebi kılınmakta ve eşle birlikte kurulmaktadır. Çocuğun eklenmesiyle birlikte genişleyen aile müessesesinin içerisinde kişi yönetici olmaktadır (İbn Sînâ, 1992, s. 908; Kınalızâde, 2016, s. 296).

Evin unsurlarının baba, anne, çocuk, hizmetçi ve yiyecek olduğunu belirten Kınalızâde'ye göre bu kurucu unsurlarla teşekköl etmiş olan evin bir yöneticisinin olması gerekmektedir. Bu düzenin yöneticisinin evin reisi konumunda olan babanın olması uygundur. Nitekim ona göre kadın, yararları elde etme

konusunda mizacındaki gevşeklik sebebiyle aciz kaldığı için kocası olmadığına ona vekalet edip evi koruma görevini üstlenmelidir (Kınalızâde, 2016, s. 296). Kınalızâde'nin aile reisinin erkek olmasının gerekliliği kanıtlamak için kadınların mizacındaki gevşekliği gerekçe göstermesi o dönemin yanlış kadın algısının bir yansıması olarak görülebilir.

Erkeğin aile reisi olmasına ilişkin görüşlerinin, günümüzde devam ettiği söylenebilir. Ancak eskiye kıyasla günümüzde böyle olmayan ailelerin artığından bahsedilebilir. Ayrıca aile içinde eşler arasında görev ve sorumlulukların paylaşılması eğilimin arttığı görülmektedir. Bu eğilim, medeni kanuna yansımış ve aile reisinin koca olduğu ibaresi aileyi eşlerin birlikte yönettiği şeklinde değiştirilmiştir (Yalın, 2019, s. 483).

Aile kurumu, o dönemin şartlarında hizmetçinin de eklenmesiyle beraber beş unsurdan müteşekkil görünmektedir. Ailenin kurulma gayesi ise neslin devamı şeklinde açıklanmaktadır. İbn Sînâ ve Kınalızâde, aile yöneticisinin erkek olması gerektiği konusunda mutabıktır.

Aile reisinin görevi

İbn Sînâ ve Kınalızâde aile reisinin görevlerini sürüsüyle ilgilen çoban örneği üzerinden anlatmaktadırlar (İbn Sînâ, 1992, ss. 908-909; Kınalızâde, 2016, s. 297). İbn Sînâ'ya göre "aile, çocuk, hizmetçi ve tebea sahibi olanların da aynen böyle işlerinin yolunda yürümesi için onları koruması ve sakınması, külfetlerine katlanması, rızıklarını çoğaltma, özendirerek ve sakındırarak, vaadde bulunarak, yaklaştırmak ve uzaklaştırmak, vererek ve yoksun bırakarak iyi yönetme ve doğrultma gibi, yapması gerekenleri yapmalıdır." (İbn Sînâ, 1992, ss. 908-909). Aile reisinin temel görevinin, aile bireylerinin ihtiyaçlarının dikkate almak suretiyle hem onları koruyup kollamak hem de farklı yöntemler kullanarak eğitmek olduğu zikredilmektedir. Burada şunu da hatırlamakta fayda vardır ki İbn Sînâ, aile reisinin özelliklerinden bahsederken kendini eğitmiş ve kötü huylardan arınmış bir insan profili çizmektedir. Bu gerçekleştirmeden kişinin ailesini doğru bir şekilde yönetmesi mümkün olamayacaktır.

Ev reisinin ikinci görevinin ise mizacın sıhhatini koruyup hastalığa yakalandığında bütün birleştirici unsurların itidalini dikkate alan bir doktor gibi hareket etmesi olduğu belirtilmiştir. İtidali korumak amaçlanmalı ve kaybedilmişse tekrar kazanılmaya çalışılmalıdır. Hastalanan tek organla

değil; bütün organlarla ilgilenilmesi gerekmektedir. Eğer ki bütün organların yararı için bir organın kesilip atılması gerekiyorsa doktorlar bozukluğun bütün vücuda yayılmasını engellemek istediklerinde genel sağlığı korumak için o organı kesme kararı alıyorsa aynı şekilde evin reisi de ev halkından birinde böyle bir bozukluğu tespit ederse bütün ev halkını korumak gayesiyle onu uzaklaştırması gerekmektedir (Kınalızâde, 2016, s. 298). Burada Kınalızâde'nin dikkat çektiği husus çok önemlidir. Aile bireylerindeki özellikle ruhsal hastalıkların ev ahalisine zarar verme ihtimali çok yüksektir. Dolayısıyla bunun tedavisi konusunda evin reisine önemli bir görev düşmekte ve bu tedavi yapılamadığında muhtemel ki karı koca arasındaki uzlaşma kaybolduğunda boşanmanın gerçekleşmesinin gerekliliği dolaylı olarak vurgulanmış olmaktadır. Aile reisinin ruhsal hastalıklara yakalanma ihtimali de unutulmalıdır. Nitekim İbn Sînâ'nın öncelikli olarak ev yönetiminden önce bireyin kendini yönetmeyi başarması gerektiğine dair vurgusu böylesi bir durumun gerçekleşmeden önlenmesine yönelik bir tedbir olarak algılanabilir.

Gelir-gider Siyaseti

Kişinin ilk görevinin geçimini kazanmak olduğunu dile getiren İbn Sînâ, bu kazancın helal yoldan elde edilmesinin ve emek verilmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır. Bununla birlikte elde edilen kazanç konusunda kişiye düşen bazı görevler de vardır. Kazancın elde edilmesi kadar yönetimi de önemlidir. Nitekim elde edilen kazancın bir kısmı sadakaya, zekâta ve iyilik yapılacak kişilere ayrılmalıdır. Bir kısmının ise olası musibetler ve felaketler karşılama durumuna istinaden saklanması gerekmektedir (İbn Sînâ, 1992, s. 912).

Kınalızâde, malın korunması ve arttırılması hususunda üç şeye dikkat çekmektedir. İlk şart, malı aşırı derecede koruyup ev halkına zarar vermemektir. İkinci olarak dinin gereklerini yerine getirmek suretiyle zekât ve sadakayı ihmal etmemektir. Üçüncü olarak ise cimrilikten sakınıp yiğit ve cömert olmaktır (Kınalızâde, 2016, s. 304). O, İbn Sînâ'nın açıklamalarını biraz daha detaylandırmış gibi görünmektedir.

Zekât ve sadaka verilirken sadece Allah rızasının gözetilmesi ve karşılık beklenmemesi önemlidir. İyiliğe gelince hemen ve gizli yapılmalı, büyütülmemeli, sürekli ve arttırarak yapılmalıdır. İyilik yapılacak yerin doğru seçimi de önemlidir. Aksi halde çorak toprağa tohum atmak gibi olur. Harcama konusunda orta yolu tutmanın gerekliliği ve imkan bulundukça saklamanın

bir ihtiyaç olduğu belirtilmektedir (İbn Sînâ, 1992, ss. 912-913).

Günümüz şartları dikkate alındığında ekonomik sarsıntıların birçok aileye zarar verdiği bir gerçektir. Nitekim her iki filozof tarafından yüzyıllar önce bu duruma işaret edecek şekilde gelir-gider dengesini sağlamanın ve orta yolunu takip etmenin önemli olduğu açıkça vurgulanmıştır.

Aile Eğitimi/Terbiyesi

İbn Sînâ kişinin kendisiyle ve malıyla ilgili siyasetine değindikten sonra eş, çocukları ve hizmetçileriyle alakalı siyasete geçiş yapmaktadır. Kınalızâde ise bu konuları aile eğitimi başlığı altında ele almaktadır. Bu başlıklar altında evlilik ve eş eğitimi, çocuk eğitimi, baba ve anne haklarına riayet adabı, hizmetçi ve yardımcılarının eğitimi, hizmet adabından oluşmaktadır. Bu çalışmada özellikle İbn Sînâ ile ortak olan ilk iki başlık irdelenmektedir.

Evlilik ve Karı-Koca Arasındaki İlişki

İbn Sînâ ve Kınalızâde, aile müessesesinin temelini atılmasını sağlayan evlilik konusuna işaret ederek aile eğitimine başlamakta ve evlenmenin, neslin devamı ve nefsin korunması için bir gereklilik olduğuna değinmektedir (İbn Sînâ, 1992, s. 908; Kınalızâde, 2016, s. 313).

İbn Sînâ, özel bir başlık vermemekle birlikte gerekli gördüğü yerlerde evlenme bahsini de ele almaktadır. Kişinin evini ve kazancını koruyacak bir eşe ihtiyaç duyduğunu söyleyen (İbn Sînâ, 1992, s. 908) İbn Sînâ, iyi kadının vasıflarını aşağıdaki gibi sıralamaktadır: “Erkeğin mülkünde ortağı, malının koruyucusu, yükünün taşıyıcısı ve çocuklarının terbiyesinde güvendiği kişidir.” (İbn Sînâ, 1992, s. 913). Kınalızâde ise iyi ve uygun kadının vasıflarını “kocasına ev idaresinden yardımcı ve ortak, yokluğunda mal ve ailesinin muhafız ve temsilcisi, yanındayken problemli işlerde nasihatçi ve danışman, afet ve felaketlerde ise dert ortağı ve arkadaşı olur.” (Kınalızâde, 2016, s. 314) diyerek açıklamaktadır. Bu tanımlamalarıyla her iki düşünür de kadının aile içindeki görevlerine işaret etmektedirler. Eşlerin birbirlerinin en önemli destekçileri olduklarını hatırlatmaktadırlar.

Eş seçiminde aranması gereken vasıflara gelince “akıllı, dindar, arlı, zeki, sevecen, doğurgan, az konuşan, itaatkâr, içten, güvenilir, mecliste ağır başlı, görüntüsünde ciddi, boyu posu yerinde, kendisini kocasına hizmete adanmış ve ona iyi hizmet eden, değerlendirmesiyle kocasının azını çoğaltan, iyi

huylarıyla üzüntülerini gidererek, nezaket ve kibarlığıyla dertlerine teselli olan kadındır.” (İbn Sînâ, 1992, s. 913). Benzer vasıfları zikreden Kınalızâde, özellikle doğurgan, hür ve bekar kadın ile evlenmenin daha iyi olacağına da işaret etmektedir. Buna ek olarak ona göre güler yüzlü, ince, nesebi muteber ve zengin olan daha iyidir. Ancak bunlar olmadığı durumlarda akıllı ve iffetli olanın sadece güzel ve zengin olana tercih edilmesi daha doğrudur. Güzellik konusunda itidal daha uygundur (Kınalızâde, 2016, ss. 314-315,317). Özetle Kınalızâde “evlenip yuva kurmak isteyen kimsenin dileği din, iffet, güzel ahlak ve masumiyet olmalıdır.” (Kınalızâde, 2016, s. 325) demektedir. Bu da günümüzde eş seçiminde dikkat edilecek kriterlerin başında dindarlık ve güzel ahlakın gelmesi gerektiğini tekrar hatırlatmaktadır. Bu vasıfların sadece kadında değil, erkek de bulunması gerekmektedir. İbn Sînâ’nın bu vasıfları ev reisi olmaya hak kazanan kişide var kabul ettiği düşünebilir. Nitekim İbn Sînâ’nın bireyin kendisindeki kötü hasletleri düzelterip iyileştirmeden başkasını yönetemeyeceği vurgusu bu fikri desteklemektedir.

Kişinin aile yönetiminde dikkat etmesi elzem olan şeyleri, çok heybetlilik, tam ikramkarlık ve kafasını işle meşgul etmek şeklinde aktaran İbn Sînâ, heybetin erkek ile eşi arasındaki ilişkinin tam olması için gerekli olduğunu vurgulamaktadır. Erkeğe düşen ikinci iş olan ikramkarlık ise, kadının durumunu güzelleştirmesi, koruyucu olması ve aldatmamasıyla gerçekleşmektedir. Üçüncü işe gelince karısının kafasını çocukların ve hizmetçilerin yönetimiyle, evin işleriyle meşgul etmesidir (İbn Sînâ, 1992, ss. 913-914). Benzer değerlendirmelerle Kınalızâde kadının kocasına saygı duyması, kocanın da karısına ilgi göstermesi ve kadını bir işle meşgul etmek gerektiğine dikkatleri çekmektedir. Kocanın karısına ilgi ve alakasını göstermesi ise dört şekilde olmaktadır. Birincisi, helal, güzel ve değerli elbiseler alarak; ikincisi, ev yönetimine dahil ederek yani iç işleri onun yönetimine vererek; üçüncüsü ise akraba ve yakınlarına ikramda bulunarak; dördüncü başka bir kadınla evlenmemek ve onunla yetinmekle olur (Kınalızâde, 2016, ss. 317-319). Kınalızâde’nin o dönemin şartları dikkate alındığında tek eşliliği savunmuş olması dikkat çekicidir. Eşler arasındaki ilgi ve alakanın canlı tutulması da evliliğin yürütülmesi açısından mühimdir.

Evliliğin sonlandırılmasının ise belirli durumlar için söz konusu olabileceği ifade edilmektedir. Kocanın, karısından ırz ve dini çiğneyici kötü işler yaptığı takdirde zorunlu olarak ayrılması gerekmektedir. Eğer ki güzel hayatı bozucu, vakti öldürücü ve hayatın berraklığını bulandırıcı işleri varsa bu

durumda ayrılmak daha münasiptir. Ancak çocukların kaybı söz konusuysa o durumda sabır ve tahammül yolunun tercih edilebileceği belirtilmektedir (Kınalızâde, 2016, ss. 322-323).

Kınalızâde ev yönetimi konusunda ilk olarak anne babaların birbirlerine karşı olan sorumluluklarını yerine getirmelerinin gerekliliği üzerinde durduktan sonra çocuğun eğitimi ve terbiyesi konusuna geçiş yapmaktadır (Turan, 2014, s. 325).

İlk olarak aile ahlakında eşler arasındaki ilişkinin düzene sokulmaya çalışılması önemlidir. Daha sonrasında çocuk eğitimi gelmektedir. Ruhsal yönden kendini yetkinleştirememiş ve birbirlerini yönetmekten aciz ebeveynlerin çocuk eğitimi konusunda eksik kalacakları ön kabulünün onları öncelikle bu konuyu ele almaya itmiş olması muhtemeldir.

Çocuk Terbiyesi

Kınalızâde, çocuğun cinsiyetini önemsememek; kız olsun erkek olsun dünyaya gelen çocuğu Allah'ın bir lütfu olarak görüp şükretmek gerektiğini belirtmiştir. Kişinin seçimine bağlı olamayan şey sebebiyle ailesini azarlayanın bu yaptığını cahillik olarak addetmektedir (Kınalızâde, 2016, s. 327). Çocukların cinsiyeti ne olursa olsun bir emanet ve lütuf olarak görülmesi gerektiği vurgusu önemlidir. Bu emaneti layıkıyla yetiştirmek için aile reisine birtakım görevler düşmektedir.

Güzel bir isim vermeyi öncelikli görev olarak sayan İbn Sînâ ve Kınalızâde ikinci olarak o dönemin adetlerinin de etkisiyle iyi bir sütanne seçimini zikretmektedir. Sütün iletken ve geçirgen olması sebebiyle süt annenin durumun çocuğa yansması söz konusu olabilmektedir. Dolayısıyla bu konuda uyarıda bulunmak suretiyle kişi çocuğunun ahmak, düşüncesiz ve hasta olmasını istemiyorsa doğru bir sütanne seçimi yapması gerekmektedir (İbn Sînâ, 1992, s. 914; Kınalızâde, 2016, s. 328). Her iki filozofun dikkat çektiği sütanne hususu günümüz şartlarında artık geçerliliği olan bir durum değilmiş gibi görünmektedir. Ancak şunu da söylemek gerekmektedir ki ülkemizde olmamakla birlikte dünyada yaygınlaşmaya başlayan süt bankası uygulamasının ciddi riskleri beraberinde getirdiği de unutulmamalıdır. Sütle beraber kurulan akrabalığın süt bankasıyla tespiti güçleşmekte, olası haram sayılan evliliklere mahal verebilmekte ve iyi bir süt anne seçiminin yapılması imkanı zayıflamaktadır. Dolayısıyla bu konuda hassas davranılması gerekmekte ve

sütanne konusunda filozofların dikkat çektiği hususlar unutulmamalıdır. Bununla birlikte çocuğun doğduğu andan itibaren etrafındaki kişilerin özel olarak seçilmesi ve kötü kişilerle temasının en aza indirgenmesi açısından sütanne mevzusuna bakmak da mümkündür.

İbn Sînâ, ahlak eğitime başlama zamanı olarak süten kesilmeyi göstermektedir. O, bu eğitime kötü huylar çocuğa saldırmadan ve kötü alışkanlıklarla karşılaşmadan önce başlanılmasının elzem olduğunu söylemektedir. Kötü huyların çocuğa çabuk bir şekilde saldılabileceğine dikkatleri çeken İbn Sina'ya göre ahlak terbiyecisinin çocuğu mümkün mertebe ahlaki kötülük ve kötü alışkanlıklardan sakındırması gerekmektedir. Fiziksel ve zihinsel olarak belli bir olgunluk düzeyine gelen yani dili düzgün ve telkin almaya hazır çocuğa temel ahlaki görev ve sorumlulukları içeren şiirler öğretilmelidir (İbn Sînâ, 1992, s. 914).

Kınalızâde, çocuk eğitimi konusunda tabiatın takibini gerekli görmekte ve ilk ortaya çıkan kuvve olan hayanın eğitilip geliştirilmesinin gerekliliğine dikkatleri çekmektedir (Kınalızâde, 2016, s. 328). Çocuğa ilk olarak kazandırılması gerekenin haya duygusu olduğu hatırlatılmaktadır.

İbn Sînâ ve Kınalızâde'ye göre çocuk terbiyecisi de belirli niteliklere sahip olmalıdır. Bu niteliklerden bir kısmı; dindarlık, akıllılık, ahlak eğitiminde iyi olmak, iyi ve kötü huyları tanımak, öfke ve yumuşaklık konusunda mutedil olmak, adap ve erkan bilmektir (İbn Sînâ, 1992, s. 914; Kınalızâde, 2016, s. 331). Bununla birlikte çocuğun eğitim gördüğü yerdeki çocukların iyi alışkanlıklara sahip seçkin insanlardan oluşması da önem arz etmektedir. Ayrıca İbn Sînâ, çocuğun tek başına değil akranlarıyla birlikte eğitilmesinin daha uygun olduğunu düşünmektedir. Eğitimci tarafından konuşturulan, övülen, özendirilen çocuklar böylelikle birbirlerinin arkadaşı olurlar. Ayrıca bu ahlaklarının güzelleşmesini, alışkanlık kazanmalarını ve gayret etmelerini de sağlayıcı bir unsurdur (İbn Sînâ, 1992, ss. 914-915). Kınalızâde de benzer şekilde çocuğun erdemsiz kimselerden uzak tutulması gerektiğini ifade etmektedir. Çirkin işler yapan, oyun ve eğlenceye düşkün çocukların onun karakterini olumsuz şekilde etkilemesinin söz konusu olabileceği belirtilmektedir. İyi insanların övülmesi ve kötülerin yerilmesi de çocuğun iyiliğe yönlendirilip kötülükten uzaklaştırılması için bir yoldur (Kınalızâde, 2016, s. 329). Dolayısıyla ahlak eğitiminde birlikte öğrenmenin ve arkadaş etkisinin önemi açık bir şekilde dile getirilmektedir. Ayrıca terbiye edecek olan kişide de ahlaki vasıfların

bulunması ön bir şart olarak sunulmaktadır.

Eğitimin ilk aşamasına Kur'an öğrenimi ve dil eğitimiyle başlanmaktadır. Bu konudaki yeterliliği elde eden çocuk, istediği bir sanata yönlendirilmektedir. Katip olmak istiyorsa ona yönelik bir eğitim alması sağlanır. Ancak burada bu sanata yatkınlığın olup olmadığının belirlenmesi de gerekmektedir. Nitekim burada çocuk terbiyecisine önemli bir görev düşmektedir ki o da çocuğun tabiatına yani kendisine uygun ve elverişli olan sanatı bulması gerektiği konusunda onu yönlendirmesidir. Bunun için öncelikli olarak çocuğun tabiatının güzelleştirilmesinin ardından çocuk terbiyecisinin çocuğun huyu ve karakterine dair değerlendirmede bulunup zekasının da yeterli olup olmadığına baktıktan sonra seçeceği sanata onu yönlendirmesi gerekmektedir. Ancak sadece bu yönlendirmeye yetinilmemeli ve çocuğun seçilen bu sanatı öğrenip öğrenmediği, yeterli donanımı kazanıp kazanmadığı da gözlemlenmelidir ki (İbn Sînâ, 1992, s. 915) yanlış bir yönlendirmenin önüne geçilebilsin. Her arzu edilen ya da istenilen sanatın kişiye uygun olmadığı bilincinin ona kazandırılması gerekmektedir.

Başka bir sanata yöneltilmesi için gerçekten bu konuda istidadının olmadığına hükmedilmeli ve acele edilmemelidir. Azıcık zorlanınca vaz geçilmemelidir. Yetkinleşmek için sabır ve sebatın gerekli olduğu gerçeği de unutulmamalıdır (Kınalızâde, 2016, ss. 334-335). Çocuğun yeteneğinin tespiti hususunda çocuk terbiyecisinin öngörülleri önemlidir. Doğru bir seçim yapmak için iyi bir gözlem gerekmektedir. Sabırlı olmak da kişinin yatkın olduğu sanatta ilerlemesinin şartlarından biridir. Ancak gerekli ilerleme sağlanamayıp o konuda yetkin olmadığı tespit edildiğinde ise çok ısrarcı olunmaması gerekmektedir.

Sanatı belirli ölçüde elde ettikten sonra onunla geçimini sağlamaya yöneltilmelidir ki bunun, kişinin sanatında en ileri noktaya ulaşma isteğinin oluşması ve ehil duruma gelmeden önce geçimini sağlamayı öğrenmesi gibi iki faydası söz konusudur. Sanatını kazanmasının ardından evlendirip kendi evini kurması konusunda teşvik edilmelidir (İbn Sînâ, 1992, ss. 915-916). Elde ettiği sanatla kişinin para kazanabilmesi onu o konuda ilerlemeye itecek en önemli hususların başında gelmektedir.

İbn Sînâ insanların bir kısmının belagatı bir kısmının aritmetiği seçmesinde etkili olan şeyin neliğine dair şöyle bir açıklama yapmaktadır:

“Bu seçimlerin, elverişliliklerin ve uygunlukların insanların anlamadıkları, kıyas ve incelemeden uzak, yalnızca şanı yüce Allah’ın bildiği bir takım gizli sebepleri ve hikmetleri bulunmaktadır.” (İbn Sînâ, 1992, s. 915).

Ayrıca İbn Sînâ’ya göre “her insanın tabiatının izin verip duygularının fayda sağlayarak ayrılmaz bir niteliğe dönüşmüş olan bir bilgi ve bir sanat kolu vardır.” (İbn Sînâ, 1992, s. 916). Dolayısıyla kişiyi bunun dışında başka işlere yönlendirmek onun tabiatına aykırı bir durumdur. Bu durum ata çift sürdürmek, sığırı koşturmak örneğiyle açıklanmaktadır (İbn Sînâ, 1992, s. 916).

Benzer değerlendirmelere Kınalızâde de yer vermekte ve herkesin fıtratında bir sanata istidatlı ve bir mesleğe hazır oluşunu Allah’ın bir hikmeti olarak görmektedir. O, bunu dünya düzenin devamı, insan soyunun var olması için bir gereklilik olarak addetmektedir (Kınalızâde, 2016, s. 33) Kınalızâde’ye göre eğer ki kişi istidatlı olduğu sanata yönelirse az zamanda çok ilerlemeler kaydetmesi mümkün olabilmektedir. Aksi takdirde ise zamanın boşa gitmesine, hocanın üzülmeye ve çoğu zaman hiçbir şey ya da çok az şey elde etmeyle sonuçlanabilir (Kınalızâde, 2016, s. 333). Çocukların doğuştan sahip oldukları birtakım istidatları olduğu gerçeği eğitimciler tarafından tekrardan fark edilmelidir. Nitekim bunun önemini her iki filozof da dile getirmektedir.

Çocuklara sürekli lezzetli yiyecek ve içecekleri sunmak doğru değildir. Değişen şartlara uyum sağlaması için zaman zaman kuru ekmekle yetinmeyi öğretmek de gereklidir. Bununla birlikte Kınalızâde, çocuğun bazı acılara alışması ve egzersiz yapması gerektiğini düşünmekte ve kralların çocuklarını hayatın zorluklarıyla karşılaşmaları, eğlence ve refaha alışmamaları için eğitim için farklı yerlere gönderdiklerini belirtmektedir (Kınalızâde, 2016, ss. 330, 333). Çocukların zorluklarla karşılaşması onların hayata hazırlanmasında büyük bir öneme haizdir. Oluş ve bozuluş olduğu bu dünyada sıkıntısız bir hayatın mümkün olmadığı gerçeği üzerinden hareketle çocukların yetiştirilmesi, gerektiği yerde acı çekmeleri, birtakım şeylerden yoksun kalmaları gerekmektedir.

Sonuç

Aile sosyolojiden psikolojiye kadar birçok ilmi disiplinin araştırma alanına girmektedir. Felsefe de aile konusunu pratik felsefe içerisinde işlemiştir. Bireylerin, sevgi bağıyla bir araya geldiği bu topluluk sayesinde toplumsallaşmanın ilk adımının atıldığı söylenebilir. Nitekim Aristoteles’in devlet sevgisi,

kamusal alan fikri ve adalet anlayışının yerleşmesinde ailenin oynadığı role ilişkin vurgusu bunu açık bir şekilde göstermektedir. Dolayısıyla toplumun inşasında bireyin eğitimi ilk aşamayı oluştururken; ikinci aşamada aile gelmektedir. Aile, toplumun yönetimine geçiş aşamasını teşkil etmektedir. Felsefe de birey-aile-toplum üçlüsünü çoğunlukla ayrı ayrı ele almaktadır.

Birey kadar ailenin de koruyup gözetilmesi büyük bir öneme haizdir. Felsefe tarihinde bu konu tedbiru'l-menzil yani ev yönetimi/aile eğitimi kapsamında ele alınmıştır. İslam ahlak filozoflarından İbn Sînâ ve Kınalızâde bu konuda günümüze ışık tutucu tavsiyelerde bulunmaktadır.

İbn Sînâ'nın aile siyasetine ilişkin eserinin en dikkat çekici noktalarının başında öncelikli olarak bireyin kendisini yönetmesi yani kötü yanlarının görüp onları düzeltmesi gerektiği vurgusu gelmektedir. Ahlaki olarak yetkinleşmeyi gerçekleştirememiş bir aile reisinin, aile bireylerini doğru bir şekilde yönetmesi mümkün olamayacaktır. Bireysel yetkinleşme gerçekleştirildikten sonra aile yönetimine geçiş yapabileceği ifade edilmektedir. İbn Sînâ ve Kınalızâde, aile reisliğinin ailedeki birliktelik, iyi ve yararlı olanın tespiti ve aile bireylerinin eğitimi için gerekli olduğunu vurgulamaktadır.

Gelir-gider dengesinin doğru bir şekilde kurulmasının aile müessesesi açısından önemli olduğuna, aşırı cimrilik veya savurganlığın sebep olacağı ekonomik sıkıntıların aile içindeki huzuru bozabileceğine dikkat çekilmiştir. Ayrıca zor zamanlar için de birikim yapılması gerektiği hatırlatılmaktadır. Özellikle eşler arasındaki ilişkiye dair değerlendirmeler de mühimdir. Eşlerin birbirlerinin en önemli destekçisi olduğu, ev yönetimi hususunda birlikte hareket etmeleri, birbirlerine ilgi ve alaka göstermeleri ve tek eşlilik savunulmaktadır.

Eşler arasındaki ilişkinin düzenlenmesi öncelikli adım olarak sunulmakta ve daha sonrasında çocuğun eğitimine geçilmektedir. Doğru bir eş seçiminin ardından eşlerin birbirlerine karşı sorumluluklarını yerine getirmelerinin gerekliliği vurgulanmaktadır. Çocuğun o aile içerisindeki eğitiminin tam olması da buna bağlıdır.

Kınalızâde'nin çocuğa ilk öğretilmesi gereken duygunun haya olduğuna dair vurgusu çok kıymetlidir. Çocuğun eğitimini üstlenen kişinin ahlaklı olması ilk şarttır. Bununla birlikte çocuğun akranlarıyla birtakım şeyleri daha iyi öğrenme imkanına sahip olduğuna işaret edilmekte ve beraber eğitim aldığı

arkadaşlarının da iyi örnekler olması gerektiği belirtilmektedir. Sütten kesildikten sonra ahlaki eğitime başlanması, eğitim verecek kişinin ahlaki vasıflara sahip yetkin biri olması hususuna dikkat edilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte çocuğun istidadının olduğu alanın tespit edilip ona yönltilmesi konusuna da büyük önem verilmiştir. Çocukların eğitiminde zaman zaman yoksun bırakmak ve zorluklara alıştırmmanın gerekliliği de vurgulanmaktadır.

Ailenin bir bedenin organları gibi bir bütün olduğu ve organlardan birinin hastalanmasının bütün bedene sirayet etme durumu olduğu dikkate alınmalıdır. O, organın tedavisinin yanı sıra bütün bedenin korunması konusunda hassasiyet gösterilmesi gerekmektedir. İslam ahlak felsefesinde ruhsal hastalıkların, çoğunlukla ahlaki çöküntüye sebep olan erdemsizliklerden kaynaklandığı söylenebilir. Dolayısıyla aile bireyleri ahlaki noktada birbirlerine iyi örnek olmalılardır. Burada anne-babaya büyük bir görev ve sorumluluk düşmektedir. Ahlaklı çocukların yetişmesi sağlam temellere dayanan bir aile ile mümkündür.

Çocuk eğitiminde ailenin rolü kadar çocuk yetiştiricisinin rolü de yadsınmaz. Her bireyin doğuştan bir takım yetenek ve istidatlarla donatıldığı düşüncesini savunan İbn Sînâ'nın bu tespiti dikkate alınmalıdır. Çocuğun istidadına uygun bir sanata yönltilmesi hem birey hem de toplum açısından büyük öneme haizdir. Çocuk eğitimini üstlenen kurum ve müesseselerin bu konuya eğilmeleri ve yönlendirmelerin erken yaşta yapılmasını sağlamaları mühimdir. Bu mesele üzerine daha derinlemesine çalışmalar yapılması geleceğin bireylerinin yetiştirilmesinde katkı sağlayıcı olacaktır.

Kaynakça

- Akyol, A. (2015). Ailede Değerler Eğitimi -İslam Ahlak Felsefesi Açısından Bir Okuma-. İçinde *Değerler ve Eğitimi II Sempozyumu* (ss. 491-512). Değerler Eğitim Merkezi Yayınları.
- Arıcı, M. (2020). Bir İlim Olarak Ahlâk ve İlimler Tasnifindeki Yeri. İçinde *İslam Ahlak Felsefesi* (ss. 99-123). AUZEF.
- Aristoteles. (1975). *Politika* (M. Tunçay, Çev.). Remzi Kitabevi.
- Aristoteles. (2014). *Nikomakhos'a Etik* (F. Akderin, Çev.). Say Yayınları.
- Çağrııcı, M. (2011). Tedbirü'l-Menzil. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 40, ss. 260-261). TDV Yayınları.
- İbn Sînâ. (1980). *Uyûnul-hikme* (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi; 208). Daru'l-Kalem.
- İbn Sînâ. (1992). Er-Risale fi's-Siyaseti'l-Menziliyye (Aile Siyasetine Dair Risale) (V. Akyüz, Çev.). İçinde *Sosyo-kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi* (C. 3, ss. 906-917). Ülke Yayın.
- İbn Sînâ. (2004). Uyûnu'l-hikme (A. Açıkgenç & M. H. Kırbaçoğlu, Çev.). İçinde *Risaleler* (ss. 65-91). Kitabiyat.
- İbn Sînâ. (2016). *Kitâbu's-Şifa: Mantığa Giriş (Medhal)*. Litera Yayıncılık.
- Kınalızâde. (2016). *Ahlâk-ı Alâî*. Fecr yayınları.
- Ocak, H. (2014). İslam Ahlak Felsefesinde et-Tedbirü'l-Menzil/Ev İdaresi Kavramı. *Journal of Intercultural and Religious Studies: JIRS*, 6, 85-118.
- Oktay, A. S. (2005). *Kınalızâde Ali Efendi ve Ahlâk-ı Alâî* (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi). İz Yayıncılık.
- Râzî, E. B. (2016). Kitâbu'l-Tıbbu'r-Rûhânî (Ahlakın İyileştirilmesi) (M. Kaya, Çev.). İçinde *Felsefe Risaleleri* (67; ss. 82-195). Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- Taşkın, S. (2017). XVI. Yüzyıl Osmanlı Ahlak Felsefesinin Köklerini İlkçağ'da Aramak: Aristoteles ve Kınalızâde Ali'de Aile Ahlakı. *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, V(10), 203-230.
- Turan, İ. (2014). Osmanlı Dönemi Ahlak Kitaplarında Aile Ahlakı: Ahlâk-ı Alâî Örneği. *Uluslararası Kınalızâde Ailesi Sempozyumu*, 315-334.
- Yalın, S. (2019). İslâm Ahlâk Filozoflarının Aile Ahlâkına İlişkin Görüşleri Üzerine Bir İnceleme: İbn Sina, Tûsî ve Kınalızâde Örneği. *İslâmî Araştırmalar* (Dergi), 30(3), 479-494.

Yılmaz, M. N. (2021). Tedbirü'l-Menzil Düşünce Geleneği ve Çağımızda Ailenin Karşı Karşıya Olduğu Tehditler. *Uluslararası Mevlid-i Nebi Sempozyumu: Peygamberimiz ve Aile*, 879-896.

Günümüzde Yahudilik'te Ailenin Korunması İçin Uygulanan Get Belgesi ve Agunalığın Doğurduğu Sorunları¹

Contemporary Issues In The Protection Of The Family In Judaism: The Get Document And The Problem Of Agunah

Prof.Dr. İsmail TAŞPINAR

Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
orcid.org/0000-0003-4427-6829
itaspinar@marmara.edu.tr

Özet

Hayatın önemli bir aşaması olarak görülen evlilik, Yahudi kutsal kitabında önemli düzenlemelere konu olmuştur. Tevrat'ın bölümlerini insan hayatının gelişiminin sembolik aşamaları olarak tanımlayan geleneğe göre, Yaratılış kitabı doğum ve ergenlik dönemini, Çıkış kitabı evlilik dönemini temsil etmektedir. Böylece, Mısır'daki esaretten kurtuluştan sonra Sina Dağı'nda Tanrı ile yapılan ahitleşme, Yahudiler'in hayatına düzen vermenin de ilk adımı kabul edilmiştir. İşte, Yahudilik'te aile kurumunun tesisi, sembolik olarak bu ahitleşmenin bir sonucu olarak kabul edilmektedir. Bu durum, Yahudiliğin aileye verdiği önemin en önemli göstergelerindendir. Aile, Yahudi toplumunun sosyal, dini ve ahlaki açıdan sağlıklı olmasında ve varlığını devam ettirmesinde önemli bir kurum kabul edilmiştir. Bu yüzden, aile kurumunun korunması ile ilgili geleneksel Yahudilik'te başta Talmud olmak üzere, birçok düzenlemeler yapılmıştır. Ailenin korunması adına yapılan bu

¹ Bu çalışma 10-12 Mayıs 2024 tarihinde Uluslararası Aile Sempozyumu II: Küresel Tehditler Karşısında Aile Sempozyumu'nda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

düzenlemeler, zamanla aile ve aile bireylerinin korunmasına karşı birer tehdit olmaya başlamıştır. Geleneksel Ortodoks Yahudiliğin temel kaynaklarından olan Talmud metninin ilk oluşum sürecinde, düzenlemelerin temel hedefi, Yahudi toplumunu başka milletler ve din mensupları ile karışımını engellemek idi. Ancak, Yahudiliğin ‘evrenselleşme’ sürecine girmesi ve çeşitli milletler arasında Yahudiliğin yayılması ile birlikte, bu düzenleme ailenin en önemli kurucu unsurlarından olan ‘kadının korunması’ şeklinde yorumlanacaktır. Bu durum, zamanlakadının kocasına sadakatinin çok ötesinde bir yoruma kavuşarak, kadını bir birey olmanın ötesinde kocasının zamanla bir tehdit aracı olarak kullanmaya başlayacağı ‘keyfi boşama hakkı’nın mahkumu (get belgesinin verilmesi) ve ‘rehini’ (aguna) durumuna getirecektir. Aile kurumunun devamı mahiyetinde oluşturulan dini kuralların kendi dönemlerindeki sosyal ve kültürel ortamda işlev gören ve erkeğin tek elinde olan ‘boşanma belgesi’nin (get) kadına verilmesi ile ilgili düzenlemeler, günümüzde Yahudi toplumunda sağlıklı aileler oluşturma önünde büyük engeller olarak işlev gören düzenlemeler halini almıştır. Günümüzde, kocasından boşanmak ve yeni bir aile hayatı kurmak isteyen dindar kadınlar, resmi makamlar tarafından boşanmış kabul edilmesine rağmen, dini kurumların düzenlemelerine göre hala evli kabul edilmeleri nedeniyle ‘tutsak’ (aguna) halinde yaşamaktadır. Zira, geleneksel Yahudiliğe göre, bu durumda evlilik yapacak olan kadın ‘zina işlemiş’ olacağı ve doğacak olan çocuk ‘gayr-i meşru’ (mamzer) kabul edileceği için, günümüzde aile kurumunun sağlıklı olarak devamında önemli sorunlara neden olmaktadır. Bu araştırmada, aile kurumunun korunması adına antik dönemde ve Ortaçağ’da Yahudi dini metinlerinde yapılan düzenlemelerin, günümüzde Yahudi kadınlarının aile içinde nasıl tutsak hale getirilmesine neden olduğu ve sağlıklı ailelerin oluşmasında nasıl bir engel teşkil etmeye başladığı ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yahudilik Ailenin korunması, Get Belgesi, Aguna, Evlilik

Abstract

Marriage, seen as a crucial stage of life, has been significantly regulated in the Jewish holy scriptures. According to the tradition that defines the sections of the Torah as symbolic stages in human development, the Book of Genesis represents birth and adolescence, while the Book of Exodus symbolizes the marriage phase. Thus, the covenant made with God at Mount Sinai after the escape from Egypt is considered the first step in regulating the lives of Jews, symbolically establishing the family institution as a result of this covenant. This underscores the importance Judaism places on the family. The family is seen as a vital institution for the social, religious, and moral health of the Jewish community and for its continued existence. Therefore, traditional Judaism has made numerous regulations to protect the family institution, primarily through texts such as the Talmud. Over time, these regulations meant to protect the family have started to pose threats to the family and its members. Originally, the primary goal of regulations in the formative period of the Talmud, one of the fundamental sources of traditional Orthodox Judaism, was to prevent the mixing of the Jewish community with other nations and religious groups. However, as Judaism entered a 'universalization' process and spread among various nations, these regulations would be interpreted as protecting one of the most crucial components of the family, the 'protection of the woman.' Over time, this interpretation has evolved beyond mere fidelity to the husband, leading to women becoming victims of 'arbitrary rights of divorce' (the issuance of a get document) and 'hostages' (agunah). The religious rules established for the continuity of the family institution, which in their own times functioned within the social and cultural contexts controlled by men through the 'divorce document' (get), have now become significant obstacles to creating healthy families within the Jewish community. Today, devout women who wish to divorce and start a new family life are still considered married according to religious regulations, despite being officially divorced by civil authorities, leading them to live as 'captives' (agunah). According to traditional Judaism, a woman marrying in such circumstances would be considered 'adulterous,' and her children would be deemed 'illegitimate' (mamzer), which creates significant problems for the healthy continuation of the family institution today. This research will discuss how the regulations made in ancient and medieval Jewish religious texts for the protection of the family institution have begun to imprison Jewish women within the family and become obstacles to forming healthy families today.

Keywords: Judaism, Protection of the family, Get document, Agunah, Marriage

Giriş

Hayatın önemli bir aşaması olarak görülen evlilik, Yahudi kutsal metinlerinde önemli düzenlemelere konu olmuştur. Tevrat'ın bölümlerini insan hayatının gelişiminin sembolik aşamaları olarak tanımlayan geleneğe göre, Yaratılış kitabı doğum ve ergenlik dönemini, Çıkış kitabı evlilik dönemini temsil etmektedir. Böylece, Mısır'daki esaretten kurtuluştan sonra Sina Dağı'nda Tanrı ile yapılan ahitleşme, Yahudiler'in hayatına düzen vermenin de ilk adımı kabul edilmiştir. İşte, Yahudilik'te aile kurumunun tesisi, sembolik olarak bu ahitleşmenin bir sonucu olarak kabul edilmektedir.² Bu durum, Yahudiliğin aileye verdiği önemin en önemli göstergelerindendir. Aile, Yahudi toplumunun sosyal, dini ve ahlaki açıdan sağlıklı olmasında ve varlığını devam ettirmesinde önemli bir kurum kabul edilmiştir. Bu yüzden, aile kurumunun korunması ile ilgili geleneksel Yahudilik'te başta Talmud olmak üzere, birçok düzenlemeler yapılmıştır.³

Ailenin korunması adına yapılan bazı düzenlemeler, zamanla aile ve aile bireylerinin korunmasına karşı birer tehdit olmaya başlamıştır. Geleneksel Ortodoks Yahudiliğin temel kaynaklarından olan Talmud metninin ilk oluşum sürecinde, düzenlemelerin temel hedefi, Yahudi toplumunu başka milletler ve din mensupları ile karışımını engellemek idi. Ancak, Yahudiliğin 'evrenselleşme' sürecine girmesi ve çeşitli milletler arasında Yahudiliğin yayılması ile birlikte, bu düzenleme ailenin en önemli kurucu unsurlarından olan 'kadının korunması' şeklinde yorumlanacaktır. Bu durum, zamanla kadının kocasına sadakatinin çok ötesinde bir yoruma kavuşarak, kadını bir birey olmanın ötesinde kocasının zamanla bir tehdit aracı olarak kullanmaya başlayacağı 'keyfi boşama hakkı'nın mahkumu (get belgesinin verilmesine bağlı) ve 'rehini' ya da 'eşine zincirlenmiş' (aguna) durumuna getirecektir.

Aile kurumunun devamı mahiyetinde oluşturulan dini kuralların kendi dönemlerindeki sosyal ve kültürel ortamda işlev gören ve erkeğin tek elinde olan 'boşanma belgesi'nin (get) diğer bir ifade ile 'talaknâme'nin kadına verilmesi ile ilgili düzenlemeler, günümüzde Yahudi toplumunda sağlıklı aileler oluşturma önünde büyük engeller olarak işlev gören düzenlemeler halini almıştır. Günümüzde, kocasından boşanmak ve yeni bir aile hayatı

² Salime Leyla Gürkan, Yahudilik, İstanbul 2012, s. 175.

³ Talmud kitabında, evliliğin önemi ve boşanma ile ilgili konular genellikle Nidda ve Gittin bölümlerinde yer almaktadır.

kurmak isteyen dindar kadınlar, resmi makamlar tarafından boşanmış kabul edilmesine rağmen, dini kurumların düzenlemelerine göre hâlâ evli kabul edilmeleri nedeniyle ve gerekli boşanma belgesini eşlerinden alamadıkları için ‘tutsak’ yani ‘eşlerine zincirli’ (aguna) halde yaşamaktadır. Zira, geleneksel Yahudiliğe göre, bu durumda evlilik yapacak olan kadın ‘zina işlemiş’ olacağı ve doğacak olan çocuk ‘gayr-i meşru’ (mamzer) kabul edileceği için, günümüzde aile kurumunun sağlıklı olarak devamında önemli sorunlara neden olmaktadır.

Bu araştırmada, aile kurumunun korunması adına antik dönemde ve Ortaçağ’da Yahudi dini metinlerinde yapılan düzenlemelerden boşanma belgesi olan ‘get’ düzenlemesinin ve bu belgeyi alamadığı için boşanamayan kadının ‘agunallığının’ yani ‘tutsaklığının’ durumu ve bunun günümüzde sağlıklı ailelerin oluşmasına nasıl bir engel teşkil ettiği ele alınacaktır.

Yahudilik’te Boşanmada Get Belgesinin Yeri

Yahudi kutsal kitabının en önemli kısmı kabul edilen Tevrat’ın ilk kısmı olan Yaratılış kitabında Tanrı, Cennet’te yalnız yaşadığı için canı sıkılan Adem’in yalnızlığını gidermesi için kadının yaratıldığından bahsedilmektedir. Bu yaklaşım, aslında Yahudiliğin tarih boyunca özelde evli kadına ve genelde kadının durumuna bakışının temelini teşkil edecektir:

‘RAB Tanrı Adem’i topraktan yarattı ve burnuna yaşam soluğunu üfledi. Böylece Adem yaşayan varlık oldu. RAB Tanrı doğuda, Aden’de bir bahçe dikti. Yarattığı Adem’i oraya koydu...

RAB Tanrı Aden bahçesine bakması, onu işlemesi için Adem’i oraya koydu. Ona, “Bahçede istediğin ağacın meyvesini yiyebilirsin” diye buyurdu,...

Sonra, “Adem’in yalnız kalması iyi değil” dedi, “Ona uygun bir yardımcı yaratacağım.”...

Adem bütün evcil ve yabanıl hayvanlara, gökte uçan kuşlara ad koydu. Ama kendisi için uygun bir yardımcı bulunmadı.

RAB Tanrı Adem’e derin bir uyku verdi. Adem uyurken, RAB Tanrı onun kaburga kemiklerinden birini alıp yerini etle kapadı. Adem’den aldığı kaburga kemiğinden bir kadın yaratarak onu Adem’e getirdi.

Adem,

“İşte, bu benim kemiklerimden alınmış kemik,

Etimden alınmış ettir” dedi,

“Ona ‘Kadın’ (işşa) denilecek,

Çünkü o adamdan alındı.”⁴

Tevrat’ta insanın yaratılış kıssasının daha ilk evresinde kadının ‘özü itibariyle erkeğe ait olduğu’ fikrini dile getiren bu anlatıyla yani eşine nispetle kadının yerini bu şekilde belirleyen Yahudilik, insanlık tarihin anlatmaya bu tespitten sonra başlayacaktır. Böylece, aynı zamanda, evlilik müessesesinin insanlık tarihi kadar eski olduğuna da vurgu yapılmış olmaktadır. Yahudi toplumunun devamını sağlayan; sosyal, ekonomik, dini ve ahlaki açıdan sağlıklı bir toplumun tesisi bakımından Yahudi hayatında önemli yere sahip olan evlilik,⁵ erkek tarafından yerine getirilmesi gereken en önemli vazifelerden kabul edilmektedir.

Babil Talmudu’nda evliliğin önemine dair şöyle denmektedir:

‘Samuel’den naklen Rabbi Yahuda şöyle demiştir: ‘Halaka’ya⁶ göre, bir kimse Tevrat eğitime başlamadan önce mutlaka evlenmelidir.

Rabbi Hisda, Rabbi Huna’ya Rabbi Hamnuna’yı övüyordu. Bunun üzerine Rabbi Huna, ‘O seni ziyarete geldiğinde, birlikte bana gelin’ der.

Rabbi Hamnuna geldiğinde, Rabbi Huna onun başında örtü (kippa) olmadığını fark eder ve:

- Neden başın açık? diye sorar.

- Çünkü evli değilim, diye cevap verir Rabbi Hamnuna.

Bunun üzerine, Rabbi Huna yüzünü çevirir ve:

- Bundan böyle, evli olmadığın müddetçe bana bir daha görünme, der.⁷

Rabbi Huna’ya göre, 20 yaşından sonra evlenmeden geçirilen her gün günah içinde geçirilmiş bir gündür. Hatta, yine aynı rivayete göre; 20 yaşından sonra evlenmeyen kişiye, kadının kendisinden yaratıldığı kemiğe atıfla

⁴ Tekvin, 1/7-23. İbranice’de erkeğe ‘iş’, kadına ‘işşa’, yani ‘erkekten alınma’, denmektedir.

⁵ Jacob Neman – Gabriel Sivan, Le Judaïsme, De A à Z, çev.: Mochè Catane, Paris 2000, s. 144.

⁶ Halaka, Yahudiler’in davranışlarını düzenleyen Yahudi ‘fıkıhı’na verilen isimdir.

⁷ Kiddouchin, 29b-30a. Bkz.: Rabbi Jacob b. Salomon İbn abib, Aggadoth du Talmud de Babylone, çev.: Arlette Elkaim-Sartre, Paris 1982, s. 823.

Tanrı'nın 'Kemikleri çürüsün!' diye beddua ettiği belirtilir. Evliliğin kutsal bir niteliğe sahip olması, ona verilen isim olan 'kidduşin' kelimesinin, 'kutsama' anlamına gelmesinden de anlaşılmaktadır.⁸

Yahudiliğin en temel dini metinleri olan hem Tevrat'ta em de Talmud'daki evliliğe ilişkin anlatımlara bakıldığında, evliliğin merkezinde ve gerçekleştirilmesinde en önemli rolün erkeğe ait olduğu görülmektedir. Nitekim, bu durum özellikle düğün (simha) esnasında, düğüne katılanların huzurunda erkeğin evlilik akdi mesabesindeki evlilik duasını (kidduşin) okumasıyla birlikte, kadının kendisine 'eş olarak bağlanmış' olduğu kabul edilir. Bu bağlılığın sembolü ise, erkeğin kidduşin duasını bitirdikten sonra kadının parmağına 'evlilik yüzüğünü' takmasıyla sembolize edilir. Bu yüzden, ailede alınacak olan kararlarda nihai söz sahibi olan kişinin her zaman erkek olduğu kabul edilir. Evlilik dualarının yapılmasından sonra erkek, erkeğin kadına karşı olan görevlerini yazan ve ölümü ya da boşanması durumunda kadına ödemesi gereken meblağın (mohar) yazılı olduğu evlilik akdi olan 'ketuba'yı kadına verir. Ancak, erkeğin kadına vermediği ve elinde tuttuğu diğer bir belge ise, boşanma belgesi olan 'get' belgesidir. Evlilik akdinin gerçekleşmesinde en önemli role sahip olan erkek, evliliğin bitirilmesi olan boşanmanın gerçekleşmesinde de böylece yegane söz sahibi olandır.

Boşanmanın gerçekleşmesi konusunda erkeğin söz sahibi olduğuna dair ifadeler, Yahudi kutsal kitabı olan Tevrat'ın Tesniye kitabında şöyle ifade edilmektedir:

'Eğer bir adam evlendiği kadında yakışsız bir şey bulur, bundan ötürü ondan hoşlanmaz, boşanma belgesi (get) yazıp ona verir ve onu evinden kovarsa;

Kadın adamın evinden ayrıldıktan sonra başka biriyle evlenirse, ikinci kocası da ondan hoşlanmaz, boşanma belgesi (get) yazıp verir, onu evinden kovarsa ya da ikinci adam ölürse;

Kadını boşayan ilk kocası onunla yeniden evlenemez. Çünkü kadın kirlenmiştir. Bu Rabbin gözünde iğrençtir.'⁹

Tesniye kitabında ifade edilen 'yakışsız şey'in ne olduğu konusu açık olmadığı için, bu ifade Yahudi din adamları arasında tartışma konusu ol-

⁸ Bkz.: Rabbi Jacob b. Salomon İbn abib, Aggadot du Talmud de Babylone, çev.: Arlette Elkaim-Sartre, Paris 1982, s. 823.

⁹ Yasa'nın Tekrarı, 24/1-4.

muştur. Bununla birlikte, Yahudi dini hukuku erkeğin eşini boşaması için bazı geçerli sebeplerin olmasını belirtmiştir: Eşinin zina etmesi veya zina ettiğine dair kuvvetli şüphenin oluşması, ahlâka aykırı davranması, günah olan davranışlardan kaçınmaması, başı açık biçimde evin dışına çıkması, kocasının görüşmesini istemediği kişilerle görüşmesi, eşinin ailesine saygısızca davranması, ev işlerini yürütürken koşer kurallarına uymaması ve koşer kurallarına uygun olmayan yiyecekler hazırlaması, ev işlerini ihmal etmesi, evlenmeden önce sahip olduğu müzmin hastalıklarını eşinden gizlemesi, müzmin bir hastalığa yakalanması, bedeninde fiziksel kusurlar bulunması, evlendikten sonra on yıl içinde çocuk dünyaya getirmemesi, Yahudi hukukunu gözetmemesi, din değiştirmesi, eşiyle beraber yaşamayı bir yıl boyunca reddetmesi ve eşinin başka bir yere taşınması durumunda onunla gitmeyi reddetmesi; erkeğin eşini boşaması için geçerli boşanma sebepleri olarak kabul edilmektedir.¹⁰ Bu durumlarda, eşini boşamak isteyen erkek, boşanma belgesi olan ‘get’ veya ‘sefer keritot’ belgesini düzenler ve eşine teslim eder.

Her ne kadar boşama hakkı bütünüyle erkeğin elinde olan bir hak olsa da; Yahudi hukuku, kocanın kadını sadece iki durumda boşayamayacağını kabul eder. Bu her iki durum da Tevrat’ta yer almaktadır. Birincisi; kocanın karısına bakire olmadığına dair iftirada bulunması ve bunun iftira olduğunun ispatlanmasıdır:

‘Bir adam bir kadın alır, yattıktan sonra ondan hoşlanmazsa, ona suç yükler, adını kötüler, ‘Bu kadınla evlendim ama onunla yatınca bakire olmadığını gördüm’ derse; kadının annesiyle babası kızlarının bakire olduğuna ilişkin kanıtı alıp kapıda görevli kent ileri gelenlerine getirecekler.

Kadının babası ileri gelenlere, ‘Kızımı bu adamla evlendirdim ama o kızımdan hoşlanmıyor’ diyecek, ‘Şimdi kızımı suçluyor, onun bakire olmadığını söylüyor. İşte kızımın bakire olduğunun kanıtı!’ Sonra anne-baba kızlarının bakire olduğunu kanıtlayan yatak çarşafını ileri gelenlerin önüne serip gösterecekler. Kent ileri gelenleri de adamı cezalandıracaklar.

Ceza olarak ondan yüz gümüş alıp kadının babasına verecekler. Çünkü adam İsraili bir bakire kızın adını kötülemiştir. Kadın adamın karısı kalacak ve adam yaşamı boyunca onu boşayamayacaktır.’¹¹

¹⁰ Detaylı açıklamalar için ayrıca bkz.: Hazan Aydın, ‘Aguna: Evliliğine Zincirlenmiş Kadın’, Dinler Tarihi, İnanç ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi, 1/1 (2024), s. 32.

¹¹ Yasa’nın Tekrarı, 22/13-19.

İkinci durum ise, bekar bir kıza tecavüz etmesi ve onunla evlenmesinin zorunlu olmasıdır. Erkek, kendinden kaynaklanan bu her iki suç nedeniyle sahip olduğu boşama hakkını kullanamaz:

“Eğer bir adam nişanlı olmayan erden bir kıza karşılaşır, tutup onunla yatarsa ve bu ortaya çıkarsa, kıza yatan adam kızın babasına elli gümüş verecek. Kıza tecavüz ettiği için onu karı olarak alacak ve yaşamı boyunca onu boşayamayacaktır.”¹²

Yahudi hukukuna göre, erkeğin yerine getireceği söz konusu boşanma işleminin üç aşamalı süreci, yukarıda Tevrat’ın Tesniye kitabında belirtildiği şekilde gerçekleşmesi gerekmektedir. Boşanmayı gerektirecek durumun ortaya çıkması halinde erkek, boşama işlemini şu üç aşamada gerçekleştirir:

- a. Boşanma belgesinin düzenlenmesi: Boşanma belgesi (get) yazıp,
- b. Boşanma belgesini (get) kadına teslim edilmesi: ona verir;
- c. Evden kovmak: Ve onu evinden kovar.”¹³

Buna göre, boşanmak isteyen erkek, bu üç aşamayı kutsal belirtildiği şekilde sırasıyla gerçekleştirirse, eşini boşamış kabul edilir.

Modern Toplumda Rehin Alınmış Kadın: Aguna

Her ne kadar boşama yetkisi erkekte olsa da, kadınlar da bazı durumlarda boşanma hakkını talep edebilirler. Yahudi hukukunda kadınların boşanma hakkı da, erkeklerde olduğu gibi, belli şartlar altında kabul edilmiştir: Eşine karşı evlilik yükümlülüklerini yerine getirmemesi, bulaşıcı kronik hastalığa sahip olması, itibarsız işlerde çalışması, eşine kötü muamelede bulunması, din değiştirmesi, sefahat hayatı sürmesi, eşiyile birlikte yaşamayı ve eşinin geçimini sağlamayı reddetmesi.¹⁴

Böyle bir durumda, kadın yukarıda ifade edilen gerekçelerle Yahudi dini mahkeme olan bet-din’e başvurur ve eşinden boşanma talebinde bulunur.

Yahudi hukukunda, boşanmak istemelerine rağmen boşama belgesi olan ‘get’ belgesini alamadıkları için boşanamayan ve yaptığı evliliğe mahkum

¹² Yasa’nın Tekrarı, 22/28-29.

¹³ Yasa’nın Tekrarı, 24/1.

¹⁴ Hazan Aydın, ‘Aguna: Evliliğine Zincirlenmiş Kadın’, Dinler Tarihi, İnanç ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi, 1/1 (2024), s. 32.

olmuş kadınlara; “eşine zincirlenmiş’ veya ‘bağlanmış” anlamında aguna denmektedir. Boşanma belgesi (Get) almadan kocası tarafından terk edilen veya ortadan kaldırılan kocanın ölü veya diri olduğunu bilmeden yaşayan kadınlar, dini hukuk karşısında evli sayılmaktadırlar.

Kocanın kayıp durumda olup öldüğüne dair güvenilir bir delil bulunmaması, akıl hastası veya bitkisel hayatta olup kendi rızasıyla get vermemesi veya hayatta ve sağlıklı olduğu halde eşine get vermek istememesi hâlinde kadınların boşanma ve yeniden evlenme imkânları zorlaşmaktadır. Böyle bir durumda olan kadın, ‘kocasına zinlenmiş’ yani ‘aguna’ kabul edilir. Bu durumdaki kadının yeniden yapacağı evlilik Yahudi hukukuna göre zina hükmünde görüldüğünden ve bu evlilikten doğacak çocuk da nesebi bozuk (mamzer) kabul edildiğinden, bu durum Ortodoks Yahudi kadınlar adına henüz çözüme ulaşmamış bir sürece hizmet etmektedir.¹⁵

Get’in alınamamasındaki sebep bazen kocanın bunu vermeye yanaşmaması ya da kocada var olan zihinsel bir rahatsızlık nedeniyle bunu yapmaya muktedir olamaması da olabilir. Bu ve benzeri sorunlar, Yahudi hukukunun önemli konuları arasında yer almıştır. Yahudi hukukuna göre, yukarıda işaret edilen şartlar altında get belgesini alamadan evlene kadın ‘zina’ yapmış sayılırken; bu ‘gayr-i meşru’ evlilikten doğacak olan çocuk da dini olarak ‘mamzer’ yani ‘zina mahsulü’ (veled-i zina) kabul edilir. Bu durum, kadın için sağlıklı yeni bir aile kurmasının önünde eskiden olduğu gibi günümüzde de önemli bir engel oluşturmaya devam etmektedir.

Antik dönemde Yahudi hukukunun iki önemli akımı kabul edilen Hillel ve Şammai ekolleri, kocası kaybolan, kocasının nerede olduğu veya ölüp-ölmediği bilinmeyen aguna durumundaki kadının tekrar evlenebilmesi yönünde iki farklı yaklaşım sergilemiştir. Bunlardan Şammai, kocanın öldüğüne dair şahitler getirilmedikçe aguna olan kadının evlenemeyeceğine hükmetmiştir. Hillel ekolü ise, aguna hükmünde olan kadının kocasının ölümüne dair ‘dolaylı’ deliller getirmesi durumunda evlenebileceğine karar vermiştir.

¹⁵ Leyla Salime Gürkan, ‘Yahudilik’te Kadın’, İbrahimi Dinlerde Kadın, İstanbul 2021, s. 14.

Günümüzde Agunaliğın Doğurduğu Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Eşinden boşanma belgesi olan ‘get belgesini’ alamayan aguna hükmündeki kadınlar, bu statüden kurtulamadan geçirdikleri hayatları boyunca çeşitli sorunlar ve dinî sınırlamalarla karşılaşmak durumunda kalmaktadırlar.

Boşanma belgesi olan ‘get’i verenin koca olması nedeniyle; get’i vermek istemeyen veya nerede olduğu saptanamayan bir koca, sonu belirsiz ve çözüm olmayan bir sorun oluşturmaktadır. İsrail’deki dini mahkeme olarak kabul edilen bet-din’in ilgili birimindeki din adamları, kaybolan kişinin resmi makamlarca araştırmasının yapılmasını sağlama veya bet-din’e gelmeyi reddeden kişileri zorla getirme yönünde baskı yapma gibi bazı enstrümanları kullanabilmektedirler. Mesela; keyfi olarak ‘get’ belgesini vermediğine veya kocanın maddi bir karşılık beklentisi içinde olduğu için get belgesini vermeyi reddettiğine kanaat getirdikleri kocaların hapse atılarak cezalandırılması sağlanabilmektedir. Her ne kadar bu yöntem her zaman olumlu sonuç vermese de, kısmen de olsa sonuç verebilmektedir. Ancak, İsrail’in dışında yaşayan bet-din yetkilileri, böyle bir yaptırım gücüne sahip değiller. Hem kocasının kaybolduktan sonraki akıbeti bilinmemesi hem de bet-din’e gelip get belgesini verme yönünde baskı yapılamaması gibi durumlar nedeniyle, her iki durumda da kadın ‘eşine zincirlenmiş’ bir ‘aguna’ olarak kalır ve Yahudi dini hukukuna göre kesinlikle evlenemez.¹⁶

Günümüzde özellikle evliliklerde dini emirlerin çok önemsenmemesi, din adamlarının agunaların evliliğini çözmedeki yetkileri, antik ve Orta çağ’daki Talmudik döneme nispetle, daha da zayıflamıştır. Bununla beraber, günümüzde hahambaşlıkların ilgili ‘dini hukuk uzmanları komisyonu’ olan ‘bet-din’ birimleri; kocanın ortadan kaybolduğu, kocanın karısını kesin olarak terk ettiği, savaşta kayıplar listesinde yer aldığına dair ikna edici veriler olduğuna karar verdiklerinde, kadının tekrar evlenmesine izin vermektedirler. Mesela, II. Dünya Savaşı esnasında kocalarının akıbeti hakkında bilgi alamayan binlerce kadının ‘aguna’ durumu, böyle bir iznin verilmesi kararının alınmasına neden olmuştur.¹⁷

¹⁶ Antik dönemde agunaliğın doğurduğu sorunlar ve hahamların başvurdukları çözüm yollarına dair geniş açıklama için bkz.: Yael V. Levy, ‘Te Agunah and the Missing Husband: An American Solution to a Jewish Problem’, Journal of Law and Religion, Yıl: 1993-1994, c. 10, sayı: 1, s. 53-58.

¹⁷ Geleneği esas alan hahamların buldukları çözüm yollarının günümüzde ortaya çıkardığı sorunlar için ayrıca bkz.: Yael V. Levy, ‘Te Agunah and the Missing Husband: An American Solution to a Jewish

Aguna sorunuyla antik dönemden beri uğraşan Yahudi hukuku uzmanları, çözüm bulabilmek için konunun çözümünü kolaylaştıracak bazı çıkış yolları geliştirmişlerdir. Bu çözümlerden biri, Muafazakar akımın 1953'te gerçekleşen Genel Kurul'unda din adamı olan Saul Lieberman tarafından teklif edilmiştir. Buna göre, evlenecek olan çiftler, daha evlenme aşamasında iken, evlilik akdi olan 'ketuba'ya 'ileride gerçekleşecek olan ciddi sorunlarda üç kişilik Yahudi hukuku uzmanından oluşan Bet-din mahkemesinin vereceği karara uyulacağının kabul edilmesi' şeklinde bir madde eklenmelidir. Böylece, ileride oluşabilecek olan 'agunalık' sorununun çözülebilmesinin önünün açılması sağlanmış olacaktır. Muhafazakarların geliştirdiği bu yöntem, Ortodoks Yahudi din adamları göre 'Ketuba'ya böyle bir eklemede bulunmak Yahudi hukukuyla uyumlu olmayacağı için reddedilmiştir. 1960'ta Muhafazakar Hahamlar Asamblesi'nde agunalığın sorunlarına çözüm olarak 'evliliğin iptali' (hafka'at kiduşin) adıyla alınan bir karara göre, hahamlara evliliği iptal etme yetkisi verilmiştir. Karar, Talmud'da yer alan 'hahamlar evliliği iptal edebilirler' halaka esasına dayanmaktadır.¹⁸

Aguna ve bu durumla ilgili bağlantılı sorunlar, geleneksel Muhafazakar ve Ortodoks dindar kadınlarla ilgili bir sorun oluşturmaktadır. Reformist Yahudiler, antik ve Orta çağ'daki toplumsal şartlara ait olduğunu kabul ettikleri için, onlar boşanmada yeni bir evlilik yapma konusunda sivil mahkemelerin verdiği kararı esas alırlar. Böylece, 'get belgesi' uygulamasının geçerliliğini iptal etmeleri nedeniyle, onların 'aguna' diye bir sorunları yoktur.¹⁹

Günümüzde özellikle kadın araştırmacılar, aguna durumundaki kadınların içinde bulundukları şartlardan nasıl kurtulacaklarına dair bazı tespitlerde bulunmaktalar. Aslında, bunların bir kısmı daha önce hahamlar tarafından uygulanmış veya teklif edilmiş çözümlerdir. Ancak, öyle olsalar da günümüzde çözüm sunabileceğini düşündükleri durumlara yenilerini de ekleyerek bunları belli başlıklar altında toplayıp, uygun olan durumlardan

Problem', Journal of Law and Religion, Yıl: 1993-1994, c. 10, sayı: 1, s. 60-62.

¹⁸ İlgili halaka düzenlemesi Talmud'da yer alan çeşitli kitaplardaki ifadelerle dayanmaktadır: Gittin 33a; Gittin 73a, Yebamot 19a, 110a; Ketubot 3a; Baba Batra 48b. Gittin 33a'da şöyle denmektedir: 'Bir erkek bir kadınla nişanlandığında, bunu hahamların belirlediği şartlara göre yapar. Buna göre, hahamlar onun nişanını iptal eder.' Bu ifade, hahamlar tarafından evlilik akdinin iptalinin sağlanmasına bir dayanak teşkil etmiştir. Yani, bir sonraki aşama olan evlilik akdinin öncesine dönülmesi ile birlikte erkeğin 'boşamasına' yani 'get'i vermesine' gerek kalmamış olmaktadır. Aslında bu uygulama, antik dönem hahamlarının da evlilik öncesi tarafların böyle bir evlilik şartı belirleme yetkisi verdikleri bir uygulamadır.

¹⁹ Yusuf Besalel, Yahudilik Ansiklopedisi, İstanbul 2001, c. 1, s. 40, 129, 167, 174, 304, 522.

birinden istifade edebilecekleri yönünde çalışmalar yapmaktalar. Mesela; Talmudik döneme ait hahamların aguna durumunun oluşmaması için bu konudaki hassasiyetleri onlar için en önemli dayanakları oluşturmaktadır. Buna göre, söz konusu hahamların, diğer konularda iki kadının şahitliğini kabul ederken; bu gibi durumlarda kocanın öldüğüne ilişkin tek bir kadının şahitliğini yeterli kabul etmişlerdir.²⁰

Maddi menfaat veya çocukların velayetini almak için resmi olarak boşanmış olmasına rağmen dini boşama belgesi olan get belgesini vermek istemeyen kocaların olduğuna daha önce işaret edilmişti. Get belgesini alamayan birçok kadın bu yüzden aguna durumuna düşmektedir. Bu konudaki çözüm için, evlilik öncesi her iki tarafı bağlayıcı noter huzurunda bir anlaşma belgesinin imzalanması teklif edilmektedir. Buna göre, resmi evlilik yapılmadan önce taraflar ‘resmi boşanma olsa dahi get belgesini vererek onu aile bağlarından kurtarmadığı ve yeni bir evlilik yapmasına izin vermediği sürece kocanın kadına hayatını idame ettirebilmesi için her ay yüklü miktarda bir parayı ödemeyi kabul ettiğine’ dair bir maddenin yer aldığı bir belgeyi noter huzurunda imzalarlar. Böylece, resmi olarak boşanan eşlerden erkek, get belgesini kadına teslim etmediği müddetçe bu borcu ödemek durumunda kalacaktır. Koca, get belgesini hahamlar kurulu huzurunda verdiğiğinde ancak bu meblağı ödeme yükünden kurtulabilecektir.²¹

Teklif edilen çözüm yollarından bir diğeri ise, resmi olarak boşanmış ve uzun bir zaman geçmiş olmasına rağmen get belgesi verilmediği için agunalık durumuna düşmüş olan kadının yapmış olduğu evliliğin geçmişe yönelik iptali uygulamasıdır. Aslında uygulamanın temeli, 15. Yüzyılda yaşanan bir olay üzerine ortaya çıkan ‘şartlı evlilik’ (tenay bekiduşin) olarak tanımlanan bir uygulamadır. Buna göre, eşi ölen kadının, levira uygulaması gereği erkek kayını ile evlenmesi gerekmektedir. Ancak, kayının ‘mürted’ olması durumu, bazı hahamları kadın lehine bir formül bulmaya iter. Buna göre, ‘belli bir zaman geçmiş olmasına rağmen evlilik için gerekli adımı atmayan kayının boşama belgesi vermesi beklenmeden, kadın şartlar yerine getirilmediği için

²⁰ Bu konuda özellikle şu çalışmaya bakılabilir: Monique Susskind Goldberg, ‘Des Solutions au Problème des Femmes Agounot’, Pardès, Paris 2007, s. 207-216.

²¹ Bazıları, evlilik olmadan önce boşanmadan bahsedilmesinin uygun olmadığını belirtmiş olsa da; bu itiraza karşı çıkanlar, ‘ketuba’da boşanma durumunda erkeğin ödemesi gereken yüklü bir miktarın zaten yazılı olduğunu belirterek cevap vermektedirler. Bkz.: Monique Susskind Goldberg, ‘Des Solutions au Problème des Femmes Agounot’, Pardès, Paris 2007, s. 210.

evliliği geriye doğru geçersiz hale gelir' kararı benimsenecektir. Bu kararı emsal kabul edenler, 'belli bir süre geçmiş olmasına rağmen get belgesini vermeyen eş'e kıyas ederek, 'evliliğin geriye doğru iptal edilebileceğine ve yok hükmünde kabul edilebileceğine' hükmederler. Böyle bir durumdaki eş, kocasının get belgesini vermesini beklemeden, hiç evlenmemiş hükmünde olacağı için istediği kişiyle evlenebilmek veya hayatını dilediği gibi devam ettirebilmek imkanına sahip olmaktadır. Bu uygulama, günümüzde hem Avrupa'daki hem de Amerika'daki Muhafazakar bazı hahamlar tarafından uygulanmaktadır.²²

Sonuç

Günümüzde, kendisini bir 'Yahudi' devleti olarak tanımlayan İsrail'de, medeni kanunlar geleneksel Ortodoks dini hukukuna sıkı sıkıya bağlı olan dini otoriteler tarafından düzenlenmekte ve uygulanmaktadır. Yahudiler'in Yahudi olmayanlarla evliliği geçerli kabul edilmediği gibi, boşanmak isteyen Yahudi çiftlerin de mutlaka dini otoritelerin verecekleri kararla ancak boşanma gerçekleşmektedir. Antik dönemden ve Orta çağ'daki dini fetvalar ve uygulamalardan intikal eden geleneksel dini yorumlara sıkı sıkıya bağlı olan dini otoriteler (bet din) ise, eşin kocasından boşanma belgesi olan 'get belgesini' almadığı veya alamadığı müddetçe evliliğin devam ettiğine hükmetmektedirler.

Medeni hukuku geleneksel fetvalara göre idare ettikleri için dini olarak evliliğin devam ettiğine hükmeden dini otoriteler, Talmudik dönemdeki hahamların 'aguna karşıtlığı' tutumunun hilafına, günümüzde birçok evli çiftin boşanmasına ve yeni bir yuva kurmalarının önünde en büyük engeli teşkil etmektedir. Bu durum, geleneksel Yahudiliğin esaslarını kabul etmeyen Reformistler gibi farklı mezhepler tarafından dikkate alınmasa da, geleneksel Ortodoks veya Muhafazakar yoruma bağlı Yahudi kadınlar için, bu agunalık uygulamasının doğurduğu sıkıntı yıllarca süren içinden çıkılmaz bir hal almaktadır. Her ne kadar bazı din bilginlerinin ferdi girişimleri ile durumu yumuşatacak yeni yorumlar veya esnek uygulamalar geliştirilmiş ve teklif edilmiş olsa da; bunların mevcut uygulamaya herhangi bir etkisi olmamıştır. Söz konusu durum, son zamanlarda bazı Muhafazakar hahamların yeni yorumları

²² Monique Susskind Goldberg, 'Des Solutions au Problème des Femmes Agounot', Pardès, Paris 2007, s. 211-212.

ile aşılmaya çalışılmaktadır. Kimileri ise, Orta çağ'daki Talmudik dönemde yaşamış olan hahamların agunalığın oluşmasına engel olacak tutumlarını esas alarak, evlilik öncesi bazı belgeler imzalatılarak resmi boşanmanın gerçekleşmesi halinde erkeğin yüklü miktarda borç ödemeyi kabul ederek agunalığı keyfi olarak kullanmasının önüne geçecek birtakım çözümler sunmuşlardır. Kimileri ise, kocanın get belgesini vermekten kaçınması halinde yapılmış olan evliliğin geçmişe yönelik iptali uygulamasını teklif etmişlerdir.

Resmi olarak boşanmış olmalarına rağmen dini olarak boşanmamış kabul edilen ailelerin sorunları günümüz Yahudi ailelerinin en çok sorun yaşadıkları konu olmaya devam etmektedir. Özellikle kadının dinen evli kabul edilmesi nedeniyle, bu sorun tekrar evlenmek ve yuva kurmak isteyen kadınların hayatlarını doğrudan etkileyen bir durumdur. Boşanma belgesini kocasından alamadığı için 'agunalık' durumuna mahkum olan kadının bu durumdan kurtuluşu çeşitli çözüm yollarının araştırılmasına ve bulunmasına neden olmuştur. Ancak, geleneksel Ortodoks Yahudi hahamların kahir ekseriyeti söz konusu çözümleri kabul etmedikleri için, agunalık sorunu kadınların yıllarca zor bir hayat yaşamalarına neden olmakta ve dolayısıyla sağlıklı ailelerin kurulmasının önünde en büyük engellerden biri olarak varlığını devam ettirmektedir.

Bibliyografya:

1. Monique Susskind Goldberg, 'Des Solutions au Problème des Femmes Agounot', Pardès, Paris 2007, s. 207-216.
2. Yael V. Levy, 'Te Agunah and the Missing Husband: An American Solution to a Jewish Problem', Journal of Law and Religion, Yıl: 1993-1994, c. 10, sayı: 1, s. 49-71.
3. Jacob Neman – Gabriel Sivan, Le Judaïsme, De A à Z, çev.: Mochè Catane, Paris 2000.
4. A. Cohen, Le Talmud, çev.: Jacques Marty, Paris 1991.
5. Hazan Aydın, 'Aguna: Evliliğine Zincirlenmiş Kadın', Dinler Tarihi, İnanç ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi, 1/1 (2024), s. 25-51.
6. Rabbi Jacob b. Salomon İbn Habib, Aggadoth du Talmud de Babylone, çev.: Arlette Elkaim-Sartre, Paris 1982.
7. Yusuf Besalel, Yahudilik Ansiklopedisi, İstanbul 2001, c.1
8. Salime Leyla Gürkan, 'Yahudilik'te Kadın', İbrahimî Dinlerde Kadın, İstanbul 2021.
9. Salime Leyla Gürkan, Yahudilik, İstanbul 2012.

Kültürel Aktarım Mekânı Olarak Aile: Gençliğin Dini Kimlik Oluşumunda Ailenin Rolü Üzerine¹

Family As A Place Of Cultural Transmission: On The Role
Of Family In The Religious Identity Formation Of Youth

Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Enes VURAL

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
muhammet.vural@erdogan.edu.tr
OCİD: 0000-0003-0297-3765

Özet

Her insan bir aile, toplum, kültür ve aslında bir anlam dünyasının içine doğar. Doğduğu andan itibaren içinde doğup büyüdüğü toplumsal çevre, bireyin kimlik oluşumuna yön verir. Erikson'a göre insanın psiko-sosyal gelişim serüveninin merkezi noktasını teşkil eden ergenlik dönemi kimlik gelişimine etki eden unsurların başında aile gelir. Ancak ne var ki günümüzde tüm dünyada giderek yaygınlaşan dijitalleşme ve sosyal medya kullanımı, çeşitli imkânları bünyesinde barındırmakla birlikte dijital yerliler olarak adlandırılan genç kuşağın kimlik oluşumuna da doğrudan etki etmektedir. Özellikle sosyal kimlik oluşumuna yönelik olumsuz etkilerinin başında bireyselleşme, daha az sosyallik ihtiyacı, yalnızlaşma, kayıtsızlık vb. gelmektedir. Bu durum, gelişim için kritik bir dönem olan ergenlik dönemi dini ve kültürel kimlik oluşumuna da rengini vermektedir. Bu çalışma, dijital yerliler olan günümüz ergenlerinin dini kimlik oluşumunda, dini/kültürel aktarım mekânı ve imkânı

¹ Bu çalışma 10-12 Mayıs 2024 tarihinde Uluslararası Aile Sempozyumu II: Küresel Tehditler Karşısında Aile Sempozyumu'nda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

olarak ailenin rolüne odaklanmaktadır. Çalışmada ergenler üzerinde yapılan bir araştırmadan hareketle gençlerin dini duygu, düşünce ve davranışının oluşumundaki başlıca faktörleri ve bunlar arasında ailenin rolünü tespit etmek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda dini kimliğe ilişkin gençlere sorulan sorulara verilen cevaplar, MAXQDA nitel veri analiz programı yardımıyla içerik analizine tabi tutulmuş ve elde edilen bulgular frekans değerlerini içeren tablo vasıtasıyla aktarılmıştır. Ortaya çıkan sonuçlara göre, gençlerin dini kimlik oluşumunda ilk sırada Hz. Peygamber gelmiş; onu annem, babam, öğretmenim, dedem, babaannem, anneannem gibi cevaplar takip etmiştir. Bu bulgular, dini kimliğin oluşumunda Hz. Peygamber'den sonra en etkili isimlerin başında aile üyelerinin geldiğini göstermekte ve kültürel kimliğin aktarımı hususunda ailenin önemini ortaya koymaktadır. Elde edilen tüm bulgular, Erikson'un psikososyal gelişim teorisi, Albert Bandura'nın Sosyal Bilişsel Öğrenme kuramı bağlamında tartışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Dini kimlik, Aile, Ergenlik, Dijitalleşme, Rol model.

Abstract

Every human being is born into a family, society, culture, and indeed a world of meaning. The social environment in which he/she is born and raised from the moment he/she is born also directs the identity formation of the individual. According to Erikson, the family is one of the most important factors affecting the development of identity during adolescence, which constitutes the central point of human psycho-social development adventure. However, digitalization and the use of social media, which are becoming increasingly widespread all over the world today, have a direct impact on the identity formation of the young generation called digital natives, although they contain various opportunities. Especially the negative effects on social identity formation are individualization, the need for less sociability, loneliness, indifference, etc. This situation also colors the religious and cultural identity formation of adolescence, which is a critical period for development. This study focuses on the role of the family as a place and opportunity for religious/cultural transmission in the religious identity formation of today's adolescents who are digital natives. Based on a study conducted on adolescents, the study aims to identify the main factors in the formation of religious feelings, thoughts, and behaviors of young people and the role of family among them. For this purpose, the answers given to the questions asked to young people about religious identity were subjected to content analysis with the help of the MAXQDA qualitative data analysis program and the findings obtained were conveyed through tables containing frequency values. According to the results, the Prophet Muhammad came first in the religious identity formation of young people, followed by answers such as my mother, my father, my teacher, my grandfather, my grandmother, and my grandmother. These findings show that family members are the most influential people after the Prophet in the formation of religious identity and reveal the importance of family in the transmission of cultural identity. All findings are discussed in the context of Erikson's theory of psychosocial development and Albert Bandura's Social Cognitive Learning theory.

Keywords: Religious identity, Family, Adolescence, Digitalization, Role model.

Extended Abstract

The role of the family in the religious identity formation of adolescents, particularly in the digital age, is a critical yet complex topic that this study seeks to explore. Adolescence is a period marked by significant psychological, social, and emotional changes, which make it a crucial phase for identity development. In this process, family, as posited by Erik Erikson in his psychosocial development theory, plays a central role in shaping an adolescent's sense of self and identity. Family not only provides emotional and moral support but also serves as a key source of religious and cultural values. This study delves into the ways in which families act as spaces of cultural transmission, particularly in relation to religious beliefs, amidst the challenges posed by the digital age.

Albert Bandura's Social Cognitive Learning Theory further emphasizes the role of family as a critical socializing agent in behavior formation. According to Bandura, adolescents are greatly influenced by role models in their environment, and the family—especially parents—acts as the primary source of these models. However, in the contemporary world, where social media and digital platforms expose adolescents to a multitude of differing worldviews and belief systems, the family's role in religious identity formation faces significant challenges. The rise of “digital natives,” a term used to describe today's tech-savvy youth, adds another layer of complexity to the dynamics of religious and cultural transmission within families.

In the digital age, social media serves as a powerful tool, often introducing adolescents to diverse and sometimes conflicting worldviews. This exposure can dilute traditional family-based religious teachings and influence the way adolescents perceive religion. The risks associated with social media, such as individualization, social isolation, and indifference to traditional values, create additional hurdles for families attempting to transmit their religious and cultural heritage. Therefore, this study aims to investigate how the family continues to play a central role in religious identity formation despite the overwhelming presence of digital media.

To address this issue, the research employs a qualitative methodology, utilizing content analysis supported by the MAXQDA qualitative data analysis program. The study focuses on high school students across various regions of Turkey, gathering their insights on religious identity through a series of

structured surveys. These surveys ask participants to identify the three most influential figures in shaping their religious thoughts, feelings, and behaviors. The responses are then analyzed and presented through frequency tables and word clouds, providing a visual representation of the key influencers in adolescent religious identity formation.

The findings of the study reveal that the Prophet Muhammad is the most frequently mentioned figure, followed by family members such as mothers, fathers, grandparents, and teachers. These results underscore the continued importance of the family in religious and cultural transmission, even in an age dominated by digital influences. Despite the pervasiveness of social media, family members, particularly parents, remain a significant source of guidance for adolescents in terms of religious belief and practice.

In addition to the Prophet Muhammad and family members, the study highlights the influence of other figures such as teachers and religious leaders. These figures also play a role in the religious development of adolescents, but their influence tends to be secondary to that of the family. The findings suggest that while adolescents are exposed to diverse religious perspectives through social media, they still rely heavily on their family for guidance and direction in religious matters.

The discussion section of the study expands on the implications of these findings by discussing how traditional family structures, despite the growing influence of digital technology, continue to shape the religious identity of adolescents. The family acts as a protective barrier, offering a consistent source of values and teachings that adolescents can rely on, even as they encounter alternative viewpoints online. The study also discusses the potential benefits of social media in religious identity formation, noting that if guided properly, digital platforms can serve as a positive tool for reinforcing religious values, rather than undermining them.

By connecting these findings to Bandura's Social Cognitive Learning Theory, the study illustrates the importance of both live and symbolic models in learning processes. Adolescents are not only influenced by their immediate family members but also by symbolic figures, such as religious leaders or even influencers encountered online. This expanded concept of role models highlights both the challenges and opportunities that the digital age presents for religious identity formation.

Ultimately, this study underscores the continuing relevance of the family in shaping religious identity, even as digital media becomes an increasingly dominant force in the lives of adolescents. The results point to the need for families to remain actively engaged in their children's religious development, maintaining open communication and providing a strong foundation of values that can withstand the pressures of social media. The study also highlights the importance of balancing digital influences with traditional family values, suggesting that families can successfully guide adolescents through this complex landscape.

The study concludes by recommending that future research examine how families can better integrate digital tools into their efforts to foster religious identity, without sacrificing the core values that have traditionally been passed down through generations. Such research could offer valuable insights into how families can navigate the challenges of the digital age while continuing to serve as crucial spaces for cultural and religious transmission.

Giriş

Gelişim, değişim ve dönüşüm insanoğlunun en temel özelliklerinden biridir. Her insan dünyaya geldiği andan itibaren bir gelişim sürecinin içerisinde bulur kendini. İlk aylarda fiziksel alanda gözlenen bu gerçeklik hızlıca psiko-motor, dilsel, bilişsel, psiko-seksüel ve psikososyal gelişim alanlarına da sirayet eder (Arı, 2021). Gelişim, orta çocukluk yıllarına kadar her alanda oldukça hızlı seyreder. Fakat özellikle ergenlik yılları, nitelik açısından tüm gelişim basamakları arasında ayrı bir önemi haizdir (Karaca, 2022). Nitekim her ergen birey, çocukluktan henüz çıkmış olmasına rağmen birer yetişkin adayıdır. Toplum, onu artık bir çocuktan farklı görmekle birlikte bir yetişkin olarak da görmemektedir. Aslında bu arada kalmışlık, G. Stanley Hall'ın deyimiyle dönemin fırtınalı, dalgalı veya inişli çıkışlı doğası açısından bakıldığında da dikkate değer bir gerçekliktir (Santrock, 2015).

Araştırmacılar, ergenliğin tanımı konusunda bir fikir birliğine varamamış olsalar da konuyla ilgili eserlerde genel olarak 11-12 yaşlarında erinlik (önergenlik) ile başlayan; adölesan dönemle devam eden ve kültürel özelliklere bağlı olarak 22-28 yaşlarına kadar uzayabilen bir gelişim dönemi olarak tanımlanmaktadır (Arı, 2021; Santrock, 2015). Bir gelişim basamağı olarak ergenlik, fiziksel ve biyolojik açıdan ciddi bir atılımın gerçekleştiği bir dö-

nem addedilse de psiko-sosyal açıdan bakıldığında ergenlik dönemi kimlik kazanımı gibi çok önemli bir ödevi bünyesinde barındırır. Erik H. Erikson (1968), kimlik gelişimi veya kimlik kazanımını dönemin en ayırt edici özelliği olduğunu ve bu evrede yaşanan gelişimsel bunalımın (kimlik kazanımına karşı kimlik karmaşası) yaşamın sonraki yıllarını da doğrudan etkilediğini vurgulamaktadır.

Yukarıda bahsi geçen çeşitli gelişim alanlarının yanı sıra belki de tüm yaşamı etkileyecek bir diğer gelişim alanı dinî gelişimdir. Diğer alanlardan farklı olarak dinî alanda gözlenen gelişim, değişim ve dönüşüm, kişi nefes aldığı sürece devam eder. Konuyla ilgili teoriler, her dinî gelişim basamağının birbirinden farklı özellikler taşıdığını ve bu alanda gözlenen değişim ve dönüşümlerin, kişinin duygu, düşünce davranışlarına da etki ettiğine dikkat çekmektedir (Karaca, 2022). Şüphesiz dinî gelişim açısından bakıldığında en kritik dönem ergenlik yıllarıdır.

Ergenlik döneminin dinî gelişim özellikleri açısından durağan bir dönem olarak addedilmesi güçtür. Ergende biyolojik alanda meydana gelen hormonal ve biyolojik açıdan köklü değişim ve gelişimler (Parlaz ve ark., 2012), onun psikolojik ve manevi dünyasında da gözlenir. Erinlik döneminde özellikle özgürlük ve bireysellik oldukça ağır basar. Bu dönemde ergen dinî alanda bir sorgulama ve arayış içerisinde bulur kendini. Nitekim soyut düşünebilme yeteneğini kazanan birey, basit ve yüzeysel cevaplarla tatmin olmaz. Cevap bekleyen sorular, yaşamın ve ölümün anlamı, yaratılış gayesi, yaşamın amacı gibi varoluşsal konularla ilgili olabilir (Coşkunsever, 2022). Bu sorular kolaylıkla cevaplanabilecek türden sorular değildir ergen için. Tam bu noktada imdada çevresel etkenler yetişir.

Psiko-sosyal açıdan bakıldığında dönemin doğası gereği ergen, bir rol model arayışına girerek hem hayatını anlamlandırmaya ve hayatına yön vermeye hem de kimlik kazanımını tamamlamaya çalışır. Erikson (2022), ergenlik döneminin en önemli gündem maddesinin kimlik kazanımı olduğunu vurgulayarak ergenin bu dönemde çeşitli rol denemeleri yaptığını dikkat çeker. Rol denemeleri öncesinde ise toplumun ondan beklediği çeşitli rolleri reddedebilir. Bu aynı zamanda özerklik mücadelesinin de dışavurumudur ergen için. Her ne kadar ergen için bireysellik ve özgürlük, erinlik yıllarında ve adölesan dönemin ortalarında ağır basan bir yaklaşım tarzı olsa da dönemin sonuna doğru toplumla barışarak (Crocetti ve ark., 2016) hem kimlik kazanımı

hem de hayatı anlamlandırma açısından çevresinin kendisinden beklediği rolleri görmezden gelmemeye gayret eder (Branje, 2022). Dolayısıyla dönem boyunca hem ailede hem de çevrede karşılaştığı rol modeller, ergenin kimlik kazanımı ve biçimlenmesi açısından oldukça önem arz eden sosyal unsurlar arasında zikredilebilir (Atak, 2011).

Yapılan çalışmalarda aile fertlerinin rol modellik açısından etkili olduğu tespit edilmiştir (Çimen, 2019). Özellikle dinî gelişim açısından bakıldığında ergenler ailede aldığı dinî eğitimden; anne ve babanın Tanrı tasavvurundan ve dinî tutumlarından doğrudan etkilenmektedir. Bunun yanı sıra sosyalleşmenin artmasıyla farklı ortamlarda karşılaştığı etkileyici (karizmatik) ve popüler diğer kişilerin, arkadaşlarının veya eğitim-öğretim ortamında karşılaştığı öğretmenlerinin/hocalarının dinî düşünce ve yorumlarından fazlaca etkilenmeye açıktır. Tüm bunlar ergen için potansiyel rol model olma özelliği taşımaktadır (Kula, 2001).

Günümüz gençliği, kuşak çalışmalarında genellikle Z nesli veya kuşağı olarak adlandırılmaktadır. Yapılan araştırmalar, Z neslinin özgürlüğüne düşkün, “network”leri üzerinden ve uzaktan ilişki kurabilen; bu yüzden daha az sosyalleşme ihtiyacı duyan ve yetişkin hayatına daha ilgisiz gençlerden oluştuğunu göstermektedir (Twenge, 2018). Doğrudan teknolojinin içine doğdukları ve onunla büyüdüğü için “dijital yerliler” ve “ağ/internet nesli” (Prensky, 2001) olarak da adlandırılan bu kuşak, teknolojiyi ve yenilikleri de doğal olarak kolayca kavramakta, günlük yaşamda pek çok işini teknolojik araçlar üzerinden halletmeyi tercih etmektedir. Ayrıca diğer kuşaklara göre daha duygusal, daha anlamlı deneyim arayışında olan, görsellik algıları daha geniş, tek bir kimliği reddeden ve çoklu kimliklere sahip olan “küresel köyün kaygılı çocukları” olarak nitelendirilmektedir (Kuran, 2021). Twenge (2018), çok sayıda boylamsal araştırma verisini karşılaştırdığı meşhur çalışmasında, “i-Nesli (i-Gen)” olarak adlandırdığı bu neslin daha yavaş gelişim gösterdiğini, kendini daha güvensiz hissettiğini ve daha az risk aldığını ifade eder. Ayrıca ona göre Z nesli, sanallığı ve yalnızlığı yan yana ilişkiye tercih etmekte; evlilik ve çocuk sahibi olmak gibi sorumlulukları daha ileriki yaşlara ertelemektedir. Kendisinden önceki nesillere kıyasla Z nesli, tek bir kimliğe bağlanmak yerine birden fazla kimliğe bağlanmakta ve bu konuda daha çoğulcu sayılabilecek bir anlayışa sahip oldukları görülmektedir.

Günümüz gençliğinin, dijital dünyanın doğrudan içine doğmuş olması,

onlara pek çok fayda sağlamakla birlikte çeşitli riskler barındırdığı da aşikârdır. Başlıca riskler arasında yalnızlaşma gelmektedir. Akıllı mobil cihazların artması ve buna bağlı olarak artış gösteren sosyal medya kullanımı kişileri daha fazla yalnızlaşma eğilimine ve sosyal izolasyona sürüklemektedir (Caplan, 2006; O'Day & Heimberg, 2021). Nitekim sosyalleşme ihtiyacı sanal ortamda doyurulduğu için gerçek yaşamda bu tecrübenin eksikliği hissedilmemektedir. Bunun yanı sıra sosyal medyada maruz kaldığı içerikler sayesinde gençler, ister istemez kendilerini bir karşılaştırma, kıyas ve rekabetin içerisinde bulmaktadır. Bu durum ise değersizlik ve başarısızlık hissini, düşük öz-saygıyı beraberinde getirmektedir (Hawi & Samaha, 2017; Jan vd., 2017; Vogel vd., 2014). Sanal dünyada fazlaca vakit geçirmenin sebep olduğu bir diğer problem sanal bağımlılıktır. Artık sosyal medya, oyun ve ekran bağımlılığı son yıllarda daha yüksek sesle dile getirilir olmuştur. Bu ortamda geçirilen zamanın artması gerçek ve somut tecrübelerden uzaklaşmayı getirmekle birlikte insanoğlunun temel ihtiyaçlarından olan sosyalleşmeye de darbe vurmaktadır. Tüm bunlar psikolojik açıdan genci dezavantajlı bir konuma sürüklemekte ve psikolojik rahatsızlıkların hedef tahtası haline getirmektedir. Yapılan çalışmalarda ekran kullanımının artmasıyla çeşitli psikolojik rahatsızlıklar arasında ilişkiler tespit edilmiştir (Aalbers vd., 2019). Öte yandan sık telefona/bilgisayara bakma alışkanlıkları odaklanma ve motivasyon problemlerini beraberinde getirmekte; bu da okul veya iş performanslarına olumlu bir şekilde yansımaktadır. Günümüzde pek çok aile, çocuklarının yaşadığı bu sıkıntılardan dolayı uzmanlara başvurarak bunun önüne geçebilmek için yardım aramaktadır.

Günümüzde gençliğin yaşadığı temel problem alanını teşkil eden bu husus, yalnızca genci etkilememektedir. Çünkü sosyal medya kullanımı tüm yaş gruplarında hızla artmaktadır. Gencinden yaşlısına çoğu kişi akıllı cihazları vasıtasıyla sosyal medya hesabı oluşturmakta ve bu dünyaya adım atmaktadır (Digital 2024, 2024). Ancak ne var ki daha fazla sosyalleşme ihtiyacıyla var olunan bu platformlar, gerçekte insanı daha da yalnızlaştırmaktadır. Aile ve akraba ile ilişki ihtiyacı yine sanal alanda doyurulmakta ve gerçek tecrübeye ihtiyaç duyulmamaktadır. Aileyle zayıflayan bağlar ileriki aşamada toplumla da ilişkilerin zayıflamasına sebep olmaktadır. Fakat bu durum bir yetişkin aday olan genç açısından daha farklı tehlikeler barındırmaktadır. Çünkü gencin bu dönemde en önemli ödevi kimlik kazanımıdır. Aileyle zayıflayan ilişkiler gencin kimlik kazanımı sürecini de olumsuz etkilemekte; ailenin sürece etkisi beklenen düzeyde gerçekleşmemektedir. Örneğin kimlik kazanımında etkili

olan model alma sürecinde aile bireyleri yerine sanal alanda takip edilen kişiler (içerik üreticileri/influencerlar/fenomenler) ikame edilmektedir. Bu kişiler örtük bir biçimde gencin bilişsel, duygusal ve davranışsal dünyasında etkili olmakta çoğu zaman tutumlarını bile doğrudan etkileyebilmektedir.

Bireyin özdeşim kurma ihtiyacını en yoğun hissettiği alanların başında dini kimlik gelişimi gelmektedir. Dini kimlik gelişimi ilk çocukluk döneminde temelleri atılan çok boyutlu bir tecrübelerdir. Bu tecrübelerde en büyük pay sahibi etken ise bireyin içine doğduğu aile ve kültürdür (Karaca, 2022). Çünkü özdeşim kurma hususunda yakın çevrenin, diğer unsurlara kıyasla daha ön planda olduğu söylenebilir. Aile, her insan için kültürel birikim aktarımının yapıldığı mekândır. Örf, adet, gelenek ve görenekler, tutum ve davranışlar üzerindeki etkisinin yanı sıra dinî duygu, düşünce ve davranışına da doğrudan etki eder aile. Ergenlik dönemine ulaşan genç, her ne kadar tüm bu değerleri eleştirel bir süzgeçten geçirse de aileden miras aldığı dinî kimliği, onun bireysel kimlik inşa sürecinin önemli bir yardımcısıdır. Genç, kendisine biçilen rolleri reddedip farklı rol denemeleri yapsa da dönemin sonuna doğru sular durulduğunda referans olarak kendi ailesinin ve kültürünün değerlerini temel almaya veyahut bunlarla yeniden barışmaya/uzlaşmaya gayret eder. Kısaca, aile üyelerinin ergenlik yıllarına kadar özdeşim kurma ihtiyacına cevap veren en etkili unsur olduğu daima hatırdan tutulması gereken önemli bir gerçekliktir.

Toplumun en temel yapı birimi olan aile kurumunun temelleri günümüzde ciddi bir şekilde tehdit edilmektedir. Düşen evlilik ve artan boşanma oranları, ortalama evlilik yaşının artması, gönüllü ebeveynsizlik vb. bu konuda önemli göstergelerdendir. Artan kentleşme ile şehirleşen insanın kültürel aktarım için önemli bir imkân olan aile büyükleriyle (dede, babaanne, anneanne) irtibatı da sınırlı kalmaktadır. Bu durum, çalışmanın ana konusu olan gençlerin dinî kimlik kazanımı sürecine de rengini vermektedir. Çünkü insan ilk olarak ailesiyle dünyayı tanır. Onların penceresinden hayatı anlamlandırır. Erikson'dan ilhamla kimlik kazanım süreci bir anlam arayışı süreci olduğuna göre ailenin sarsılması, ilk olarak bu anlam tecrübesine daha sonra ise dinî kimlik oluşumuna da darbe vuracaktır.

Yukarıda dile getirilen hususlar ışığında bu çalışmada liseli gençlerin dinî kimlik oluşumunda etkili olan rol modelleri tespit etmek amaçlanmıştır. Ayrıca bu rol modeller arasında aile üyelerinin yeri mercek altına alınmıştır.

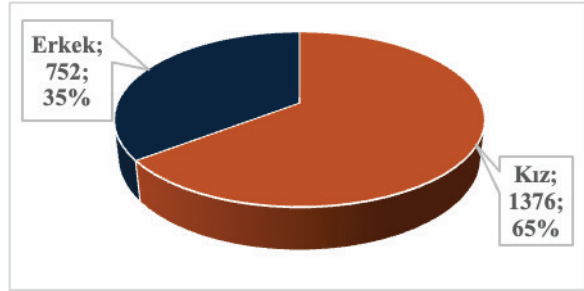
Yöntem

Bu çalışma kesitsel tarama desenli bir araştırmadır. Araştırma evreni Türkiye’de liselerde eğitim gören öğrencilerdir. Örneklem ise Türkiye’nin farklı illerinde lise düzeyinde eğitim gören 2128 öğrenciden oluşmaktadır. Örneklem yöntemi olarak basit tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırma verileri çevrimiçi ortamda oluşturulan elektronik bir form vasıtasıyla toplanmıştır. Bazı kişisel bilgilerin yanı sıra öğrencilere, “hali hazırdaki dinî duygu, düşünce ve tutumunuzu şekillendiren 3 kişiyi yazar mısınız?” şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Gönüllülük esasına dayalı olarak yürütülen araştırmada ilgili soruya verilen cevaplar arasında tekrar olduğu veya hatalı olduğu tespit edilen cevaplar dışarıda bırakılmıştır. Katılımcılardan toplanan veriler MAXQDA nitel veri analizi programı yardımıyla nitel veri analiz yöntemlerinden içerik analizine tabi tutulmuştur. Elde edilen bulgular bir sonraki başlıkta çeşitli şekil ve tablolar yardımıyla sunulmuştur.

Bulgular

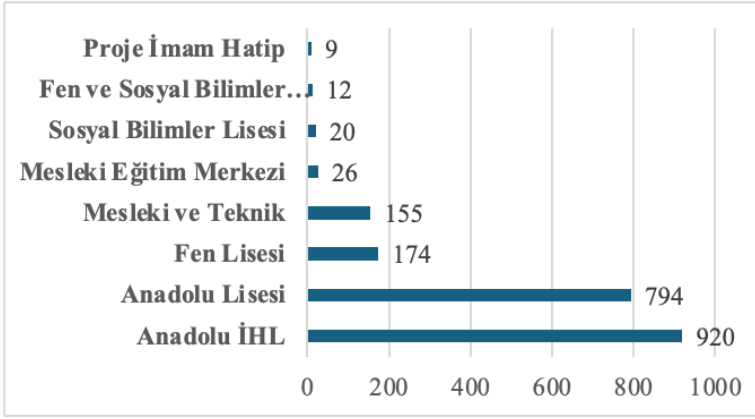
Bu başlık altında ilk olarak örneklemin tanımlayıcı özelliklerine dair görseller sunulmuştur. Buna göre araştırma örneklemini oluşturan 2128 kişinin cinsiyete, sınıf düzeyine, okudukları lise türüne göre dağılımlarına yer verilmiştir.

Araştırma Örneklemine Dair Betimsel Bulgular

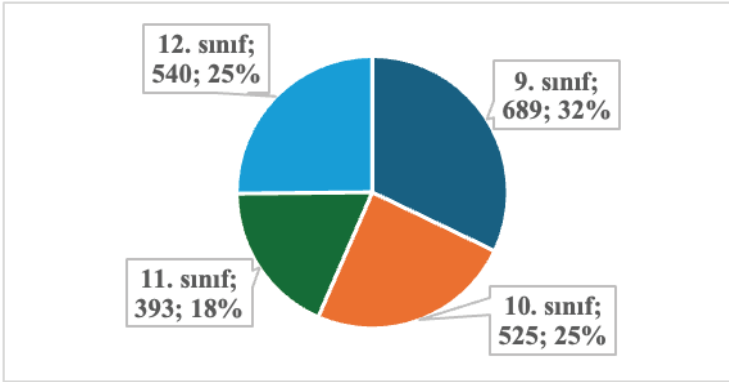
Şekil 1. Katılımcıların Cinsiyete Göre Dağılımı

Katılımcıların cinsiyete göre dağılımına bakıldığında araştırmaya, kızların erkeklerden daha fazla katılım sağladığı görülmektedir. Buna göre araştırmaya katılanların 752’si erkek iken 1376’sı kızdır.

Şekil 2. Katılımcıların Okudukları Okul Türüne Göre Dağılımı

Araştırmaya katılan liseli gençlerin okudukları okul türüne göre dağılımına bakıldığında ise Anadolu İmam Hatip Lisesi'nin ağırlıkta olduğu görülmektedir. Onu Anadolu Lisesi takip etmektedir. Daha sonra ise sırasıyla Fen Lisesi, Mesleki ve Teknik Lise, Mesleki Eğitim Merkezi, Sosyal Bilimler Lisesi, Fen ve Sosyal Bilimler İmam Hatip Lisesi, Proje İmam Hatip Lisesi gelmektedir.

Şekil 3. Katılımcıların Sınıf Düzeyine Göre Dağılımı

Son olarak katılımcıların oldukları sınıf düzeyine göre dağılımına bakıldığında ise dengeliye yakın bir dağılım göze çarpmaktadır. Bu bağlamda 9. sınıfta okuyan lise öğrencileri örneklemin %32'sini oluştururken 10. sınıfta okuyanların oranı %25'tir. 11. sınıfta öğrenimine devam eden liseli gençlerin oranı %18 iken 12. sınıfta olanların oranı da %25 olarak tespit edilmiştir.

Dinî Kimlik Oluşumunda Etkili Olan Rol Modeller

Veri toplama aracı vasıtasıyla gençlere yöneltilen “dinî duygu, düşünce ve tutumunuzu şekillendiren 3 kişiyi yazınız” şeklindeki soruya verilen yanıtlar dikkatlice incelenmiştir. Bu bağlamda ilk önce kod birleştirme işlemi yapılmıştır. Diğer bir deyişle, cevap açık uçlu olduğu için öğrenciler aynı rol modele işaret etse de bunu farklı şekillerde cevap verme ihtimalleri dikkate alınarak tüm yanıtlar tek tek titizlikle incelenmiştir. Örneğin “Hz. Muhammed” şeklinde tabloda yer alan cevabının farklı şekillerde yazıldığı görülmüştür. Kimi öğrenciler “Hz. Peygamber”, “Peygamberimiz” yazarken kimisi “Hz. Peygamber (sav)”, “Hz. Muhammed (as)” vb. şekillerde cevap vermeyi tercih etmiştir. Tüm bu cevaplar tek kod altında (Hz. Muhammed) birleştirilmiştir. Bu durum tüm yanıtlar için ihtimal dâhilinde olduğu için ilgili soruya verilen cevaplar analiz edilirken bu husus daima göz önünde bulundurulmuştur.

Tablo 1: Gençlerin dini kimlik oluşumunda etkili olan rol modellere dair frekans dağılımı

	Rol Model	Frekans	Yüzde
1	Annem	1239	15,89
2	Hiz. Muhammed	1028	13,18
3	Babam	1022	13,11
4	DKAB Öğretmenim	313	4,01
5	Dedem	259	3,32
6	Hocam	167	2,14
7	Öğretmenim	157	2,01
8	Anneannem	113	1,45
9	Ablam	112	1,44
10	Babaannem	85	1,09
11	Ailem	85	1,06
12	Kur'an Kursu	72	0,92
13	Kur'an-ı Kerim	69	0,88
14	Cami İmamı	65	0,83
15	Hiz. Ali	57	0,73

16	Arkadaşlarım	53	0,68
17	Teyzem	47	0,60
18	Hız. İbrahim	46	0,59
19	Hocalarım	42	0,54
20	Abim	41	0,53
21	Hız. Ömer	38	0,49
22	Amcam	35	0,45
23	Dayım	33	0,42
24	Halam	29	0,37
25	Hız. Ebubekir	23	0,29
26	Hız. Hatice	22	0,28
27	Hız. Yusuf	22	0,28
28	Kendim	22	0,28
29	Kuzenim	22	0,28
30	Diyanet İşleri Başkanı	19	0,24
31	Allah	18	0,23
32	Cami	16	0,21
33	Hız. Aişe	16	0,21
34	Hız. Hüseyin	16	0,21
35	Sahabeler	16	0,21
36	Yengem	16	0,21
37	Diyanet	15	0,19
38	Mevlana	14	0,18
39	Necip Fazıl Kısakürek	14	0,18
40	Hız. Fatıma	13	0,17
41	Hız. Âdem	12	0,15
42	Nihat Hatipoğlu	12	0,15
43	B. Said Nursî	12	0,15
44	Musab b. Umeyr	10	0,13
45	Peygamberler	10	0,13

46	Eniştem	9	0,12
47	Hız. İbrahim	9	0,12
48	Recep Tayyip Erdoğan	9	0,12
49	Hız. Meryem	8	0,10
50	Hız. Musa	8	0,10

Gençlerin dinî inanç, duygu ve düşüncelerini etkileyen rol modelleri tespit etmek amacıyla yapılan veri analizi neticesinde elde edilen bulgular Tablo 1’de sunulmuştur. İlgili frekans tablosu, kodun tüm yanıtlar içerisinde kaç kere tekrar ettiğini ifade etmektedir. Buna göre tüm yanıtlar arasında en çok tekrar eden cevap “annem” kodu olmuştur. Bunu yakın bir oranda “Hz. Muhammed” cevabı takip etmiştir. Üçüncü sırada ise “babam” cevabının geldiği görülmektedir. Dördüncü sırada ise gençler “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni”ni zikretmiştir. Verilen yanıtlar arasında dikkat çeken bir kod olarak üst sıralarda “dedem” cevabının verildiği görülmektedir. Ardından gençlerin en sık tekrar ettiği cevap “hocam” kodu olmuştur. Bu cevapla kimi zaman “Kuran kursu hocam” şeklinde kimi zaman da “lisede bir hocam” veya “üniversitede bir hocam” şeklinde karşılaşılmıştır.

Bu cevaplardan sonra, frekans tablosuna göre sık tekrar eden rol modeller arasında yine bir eğitimci gelmektedir. Öğrenciler, dinî tutumlarının şekillenmesinde çeşitli kademelerde ders aldığı öğretmenlerinin de etkili olduğunu dile getirmişlerdir. Ardından sık tekrar eden kodlar aile üyeleridir. Bunlar sırasıyla “anneannem”, “ablam” ve “babaannem” cevapları olmuştur. Bundan sonra ise bazı gençler bir fert belirtmek yerine genel olarak ailesinin bu konuda önemine dikkat çekmek için “ailem” cevabını tercih etmişlerdir.

Tartışma

Araştırmada elde edilen bulgular, dinî kimlik gelişimde aile üyelerinin önemli bir rol üstlendiğini göstermektedir. Frekans tablosuna bakıldığında ilk sıralarda aile üyelerinin fazlaca yer alması, ergenlerin çocukluk yıllarında dinî gelişim serüveninde ailelerinde gördüğü, onlardan öğrendiği ve hafızasında tuttuğu duygu, düşünce ve davranışların dinî kimliğini şekillendirdiği ve ilerleyen gelişim dönemlerinde de ergenlerin bunun farkında olduğu anlaşılmaktadır.

Gelişim özellikleri açısından ergenlik dönemi, kişilik ve kimlik gelişimi

açısından kritik bir dönemdir. 11-12 yaşlarında başlayan bu dönemin başında bir sükûnet hali hâkim olsa da kısa bir süre sonra her açıdan bir uyanış ve hareket tecrübesinin içinde bulur kendini ergen birey. Soyut düşünebilme kabiliyetinin de etkisiyle toplumun kendisine sunduğu hazır kalıpları, beklentileri ve değerleri eleştirel süzgeçten geçirir. Özne olma, bunu çevresine hissettirme ve özgürlük ihtiyacı dönemin temel gereksinimlerdendir. Varoluşsal açıdan anlamlandırma ve arayış faaliyetlerinin başlaması ve bunun dinî gelişim alanına sıçraması ise uzun sürmez (Erikson, 1963).

Önceki dönemde devam eden sükûnet ve huzur hali artık yerini dinî şüphe, sorgulama ve arayışa bırakır. Ergen dinî alanda da sahip olduğu ve ona sunulan önceki bilgi ve deneyimlerini sorgular. Kimlik kazanım sürecinin hüviyeti, dinî kimlik gelişimi için de geçerlidir. Granqvist (2013), ergenlerin kimlik arayışının dinî bir kimliği de içerebileceğini dile getirir. Ona göre ergenlik döneminde dinin, sıklıkla geleneksel aile değerleriyle ilişkilendirilebileceği göz önünde bulundurulduğunda, kimlik arayışı sürecindeki ergenlerin çoğunun yeni deneyimlere açıklık eğiliminde olması, onların din ile özdeşleşmesini de zorlaştırabilir. Tam bu noktada imdada rol modeller yetişebilir. Çünkü bu dönemde kimlik kazanımı için etkili olan unsurların başında rol modeller gelir. Erikson (1968)'un, kimliği, kişinin geçmişteki benlik algısını, kendisi ve başkaları bağlamında ve geleceğe yönelik beklentilerini de kapsayacak şekilde ele aldığı hatırlanacak olursa, ergenin çocukluk döneminde gözlemlediği ve ona sunulan rol modeller şimdiki ve gelecekteki benlik algısına ve kimlik biçimlenmesine etki edebilir. Ergenlik ve genç yetişkinlik çağına normatif bir kimlik krizi atfeden Erikson (1968), kimlik gelişiminin toplumsal yaşamdaki değişimden ayrılmayacağını altını çizer ve sosyal faktörlere dikkat çeker. Netice itibarıyla sosyal çevre, üretken bir kimlik arayışı içinde olan ergen birey için temel bir başvuru kaynağı halini alır. Ebeveynleri, kardeşleri, akrabaları, arkadaşları veya öğretmenleri ergen birey için potansiyel rol modellerdir artık. Bunların yanı sıra dönemin sonlarına doğru toplum tarafından kendisinin sosyal çevrenin önemini tekrar hatırlaması ve bir uzlaşma eğiliminde olması beklenmektedir. Bu araştırmada dinî kimlik gelişimi açısından liseli gençlerin aile üyelerini ilk sıralarda zikretmesi, psiko-sosyal gelişim kuramıyla da örtüşen bir bulgu olmuştur.

Araştırmada elde edilen bulgular, Albert Bandura (1986)'nın Sosyal Bilişsel Öğrenme Kuramı bağlamında ele alındığında dinî kimlik gelişimi ve öğrenme açısından rol modellerin önemi daha aşikâr hale gelmektedir.

Davranışsal ve bilişsel öğrenme kuramlarının kesişim noktasında yer alan Sosyal Bilişsel Öğrenme Kuramı (SBÖK)'na göre öğrenme ve yeni davranışlar, başkalarını gözlemleme ve taklit yoluyla kazanılır. Buna göre öğrenme yalnızca davranışsal bir olgu olmayıp sosyal ortamda gerçekleşen bilişsel bir süreci ihtiva eder. Birey bir davranışı çevresindeki diğer kişilerden gözlemleyerek öğrenir; ancak salt öğrenmeden ibaret olmayan bu işlem dikkat, hatırlama ve motivasyon gibi daha geniş ve çok aşamalı bilişsel bir organizasyona dayanır. Bandura (1977, 1986), bazı davranışçı kuramcılar gibi pekiştirmenin de öğrenmede etkili bir unsur olduğunu vurgulamakla birlikte ona merkezi bir önem atfetmemektedir. Ona göre öğrenmede asıl önemli husus, araştırma açısından da önem arz eden tarafıyla rol modellerdir. Rol modeller, öğrenme için temel referans noktasını teşkil etmekte; küçük yaşlardan itibaren her insan çevresinde gözlemlediği rol modelleri taklit ederek öğrenmekte ve davranış geliştirmektedir.

Rol modeller söz konusu olduğunda, Bandura (1977) üç tip rol modelin olduğunu belirtir: canlı modeller, sözlü modeller ve sembolik modeller. Ona göre karşılaştığımız her model aynı oranda etkili olmamakla birlikte rol model alınan kişinin bazı özellikleri sürece doğrudan etki etmektedir. Örneğin; modelin gözlemciye benzerliği (cinsiyet, yaş vs.), saygınlığı, statüsü ve prestiji, modelin davranışının pekiştirilmesi veya cezalandırılması, modelden hoşlanma(ma) vb.

SBÖK, kimlik gelişimi açısından ele alındığında her öğrenme işleminin kimlik gelişim serüvenine katkı sağlayan bir unsur olduğunu dile getirebiliriz. Kimlik gelişimini bir bina olarak tahayyül ettiğimizde her gözlem, o binanın inşa sürecine katkı sağlayan bir tuğladır. Araştırmada gençlerin ilk sırada zikrettikleri rol modellere baktığımızda dinî kimlik gelişimi açısından aile üyeleri olan canlı modellerin daha etkili olduğu dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra alt sıralarda doğrudan tanımasalar da sanal alanda tanıdığı bazı kişilerin dinî kimlikleri noktasında önem taşıdığı görülmektedir. Öte yandan bazı sahabe ve peygamber isimlerini de zikreden gençlerin bu açıdan sembolik sayılabilecek modellerden etkilendiği göze çarpmaktadır. Ancak ergenlik dönemi söz konusu olduğunda kimlik gelişimi olup bitmiş bir süreç değildir. Ergen bireyin dönem boyunca rol model arayışı örtük veya açıktan devam eder. Örnekleme oluşturan katılımcıların “dijital yerli” olduğu hatırlanacak olursa sosyal medyanın ve burada karşılaşılan sembolik modellerin etkisi önemli riskler barındırmaktır.

Günümüz dünyasında ergenin sosyal çevresi oldukça komplike bir hal almıştır. Değişimin hızlanması ve tüm olan bitenin sosyal medya aracılığıyla ergen tarafından her an takip edilebilir olması, onun dinî kimliğini oluşturmada mevcut başvuru kaynaklarının da çeşitlenmesine yol açmıştır. Dolayısıyla günümüzde ergenlik döneminde yaşanan dinî kimlik çatışmasının statüsü de değişmiştir. Bandura'nın teorisini geliştirdiği klasik medya döneminde sosyal çevrenin ergen/genç bireyin duygu, düşünce ve davranışlarına etkisi günümüze kıyasla oldukça sınırlıydı. Ergen birey; aile, okul ve tek yönlü iletişim imkânı sunan bir medya çevresine sahipti. Günümüzde yeni sosyal medya paradigması ile ergen bireyler çok yönlü, katılımlı, etkileşimli ve her anlarına eşlik eden bir sosyal çevre ile dinî kimliklerini oluşturmaya çalışmaktadırlar (Deaton, 2015). Dolayısıyla sosyal medya ile ergen bireylerin rol model yelpazesi de büyük ölçüde genişlemiş ve bu sembolik ya da sanal çevre, ergenlerin yaşamında giderek daha önemli bir hale gelmiştir (Bandura, 2009).

Geleneksel kültürel aktarım mekânı olarak aile, günümüzde baskın olan elektronik kültürleşme karşısında bazı potansiyel tehditlerle karşı karşıyadır (Bandura, 2009). Yeni sosyal medya insani değerler, düşünme tarzları ve davranış kalıpları hakkında sürekli güncellenen popüler kaynaklar, modeller aşılamaktadır (Lövheim & Linderman, 2005). Geleneksel değerleri temsil eden modellerin yerini küresel bilincin aşıladığı değerler ve davranış tarzlarının temsilcisi olan modeller almaktadır. Sosyal medya aracılığı ile küresel bilinci aktaran rol modellerin ergen birey için her an ulaşılabilir olması, ergenlik döneminin sosyal izolasyon arzusu ile birleştiğinde ailenin rol modelliğine yönelik bir tehdit oluşturabilmektedir. Diğer yandan ergen bireyin rol model tercihlerinin sosyal çevresini domine eden kesim tarafından kabul görmesi onun için oldukça önemlidir. Çünkü rol modeller ergen birey için aynı zamanda sosyal kabul ve statü kazanmanın bir aracı olarak hizmet eder. Sosyal kabule önem veren genç bireyin, gerçek sosyal çevresi de sembolik sosyal medya üzerinden var olduğu noktada gençlerin, ailesinin ve sunduğu değerlerin içindeki rol modellere tutunması zorlaşabilir.

Ailenin değer aktarımına karşı tehditlerden biri de sosyal medyanın duyarsızlaştırma etkisidir. Sosyal medyada gençlerin çeşitli uyaranlara sürekli olarak maruz kalması sistematik duyarsızlaşma yaşamalarına sebep olabilir (Bandura, 1978; Cline vd., 1973). Örneğin, sürekli olarak medyada maruz kalınan şiddet içerikli haberler veya sosyal medyada karşılaşılan travmatik içerikler, zamanla duyarsızlaşmaya yol açabilir. Ailenin iyi ya da kötü değer

atfettiği durumlar alternatif olarak küresel bilincin değerleri ile çatışabilir ve sosyal medyada öz değerlerinin aksi durumlarla sıklıkla karşılaşan ergen bireyi bir çıkmaza sürükleyebilir. Böylelikle duyarsızlaşma etkisi ile ailesi tarafından kendisine aykırı olduğu öğretilen çeşitli durumlar ergen tarafından normalleştirilebilir hatta benimsenebilir.

Dini kimlik en temelde bireyin inancının diğer inanç türlerinden farklılığını bilinçli bir şekilde kabul etmesini, inanç dairesini kesin çizgilerle belirleyerek dini kimliğini de bu doğrultuda şekillendirmesini gerektirmektedir (Yapıcı & Yıldırım, 2003). Sosyal medya çağında özellikle kimliğini yeniden inşa etme, temellendirme sürecinde olan ergen birey için keskin sınırlarla dini kimliğini inşa etmek ve korumak kolay olmamaktadır. Sosyal medyanın getirdiği küresel iç içelik inançlara da yansımakta; gerek pratik gerek fikir düzeyinde ergen bireyler diğer inançların dünyalarına uzanmakta; dinî kimliklerinin belirginliği ve kendini diğerlerinden ayıran net çizgileri silikleşmektedir. Bu noktada yine araştırma bulguları ile de perçinlenen, ergen birey için kilit bir rol modellik üstlenen ailenin işlevi öne çıkmaktadır. Özetle, kültürel aktarım mekânı olarak aile ile elektronik kültürleşme mekânı olarak dijital âlemin uzlaştırılması ve ailenin, kontrolü elinde bulundurmasının ergen bireyin sağlıklı dini kimlik geliştirebilmesi açısından hayati bir önemi sakladığı söylenebilir.

Sonuç

Günümüz gençliğini ele alan bu çalışmada dinî kimlik oluşumunda sosyal çevrenin önemi ortaya koyulmuştur. Sosyal çevre unsurlar arasında ise en üst sırada aile üyeleri gelmektedir. Diğer bir deyişle rol model çeşitliliğine rağmen ergen bireylerin dinî kimliklerinin oluşumunda en etkili faktörün aile olduğu görülmektedir. Bunu öğretmenler ve örgün eğitimde karşılaştıkları eğitimciler takip etmektedir. Sonuç olarak toplumu oluşturan en küçük yapı birimi olarak ailenin kültürel ve dinî aktarım için önemli imkân ve fırsatlar barındırdığı dile getirebilir. Nitekim araştırma bulguları; sosyal öğrenme, davranış geliştirme ve kimlik gelişiminin büyük ölçüde, bilinçli veya örtük olarak kişinin yakın çevresindeki modellerden gerçekleştiğini göstermektedir.

Kaynakça

- Aalbers, G., McNally, R. J., Heeren, A., de Wit, S., & Fried, E. I. (2019). Social media and depression symptoms: A network perspective. *Journal of Experimental Psychology: General*, 148(8), 1454-1462. <https://doi.org/10.1037/xge0000528>
- Arı, R. (2021). Eğitim Psikolojisi -Gelişim ve Öğrenme. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Atak, H. (2011). Kimlik gelişimi ve kimlik biçimlenmesi: Kuramsal bir değerlendirme. *Psikiyatride güncel yaklaşımlar*, 3(1), 163-213.
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory* (C. 1). Englewood cliffs Prentice Hall.
- Bandura, A. (1978). Social Learning Theory of Aggression. *Journal of Communication*, 28(3), 12-29. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1978.tb01621.x>
- Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory*. NJ: Prentice Hall.
- Bandura, A. (2009). *Social Cognitive Theory of Mass Communication*. İçinde *Media Effects Advances in Theory and Research Third Edition* (Third Edition). Routledge.
- Branje, S. (2022). Adolescent identity development in context. *Current Opinion in Psychology*, 45, 101286. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2021.11.006>
- Caplan, S. E. (2006). Relations among loneliness, social anxiety, and problematic Internet use. *CyberPsychology & behavior*, 10(2), 234-242.
- Cline, V. B., Croft, R. G., & Courrier, S. (1973). Desensitization of children to television violence. *Journal of Personality and Social Psychology*, 27(3), 360-365. <https://doi.org/10.1037/h0034945>
- Coşkunsever, A. (2022). Gelişim ve Din Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi ve Temel Problemleri. *Türk Din Psikolojisi Dergisi*, 5, 47-80.
- Crocetti, E., Moscatelli, S., Van Der Graaff, J., Rubini, M., Meeus, W., & Branje, S. (2016). The Interplay of Self-Certainty and Prosocial Development in the Transition from Late Adolescence to Emerging Adulthood. *European Journal of Personality*, 30(6), 594-607. <https://doi.org/10.1002/per.2084>
- Çimen, L. K. (2019). Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Rol Model Tercihleri. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(1), Article 1. <https://doi.org/10.33206/mjss.458872>
- Deaton, S. (2015). Social Learning Theory in the Age of Social Media: Implications for Educational Practitioners. *i-manager's Journal of Educational Technology*, 12(1), 1-6. <https://doi.org/10.26634/jet.12.1.3430>

- Digital 2024: Turkey. (2024, Şubat 23). DataReportal – Global Digital Insights.
<https://datareportal.com/reports/digital-2024-turkey>
- Erikson, E. H. (1963). *Childhood and society* (C. 2). Norton New York.
- Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and crisis*. WW Norton & company.
- Erikson, E. H. (2022). *İnsanın 8 Evresi* (G. Akkaya, Çev.). Okuyan Us Yayın.
- Granqvist, P. (2013). Religion and Cognitive, Emotional, and Social Development. *İçinde Religion, personality, and social behavior* (ss. 283-312). Psychology Press.
- Hawi, N. S., & Samaha, M. (2017). The Relations Among Social Media Addiction, Self-Esteem, and Life Satisfaction in University Students. *Social Science Computer Review*, 35(5), 576-586. <https://doi.org/10.1177/0894439316660340>
- Jan, M., Soomro, S., & Ahmad, N. (2017). Impact of Social Media on Self-Esteem. *European Scientific Journal*, 13(3), 329-341.
- Karaca, F. (2022). *Dini Gelişim Psikolojisi*. Kitapyurdu Doğrudan Yayıncılık.
- Kula, N. (2001). *Kimlik ve Din*. Ayışığı Kitapları.
- Kuran, E. (2021). *Z Bir Kuşağı Anlamak*. Mundi Kitap.
- Lövheim, M., & Linderman, A. G. (2005). Constructing religious identity on the Internet. *İçinde Religion and cyberspace* (ss. 121-137). Routledge.
- O'Day, E. B., & Heimberg, R. G. (2021). Social media use, social anxiety, and loneliness: A systematic review. *Computers in Human Behavior Reports*, 3, 100070. <https://doi.org/10.1016/j.chbr.2021.100070>
- Parlaz, E. A., Tekgül, N., Karademirci, E., & Öngel, K. (2012). Ergenlik dönemi: Fiziksel büyüme, psikolojik ve sosyal gelişim süreci. *Turkish Family Physician*, 3(2), 10-16.
- Prensky, M. (2001). Digital natives, digital immigrants part 2: Do they really think differently? On the horizon.
- Santrock, J. W. (2015). Yaşam boyu gelişim: Gelişim Psikolojisi: Life-span development. Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Limited Şti.
- Twenge, J. M. (2018). *İ-Nesli* (O. Gündüz, Çev.). Kaknüs Yayınları.
- Vogel, E. A., Rose, J. P., Roberts, L. R., & Eckles, K. (2014). Social comparison, social media, and self-esteem. *Psychology of Popular Media Culture*, 3(4), 206-222. <https://doi.org/10.1037/ppm0000047>
- Yapıcı, A., & Yıldırım, M. (2003). Küreselleşme Sürecinin Dini Kimliklere Etkisi: Sosyal Psikolojik Bir Değerlendirme. *Dini Araştırmalar*, 6(17), 117-138.

Geleneksel Öğretiler ve Modern Gerçeklikler Bağlamında Katolik Kilisesi ve Aile¹

The Catholic Church and The Family in The Context of Traditional Teachings and Modern Realities

Dr. Öğr. Üyesi. Yasin GÜZELDAL

İstanbul Medeniyet Üniversitesi
yasin.guzeldal@medeniyet.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-7349-5388>

Özet

Bu tebliğde, yaklaşık 1.2 milyar mensubuyla Hristiyanlığın en büyük mezhebi olan Roma Katolik Kilisesi'nin aile kurumuna bakışı ve bunun toplumsal yansımaları ele alınacaktır. Kilisenin aileye dair doktrini kutsal metinlere, kilise geleneklerine ve papaların öğretilerine dayanmaktadır. Bu nedenle öncelikle bu konular Kutsal Kitap ve Kilise geleneği ışığında incelenecektir. Akabinde, Katolik Hristiyanlığının evlilik ve aile kurumuna dair söylemlerinin 20.yy ve sonrasında ne ölçüde karşılık bulduğu değerlendirilecektir. Çalışma, literatür taraması ve analitik bir yaklaşım kullanılarak yürütülmüştür. Bu amaç doğrultusunda, Kilisenin aile kurumuna bakışını anlamak için Kutsal Kitap, Kilise geleneği ve Papaların görüşleri üzerinde inceleme yapılmıştır. Ayrıca, Katolik Hristiyanlığının evlilik ve aile kurumuna dair modern dönem görüşleri ve politikaları değerlendirilmiştir. Nitekim teknolojinin, cinsiyet eşitliğinin, beklentilerin ve sekülerleşmenin arttığı bir çağda daha az insanın

¹ Bu çalışma 10-12 Mayıs 2024 tarihinde Uluslararası Aile Sempozyumu II: Küresel Tehditler Karşısında Aile Sempozyumu'nda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

evlenme ve aile kurma çabasında olduğu bilinmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında, Hristiyan evliliğinin ve ailesinin sürdürülebilirliğinde Kilisenin rolü tartışılmaktadır. Bununla birlikte Papa Francis'in 25 Eylül 2023'te eşcinsel çiftlerin kutsanmasına dair yaptığı ılımlı açıklamalar Katolik Kilisesinin, aile kurumunun önündeki en büyük küresel tehditler arasında gösterilen eşcinsel evliliklere ve nikahsız birlikteliklere karşı tutumunun yeniden sorgulanmasına neden olmuştur. Papa'nın bu tavrı, Katolik Kilisesi'nin çağdaş dünyaya ayak uydurma çabasının bir yansıması olarak görülebilir, ancak bu tavır aynı zamanda geleneksel değerlere sıkı sıkıya bağlı olanları da rahatsız etmiştir. Papa'nın bu açıklamaları, Kilise'nin aile tanımını genişletme eğiliminde olduğunu göstermekte ve gelecekte Kilise'nin aile kurumuna dair yaklaşımında önemli bir değişime gidebileceğinin sinyalini vermektedir.

Anahtar Sözcükler: Roma Katolik Kilisesi, Aile, Evlilik, Papa Francis, Eşcinsellik

Abstract

This paper discusses the views of the Roman Catholic Church, the largest Christian denomination with some 1.2 billion members, on the institution of the family and its social implications. The Church's teaching on the family is based on Scripture, Church tradition and the teachings of the Popes. Therefore, these issues will first be examined in the light of Scripture and Church tradition. It then examines the extent to which Catholic Christianity's discourses on the institution of marriage and the family have been reflected in the 20th century and beyond. The study is based on a literature review and an analytical approach. In order to understand the Church's view of the institution of the family, the Bible, Church tradition and the views of the Popes have been analysed. In addition, the modern views and policies of Catholic Christianity on the institution of marriage and family were evaluated. Indeed, in an age of increasing technology, gender equality, expectations and secularisation, it is well known that fewer people are trying to get married and start a family. The role of the Church in creating this situation and in the sustainability of Christian marriage and family is discussed. However, Pope Francis' moderate statements on the blessing of same-sex couples on 25 September 2023 have led to a re-examination of the Catholic Church's position on same-sex marriage and civil unions, which are seen as one of the greatest global threats to the institution of the family. The Pope's stance can be seen

as a reflection of the Catholic Church's efforts to keep up with the modern world, but it has also disturbed those who are firmly attached to traditional values. The Pope's comments show that the Church is tending to broaden its definition of the family and signal that the Church may make a significant change in its approach to the institution of the family in the future.

Keywords: Roman Catholic Church, Family, Marriage, Pope Francis, Homosexuality

Giriş

Evlilik, kadın ve erkeğin yasal ve toplumsal olarak tanınan, karşılıklı haklarının olduğu ve ortak bir yaşam kurdukları bir birlikteliktir. Bununla birlikte evlilik, insan neslini devam ettirmek, çocuk yetiştirmek ve yaşamı birlikte paylaşmak amaçlarını da gütmektedir. Fakat son kırk yılda, Batı toplumlarındaki aile modellerinde büyük ve yaygın bir değişime tanık olunmuştur. Bu değişimler arasında boşanma oranlarının artması, evlilik dışı doğumlar, bir babanın olmadığı aileler, eşcinsel evlilikler ve evlilik sözleşmesi olmadan birlikte yaşama gibi durumlar yer almaktadır. Bu değişiklikler Katolik Kilise'sini de önemli ölçüde etkilemiş ve Kilise'nin gözünde geleneksel evlilik kavramının durduğu yerin sorgulanmasına neden olmuştur. Katolik Kilisesi'nin özellikle LGBT hakları konusundaki görüşleri, evlilik ve aile kurumunun geleceği hakkında birtakım tartışmalara yol açmıştır. Kilise, sadece heteroseksüel evliliği kutsal bir ayin olarak görmek ve LGBTli bireylerin evliliklerini reddetmektedir. Bu durum, Kilise ile LGBT topluluğu arasında gerilime ve tartışmalara neden olmuştur. Fakat, özellikle son yıllarda Vatikan'ın tutumunu LGBT lehine oldukça fazla esneten Papa Francis'in mektupları ve röportajları tüm dünyada büyük yankı uyandırmıştır.

Çalışma, bu eğilimleri reformist bir bakış açısıyla ele almayı amaçlamaktadır. Temel teorik argüman, Papalığın son yıllardaki bu eksen kaymasının evlilik ve aile yaşamı konusunda Kutsal Kitap öğretileriyle çeliştiği şeklindedir. Çalışmada öncelikle, Hristiyanlığın Kutsal metinlerinin ve geleneğinin evliliği nasıl gördüğüne değinilecek, sonrasında teoloji tarihinden birkaç önemli nokta vurgulanacak, ardından Batı toplumunun aile ve evlilik hakkında son 40 yılda geldiği noktaya değinilecektir. Son olarak ise Roma Katolik Kilisesi'nin evliliğe ilişkin son resmi öğretileri ve Papa Francis'in LGBT ile ilgili yaptığı çıkışlar değerlendirilecektir.

Hristiyanlık'ta Aile ve Evlilik

Kutsal Kitap, aileyi bir erkek ve bir kadının evlilik yoluyla birleşip kut-sandığı birliktelik olarak tanımlar. Tevrat'ın Yaratılış kitabında, Tanrı'nın yarattıkları üzerinde egemenlik kurması için önce bir erkek (Âdem) ve daha sonra erkeğin “uygun yardımcısı” olarak bir kadın (Havva) yarattığını okuruz (Yaratılış 2:18, 20). Metnin devamında Tanrı şöyle der: “Bu nedenle adam annesini babasını bırakıp karısına bağlanacak ve ikisi tek beden olacak” (Yaratılış 2:24). Bu pasaj, başlangıçta Tanrı tarafından belirtildiği üzere Kutsal Kitap'taki aile modelini ortaya koymaktadır. Buna göre bir erkek, bir kadınla evlilik yoluyla birleşir ve ikisi yeni bir aile oluşturur. Bu bağlamda, “tek beden olmak” sadece yeni bir ailenin kurulmasını değil, aynı zamanda karı ve kocanın cinsel birlikteliği ile çocuk dünyaya getirmelerini de ifade etmektedir. Bu da Tanrı'nın ilk insan çiftine hitaben söylediği “verimli olun..., çoğalın..., yeryüzünü doldurun..., yeryüzünde yaşayan bütün canlılara egemen olun.” (Yaratılış 1:28) buyruğuyla uyumludur.

Evlilik konusu ile ilgili olarak Yeni Ahit² metinleri incelendiğinde ise İsa'nın evlilikle ilgili yeni bir yasa ya da teori ortaya koymadığı görülmektedir. Boşanma konusunda kendisini sorgulayan Ferisiler³ verdiği cevapta evliliğin mükemmel idealinin ve kutsal evlilik kurumunun aslının Yaratılış kitabında yeterince beyan edildiğini ima etmekte ve buna yeni bir şey eklememektedir.⁴ Bu nedenle, Katolik Kilisesi'nin bu konudaki öğretisi ve yasaları, Kutsal Kitap pasajlarındaki ideal evliliği daha açık bir şekilde tanımlamak ve uygulamada bu ilkelere dikkatle uyulmasını sağlamak için yapılan bir dizi girişim olarak görülebilir.

Hristiyanlığın evliliğe ve aile kurumuna bakışını temel hatlarıyla bu pasajlardan öğrenmek mümkündür. Yeni Ahit'in diğer bölümlerinde de evli kişilerin görevlerinin açıkça belirtildiği bir dizi pratik öğüt bulunmaktadır. Bu pasajlarda karşılıklı sevgi ve saygı özellikle teşvik edilirken, karı kocanın ‘tek beden’ olarak birliği vurgulanmaktadır.⁵ Aslında Yeni Ahit, evliliği yer-

² Yeni Ahit: Dört İncil, Pavlus ve havarilerin mektuplarından oluşan 27 kitaplık bir külliyyattır.

³ Hz. İsa döneminde toplumda etkin olan bir Yahudi mezhebi. Günümüzde Ortodoks Yahudilik olarak varlığını sürdürmektedir.

⁴ “...‘Kutsal Yazılar’ı okumadınız mı? Yaradan başlangıçtan ‘İnsanları erkek ve dişi olarak yarattı’ ve şöyle dedi: ‘Bu nedenle adam annesini babasını bırakıp karısına bağlanacak, ikisi tek beden olacak.’ Şöyle ki, onlar artık iki değil, tek bedendir. O halde Tanrı'nın birleştirdiğini, insan ayırmasin.” (Matta 19:3-6; Markos 10:6-9.)

⁵ Yeni Ahit'te evlilik ilişkileri bağlamında konu edinilen bazı bölümler şunlardır: Matta 5:31, 19:3-12;

leşik bir sosyal kurum olarak ele alır, genel davranış ilkeleri ortaya koyar ve kabul edilen tüm görevlerin yerine getirilmesinde çiftlerden birbirlerine karşı sadakat ve dürüstlük bekler.(Üçal & Malcolm, 2000, s. 144).

Katolik Kilisesi'nde Evliliğin Tarihi ve Türleri

Katolik Kilisesi tarihinde, evlilikle ilgili teolojik görüşlerin zaman içinde farklılık gösterdiği ve Katoliklerin evliliği kutsal bir bağ olarak görmelerinin gelişiminin net olmadığı bilinmektedir. Bu süreçte, medeni hukukun ve evlilikle ilgili teolojik yorumların karmaşık ve değişen ilişkisi belirgin bir rol oynamıştır.(Reynolds, 1994, ss. 142-146)

Bazı erken dönem Kilise Babaları, İsa ve Pavlus'un öğretilerinden ilham alarak, aileye karşı bekârlığı ve aile bağlarından özgürlüğü bir çeşit tercih meselesi olarak görmüşlerdir. Ancak yine de Pavlus bir evlilik teolojisi geliştirmese de evliliğin pratik bir gereklilik olduğunu kabul eder. Bununla ilgili olarak Deutero Pauline ve Pastoral Mektuplar⁶ olarak bilinen metinlerde ev halkının davranışlarını düzenlemeyi amaçlayan bir dizi aile ve ev kurallarından bahsedildiği görülmektedir.(Galvin, 2011, s. 590)

İlk dönem Hıristiyan Kilise Babalarının birçoğu evlilik konusunu ele almış olsa da, Batı teolojisini en çok Augustinus'un görüşleri etkilemiştir. Augustinus evliliğin bir sakrament olduğunu düşünür ve bunu, De bono coniugali(Augustinus, 1862) (Evliliğin İyiliği Üzerine) adlı metninde ve daha sonraki yazılarında evliliğin üç ana faydasına dikkat çekerek ifade eder: çocuk, sadakat ve sakramental bağ.⁷

Evliliğin sakramentler içine dahil edilmesi ise 1184'te Papa III Lucius yönetimindeki Verona Konsili'nde olmuştur. Trent Konsili'nde (1546-1563)

Markos 10:2-12; Luka 16:18; Matta 22:23-30; Markos 12:19:25; Romalılar 7:1-4; 1. Korintliler 7:1-40.

⁶ “Deutero-Pauline” terimi, Pavlus külliyatına dahil olan ancak günümüzde çoğu eleştirmen tarafından Pavlus'un değil, Pavlus'un takipçilerinin ya da belki de Pavlusçu bir okulun ürünü olarak görülen Yeni Ahit mektuplarını ifade eder. Bu şekilde adlandırılan mektuplar 2 Selanikliler, Koloseliler, Efesliler; Pastoral Mektuplar ise 1ve 2. Timoteos ve Titus'tan oluşmaktadır. (Malina & Pilch, 2013)

⁷ Evliliğin bir ayin olduğu görüşü, Kutsal Kitap'a dayanmakla birlikte, büyük ölçüde kilise geleneğinin bir ürünüdür. “Sacramentum”, Jerome tarafından dördüncü yüzyıl Vulgate'ında, Efesliler 5:32'de evlilik ile Mesih ve kilisenin birliği arasındaki analogiyi tanımlayan Yunanca μυστήριον (mysterion “gizem”) ifadesini tercüme etmek için kullanılan Latince terimdir. Bu nedenle Efesliler 5:32 sıklıkla evliliğin bir kutsal ayin olduğuna dair Skolastik doktrini meşrulaştırmak için temel olarak kullanılmıştır. Bazı Orta Çağ teologları (örneğin Peter Lombard) bu çeviri sorununun farkındaydı. Dahası, Luther'in evliliğin bir ayin olduğuna dair Roma Katolik öğretisine karşı yürüttüğü polemik bu yanlış tercüme suçlamasını da içeriyordu (Galvin, 2011, s. 591)

alınan karara göre ise, eğer bir kimse evliliğin Mesih tarafından tesis edilen Evanjelik yasanın yedi sakramentinden biri olmadığını ve lütuf vermeyen bir insan icadı olduğunu söylese aforoz edilmektedir. Bu, evliliğin kutsal bir bağ olduğu gerçeğinden kaynaklanır. Ayrıca evlilik sadece özel, kişisel veya bireysel bir karar meselesi değil, toplumu ilgilendiren de bir konudur. Bu nedenle Trent Konsili, evliliklerinin bir rahibin huzurunda yapılmasını şart koşturmuştur. (General Council of Trent, 1563, canon 1) Böylece o dönemde yaygın bir uygulama olan gizli evlilikler de engellenmeye çalışılmıştır. (Galvin, 2011, s. 598)

Evliliğin doğasına ilişkin diğer bir yaklaşım antlaşma/ahitleşme modelidir. Bu görüş evliliği, bir erkek ve bir kadın arasında Tanrı tarafından tesis edilen ve Tanrı huzurunda alenen akdedilen, normalde cinsel ilişki ile tamamlanan kutsal bir bağ olarak tanımlar. Bu görüşün özü, evliliğin yalnızca iki birey arasındaki iki taraflı bir sözleşme olarak değil hem karı koca arasında hem de çift ile Tanrı arasında kutsal bir bağ olarak tasarlanmasıdır. (Hugenberger, 1994, ss. 27-47)

Bu noktada evliliğin diğer bir türü olarak “sözleşmeye dayalı” ya da “doğal evlilik” türünden de bahsetmek gerekmektedir. Sözleşmeye dayalı model, Batı kültüründe evliliğe ilişkin hâkim seküler görüşü oluşturmaktadır ve tarafların vaftiz edildiği sakramental Hristiyan evliliğinden farklıdır. Bu yaklaşımın savunucuları daha ziyade evliliği iki birey tarafından gönüllü olarak kurulan, sürdürülen ve sona erdirilen iki taraflı bir sözleşme olarak görürler. (Code of Canon Law - Book II - The People of God - Part II. (Cann. 573-606), t.y., Canon 1055; Dunstan, 1975, s. 244) Bu görüşe göre, devlet evlilik kurumunu denetlemekle görevlidir ve hem evlilik ruhsatı hem de boşanma belgesi verme yetkisine sahiptir. Sözleşmeye dayalı evlilikler, gerçekten evli olsalar da, Kutsal Kitap’ın evlilik bağının doğası olarak tasvir ettiği şeyin uzağında kaldıkları için pek hoş görülmemektedir. (Kostenberger & Jones, 2004, s. 84) Bir Katolik ile Hristiyan olmayan (vaftiz edilmemiş) biri arasındaki evlilik ise (herhangi bir muafiyet verilmemişse) geçerli bir evlilik olarak kabul edilmez.⁸

Bir diğer evlilik türü de “karma evlilik” denilen, bir Katolik ile Katolik olmayan herhangi bir Hristiyan arasında yapılan evliliktir. (Code of Canon Law - Book II - The People of God - Part II. (Cann. 573-606), t.y., Canon 1124) Bu tür

⁸ Muafiyet verilse de, Hristiyan olmayan kişi vaftiz edilmediğinden bu tür evlilikler sakramental değil, “doğal evlilik” kategorisinde yer alır. (Fanning, W., 1910)

evliliklere halk arasında mezhepler arası evlilik de denilmektedir. Ancak Kilise bu tür evliliklere başlangıçta karşı çıksa da sonraki dönemlerde bazı şartlar altında onay vermiştir. Örneğin bu tür evliliklerde, kişinin Katolik inancını uygulamaya devam etme niyetini beyan etmesi ve evlilikten doğacak çocuğu Katolik geleneğine göre yetiştirmesi şart koşulmuştur.(Fanning, W., 1910)

Özetle, sakramental evliliğin kökeni kilise hukukuna, antlaşmaya/sözleşmeye dayalı evliliğin sivil hukuka, ahitleşmeye dayalı evliliğin ise ilahi hukuka dayanmaktadır.⁹

Modern Dönemde Evlilik ve Aile Kurumunun Değişen Dinamikleri

Katolik Hristiyanlığın evliliğin kutsiyeti ve aile kurumuna dair söylemleri 20.yy ve sonrasında yerini birtakım seküler söylemlere bırakmıştır. Nitekim günümüzde Katolik Hristiyanlığın idealize ettiği aile ve evlilik kurumu Batı'da oldukça değişken bir yapıya bürünmüştür. Hane reisinin tek ebeveyn olduğu ailelerin sayısı bu dönemde artmıştır. Evlilik dışı doğum giderek artan bir eğilimdedir. 1950'lerde her yüz doğumdan dördü evlilik dışı gerçekleşirken; 1980'lerde bu oran altıda bire düşmüş; günümüzde ise üçte birdir. Giderek artan sayıda çift (neredeyse yüzde 50) evlenmeden önce ya da resmi nikah veya kilise nikahı olmadan birlikte yaşamaya karar vermektedir. 1970'lerde, evlilik dışı birlikteliklerin yüzde 60'ı evlilikle sonuçlanırken, 1990'larda bu birlikteliklerin sadece yüzde 33'ü evlilikle sonuçlanmıştır.(Stevenson & Wolfers, 2007, ss. 27-52)

Kadınlar için ortalama ilk evlilik yaşı, doğurganlık azalmaya başladıktan sonra, son zamanlarda artarak birçok yerde 30 yaşın üzerine çıkmıştır. Birçok kadın ve erkeğin hala aile kurmak için evlendiği düşünüldüğünde bu gelişme ironiktir. Teknolojinin, cinsiyet eşitliğinin, beklentilerin ve sekülerleşmenin arttığı bir çağda daha az insan evliliği istemektedir. Çünkü Batı'da evlilik her zamankinden çok daha fazla gönüllülük esasına dayanmaktadır; tatmin edici, anlamlı ve müreffeh bir hayat yaşamak için kimse evlenmeyi bir zorunluluk olarak görmemektedir. Bu da erkeklerin ve kadınların daha seçici oldukları anlamına gelmektedir. Örneğin, bir kadın Tanrı'yı kendisinden daha çok seven

⁹ Burada sakramental evlilik ve ahitleşme modeli birbirinden tamamen ayrı türler olarak görülmemelidir. Bunlar birbirini tamamlayan unsurlardır. Ahitleşmeye dayalı evlilik sakramental evliliğin içerisinde olması beklenen bir durumdur.

muhafazakâr bir Hıristiyanla evlenmek istemekte; fakat aynı zamanda eşinin kendisi için pek çok alanda fedakârlık yapmasını da beklemektedir. Buna göre eşi çalışmalı, çocuk istemeli (ya da istememeli), kariyerini desteklemeli, eşit bir şekilde ebeveynlik yapmalı, onu anlayışla dinlemeli, onun en iyi arkadaşı olmalı ve mümkün olduğunca onun çıkarlarını gözetmelidir.

Bu türden kaygılara sahip olan kişiler için evlilik günümüzde çok daha az gerekli ve gün geçtikçe daha az yaygın hale gelmektedir. Tüm bu olumsuz faktörlere ek olarak bir de Katolik Hıristiyanlığın katı boşanma kuralları modern değerlerin ve sekülerleşmenin de etkisiyle bazı Hıristiyanların evlilik kararını etkilemektedir. Nitekim bu katı boşanma kuralları, Katolik evlilik öğretisinin modern dünya ve değişen değerlerle uyuşmadığının düşünülmesine neden olmaktadır.

Neticede ailesizlik, en temel düzeyde demografik ve sosyal olarak sürdürülemez bir gerçek olmaya devam etmektedir. Bu realitenin farkında olan Papa II. John Paul da ailenin önemini hafife almanın büyük bir tehlike olduğunu, bu nedenle dünyanın ve Kilise'nin geleceğinin "aileden" geçtiğini ifade ederek bu konudaki kaygılarını belirtmiştir.(Familiaris Consortio (November 22, 1981) | John Paul II, 1981, Canon 75) Ancak, aile kurumunun varlığını etkileyen yukarıdaki faktörlerin yanı sıra son yıllarda buna bir de LGBT tehdidi eklenmiştir. LGBTli bireylere karşı Vatikan'ın son yıllardaki tutumu ise oldukça tartışılmalı bir konumdadır.

Eşcinsellik ve Katolik Kilisesi

Kutsal Kitap eşcinsel ilişkiyi asla kabul etmemekte, evliliği ise daima karı-koca arasında tek bir beden olma hali ile nitelenmiş bir birliktelik olarak görmektedir. (Yaratılış, 2:24) Kutsal Kitap'ta eşcinselliği hedef alan ve bu ilişkileri asla kabul etmeyen pek çok pasaja rastlamak mümkündür. Örneğin Yaratılış kitabı 19:1-13'te Lut'un iki ziyaretçisine karşı kötü niyetle yaklaşan eşcinsellerin durumu anlatılmakta ve eşcinselliğin ne kadar büyük bir günah olduğundan bahsedilmektedir. Levililer bölümünde de Tanrı'nın gözünde aynı cinsten iki kişinin ilişki kurması iğrenç bir suç ve tüm halkı töhmet altında bırakan bir durum olarak ifade edilmiştir. (Levililer, 18:22; 20:13)

Yeni Ahit'e bakıldığında ise İncillerde bu konu ile ilgili olarak herhangi bir atıfa rastlanılmamaktadır. Sadece Pavlus'un mektupları, Petrus ve Yahuda bölümlerinde bu konudan bahsedildiği görülmektedir. Örneğin Yahuda bölü-

münde Sodom ve Gomorra halklarının eşcinsel ilişkileri sapkınlık olarak ifade edilmiş ve onların sonsuz ateşle cezalandırılacakları belirtilmiştir. (Yahuda, 1:7) Pavlus'un Romalıları mektubunda ahlaki seçim noktasında yanlış yapanların Tanrı'dan ve O'nun sözlerinden uzaklaştıklarından bahsedilmektedir. Homoseksüel ve lezbiyen ilişkilerin doğal olmadığı ve sapık ilişkiler olduğu yine burada da ifade edilmektedir. (Romalıları, 1:24-27) Korintlilere mektubunda ise Pavlus, göklerin egemenliğine giremeyecek olanların bir listesini vermektedir. Bu listede homoseksüellerden de bahsedilmektedir.¹⁰

Kilise geleneği ve Magisterium¹¹ ise Kutsal Kitap'a dayanarak eşcinsel ilişkileri özünde hastalıklı eylemler olan ağır bir ahlaksızlık olarak değerlendirmektedir. (Yaratılış, 19:1-29). Kilise, bu tür ilişkilerin hiçbir şekilde doğal yasaya uygun olmadığını ve hiçbir koşul altında onaylanmadığını belirtmektedir.(CCC, t.y., s. 2357)

Tarih boyunca Katolik Kilisesi'nin konu ile ilgili genel görüşü, evlilik ve aile yapısının önünde bir engel olarak duran eşcinselliğin hiçbir şekilde meşru görülmediği yönünde olmuştur. İkinci Vatikan Konsili sonrası 1975'te Dini Öğreteler Kurulu (İnanç Doktrini Kurulu) tarafından ilan edilen Persona Humana (İnsan Şahsiyeti) bildirisinde, eşcinselliğin doğuştan gelen bir hastalık veya kasıtlı bir tercih olması noktasında iki farklı türü olduğu ifade edilmiştir.(Persona Humana, 1975, Canon 8) Bu bildiri sonrası aile birliğini savunan Kilisenin karşısında bazı rahiplerin ve laik Katoliklerin konu ile ilgili olarak eşcinsellik ve cinsellik kavramları üzerinde durarak yeni bir tartışma başlattıkları görülmektedir. Bunun üzerine Dini Öğreteler Kurulu 1986 yılında yeni ve kapsamlı bir mektup daha yayımlayarak Kilisenin bu konuda tavrının net olduğunu belirtmiştir: "Eşcinsel kişinin özel eğilimi günah olmasa da, bu durum içsel bir ahlaki kötülüğe yönelik az ya da çok güçlü bir eğilimdir ve bu nedenle eğilimin kendisi nesnel bir bozukluk olarak görülmelidir." (Letter to the Bishops of the Catholic Church, 1986) Katolik Kilisesi'nin öğretilerine göre, insanlar Tanrı'nın belirlediği doğal yasalara uygun olarak yaşamalıdır

¹⁰ "Günahkârların, Tanrı Egemenliği'ni miras almayacağını bilmiyor musunuz? Aldanmayın! Ne fuhuş yapanlar Tanrı'nın Egemenliği'ni miras alacaktır ne puta tapanlar, ne zina edenler, ne oğlanlar, ne oğlancılar, ne hırsızlar, ne açgözlüler, ne ayaşlar, ne sövücüler, ne de soyguncular." (1. Korintliler, 6:9-10)

¹¹ Magisterium, Papa ve onunla birlik içinde olan piskoposlar tarafından oluşturulan Kilise'nin resmi doktrinleridir. Aynı zamanda Magisterium, dini öğretinin belirlenmesi, açıklanması ve korunmasından sorumlu otoriteyi ifade eder. Otoritesinin Mesih'ten, rehberliğinin ise Kutsal Ruh'tan geldiğine inanılmaktadır.

ve cinsel etik kurallar da bu yasalardan biridir. Dolayısıyla, eşcinsel eğilimler bu öğretilere uymadığı için, Kilise onları en nihayetinde ahlaki bir bozukluk olarak görmektedir.

2000 sonrasında Avrupa Parlamentosu’nun aynı cinsiyetten kişilerin birlikte yaşamalarını ve evliliklerini tanıma kararları karşısında Katolik Kilisesi bu duruma tepki göstermiş ve bu durumun aile kurumu için ciddi bir tehlike olduğunu tekrar beyan etmiştir.(Resolution of the European Parliament and Homosexuals, 2000) 2005 yılına gelindiğinde ise bu defa eşcinsel eğilimi olan kişilerin din adamı olup olamayacağı konusu gündeme gelmiş, bununla ilgili olarak Kilise, bu türden eğilimleri olan kişilerin diyakozluğa atanmadan 3 sene önce bu eğilimlerinin üstesinden gelmelerini, daha ileri seviyede olanların ve “gay” kültürünü benimseyenlerin kesinlikle bu görevlere kabul edilmeyeceğini ifade etmiştir. Zira bu tarz kişiler dini görev alabilmek için gerekli niteliklerden biri olan duygusal olgunluğa erişme noktasında eksik olarak kabul edilmişlerdir.(Criteria for the Discernment of Vocation, 2005) Buradan Kilisenin, dini liderlerin Katolik öğretilerine ve değerlerine tamamen bağlı olmalarını ve bu değerlerin dışındaki bir kültürü benimseyenleri liderlik pozisyonlarına kabul etmemeyi tercih ettikleri anlaşılmaktadır.

2005 yılına kadar eşcinsellik ile ilgili yayımlanan Papalık belgelerine baktığında Kilisenin özellikle üzerinde durduğu başlıklar, eşcinsel yönelim, eşcinsel davranış, eşcinsel evlilik ve eşcinsel erkeklerin din adamlığına atanması şeklinde olmuştur. Kilise bu konular karşısında ilgili kurumları aracılığıyla (Dini Öğretiler Kurulu, Papalık Aile Konseyi) halkı bilgilendirmek için çeşitli belgeler yayımlamıştır. Bahsi geçen dönemlerde Dini Öğretiler Kurulu başkanı olan Joseph Ratzinger (Papa XVI. Benedictus) eşcinsel eğilimli bireyler için konunun daha çok siyasi ve ahlaki yönleri üzerinde dururken, Papa II. John Paul ise konunun teorik temelini beden teolojisi ile sağlamaya çalışmıştır. Bu dönem aynı zamanda eşcinsellik başlığı altında en fazla belgenin yayımlandığı dönem olarak kayda geçmiştir.(Mete & Turan, 2023, s. 171)

Papa Francis dönemi ise Papalığın eşcinselliğe karşı tutumunun en zayıf ve en müsamahakâr olduğu dönemdir. Francis’in bu konu ile ilgili olarak ilk dikkat çekici görüşü bir röportajı esnasında “Eğer birisi eşcinselse ve Tanrı’yı arıyorsa ve iyi niyetliyse, o zaman ben kimim ki onu yargılayayım? Katolik Kilisesi İlmihali bunu güzel bir şekilde açıklıyor” şeklinde olmuştur.(Press Conference, 2013) Elbette Papa’nın bu görüşleri Kilise ve Katolik toplumunda

eşcinsellere yönelik bakışın eskiye nazaran daha ılımlı olacağı şeklinde yorumlanmıştır. Papa Francis'in bu görüşleri LGBT dernekleri ve destekçileri tarafından da oldukça olumlu karşılanmıştır.

Francis'in bu tutumu birçok çevre tarafından Kilise'nin eşcinsellere yönelik öğretilerinde önemli bir dönüm noktası olarak görülmektedir. 2016'da yayımlanan *Amoris Laetitia* (Aşk Sevinci) mektubunda da aile yaşamının önemini, boşanma, ikinci evlilik ve eşcinsellik gibi konuları ele alan Francis, burada da eşcinsellere yönelik daha önce röportaj olarak verdiği demeçleri resmileştirmiştir. Bununla birlikte eşcinsel evlilikleri tanımamış ve bu türden evliliklerin normal evliliklerle bir olmadığı konusundaki önceki sinod kararını da yinelemiştir. Ancak 2020 yılında Roma Film Festivalinde "Francesco" adlı kendi hayatının anlatıldığı filmin galasına katılan Papa Francis, Katolikler arasında tartışma yaratan yorumlarda bulunarak eşcinsel çiftler için medeni birliktelik konusuna doğrudan değinmiştir: "Eşcinseller Tanrı'nın çocuklarıdır ve bir aileye sahip olmaya hakları vardır. Kimse bu yüzden dışlanmamalı ve perişan edilmemelidir. Yapmamız gereken şey bir sivil birliktelik yasasıdır. Bu şekilde yasal olarak güvence altına alınırlar. Ben bunu savunuyorum"(CNA, 2020) Papa Francis'in eşcinsel çiftlerin medeni birlikteliklerini destekleyen bu açıklaması, Katolik Kilisesi'nin eşcinsellikle ilgili tutumunda bir değişimin işaretidir ve eşcinsellere yönelik daha kapsayıcı bir yaklaşımın benimsenmesine yönelik bir adım olarak değerlendirilmektedir.

2021 Mart ayında Dini Öğretiler Kurulu'nun, kendisine yöneltilen "Kilise, aynı cinsiyetten kişilerin birlikteliklerini kutsama yetkisine sahip midir?" şeklindeki soruya verdiği cevap "olumsuz" olmuştur.(Responsum of the Congregation for the Doctrine of the Faith to a dubium regarding the blessing of the unions of persons of the same sex, t.y.) Fakat 2023 yılının Ocak ayında Papa Francis'in, eşcinselliğin bir suç olmadığını ve bunun insanlığın bir hali olduğunu söyleyerek suç ve günah arasında bir ayrım yaptığı görülmektedir. Daha sonra bu sözlerine de açıklık getirerek "Ben sadece evlilik dışı her cinsel eylemin günah olduğunu söyleyen Katolik ahlak öğretilerine atıfta bulunuyordum" demiştir. Ayrıca "Evlilik dışı her türlü cinsel eylem gibi bu da günahtır demeliydim" diye bir ifade eklemiştir.(Vatican News, 2023)

Yine de Papa Francis'in günden güne eşcinsellere yönelik müspet tutumunu artırdığı görülmektedir. 2023'ün Temmuz ayına geldiğimizde Dini Öğretiler Kurulu, Papa Francis'in beş muhafazakâr kardinal tarafından

sunulan “dubia”lara (sorular; kelime anlamıyla “şüpheler”) verdiği yanıtları yayımlamıştır. Soruların içinde eşcinsel birlikteliklerin kutsanması konusu da yer almaktadır. Soru özetle şu şekildedir: “Kilise, aynı cinsiyetten kişilerle birliktelik gibi nesnel olarak günah olan durumları “olası iyi” olarak kabul ederek, vahyedilmiş doktrinden ayrılabilir mi?” Papa Francis bu soruya verdiği cevapta öncelikle evliliğin bir erkek ve bir kadın arasındaki birliktelik olduğunu yinelemektedir. Ancak kardinallerin eşcinsel birliktelikler ve kutsamalarla ilgili sorusunu yanıtlarken, “pastoral hayırseverliğin” kaybedilmemesi gerektiğini, bunu yaparken aynı zamanda “nezaket, sabır, anlayış ve şefkatli” olunması gerektiğini ifade etmektedir. Bununla birlikte rahiplerin “sadece inkâr eden, reddeden ve dışlayan” yargıçlar haline gelemeyeceğini söylemektedir. Ayrıca söz konusu kutsamaların ayin niteliğinde olmaması ve medeni bir birliktelikle aynı anda, belirli ritüeller kullanılarak ve hatta bir düğüne ait kıyafet ve jestlerle verilmemesi gerektiğini de vurgulamıştır.¹²

Papanın bu görüşleri LGBT çevrelerince olumlu karşılanmış ve New Ways Ministry¹³ İcra Direktörü Francis DeBernardo konu ile ilgili olarak “Papazların aynı cinsiyetten çiftleri kutsamasına izin verilmesi, kilisenin gerçekten de aynı cinsiyetten çiftler arasında kutsal sevginin var olabileceğini ve bu çiftlerin sevgisinin Tanrı’nın sevgisini yansıttığını kabul ettiği anlamına geliyor” demiştir. Zira Katolik Kilisesi’nin bu tür birlikteliklere resmi bir hoşgörü göstermesini dileyen LGBT taraftarları böyle bir şeyin Kilise tarafından kabul edildiği takdirde daha fazla insanın ayine katılacağını ummaktadırlar. Vatikan’ın da aynı beklentide olup olmadığı sorgulanmaktadır.

Bununla birlikte Papa Francis’in eşcinsel çiftlerin kutsanmasını onaylaması, dünyanın her yerinde aynı şekilde karşılık bulmamıştır. Örneğin, Polonya’daki Katolik Kilisesi’nin merkezi yönetim organı olan Polonya Piskoposluk Konferansı, Papa’nın eşcinsel çiftlerin kutsanmasını onaylamasının ardından bir açıklama yayımlayarak eşcinsel çiftleri kutsamayı planladıklarını belirtmiştir. Polonya Piskoposluk Konferansı’nın açıklaması, bu konunun Katolik Kilisesi’nde tartışmasız olmadığını ve görünüşe göre tek tip olarak uygulanmayacağını göstermektedir.(CNA, t.y.)

¹² (Dubia, 2023) Bu görüşler 18 Aralık 2023’te “Fiducia Supplicans” bildirisiyle Vatikan tarafından detaylı bir şekilde ilan edilmiştir.

¹³ LGBTQ Katolikler ve daha geniş Kilise topluluğu için ulusal bir Katolik adalet, eğitim ve uzlaşma kurumudur. Amerika’da faaliyet göstermektedir. (New Ways Ministry, 2024)

Evliliğin kadın ve erkek arasında çözölmez bir birliktelik olduğunu savunan Katolik Kilisesi, eşcinsel evliliğe uzun süredir karşı çıkmaktadır. Fakat, Papa Francis'in eşcinsel çiftlere yasal haklar sağlayan medeni kanunlara destek vermesi, Avrupa'nın bazı bölgelerinde Katolik rahiplerin Vatikan'ın kınamasına maruz kalmadan eşcinsel evliliklerin kutsamasının yolunu açmıştır.(euro-news, 2022) Bu durum, Vatikan Dini Öğretiler Kurulu'nun "Tanrı'nın günahı kutsayamayacağı" için Kilisenin de iki erkek ya da iki kadının birlikteliğini kutsayamayacağını açıkça söylediği 2021'den bu yana Vatikan'ın tutumunda belirgin bir değişiklik olduğunu göstermektedir.

Sonuç

İnsanın yaratılışından da anlaşılacağı üzere, Tanrı'nın erkekler ve kadınlar için belirlediği model eşcinsellikten ziyade heteroseksüelliktir. Cinsiyetler, bulanıklaştırılmaması ya da yok edilmemesi gereken bir ayrıcalıkla yaratılmıştır ve insanlık erkek ve dişi olarak tamamlayıcılık ve üreme amacıyla var olmuştur. Bunların hiçbirisi eşcinsel ilişkilerde düzgün bir şekilde gerçekleştirilemez. İsa Mesih'in takipçisi olduğunu iddia eden kişilerin bile Kutsal Kitap'taki bazı pasajları yeniden yorumlamaya yönelik sayısız girişimine rağmen, Kutsal Kitap'ın evrensel olarak eşcinselliği Tanrı'ya isyan ve yaratılış düzenini hiçe saymak olarak gördüğü açıktır. Gerçekten de eşcinsellik Yaratıcının evlilik ve aileye ilişkin bütüncül tasarımına neredeyse her noktada aykırıdır. Kutsal Kitap'ta bu kadar katı bir tepkiyle karşılaşmasının nedeni de budur.

Evliliğin temel hedeflerinden olan üreme ve duygusal bağ arasındaki ilişkinin zayıflaması, evliliği sadece duygusal bir birliktelik olarak gören zihniyetin yayılmasına neden olmaktadır. Bu durum, nüfus azalmasını körükleyen ve toplum üzerinde sosyal, politik ve ekonomik baskılar yaratan anti-natalist bir zihniyetin beslenmesine ve toplumun genel olarak demografik sorunlarla karşı karşıya kalmasına yol açmaktadır. Oysaki Kutsal Kitap çocuk doğurmanın ve yetiştirmenin evliliğin temel bir parçası olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Modern toplumda evlilik ve aile kurumunun değişen dinamikleri, evliliğin kutsallığına dair geleneksel inançların yerini seküler görüşlere bıraktığını göstermektedir. Günümüzde, evlilik dışı doğumlar ve boşanma oranlarının artmasıyla birlikte, evlilik kurumunun istikrarı ve önemi sorgulanmaktadır. Aynı zamanda, evlilik öncesinde birlikte yaşamının ve boşanmanın daha kabul edilebilir hale gelmesi, evliliğin zorunluluk olmaktan çıkıp daha seçici bir tercih

haline gelmesine yol açmaktadır. Bu durumlar karşısında Katolik Kilisesi ise evlilik ve aile kurumunu koruma ve destekleme misyonunu sürdürüyor gibi görünse de eşcinsellik konusundaki tutumu zaman içinde değişen söylemlerle tartışmalı bir noktaya gelmiştir. Kutsal Kitap'a ve geleneğe dayanarak eşcinsel ilişkileri reddeden ve evliliği sadece karı-koca arasında bir birlik olarak kabul eden Katolik öğretisi, Papa Francis döneminde bu öğretilerden taviz veren bir tutum içerisine girmiştir. Papa Francis'in eşcinsel birlikteliklere yönelik hoşgörülü ve anlayışlı yaklaşımının ileride ne yöne evrileceğini kestirmek çok da zor değildir. Bu nedenle, popüler kültürün ve sosyal-siyasi baskıların güdümüne girmemesi beklenen Papa'nın eşcinsellikle ilgili yaptığı açıklamaların Kilisenin resmi öğretileri ile aynı paralelde olması gerekmektedir.

Kaynakça

- Augustinus. (1862). De Bono Coniugali. İçinde Jacques Paul Migne (Ed.), Patrologia Latina (C. 40). J.P. Migne.
- Belçikalı piskoposlar Vatikan'a rağmen eşcinsel evliliğe onay verdi. (2022, Eylül 20). euronews. <https://tr.euronews.com/2022/09/20/belcikali-piskoposlar-es-cinsel-evlilik-e-onay-vererek-vatikana-meydan-okudu>
- Catechism of the Catholic Church. (t.y.). Geliş tarihi 15 Şubat 2022, gönderen https://www.vatican.va/archive/ENG0015/_P8B.HTM;
- CNA. (t.y.). Law and Justice Party leader praises Polish archbishop for LGBT opposition. Catholic News Agency. Geliş tarihi 03 Mayıs 2024, gönderen <https://www.catholicnewsagency.com/news/42053/law-and-justice-party-leader-praises-polish-archbishop-for-lgbt-opposition>
- CNA. (2020). Pope Francis calls for civil union law for same-sex couples, in shift from Vatican stance. Catholic News Agency. <https://www.catholicnewsagency.com/news/46295/pope-francis-calls-for-civil-union-law-for-same-sex-couples-in-shift-from-vatican-stance>
- Code of Canon Law—Book II - The People of God—Part II. (Cann. 573-606). (t.y.). Geliş tarihi 08 Mart 2021, gönderen http://www.vatican.va/archive/cod-iuris-canonici/eng/documents/cic_lib2-cann573-606_en.html#TITLE_I;
- Criteria for the Discernment of Vocation for Persons with Homosexual Tendencies. (2005). https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccatheduc/documents/rc_con_ccatheduc_doc_20051104_istruzione_en.html
- “Dubia” of two Cardinals (10 July 2023) and “Respuestas” of the Holy Father “a los Dubia propuestos por dos Cardenales” (11 July 2023). (2023). https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_risposta-dubia-2023_en.html
- Dunstan, G. R. (1975). The Marriage Covenant. Theology, 78(659), 244-252. <https://doi.org/10.1177/0040571X7507800505>
- Familiaris Consortio (November 22, 1981) | John Paul II. (1981). https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/apost_exhortations/documents/hf_jp-ii_exh_19811122_familiaris-consortio.html
- Fanning, W. (1910). Mixed Marriage. İçinde Catholic Encyclopedia: Robert Appleton Company. <https://www.newadvent.org/cathen/09698a.htm>
- Galvin, F. S. F. and J. P. (2011). Systematic Theology: Roman Catholic Perspectives (2. bs). Fortress Press.

- Hugenberger, G. P. (1994). *Marriage as a Covenant: Biblical Law and Ethics as Developed from Malachi*. EJ. Brill.
- Kostenberger, A., & Jones, D. W. (2004). *God, Marriage, and Family: Rebuilding the Biblical Foundation*. Crossway.
- Letter to the Bishops of the Catholic Church on the Pastoral Care of Homosexual Persons. (1986). https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_19861001_homosexual-persons_en.html
- Malina, B. J., & Pilch, J. J. (2013). *Social-Science Commentary on the Deutero-Pauline Letters*. Fortress Press. <http://gen.lib.rus.ec/book/index.php?md5=7a-d7f72e6ecfde18594144482de77cff>
- Mete, D., & Turan, S. (2023). İki Dünya Arasında Sıkışmak: Roma Katolik Kilisesi'nde Eşcinsellik Dilemması. *AKRA Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 11(30), Article 30. <https://doi.org/10.31126/akrajournal.1273874>
- New Ways Ministry. (2024). <https://www.newwaysministry.org/about/>
- Persona Humana—Declaration on Certain Questions Concerning Sexual Ethics. (1975). https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_19751229_persona-humana_en.html
- Pope sends letter to Fr. James Martin on homosexuality and sin—Vatican News. (2023, Ocak 28). <https://www.vaticannews.va/en/pope/news/2023-01/pope-francis-letter-james-martin-homosexuality-sin-lgbtq.html>
- Press Conference of the Holy Father during the flight back (28 July 2013) | Francis. (2013). https://www.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2013/july/documents/papa-francesco_20130728_gmg-conferenza-stampa.html
- Resolution of the European Parliament and Homosexuals. (2000). https://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/family/documents/rc_pc_family_doc_20000317_declaration-homosexual-unions_en.html
- Responsum of the Congregation for the Doctrine of the Faith to a dubium regarding the blessing of the unions of persons of the same sex. (t.y.). Geliş tarihi 07 Mayıs 2024, gönderen <https://press.vatican.va/content/salastampa/en/bollettino/pubblico/2021/03/15/210315b.html>
- Reynolds, P. L. (1994). *Marriage In The Western Church The Christianization of Marriage During the Patristic and Early Medieval Periods*. Brill.
- Stevenson, B., & Wolfers, J. (2007). Marriage and Divorce: Changes and their Driving Forces. *Journal of Economic Perspectives*, 21(2), 27-52. <https://doi.org/10.1257/jep.21.2.27>
- Üçal, T., & Malcolm, D. (2000). *Hristiyan Ahlakı. Ön Asya*.

Aileyi Tehdit Edici Bir Unsur Olarak Yeni Dini Hareketler¹

New Religious Movements As A Threat To The Family

Salih İNCİ

Prof. İstanbul Medeniyet Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi

Dinler Tarihi Anabilim Dalı

salih.inci@medeniyet.edu.tr

orcid : 0000-0003-2252-5564

Özet

Ailenin tarihi, insanlık tarihi ile yaşıttır. Tüm dini geleneklerde insanın yeryüzündeki serüvenini, bir erkek ve kadının yaratılması ve birbirlerine eş olmalarıyla başlamıştır. Aile olarak tanımladığımız bu birliktelikteki amaç, hem soyun devamını ve korunmasını sağlamak, hem de Yaratıcı'nın emirlerini yerine getirerek sahip oldukları bu inancı ve değerleri sonraki nesillere aktararak bunun sürekliliğini sağlamaktır. Aile, böylesi bir sorumluluğu yüklediği için bütün dinlerde, detaylarda bazı farklılıklar olsa da, kutsal bir kurum olarak görülmüştür. Ancak 19. yy.'da, modernitenin getirdiği birtakım yeni söylem ve değerler ekseninde ortaya çıkan "Yeni Dini Hareketler" in bir kısmının aileye bakışı, geleneksel dini düşünceden farklı olmuştur.

Bu yeni dini hareketleri tebliğimizde ele almamızın temel nedeni bunların bir kısmının aileyi tehdit edici özelliklere sahip olmalarıdır. Bunlar on dokuzuncu ve yirminci yüzyılda doğu ve batı dini gelenekleri içerisinde çıkan çok bileşenli, senkretik ve içinde çok çeşitli inanç ve eğilimleri barındıran dini hareketlerdir. Bunların bir kısmı geleneksel dinlerdeki gibi aile kavramını

¹ Bu çalışma 10-12 Mayıs 2024 tarihinde Uluslararası Aile Sempozyumu II: Küresel Tehditler Karşısında Aile Sempozyumu'nda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

önemsemekte ve hatta bazıları bu konuda çok radikal düşünmektedirler. Örneğin Mooncular, Mormonlar, Adeventistler, Amişler, Mennonitler bunlardan bazılarıdır. Bunların bir kısmı aileye zarar verdiği için içkiye, zinaya, uyuşturucuya ve silah kullanmaya da karşıdırlar. Ancak daha yaygın olan bir diğer kısmı ise aile kurumuna ve geleneksel değerlere zarar verecek potansiyel fikirlere sahiptirler. Bu gruplar her ne kadar tek düze bir yapı arz etmeseler de, gençlere yönelik sınırsız özgürlükçü söylemleri, beyin yıkama terapileri, uyuşturucu bağımlılığı, nikahsız birlikte yaşamayı, farklı cinsel eğilimleri teşvik edici yönleri, baskın feminen karakterleri, kurtarıcı beklentileri, sözde karizmatik liderlere sadakat anlayışı, ateist fikirleri, sırlı ve gizemli yapıları vb özellikleri ile aile kurumuna tehdit oluşturmaktadırlar. Bunlar arasında aşırı uç örnekler bağlamında satanizm, real hareketi, tanrının çocukları vb. gruplar sayılabilir.

Böylesine geniş hareketleri tüm yönleriyle ele almak bu çalışmanın sınırlarını aşacaktır. Dolayısıyla bizim buradaki amacımız bu gruplardan aileye tehdit edici olanların genel özelliklerinden bahsetmek, böylece bu gruplarla ilgili toplumda bir farkındalık oluşturmaktır.

Anahtar Kelimeler: Dinler, Yeni Dini Hareketler, Aile, Gençlik,

Extended Abstract

The history of the family begins with the history of humanity. Although there are some differences between them, when we look at all religious traditions, the life adventure of man on earth began with the creation of man and woman as spouses. For example, we see this clearly when we look at Semitic religions such as Judaism, Christianity, Islam, as well as Hinduism, Buddhism, traditional Chinese religions and their sacred teachings, and even some new religious movements in the modern era, such as Moonism and Mormonism. The purpose of this union is to ensure the continuation and protection of the descent, and to carry the beliefs and values to the next generations and ultimately to ensure the continuity of their belief. For this reason, the family has been seen as a sacred institution in all religions, although there are some differences in details. However, some of the “New Religious Movements” that emerged in the 19th century thought differently about the family than traditional religions.

The main reason why we discuss these new religious movements in our

paper is that some of them are threatening to the family. These movements express multi-component, syncretic and diverse beliefs and tendencies emerging from eastern and western religious traditions in the nineteenth and twentieth centuries. Some of them attach importance to the concept of family and social values, as in traditional religions, and some even think very radically on this issue. For example, Moonists, (The Family Federation for World Peace and Unification), Mormonism, Adventist Church, Amish, Mennonites are some of them. Some of them are also against alcohol, adultery, drugs and using weapons because they harm the family. However, the rigid lifestyles of some of these groups, which are incompatible with modern life, are seen as extreme and are criticized.

Today, the family institution has been exposed to a number of negative effects brought about by the modern era. The increase in the age of marriage, unmarried lives, increase in divorces, domestic violence, child abuse, the construction of a genderless society, etc. are the most important issues to be considered. Although there are common points in traditional religions regarding the view of the family, as briefly mentioned above, some of the New Religious Movements that have emerged in modern times appear to be structures that pose a threat to the family, which all religions are sensitive about. These groups do not have a uniform structure and have different ideas from each other. These groups pose a threat to the family institution with some of their ideas. For example, their unlimited libertarian discourses towards young people, brainwashing therapies, drug addiction, unmarried cohabitation, encouragement of different sexual tendencies, dominant feminine characters, savior expectations, loyalty to charismatic leaders, atheist ideas, secretive and mysterious structures, etc. These include extremist groups such as Satanism, The Real Movement, Children of God, Osho/Rajneesh Movement, Branch Davidians / Koresh, Peoples Temple, Solar Temple, Heaven's Gate, and others with similar characteristics.

The groups we have named above are generally movements of Western and Indian origin. Apart from these, there are also various groups in the East that are prone to violence originated from Judaism and Islam. However, these are groups excluded from this study because they are more visible today through the media for different reasons.

Although these movements initially emerged in Europe and America,

their numbers have now begun to increase rapidly in other parts of the world, such as Asia, Africa and Latin America. These groups are described with very different concepts such as “sect”, “cult”, “harmful organizations”, “new religious movements” and “modern religions”.

These groups initially emerged with innocent intentions. However, when these groups start to gain economic, political and power, they have the potential to turn into dangerous and harmful groups for the family, society and the state. In such cases, states should take some preventive measures to protect public order, the family and the individual. While doing this, both the individual and the family should be taken into consideration.

In this regard, families and educators need to warn young people against the religious, economic, sexual, physical, emotional and psychological abuse of such movements. It should be emphasized that such new formations and movements are not as innocent as they seem and awareness should be created in society against them. However, while doing this, young people who are addicted to technology should definitely be encouraged to take part in various social groups.

Examining all aspects of these movements is beyond the limits of this study. Therefore, our aim here is to talk about some of the family-threatening features of these groups and thus, to raise awareness in society about this issue.

Giriş

Bir toplumun en temel yapısını oluşturan kurumlardan birisi olan ailenin tarihi, insanlık tarihi ile yaşıttır. Tüm dini geleneklere baktığımızda, insanın yeryüzündeki hayat serüveni, bazı küçük farklılıklar olsa da genel olarak bir erkek ve kadının yaratılması ve bunların birbirlerine eş olmalarıyla başlamıştır. Aile olarak tanımladığımız bu birliktelik hem soyun devamını sağlayacak hem de yaşadıkları yerde ve zamanda Yaratıcı’nın emirlerinin yerine getirilmesinde, dinin devamında önemli roller üstlenmiş olacaktır. Aile, böylesi bir sorumluluğu yüklendiği için bütün dinlerde kutsal bir kurum olarak görülmüştür. Hatta Yahudilik, Sabiilik ve bazı uzak doğu geleneklerinin kendi aile soylarını aşırı kutsamalarının arka planında soya dayalı dışlayışı (exclusivist) din anlayışının oluşmasında aileyi koruma içgüdüsünün yattığını söyleyebiliriz.

Dinlerin aileye bakışında aralarında bazı detaylarda farklılıklar vardır. Bununla birlikte birçok noktada ortak yönler bulunmaktadır. Öncelikle bütün dinler, ailenin korunmasını esas alır ve onun yapısını bozacak her türlü olumsuz davranışlara karşı durur. Hatta en keskin örneğini uzak doğu dini geleneklerinde gördüğümüz gibi pek çok din, sadece yaşayan aile fertlerine değil ailenin geçmiş büyüklerine, aile bireylerinin ölmüş atalarına da saygı duymayı emretmiştir. Dinlerin aileye bakışında ortak noktalardan birisi, aile bireylerinin her birisi önemli görülmeyle birlikte, ailenin korunması, devamı, iş bölümü ve sorumluluk sahibi olması bakımından genelde erkek daha çok ön planda olmuştur. Bunun yanında hemen bütün dinler, ailenin devamı için evliliği önemsemiş, eşlerin çocuk sahibi olmalarını ısrarla teşvik etmişlerdir.

Dünya çapında aile kurumu, modern dönemin beraberinde getirdiği bir takım olumsuz etkilere maruz kalmıştır. Evlilik yaşının yükselmesi, nikahsız yaşamlar, boşanmaların artması, aile içi şiddet, çocuk istismarı, cinsiyetsiz bir toplum inşası vb. bunların en başında sayılacak hususlardır. Geleneksel dinlerde aileye bakış konusunda yukarıda kısaca bahsedilen ortak noktalar olmasına karşın, modern dönemlerde ortaya çıkan Yeni Dini Hareketlerin bir kısmı, bütün dinlerin hassasiyet gösterdiği aileye karşı bir tehdit unsuru yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmamıza konu başlığı olarak bu grupları seçmemizin amacı budur. Bu çalışmada temel hedefimiz konuyla ilgili derin akademik çalışmalar yapmak ve alana dair çok yeni ve özgün bir şeyler söylemek değildir. Zira burada ele aldığımız konuların her biri ayrı ayrı çalışmayı gerektirecek derecede geniş ve alanında ayrı ayrı uzmanlık gerektiren konulardır. Nitekim ilgili kaynakçalardan da görülebileceği üzere zaten dünyada ve ülkemizde bu alanda oldukça nitelikli akademik çalışmalar yapılmaktadır. Bizim bu mütevazı çalışmadaki hedefimiz, aile gibi, toplumun tüm katmanlarını ilgilendiren bir mevzuda akademin dışında da konunun geniş muhatabı olan hedef kitleyi bu konulardan haberdar etmek, bu konuda toplumun tüm kesimlerinde bir bilinç ve farkındalık oluşmasına katkı sağlamaktır. Konuyla ilgili daha derin bilgi sahibi olmak isteyenler çalışmamızın kaynakça kısmına müracaat edebilirler. Aşağıda önce genel olarak dinlerin aileye bakışı özetlenecek, ikinci kısımda ise önce kısaca yeni dini hareketler hakkında bilgi verilecek ve akabinde de bunlar içinde aileye tehdit oluşturduğunu düşündüğümüz kimi grupların bazı özelliklerine değinilecektir.

1. Genel Olarak Dinlerde Aile

Soya dayalı bir din anlayışına sahip olan Yahudilik, soyun korunmasını dinin korunmasıyla özdeşleştirdiği için Yahudi kutsal metinlerinde aile kurumuna dair pek çok emirler bulunmaktadır. Her şeyden önce erkek ve dişi olarak yaratılan ilk insanlardan bir aile olmaları istenmiştir. Hz. Adem ve Havva'ya yönelik bu emir Tevrat'ta, "(Tanrı) onları kutsayarak, «Verimli olun, çoğalın» dedi. Yeryüzünü doldurun ve denetiminize alın" şeklinde (Tekvin, 1/28) yer alır. Akabinde, "Bunun için insan, annesini babasını bırakıp karısına bağlanacak ve ikisi tek beden olacak" (Tekvin 2/24) ifadesiyle onların birbirleri ile olan ilişkileri anlatılır. Hz. Adem ve Havva'dan sonra İbranilerin büyük atası Hz. İbrahim ve onun Hz. İshak ve Yakup'la devam eden soyu en önemli kişilerdir. Nitekim İbrani, Yahudi gibi tanımlamalar, bu aileye ve soya mensubiyeti ifade etmek için kullanılmıştır. Ayrıca Eski Ahid'de sayfalarca uzayıp giden soy kütükleri de bu "kutsal" soya dayalı ailenin sürekliliğine yapılan bir vurguyu işaret eder. Tevrat'taki on emrin beşincisi, "Babana ve annene hürmet edeceksin", yedincisi "Zina etmeyeceksin" şeklinde doğrudan ailenin korunmasına yönelik emirlerdir. Kim annesini ya da babasını döverse, kesinlikle öldürülecektir" (Çıkış, 21/ 15). "Biri başka birinin karısıyla, yani komşusunun karısıyla zina ederse, hem kendisi, hem de zina ettiği kadının kesinlikle öldürülecektir" (Levililer, 20/10) şeklinde pek çok emirler yer almaktadır. Genel anlamdaki emirlere bakıldığında Yahudilik'te evlatların ebeveynlerine karşı saygı göstermeleri, miras hakkının korunması, komşulara karşı iyi davranılması, çocukların doğumu, sünnet edilmesi, dini mükellefiyet yaşının girdiğinde özel dini törenlerin (Mitzhva) yapılması, modern dönemlerde bazı farklı uygulamalar olsa da genel olarak Yahudi soyundan biriyle evlendirilmeleri hususlarında detaylı emirlerin tamamı aile kurumuna yöneliktir. Ayrıca bu emirlerin günlük yaşamdaki pratiklerine dair sözlü geleneğe dayalı oluşturulan Talmud'un bir bölümü (Naşim) evlilik ve aile hayatına dairdir. Yahudilik'te yer alan bu emirlerle aile hayatı korunmaya çalışılmış, ancak sadece belli bir ırkı korumaya dayalı bu dar kapsamlı aileye bakış evrensel bir anlayışa dönüşmemiştir.

Ashında yukarıda sayılan İbrani atalar içinde Yahudi olmayanlarla evlenenler olmuştur. (Hatta bunların bir kısmı birden çok kadınla evlenmişlerdir). Ancak tarih içindeki sürgünler sonucu, sonradan ortaya çıkan uygulamalar, soyu korumaya dayalı bir refleksle Yahudi din adamlarını yabancı evliliğe

karşı bir tavır almaya zorlamıştır. Nitekim söz konusu uygulamalar modern dönemlerde batı dünyasında ortaya çıkan “Haskala” gibi modern hareketler tarafından tenkit edilmiştir. Genel olarak Yahudi dini literatürüne ve uygulamalara bakıldığında erkeğin kadına hakim, aile hayatında daha baskın ve belirleyici olduğu görülür. Nitekim Hz. Havva, yasak meyveyi yeme konusunda Hz. Adem’i yanıltmış ve böylece insanlığın Cennet’ten kovulmasına sebep olan bir kadın olarak görülmüştür. Ona verilen ceza, Tevrat’ta, “Çocuğun doğumunda doğum sancısı çekeceksin, arzun sadece kocana olacak, o da senin üzerinde hakim olacaktır” (Tekvin, 3/14-19) şeklinde anlatılmıştır. Kadına yönelik bu bakış Yahudi literatüründe ve pratik hayattaki birçok dini uygulamada karşılık bulmuştur. Örneğin boşanma hakkı tamamen erkeğe ait olduğundan, kocasından boşanan bir kadının kocasından boşanma belgesi “get” alması gerekmektedir. Ancak kimi kocalar bu belgeyi vermeyi reddettiğinden, bu kadınlar başkalarıyla evlenememekte ve onlara zincirlenmiş kadın anlamında “aguna” denilmektedir. Bu da birtakım mağduriyetlere sebep olabilmektedir. Kadın, ailenin bir ferdi olmasına rağmen Talmut’taki günlük dualar içinde bir erkeğin, Tanrı’ya, kendisini kadın olarak yaratmadığı ve kendisini put-perestlerden yapmadığı için dua etmesi, bile tavsiye edilmiştir.

Hristiyanlık ise, aile konusunda bazı farklılıklar taşımakla birlikte, Yahudiliğe benzer hassasiyetler taşır. Hristiyanlar her ne kadar Hz. İsa’nın gelişyle hukuki bağlayıcılığının (şariat) artık geçerli olmadığını söyleseler de Yahudi kutsal metinlerindeki aile ve kadına dair anlatıları kabul ederler. Hristiyan inancında insanlığın kaderi (ilki negatif, ikincisi pozitif anlamda) iki kadının elinde şekillenmiştir. Bunlardan birisi işlediği günahla insanoğlunun Cennet’ten kovulup asli bir günaha düşmesine sebep olan Hz. Havva, diğeri ise, Hristiyanî bakış açısına göre, insanlığı bu günahattan temizlemek için gönderildiğine inanılan Mesih İsa’nın annesi Hz. Meryem’dir. Hz. İsa mucizevi bir şekilde babasız olarak dünyaya gelmiş olsa da çarmıh hadisesi öncesine kadar Nasıra kasabasında annesinin yanında bir aile ortamı içinde büyümüştür. Kendisi her ne kadar bir evlilik hayatı yaşamamışsa da vaazlarında aile ve kadın hakkında önemli mesajlar vermiştir. Mesajında insanlığı, Tanrı’nın oğullarından oluşan büyük bir aile olarak tanımlamıştır. İnsanın ancak Tanrı’nın krallığının gerçekleşmesi gibi çok yüce değerler uğruna evliliği ve aileyi terk edebileceğini, bunda çok az seçkin kişilere nasip olacağını söylemiştir. Bazı Hristiyan mezheplerinde ruhbanların evliliğinin yasak olmasının arkasındaki temel motivasyon budur. İsa gibi ancak daha

kutsal değerler adına aile terk edilebilir anlayışı. Buna karşın Hristiyanlık'ta ruhbanlar dışındaki insanların evlenmesi teşvik edilerek birtakım kurallar konulmuştur. Örneğin Hristiyanlık'taki en önemli sakramentlerden (dini ayin) biri, aile içinde doğan çocuk için yapılan görkemli vaftiz törenleri ve kilisede icra edilen evlilik törenleridir. Hristiyanlık'ta, bazı mezheplerde farklılıklar olmakla birlikte çoğunda kilisede yapılmayan nikah geçerli değildir. Evlilik yoluyla kurulan aile, insanları kilise ve Tanrı'ya bağlayan en güçlü bağ olarak görüldüğü için bu bağın kesilmesi anlamına gelen boşanmak Katolikler'de yasaktır. Ancak boşanma konusunda diğer mezhepler daha esneklerdir. Bütün bunlar aile yapısını korumaya yönelik önlemler olsa da bugün genel olarak Hristiyan dünyası, aile konusunda, aşırı bireyseldi anlayışlar karşısında büyük savrulmalar yaşamaktadır (Eşmeli, 2017, ss. 61-76).

Yahudilik ve Hristiyanlık dışındaki diğer dinler aile konusuna önem vermişlerdir. Hinduizm'de ailenin en önemli parçası sayılan çocuk için isim koyma, saç kesimi, belli yaşa gelince bir aidiyet ve kimlik kazandırmak için çocuğa takılan ve bir ömür boyu taşınan asalet ipliği uygulaması, her ne kadar tartışılan bir yapı olsa da aileyi belli bir sosyal grubun üyesi içinde gösteren kast sistemine uygun bir yaşam ve kast içi evlilikler de hep aile kurumunun devamına yönelik uygulamalardır. Hint kökenli bir diğer din olan Budizm'de de aile önemli görülmüş, Budizm'de çok önemli sayılan sekiz dilimli yol öğretisi ile aileyi ve toplumu korumaya yönelik prensipler vaaz edilmiştir (İnci, 2020, ss. 234-236). Budist kurtuluş inancı sayılan Nirvana'ya ulaşamayacaklar içinde ana babaya isyan edenler ve toplumda tefrika yaratanlar sayılmıştır. Caynizm'de de yalancılık, zina, hırsızlık, aşırı lüks yaşam ve şiddet gibi aile ve toplum hayatına zarar veren davranışlardan uzak durulması istenmiştir. Ancak Caynist mezhebi olan Digambaralar kadınların nihai kurtuluşa erebilmeleri için, tenasuh inancı sonrası yeni doğumlarında ancak erkek olarak dünyaya geldiklerinde kurtuluşa erebileceklerini söyleyerek kadın konusunda oldukça negatif bir anlayış geliştirmişlerdir. Yahudilik gibi Sabiiler de "Sabi olunmaz, Sabii doğulur" inancından hareketle aile ve soya dayalı bir din anlayışına sahip oldukları için ailenin ve soyun korunmasına büyük önem vermişlerdir. Benzer bir soya dayalı aile (ve din) anlayışını Sihler'de de görmekteyiz.

Aileye bakış noktasında Uzak Doğu dinlerinin kendilerine has bir anlayışları vardır. Konfüçyüanizm'in kurucusu Konfüçyüs, Çin'in içindeki toplumsal ve siyasi krizden çıkışın, ancak eski geleneklerine dönmekle mümkün olacağını savunmuş, bunun için atalara ve ebeveyne saygı duyulması gerektiğini vur-

gulamıştır. Ona göre en büyük erdemlerden biri, toplum içindeki ilişkilerin düzenlenmesidir. Bu ilişki ağlarından biri, ebeveynin çocuklarla ilişkisi, eşlerin birbirleriyle ilişkisi ve kardeşler arası ilişkilerdir. Bu ilişkilerdeki en önemli unsur, itaattir. Burada evlat atasına, kadın da kocasına itaat edecektir. Atalara saygının çok önemli sayıldığı Çin’de, aile büyüğüne saygı çerçevesinde atalara hayatta iken, ölürken (defin) ve ölüm sonrasında (mezar bakımı, ruhlarının teskin edilmesi vb.) kadar uzanan bir dizi yapılması gereken ödevlerden bahsedilir. Ayrıca Çin’de 2013’te çıkarılan zorunlu aile ziyareti yasası da aileye verilen önemin bir göstergesidir. Ancak tüm dünyada olduğu gibi Çin toplumu da modernizmin olumsuz etkilerinden nasibini almıştır. Bir başka Uzak Doğu geleneğini yansıtan din, Japon Şintoizm’idir. Şintoizm bir yönüyle soy eksenli bir din olduğundan aile onlar içinde çok önemlidir. Ölmüş atalarının “kami” adıyla kutsandığı Japonlar’da her ailenin kendi “kamisi” vardır ve eve gelen misafirler önce onun evdeki temsilcilerini selamlarlar. Bunun yanında çocukların aile kurumuna bağlılığı güçlendirmek için isim verme, dine giriş, kiraz bayramları, sonrasında evlilikle devam eden aileyi güçlendirmeye yönelik pratikler, yine ataları anmak adına kutlanan Bon bayramı gibi çok çeşitli kutlamalar mevcuttur.

Genelde bütün dinler aile ve evlilik meselesine olumlu ve teşvik edici yaklaşırken, artık bugün mensubu kalmamış olan Maniheizm bu konuda farklı bir görüş dile getirmiştir. Zira Maniheizm’e göre insanın bedenî varlığı, onun ruhsal gelişimine engel olduğu için evlilik yoluyla insanların çoğalmasına karşı çıkmıştır. Çünkü evlilik, evrendeki maddi varlıkların devamına bir katkıdır. Bu da evrendeki ışık unsurlarının yeryüzünden, geldikleri asli mekana yükselişini engelleyen bir durumdur. Aslında bu örnek, bir dinin bağlılarının var olabilmesi, o dinin varlığını sürdürebilmesi için ailenin devamının ne kadar önemli olduğunu gösteren ilginç bir örnektir. Dolayısıyla evliliğe, bir bakıma aile kurumuna karşı çıktığı için bağlıları kalmayan Mani hareketi, çok kısa zamanda takipçisi olmayan ölü bir din olarak tarih sahnesinde yerini almıştır (Güç, 2017, ss. 1-20).

En genç ve en son din olan İslam dininin aile hakkında ortaya koyduğu koruyucu, besleyici ve geliştirici emir ve tavsiyeleri aileye olan önemi göstermektedir. İslam’ın aileye verdiği değer genel hatlarıyla bilindiği için İslam’ın aileye bakışı meselesi bu yazının sınırları dışında bırakılmış, bunun yerine daha az bilinen diğer dini geleneklere değinilmiştir.

2. Aileyi Tehdit Edici Yeni Dini Hareketler

Yukarıda genel olarak ana dini yapıların aileye bakışı hep olumlu olmuş ve bu dinler muhataplarına ailenin korunması ve devamı yönünde mesajlar vermişlerdir. Ancak konu modern dönemlerde ortaya çıkan bazı Yeni Dini Hareketlerde farklı görülmüştür. Yeni dini hareketler dediğimiz olgu, on dokuzuncu ve yirminci yüzyılda doğu ve batı dini gelenekleri içerisinde çıkan çok bileşenli, senkretik ve içinde çok çeşitli inanç ve eğilimleri barındıran hareketleri ifade etmektedir. Bunlar başlangıçta Avrupa ve Amerika’da ortaya çıkmış olsalar da zamanla Asya, Afrika ve Latin Amerika kökenli yeni dini hareketlerin sayısı son yıllarda hızla artmaya başlamıştır. Bu gruplar Batı’da “yeni dinler”, “sekt”, “kült”, “yeni dindarlık biçimleri”, “zararlı örgütler”, “yeni dinî hareketler” gibi çok çeşitli kavramlarla söz edilirken, ülkemizde söz konusu hareketler “kült grupları”, “tarikatlar”, “yeniçağ dinleri”, “yeni dinî hareketler” gibi farklı kavramlarla ifade edilmektedir. Ayrıca YDH’lerin çoğunun temel hedef kitlesi 15 ile 25 yaş arasındaki, ağırlıklı olarak lise ve üniversite çağındaki gençler olduğu için bu kabil dini hareketler “gençlik dinleri” ya da “gençlik tarikatları” olarak da tanımlanmaktadır (Turan, 2022, ss. 7-8).

Bu hareketler çeşitli şekillerde tasnif edilmektedir. Kimileri coğrafi veya kültürel bölgelere göre, kimileri içinden çıktıkları ana dine göre, bir kısmı muhatap aldıkları kitlelere göre ve hatta öyle ki bir kısmı da dünyanın dışına taşarak ufo ve uzay hakkındaki öğretilerine göre tasnif edilebilmektedir. Yine bu grupları dünya ile ilişkilerini esas almalarına göre tasnif edenler bunları; dünyayı reddeden, kabul eden ve dünya ile uzlaşanlar şeklinde tasnif etmektedirler. Kimileri bu hareketleri şiddetle olan ilişkilerine göre; devrimci, kırılgan ve saldırıya uğramış hareketler olarak kategorize ederken bir kısmı da ahlaki sorumlulukları üzerinden giderek; dindar, müritlik ve çiraklık grupları şeklinde sınıflandırmaktadırlar (Turan, 2018, ss. 520-522).

Konu Türk toplumu ve kamuoyu tarafından henüz yeterince bilinmese de Türk akademik çevrelerde ve özellikle ilahiyat alanında yapılan akademik çalışmalarda bilinen bir meseledir. Konuyla ilgili Dinler Tarihinin yanı sıra Din Psikolojisi, Din Sosyolojisi, Din Eğitimi gibi alanlarda çeşitli akademik çalışmalar mevcuttur (Taşkın, 2022, s. 221 vd). Konuyla ilgili genel çalışmalar olduğu gibi meseleyi daha özelde Türkiye’deki yeni dini hareketler üzerinden ele alan çeşitli eserler de mevcuttur (Yitik, 2022, ss. 252-272). Bu konu son yıllarda ülkemizde toplumun ve özelde de gençliğin değişen din algısı

üzerine yapılan çeşitli saha çalışmalarında da spiritüel akımlar, deizm, yoga, meditasyon, reiki gibi isimlerle gündeme gelmektedir (Küçükkural vd., 2021).

Bunların bir kısmı geleneksel dinlerdeki gibi aile kavramını ve toplumsal değerleri önemsemekte, hatta bazıları bu konuda çok radikal düşünmektedirler. Örneğin Mormonlar, Amişler, Mennonitler, Yehova Şahitleri, Har Krişna hareketi gibi bazıları, genel olarak aileye zarar verdiği için içkiye, zina, uyuşturucuya ve silah kullanmaya karşıdır. Bu gruplar çalışmamızın dışında kalmaktadır. Ancak yeni dini hareketlerin bir kısmı belki de daha çoğu, başta geleneksel dinlere ve onların öğretilerine karşı çıkarak muhalif, alternatif bir inanç sunmaya çalışmaktadırlar.

Aileyi Tehdit Edici Özellikleri

Bu gruplar hedef kitle olarak gençleri seçmekte, “tabuları yıkmak” şeklinde kulağa hoş gelen sözde özgürlükçü söylemleri, beyin yıkama terapileri, uyuşturucu bağımlılığı, cinsellik konusundaki rahat tavırları, nikahsız hayatlar ve buna bağlı olarak farklı cinsel eğilimleri teşvik edici yönleri, baskın feminen karakterleri, kurtarıcı beklentileri, sözde karizmatik liderleri, bir kısmının ateist fikirleri, sırlı ve gizemli yapıları ile tüm dünyada aile kurumuna karşı en büyük tehdit olarak görünmektedirler. Sözü edilen yapılar, saydığımız konulardan birini veya birkaçını ön plana çıkartmakta, bu nedenle tekdüze bir yapı arz etmemektedirler. Bunlar içinde satanizm, reel hareketi, tanrının çocukları vb. sayılabilir. Bu grupların bir kısmı dönemsel olarak üye sayılarını artırırken bir kısmı da azalmaktadır. Dolayısıyla her ne kadar bunlar, geleneksel dinlere nazaran uzun süre ayakta duramayacak ve zamanla belki yerlerini başka akımlara bırakacak olsalar da özelliklere gençler için cazip gelen birtakım uygulamalarının sosyal medya da daha görünür olmasıyla gündeme gelmektedirler. Bu da maddi gereksinimler üzerinden inanç istismarı ile prim yapmaya çalışan sosyal iletişim ağları için son derece karlı ve kolay imkanlar yaratmaktadır. Bu durum, nihayetinde potansiyel hazır müşteri konumundaki hayattan beklentilerinin karşılanmadığını düşünen, gelecek kaygısı taşıyan gençler için alternatif imkanlar sunmaktadır. Bazı yeni dini hareketler bu sosyal medyayı, sinema sektörünü ve diğer araçları taraftar kazanmak için yoğun bir şekilde kullanmaktadırlar (Pınarbaşı, 2022, ss. 191-220; Turan & Uzun, 2022, ss. 109-120).

Bu grupların en temel kitlelerinden biri toplumda veya ailesinde ilgisizlikten

dolayı itibar görmediğini, kendisinin önemsenmediği düşünen gençlerdir. Bunun farkında olan gruplar kendilerini “alternatif aile birlikleri” olarak takdim etmektedirler (Turan & Battal, 2015, s. 136). Aslında bu hareketlerin karizmatik görünen liderlerinin birçoğu, gençlerin içinde bulundukları bu hali kendi yaşadıkları hayat hikâyelerinden bilmekte ve ona göre yaklaşmaktadır. Zira bu liderlerin bazı genel özellikleri sıralanırken bunlar içinde onların paranoyak, yalnızlık ve yoksunluk yaşamış, küçüklüğünde istismara uğramış, kimlik çözülmesine maruz kalmış, kuruntulu, narsist eğilimli, çocukluk korkuları olan, çevresinden sevgi yoksunu kişiler olarak bahsedilmektedir. Sonuçta potansiyel adaylara ve üyelerine kendi aile bağları yerine grup bağları ikame edilmeye çalışılmaktadır. Bunu yaparken de üyelerinden ailesi, akrabası, eski arkadaş çevresiyle ilişkilerini koparmaları, bir bakıma geçmişini formatlayarak adeta hayata yeni bir başlangıç yapmaları istenmektedir. Geçmişe ve geleneğe muhalif olmak bir yönüyle kişinin içinde yetiştği ailenin ve toplumunun değerlerine muhalif olması anlamına gelmektedir. Gençlerdeki “muhalif olma” duygusunu kullanan bu hareketler genel olarak kendilerini ya doğrudan ve açıktan ya da dolaylı olarak geleneksel ana dini yapılara muhalif olarak tanımlamaktadırlar. Bu ise arayışı içinde bulunan gençler için cazip bir alternatif oluşturmaktadır. Ayrıca yeni dini hareketlerin peşinden giden insanları sadece dini saiklerle bu hareketlere katıldığını söylemek büyük bir hatadır. Öyle olmuş olsa ana dinlerden veya bilinen mezheplerden birisine dahil olabilirlerdi. Oysa bu hareketlere meyl edenlerin kısmen dinsel, manevi bir arayış içinde olmakla birlikte bunun ötesinde psikolojik, sosyolojik hatta politik, ekonomik, ruhsal ve fiziksel – doğal - geleneksel tedavi arayışları gibi pek çok nedenler söz konusudur. Aslında bu dinleri pazarlayanlar modern dönemin ihtiyaçlarını bilerek adeta bir pazar ortamı yaratarak yaşadıkları sıkıntılar karşısında potansiyel müşterisi olan kişilere farklı sunumlar ve adlarla bunları pazarlamaktadırlar. (Arz talep meselesi) Nitekim bu hareketler konunun uzmanları (Peters Horsfield) tarafından “Pazar odaklı, inanç boyalı hareketler” olarak tanımlanmaktadır (Turan, 2024). (Konunun uzmanı akademisyen Süleyman Turan’la yapılmış uzun bir video söyleşisi için bkz. <https://www.youtube.com/watch?v=9zgDaA51z9s&t=3154s>)

Bu hareketler muhataplarının başta dini duyguları olmak üzere pek çok açılardan istismar ederek büyümekte ve gelişmektedirler. Bu istismar türleri ekonomik, cinsel, fiziksel, duygusal ve psikolojik istismarlar olarak sıralanmaktadır. Örneğin bu son istismar türleri içinde aile, yakınları ve eski geçmişiyle ilişkisini kesme (bu kişiler aileleri tarafından reddedildiklerinde

veya bir şekilde ailelerine dönemediklerinde bu hareketlere katılmak zorunda kalıyorlar) beyin yıkama seansları, grup üyelerini aldatma ve yalan söyleme, hareketin katı disiplinine uymayanlara diğer üyelerin önünde, hakaret, bağırma, çağırma, alaya alma, tehdit etme, yüksek ses, ışık ve hatta sopa vb. aletlerle darp etme, toplu itiraf seansları (burada alınan bilgiler daha sonra şantaj malzemesi olarak kullanılmakta) sayılabilir (Turan, 2023, s. 69 vd). Dolayısıyla bu tür akımlar başlangıçta bireysel özgürlüğe çok önem veren, özgürlükçü, yenilikçi vb söylemlerle insanlara yaklaşmakta, ancak bir şekilde bu hareketlerin ağına düşenler buradan kurtulmaları çok daha zor olmaktadır. Bir de bu harekete katılanları cahil, alt seviyede insanlar olduğu düşüncesi de çok yanıltıcıdır. Aksine bu tür hareketlerin üye profillerine bakıldığında son derece iyi eğitilmiş, donanımlı kişilerin de oldukları görülmektedir.

Bu çalışma daha çok belli düşünce, inanç ve uygulamaları nedeniyle, aileyi tehdit edici özellikleri ile ön plana çıktığını düşündüğümüz bazı hareketlere ve özelliklerine değinilecektir. Bu hareketlerin irili ufaklı sayıları oldukça fazladır. Bu nedenle hepsini burada saymak mümkün değil. Biz burada daha çok bilinen ve bazı önemli özellikleri ile öne çıkan gruplar içinden seçtiğimiz örnek birkaç hareketi zikretmekle yetineceğiz. Konuyla ilgili detaylı bilgi için çalışmanın kaynakça bölümüne bakılabilir.

1. Satanizm

“Satanizm” genel anlamıyla şeytana tapmak olarak tanımlanan bir harekettir. Kökleri bir yandan antik dünyada Mısır’a, eski Yunan’a, Mezopotamya’ya ve Uzak Doğu’ya, diğer yandan Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam gibi semitik dinlere ve günümüz modern dünyasına kadar uzanan geniş etkiye sahiptir. Tüm bu uzun tarihsel süreçte birbirine benzer ya da kısmen değişik şekillerde bir şeytan algısı söz konusudur. Her ne kadar modern satanizmin kurucusu Amerikalı bir göçmen olan Anton Szandor LaVey (1930-1997) kabul edilmiş olsa da satanizm nicelik açısından; bireysel ve kolektif satanistler, nitelik olarak da geleneksel ve modern satanistler olarak kategorize edilerek farklı farklı isimlerle anılan satanist oluşumlar ortaya çıkmıştır. Bu oluşumların bir kısmı şu adlarla bilinir: Yeni Satanist Kilise Mensupları, Yasadışı Kült Mensupları, Endor Cadılar Meclisi Leydisi, Azazel Kilisesi, Şeytanın Birinci Kilisesi, Set Tapınağı, Kara Keçi Katedrali, Dokuz Açı Tarikatı, Dokuzuncu Anlaşma Oluşumu, Şeytani Kardeşlik Kilisesi (İpek, 2021, ss. 21-105), Vampir Tapınağı (İnci, 2024c, ss. 959-965) vb. sayılabilir.

Bugün eskiden beri var olan satanist anlayış “geleneksel (teistik) satanizm” olarak ifade edilir. Bu yapının idealize edilmesi daha çok Hristiyan toplumlarda, ancak Hristiyanlık karşıtı bir hareket olarak karşımıza çıkmıştır. Daha özgürlükçü, kural tanımayan, güçlü, gururlu bir insan tiplemesi ortaya çıkarmayı hedefleyen maceracı bir yapıdır. Onlara göre bir satanist güçlü bir şekilde hayatta kalabilmek için bu dünyada canavarlar, katiller, savaşçılar, kanun kaçakçıları gibi olmalıdır. Bu gruplar gizli, karanlık, esrarlı, büyülu törenleri ile bilinirler. Ancak yirminci yüzyılın ikinci yarısında kurumsal bir yapıya doğru evrilmiş “Modern Satanizm” diyebileceğimiz bir hareket olarak karşımıza çıkmıştır. Anton Szandor LaVey’e dayandırılan bu yeni satanist hareket kendisini tüm dinlere karşı alternatif bir din olarak tanımlamakta, tabiat üstü varlıklara ve herhangi bir tanrısal varlıklara tapınmayı reddeden, sadece dünyadaki yaşamı kabul eden buna karşın cennet-cehennem gibi öte dünyaya dair kavramları reddeden genelde sembolizm, hedonizm, ateizm, natüralizm, hümanizm gibi düşünce ve fikirleri ile ön plana çıkmaktadır. Dünyada tek kurtarıcı vardır o da bir satanistin kendi aklı bedeni ve ruhudur (Güç 2024:757-759).

Her ne kadar şeytani varlıkları bir tapınma objesi olarak görmediklerini iddia etseler de şeytan üzerinden vurguladıkları satanik ilkeleri vardır. Bu ilkeler dokuz tanedir. Bunlar : 1- Şeytan yasağı değil müsamahalı olmayı, 2- Soyut boş dini hayalleri değil somut gerçeği, 3- Aldatmayı değil doğruyu, 4- Herkese değil sadece layık olana iyiliği, 5- Her şeyi kabullenip herkese öbür yanağını çevirmeyi değil hakkını aramayı gerekirse intikam almayı, 6- Başkalarının sırtından geçinmeyi değil sorumluluk sahibi olmayı, 7- İnsanın tabiatı itibariyle hayvan olduğunu bu nedenle hayvani olan arzu ve isteklerini yerinde kullanmayı 8- İnsanı günah adı altında kısıtlayan her türlü bedensel ve ruhsal zevk ve arzuları tatmasını, 9- Tüm istenilenleri yerine getirerek şeytan kilisesinin iyi bir üyesi olmayı öğütler (Güç, 2024, s. 758; İpek, 2021, ss. 115-119).

Bunların dışında LaVey,¹¹ tane satanik kuraldan bahseder ki bunlar Eski Ahit’te Hz Musa’ya verilen meşhur “on emre” karşı bir reddiye olarak ifade edilir. Bu dokuz kural şunlardır: 1-Sana sorulmadıkça tavsiyede bulunma, 2-Emin olmadığın kişiye derdini açma, 3-Misafiri olduğun kişiye saygıda kusur edersen evine gitme, 4-Evine gelen misafir saygısızlık edere hak ettiği karşılığı ver, 5-Karşıdaki kişi gönüllü olmadıkça onunla (cinsel anlamda) birlikte olma, 6-Rızası dışında başkasının eşyasını alma, 7-Amacına ulaşmak

için büyü yaptırabilirsin, ancak işin bittikten sonra büyüünün gücünü reddetme, 8-Seni ilgilendirmeyen bir konuya karışma, 9-Çocuklara zarar verme, 10- Sana ve malına zarar vermedikçe hayvanları öldürme, 11- Dışarda kimseyi rahatsız etme, ancak seni rahatsız edeni uyar, devam ederse onu öldür. Bu son madde görünürde çok ağır bir karşılıktır. Ancak satanist düşüncede birey her şeyin üstünde görülüp onun bireysel hakları adeta kutsanmış gibidir. Bu nedenle bireyin hakkına müdahale karşısında ölüme kadar varan bir savunma mekanizma geliştirilmiştir (İpek, 2021, ss. 120-122).

Bunların yanında ayrıca 21 tane de satanik nasihatten de bahsedilir. Bunlar da kısaca şöyledir: Zayıf ve güçsüzlere saygı duyma, daima kendin güçlü ol, mutluluğu barışta değil güç ve zaferde ara, hiçbir şeyi ölümüne dayanamayacağın kadar sevmeyi, geçici değil kalıcı işlere yönel, boyun eğmektense ölmeyi tercih et, sanat eserlerini değil ölüm kılıçlarını taklit et, yaşayanların kanının yeni yetişenler için tohum olacağını bil, yeni bir şey ortaya çıkacaksa eskiyi imha et, herkesin ve her şeyin en üstünde sen ol, sevgiyi yok etme lakin seni aldatılabileceğini düşünerek onu bir sahtekar gibi kullan ve kontrol et, her ne kadar sevgi hayattaki amaçlardan birisi olsa da asıl senin büyük olmandır, büyük olan her şeyin acı ve keder üzerine bina edildiğini unutma, kırıp bozan ve yeniden yapan taze güçlü bir fırtına gibi ol, insan dışında hiçbir şey güzel değildir ancak en güzeli de kadındır, güçlü olmanı engelleyen her türlü yalan ve kuruntuları bırak, seni öldürmeyen şey seni daha güçlü yapar (Güç, 2024, s. 758; İpek, 2021, ss. 125-127).

Bir nevi artık din halini almış satanizmin kendince günah sayılıp uzak durulması gereken birtakım davranış kalıpları vardır. Bunlar ; aptallık, kendini beğenmişlik, bencillik kendini kandırma, sürü davranışı, dar görüşlülük, geleneği unutmak anlamsız gurur, estetik yoksunluktur (İpek, 2021, ss. 122-125). Sayılan bu günahlara baktığımızda, örneğin kendini beğenmişlik, bencillik, gurur vb aslında yukarıda sayılan birçok satanist ilke ve nasihatlerle çelişmektedir. Yine bu günahlardan biri sayılan geleneği unutmak, tamda geleneğe aşırı muhalif bir tavır olarak ortaya çıkan satanist anlayışın en temel doktrini ile çelişen bir söylemdir.

Satanistler kendilerine, hareketin kurucusu Anton Szandor LaVey'in The Satanic Bible (New York: Avon Books, 1969) adlı eserini referans olarak almaktadırlar. Satanist anlayışta şeytan dinin izah edemediği tabiatta var olan gizli ve karanlık bir güçtür. Satanistlere göre bir nevi insan kendi kendisinin

tanrısıdır ve insan kendi gerçekliğini kendisi yaratır ve kendi kurallarını sadece kendisi koyar. Ebedi Cennet-Cehennem yerine anlık yaşadığımız dünyayı cennet (neşe, mutluluk) veya cehennem (üzüntü) yapmanın elimizde olduğunu ifade ederek yaşadığımız anı değerlendirmenin önemli olduğunu ileri sürerler. Onlara göre şeytan hayatta kalmak ve yaşamı sürdürmek için gerekli olan her şeyi simgeleyen bir metafordur. Satanizm benzeri bazı yeni dini hareketlerde olduğu gibi kişinin benliğini öne çıkaran ve hatta benliğini kutsayan ve bir şekilde ona “ibadeti” emreden bir anlayıştır. Buradan hareketle şeytan olarak kötülen şeyin aslında yaptığımız kendi kusurlu davranışlarımızı ve algılarımızı gölgelemenin bir aracı olduğunu söylemektedirler. Satanizm bu şekilde insanın kendini aldatmasının üstesinden gelmeyi hedeflediğini iddia eder (İnci, 2024b, ss. 813-814).

Satanistlerin “Black Mass” denilen ayinleri Katoliklerde ölen kimsenin ardından siyah elbiseler giyerek düzenlenen ayinin ve yine Hristiyanlıktaki ekmek-şarap ayininin kötü bir taklididir. Black Mass’daki tüm unsurlar, sunular, takdimeler şeytana yapılmaktadır. Satanistlerin tercih ettikleri siyah renk genelde karanlık güçlerin temsili olarak görülür. Bu ayini dışında satanistler çocuk ve yetişkin vaftizi, büyü ayini, kurban ritüeli gibi ayinleri vardır (İpek, 2021, ss. 134-150). Bu ayinlerde çeşitli semboller kullanılır. Satanistlerin en önemli sembolü keçi başı ile temsil edilen “Baphomet” suretidir. Keçinin hem doğurganlığı, üretkenliği hem de karanlık güçleri temsil ettiğine inanılır. Yine bu keçi figürü bir yönüyle Yahudilikte günahlara kefarete olarak çöle salıverilen “Günah Keçisi” (Levililer 16/ 8-10) uygulamasını hatırlatmaktadır. Yine bu keçi “Mendes Keçisi”, “Kara Keçi”, “Şabat Keçisi” gibi değişik isimlerle de anılmıştır. Yine satanistlerin kullandıkları bir başka sembol ise ortasında keçi kafası olan ters çevrili beş köşeli yıldızdır (Pentegram). Davud Yıldızı olarak bilinen ve birçok dini gelenekte kullanılan bu sembol aslında iki üçgenin iç içe girmesinden oluşur ve bir nevi düalizmi, yani iyilik ve kötülüğü simgeler. Bir başka sembol ise ters çevrilmiş haçtır. Zikredilen işaretlerin ters oluşunun, Hristiyanlıktaki geleneksel kabullere karşı olmayı temsil ettiği söylenir. Bu semboller satanistler tarafından aynı zamanda küçük birer tılsımlı muska şeklinde aksesuar olarak kullanılır (Güç, 2024, ss. 759-760; İnci, 2024b, ss. 814-815). Bunların dışında satanistlerin ritüellerinde kullandıkları kadeh, iksir, çan, sunak, mum, parşömen, zil, kılıç ve erkeklik üreme organı sembolü (gücü, neslin devamını ve saldırganlığı temsil eder) gibi değişik simgeleri vardır (İpek, 2021, ss. 129-132).

Türkiye’de Satanizm

Satanizm her ne kadar batıda ortaya çıkmış olsa da bugün artık sosyal medyadaki hızlı iletişim kanalları ile birlikte dünyanın her tarafında olduğu gibi ülkemizde yayılma eğilimi gösteren bir harekettir. Bugün insanların en mahrem yerleri olan evlere bile artık çok kolay bir şekilde nüfuz edebilmektedir. Konuyla ilgili akademik camiada makale, kitap, kitap bölümleri ile birkaç tane yüksek lisans tezi bulunmaktadır (İpek 2021:205-208). Ülkemizde satanizm ilk olarak 1990’lı yıllardan itibaren gündeme gelmeye başlamıştır. Ancak bu hiçbir zaman kurumsal bir yapıya dönüşmemiştir. Daha çok küçük gruplar halinde var olmuşlardır. Konuyla eserinde akademisyen Yasin İpek Türkiye’deki satanizmle ilgili olarak şunları ifade etmektedir. “Türkiye’de satanizm denildiğinde kedi ve insan kesen, hiçbir ahlaki sınır tanımayan, mevcut inançlara isyan eden, uyuşturucu kullanan ve aile yaşantısı olmayan bir inanç biçimi akla gelmektedir. Türkiye’de hiçbir zaman böyle bir satanist oluşum olmamıştır. Ancak satanizmle ilişkilendirilebilecek bazı anlayışlar mevcuttur.” diyerek bu oluşumları üç kategoride ele almaktadır (İpek 2021:182-183). Bunlardan ilk grubun okul hayatında başarısız, maddi durumu zayıf, aile içi sıkıntılar çeken, hayata ve aileye karşı protest bir tavır içinde olan bu nedenle toplum ve aileden izole bir hayatı seçerek kendi varlıklarını ancak bu tür gruplarla özdeşleştirenlerin oluşturduğu bir yapıdır. İkinci grup olarak da hastalık derecesindeki psikolojik rahatsızlıkları nedeniyle işledikleri suçları “satanizm” maskesi altında gizleyen gruplardır. Üçüncü grup ise kısmen birinci gruba benzemekle birlikte daha çok kendilerince geliştirdikleri birtakım sorgulama ve arayışlar neticesinde bir nevi entelektüel bir tavırla ortaya çıkan, mevcut geleneksel inanç ve anlayışlara karşı tavır alan gruplardan oluşmaktadır (İpek 2021:183-184).

Bugün Türkiye’de satanistlerin sayısı ile ilgili net rakam vermek mümkün değildir. Zira YDH’lerin birçoğunda olduğu gibi bu harekette de gizlilik esastır. Ancak konu zaman zaman yaşanan bireysel özellikteki çeşitli şiddet eylemleriyle Türk toplumunun gündemine girmiş ve konu çeşitli siyasi partilerce TBMM’ye verilen soru önergeleriyle gündeme geldiğinde 2002 yılında ortalama Türkiye’de 3.000 ile 3.500 civarında bir rakamdan bahsedilmektedir. Yine aynı tarihlerde verilen 50.000 rakamı ise biraz abartılı durmaktadır. Bu önergeler neticesinde o dönem başbakanlık bünyesinde “Satanizmi Önleme Komisyonu” kurulmuştur. Konu daha sonraki tarihlerde de TBMM tutanakla-

rında yer almıştır. Türkiye’de satanizmle irtibatlandırılan ilk vaka 21 Haziran 1988’de İstanbul Ataköy’de on dört ve on yedi yaşında satanist oldukları iddia edilen iki gencin intiharıyla gündeme gelmiştir. Bu tarihten sonra da çeşitli zamanlarda meydana gelen benzer vakalar da yine satanizmle ilişkilendirilmiştir. Ülkemizde kurumsal bir yapıya sahip olmamakla birlikte satanist gruplara ait olduğu, ancak bugün elde mevcut olmayan bazı dergilerden (aşk ve şarap, ölüm ve cenaze, mahşer, şebek, şeytan, toprak vb) bahsedilmektedir (İpek, 2021, ss. 182-205, 209).

Yukarıda kısaca izah ettiğimiz gibi, kendilerine özgü inanç, düşünce, ayin, sembol ve ritüelleri ile aynı zamanda gençliğe cazip gelen ve onların duygularını, inanç dünyalarını ve zihinlerini istismar eden birtakım söylemleri ile satanist gruplar, geleneksel dinleri ve aile gibi kurumsal yapıları tehdit edici ve giderek de büyüme potansiyeline sahip oluşumlar olarak karşımıza çıkmaktadırlar.

2. Real Hareketi

Hareket Türkiye’de 2005 yılında İstanbul’daki lüks bir otelde toplu cinsel içerikli yapılan bir toplantıyla gündeme gelmiştir. Kurucusu Kanada’da ikamet eden Fransız asıllı Claude Vorilhon (d. 1946)’dur, 1973’te kurulmuştur. Kendisi insanüstü birtakım varlıklarla karşılaştığını ve onların UFO benzeri araçlarıyla uzak gezegenlere gittiğini iddia etmektedir. Harekete isim olan Real, “Elohim’in ışığını getiren” anlamında kullanılmaktadır. Buna göre aslında bu hareket insanüstü bir varlık olan Elohim tarafından günümüz medeniyetine uygun bir şekilde geliştirilmiştir. Realciler bir bakıma dünya üzerinde Elohim’in hakim olması için çalışan mesihtirler. Ona göre mevcut bir çok dinlerin menşei dünyayı ziyaret eden ve bizden ileride olan UFO’lardır. Kendisini önceki büyük dinlerin peygamberlerinin bir devamı olan bir peygamber olarak tanıtmaktadır. Bilimsel gelişmeler ışığında tüm mutluluklar bu dünyada yaşanacaktır, bir sonraki hayat diye bir şey yoktur. Kendilerini ateist olarak tanımlasalar da bahsettikleri üstün varlık aslında Yahudilerin kutsal kitabında geçen Yahudi Tanrısıdır. Hem peygamberliğe vurgu hem de “Elohim” adını kullanmaları aslında bir çelişki doğurmaktadır (Özkan, 2024b, ss. 697-698). Hareket geleneksel anlamda Tanrı olarak çevrilen Elohim kelimesini çoğul olarak kullanır ve bununla insanlığın ve dünyanın yaratılışında birden çok tanrısal varlıkların etkin olduğuna vurgu yapmaktadırlar. Realci oluşum Eski Ahit’in yaratılış kısmında geçen “Tanrı oğulları”nın İbranicede

“Nephilim” denen seçkin bir insan ırkına karşılık geldiğini ve böylece üstün zekalı insan ırkının türediğini iddia ederler. Yine bu hareket, İsa’nın, Elohim adını verdikleri tanrısal varlıklardan biri ile Meryem arasındaki bir tür ilişki sonucu doğduğuna inanırlar. Onların amacı, yeni bir dünya düzeni kurmaktır. Kurgulanan bu yeni düzende bilimsel ve teknolojik gelişmeler maddi refah yaratacak, pek çok işi robotlar yapacağı için bu da insanlara boş zaman kazandıracak ve sonuçta insanlık insan olmanın hazzını tadacak ve rahat bir hayat yaşayacaktır şeklinde bir dünya cenneti vadetmektedirler(Uluç, 2013, ss. 167-168).

Davut yıldızını kutsal sembol olarak kabul eden realciler gen teknolojinin geliştirmek üzere 1997’de “Clonaid” adında bir firma kurmuşlar ve 2002’de ilk insan kopyalama işini gerçekleştirdiklerini iddia etmektedirler. Böylece ölümsüzlüğe giden yolu açacaklarını söylemektedirler. Yine bu işlem sayesinde eskiyen insan uzuvlarının yerine “yedek parça” gibi yenilerini üretmeyi hedefledikleri söylenmektedir. Kurdukları laboratuvarlarda hücre araştırmalarına da önem vererek bir nevi ölüme karşı direnmeye çalışmaktadırlar. Onlara göre yaklaşan kıyamette sadece az sayıdaki seçilmiş insanlar kurtulacak “ufoloji milleniumu’nda kutsanmaya layık olacaklardır. Bu sayede onlar bir nevi tanrılar gibi olabilecek, gezegenler arasında yolculuk yapabileceklerdir. Yine onların iddialarına göre teknolojinin sayesinde tüm insanlar bundan yararlanacak ve hatta ölüm sonrasında insanlar uykudan uyanır gibi yenilenmiş bir bedenle uyanacaklardır. Hatta onlar, İsa Mesih’in ölüm sonrası dirilişini de insan kopyalanmasının (klonlanma) başlangıcı olarak görmektedirler. Onların bu tür inançları günümüz sinemasında çokça işlenen, robot insanları, kıyameti ve insanlığın yok oluşunu konu alan eskatolojik mesajlı bilim kurgu filmlerini akla getirmektedir. Realciler kıyamet sahnelerinin anlatıldığı Yeni Ahit’in Vahiy Kitabında (Vahiy 6/ 8) zikredilen günü Elohim’le karşılaşma günü olarak kabul edip o güne saygı duyarlar. Onlar da meditasyon ve telepatik dua seansları ve yapılan toplantılara katılım zorunludur. Bu toplantılarda birtakım ezoterik ayinlerle taraftarlarını sınırsız bir hazza teşvik etmektedirler. Propagandalarını çeşitli medya kanalları aracılığı ile yapan grup, bugün başta Kanada, İsviçre, Fransa ve Kore olmak üzere 120 ülkede 130 bin civarında bir üyeye sahip olduklarını iddia edilmektedirler. Hareket Türk televizyonlarından birinin gizli bir çekimle ulaştığı lüks bir otelde yapılan ilginç bir toplantıyla gündeme gelmiştir. Gruba üye olmak için binlerce avro ödenmek zorunluluğu vardır. İlk üyelerin gözlerini boyamak ve

taraf tar kazanmak için hedonist bir yaklaşımla lüks otellerde toplu eğlence ve toplu cinsel amaçlı partiler düzenlemektedirler. Üstelik bunu inançlarının bir gereği, adeta kutsal bir ayin olarak yaptıkları için bu durumu normal olarak görmektedirler (Özkan, 2024b, ss. 699-700).

Gördüğümüz gibi Real hareketi, aşırı hedonist, hazcı yapıları, bir nevi ayin formatındaki toplu cinsellik partileri, robot ve gen teknolojisi üzerinden kurguladıkları yeni dünya düzeni anlayışı, kıyamet beklentileri, seçkinci yapıları vb özellikleri ile geleneksel aile yapılarını ve gençleri tehdit edici bir hareket olarak görülmelidir.

3. Tanrının Çocukları Hareketi

Hareket ABD’de Vietnam Savaşının getirdiği sosyal ekonomik ve kültürel problemlerin yoğun yaşandığı 1960’lı yılların çalkantılı döneminde ortaya çıkmıştır. Söz konusu hareket bu tür problemler karşısında protest nitelikte ortaya çıkan “İsa Çılgınları” denen akımın içinden doğmuştur. Kurucusu, evli ve 4 çocuk babası olan David Brandt Berg’tir (1919-1994). Kendisi başlangıçta hippie bir grubun evanjelikle vaizi olarak çeşitli kiliselerde görev yapmış, ancak adı içinde cinsel konuların da olduğu çeşitli skandallarla anılınca rahiplikten atılmış bir isimdir. Berg 1961’de tanrının kendisiyle konuştuğunu ve kendisinin son peygamber olduğu iddiasıyla ortaya çıkmıştır. Sekreteriyle yaşadığı birlikteliğin açığa çıkması üzerine taraftarlarına onu ikinci eş olarak aldığını söylemiştir. Yine bir taraftarının eşini, tanrının emri iddiasıyla üçüncü eş olarak almıştır. Bu tür yaşadığı sorunlar nedeniyle yurt dışına kaçmak zorunda kalan Berg taraftarlarıyla irtibatını ölünceye kadar “Mo Mektupları” (Moses / Musa isminden hareketle) adını verdiği yazılarıyla sürdürmüştür. Ölümünden sonra en yakınındakiler hareketi, ondan aldıkları ruhsal yardımla devam ettirdiklerini iddia etmişlerdir (Bıyık, 2024b, ss. 861-862; Köse, 2006, ss. 147-148).

Bu hareketin en bilinen yönü “Flörtle Balık Avlama” stratejisidir. Bu metotta evli ya da bekar ayırt etmeksizin herkesle her çeşit cinsel ilişkiye girmeyi teşvik ederek, kadın üyelerini istismar ederek onları bir nevi “İsa’nın Kutsal Fahişeleri” olarak kullanmıştır. Hareketin tarihinde bu şekilde kullanılan ilk kadında da Berg’in sekreteri Maria olmuştur. Bu metotta kullanılan “balık avlamak” metaforu İsa’nın balıkçı havarileri olan Petrus ve Andreas kardeşlere bir çağrı yaparak “ardımdan gelin sizi insan avcısı yapacağım” (Matta 4 /18-

20) sözüne bir atıftır. Bu metotla hedef sadece üye kazanmak değil, zengin ve şöhret sahibi kişilere kadınlar vasıtasıyla ulaşarak bunların nüfuz ve imkanlarını hareket lehine kullanmaktır. 1980’lerden sonra yaşanan AIDS salgını ve bu uygulamaya duyulan aşırı tepkiden dolayı grup üyelerinin de bundan uzaklaşma eğilimine girdikleri ifade edilmektedir. Grubun bazı kadın üyeleri daha sonra yaşadıkları travmaları yazdıkları kitaplarla ifşa etmişlerdir. (Williams, 2004) Flörtle balık avlama stratejisi, Türk kamuoyunda yakın zamanda bir operasyonla üyeleri tutuklanan ve “Kedicikler” adıyla tanınan bir grubu (Adnan Oktar) akla getirmektedir. Nitekim bu grupta kadınlı erkekli eğlence programlarında boy gösteren düzgün fizikli insanları kullanmaları, onların cinselliklerini ön plana çıkarmaları bize “Flörtle Balık Avlama” stratejisini hatırlatmaktadır (Turan, 2019, ss. 12-13, 23).

Hareket, lezbiyenlik, pedofili, ensestlik, çok eşlilik gibi her türlü cinsel sapkınlığı idealize etmiştir. Sadece homoseksüelliğe karşı çıkmıştır. Sınırsız cinselliği, her türlü yayınla müstehcenliği yaymayı en büyük görev saymıştır. Üyelerini oluşturdukları koloniler içinde, katı bir disiplinle kendi kolonisi dışında kimseyle temas kurmadan ve toplu yaşamaya, Berg’in iddiasıyla “dindar sosyalist bir yaşama” mecbur etmişlerdir. Üyelerinin çoğu bu serbest ilişki içinde doğup büyüyen çocuklardan oluşmuştur. Bu komisyonlar zaman zaman yer değiştirerek başka bölgelere taşınmak durumunda kalmışlardır. Çocuklarının nerde olduğunu bilmeyen ailelerin şikayetleri sonucunda gruplar takibe alınmış, sık sık çocuk istismarı ve çocuk tecavüzlerinin gündeme gelmesiyle polis baskınları sonucu kurtarılan birçok çocuk koruma altına alınmıştır. Kamuoyunda oluşan olumsuz imajları nedeniyle hareket adını “Sevgi Ailesi”, şu anki ismiyle de “Family” (Aile) olarak değiştirmiştir. Bu isim görünüşte çok masum ve aileyi önceleyen bir hareket gibi zannedilebilir, bu tür değişiklikleri aslında insanları daha kolay avlama stratejisi olarak görmek gerekir. Berg tarafından Hristiyan Kutsal metinlerinin de istismarıyla oluşturulan bu inanç ve pratikler onun ölümünden sonra, özellikle de 2010’lardan sonra hareketin protestan evanjelik çizgiye doğru kaydığı ifade edilmektedir. Üye sayılarının 10.000 civarında olduğu sanılan bu hareketin başta Avrupa ve ABD de olmak üzere dünyada 100 kadar ülkede var oldukları söylenmektedir. Faaliyetlerini 20’den fazla dilde yayınladıkları sesli ve görüntülü ve yazılı dokümanlarla sürdürmektedirler (Bıyık 2024b:863-64; Turan 2019:11-12).

Tanrının çocukları hareketi hiçbir sınır tanımayan aşırı cinsellik iddiaları nedeniyle aile için çok büyük bir tehdittir. Bu hareket bize yakın zamanda

ailelerinden koparılan küçük çocukların istismarıyla gündeme gelen ve üstü örtülmeye çalışılan ABD’de deki Epstein davasını hatırlatmaktadır. Hareketle ilgili ülkemizde doğrudan bir bilgi yoksa da bu hareketin en önemli stratejisi olan “Flörtle Balık Avlama” metodu ise bize hiç de yabancı gelmeyen bir olayı (Kedicikler meselesini) anımsatmaktadır.

4. Osho / Rajneesh Hareketi

Genelde Osho hareketi olarak bilinen oluşumun kurucusu Chandra Mohan Jain’dır (1931-1990) Hint asıllı olan Mohan, 22 yaşında bir ağacın altında mistik bir tecrübe sonunda aydınlandığını iddia etmiştir. Aydınlanma sonrasında akademik kariyer de yapan Mohan, Jabalpur Üniversitesi’nde bir süre felsefe hocalığı yapmıştır. Hint geleneklerini tenkit ederek teknoloji ve bilim alanına yönelmek gerektiğini söylemiş ve Hintlileri doğum kontrolü yapmaya çağırmıştır. Kendi kurduğu meditasyon kampları, dinamik meditasyon teknikleri uygulamalarıyla etrafında taraftar toplamaya başlamış ve zamanla büyük ekonomik gelirler elde etmiştir. Hint din adamlarını ve Hint geleneğini, Gandhi’yi, kast sistemini, sati uygulamasını, kadınlara karşı uygulanan geleneksel ayrımcılığı tenkit etmiştir. Bu tepkisel tavırları nedeniyle üniversitedeki görevinden istifa etmek durumunda kalmıştır. 1974’te zengin bir müridinin aldığı Güneydeki Pune deneni yerdeki bir malikaneye taşınmış, burada kurduğu kendine özgü bir ashramda (manastır) yedi yıl çeşitli meditasyon türü dersler, vaazlar vermiştir. Bugün burası “Osho Bahçesi olarak bilinen uluslararası bir meditasyon merkezine dönüşmüştür. Kısa sürede burası el sanatlarının yapıldığı, müzik ve tiyatroların icra edildiği önemli bir merkeze dönüşmüş, bu faaliyetlerle batı dünyasında da hızla duyulmaya başlamıştır. 1981’de Hintli yöneticilerle yaşadığı problemler ve sağlık sorunları nedeniyle ABD’ye taşınmıştır. Hareket, ABD’de genişletmiş, ülke içi ve dışında kurduğu meditasyon kurslarından yüklü gelirler elde etmiştir. Cemaat içi çekişmeler, ikamet ettiği bölge halkının şikayetleri nedeniyle ortaya çıkan adli vakalar sonucu zaman zaman çeşitli sıkıntılar yaşamıştır. ABD’de hizmetindeki bayan müritleri ve kullandığı 91 adet markalı araçları nedeniyle “Rolls Royce Gurusu”, adıyla meşhur olmuştur. ABD’de yasadışı birtakım eylemleri, usulsüzlükleri nedeniyle takibata uğramış ve sonunda tekrar Hindistan’a dönmek durumunda kalmıştır. Faaliyetlerini Hindistan’dan yürüten Mohan çeşitli yurt dışı seyahatleri yapmış, oralardaki müritleri ile buluşmalar gerçekleştirmiş ve 1990’da elli dokuz yaşında Hindistan’da ölmüştür.

Mohan'ın Külleri Pune'deki tapınağa gömülmüş, ölümünün ardından da yüceltilmiş, ölümü, bu dünya gezegenine yaptığı geçici bir ziyaret olarak sunulmuştur. Ölümünün ardından harekette bazı çözümler ve anlaşmazlıklar yaşanmış olsa da onun fikirlerini yürüten müritleri bir şekilde bu hareketi devam ettirmişlerdir. Öldüğü yer uluslararası meditasyon merkezi olarak her yıl binlerce ziyaretçiyi ağırlamaktadır. Yüzlerce kitabı altmıştan fazla dile çevrilmiştir. Onun öğretilerinde Buda'nın ve özellikle Zen Budizmi'nin, ayrıca Nietzsche ve Freud gibi batılıların etkileri görülmektedir. Vaaz ve telkinlerinde evlilik, aile, din, siyasi düşüncelerin insanlığın özgürlüğünü kısıtlayan tuzaklar olduğunu söylemiştir. Bu özgürlük söylemlerine rağmen AIDS'i ve diğer hastalıkları insanlığa bir tehdit olarak gördüğünü söyleyerek ileri sürdüğü özgürlükçü fikirleriyle çelişik bir duruş sergilemiştir. Ayrıca o, katı bir doğum kontrolü savunucusudur. Hintli liderlere cinselliği serbest bırakmaları yönünde yapmış olduğu çağrısıyla dikkat çekmiş, cinsellik konusundaki aşırı özgürlükçü söylemleri nedeniyle bir şekilde "seks gurusu" olarak anılmasına yol açmıştır. Zira o cinselliği insanın ruhsal tecrübesinin itici gücü olarak tanımlamıştır. Bu tür aşırı fikirleri kimileri tarafından beğenilirken kimleri tarafından da tenkit konusu olmuştur. Özellikle nefes alıp vermeye (Kaotik nefes) dayalı meditasyon uygulamaları ilginçtir. Meditasyon esnasında bağırma, çığlık atma, gülme, sonunda elleri yukarı kaldırıp Huu Huu Huu diyerek 10'ar dakikalık aralarla yaptıkları zıplama ve en sonunda sessizlik ve sükûnete dönüşen uygulamaları ile dikkat çekerler. Bir başka teknikte ise bedende oluşan gerilimi atmak için vücudu silkeleyerek dans türü bir harekette bulunurlar. Sannyasin adıyla bilinen müritleri portakal renginde elbise giyerler boyunlarında da Mohan resimli kolye taşırlar, harekete girince de yeni bir isim alırlar. Grup üye sayılarının 2000'lerde 20 bin civarında olduğu söylenmektedir. Meditasyon eğitimi, sağlık danışmanlık hizmetleri, alternatif tıp eğitimleri ile faaliyetlerine devam etmektedir. Aşırı cinsel özgürlükçü fikirleri aile yapısını ve gençliği tehdit edici nitelikteki düşünce ve pratikleri ile batıda ve Hindistan'da bilinen bir oluşumdur. Kimi kaynaklarda Türkiye'de de kitapları ile yaygınlaşan Osho'nun, gayri resmi düzlemde faaliyetlerini sürdürdüğü ifade edilmektedir (Arslan 2024:700-704; Köse 2006:203-206; Uluç 2013:183). (Hareketle ilgili olarak 2020'de Cüneyt Özdemir'in Osho belgeselini tanıttığı videoya bakılabilir: <https://www.facebook.com/watch/?v=575185966531875>)

5. Moonculuk

Bugün dünyada en yaygın hareketlerin başında gelen Moonculuk aslında ilk bakışta aileye önem veren, gençlerin evlenmesini teşvik eden, bu yönüyle de müspet bir hareket imajı vermektedir. Ancak taraftar kazanmak için kadınları istismar etmeleri nedeniyle bu harekete kısaca değinmek istedik. Hareket Sun Myung Moon tarafından 1954 de Güney Kore’de kurulmuştur. “Birleştirme Kilisesi” (Unification Church) olarak da bilinen hareket kurucusunun isminden hareketle daha çok “Moonculuk” olarak bilinmektedir. Önceleri Budist olan Moon bir ara Presbiteryan kilisesine girmiş, aykırı fikirlerinden dolayı Presbiteryen kilisesinden kovulmuş, daha sonra ise Yehova şahitlerinin prensiplerini benimsemiştir. O, Hz. Musa, Hz. İsa, Buda ve hatta Allah Teala ile konuştuğunu kendisini insanlığı asli günahattan arındıran üçüncü Adem olarak tanıtmış ve tanrıdan vahiy aldığını (İlahi İlke) ve beklenen mesih olduğunu iddia etmiştir. Komünist karşıtı olan bir eğilime sahip olan Moon, pek çok diğer hareket gibi bir süre sonra 1971’de ABD’ye göç etmiş ve burada çok büyük maddi imkanlara sahip olmuştur. ABD’nin ağır silah sanayiinde, gemi ve su ürünleri ticaretinde ve sahip olduğu medya gücü ile ülkede tanınmıştır. ABD dışında da hareketin başta Kore ve Japonya olmak üzere pek çok ülkede çok çeşitli sektörlerde ciddi faaliyetleri bulunmaktadır. Ayrıca üyelerinden kazançlarının yüzde onunu verme şartı hareketi daha da güçlendirmiştir. Hareket bu sayılan ülkelerin dışında Britanya, Nijerya, Filipinler ve Brezilya-da etkin olup dünya üzerinde 3-4 milyonu bulan bir taraftar kitlesine sahip olduğu ifade edilmektedir. Moonculuğun en dikkati çeken önemli uygulaması büyük stadyumlarda yaptıkları toplu nikah törenleridir. Bu bakımdan evliliği teşvik eden hareket sadece mooncuların kendi aralarındaki evliliğe izin vermekte, evlenmeden önce üç yıl misyon faaliyetinde bulunma, en az üç üyeyi harekete kazandırma, erkeklerin 26, kadınların 24 yaşında olmaları şartı vardır. Çiftlerin kimlerle evleneceğine Moon ve eşi birlikte karar vermiş, kataloglardan eş seçme yoluyla birbirlerini hiç tanımayan insanları evlendirmişlerdir. Böylece farklı din, dil ve kültürlerden oluşan bir dünya dini kurmayı hedeflemektedirler. 2012’de Moon’un ölümünün ardından hareket eşi ve çocukları tarafından yürütülmüştür (Bıyık 2024a:621-625).

Moonculuk aile kurmayı teşvik etmekle birlikte gruptan ayrılanların yaptıkları birtakım ifşalar bu oluşum hakkında şüphe uyandırmıştır. Örneğin Richard Greenwald adlı eski bir moon üyesi, taraftar kazanmak için sarhoş

etme, hipnoz etme, uyuşturucu kullanma, cinselliği kullanarak muhatabını baştan çıkarma gibi işlemlere başvurulduğunu ve hatta kendisinin bu şekilde Mooncu bir kadın tarafından tahrik edilerek harekete katıldığını, kendilerine hipnoz tekniklerinin de öğretildiğini söylemiştir. Kimileri bu cinselliğin fiziksel temastan ziyade söz ve davranışlarda sergilenen “aşırı bir sevgi bombardımanı” olarak tarif etmişlerdir. Yine başka üyeler grup içinde özgürlüklerinin olmadığını, hareketin aleyhinde çalıştıklarında yakınlarının ve kendilerinin hayatlarıyla tehdit edildiklerini söylemişlerdir (Battal, 2022, ss. 156-158; Bıyık, 2002, s. 137). Moonculuk hareketi en son 8 Temmuz 2022’de suikastla öldürülen Japonya eski Başbakanı Şinzo Abe olayıyla dünya gündemine girmiştir. Bu tarihli ajanslara düşen haberlerde katilin annesinin Moon hareketiyle bağlantılı olduğu söylenmiştir. Ayrıca bu iddialar üzerine iktidardaki Japonya Başbakanı Fumio Kişida, Moon Tarikatı hakkında soruşturma başlatılmasını istemiş, ek olarak da iktidardaki Liberal Demokrat Parti’den (LDP) birçok kişinin “Birleşme Kilisesi” olarak da bilinen tarikata üye olmasından ötürü de özür dilemiştir.

Mooncular 1980’den sonra Türkiye ile ilgilenmeye başlamışlar ve dört misyoneri aileleri ile birlikte Türkiye’ye göndermişlerdir. Bunlardan birisi olan Muhammed Yahya Thompson önceden Hristiyan’ken sonradan Müslümanlığı seçmiş ve ABD’li bir Türk kızı ile evlenmiştir. Hem Müslüman hem de Mooncu olduğunu söyleyen Thompson Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesini bitirmiştir. İşin ilginç olan yanı bunların hem Müslüman hem de mooncu olduklarını söylemektedirler. Aynı şekilde 2004’lerde Mooncuların İstanbul’daki temsilcisi konumunda olan Mehmet Rıza Özkan’la bizzat yaptığımız görüştüğümüzde kendisi de aynı şekilde Müslüman olduğunu ifade etmiştir. Özkan 1982 yılında Moon’dan kutsama almış ve Koreli bir bayanla evlenmiştir. Hareket İstanbul’da tanınmış akademisyenlerin katılımıyla uluslararası düzeyde lüks otellerde yaptıkları çeşitli toplantılarla Türk kamuoyunun gündemine girmiştir.

Moonculuk aileyi önemsediğini söylemekle birlikte üye kazanmak için kadınları kullanması, uyuşturucu, hipnoz seansları gibi taraftar kazanma yöntemleri açısından, ayrıca bulundukları yerde sahip oldukları güç ve bir takım siyasi oluşumlara dahil olmaları gibi özellikleri bakımından dikkat edilmesi gereken gruplardan birisidir.

6. Branch Davidian

Kökenleri Yedinci Gün Adventizmi'ne dayanan hareket, kendi içinde uzun ve şiddete dayalı mücadeleler sonunda Vernon Wayne Howell, hareketin başına geçmiş ve adını David Koresh olarak değiştirmiştir. ABD'de ortaya çıkan hareket cinsel istismar ve şiddet eylemleri ile ön plana çıkmıştır ki bu nedenle intihar kült grupları arasında zikredilmektedir. Kores kendisinin beklenen mesih olduğunu iddia etmiş, bu nedenle gruptaki evli bekar fark etmez tüm kadınlar üzerinde hak sahibi olduğunu iddia etmiştir. Zira ona göre mesih olan kendisinden doğacak çocuklar mesihin yeni neslini temsil edecek ve yeni dünyayı yöneteceklerdir. Onun için grup üyesi kadınlar sadece onunla birlikte olabileceklerdir, onların başkaları ile birlikte olmaları yasaklanmıştır. Hareketin çocuk tacizi, silah depolama şeklindeki iddialarını araştırmak üzere FBI ve devletin ilgili silahlı güçleri grubun yaşadığı yere baskın yapmıştır. 51 günlük kuşatmanın ardından 13 Nisan 1993'te hükümet güçleri zehirli gaz, tank ve ağır silahlarla bölgeye girmiş, sonuçta Branch Davidian dahil, 23'ü çocuk 80 kişilik grup üyesi ölü olarak ele geçirilmiştir. Ölüm nedeni kesin olarak bilinmese de grup üyelerinin ölümü göze almış derecede bir grup aidiyetine sahip oldukları görülmüştür (Battal 2024:198-200).

7. İntihar Kültleri

Yeni Dini hareketler bağlamında yine birtakım aşırı düşünce ve şiddete dayalı eylemleriyle toplum ve devlet nizamını bozan toplu intihar eylemleri nedeniyle "intihar kültürleri" olarak nitelendirilen akımları da hatırlamak gerekir. Bunlar değişik tarihlerde yaptıkları toplu intihar ve şiddet eylemleri ile tüm dünyayı sarmış şiddete dayalı hareketlerdir.

Bunlardan biri Güney Amerika'da ortaya çıkan ve 1978'de 276'sı çocuk olmak üzere 918 kişinin toplu intihar ettiği "Peoples Temple" (Halkın Mabedi Tarikatı) adlı harekettir. Olay yerinde yapılan incelemede bunların siyanürlü su içerek intihar ettiği, bu eyleme razı olmayan 85 kişinin oradan kaçarak kurtulduğu, kimilerinin de kaçarken vuruldukları tespit edilmiştir. Olay yerinde hareketin lideri Jim Jones'un da kafasında bir kurşun iziyle ölü bulunmuştur. (Köse, 2006, s. 69) Benzer şekilde 1985'te Filipinlerdeki bir tarikat üyesi 68 kişi intihar etmişti. İki yıl sonra 1987 Ağustos'unda Güney Kore'de bir fabrika çatısında intihar etmiş 33 işçinin cesetlerine ulaşılmıştır (Özkan, 2022, s. 285). Yukarıdan ayrıca bahsedilen "Branch Davidians / Koresh" (Kral

Davut Tarikatı) da intihar kültlerinden birisidir. İntihar kült gruplarından bir başkası “Solar Temple” (Güneş Tapınağı Tarikatı) dır. Grup  yeleri 1994, 1995 ve 1997’de yaklaşmakta olan bir nükleer felaketi yaşamamak için İsviçre ve Kanada’da art arda toplu intihar girişiminde bulunmuşlar, toplamda intihar edenlerin sayısı 74’  bulmuştur. Benzer bir başka hareket de “Heaven’s Gate” (Cennetin Kapısı Tarikatıdır) dir. Bunlar da 1997 Mart’ında dünyaya yakın geçecek olan Halley Kuyruklu Yıldızn ardından gelecek olan bir uzay gemisinin kendilerini alıp Göklerin Krallığına taşıyacağına inanmış ve intihar etmiş bir gruptur. Bu toplu intihar eyleminde 39 kişi ölmüştür (Köse, 2006, s. 77,85,92.).

Yine 1995’te Japonya’daki bir tarikat  yeleri Tokyo Metrosuna sarın gazıyla yaptıkları saldırıda 13 kişi ölmüş ve 6 bin kişi zehirden etkilenmiştir. Yine 11 Eylül 2001’de ABD’de düzenlenen terör eylemleri, 2011’de Norveç’te 20011’de bir katilin bir adada 77 kişiyi katletmesi 2019’da Yeni Zelanda bir camiye yapılan ve 51 kişinin ölümüne neden olan saldırı, yakın coğrafyamızda İşİD vb şiddete dayalı faaliyetleri sayabiliriz. Ayrıca daha yakın bir zamanda kendi içimizden bir başka örnek de 15 Temmuz 2016’da yaşanan Fet  terör örgütünün darbe girişimidir. Bazı araştırmacılar tarafından yeni dini hareketler kapsamında görülen bu oluşumun yarattığı tahribat hala hafızalarımızda tazeliğini korumaktadır (Aydın, 2017, ss. 99-105;  zkan, 2022, ss. 285-286).

Sonuçta bu intihar kültleri, tarzları, kaynağı, motivasyonları, kurgulanış biçimleri, paravan olarak farklı siyasi politik dini amaçlar için kullanılmış olmasına rağmen birleştikleri ortak nokta, şiddet, mevcut düzene muhalefet ve kaos yaratmak olmuştur. Bu yönüyle bu tür hareketlerin mensuplarının en azından bir kısmı öncelikle ailelerinden, yaşadıkları toplumdan ve  lkelelerinden kopartıldıkları için aileyi ve toplumu tehdit eden akımlar olarak görülmelidir. İnsanları bu tür şiddet eylemlerine yönlendiren oluşumların yakından takip edilmesi ve bu tür istismarlara meydan vermemek için gerekli tedbirlerin alınması elzemdir.

8. Diğerleri

Daha önce de söylediğimiz gibi yukarıda şiddete meyilli özellikleri nedeniyle örnek olarak zikrettiğimiz hareketlerin dışında irili ufaklı yüzlerce, belki binlerce başka Yeni Dini Hareketler vardır. Biz burada aileyi ve toplumu tehdit edici özellikleri olduğunu düşündüğümüz bu hareketlerin birkaç tanesinden bahsettik. Yeni Dini Hareketler içerisinde herhangi bir şiddet

eğilimi göstermeyen, daha çok ruhsal tedavi, yoga, meditasyon, geleneksel tıp üzerinden şifa dağıtan çeşitli gruplar vardır. Ancak bu gruplarla ilgili olarak da şunu hatırlatmakta yarar vardır. Bu tür gruplar her ne kadar aile konusunda henüz olumsuz bir görüntü vermeseler de bu gruplar da başka başka nitelikleri, örneğin lidere aşırı bağlılık, aileden ayrı küçük gruplar şeklinde oluşumlara gidilmesi, gizli ve ezoterik yapıları vb açılardan dikkat edilmesi gereken oluşumlardır.

Bu gruplar içinde önderliğini kadınların yaptığı ve hatta kadın peygamberlerin olduğu hareketler vardır. Bunlardan biri 1936'da Haydarabad'da kurulan ve kadın üyelerin çok ön planda olduğu ve kadınlar tarafından yönetilen “Brahma'nın Kızları” anlamına gelen “Brahma Kumaris” hareketi (Arslan, 2024, ss. 193-196) dir. Hareket Türkiye'de Brahma Kumaris'in kısaltması olan BK Meditasyonu Merkezi adıyla İstanbul ve Antalya gibi illerde meditasyon kursları düzenlemektedir (<https://www.meditasyonyapalim.com/#>).

Kadınların önde olduğu bir başka hareket 1875'te ABD'de Rus Helena Petrovna Blavatsky tarafından kurulan “Teosofi” hareketidir. Doğu ve batı mistisizmini birleştirdiğini iddia eden hareket kendinden sonra ortaya çıkan ezoterik, ruhsal, okültistik akımlara öncülük etmesi bakımından oldukça önemlidir (Gül, 2016, s. 367 vd).

Bir başka hareket bayan Gabriele Wittek tarafından 1977'de Almanya'da kurulan “Evrensel Hayat” hareketidir. İddialarına göre Wittek, medyum bir kadın aracılığıyla Tanrıyla görüşmüştür. Wittek taraftarlarınca tanrının bora-zanı” olarak isimlendirilmiş olup bir peygamber olarak konumlandırılmıştır. Hristiyan kaynaklı mesihçi bir akımdır. Onlara göre, kıyamet kopacak, fakat bu hareketin taraftarları hayatta kalacaklar, tekrar yeryüzüne gelen İsa'nın ruhuyla bağlantı kurulacak, böylece bin yıllık barış hükümdarlığı kurulacaktır (Özkan, 2024a, ss. 316-319).

Kadın etkisinin görüldüğü bir hareketlerden bir diğeri de “Yedinci Gün Adventistleri”dir. Protestan orijinli bu akımın kurucusu William Miller (1782-1849) olmakla birlikte grubun liderliğini 1850'lerden sonra kendisini peygamber olarak ilan eden bayan Ellen Gold White üstlenmiştir. Bugün dünya üzerinde en yaygın olan misyoner gruplardan biridir. Türkiye'deki misyon faaliyetleri Osmanlı dönemine kadar uzanan hareket yurt dışındaki Türkiye aleyhine faaliyet gösteren kimi bölücü, şiddet yanlısı gruplarla yakın teması ve desteği olmuştur. Zira onlar, Martin Luther'in Türkler aleyhindeki

sözleri ve Vahiy kitabında geçen sahnelerin gerçekleşmesi ve Ortadoğu’da kaosun çıkıp mesihin gelmesi için Türkiye’nin parçalanması gereken bir ülke olduğunu düşünmektedirler (Özkan, 2002, ss. 147-157).

Ayrıca bu alt başlık altında zikrettiğimiz hareketlerin dışında batı ve doğu kaynaklı yoga, meditasyon, şifa, ruhsal tedavi, terapi vb özellikleri ile Türkiye’de son yıllarda öne çıkan başka Yeni Dini Hareketler de vardır. Bunlar arasında şunları zikredebiliriz: Kurucusu bir Türk olan (Vedia Bülent Çorak) “Dünya Kardeşlik Birliği Mevlana Yüce Vakfı”, daha çok büyük kentlerde ve “sosyete” diye tabir edilen muhitlerde yaygın olan “Reiki Derneği”, Türkiye’de “Sağlıklı Yaşam Merkezi” adıyla bilinen ve Hint asıllı Shri Mataja tarafından kurulan “Sahaja Yoga” hareketi, yine Türkiye’de oldukça aktif olan “Transandantal Meditasyon (TM)” akımı, yine bir Türk tarafından (Dr Bedri Ruhselman) kurulan “Spiritualistler / Ruhçular” hareketi, dünyada en yaygın misyonerlik grubu olan “Yehova Şahitleri”(Yitik, 2022, ss. 253-272).

Son olarak İslam dini üzerinden hareketle de kendilerini tanımlayan gerek ülkemizde ve gerekse İslam dünyasında var olan kimi hareketler de vardır. Bu gruplar bu çalışmanın kapsamını ve sınırını aştığından dışarda bırakılmıştır. Ancak bu gruplar içinde de düşünce ve eylemleri ile Türk aile yapısını, toplumun dini ve ahlaki değerlerini, ülke geleceğini ve bütünlüğünü tehdit edici olanların da mutlaka yakından izlenmesi ve bu alanda daha geniş saha çalışmaları yapılmasına ihtiyaç vardır.

Sonuç

Yeni dini hareketlerin toplumda ve ailelerde yarattığı tahribatlar nedeniyle bu hareketler zaman zaman çeşitli davalara konu olmuşlardır. Bunlar kendi üyelerine karşı işledikleri suçlar, cemaatin idari kadrosunda yaşanan rekabet nedeniyle birbirlerine karşı işledikleri suçlar, ayrıca bağlı oldukları devletin yasalarına karşı işledikleri suçlar şeklinde sıralanmaktadır. Devletler kimi zaman kamuoyu baskısı, kimi zaman da toplumu ve kamu düzenini koruma refleksi ile harekete geçmiştir. Nitekim bunun en yakın örneklerini yukarıda bahsettiğimiz intihar kültlerinde görmüştük. Ancak yeni dini hareketler yeknesak olmadığı için kriminal bir vakaya konu olmadıkça bunlarla ilgili bir dava söz konusu olmamıştır. Bu davaların bir boyutunu da hareket mensuplarının kendilerini savunmak için açtıkları davalar oluşturmaktadır. Gruplar aleyhine açılan davaların en başında çocuk istismarı davaları gelmektedir. Bu

tür hareketler hedefine ulaşmak için devletlerin çocuk koruma yasalarındaki bazı açıklardan istifade etmiştir. Davalarda grupla aleyhine ileri sürülen iddialardan biri de beyin yıkama olayı olmuş ve bunlar mahkemece kabul edilmiştir. Yine davaların bir kısmından elde edilen mülk, taşınmaz, ikamet yerleri meselesi olmuştur. Bu davalarda her ülkenin kendi yasası gereği farklı kararlar verilebilmiştir (Özkan, 2022, ss. 273-286).

Sonuç olarak başlangıçta birtakım masum niyetlerle kurulan hareketlerin zamanla ekonomik, politik, güç devşirmeye başladıklarında aile, toplum ve devlet için tehlikeli ve zararlı gruplara dönüşme potansiyeli vardır. Bu tür durumlarda mevcut hukuki şartlar çerçevesinde devletler kamu düzenini, aileyi, bireyi korumak adına birtakım önlemler almak zorunda kalmışlardır. Ancak günümüz iletişim imkânlarının çok geliştiği, bu tür hareketlerin çok çeşitlilik arz ettiği ve ayrıca bazıları da yapıları gereği gizli oluşumlar olduğundan bunların takibi ve ayırt edilmesi de eskiye nazaran daha zor görünmektedir. Burada işi sadece devlete havale etme kolaycılığına kaçmadan aile ve toplumu korumak adına başta ebeveynlerin ve eğitimcilerin daha hassas davranarak etik ve moral değerlerin genç nesillere aktarılması ve bu tür zararlı akımlardan korunması için acilen, çağın ve gençlerin ruhuna uygun bir iletişim dilinin geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Ayrıca başta gençler olmak üzere toplum bu tür hareketlerin dini, ekonomik, cinsel, fiziksel, duygusal ve psikolojik istismarlarına karşı uyarılmalı, bu yeni oluşumlar karşısında bireyler bilinçlendirilerek bu yapıların masum olmadıkları vurgulanmalı ve toplumda bunlara karşı bir farkındalık oluşturulmalıdır.

Son olarak eğer bir oluşum kendini her türlü yasaların üzerinde görüyorsa, muhataplarına kurtarıcı karizmatik mesihçi liderlere kayıtsız şartsız bağlılık talep ediyor ve bunun karşısında adeta ayrı bir din gibi sadece kendi üyelerine dünyevi ve uhrevi cennet vadediyorsa, muhataplarından genel dini, ahlaki ve hukuki ilke ve kabullere aykırı davranmalarını istiyor ve bunları da bir gizlilik içinde yapmalarını öğütliyorsa, ya da özellikle gençlere karşı tabuları yıkmak gibi kulağa hoş gelen sözde özgürlükçü söylemlere sahipse, uyuşturucu, cinsellik, nikahsız yaşamlar, farklı cinsel eğilimleri teşvik ediyorsa bu yapılara ve oluşumlara karşı dikkat edilmesi gerekir. Özellikle modern çağın sihirli sözcüğü olan “özgürlük” kavramıyla gençleri tuzağına düşüren grupların aslında en katı despotik kuralcı yapılar oldukları unutulmamalıdır. Zira bu yapılar üyeleri kazandıktan sonra onları hareket içinde tutmak için maddi manevi fiziki psikolojik şekillerde akıl almaz uygulamalara gittikleri gözlemlenmektedir.

Kaynakça

- Arslan, H. (2024). Brahma Kumaris. İçinde S. Turan & E. Battal (Ed.), Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi (2. Baskı, ss. 193-196). Okur Akademi.
- Aydın, M. (2017). Fetö'nün Uluslararası Kodları Cemaatten Terör Örgütlüğüne. Eski Yeni Yayınları.
- Battal, E. (2022). Yeni Dini Hareketlerin Misyonerlik Faaliyetlerinde Kadınların Yeri. İçinde S. Turan (Ed.), Yeni Dini Hareketler ve Misyonerlik (s. 368). Eğitim Yayınevi.
- Bıyık, M. (2002). Küresel Bir Din Projesi Olarak Moonculuk Tek Din, Tek Dil ve Tek Millet Oluşturma Projesi. Birey Yayıncılık.
- Bıyık, M. (2024a). Moonculuk. İçinde S. Turan & E. Battal (Ed.), Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi (2. Baskı, ss. 621-625). Okur Akademi.
- Bıyık, M. (2024b). Tanrı'nın Çocukları. İçinde S. Turan & E. Battal (Ed.), Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi (2. Baskı, ss. 861-864). Okur Akademi.
- Eşmeli, İ. (2017). Semavi Dinlerde Aile. İçinde S. Aybey, M. Akın, & T. ASHYROV (Ed.), Aile ve Modernite (ss. 61-76). Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları.
- Güç, A. (2017). Bazı Dinlerde Aile Anlayışına Genel Birbakış.. İçinde S. Aybey, M. Akın, & T. ASHYROV (Ed.), Aile ve Modernite (ss. 1-20). Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları.
- Güç, A. (2024). Satanizm. İçinde S. Turan & E. Battal (Ed.), Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi (2. Baskı, ss. 756-760). Okur Akademi.
- Gül, A. (2016). Helena Petrovna Blavatsky ve Modern Teosofi. İz Yayıncılık.
- İnci, S. (2020). Budizm. İçinde M. Alici (Ed.), Dinler Tarihi (2. Baskı, ss. 217-251). Lisan Yayıncılık.
- İnci, S. (2024a). Branch Davidian. İçinde S. Turan & E. Battal (Ed.), Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi (2. Baskı, ss. 198-200). Okur Akademi.
- İnci, S. (2024b). Siyah Sanatlar Tarikatı. İçinde S. Turan & E. Battal (Ed.), Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi (2. Baskı, ss. 813-816). Okur Akademi.
- İnci, S. (2024c). Vampir Tapınağı. İçinde S. Turan & E. Battal (Ed.), Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi (2. Baskı, ss. 959-965). Okur Akademi.
- İpek, Y. (2021). Yeni Bir Dini Hareket Olarak Satanzim ve Türkiye'de Satanistler. Kimlik Yayınları.
- Köse, A. (2006). Milenyum Tarikatları Batı'da Yeni dini Akımlar. Truva Yayınları.

- Küçükkural, Ö., Cengiz, K., & Gür, H. (2021). Türkiye’de Spiritüel Arayışlar. İletişim Yayınları.
- Özkan, A. R. (2002). Fundamentalist Hristiyanlık, Yedinci Gün Adventizmi. Alperen Yayınları.
- Özkan, A. R. (2022). Neo-Politik Kriminoloji: Yeni Dini Hareketler ve Hukuk. İçinde S. Turan (Ed.), Yeni Dini Hareketler ve Misyonerlik (s. 368). Eğitim Yayınevi.
- Özkan, A. R. (2024a). Evrensel Hayat. İçinde S. Turan & E. Battal (Ed.), Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi (2. Baskı, ss. 316-319). Okur Akademi.
- Özkan, A. R. (2024b). Real Hareketi. İçinde S. Turan & E. Battal (Ed.), Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi (2. Baskı, ss. 697-700). Okur Akademi.
- Pınarbaşı, G. (2022). Yeni Çağ İnançlarının Facebook Üzerinden Astrolojiyi Kullanma Biçimleri. İçinde S. Turan (Ed.), Yeni Dini Hareketler ve Misyonerlik (s. 368). Eğitim Yayınevi.
- Taşkın, R. (2022). Yeni Dini Hareketlerin Türkiye’deki Tarihsel Serüveni ve Mevcut Literatür Üzerine. İçinde S. Turan (Ed.), Yeni Dini Hareketler ve Misyonerlik (s. 368). Eğitim Yayınevi.
- Turan, S. (2018). Yeni Dini Hareketler. İçinde M. Alici (Ed.), Dinler Tarihi I-II. Lisan Yayıncılık.
- Turan, S. (2019). Bedenin Din Namına İstismarı: Tanrı’nın (Yaramaz) Çocukları Ve ‘Flörtle Balık Avlama. Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 19(1), 9-52.
- Turan, S. (2022). Yeni Dini Hareketler ve Misyonerlik Üzerine. İçinde S. Turan (Ed.), Yeni Dini Hareketler ve Misyonerlik (s. 368). Eğitim Yayınevi.
- Turan, S. (2023). Abusionem—Yeni Dini Hareketlerin İstismar Dünyası. Okur Akademi.
- Turan, S. (Direktör). (2024, Nisan). Yeni Dini Hareketler ve İstismar (Video söyleşisi <https://www.youtube.com/watch?v=9zgDaA51z9s&t=3154s>) [Video recording].
- Turan, S., & Battal, E. (2015). Yeni Dini Hareketlerin Aile Yapıları Üzerindeki Etkileri. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1(1), 135-149.
- Turan, S., & Uzun, S. N. (2022). Yeni Dini Hareketler ve Sanal Misyonerlik. İçinde S. Turan (Ed.), Yeni Dini Hareketler ve Misyonerlik (s. 368). Eğitim Yayınevi.
- Uluç, Ö. (2013). Yeni Dini Hareketler. Yarın.
- Williams, M. (2004). KUTSAL FAHİŞELER Tanrı’nın Çocukları tarikatında fahişlikle geçen on beş yılın (M. B. ÇEVİKUS, Çev.). Varlık Yayınları.

Yitik, A. İ. (2022). Türkiye’de Faaliyet Yürüten Bazı Yeni Dini Hareketler. İçinde S. Turan (Ed.), Yeni Dini Hareketler ve Misyonerlik (s. 368). Eğitim Yayınevi.

<https://www.meditasyonyapalim.com/#>.

<https://www.youtube.com/watch?v=9zgDaA51z9s&t=3154s>)

<https://www.facebook.com/watch/?v=575185966531875>

Maneviyat Yönelimli Aile Danışmanlığı Modeli¹

Spirituality-Oriented Family Counseling Model

Doç. Dr. Hatice KILINÇER

Bingöl Üniversitesi

hkilincer@bingol.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-1360-7739>

Özet

Giriş ve Amaç: Çalışmanın amacı aile terapisine maneviyatın entegre edildiği bir model geliştirmek ve modelin etkili olup olmadığını deneysel bir yöntemle ortaya koymaktır. Bu bağlamda İslam'daki manevi değerlerin Satir Dönüşümsel Sistemik Aile Terapisine entegre edilmesiyle manevi yönelimli aile danışmanlığı modeli geliştirilmiştir. Yarı yapılandırılmış 8 seans olarak planlanan modelde Satir aile terapisinde yer alan buz dağı, aile haritası vb. yöntemlerin yanı sıra İslam'da yer alan dua, şükür vb. pek çok kaynak ve yöntem birlikte kullanılmıştır. **Gereç ve Yöntem:** Deneysel desenlerden açıklayıcı sıralı karma desen olarak planlanan araştırmada modelin etkisini detaylı bir şekilde analiz etmek için hem nicel hem de nitel yöntemler (mix type) kullanılmıştır. Çalışma grubu 26 çift (13-deney, 13 kontrol) oluşmaktadır. Çalışmanın nicel kısmında Evlilik Doyum Ölçeği, Problem Çözme Envanteri ve Aile Ortamı ön test, son test ve izleme testi olarak uygulanmış elde edilen verilerin analizinde non-parametrik testlerden olan Wilcoxon İşaretli Sıra Sayıları testi ve Mann-Whitney U testi uygulanmıştır. Araştırmanın nitel kısmında maneviyat boyutunun aile danışmanlığındaki etkisini belirlemek amacıyla yarı yapılandırılmış mülakat kullanılmış elde edilen veriler betim-

¹ Bu çalışma 10-12 Mayıs 2024 tarihinde Uluslararası Aile Sempozyumu II: Küresel Tehditler Karşısında Aile Sempozyumu'nda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

sel analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Bulgular ve Sonuç: elde edilen nicel bulgularda deney grubunun evlilik doyumu ve problem çözme becerilerinin kontrol grubundan anlamlı şekilde farklılaştığı belirlenmiştir. Aile ortamı ölçeğinin denetim boyutunda anlamlı bir farklılık elde edilememekle birlikte birlik-beraberlik boyutu arasında anlamlı bir farklılık olduğu ortaya konmuştur. Araştırmanın nitel kısmından elde edilen bulgulara göre katılımcıların maneviyat boyutunun aile danışmanlığında yer almasını faydalı buldukları, kendilerini daha güvende ve tanıdık bir ortamda hissettikleri, şükür ve dua ödevlerinin umut ve farkındalıklarını arttırdığı ve bütün bunların evlilikleri ve ilişkilerini olumlu yönde etkilediği belirlenmiştir. Bununla birlikte katılımcıların öfke kontrolü, sağlıklı iletişim, umut ve sabrın artması, eşe karşı anlayışlı olma, problem çözme becerilerinin artmış olması gibi olumlu değişimleri ifade ettiği tespit edilmiştir. Nicel ve nitel bulgular birlikte değerlendirildiğinde geliştirilen maneviyat yönelimli aile danışmanlığı modelinin etkili olduğu deneysel bir yöntemle ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Aile Danışmanlığı, Satir Aile Terapisi, Maneviyat, Din, Maneviyat Yönelimli Aile Danışmanlığı.

Abstract

Introduction and Purpose: In recent years, the influence of spirituality and religion on key family-related issues such as the establishment, preservation, continuity of the family, and problem-solving has led to an increase in studies on family, spirituality, and religion. While there is a general consensus that the dimension of spirituality should be included in family counseling, there is still a lack of studies on how this dimension should be integrated and which methods should be used. In this context, this study is considered important as it is an experimental study on the inclusion of spirituality in family counseling and the first study in Turkey addressing experiential family therapy and spirituality. The aim of the study is to develop a model that integrates spirituality into family therapy and to experimentally determine whether the model is effective. The “Spiritually Oriented Family Counseling” model was developed by integrating spiritual values in Islam into Satir’s Transformational Systemic Family Therapy. The model, planned as eight semi-structured sessions, incorporates techniques from Satir family therapy such as the iceberg model, family map, genogram, and coping stances, alongside Islamic practices like prayer, gratitude, forgiveness, and other

spiritual resources and methods. The spiritual counseling model, based on Satir's theory and techniques, integrates religious and spiritual sources from Islam into the therapeutic framework, considering the needs of the clients.

Materials and Methods: The spiritually oriented family counseling model consists of eight semi-structured sessions. The study group includes 26 couples (13 experimental, 13 control) who have been married for at least two years, have children, and voluntarily participated in the study. In this explanatory sequential mixed-method research, both quantitative and qualitative methods were used to analyze the model's effectiveness. In the quantitative part, the Marital Satisfaction Scale, Problem Solving Inventory, and Family Environment Scale were applied as pre-test, post-test, and follow-up tests. Non-parametric tests such as the Wilcoxon Signed-Rank Test and Mann-Whitney U Test were used to analyze the data. In the qualitative part, semi-structured interviews were conducted to determine the impact of the spirituality dimension in family counseling, and the data obtained were analyzed using descriptive analysis.

Findings and Conclusion: Quantitative findings revealed that marital satisfaction significantly increased among those who received spiritually oriented family counseling compared to those who did not. The follow-up test showed that the increase in marital satisfaction was sustained over time. Similarly, it was found that spiritually oriented family counseling improved the problem-solving skills of the couples. The pre-test and post-test comparison of the experimental group, as well as the comparison between the control and experimental groups, showed similar results. The follow-up test indicated that the positive change in problem-solving skills was also sustained. Lastly, the effect of spiritually oriented family counseling on the family environment was examined. Although there was a significant difference in favor of the experimental group in the cohesion subscale of the Family Environment Scale, no significant difference was found in the total scores. Based on these results, it was concluded that spiritually oriented family counseling positively contributes to family cohesion.

The qualitative findings were presented under three main themes: "General Evaluations of Spiritually Oriented Family Counseling," "Evaluations on the Spiritual Dimension and Effective Interventions in Therapy," and "Awareness and Change Gained." According to the analyses, participants found

the inclusion of the spirituality dimension in family counseling beneficial, stating that the therapist's knowledge and use of spiritual values provided comfort and trust. Couples also reported that the gratitude and prayer tasks increased their hope and awareness about themselves, their spouses, and their relationships, positively impacting their marriages and relationships. They noted increased awareness of their spouses' emotions, behaviors, thoughts, and expectations, stating that they began to understand their spouses better. Moreover, participants experienced positive changes concerning themselves, their spouses, and their relationships during the therapy process. Additionally, they emphasized that the most effective aspects of the therapy were the therapist's impartiality and effectiveness, the inclusion of the spirituality-religion dimension in therapy, learning communication and problem-solving skills, and seeing how past experiences affect the present.

When the quantitative and qualitative findings were evaluated together, it was demonstrated that the spiritually oriented family counseling model had positive effects on couples' marital satisfaction, problem-solving skills, and family environment. Furthermore, it was experimentally shown that the spiritual dimension in counseling positively affected the couples themselves, their relationships, the therapy process, and their relationship with the therapist.

Keywords: Family Counseling, Satir Family Therapy, Spirituality, Religion, Spiritually Oriented Family Counseling.

Giriş

Toplumdaki en küçük sosyal birlik olarak kabul edilen aile genellikle evlilik, kan bağı ve hukuki yollarla aralarında akrabalık ilişkisi olan, çoğunlukla aynı mekânı paylaşan, bireylerin oluşturduğu birim olarak tanımlanmaktadır (Ferah, 2019; Nazlı, 2016).

İnsanlığın varoluşuyla yaşıt olan aile, tarihsel süreç içerisinde yapısal olarak pek çok değişim geçirmiş olsa da günümüzde bütün kültür ve toplum-larda önemini korumaya devam etmektedir. Aile bireylerin sevgi, yakın ilişki, barınma, kabul görme, güven, sosyal, psikolojik ve ekonomik yönden birçok ihtiyacını karşılamada birincil kaynakları arasında yer almaktadır. Bununla birlikte aile sonraki nesillere kültür, inanç ve değer aktarımında önemli bir rol üstlenmektedir. Ailenin bireyi ve toplumu birçok boyutuyla etkilemesi

sağlıklı aile yapısının kurulması ve sürdürülmesine ayrı bir önem verilmesine neden olmuştur. Tarih boyunca bütün toplumlar, hukuk sistemleri ve dinler ailenin sağlıklı bir şekilde kurulması ve devam ettirilmesini önemsemiştir (Aluş, 2016; Kağıtçıbaşı, 2010; Kavak, 2018).

Aile; hem bireyi ve içinde var olduğu toplumu, kültürü etkilemekte hem de tüm bu yapılardan etkilenmektedir. Maneviyat ve din de ailenin yapısını, işleyişini, devamlılığını etkileyen önemli unsurlar arasında yer almaktadır. Aile ile maneviyat ve din arasında sıkı ve karşılıklı etkileşime dayalı bir bağ vardır. Maneviyat ve din evlilik öncesi eş tercihinden başlayarak ailenin kurulması ve devamlılığından boşanmanın nasıl ve hangi kurallar çerçevesinde yapılması gerektiğine kadar aileyi etkileyen bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Aileyi kutsal kabul eden dinler ailenin korunması için çeşitli düzenlemelere yer vermiş, emir ve yasaklar getirmiştir. Dinlerin aileye verdiği önemin yanı sıra ailenin neslin devamlılığını sağlama ve dinin aktarımında kilit bir role sahip olması aile ve din/maneviyat arasındaki ilişkiyi güçlendirmektedir (Adak, 2015).

Aile Danışmanlığı ve Maneviyat

Son yıllarda boşanma oranlarında yaşanan artışla birlikte boşanmanın neden ve sonuçları, aile üzerindeki etkileri ile ilgili yapılan çalışmaların sayısında da artış yaşanmıştır. Boşanma, aile işlevinin bozulması olarak tanımlanabileceği gibi aile sisteminin sağlıklı bir şekilde kurulması ya da sürdürülememesi olarak da tanımlanabilir (Ferah, 2019). Bu durum aile içi problemlerin çözümünü daha önemli hale getirmiştir.

Aile bireyleri, 1940'lı yıllar öncesinde yaşadıkları sorunlara çözüm bulmak için yaşlı bireyler, avukat ve din adamı ve doktorlardan yardım almışlardır. II. Dünya savaşı sonrasında ailelerin desteğe daha çok ihtiyaç duyması, üniversiteye giden kadınların sayısında yaşanan artış ve kadınların aile dersi talepleri, aile ile ilgili derslerin verilmeye başlanması ailelerle yapılan çalışmaları arttırmıştır. Aile ile ilgili dergi/çalışmaların yayımlanmaya başlaması ve şizofren tanısı almış kişilerin aileleriyle yapılan ve olumlu sonuçlanan çalışmalar aile danışmanlığının yeni bir alan olarak ortaya çıkmasını hızlandırmıştır (Nazlı, 2018; Nichols, 2013). Aile Danışmanlığının 1950'li yıllarda ortaya çıktığı kabul edilir (Kılınçer, 2022). Son yıllarda aile bireyleri yaşanan problemleri çözmek için aile terapisi/danışmanlığına başvurmaktadır. Aile

terapisi/danışmanlığı aileyi bütüncül bir bakış açısıyla ele alarak yaşanan problemlere çözüm sunmayı amaçlar.

Evlilik tercihi, ailenin kurulması, devamlılığı, ailenin aldığı kararlarda maneviyat-dinin doğrudan ve dolaylı etkiye sahip olması aile danışmanlığında “maneviyat” boyutunun ele alınması gerektiğini gündeme getirmiştir. 1980-19990 yılları arasında aile ve din arasındaki ilişkiye dair yapılan çalışmaların sayısında artış yaşanmış evlilik uyumu, evlilik doyumu ve din arasındaki ilişki araştırılmıştır. Maneviyat-dinin aile danışmanlığında yer alması 1990’lı yıllarda gündeme gelmiştir. Maneviyatın aile danışmanlığında nasıl yer alacağı, ortaya çıkacak olası problemler bu dönemde tartışılmıştır. Aile danışmanlığında maneviyatın nasıl entegre edileceği, terapistin kendi manevi-dini inançlarını danışanlarına dayatmaması gerektiği, çiftlerin manevi kaynaklarının terapide nasıl kullanılacağı, dikkate alınması gereken etik kurallar 1995-1999 yılları arasında üzerinde durulan konular olmuştur. 2000’li yıllardan günümüze gelindiğinde ise maneviyatın aile danışmanlığına entegre edilip edilmemesine dair yapılan tartışmaların azaldığı ve entegre edilmesine dair büyük oranda fikir birliği olduğu görülmektedir. Günümüzde maneviyat boyutunun danışmanlığa dâhil edilmesi gerektiğine dair fikir birliği oluşmuş olsa da nasıl dâhil edilebileceğine dair bir fikir birliğinden söz etmek mümkün değildir (Carlson & Johnson, 2009; Helmeke & Bischof, 2007; Kılınçer, 2021; Thomas & Cornwall, 1990). Türkiye’de aile danışmanlığında maneviyat boyutunun yer alıp almaması ya da nasıl yer alması gerektiği ile ilgili çalışmaların sayısı oldukça azdır. İlgili bu çalışma İslam’da yer alan manevi kaynak ve yöntemlerin entegre edildiği “maneviyat yönelimli aile danışmanlığı” modeli geliştirmek ve modelin etkili olup olmadığını deneysel bir yöntemle ortaya koymaktır.

Maneviyat Yönelimli Aile Danışmanlığı Modeli

Çalışmanın amacı aile danışmanlığına maneviyat boyutunun entegre edildiği “maneviyat yönelimli aile danışmanlığı” modeli geliştirmek ve modelin etkili olup olmadığını deneysel bir yöntemle ortaya koymaktır. Bu bağlamda araştırmacı tarafından İslam’da yer alan manevi öğe ve kaynaklar terapötik yaklaşıma uygun olarak Satir Dönüşümsel Sistemik Aile Terapisiyle bütünleştirilerek manevi yönelimli aile danışmanlığı modeli geliştirilmiştir.

Yaşantısal aile terapisi yaklaşımlarından bütüncül ve sistemik bir yapıya

sahip olan Satir aile terapisi insancıl ve yaşantısal bir kuram olarak karşımıza çıkmaktadır. Patolojik yaklaşımdan uzak duran Virginia Satir terapide amacın bireyi ve aileyi ahenk ve bütünlüğe erdirmek olduğunu vurgulamıştır. Satir Dönüşümsel Sistemik Aile Terapisi beş temel esas üzerine oturtulmuştur. Terapi sistemiktir. Terapist, danışanın içsel/iç psikik ve etkileşimsel/kişilerarası sisteminde çalışır. Sistemdeki bir parça diğer parçaları etkiler ve onlardan etkilenir. Dolayısıyla bir parçadaki değişim diğer bütün parçaları etkiler. Terapi yaşantısalıdır. Değişimin olabilmesi için terapinin yaşantısal olması oldukça önemlidir. Danışanın geçmişin etkilerini ve yaşam enerjisini şimdi ve burada olarak hissetmesi, deneyimlemesine yardım edilir. Değişim odaklıdır. Hem iç psikik hem de etkileşimsel sistemde değişim olması için danışan desteklenir. Olumlu yönelimlidir. Terapist, danışanı negatif değil pozitif değerlere yönlendirir. Olumlu yönelimli hedefler verir. Patoloji ve getirilen probleme değil sağlık ve danışanın sahip olduğu kaynaklara ulaşma, onları geliştirip kalıcı hale getirmeye çalışılır. Terapist kendiyile uyumludur. Terapist kendiyile bir bütünlük halindedir ve uyumludur, kendisiyle ve danışanıla bağlantıdadır. Terapistin kendisiyle uyumu, danışanın da bütünlük ve uyum içinde olabilmesi için önemlidir (Satir, 2017; Mook,1997; Innes,2002; Pei, 2000; Bentheim,2005; Erker,2017; Banmen, 2002; Lee,2001; Smitt,2002; Sayles, 2002).

Aile terapisinde maneviyatı ilk kez dile getiren terapist olan Satir, eğitimleri, çalışmaları, yazılı eserleri, video çalışmaları ve seanslarında maneviyattan açıkça söz etmiştir. Satir maneviyatı, “en derinde yer alan öz ile bağlantı”, “self”, “ben” olarak tanımlamıştır. Bireylerin maneviyatı bütün ideoloji ve dinlerin ötesinde deneyimlemesinin öneminden söz etmiştir (Innes, 2002; Lee, 2001; Mook, 1997; Satir, 2016). Maneviyat, Satir Aile Terapisinin hem felsefi alt boyutu hem de uygulama kısmında yer almıştır. Buz dağı ve mandala metaforu, terapi ortamı, terapistin tutumu, terapi dili, terapi hedefi, meditasyon gibi terapidaki bir çok süreçte maneviyatı somut bir şekilde görmek mümkündür (Satir, 2017; Leslie, 2006; Lee,2001, Wels, 1976; Kramer,1995; Tam,2006; Haber,2002). Geliştirilen modelde maneviyat hem Satir aile terapisinde yer alan modern tanımıyla hem de İslam’daki maneviyat anlayışıyla yani geleneksel maneviyat tanımıyla yer almaktadır.

Yarı yapılandırılmış 8 seanstan oluşan modelde Satir aile terapisinde yer alan buz dağı metaforu, aile haritası, başa çıkış duruşları, takdir, genogram vb. terapi teknik ve yöntemlerin yanı sıra İslam’da yer alan kaynaklardan yola

çıkarak geliştirilen şükür ajandası, dua bağının yanı sıra sevgi, sadakat-güven, affetme, güzel söz-hilm, yakınlık vb. gibi pek çok kaynak ve yöntem birlikte kullanılmıştır.

Gereç ve Yöntem:

Çalışma, aile danışmanlığına entegre edilen maneviyat boyutunun etkisini deneysel bir yöntemle ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda maneviyat yönelimli aile terapisi modelinin çiftlerin evlilik doyumu başta olmak üzere problem çözme becerisi ve aile ortamına olan etkisini ve çiftlerin maneviyat-dinin aile terapisinde yer almasıyla ilgili değerlendirmelerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Çalışma grubu, aile danışmanlığı almak isteyen ve gönüllü olarak çalışmaya katılan 26 çift (13-deney, 13 kontrol) oluşmaktadır. Çalışma grubu en az iki yıldır evli ve çocuk sahibi olup eşi veya aile bireyleriyle problem yaşayan çiftler arasından seçilmiştir.

Gerçek deneysel desen olarak planlanan çalışmada nitel ve nicel metotlar bir ara kullanıldığından çalışma deseni olarak açımlayıcı sıralı karma yöntem seçilmiştir (Aziz, 2017; Creswell, 2014; Yıldırım & Şimşek, 2016). Çalışmada kontrol ve deney grubuna kişisel bilgi formu verilmiş ve ön-test, son-test ve izleme testi (yalnızca deney grubuna) olarak Evlilik Doyum Ölçeği (EDÖ), Aile Ortamı Ölçeği (AÖÖ) ve Problem Çözme Envanteri (PÇE) uygulanmıştır.

Evlilik Doyum Ölçeği (EDÖ): Canel (2007) tarafından geliştirilen ölçek çiftlerin evlilik doyum düzeylerini belirlemeyi amaçlamaktadır. EDÖ, çocukları olan ve olmayan bütün çiftlere uygulanabilmesi amacıyla iki bölüme ve doğru-yanlış olmak üzere iki seçenekli bir yapıya sahiptir. EDÖ yakınlık, ilişki mutluluğu ve çatışma alt boyutlarından oluşan evlilik uyumu boyutuyla birlikte ekonomik anlayış, öfke, ebeveynlik anlayışı, eşin ailesiyle iletişim olmak üzere 8 alt boyuttan oluşmaktadır (Canel, 2007).

Problem Çözme Envanteri (PÇE): Türkçeye Şahin ve arkadaşları tarafından uyarlanan problem çözme envanteri 1982 yılında Heppner ve Petersen tarafından geliştirilmiştir. Bireylerin problem çözme becerisi ve bu konudaki algılarını ortaya koymayı amaçlayan kendini değerlendirme türünde bir ölçek-tir. Problem çözme envanteri “kendine güvenli yaklaşım”, “aceleci yaklaşım”, “kaçıngan yaklaşım”, “düşünen yaklaşım”, “planlı yaklaşım”, “değerlendirici yaklaşım” alt boyutlarından oluşmaktadır (Savaşır & Şahin, 1997).

Aile Ortamı Ölçeği: Moss tarafından geliştirilen 90 maddelik Aile Ortamı Ölçeği Fowler tarafından 30 maddelik kısa forma dönüştürülmüş ve Türkçeye Usluer tarafından uyarlanmıştır (Usluer, 1989). Ölçek Birlik beraberlik ve denetim olmak üzere iki alt boyuttan oluşan likert tipi bir ölçek ailedeki birlik-beraberliğin ve denetim niteliklerinin aile tarafından nasıl algılandığını belirlemeyi amaçlamaktadır.

Deneyssel olarak planlanan çalışmanın nicel kısmında deney ve kontrol gruplarına Evlilik Doyum Ölçeği (EDÖ), Problem Çözme Envanteri (PÇE) ve Aile Ortamı Ölçeği (AOÖ) ön test-son test olarak uygulanmıştır. Çalışmada izleme testi yalnızca deney grubuyla yapılmıştır. Ölçeklerden elde edilen verilerin analizinde non-parametrik testlerden olan Mann-Whitney U testi ve Wilcoxon İşaretli Sıra Sayıları testi kullanılmıştır (Aziz, 2017; İslamoğlu & Alnıaçık, 2019).

Çalışmanın nitel kısmında ise maneviyatın aile danışmanlığına entegre edilmesi hakkında çiftlerin görüş ve değerlendirmeleri ile maneviyatın aile danışmanlığına entegre edilmesinin etkili olup olmadığını belirleyebilmek amacıyla deney grubuyla 13 çift (N:21) yarı yapılandırılmış mülakat yapılmıştır. Nitel araştırmanın örnekleme amaçlı/amaçsal örnekleme ile seçilmiş elde edilen verilen Betimsel Analiz yöntemiyle analiz edilmiştir (Aziz, 2017; Creswell, 2014; Şimşek & Yıldırım, 2016).

Bulgular:

Çalışmada elde edilen nicel ve nitel bulgular önce ayrı ayrı yorumlanmış sonra ise bütün bulgular birlikte ele alınarak değerlendirilmiştir.

Nicel Bulgular:

Evlilik doyumu ve Maneviyat Yönelimli Aile Danışmanlığı: Manevi yönelimli aile danışmanlığı alan çiftlerin evlilik doyumlarında bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla deney grubuna Evlilik doyum ölçeği öntest-son test yapılmıştır. EDÖ'den alınan düşük puan evlilik doyumunun yüksek olduğunu göstermektedir. Elde edilen verilere yapılan analiz sonucunda çiftlerin evlilik doyumunda önemli bir gelişme olduğu tespit edilmiştir ($z=-3.716$, $p<0.001$). Çiftlerin hem EDÖ toplam puanında hem de evlilik uyumu, öfke, eşin ailesiyle iletişim, ebeveynlik anlayışı puanlarında anlamlı farklılık bulunmuş yalnızca ekonomik anlayış boyutunda anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Oluşan

bu farklılığın kalıcı olup olmadığını belirlemek amacıyla deney grubuna izleme testi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda son test ile izleme testi arasında anlamlı bir farkın olmadığı, dolayısıyla evlilik doyumundaki anlamlı gelişimin kalıcı olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Kılınçer, 2022).

Maneviyat yönelimli aile danışmanlığı evlilik doyumu üzerindeki etkiyi daha detaylı bir şekilde analiz etmek amacıyla araştırmaya katılan deney ve kontrol grubunun EDÖ puanları karşılaştırılmıştır. Deney grubu toplam puanı 15,79; kontrol grubu sıralamalar ortalaması 27,21'dir. Deney ve kontrol grubu son test arasında evlilik doyumu açısından deney grubu lehine istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu ($p < .003$) belirlenmiştir. Diğer bir ifadeyle maneviyat yönelimli aile danışmanlığı alan çiftlerin evlilik doyumu almayanlara oranla anlamlı bir şekilde artmıştır.

Problem Çözme Becerisi ve Maneviyat Yönelimli Aile Danışmanlığı: Maneviyat yönelimli aile danışmanlığının çiftlerin problem çözme becerisini nasıl etkilediğini belirlemek amacıyla deney grubuna öntest-sontest olarak problem çözme envanteri uygulanmıştır. Elde edilen verilere yapılan analiz sonucunda öntest-son test toplam puanları arasında deney grubu lehine anlamlı bir farklılık ($z = -2.597$, $p < .009$) olduğu görülmüştür. Elde edilen sonuç maneviyat yönelimli aile danışmanlığının çiftlerin problem çözme becerilerini geliştirmelerine önemli bir katkı sağladığını ortaya koyması açısından önemlidir.

Çiftlerin maneviyat yönelimli aile danışmanlığı almalarının ardından problem çözme becerilerinde yaşanan olumlu değişimin kalıcı olup olmadığını belirlemek amacıyla deney grubuna izleme testi uygulanmıştır. Yapılan analiz sonucunda deney grubuna uygulanan son test ve izleme testi arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık olmadığı gözlenmiştir. Sonuçlar bütün olarak değerlendirildiğinde terapiye katılan çiftlerin problem çözme becerilerinde olumlu yönde bir gelişme olduğu ve söz konusu gelişmenin ise kalıcı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmada deney ve kontrol grubunun problem çözme becerileri karşılaştırılmıştır. Danışmanlık almayanların problem çözme envanteri sıralamalar ortalaması 17.26 iken almayanların ortalaması 25.74 ve son test U değeri 131.5 olarak belirlenmiştir. Analiz sonucunda maneviyat yönelimli alan çiftler lehine istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olduğu sonucuna ulaşılmıştır ($p < .041$). Elde edilen bütün veriler bütüncül olarak değerlendirildiğinde ma-

neviyat yönelimli aile danışmanlığının çiftlerin problem çözme becerilerine olumlu bir katkı sağladığı ve çiftlerin problem çözme becerisindeki gelişimin kalıcı olduğu ortaya konmuştur.

Aile Ortamı ve Maneviyat Yönelimli Aile Danışmanlığı: Çalışmanın nicel kısmında son olarak maneviyat yönelimli aile danışmanlığının çiftlerin aile ortamı üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir. Bu bağlamda deney grubuna öntest-sontest olarak aile ortamı ölçeği uygulanmıştır. Elde edilen veriler analiz edilmiş ve deney grubu lehine anlamlı bir farklılık ($z=-3.464$, $p<.001$) olduğu belirlenmiştir. Analiz sonucunda maneviyat yönelimli aile danışmanlığına katılan çiftlerin aile ortamının olumlu yönde etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır.

Maneviyat yönelimli aile danışmanlığı alan çiftlerin aile ortamında yaşadığı olumlu değişimin kalıcı olup olmadığını belirlemek amacıyla deney grubuna izleme testi uygulanmıştır. Yapılan analiz sonucunda sontest ve izleme testi toplam puanları arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür ($z=-2.103$, $p<.035$). Başka bir ifadeyle deney grubunun aile ortamındaki etkinin kalıcı bir etki olmadığı söylenebilir. Toplam puanda ortaya çıkan bu sonuçla birlikte aile ortamı alt boyutlarından olan denetim ($z=-.623$, $p>.533$) ve birlik beraberlik ($z=-1.795$, $p>.073$) boyutlarında anlamlı bir farklılık olmadığı dolayısıyla bu boyutlarda ortaya çıkan olumlu değişimin kalıcı olduğu görülmüştür.

Çalışmanın nicel kısmında son olarak deney ve kontrol grubunun aile ortamı ölçek puanları karşılaştırılmıştır. Aile ortamı ölçeğinin birlik beraberlik alt boyutunda deney grubu lehine anlamlı bir farklılık ($p<.002$) olmakla birlikte ölçeğin toplam puanları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür. Bu sonuçlara dayanarak maneviyat yönelimli aile danışmanlığının ailelerin birlik-beraberliğine olumlu katkı sağladığı söylenebilir.

Nitel bulgular:

Araştırmanın nitel kısmında deney grubuna uygulanan maneviyat yönelimli aile danışmanlığı son seansının ardından yarı yapılandırılmış mülakat yapılmış ve elde edilen veriler “Betimsel analiz” yöntemiyle analiz edilmiştir. Araştırmada elde edilen bulgular Manevi Yönelimli Aile Danışmanlığıyla İlgili Genel Değerlendirmeler, Maneviyat Boyutuyla İlgili Değerlendirmeler ve Terapide Etkili Bulunan Müdahaleler, Kazanılan Farkındalık ve Değişim olmak üzere üç üst tema altında değerlendirilmiştir.

Manevi Yönelimli Aile Danışmanlığıyla İlgili Genel Değerlendirmeler:

Katılımcılara ilk olarak maneviyat yönelimli aile danışmanlığına dair genel algıları, maneviyat yönelimli aile danışmanlığı ile ilgili herhangi bir önerilerinin olup olmadığı ve terapistin yaklaşımını nasıl bulduklarını değerlendirmeleri istenmiştir. Katılımcılar terapiyle birlikte kendileri, eşleri ve ilişkileriyle ilgili farkındalık kazandıklarını, kendileri, eşleri ve ilişkileriyle ilgili umut oluştuğu ve maneviyat boyutunun terapide yer almasının daha rahat hissetmelerini sağladığını ifade etmişlerdir. Katılımcılardan bazıları maneviyat yönelimli aile danışmanlığına eklenecek ya da çıkarılacak bir şey olmadığını dile getirmiş; bazıları ise maneviyat boyutuna daha yoğun bir şekilde yer verilebileceğini, ev ödevlerinin arttırılabileceği ve çift seanslarının yanı sıra bireysel seanslara daha çok yer verilmesinin faydalı olabileceğini ifade etmişlerdir. Bununla birlikte terapist ile kurulan yakın bağın kendilerine ve ilişkilerine iyi geldiğini, yaşamış oldukları problemleri çözeceklerine dair umutlarının arttığını, terapistin manevi değerleri bilmesi ve seanslarda kullanmasının rahatlık ve güven oluşturduğunu söylemişlerdir.

Maneviyat Boyutuyla İlgili Değerlendirmeler ve Terapide Etkili Bulunan Müdahaleler: Deney grubundan aile danışmanlığına dâhil edilen maneviyat boyutunu değerlendirmeleri istenmiştir. Katılımcılardan bazıları maneviyat ve psikolojinin bir arada olmasının kendilerine ve ilişkilerine iyi geldiğini, terapi sürecinde rahat hissettiklerini ifade etmiştir. Bazı katılımcılar din ve maneviyatın yaşam tarzlarının bir parçası olduğunu, terapide yer alan dini-manevi dilin kendilerine tanıdık geldiğini ve terapiyi içselleştirmelerine katkı sağladığını söylemiştir. Bununla birlikte terapide din-maneviyat boyutu yer aldığı için daha güvende hissettiklerini ve aktarılan bilginin güvenilir olduğuna inandıklarını ifade etmişlerdir. Yine dua ve şükür ödevleriyle birlikte sahip oldukları şeylere karşı farkındalıklarının arttığını, var olana odaklanmanın umutlarını arttırdığını dile getirmişlerdir. Maneviyat-dinin yer almasıyla birlikte davranışlarının anlam kazandığı ve manevi duygularını arttırdığı bunun ise evliliklerine olumlu bir şekilde yansıdığını söylemişlerdir.

Kazanılan Farkındalık ve Değişim: Katılımcılara maneviyat yönelimli aile danışmanlığına katılmanın kendileri, eşleri ve ilişkileri ile ilgili herhangi bir farkındalık ve değişime neden olup olmadığı, eğer varsa terapi sürecinde en çok faydalandıkları/etkilendikleri müdahalenin hangisi olduğu sorulmuştur. Katılımcılardan bazıları öncelikle eşlerine dair farkındalıklarının arttığını, eşlerinin duygu davranış, düşünce ve beklentilerini daha iyi anlamaya başladıklarını ifade etmiştir. Yine terapi sürecinde kendileri, eşleri ve ilişkileriyle

ilgili olumlu yönde değişimler yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bununla birlikte katılımcılar terapistin etkin ve tarafsız davranması, maneviyat-din boyutun terapide yer alması, iletişim ve problem çözme becerilerinin öğrenilmesi ve geçmiş yaşantıların şimdiki zamana olan etkilerini görmenin terapide en etkili buldukları noktalar olduğunu ifade etmişlerdir.

Sonuç

Maneviyat ve din aile danışmanlığı alanında son yıllarda aileyi etkileyen bir unsur olarak karşımıza çıkmış ve çalışmalara konu olmuştur. Özellikle maneviyata önem veren ya da dindar olan aile bireylerinin aile içinde yaşadıkları sorunlara çözüm bulmak için ilk olarak manevi/dini kaynaklara başvurduğu görülmektedir. Bu durum aile danışmanlığı yapılırken aileyi yakından etkileyen maneviyat boyutunun ihmal edilmemesini gerekli kılmaktadır. Alan yazında konuyla ilgili çalışmalar değerlendirildiğinde aile danışmanlığında maneviyat boyutunun yer alıp almamasına dair tartışmaların azaldığı aile bunun yerine nasıl yer alması gerektiğine dair çalışmaların ağırlık kazandığı söylenebilir.

Aile danışmanlığında maneviyat boyutunun yer alması gerektiğine dair büyük oranda fikir birliği sağlanmakla birlikte nasıl yer alması gerektiğiyle ilgili çalışmaların sayısı oldukça azdır. İlgili çalışma maneviyat boyutunun aile danışmanlığında yer almasıyla ilgili yapılan deneysel bir çalışma olması ve Türkiye örnekleminde yaşantısal aile terapisi ve maneviyatı ele alan ilk çalışma olması açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Çalışmanın amacı; aile danışmanlığına maneviyat boyutunun entegre edildiği bir model geliştirmek ve modelin etkili olup olmadığını deneysel bir yöntemle ortaya koymaktır. Bu bağlamda Satir aile terapisine İslam'da yer alan manevi kaynaklar entegre edilerek bir model geliştirilmiş ve geliştirilen modelin etkili olup olmadığı deneysel yöntemle ortaya konmuştur.

Deneysel bir yöntem takip edilerek yapılan çalışma hem nicel hem de nitel boyut içermektedir. Araştırmanın nicel kısmından elde edilen sonuçlara göre maneviyat yönelimli aile danışmanlığı alan çiftlerin evlilik doyumlarının danışmanlık almayan çiftlere göre anlamlı bir şekilde arttığı ve bu etkinin kalıcı olduğu görülmüştür. Yine çiftlerin problem çözme becerilerinde aldıkları danışmanlıkla birlikte pozitif yönde bir değişim olduğu belirlenmiş ve bu değişim kalıcı olduğu görülmüştür. Son olarak danışmanlık alan çiftlerin

aile ortamı ölçeğinde anlamlı bir farklılık tespit edilememekle birlikte aile ortamı ölçeğinin alt boyutu olan birlik-beraberlik boyutunda olumlu yönde bir değişim olduğu belirlenmiştir.

Araştırmanın nitel kısmından elde edilen bulgulara göre katılımcıların maneviyat boyutunun aile danışmanlığında yer almasını faydalı buldukları, kendilerini daha güvende ve tanıdık bir ortamda hissettikleri, şükür ve dua ödevlerinin umut ve farkındalıklarını arttırdığı ve bütün bunların evlilikleri ve ilişkilerini olumlu yönde etkilediği belirlenmiştir. Bununla birlikte katılımcıların öfke kontrolü, sağlıklı iletişim, umut ve sabrın artması, eşe karşı anlayışlı olma, problem çözme becerilerinin artmış olması gibi olumlu değişimleri ifade ettiği tespit edilmiştir. Nicel ve nitel bulgular birlikte değerlendirildiğinde geliştirilen maneviyat yönelimli aile danışmanlığı modelinin etkili olduğu deneysel bir yöntemle ortaya konmuştur.

Kaynakça

- Adak, N. (2015). Toplumun Temel Yapı Taşı: Aile. İçinde S. Güçlü (Ed.), Kurumlara Sosyolojik Bakış (2. Baskı, ss. 27-60). Kitabevi.
- Aluş, Y. (2016). Türk Ailesinde Eşler Arası Mutluluk Algısı ve Beklentileri: Sakarya İli Örneği [Doktora Tezi]. Sakarya Üniversitesi.
- Aziz, A. (2017). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri. Nobel Yayınları.
- Canel, A. N. (2007). Aile Problem Çözme, Evlilik Doyumu ve Örnek Bir Grup Çalışmanın Sınanması. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi.
- Carlson, J., & Johnson, J. (2009). Adlerian Therapy. İçinde I. Marini & M. A. Stebnicki (Ed.), The Professional Counselor's Desk Reference (ss. 371-378). Springer Publishing.
- Creswell, J. W. (2014). Araştırma Deseni: Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları (S. B. Demir, Çev.). Eğiten Kitap.
- Ferah, N. (2019). Boşanma Psikolojisi:Dini Başa Çıkma Yaklaşımı (1. Baskı). Marmara Akademi Yayınları.
- Helmeke, K. B., & Bischof, G. H. (2007). Couple Therapy and Spirituality and Religion. Journal of Couple & Relationship Therapy, 6(1-2), 167-179. https://doi.org/10.1300/J398vo6no1_14
- Innes, M. (2002). Satir's Therapeutically Oriented Educational Process: A Critical Appreciation. Contemporary Family Therapy, 24(1), 35-56.
- İslamoğlu, A. H., & Alınacak, Ü. (2019). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri. Beta Basım Yayın.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (with Üskül, A.). (2010). Günümüzde İnsan ve İnsanlar Sosyal Psikolojiye Giriş (12. Baskı). Evrim Yayınevi.
- Kavak, A. (2018). Evli Bireylerde Evlilik Doyumu, Aile İşlevselliği ve Çatışma Çözüm Stilleri. Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.
- Kılınçer, H. (2021). Aile Danışmanlığında Maneviyat Boyutunun Önemi. Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 13, 263-273.
- Kılınçer, H. (2022). Aileye Tutunmak (1. Baskı). Çamlıca Yayınları.
- Lee, B. K. (2001). The religious significance of the Satir Model: Philosophical, ritual and empirical perspectives [Master, University of Ottawa]. <http://hdl.handle.net/10393/9306>

- Mook, S. L. (1997). The Pastoral Counseling Relationship as a Means of Transformation: A Theological, Psychological, and Methodological Study of Transformation [Doctoral Thesis]. ST. PAUL.
- Nazlı, S. (2016). Aile Danışmanlığı (12. Baskı). Anı Yayıncılık.
- Nazlı, S. (2018). Aile Danışmanlığı (14. Baskı). Anı Yayıncılık.
- Nichols, M. P. (2013). Aile Terapisi Kavramlar ve Yöntemler (O. Gündüz, Çev.). Kaknüs Yayınları.
- Satir, V. (2016). Temel Aile Terapisi (S. Yeniçeri, Çev.; 1. Baskı). Beyaz Yayınları.
- Savaşır, I., & Şahin, N. (1997). Bilissel Davranışçı Terapilerde Değerlendirme: Sık Kullanılan Ölçekler (1.baskı). Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Şimşek, H., & Yıldırım, A. (2016). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma. Seçkin Yayınları.
- Thomas, D. L., & Cornwall, M. (1990). Religion and Family in the 1980s: Discovery and Development. Journal of Marriage and the Family, 52(4), 983-992.
- Usluer, S. (1989). The Reliability and Validity of the Turkish Family Environment Questionnaire. Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Fakültesi.

Hayat Boyu Öğrenme Bağlamında Aile Bilincini Oluşturmada Maneviyatın Önemi¹

The Importance Of Spirituality In Creating Family Awareness In The Context Of Lifelong Learning

Prof. Dr. Mustafa Naci KULA

Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

nkula@yahoo.com

Orcid: 0000-0003-1763-9620

Özet

Öğrenme ve sosyal bir varlık olarak Aile insan yaşamında iki önemli olgudur. İnsanı diğer varlıklardan ayırıcı özelliğinin başında bilgi ile olan ilişkisidir. İnsanın kendisini ve çevresindekileri tanıma , anlama ve anlamlandırması sonucu oluşan bilgi öncelikle aile ortamında kazanılır. Bu itibarla aile bireyin ilk “okul”u olarak onu ayırıcı kılan öğrenmelerinin yuvasıdır İnsan hayatı boyunca bugün gittikçe önem kazanan hayat boyu öğrenmenin temel bakış açısını şekillendiren “beşikten mezara kadar öğrenmenin, ilmin devamı hayatın her aşamasında devam ederken ailede kazanılan bilgiler üzerine inşa olan bir eylem olarak dikkat çeker. Ailede öğrenilen şeylerin anlamlı oluşu hayat boyu öğrenme sürecinde pekişmesi, gelişmesine imkan sağlarken diğer yandan hayat boyu öğrenmeyi belirleyen küreselleşme ise ailedeki kazanılan bilgilerin dağılmasına, çözülmesine , çatışmasına neden olabilecek bir süreci de beraberinde getirebilmektedir. Küreselleşmenin omurgasını oluşturan teknolojik iletişim gücü haberleşme başta olmak üzere her türlü iletişimi ko-

¹ Bu çalışma 10-12 Mayıs 2024 tarihinde Uluslararası Aile Sempozyumu II: Küresel Tehditler Karşısında Aile Sempozyumu’nda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

laylaştırıp hızlandırdığı için dünyayı adeta küçük bir köye dönüştürmektedir. Hızlı bilgi akışı ve anında bir çok bilgiye ulaşma bir bakıma kolaylık sağlarken diğer yandan da bilginin kaynağı ve güvenilirliği ile birlikte gereksiz, zararlı bilgi ile de karşılaşma nedeniyle tehdit oluşturmaktadır. Bu tehdiye maruz kalan aileler ne yapacaklarını bilemez halle gelebilmektedir. İnsanın varlık yapısında onu değerli, farklı kılan maneviyat ise her ne kadar bugün dinden ayrı görülse de temelini dinden alan bir güçtür. Maneviyat konusunun ilk zamanlarında dinle olan ilişkisi vurgulanan bir nokta olmakla birlikte küreselleşmenin bir etkisinin burada da yansımından bahsetmek mümkündür. Zira küreselleşmenin varlığı ile yerellik ve evrensellik çizgisi arasında bazı değerlerin korunamadığı ya da hızla değerini kaybettiği gözlenmektedir. Maneviyat ve din ilişkisinin ayrılmasında başka faktörler de etkili olmakla birlikte bugün başta Avrupa birliğinin ve OECD ülkelerinin politikası halin eğelen ve ülkemizde de Milli eğitim Bakanlığı bünyesinde yer alan genel müdürlükle önem kazanan hayat boyu öğrenmenin insan için ne kadar anlamlı bir özellik olduğu ortada olan bu sürecin maalesef küreselleşmeyle ilişkisi onu maneviyattan bağımsız bir öğrenme biçimine sokmuştur.

Sonuç

Bugün hayat boyu öğrenme ile ilgili alan yazına bakıldığında maneviyat ve din konu başlığı olarak bile yoktur. İnsan için öğrenmenin belirgin bir özellik oluşu onun maneviyat ve dinle de ilişkisini ortaya koyacaktır. Çünkü başta insanın bedensel özelliği yanındaki ruhsal yönü maneviyatı ve dini ilişkisel bir boyuta ulaştırmaktadır. Bu nedenle bugün etkili olan hayat boyu öğrenme sürecinde dinle ilişkili maneviyat aile bilincinin oluşması açısından da önem taşımaktadır. Toplumların temelini oluşturan aile sadece anne baba ve çocuklardan müteşekkil bir topluluk değil aynı zamanda insani özelliklerin kazanıldığı bir öğrenme merkezidir. Bu yönüyle aile bilincinin oluşmasında maneviyat hem öğrenme sürecinde hem de küreselleşmenin tehditlerinden korunmada dikkate alınması gereken husus olarak değerlendirilebilir. Dinle ilişkili olan maneviyatın yansımaları olarak aile bilinci oluşturmada ve dışardan gelecek tehditlerden korunmasında Allah inancı başta olmak üzere iman temelli güven, şefkat, merhamet ve rıza gibi manevi değerlerin ve insani özelliklerimizin gelişmesine imkan sağlayan sevgi, saygı, sorumluluk, paylaşma gibi insani yönlerimizi ortaya koyacak davranışların gerçekleşmesi son derece önem taşımaktadır. Bu tebliğimizde bugün gittikçe öne çıkan

hayat boyu öğrenme sürecinde yer alması gereken maneviyatın hayat boyu öğrenmeyi şekillendiren küreselleşmenin olumlu yanları yanında tehdit oluşturan yönlerine karşı manevi temelli aile bilincini oluşturma'nın gerekliliği üzerinde ilgili kaynaklar ışığında durmak istiyoruz.

Anahtar Kelimeler: Hayat Boyu Öğrenme, Aile, Maneviyat, Değer

Abstract

Learning and Family as a social entity are two important phenomena in human life. What distinguishes humans from other beings is their relationship with knowledge. The knowledge that arises as a result of knowing, understanding and making sense of oneself and the people around them is primarily gained in the family environment. In this respect, the family is the home of learning, which makes it distinctive as the first “ school” of the individual. It is an action built on the knowledge gained in the family, while the continuation of learning and knowledge from cradle to grave, which shapes the basic perspective of lifelong learning, which is gaining more and more importance throughout human life today, continues at every stage of life. draws attention as. While the meaningfulness of the things learned in the family allows them to be consolidated and developed in the lifelong learning process, on the other hand, globalization, which determines lifelong learning, can bring about a process that may cause the knowledge gained in the family to disperse, dissolve and conflict. The technological power of communication, which forms the backbone of globalization, turns the world into a small village as it facilitates and accelerates all kinds of communication, especially communication. While fast information flow and access to a lot of information instantly provide convenience, on the other hand, they pose a threat to the source and reliability of the information as well as encountering unnecessary and harmful information. Families who are exposed to this threat may not know what to do. Spirituality, which makes people valuable and different in their existence, is a power that takes its basis from religion, even though it is seen as separate from religion today. Although the relationship between spirituality and religion was an emphasized point in the early days, it is possible to mention that an effect of globalization is reflected here as well. Because it is observed that some values cannot be preserved or lose their value rapidly between the existence of globalization and the lines

of locality and universality. Although other factors are also effective in the separation of the relationship between spirituality and religion, unfortunately this process, which has become the policy of the European Union and OECD countries today and has gained importance in our country with the general directorate within the Ministry of National Education, is clearly a meaningful feature for humans. His relationship with globalization has led him to a way of learning independent of spirituality.

Extended Summary

Based on the “Century of Turkey 2024 Maarif Model,” this study delves into the integration and representation of family values and related ideals within Turkey’s educational curriculum, particularly focusing on values like family unity, solidarity, communication, and responsibility. The research aims to highlight both the current role and potential impact of family-centered values on student development, analyzing how these are reflected across subjects. The findings indicate that family values positively contribute to students’ academic and social growth yet are notably underrepresented in certain subject areas, especially in STEM courses. This underrepresentation may imply that family integrity and related values hold a lower priority in these fields compared to others. The “Virtue-Value-Action Model” underpins the Maarif Model’s approach to family-related values, structuring the curriculum around key virtues like respect, responsibility, and justice, which serve as cornerstone values for broader family-oriented principles such as unity, love, friendship, and patriotism. This model emphasizes not only the nurturing of individual students within the family context but also the role that these values play in strengthening students’ sense of social responsibility. The overarching goal is to cultivate individuals who can understand and fulfill their roles within family and community settings, fostering a harmonious society. This framework aims to transition students from learning values to embodying virtuous individuals who contribute positively to a peaceful family life, a cohesive society, and a sustainable environment.

The curriculum analysis further reveals that social studies and life skills courses place a greater emphasis on family values than STEM subjects. Social studies, for instance, incorporate themes on family structure, social roles, and the historical and moral significance of family within Turkish society. Life skills courses build on this by encouraging students to apply these va-

lues practically through real-life scenarios, enhancing their understanding of family responsibilities and communication. However, in subjects such as mathematics and science, family values are seldom incorporated, suggesting an opportunity to integrate these themes into diverse learning contexts. This lack of representation in STEM areas underscores the need for a more comprehensive approach, ensuring that family values are woven into all subject matter to help students relate these principles to a broad range of experiences. To offer a balanced perspective, the study also assesses the new curriculum additions, notably the “Family in Turkish Social Life” course introduced in 2023 for high school students. This elective course is designed to familiarize students with the evolving role of family as a core social institution, emphasizing its socio-political, socio-economic, and socio-cultural dimensions within Turkish society. Through four key units—family as a social institution, the historical progression of the Turkish family structure, the transformation of family roles, and contemporary challenges facing the family—students gain a comprehensive understanding of family dynamics, the transmission of cultural values across generations, and the family’s role in shaping social behavior. This course not only reinforces the importance of family but also equips students with the skills needed to navigate family relationships and challenges within a modern context. Additionally, the study shows that family integrity, one of the model’s twenty key values, appears in a limited number of curriculum areas, particularly when compared to other values. Despite the presence of family values in early education courses, such as preschool and elementary grades, the frequency diminishes at the high school level, where family-related themes appear less frequently in more specialized subjects. Analysis of the Maarif Model’s curriculum indicates that out of the total occurrences of all twenty values, family integrity constitutes just over 1% of the focus, suggesting a gap that could be addressed by increasing its presence across all educational levels. Research also highlights the impact of family-related themes on student well-being and academic outcomes. Studies underscore the role of family involvement in fostering higher academic performance, reinforcing the need for curriculum updates that reflect family values in meaningful ways. The Maarif Model’s educational philosophy posits that nurturing respect and responsibility within family and social contexts is essential for preparing students to thrive in broader societal roles. The study concludes by recommending a series of curriculum updates aimed

at more consistently integrating family values, particularly in subjects that currently underrepresent them. These revisions could involve STEM courses incorporating family-oriented examples in problem-solving exercises to promote logical thinking alongside social awareness. Furthermore, literature and social science subjects could expand discussions around family values, empowering students to understand their family roles and apply these values in real-life situations.

Conclusion

Today, when we look at the literature on lifelong learning, spirituality and religion do not even exist as a topic. The fact that learning is a distinct feature for humans will also reveal its relationship with spirituality and religion. Because, first of all, the spiritual aspect of man, as well as his physical characteristics, brings spirituality and religion to a relational dimension. For this reason, in the lifelong learning process that is effective today, spirituality related to religion is also important for the formation of family awareness. The family, which forms the basis of societies, is not only a community consisting of parents and children, but also a learning center where human characteristics are acquired. In this respect, spirituality can be considered as an issue that should be taken into consideration in the formation of family awareness both in the learning process and in protection from the threats of globalization. As a reflection of the spirituality associated with religion, spiritual values such as belief in God, faith-based trust, compassion, mercy and consent are used in creating family awareness and protection from external threats, and behaviors that reveal our human aspects such as love, respect, responsibility and sharing, which allow the development of our human characteristics. realization is extremely important. In this paper, we would like to focus on the necessity of creating spiritual-based family awareness against the positive aspects of globalization that shapes lifelong learning, as well as its threatening aspects, in the light of relevant sources, which should be included in the lifelong learning process, which is becoming more and more prominent today.

Keywords: Lifelong Learning, Family, Spirituality, Value

Giriş

Sosyal bir varlık olarak insanın hayatında başta aile olmak üzere içinde bulunduğu ortama uyum sağlamasında öğrenmelerinin önemli bir yeri vardır. Toplumsal hayatında sosyal kurallar yanında kazandığı rollerle ilgili görev ve sorumluluklarına ilişkin öğrenmesi gereken birtakım hususlar bulunmaktadır. Toplumun en küçük sosyal birimini oluşturan ailede dünyada gelen birey, konuşma, iletişim kurma becerisi gibi insani özelliklerini kazanma yanında sosyalleşmesine yönelik bazı kuralları, aile ortamındaki toplumdaki rollerine ilişkin görev ve sorumlulukları da öğrenme imkanı bulmaktadır. Aile, insan için büyümesi ve gelişmesinde önemli bir yer tutmakla birlikte öğrenmelerinin ilk yeri olarak bir eğitim merkezi konumunu taşımaktadır. Birey aile ortamında hayatını sürdürmedeki beslenme, bakım, barınma gibi ihtiyaçlarının karşılanması ile büyüüp gelişirken diğer yandan da sosyal kuralları ve anne, baba, çocuk, genç olarak toplumsal rollere ilişkin görev ve sorumluluklarının da ilk eğitiminin alındığı yer olma özelliğine sahiptir. İnsanın hayata adımını attığı yer olan aile, aynı zamanda bireyin hayatı boyunca onu eğiten, koruyan, seven, katkı sağlayan, gelişmesinde etkili olan ve her toplumda var olan evrensel bir kurumdur. İnsan hayatında çok önemli bir yeri olan aile kurumunun sağlıklı yapısını koruma ve devam ettirmesinde bireyler ve devletler nezdinde yapılması gerekenler de önem taşımaktadır. İnsanın insani özelliklerini kazanmada, sosyal bir varlık oluşumunda ve toplumsal yapının gelişmesinde önemli bir yeri olan ailenin sağlıklı bir aile yapısına doğru dönüşmesi ya da aile kurumunun ciddi anlamda zarar görmesi hem bireylerin beden ve ruh sağlığı hem de toplumsal bütünleşme, birlik açısından ciddi tehlike ve tehditler oluşturabilecektir. Bu açıdan sağlıklı bir aile yapısının oluşturulup korunması ve toplumsal bütünleşmeye katkısı noktasında ailenin mevcut varlığının sağlıklı bir şekilde sürdürebilir olmasında bireysel açıdan aile birliğini bozacak tutum ve davranışlardan kaçınmak devletin ailenin korunması ve sağlıklı aile yapısının oluşup gelişmesi noktasında hukuki zeminleri oluşturması son derece önemlidir.

18 ve 19 yüzyılın başrolünü oluşturan daha sonra kendi içinde yaşanan süreçler içerisinde 4. Sanayi devrimi ve süper bilgisayarların varlığı ile (Koca, 2020:4548) sanayi devriminden bilgi çağına geçtiğimiz 21. Yüzyılın en belirgin özelliği, Koç Holding Eğitim ve Geliştirme Merkezi (KOGEM)'in direktör yardımcısı Victor Sidi'ye göre “değişim” olmakla birlikte “21.yüzyıldaki değişimin

özellikleri tahmin edilebilirliği azalmakta, öngörülmezliği artırmaktadır. Bu nedenle, insanın değişimleri önceden tahmin edebilmek, oluşturabilmek ve onları kabullenmeyi öğrenebilmek için bilgi, beceri, tutum ve davranışlarını geliştirmesi gerekecektir.” (Didi, Mayıs 1997; <https://hrdergi.com/21-yuzyila-girerken-degisim-ve-bilgi-cagi>) tespitiyle içinde bulunduğumuz dönemin önemli bir yönüne işaret etmektedir. Dijital teknolojinin gelişmesi, internet ve bilgisayar kullanımının yaygınlaşması ile meydana gelen değişim bilgiye hızlı bir şekilde ulaşma imkanı sağlarken bilginin kaynağı ve doğruluğu konusunda da bazı sorunları beraberinde getirmiştir. Aynı zamanda teknolojinin hızlı gelişmesi sonucu insanlar ve toplumlar arasında haberleşme ve iletişim açısından artan ilişki birbirine daha bağlı bir yapının oluşmasına bir başka ifadeyle küreselleşmenin etkisinin hissedilmesine de neden olmuştur. Dünyanın herhangi bir yerinde yaşanan olumlu ya da olumsuz bir durum olayın meydana geldiği toplumdan çok uzaklardaki ülkeleri ve insanları ekonomik, siyasi ve sosyo- kültürel açıdan hızlı ve kolay bir şekilde etkiler hale gelmiştir (Güçlü, 2019: 113). Bu durum aynı zamanda toplumların eğitim anlayışını da değiştirmiş ve hayat boyu öğrenme-eğitim bakışını oluşturarak bireylerin örgün eğitim dışında da kendilerini geliştirmeleri, çok yönlü olmaları değişen şartlara uyum sağlayıcı donanımına sahip olmalarına imkan sağlayan hayat boyu öğrenmeyi gerekli kılar hale gelmiştir (Keskinlikç Kara, 2019: 103).

Küreselleşmenin doğal sonucu, yeni zenginlikleri oluşurken diğer taraftan da toplumların birbirlerine daha bağımlı hale gelmesine neden olmuştur. Bilgi teknolojilerinde meydana gelen değişim ve sermaye hareketliliğinin artması bir taraftan dünyadaki yoksulluğu ve eşitsizliği azaltmakta eğitimde yeni teknolojilerin kullanılma imkanını artırmakta iken diğer taraftan fakirleri ve dezavantajlı grupları dışlayan bilgide bir pazar yeri oluşturma tehlikesi taşımaktadır (Yıldızlı, 2019: 115-116). Küreselleşmenin olumsuz etkilerinden aile de etkilenmiş olup bunların içerisinde daha iyi yaşam koşullarına ulaşmak için kırsal kesimden kente göç ederek geniş aileden çekirdek aileye geçiş, bireyselleşme ve daha sonra bireyciliğin öne çıktığı yapılanma, teknolojik gelişmenin doğal sonucu kullanımının yaygınlaşmasına bağlı başta televizyonun 1990 yıllardan sonra çok kanallı yayınları ile aile yapısında oluşturduğu etkiler, 2000 yıllarda da internetin ve bilgisayarın kullanımının yaygınlaşması ile başta çocuk ve gençler olmak üzere aile yapısındaki etkileri sayılabilir. Çağımızın önemli bir olgusu olan küreselleşmenin aile üzerinde öne çıkan bu etkileri göz önüne alınarak çalışma konumuzu, küreselleşmenin bir diğer

sonucu olarak gittikçe önem kazanan hayat boyu öğrenme bağlamında aile bilincini kazandırmadaki maneviyatın önemi oluşturmaktadır. Zira içinde bulunduğumuz çağın önemli bir özelliğini oluşturan küreselleşme olgusu hızla gelişen teknoloji sayesinde haberleşme iletişim imkanları ile küçük bir köye dönüşen dünyamızda ekonomik etkileşimlerin yoğunlaşması ile de toplumun en küçük sosyal birimi olan aile üzerinde de etkilerini göstermiş olup aile algısında ciddi değişimlerin yaşanmasına da zemin hazırlamıştır. Aileyi bir arada tutan sevgi, saygı, sorumluluk gibi bazı değerlerin önemini yitirmeye başlaması, teknolojinin imkanlarıyla oluşan farklı kültürlerle hızlı bir etkileşimde olmanın sonucu kendi kültürel unsurlarımızla çatışma ya da kültürel entegrasyonda zorlanma gibi nedenlerle de aile içi ilişkilerde ciddi bazı sorunların yaşanması, sağlıklı bir aile yapısının oluşmasında manevi değerlerin önemini ortaya koymaktadır.

Günümüzde gittikçe önem kazanan hayat boyu öğrenmeyi gerekli kılan nedenler arasında yer alan küreselleşmenin hem hayat boyu öğrenme açısından hem de toplumun küçük birimi olan aile üzerindeki etkisi noktasında yapılması gerekenlerle ilgili hususları ele alırken önce toplumun önemli birimi olan ve öğrenmenin temelini oluşturan aile ile ilgili genel ve küreselleşmenin aile ve hayat boyu öğrenme ile ilgisi hakkında kısa bilgileri vererek hayat boyu öğrenme bağlamında aile bilinci oluşturmada manevi değerlerin önemi üzerinde durmak istiyoruz.

İnsan Hayatında Aile ve Önemi

Aile, bireyin hayata gözlerini açtığı ve sosyal bir varlık oluşuna imkan sağlayan toplumun küçük sosyal birimi olarak insanlık tarihindeki yerini almıştır. Ailenin belirgin fonksiyonları aile içi iletişim, oluşan sorunları çözme becerisi, rol becerisi kazandırma, sağlıklı duygusal tepki verme becerisi, davranış kontrolü kazandırma ve aile içi bireylerin gereken ilgiyi gösterme becerisi şeklinde sıralanabilir (Gültekin 2022: 91-97). Ailede gerçekleşen bu belirgin fonksiyonlar ana hatlarıyla ele alındığında şu hususları belirtmek mümkündür. İnsani ilişkileri oluşturan ve geliştiren iletişim becerisi aile içi ilişkilerde de önem taşıyan husustur. Bu yönüyle sağlıklı bir aile modeli oluştururken aile içindeki bireylerin sözlü iletişimlerinde hoşlanılmayan durumlara açık bir dille ifade edilir. Sıkıntısı olan bir bireyin durumunu anlama ve yardımcı olmada açık ve aktif bir iletişim dili kullanılır Aynı zamanda aile bireyleri birbirlerine ihtiyaç ve fikirlerini rahat bir şekilde dile getirebilirler

(Gültekin, 2020: 92). Ailenin maddi ve manevi davranış kalıplarını oluşturan roller konusunda da aile içi ve aile dışı ilişkilerde ne yapılması gerektiği, rollerin dağılımı belirgin, net olduğunda sağlıklı aile yapısı oluşturulmuş olur (Tosun, 2021: 27; Gültekin, 2022: 93-94). Aile içinde bireylerin birbirlerine karşı her türlü olay ya da durum karşısında makul duygusal tepki verebilme becerileri onların sağlıklı aile yapısına sahip olduğunu gösterir. Bu durumda olan aile bireyleri herhangi bir olayda birbirlerine olumlu ya da olumsuz duygularını rahatlıkla ifade edebilir ve paylaşımlarda bulunabilirler. Aynı zamanda aile bireylerinden birisi duygusal olarak zor durumda ise diğerleri ona duygusal açıdan destek verebilir. Duygusal açıdan en sağlıklı tepki aile bireylerinin birbirlerine şiddeti ve derecesi noktasında gerekli ve tutarlı duygusal bildirimde. Bulunmalarıdır (Gültekin, 2022:94-95). Sağlıklı duygusal tepki aile üyelerinin davranışları açısından da belli standartlara göre davranma, disiplin sağlama, sorun olduğunda onu çözebilme becerisi gösterme, esnek, makul davranışlar ortaya koyma, belli bir stilde davranacaklarını bilebilme özelliğini de beraberinde getirir. Birbirlerine karşı gereken ilgiyi göstererek sevgi saygı çerçevesinde davranma becerisini gösterirler. Birbirlerine yardımcı olma, sorunları elbirliğiyle çözme gayreti içerisinde sağlıklı bir aile yapısını oluşturmaya çalışırlar(Gültekin, 96-97).

Aile tipleri açısından konuya yaklaşıldığında da öncelikle geniş ve çekirdek aileden bahsedilebilir. Geniş aile; içinde büyük anne ve babaların, dede ve torunların birlikte yaşadığı birkaç kuşağın bir arada çoğu kez aynı çatı altında yaşadığı, evlenen erkek çocukların eşlerini bu ortama getirdikleri aile tipidir. Bu aile tipine daha çok tarım ekonomisine dayalı toplumlarda rastlanmakla birlikte (Dönmezer, 1982: 222; Gültekin, 2020: 90) ülkemizde de sanayileşmenin öncesinde kırsal kesimde yaygın bir aile tipi olarak dikkati çekmiştir.

Çekirdek aile ise, sadece anne baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşan aile tipi olup özellikle şehirleşmiş sanayi toplumlarında rastlanmaktadır (Dönmezer, 1982: 222; Gültekin, 2020: 90).

Aile tipleri başka bir sınıflama olarak ata erkil ve ana erkil diye de anılmaktadır. Ata erkil aile tipinde otorite erkek yani baba öne çıkmakta her bütün otorite olup şey babanın kişiliği etrafında şekillenmektedir. Bu tip ailede mutlak ve tekelci yetki babaya ait olup çağdaş toplumlara giden nedenler ve gelişmeler arasında bu tip aile yapısının da önemli bir rolünden bahsedilebilir. Ana erkil aile tipinde anne ya da kadında toplanmakta olup

hısımlık ana kanalına göre belirmekte çoğunlukla koca karının aile evinde oturmakta aile içindeki otoriteyi karının hısımlarından bir erkek kullanmaktadır (Dönmezer, 1982: 222).

Aile tipleri içerisinde son yıllarda dikkat çeken ve özellikle pandemi döneminin de etkisiyle oluşan boşanmaların artışına bağlı meydana gelen parçalanmış aile tipinden de bahsedilebilir. Çekirdek ailelerde boşanma ya da eşlerin ayrı yaşaması sonucu parçalanmış bir aile tipi oluşmaktadır (Gültekin 2020: 90-91).

Aile tiplerinde ailelerin sağlıklı ya da sağlıksız oluşu açısından bir kategoriye tabi tutulması mümkündür. Sağlıklı aile ve sağlıksız ailenin özellikleri zamanla ve kültürel ortamlara göre değişkenlik gösterse de sağlıklı aile için işlevsel yönü ve aile bireylerinin ilişkileri göz önüne alınarak şu özelliklerinden bahsedilebilir. “Sağlıklı aileler, genelde fonksiyonlarını/işlevlerini çok iyi yerine getirirler. Aile üyeleri psikolojik olarak sağlıklıdır. Aile üyeleri birbirleri ile iletişimden memnundur. Aile üyeleri birbirlerine karşı dürüst, içten, güvenilir ve sevgi ile yaklaşır. Aile üyeleri birbirinin mutluluğu, sağlığı için sorumluluk alır. Birlikte olmaktan, ortak boş zaman etkinliklerinden zevk alırlar. Ailede kurallar, roller, sorumluluklar bütün aile üyelerinin kabul edeceği tarzda belirlenir. Ailenin hiyerarşisi vardır ama bu katı otorite anlamında değildir. Yetişkinler ‘olgun’ bir kişiliğe sahiptir. Aile gelişimsel ve ani değişimlere çabuk ve kolay uyum sağlar. Sistem içinde çok az problem, çatışma vardır. Roller açık, belirgin ve birbirini tamamlar. Aile üyeleri cinsel kimliklerini kabul eder. Eşler arasında olumlu ilişki vardır. Çocukların yetiştirilmesi için ortam oluşturulur.” Sağlıksız ile ise sağlıklı ailenin özelliklerinin zıddını bünyesinde taşıyan aileler olarak nitelendirilebilir. (Nazlı, Sağlıklı ve sağlıksız aile yapısı sunum: https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/193572/mod_resource/content/o/Sunu-3.1%20Sa%C4%9Fl%C4%B1kl%C4%B1%20Aile.pdf; Erişim tarihi, 24.04.2024)

Bireylerin sosyalleşmesi ve sosyal uyumunda önemli bir yeri olan ailenin en önemli yönü kişinin sosyal kuralları öğrenmesine ve aile yaşamındaki rolünü sağlıklı bir şekilde gerçekleştirmesine imkan sağlamasıdır. Hayata uyum sağlayıcı öğrenmelerin temelini atıldığı aile, bir yönüyle birey için ilk eğitim merkezi olarak değerlendirilebilir. Hayat boyu öğrenmelerinin temelini atıldığı kişinin ömrü boyunca öğrenmelerine katkı sağlayacak olan ailenin yapısı ve işlevsel yönleri açısından sağlıklı bir yapıya kavuşmasında

hayat boyu öğrenme sürecinde aileyi etkileyecek olan hayat boyu öğrenmenin nedenlerinden biri olan küreselleşmenin rolüne değinerek aile hayat boyu öğrenme ve küreselleşme ilişkisinin aile üzerinde nasıl bir yansıması olduğunu görme imkanı olabilir.

Hayat Boyu öğrenme, Küreselleşme ve Aile Arasındaki İlişkiler

İnsanı anlamlı bir varlık haline getiren özellikleri arasında bilgi sahibi bir varlık oluşu ile birlikte bu bilginin ilk kazanımının olduğu ailenin varlığıdır. Aile insanın hayatında sadece dünyaya gelme, temel ihtiyaçlarının karşılandığı yer olmanın çok daha ötesinde ilk öğrenmelerinin gerçekleştiği ve bilgi sahibi olduğu sosyal bir ortam oluşudur. İnsanı yeme, içme ve üreme özellikleri ile benzer yönleri olan hayvanlardan ayıran husus, insani yetilerini geliştirecek ve hayatla bağını sağlayacak ilk, temel bilgilerin kazanılmasında ailenin başat rolünün olmasıdır.

Aile birey için öğrenmenin temelini oluşturmakla birlikte hayat boyu öğrenme açısından da ayrı bir değeri bulunmaktadır. Çünkü aile sahip olduğu değerleri nesilden nesile aktararak hayat boyu öğrenmenin gerçekleşmesini sağladığı gibi ailede hayatın her aşamasında öğrenme söz konusu olmaktadır. Sosyal, ekonomik, eğitim, siyasi, dini gibi hayatın değişik durumları karşısında ailede öğrenme gerçekleştiğinden hayat boyu öğrenme aile için de süregelen bir öğrenme çeşitti olarak gerçekleşmektedir (Ökten, 2029: 29-30). Aile ile başlayan örgün eğitimle devam eden sonrasında da bireyin yaşam kalitesini artırıcı şekilde hayatları boyunca kişisel, sosyal ve mesleki gelişimleri sağlama süreci olan hayat boyu öğrenmeyi gerekli kılan nedenler arasında (Yıldızlı, 2019: 110) teknolojinin gelişmesine birbirlerinden daha fazla haberdar olan ve etkileşimin artması ile daha küçük bir dünyada yaşam sürecine girilen küreselleşme dikkat çekmektedir. Ayrıca küreselleşme sonucunda ülkelerin ekonomik açıdan etkileşim içinde olmaları, teknoloji ve sanayinin global ölçekte pazarlanırken kendi kültürel ürünlerini ve kodlarını da yaygınlaştırmaları bunların da etkisiyle bilgi toplumu ve öğrenen toplum anlayışı da göze çarpmaktadır (Yıldızlı, 2019: 113-116). Hayat boyu öğrenme ile etkileşim açısından dikkat çeken küreselleşme, yerel olmanın karşısı olarak başlangıçta ekonomik bir olgu olarak orta çıkmış olsa da uluslararası ticaretin yaygınlaşması, emek sermaye hareketlerinin artması, ülkeler arasındaki ideolojik kutuplaşmaların sona ermesi, teknolojideki hızlı değişim sonucunda ülkelerin ekonomik, siyasal ve sosyo- kültürel açıdan birbirleri-

ne yakınlaşmaları olarak belirginleşmektedir. Dolayısıyla küreselleşmenin ekonomik, siyasal ve sosyo- kültürel açılarından bahsedilebilir. (Doğan, 2018:312) Küreselleşmenin bu boyutlarından ekonomik ve sosyo-kültürel küreselleşme aile üzerinde daha fazla etkileri görülebilecek yönleridir. Ekonomik açıdan tüketimin artması yabancı marka ürünlerin tercihi, küresel rekabetin doğal sonucu olarak düşük işgücü maliyetinin etkisini hissetme, (Korkmaz, Osmanoglu, 2019: 957) sosyo-kültürel açıdan ise batılı değerlerin etkisi ile bireyciliğin öne çıkması, geleneksel aile değerlerinden kopma ve batılı aile değerlerinden etkilenme, moda kültürünün önemsenmesi (Elitaş Türker, 2016:575) gibi hususlar dikkat çekmektedir.

Küreselleşme karşısında bazı sorunlarla karşılaşan ailenin kendi varlığını koruması noktasında alınacak tedbirler arasında önemli bir yeri olan manevi değerler üzerinde durulması gereken bir konudur. Zira maneviyat bireyin hayatına anlam verme, yaşadıklarının anlam ve amacını belirleme, aşkın bir varlığa inançla yaşama gücünü hissetmede önemli bir role sahiptir. Bu nedenle insanın bedensel ve ruhsal sağlık durumundan sosyal uyumuna varıncaya kadar bir çok noktada maneviyatın etkisi ve katkısından bahsetmek mümkündür (Kula, 2023:5).

Hayat Boyu Öğrenme Bağlamında Sağlıklı Aile Oluşturmada Manevi Değerlerin Rolü

Ailenin insan hayatındaki öğrenmenin ilk adımını oluşturan özelliği ve hayat boyu öğrenme açısından kültürel değerleri aşılması ve sosyal uyuma katkısı gibi hususları göz önüne alındığında olumlu katkıları yanında hayat boyu öğrenmeyi oluşturan nedenler arasındaki küreselleşmenin aileyi tehdit edici yönleri de dikkat çekici bir durumdur. Ailenin bireyin hayatına katacağı olumlu yönlerin sürdürülebilirliği ve sağlıklı aile ve sağlıklı toplum ilişkisi açısından da küreselleşmenin tehdit edici yönlerine karşı manevi değerlerin önleyici yönü göz önüne alınmalıdır. Zira toplumların temelini oluşturan aile sadece anne baba ve çocuklardan müteşekkil bir topluluk olmayıp aynı zamanda insani özelliklerin kazanıldığı bir öğrenme merkezi özelliğini taşıdığından insani özellikleri besleyici ve ortaya koyucu önemli dinamiklerden birisi de manevi değerlerdir. Değerler eğitiminin okulla birlikte ailedeki yeri tartışılmaz bir şekilde önem kazanan bir husustur. Bireyin kişiliğinin temellerinin atıldığı ilk altı yılda ve çocuğun kişilik gelişiminde ilk model aldığı anne babanın rolü göz önüne alındığında ailede değerler eğitiminin

rolü ortaya çıkmaktadır (Yorulmaz, 2018:11). Ailedeki değerler eğitiminin aile yapısını güçlendirici ve bireyin karakter eğitimindeki rolü noktasında manevi değerler de burada ayrı bir önem taşır. Zira değerler tasnifinde yer alan bir tasnif değerlerin maddi ve manevi değerler şeklinde ayrılmasıdır. Maddi değerler içerisinde kullanılan araç gereçler, elbiseler, mekanlar vb. yer alırken manevi değerler olarak inanç ve kutsala ilişkin dini değerler, milli değerler ve insanlık sevgisi gibi değerler yer alır. İnsanların duyguları aracılığıyla karşılık bulan manevi değerler, sevgi, saygı, merhamet, cömertlik, sorumluluk gibi değerler olarak ifade edilebilir. Nesilden nesle aktarılan manevi değerler; fiziksel maddi vb. unsurlara feda edilen ve tercih etmek, nefret etmek, sevmek gibi fillerle kavranan (Korlaelçi, 2005: 94) sevmek, sevilme, ait olma, kendini gerçekleştirme gibi bireyin ruhsal ihtiyaçlarını karşılayan en belirgin ihtiyaçlardan olup aile içinde ve örgün, yaygın eğitim kurumlarında da verilmektedir (Yeniyol, 2021, 150). Ailede temellenen örgün ve yaygın eğitimde de verilen çoğu aman dinden de beslenen manevi değerler içinde yer alan aile bilinci oluşturmada ve dışardan gelecek tehditlerden korunmasında Allah inancı başta olmak üzere iman temelli güven, şefkat, merhamet ve rıza gibi değerlerin ve insani özelliklerimizin gelişmesine imkan sağlayan sevgi, saygı, sorumluluk, paylaşma gibi insani yönlerimizi ortaya koyacak davranışların gerçekleşmesi son derece önem taşımaktadır. Bu itibarla sağlıklı aile bilinci oluşturmada ve küresel tehditlere karşı ailenin korunmasında etkili olabilecek belirtilen manevi değerler ve insani yönlerimizi geliştirecek temel değerlerin öneminden bahsetmek gerekir.

Sağlıklı ve Bilinçli Aile Oluşturmada Belli Başlı Manevi ve Temel Değerler

Sağlıklı ve bilinçli aile oluşturmada en başta dikkat çeken manevi ve insani temel değer sevgidir. Sevgi değeri insanları birbirine yaklaştıran ve kaynaştıran, içsel olarak bağlayan doğal, ruhsal eğilim olup bireyin bütünlüğünü bireyselliğini yitirmeden diğer insanlar ve varlıklarla birleşmeyi sağlayan (Hökelekli, 2011: 83) başat bir değerdir. Sevgi, sevilen şeye değer ve önem katar. Bir insan bir başkasına sevgi ile yaklaşırsa ona değer verir ve onu önemser (Hökelekli, 2011: 85). Dolayısıyla sevgi değeri aile bireylerinin birbirlerine değer verip önemsemelerini sağlayacağından küreselleşmenin oluşturacağı bencillik ve bireycilik anlayışının da önüne set çekme imkanı oluşturabilir. Zira küreselleşme ve birey ilişkisine bakıldığında küreselleşme birey için

yeni bir düzen ve sosyal yaşam önermekte olup bireye özgürce söylem hakkı ve fırsatı sağlamaktadır. Bireylerin bu hakkı kullanmaları onların grup ve toplumsal sistemlerdeki bağılıklarını ve sadakat anlayışını zayıflatmaktadır (Doğan, 2018: 316). Böylece birey başta aile bağları zayıfladığından sadece kendini düşünen, önemseyen daha ileri düzeyde bireyci ve bencilce hareket edebilen bir kişi haline gelebilecektir. Bu noktaya gelmeme açısından manevi ve insani bir değer olan sevgi değeri son derece önem taşımaktadır. Her ne kadar maneviyat kelimesinin 1975'lere kadar Batı literatüründe büyük ölçüde din kavramıyla eş anlamlı kullanıldığı, özellikle 1980'lerde maneviyat adı altında çeşitli inanç biçimlerinin yaygınlık kazanmasıyla birlikte maneviyat, dinden ayrı bir kavram olarak görülmeye başlanmışsa da bazı araştırmacılar maneviyatı dinden daha geniş bir kavram olarak kabul ederken bazıları ise dini çatı kavram olarak kabul etmektedirler (Kula, 2023: 26). Dolayısıyla büyük ölçüde manevi değerlerin dinden beslendiği göz önüne alındığında sevginin aile içi ilişkilerde birleştirici bütüleştirici, diğer gam yapıcı yönüyle önemini Peygamberimizin "İman etmedikçe cennete giremezsiniz birbirinize sevmedikçe de iman etmiş olamazsınız (Müslim, İmân 93). hadisi ışığında görmek mümkündür. Peygamberimiz tarafından sevgi değerinin güven duygusu ile örtüşen imanla ilişkilendirilmesi ve imanın bir göstergesi olarak müminlerin birbirlerini sevmelerinin gerekliliğinin vurgulanması bireyci ve sadece kendini düşünen insan olmaktan ne kadar uzaklaştıracağını ortaya koyması açısından manidardır.

Peygamberimizin hadisinde belirtilen iman ile sevgi arasındaki ilişki, iman temelli güven duygusunun bilinçli bir aile hayatında gerekli bir özellik olması yanında dışarıdan gelecek tehditleri önleyici bir yönünü de gösterir. Zira iman kelimesinin kökü olan E-M-N güven duymak, emin olmak anlamına gelir. Allah'ın kuluna zarar vermeyeceğinden emin olduğu gibi (Kur'an, Yunus, 10/44; Enfal, 51; Hud , 101; Kaf, 29; Tevbe, 70) müminden de başkalarının emin olunması (Buhari, İman 4) hadisi de iman ile güven arasındaki bağı en güzel şekilde anlatmaktadır. İman eden kul Allah'ın kendisine zarar vermeyeceğinden emin olmakta ve başı sıkıştığında da kendisine yardım edeceğine güvenerek dua (Kur'an, Mümin, 60) etmektedir. Aynı şekilde mümin için de herkes ona güven duymaktadır. Dolayısıyla sevgi ve iman ilişkisinin doğal sonucu olan güven duygusu da sağlıklı aile oluşumunun temeli olarak karşımıza çıkmakta ve buna bağlı aile bireyleri birbirlerine güvenerek sağlıklı ilişki oluşturmaktadırlar.

Böylece aileden başlayarak sevgi değeri, birbirine değer veren güvenen, önemseyen bir toplum bilincine de ulaşma imkanı sağlar. Bu şekilde bireyin maneviyatı, onun aşkın bir varlık ve güce inanmasını kapsamanın yanında, evrensel ve insani değerlerin gereği olarak sosyal hayatında diğer insanlarla ve çevresindeki hayvanlarla da insani değerleri dikkate alarak bir ilişki kurmasına da yardımcı olur(Kula, 2023: 5-6). Bu derece önem taşıyan sevgi basit bir duygu hoş bir ruh hali olmayıp bireyin kendinden vermesi ile başlayan ve devam eden bir davranış biçimidir. Bu yönüyle sevgi kendi varlık alanında ilgi, sorumluluk, saygıyı barındırır. Böylece sevgi ilgiyi, ilgi de iyilik etmeyi birinin iyiliğini istemeyi gerektirir (Hökelekli,2011: 84-85). Bu yönleri ile sevgi kök değerlerin başında gelir,

Sağlıklı ve bilinçli aile oluşturmada sevgi değerini besleyen önemli bir değer de merhamettir. Merhamet başkasının güçsüzlük, sıkıntı, derdine ilgi duyma ve onun yaşadığı durumu anladığını hissederek derdine ortak olma ve yardımcı olmaya çalışma halidir. Merhamet, yaratılmış olanların hiç birine zulüm ve haksızlığı reva görmeyip, içlerinde zararlı olmayan güçsüzlerin zayıf hallerini görüp onların imdat ve yardım hallerine yönelmedir. Dolayısıyla merhamet, tüm insanlar ve canlılar için dünyayı güvenli, yaşanabilir bir yer kılma duyarlılığını göstermektir (Hökelekli, 2011:69). İnsan hayatına değer verme açısından son derece etkili merhamet tüm varlığı kuşatan evrensel değer olarak kaynağını Allah'tan alır. Zira Varlığın sahibi olan Allah, yarattığı tüm varlıkların sadece var olmalarını dilememiş, onları yalnız ve çaresiz bırakmayarak devam ve kemallerini de murat etmiştir. Bundan dolayıdır ki rahmetinin her şeyi kuşattığını (A'raf, 7/156) belirtmiş ve kendisini merhamet sahibi olarak ta (Bakara, 2/64), nitelendirmiştir (Hökelekli, 2011: 75). Merhametin bu özellikleri göz önüne alındığında sağlıklı ve bilinçli aile oluşturma ve küreselleşmenin kendini düşünen insan tipinin yerine varlığa ve ailesine merhamet duyan kişi oluşması mümkün olabilir.

Küreselleşme karşısında aileyi koruyacak ve diğer değerlerin işlevselliğini de artırıcı önemli değerlerden birisi de “emanet bilinci”dir. Emanet, yaşanan ortamda emin olmak, güvende olmak insan hayatının en temel duygusudur (Kula, 2015:218-219). Bu itibarla psiko-sosyal gelişim kuramının önemli ismi olan Erikson, 0-2 yaş döneminde çocuğun kazanması gereken en temel duyguyu güven duygusu olarak belirtmiştir. (Erikson,1984: 39) İnsan hayatında önemli bir yeri olan güven duyusunun mümin olma açısından da önemi Peygamberimiz tarafından “ “Mümin elinden ve dilinden emin olunan

kimsedir” (Buhârî, İman 4, 5) buyrularak açıklanmıştır. Aile içinde bireylerin birbirinden emin oldukları, zarar vermekten kaçındıkları ve birbirlerini Allah’ın emaneti olarak görüp görev ve sorumluluklarını yerine getirmeleri gerektiği şekilde davranmaları ile sağlıklı aile modelinin oluşması kendiliğinden gerçekleşebilecektir

Sonuç

Aile, insan hayatında dünyaya gelme imkanı ve içimde bulunulduğu süreçte insani özellikler olan konuşma, iletişim kurma gibi bazı becerilerin kazanıldığı sosyalleşme, hayata hazırlanma noktasında bir çok şeyin öğrenildiği ilk “okul” olma özelliğine sahiptir. Birey aile hayatında kazandıklarını önemli ölçüde kendi aile hayatında da örnek alarak veya önemseyerek uygulamaya çalışır. Bu yönleri ile aileden başlayan bireyin hayatında da devam eden öğrenme ve öğretme süreci bugün hayat boyu öğrenme kavramını daha da dikkat çekici hale getirmiştir. İnsanı farklı ve anlamlı kılan öğrenme özelliği, aktif öğrenme süreci ile onu fizyolojik ihtiyaçlarla ortak yönleri olan hayvanlardan ayırdığı gibi hayatı boyunca da devam eden eylemi olarak karşımıza çıkar. İnsanın aileden başlayan örgün ve yaygın eğitimiyle devam eden ve hayatın her aşamasında gerçekleşen öğrenme süreci hayat boyu öğrenme olgusunun başta Avrupa birliği ve OECD ülkeleri olmak üzere dünyanın birçok ülkesinde önemsenen ve ülkemizde de Milli Eğitim Bakanlığı Bünyesinde yer alan Hayat Boyu öğrenme müdürlüğü ile etkili olan bir anlayış olduğu gözlenmektedir.

Küreselleşme ve ekonomik gelişmelerin etkisiyle önem kazanan hayat boyu öğrenme hızlı teknolojik gelişmelerin sonucunda yaşanan haberleşme, iletişim ve ulaşım imkanları ile küçük köye dönüşen dünyada eğitim noktasında da etkileşimin ve yeni modellerin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Hayat boyu öğrenmede etkili olan nedenler arasındaki küreselleşme, teknoloji imkanları ile küçülen dünyada artık ulus devlet anlayışını ve yerel kültürlerin etkisini azalttığı gibi toplumların en küçük sosyal birimi olan aile üzerinde de etkili olmuştur. Hayat boyu öğrenme bu süreçte küçülen dünyanın oluşturduğu tek tip bireylerin yetiştirdiği ve yeni iş alanlarına yönelik bireyin kendini geliştirmesi noktasında baskın bir yaklaşımı kazandırırken bireyin daha çok ekonomik açıdan yeni istihdam alanları oluşturarak ekonomik katkısını hedeflemeyi amaçlamaktadır. Bu açılardan daha fazla tüketen, bireyciliği öne çıkan ve yerel kültürel değerlerin global değerlerle çatışması gibi bazı sıkıntıları da beraberinde getiren hayat boyu öğrenme anlayışı aile hayatında da etkisini

küreselleşme etkeniyle de hissettirdiği söylenebilir. Küreselleşme sonucu hızlı değişimin yaşandığı günümüz dünyasında ailenin bu değişim karşısında karşılaştığı tehditlerden korumada ve sağlıklı, bilinçli aile oluşturmada ailedeki hayat boyu öğrenme sürecine de katkı yağıacak önemli unsurlardan birisi de manevi değerlerdir.

Maneviyat, insanın aşkın bir varlığa olan inancının yanı sıra kendisinde var olan değerler ve hayatının anlamını arama çabası ile onu farklı kılmaktadır. Maneviyat her ne kadar günümüzde dinden bağımsız olarak algılsa da dinden beslenmesi nedeniyle insanın kendisi ve çevresiyle olan ilişkisinde Allah inancı ve değerler vasıtasıyla tutarlı bilinçli davranmasına, karşılaştığı zorluklarla da başa çıkmasına yardımcı olmaktadır. Bireyin temel öğrenmelerinde ve hayata hazırlanmasında etkili olan aile hayatında teknolojik gelişmeler sonucu oluşan global dünya anlayışının olumsuz yansımaların karşı koruyucu manevi değerler arasında bireyleri birbirine bağlayan sevgi buna bağlı oluşan saygı ve sorumluluk değerleri yanında aile üyelerinin birbirlerini anlamalarına imkan sağlayan merhamet değeri önemli olan değerlerdir.

Sevgi ve merhamet değerinin işlevsel hale gelmesinde ve aile bireylerinin kendi aralarındaki ilişkileri düzenlemede etkili olacak önemli bir değer de emanet bilincidir. Çocukluktan itibaren kazanılması gereken ve uygulanmasında da başta aile içinde ve toplumda sosyal barışı sağlayıcı yönüyle de önemli olan güven duygusu emanet bilincinin özünü oluşturmaktadır. Emanet bilinci aile bireylerinin kendi aralarında zarar vermeden güvenli ortam içinde yaşamaları ile sağlıklı aile modeli oluşturacak olan bir değerdir. Dolayısıyla bu değerlerin örgün, yaygın eğitim ve hayat boyu öğrenme etkinliklerinde eğitimine verilecek önem sağlıklı, bilinçli aile oluşmasına katkı sağlayabilecektir.

Kaynakça

- Didi, V. (1997 Mayıs). 21. Yüzyıla Girerken Değişim ve Bilgi Çağı. *HR Dergi*, <https://hrdergi.com/21-yuzyila-girerken-degisim-ve-bilgi-cagi>.
- Doğan, İ. (2018). *Eğitim Sosyoloji, Kavramlar ve Sorunlar*. Ankara : Nobel .
- Dönmezer, S. (1982). *Sosyoloji*. Ankara : Savaş .
- Elitaş, T. K. (2016, Sayı 17). Küreselleşme Sürecinde Değişen Geleneksel Türk Aile Yapısının Televizyon Dizilerindeki Temsili. *Tarih Okulu Dergisi*, 543-578.
- Erikson, E. (1984). *İnsanın Sekiz Çağı*, (çev. Bedirhan Üstün-Vedat Şar). Ankara: Birey .
- Güçlü, M. (2019). Yaşam Boyu Öğrenmenin Önemi ve Temel Özellikleri. M. Güçlü içinde, *Yetişkin Eğitimi ve Hayat Boyu Öğrenme* (s. 134-145). Ankara: Pegem.
- Gültekin, Z. (2022). Bağlanma ve Aile işlevleri Açısından Anne- Baba- Çocuk İlişkileri. T. Salmış içinde, *Bağlanma ve Evlilik ve Aile psikolojisi* (s. 90-105). Ankara: Nobel.
- Hökelekli, H. (2011). *Ailede, Okulda, Toplumda Değerler Psikolojisi ve Eğitimi*. İstanbul: Timaş.
- Keskinkılıç Kara, B. (2019). Hayat Boyu Öğrenmenin Amacı, Kapsamı ve Tarihsel Gelişimi. F. Ereş içinde, *Yetişkin Eğitimi ve Hayat Boyu Öğrenme* (s. 95-107). Ankara : Pegem.
- Koca, D. (2020). Sanayi Devrimlerinin Tarihsel Arka Planı ve İşgücü Becerileri Üzerindeki Yansımaları. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, c. 16 sayı 31, 4531-4558.
- Kokmaz, M., & Osmanoğlu, C. (2019, C.8, Sayı1). Küreselleşmenin Birey ve Toplum Hayatına Etkileri ve Din eğitimi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi* , 951-967.
- Korkmaz, M. &. (2019). Küreselleşmenin Birey ve Toplum Hayatına Etkileri ve Din Eğitimi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt8, sayı1* , 951-967.
- Korlaelçi, M. (2005, sayı 41). Küreselleşme Karşısında Manevi Değerlerimiz. *Felsefe Dünyası*, 91-114.
- Kula, M. N. (2023). *Hayat Boyu Öğrenme ve Maneviyat Eğitimi* . Bursa : Emin .
- Kula, N. (2015). Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesinde Dini Değerlerin Önemi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi ilahiyat Fakültesi Dergisi, II.*, 203-226.
- Tosun, Ü. (2021). Evli Çiftlerde İletişim Modelleri ve Pozitif İlişkiler. B. Taş içinde, *POzitifEvlilik Çok Boyutlu Perspektif* (s. 27-61). Ankara: Nobel.
- Yeniyol, A. (2021, sayı, 12). Ortaöğretim Öğrencilerinin Manevi Değer Algılarının

- İncelenmesi: Yalova İli Örneği. *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 147-173.
- Yıldızlı, H. (2019). Hayat Boyu Öğrenmenin Amacı ve Kapsamı. M. Güçlü içinde, *Yetişkin Eğitimi ve Hayat Boyu Öğrenme* (s. 108-121). Ankara : Pegem.
- Yorulmaz, B. (2018). *Ailede Değerler Eğitimi* . İstanbul : Erkam.

Türkiye Yüzyılı 2024 Maarif Modelinde Aile ve İlgili Değerlerin Analizi¹

Analysis of Family and Related Values in the 2024 Maarif
Model of the Century of Turkey

Dr. Murat ÇİNİCİ

(MEB, mmurat234@hotmail.com)
0000-0001-6736-0762

Uzman Tansu ÇİNİCİ

(MEB, ttansu234@gmail.com)
0000-0003-3943-137X

Özet

Araştırma, Türkiye Yüzyılı 2024 Maarif Modeli'ne dayalı olarak aile bütünlüğü ve ilgili değerlerin eğitim müfredatındaki yerini ve etkisini incelemektedir. Aile bütünlüğü değeri ilgili olarak, aile birliğine önem vermek, aile içi dayanışma göstermek, aile içi iletişim güçlendirmek ve aile içi sorumlulukları yerine getirmek bileşenlerini de içine almaktadır. Bu değerlerin öğretim programlarında yer almasının yeterliliği konusu araştırmanın amacını ortaya koymaktadır. Araştırma, aile değerlerinin öğrencilerin akademik ve sosyal gelişimleri üzerindeki pozitif etkilerini vurgularken, bu değerlerin müfredatta yeterli oranda yer almadığını ortaya koymaktadır. Özellikle sayısal derslerde aile bütünlüğüne dair içeriklerin çok az yer alması, bu konunun diğer değerlere göre öncelikli bir yeri olmadığını göstermektedir. Öğretim programları içinde, “Türk Sosyal Hayatında Aile” dersi, öğrencilere Türk aile yapısının tarihsel ve ahlaki temellerini anlatırken, bununla beraber Türk toplumunun dinamiklerini de ele almaktadır. Bu ders, toplumsal yapımızın temel taşlarından biri olarak ailenin rolünü güçlendirmeyi ve öğrencilere aile içi ilişkilerin önemini anlatmayı amaçlamaktadır. Araştırma bulguları,

¹ Bu çalışma 10-12 Mayıs 2024 tarihinde Uluslararası Aile Sempozyumu II: Küresel Tehditler Karşısında Aile Sempozyumu'nda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

öğretim programlarının aile bütünlüğüne ait değer odaklı bir yaklaşımla zenginleştirildiğinde, öğrencilerin farkındalıklarının arttığını ve bu değerlerin günlük yaşamda uygulanabilir hale geldiğini göstermektedir. Sonuç olarak, aile değerlerinin eğitim sürecindeki rolünü artırmak için yeni çalışmalar ve müfredat güncellemelerinin gerekliliği vurgulanmaktadır.

Abstract

The study examines the role and impact of family integrity and related values in the education curriculum based on the Turkey Century 2024 Maarif Model. The value of family integrity includes the components of giving importance to family unity, showing solidarity within the family, strengthening communication within the family, and fulfilling family responsibilities. The adequacy of including these values in curricula reveals the research's purpose. The study affirms the beneficial impact of family values on students' academic and social growth, yet it highlights the inadequate inclusion of these values in the curriculum. The lack of content on family integrity, particularly in numerical courses, indicates that this subject is not given priority over other values. Within the curriculum, the course "Family in Turkish Social Life" teaches students the historical and moral foundations of the Turkish family structure while also addressing the dynamics of Turkish society. This course aims to strengthen the family's role as one of the cornerstones of our social structure and teach students the importance of family relationships. Research reveals that enriching curricula with a value-oriented approach to family integrity enhances students' awareness and makes these values applicable in daily life. Therefore, we emphasize the need for new studies and curriculum updates to enhance the significance of family values in the educational process.

Giriş

Aile, toplumların yapısında temel ve vazgeçilmez bir rol oynar. Toplumların istikrarına, mutluluğuna ve sürdürülebilirliğine katkıda bulunan temel unsur olarak kabul edilir (Okasha vd., 2012). Aile hayatta kalmamıza, sevgi, aidiyet, statü, özsaygı ve kendini gerçekleştirme gibi ortak ihtiyaçlarımızın karşılanmasında önemlidir. İnsanlığın başlangıcından bu yana toplumdaki en temel kurumdur (Senthil vd., 2014). Buna ek olarak aile bağları bireylerin ekonomik tutumlarına şekil verir. En ilkel birim olarak yine aile kabul edilir

(Alesina & Giuliano, 2014). Aile kurumu, sosyalleşmede rol oynar ve topluma yeni üyeler kazandırır. Dolayısıyla toplumun sürekliliği ve gelişiminde önemi bir yeri vardır (Joksić & Rajaković, 2020). Bunların yanında aile kurumu, kültürel ve entelektüel gelişimin de temel taşı (AL-shahrani & Hammad, 2020) ve toplumun korumasında olan bir aktördür (Álvarez-Muñoz & Hernández Prados, 2023). Devletler, ailenin toplumu inşasındaki rolüne her zaman önem vermiştir (Zhang vd., 2014). Aile her toplumda, sağlık, neslin devamı ve sivil katılımı ile ilişkilendirilmiştir (Muddiman vd., 2018). Bu ilişkilendirme ailenin rolünün karmaşık yapısını araştırmayı gerekli kılmaktadır (Macmillan & Copher, 2005).

Eğitim müfredatlarında, davranışların çıktıları üzerindeki etkisinden dolayı, aile ve ona ait değerler büyük önem taşır. Aile içindeki eğitime bakış açısı, gençlerin eğitime yönelik tutumlarını şekillendirmektedir (Bravo vd., 2014). Ayrıca aile bakış açısı sadece bireysel başarıyı değil aynı zamanda toplum düzenini de etkilemektedir (Özden & Özdemir, 2022). Akademik başarıda ailenin etkisi (Ceballo vd., 2014; Keçeli-Kaysili, 2002; Şahin, 2023) ve yeni değerlerin şekillendirilmesinde aile değerlerinin oynadığı rol üzerine vurgu yapılmıştır (Murtazina, 2017). Dolayısıyla müfredatın etkili olmasında, bireyin ailede aldığı değerler ön plana çıkmaktadır. Birincil eğitim biçiminin aile eğitimi olması (Demirci, 2019; Zazkia, 2022), aile tarzı ve eğitim uygulamasının etkileri arasında ilişkiler bulunmaktadır (Dam, 2008; Gao & Chen, 2022). Değişen dünyada aile yaşamının değişmesi de müfredat yazımında öne çıkan konular arasındadır (Passy, 2005). Özetle eğitim müfredatında aile değerinin incelenmesi, toplumun temel yapısı olan ailenin geleceğinin anlaşılmasında kritik bir role sahiptir. Aile dinamiklerinin anlaşılması ve bireylerin değişen ihtiyaçlarıyla gelecekteki insan protipine uygun bir analiz bu araştırmanın önemini ortaya çıkarmaktadır.

Öğretim programlarında değerler “Erdem-Değer-Eylem Modeli” bağlamında kavramsallaştırılmaktadır. Modelde yer alan değerlerin temel dayanağını kendi medeniyet dünyamızın referansları olan millî ve manevi değerlerimiz oluşturmuş, değerlerin evrensel boyutu da göz ardı edilmemiştir. Tablo-1 de öğretim programlarının tümünde ortak olarak kullanılan değerler ilişkilendirilerek verilmiştir.

Tablo-1: Erdem-Değer-Eylem Modeli

Modelin ana hedefi; eylemlerden değerlere, değerlerden erdemli insana, erdemli insandan ise nihai hedef olan “Huzurlu Aile ve Toplum” ile “Yaşanabilir Çevrede Huzurlu İnsana” ulaşmaktır. Erdem-Değer-Eylem modelinde çatı değerler etrafında kümelenen bir değer çerçevesi sunulmaktadır. Çatı değerler diğer bütün değerler ile yoğun kesişim noktaları olan değer yapılarını ifade etmektedir. Modelde saygı, sorumluluk ve adalet çatı değerler olarak yer almaktadır. Kişisel hayat açısından önemli olan tasarruf, sabır, mahremiyet, mütevazılık, sağlıklı yaşam ve çalışkanlık değerleri insan; sevgi, dostluk, özgürlük, dürüstlük, vatanseverlik, yardımseverlik ve aile bütünlüğü değerleri aile ve sosyal çevre; temizlik, duyarlılık, estetik ve merhamet değerleri ise fiziksel çevre alanlarında yer almaktadır. Değerlerin hangi alanla ilgili olduğuna karar verilirken daha çok katkı sağladığı alan dikkate alınmıştır. Erdem-Değer-Eylem Modeli; eğitim öğretimde mutlaka yer alması gereken değerleri içermesi açısından sade, değer alanları ve değerlerin birbirleriyle ilişkileri açısından tutarlı, kolay uygulanabilir olması açısından da kullanılabilir olarak tasarlanmıştır.

Bu araştırmanın amacı 2024 Maarif Modeli çerçevesinde, aile ve ilgili değerlerin nasıl şekillendirildiğini ve bu değerlerin eğitim sistemi içindeki etkisini analiz etmektir. Bu araştırmayla “Türkiye Yüzyılı 2024 Maarif Modeli” çerçevesinde aile ve onunla ilgili değerlerin içerik analizi hedeflenmektedir.

Yöntem

Bu çalışmada kullanılan yöntem, Millî Eğitim Bakanlığı hazırlanan yeni eğitim müfredatında önerilen değerlerin, öğrencilere nasıl kazandırılacağına yönelik örnek metinler ve uygulamalar üzerinden nitel bir inceleme yapılmasını içermektedir. Çalışmanın yöntemi nitel araştırma metoduna dayanmaktadır. Deseni ise içerik ve tematik analiz şeklindedir. Öğretim programlarının doküman analizi yapılarak, aile değerlerinin öğretilmesi ve vurgulanması ile ilgili metinler çıkarılmıştır. Öğretim programlarından elde edilen metinler, belirlenen aile değerleri etrafında gruplandırılarak, bu değerlerin müfredata nasıl entegre edildiği analiz edilmiştir.

Bu araştırmanın örneklemi Millî Eğitim Bakanlığının 2024 yılı Nisan ayı içerisinde yayınlanan 26 derse ait öğretim programları oluşturmaktadır. Tablo-2’de ilgili program isimleri ve sınıflara ait bilgiler verilmiştir.

Tablo-2: Öğretim Program İsimleri ve Sınıf Düzeyleri

	Ders Adı/Sınıf Düzeyi	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	Okul Öncesi	✓												
2	Hayat Bilgisi		✓	✓	✓									
3	Matematik		✓	✓	✓	✓								
4	Türkçe		✓	✓	✓	✓								
5	İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi					✓								
6	Din Kültürü					✓	✓	✓	✓	✓				
7	Sosyal Bilgiler					✓	✓	✓	✓					
8	Fen Bilgisi				✓	✓	✓	✓	✓	✓				
9	Matematik						✓	✓	✓	✓				
10	Türkçe						✓	✓	✓	✓				
11	İnkılap Tarihi									✓				
12	Kuran-ı Kerim						✓	✓	✓	✓				
13	Peygamberimizin Hayatı						✓	✓	✓	✓				
14	Bioloji										✓	✓	✓	✓
15	Coğrafya										✓	✓	✓	✓
16	Din Kültürü										✓	✓	✓	✓
17	Felsefe											✓	✓	
18	Fizik										✓	✓	✓	✓

19	İnkılap Tarihi													✓
20	Kimya									✓	✓	✓	✓	
21	Kuran-ı Kerim									✓	✓	✓	✓	
22	Matematik									✓	✓	✓	✓	
23	Peygamberimizin Hayatı									✓	✓	✓	✓	
24	Tarih									✓	✓	✓		
25	Temel Dini Bilgiler									✓				
26	Türk Dili ve Edebiyatı									✓	✓	✓	✓	

Erdem-Değer-Eylem Modeli içinde toplam 20 değer alfabetik sıraya göre ikincisi (D2) Aile Bütünlüğü şeklindedir. Bu değer dört boyutlu olarak ele alınmıştır. Bu boyutlar ise öğretim programlarında eylemlerle yer almaktadır. Tablo 3'e göre Aile Bütünlüğü'nün "D2.1. Aile birliğine önem vermek, D2.2. Aile içi dayanışma göstermek, D2.2. Aile içi dayanışma göstermek, D2.3. Aile içi iletişimi güçlendirmek ve D2.4. Aile içi sorumlulukları yerine getirmek" şeklinde dört alt boyutu bulunmaktadır. Bunların altında ise toplam 22 eylem ifadesi yer almaktadır.

Tablo-3: Aile Bütünlüğü Değerine ait Alt Boyutlar ve Eylemler

DEĞER	EYLEM
D2.1. Aile birliğine önem vermek	D2.1.1. Aile birliğinin sağlanması için karşılıklı saygı, sevgi ve güvenin gerekli olduğunu bilir. D2.1.2. Aile kurumunun önemini benimseyerek devamlılığı için çaba gösterir. D2.1.3. Aile bağlarına zarar verebilecek davranışlardan kaçınır. D2.1.4. Aileye ait olma duygusunu ve aile bağlarını geliştirir. D2.1.5. Aile fertlerinin aile bütünlüğünü korumadaki rolünü açıklar. D2.1.6. Aile içi mahremiyeti korur. D2.1.7. Ülkesinin geleceği için aile ve nüfusun önemini bilir.

D2.2. Aile içi dayanışma göstermek	D2.2.1. Aile fertlerinin birbirine destek olması gerektiğini fark eder. D2.2.2. Duygu ve düşüncelerini, öğrendiği bilgileri ailesiyle paylaşmaya istekli olur. D2.2.3. Aile üyelerinin sevinç ve üzüntülerini paylaşır. D2.2.4. Ailede yaşanan problemlere çözüm yolları üretir.
D2.3. Aile içi iletişimi güçlendirmek	D2.3.1. Aile ilişkilerine önem verir. D2.3.2. Aile içi etkili iletişimin sağlayacağı yararları fark eder. D2.3.3. Ailece yapılan yemek, piknik, oyun, akraba ziyareti, tatil gibi etkinliklere katılmaya istekli olur. D2.3.4. Saygı ve sevgi temelli bir iletişimin aile huzuruna katkıda bulunacağını savunur. D2.3.5. Aileyi ilgilendiren kararlarda tüm aile fertlerinin görüşlerini almaya önem verir. D2.3.6. Aile bağlarını güçlendirmek için mizahı bir araç olarak kullanır. D2.3.7. Anne, baba ve aile büyüklerine hürmet gösterir. D2.3.8. Karar alırken ailesiyle istişare eder.
D2.4. Aile içi sorumlulukları yerine getirmek	D2.4.1. Aile içinde iş birliği yapmanın önemini fark eder. D2.4.2. Aile içi görevleri yerine getirmenin önemini fark eder. D2.4.3. Aile içindeki görev ve sorumluluklarını en iyi şekilde ve zamanında yapar.

Bu çalışma için toplanan verilerin kaynağı Milli Eğitim Bakanlığı'nın taslak öğretim programlarıdır. Süreç içerisinde bu programların güncellenmesi değerler ve diğer bileşenlerle ilgili istatistik verilerde değişiklikler yapılabilir. Ayrıca öğretim programlarının ilgili değer ve boyutlarına ait analiz, MAXQDA Analytics Pro (24.3.0) programı ile yapılmıştır. MAXQDA, akademik, bilimsel ve ticari kurumlarda bilgisayar destekli nitel ve karma yöntem verileri, metin

ve multimedya analizi için tasarlanmış bir yazılım programıdır.

Bulgular

Araştırma kapsamında, sayısal ve sözel derslerde öğrencilere kazandırılması hedeflenen aile değerleri ile ilgili olarak farklı içerikler, etkinlik ve yöntemler uygulanmıştır. Yapılan içerik analizi sonucunda her bir taslak öğretim programından ilgili değerlerin durumu tespit edilmiştir. Her bir alt değer ilişkili olduğu ders ve içeriği hakkında bilgiler aşağıdaki gibidir.

Tablo-4: Dersler ve İçerisinde Aile Değeri Vurgusu Sıklığı

Dersler	D2.1	D2.2	D2.3	D2.4
Biyoloji (9-10-11-12)				
Coğrafya (9-10-11-12)	1			
Din Kültürü (4-5-6-7-8)	1		1	
Din Kültürü (9-10-11-12)	1			
Felsefe (10-11)		1	1	
Fen Bilimleri (3-4-5-6-7-8)				1
Fizik (9-10-11-12)				
Hayat Bilgisi (1-2-3)	3		2	1
İnkılap Tarihi (12)				
İnkılap Tarihi (8)				
İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi (4)	1		1	
Kimya (9-10-11-12)		1		
Kur'an-ı Kerim (5-6-7-8)	1		1	
Kur'an-ı Kerim (9-10-11-12)				
Matematik (1-2-3-4)				
Matematik (5-6-7-8)				
Matematik (9-10-11-12)				
Okul Öncesi		3	1	
Peygamberimizin Hayatı (5-6-7-8)	1			
Peygamberimizin Hayatı (9-10-11-12)				1

Sosyal Bilgiler (4-5-6-7)	2	1	3	
Tarih (9-10-11)	1			
Temel Dini Bilgiler (9)	1			
Türk Dili ve Edebiyatı (9-10-11-12)				
Türkçe (1-2-3-4)				
Türkçe (5-6-7-8)			3	2
TOPLAM	13	6	13	5

Tablo 4'e göre D2.1 ve D2.3 değerleri (n=13) en fazla vurgulanan değerler olmuştur. Ayrıca tüm değerlerin en sık geçtiği iki ders ortaokul sosyal bilgiler ve ilk okul hayat bilgisi dersleri (n=6) olmuştur. Bazı derslerde aile değerlerinin hiç vurgulanmadığı görülürken tüm derslerin içinde 37 kez aile değerlerine vurgu yapıldığı tespit edilmiştir.

Çalışmanın bu bölümünde öğretim programlarında aile değeriyle ilgili ifadelerin tematik analizi yapılmıştır. Bu analizin sonucunda her değer bazı temalarla ilişkilendirilerek açıklanmıştır.

“Aile birliğine önem vermek” değerine ait içerikler

Bu başlık altında 13 içerik tespit edilmiştir. Buna göre içeriğin tematik analizini yapınca elde edilen sonuçlar şu şekildedir.

- **Aile Birliği ve İletişimi:** Bu değer başlığıyla ilişkili program içeriği örneklerinde aile birliğinin ve aile içi iletişime vurgu yapılmıştır. Ayrıca aile içi sevgi, saygı, fedakârlık gibi ilişkili değerlerin pekiştirilmesi de dikkat çekmektedir.
- **Aile Değerlerinin Toplumsal Etkisi:** Ailenin toplumsal yapı üzerindeki etkisi, özellikle toplumsal yapı ve düzen ile milli değerlerle olan ilişkisi üzerine vurgu yapılmıştır. Dolayısıyla ailenin toplumsal önemi vurgulanmaktadır.
- **Aile Üyeleri Arasındaki İlişkiler:** Aile içindeki kişilerin aralarındaki iletişimin güçlendirilmesi ve bu ilişkilerin güvenli bir temel üzerine kurulması gerektiği vurgulanıyor. Aile fertleri arasında karşılıklı saygı ve güven özelliği, aile bütünlüğü için temel bir unsurdur.
- **Aile ve Kültürün Aktarımı:** Geçmiş nesillerin deneyimlerine dikkat çekilerek, öğrencilere ailenin kültür aktarımındaki yerine önem veriliyor.

“Aile içi sorumlulukları yerine getirmek” değerine ait içerikler

Bu başlık altında 6 içerik tespit edilmiştir. Buna göre içeriğin tematik analizini yapınca elde edilen sonuçlar şu şekildedir.

- **Teknoloji ve Toplum İlişkisi:** İletişim gibi teknolojilerin birey, aile ve toplum hayatına etkilerini fark ederek, örnek olaylar üzerinden tartışma içerikleri verilmiştir.
- **Eğitimde Aile Katılımı:** Okul öncesi sınıf düzeyinde öğrencilerin okula uyum sürecinde aileleriyle duygularını ve düşüncelerini paylaşmaları öne çıkarılmıştır.
- **Aile ve Sınıf İçi Değerlerin Öğretimi:** Aile içinde ve sınıfta birlikte yaşamayı destekleyecek değerlerin öğretimi üzerinde durulmaktadır.

“Aile içi iletişimi güçlendirmek” değerine ait içerikler

Bu başlık altında 13 içerik tespit edilmiştir. Buna göre içeriğin tematik analizini yapınca elde edilen sonuçlar şu şekildedir

- **Aile İçi İletişimin Güçlendirilmesi:** Aile içi iletişim, nezaket kuralları ve birlikte zaman geçirme gibi aktiviteler öne çıkarılır. Bu durumlarda iletişim ilkeleri ve aile bireyleri arasındaki saygı, bu iletişimin kalitesini artırma noktasında desteklenir. Aile üyeleri arasındaki etkili iletişim, genel aile huzurunu ve bireylerin duygusal sağlığını olumlu yönde etkiler
- **Karar Alma Süreçlerine Katılım:** Aile içinde alınan kararlarda herkesin söz hakkı olduğu ve karar alma süreçlerine katılımının değerlerle işlenmesi öne çıkmaktadır.

“Aile içi iletişimi güçlendirmek” değerine ait içerikler

Bu başlık altında 5 içerik tespit edilmiştir. Buna göre içeriğin tematik analizini yapınca elde edilen sonuçlar şu şekildedir.

- **Aile Yaşantısından Örnekler:** Ailedekilerin görev ve sorumluluklarına dair örnekler verilerek, aile içi iletişimin önemi vurgulanmıştır. Ailede yer alan bireylerin görevleri ve iç salgı bezlerinin vücuttaki fonksiyonları arasında yapılan analogi yapılmıştır.
- **Aile İçinde Sağlıklı İletişim:** Aile içi iletişim konusunda yapılan okuma, dinleme ve izleme çalışmaları öğrencilerin tepkilerini uygun bir şekilde ifade etmelerine vurgu yapmaktadır.

Aile Bütünlüğü Değerinin Tüm Programlar İçerisindeki Durumu

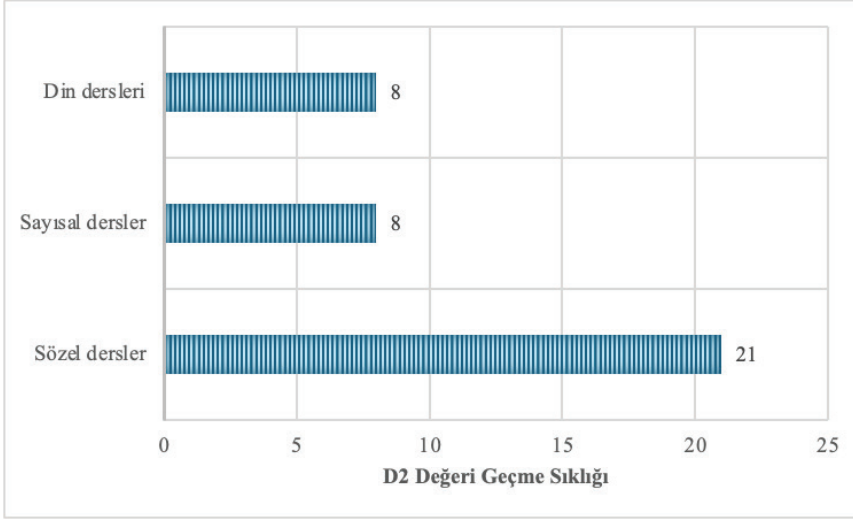
Değerlerin tamamı 26 taslak öğretim programlarının tamamında bulunmaktadır. Araştırmanın bir diğer bulgusu ise toplam 20 değer sıklığı 3327'dir. Tüm değerlerin içinde D2 "Aile Bütünlüğü" 37 kez geçmektedir. Tablo-5'e göre Aile bütünlüğü değeri okul öncesinde 4, ilkokulda 10, ortaokulda 15 ve lise seviyesinde 8 kez geçmektedir. Tüm değerler içerisindeki sıklığı %1.11 oranındadır. Bu bilgiye göre toplam oran içinde aile bütünlüğü değerinin en az olduğu söylenebilir.

Tablo-5: Aile Bütünlüğü Değerinin Sınıf Seviyesine Göre Sıklığı

Sınıf Seviyesi	D2 değer sıklığı	Toplam Değer sıklığı
Okul Öncesi	4	579
İlkokul (1-4)	10	504
Ortaokul (5-8)	15	1259
Lise (9-12)	8	985
Toplam	37	3327
Toplam %	1,11 %	100%

Grafik-1 incelendiğinde değerlerin sözel, sayısal ve din derslerinin içinde dağılımına göre en sık geçtiği alanın sözel dersler (n=21) olduğu görülmektedir. Buna ilaveten din dersler (n=8) ve sayısal derslerde (n=8) toplam 16 kez geçtiği ifade edilebilir. Bu durumun sayısal dersler içeriğinin aile bütünlüğü değerine daha az yer verdiğini göstermektedir.

Grafik-1: Aile Bütünlüğü Değerine Ait Dağılım Grafiği

Türk Sosyal Hayatında Aile Dersi

Millî Eğitim Bakanlığı 2023 yılından itibaren ortaöğretim kurumlarında seçmeli okutulmak üzere Türk Sosyal Hayatında Aile Dersi adında bir ders koymuştur. Dersin öğretim programı incelendiğinde amaçlarının şunlar olduğu görülmektedir: “Aile kurumunda yaşanan değişimler, toplumun sosyo-politik, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapısına büyük ölçüde etki eder. Bu bakımlardan toplumsal ve kültürel değerlerin sonraki kuşaklara aktarılmasında önemli bir yere sahip olan ailenin millî-evrensel ve sosyo-kültürel boyutu hakkında öğrencilere çok yönlü bir bakış açısı kazandırılması amaçlanmaktadır.”

Bu kapsamda “Türk Sosyal Hayatında Aile” dersi ile öğrencilere, aile kavramını hem birey hem de toplum için ne anlama geldiğinin öğretilmesi amaçlanmaktadır. Aile, kültürel değerleri nesilden nesile aktaran temel bir yapıdır ve toplumun geleceği için hayati önem taşır. Bu ders, Türk aile yapısının zaman içinde nasıl evrildiğini ve bu değişimlerin farkında olmanın önemini vurgulamaktadır. Aile içinde iletişim, empati gibi becerilerin geliştirilmesi ayrıca millî ve kültürel değerlerin öneminin anlaşılması hedeflenmektedir. Ayrıca, ailedeki sevgi, saygı ve şefkat gibi değerlerin toplum üzerindeki etkileri üzerinde durulmaktadır. Ders, günümüz Türk ailesinin yaşadığı sorunları belirleyerek bu sorunlara pratik çözümler sunmayı amaçlarken, ailenin toplum

içindeki rolü ve önemi üzerine bir bakış sunulmaktadır.

Tablo-6'da görüldüğü üzere Türk Sosyal Hayatında Aile dersi öğretim programında dört ünite yer almaktadır. Birinci ünite, 'Toplumsal bir kurum olarak aile' başlığı altında 6 kazanıma sahiptir. İkinci ünite "Tarihsel süreçte Türk aile yapısı" 13 kazanıma sahiptir. Üçüncü ünite "Türk aile yapısındaki değişim ve dönüşüm" 7 kazanıma sahiptir. Dördüncü ünite "Türk aile yapısının karşılaştığı güncel sorunlar" ise 6 kazanıma sahiptir.

Tablo 6- Türk Sosyal Hayatında Aile Dersi Ünite, Kazanım Sayısı ve Süre Tablosu

Üniteler	Kazanım Sayısı	Ders Saati	%
1. Ünite: Toplumsal Bir Kurum Olarak Aile	6	18	25
2. Ünite: Tarihsel Süreçte Türk Aile Yapısı	13	22	30
3. Ünite: Türk Aile Yapısındaki Değişim Ve Dönüşüm	7	14	20
4. Ünite: Türk Aile Yapısının Karşılaştığı Güncel Sorunlar	6	18	25
Toplam	32	72	100

Program, öğrencilerin sadece bilgiyi öğrenmesini değil, aynı zamanda bireysel ve toplumsal değerleri kazanmasını hedeflemektedir. Çoklu zekâ teorisine uygun ve öğrenci merkezli olarak hazırlanmıştır. Hem Türk aile değerlerine hem de kişisel yeteneklerin güçlendirilmesine önem verdiği, ölçme ve değerlendirme süreçlerinde çeşitliliğe sahip olduğu ve güncel içeriklerin öne çıkarıldığı görülmüştür. Bunun yanı sıra, programın detaylı içeriği uygulamada zorluklara yol açabilir; bu nedenle öğretmenlerin özel bir eğitim programına tabi tutulması gerekmektedir.

Tartışma

Dünya genelinde göç, boşanmalar ve suç olgusu gibi temel etkenler, aile bütünlüğünü olumsuz etkilemektedir. Aile bütünlüğünün korunması, bireyin aidiyet duygusunu ve benlik saygısını artırarak hayatı anlamlı kılmaktadır (Kılıçoğlu & Aral, 2018). Aile bütünlüğünün korunması, çocuk ve aileyi ilgilendiren kurumlarca ve yasal olarak değerlendirilmesi gereken önemli bir konudur (Çeçen, 2008).

Sayısal derslerde, öğrencilere verilen problem çözme etkinliklerinde aile bireyleri arasındaki etkileşimi yansıtan senaryolar kullanılarak öğrencilerin mantıksal düşünme becerilerini geliştirmesi beklenmektedir. Sözel derslerde ise aile değerlerinin anlamı ve önemi derinlemesine işlenmiştir. Araştırmanın sonuçları göstermiştir ki, müfredatın değer odaklı bir yaklaşımla zenginleştirilmesi, öğrencilerin aile değerlerine olan farkındalıklarını artırmakta ve bu değerlerin günlük yaşamda uygulanabilirliğini pekiştirmektedir. Aile bütünlüğü değerinin öğretim programlarında yeterince yer verilmemesi, bu konunun diğer değerlere göre öncelikli bir yeri olmadığına işaret edebilir. Eğitim programlarının genellikle matematik, fen bilimleri gibi sayısal derslere ağırlık vermesi ve bu derslerin içeriklerinin ilgili değere yeterince uygun olmaması da bir başka neden olabilir. Sayısal derslerde uygulanan problemler, gerçek yaşam durumlarına dayandığından, öğrencilerin soyut kavramları gerçek dünya sorunlarına nasıl uygulayabileceklerini görmelerini sağlar. Sözel derslerdeki konular öğrencilerin aile içindeki rollerini ve ilişkilerini daha iyi anlamalarına, ayrıca bu değerleri ifade etme ve savunma becerilerini geliştirmelerine yardımcı olur. Her iki ders türünde de öğrencilerin aile değerlerine saygı duyma ve bu değerleri benimseme eğilimlerinde belirgin bir artış beklenmektedir. Aile değerlerinin akademik başarı üzerindeki etkisine dair farkındalığın eksik olması da bu değerlerin öğretim programlarında yeterince yer almamasına yol açabilir. Bu durum aile ve ilgili değerlerin eğitim yoluyla nasıl pekiştirilebileceği konusunda etkili bir strateji olarak öne çıkmaktadır. İlgili derslerin müfredatları incelendiğinde Türkiye Yüzyılı 2024 Maarif Modeli, genelde değerleri özelde ise aile ve ilgili değerlerini merkeze alarak toplumsal bir dönüşümü hedeflemektedir. Özellikle bireyselleşme ve modern yaşam biçiminin getirdiği değişiklikler, geleneksel türk aile yapısını ve bunların aktarılmasını zorlaştırabilir. İlgili model, aile birliğinin ve içinde barındırdığı değerlerin, toplumun temel taşı olarak korunması ve

güçlendirilmesi gerektiğinin altını çizmektedir. Böylece hem bireysel hem de toplumsal refahın korunup geliştirilmesini amaçlamaktadır.

Sonuç

Bu araştırma, Türkiye Yüzyılı 2024 Maarif Modeli çerçevesinde, aile ve ona bağlı alt değerlerin öğretim programlarında nasıl ele alındığını ve bu değerlerin müfredatta yer alma sıklığını ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Araştırma bulguları, öğretim programlarının değer odaklı bir yaklaşımla zenginleştirildiğinde öğrencilerin aile değerlerine olan farkındalıklarının arttığını ve bu değerlerin günlük yaşamda uygulanabilir hale geldiğini göstermektedir. Ayrıca çalışma sonuçları bu değerlerin, eğitim öğretim vasıtasıyla pekiştirilerek onların topluma yayılabileceğini göstermektedir. Letonya'da aile değerlerinin halen yüksek önceliğe sahip ve ulusal değer sisteminin temel bir parçasıdır. İlgili araştırma, aile bütünlüğü değerinin nesiller arası değer aktarımının önemini öne çıkarmaktadır. Toplumsal değişimlere rağmen, aile değerlerinin Letonya toplumunda davranışları ve tutumları etkilemeye devam ettiği gösterilmiştir (Koroşeva vd., 2023). Diğer araştırma, aile içinde yapılan ritüellerin aile üyeleri arasında duygusal ve estetik bir atmosfer yaratarak, aile içi iletişimi ve ilişkileri olumlu yönde etkilediğini ortaya koymaktadır. Aile içindeki bu ritüellerin, bireylerin dini bilinç ve değerlerini geliştirdiği ayrıca toplumsal ve kültürel uyumu pekiştirdiği belirtilmiştir (Bodak, 2018).

Aile bütünlüğü bireylerin psikolojik iyi oluş ve evliliklerin sağlıklı devamı için öneme sahiptir. COVID-19 pandemisi sırasında Pakistan'da aile işleyişinin ve psikolojik iyi oluşun, başa çıkma stratejileri ilişkisi gösterilmiştir. Araştırma, aile işleyişinin iyi olduğu durumlarda bireylerin daha etkili başa çıkma stratejileri kullandığını ve bu durumun psikolojik iyi oluş üzerinde olumlu etkiler yarattığını ortaya koymuştur. Başa çıkma stratejileri, aile desteği ile bireylerin stresle daha iyi başa çıkmasına ve psikolojik sağlamlığını artırmasına katkı sağlamaktadır (Sheharyar vd., 2023). Dünya genelinde yoksulluk, boşanma ve uluslararası göç gibi faktörlerin ailelerin dağılmasına ve çözümlene oranlarının artmasına neden olmaktadır. Bireyselleşme, aile değerlerinin aşınması ve cinsiyet rollerindeki değişimler de aile bütünlüğünü etkileyen diğer faktörlerdir. Sağlıklı ve mutlu bir toplumun oluşumu için bireylerin yaşam memnuniyeti ve doyumunu artıracak şekilde, aile içinde birey odaklı çalışmalar yapılması gerekmektedir (Küçükşen vd., 2023). Şahin'e göre, farklı sosyokültürel düzeylerden gelen evli bireylerin aile değerleri ve aile

bütünlük duygusu arasındaki ilişki, Türkiye ve diğer ülkeler örnekleminde karşılaştırmalı olarak incelenmelidir. (Şahin, 2019). Öte yandan bireyler birlikte yaşadıkları ailelerinin tepkilerini anlaşılabılır, yordanabilir, makul ve onlarla yaşadıklarını yönetilebilir ve anlamlı algılıyorlarsa yaşam doyumları artmaktadır (Çeçen, 2008).

Öğrencilere verilen ders kitapları ve öğretim materyallerinde, aile bütünlüğü değerinin önemi vurgulanmakta ve birey ile toplumun aileye bağlı değerlerle korunup geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu yaklaşım, Türkiye Yüzyılı 2024 Maarif Model'inin toplumsal bir dönüşüme imkân hazırlayarak aile değerlerini merkeze almasının bir sonucudur. Buna ilaveten öğretim programlarında aile bütünlüğü değerine yeterince yer verilmediği görülmüştür. Aile bütünlüğü değeri, öğretim programlarının bazılarında az da olsa eklendiği görülse de bu değer sıklığının ve vurgusunun genel olarak düşük olduğu tespit edilmiştir. Özellikle sayısal derslerde hemen hemen hiç yer almaması, bu değer müfredat içerisindeki yerinin yeniden değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Aile ve eğitim üzerine yapılan çalışmalar, aile değerlerinin bireylerin akademik ve sosyal gelişimi üzerinde olumlu etkileri olduğunu göstermektedir (Ceballo vd., 2014; Demirci, 2019). Ancak bu çalışmada elde edilen bulgular, aile değerlerinin tam anlamıyla müfredata entegre edilemediğini ortaya koymaktadır. Bu durum, aile değerlerinin eğitimdeki rolünü güçlendirmek için yeni çalışmalar ve müfredat güncellemeleri gerektiğini göstermektedir.

“Türk Sosyal Hayatında Aile” dersi, aile kurumunun toplumsal yapıdaki değişimini ve bu değişimin bireye etkisini incelemesine bağlı olarak ortaöğretim müfredatına dahil edilmiştir. Dersin temel amacı, öğrencilere ailenin toplumsal ve kültürel değerlerin aktarımındaki rolünü ve bu rolün toplumdaki önemini anlamasını sağlamaktır. Ayrıca, Türk aile yapısının tarihsel süreçte nasıl şekillendiğini ve bu şekillenmenin toplumsal yapılarla nasıl bir etkileşimde bulunduğunu göstererek, öğrencilere aile kavramını hayatın içinde fark etme imkânı sağlamaktadır. Dersin içeriği, öğrencilere ailenin sabitlerini ve gelişimini anlamada konusunda yol göstermekte sonuç olarak toplum içindeki değişim süreçlerine uyum sağlamalarına destek olmayı hedeflemektedir. Ayrıca “Türk Sosyal Hayatında Aile” dersi, aile içi iletişim, saygı ve sevgi gibi temel beceri ve duyguların geliştirilmesine odaklanmaktadır. Bu süreçte aile değerinin toplum üzerindeki etkisini ve günlük yaşam uygulamalarını ele almaktadır. Ders, öğrencilere, aile değerlerini savunma ve ifade etme yeterliliğini geliştirme imkânı tanımaktadır. Ancak, dersin

odaklanan hedeflere ve amacına ulaşması için öğretmenlere yönelik yeterli destek ve eğitimler sağlanması gerekebilir. Öğretmenlerin bu konuları yeterli bir şekilde öğrencilere aktarma konusunda donanımlı hale getirilmesi, dersin başarısını artıracaktır.

Öneriler bölümünde, temel eğitim, ortaöğretim ve din öğretimindeki tüm öğretim programlarının aile değerini sıkça içermesi, öğretmenlerin bu konuda yeterli bilgilendirilmesi ve eğitilmesi, ve aile bütünlüğü değerinin tüm eğitim kademelerinde daha geniş bir yelpazede ele alınması gerektiği öne sürülmektedir. Ayrıca, aile değerlerinin öğrencilerin yaşam boyu öğrenme süreçlerine katkıda bulunacak şekilde daha iyi anlaşılması ve uygulanması için akademik ve politika yapıcılarının iş birliği içinde çalışmaları tavsiye edilmektedir.

Kaynakça

- Alesina, A., & Giuliano, P. (2014). Family Ties. *İçinde Handbook of Economic Growth* (C. 2, ss. 177-215). Elsevier. <https://doi.org/10.1016/B978-0-444-53538-2.00004-6>
- AL-shahrani, H. F., & Hammad, M. A. (2020). The Educational Role of the Family in Enhancing the Intellectual Security of Children. *Universal Journal of Educational Research*. <https://doi.org/10.13189/ujer.2020.082581>
- Álvarez-Muñoz, J. S., & Hernández Prados, M. Á. (2023). Types of Family Leisure Activities in Families With Adolescents. *Journal of Family Issues*. <https://doi.org/10.1177/0192513X221150995>
- Bodak, V. (2018). Religious ritualism and family values: The unity of the past and the present. *Religious Freedom*, 21, 43-55. <https://doi.org/10.32420/rs.2018.21.1250>
- Bravo, D. Y., Umaña Taylor, A. J., Guimond, A. B., Updegraff, K. A., & Jahromi, L. B. (2014). Familism, Family Ethnic Socialization, and Mexican-Origin Adolescent Mothers' Educational Adjustment. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*. <https://doi.org/10.1037/a0036527>
- Ceballo, R., Maurizi, L. K., Suarez, G. A., & Aretakis, M. T. (2014). Gift and Sacrifice: Parental Involvement in Latino Adolescents' Education. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*. <https://doi.org/10.1037/a0033472>
- Çeçen, A. R. (2008). Üniversite öğrencilerinde yaşam doyumunu yordamada bireysel bütünlük (tutarlılık) duygusu, aile bütünlük duygusu ve benlik saygısı. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 4(1), 19-30.
- Dam, H. (2008). Öğrencinin Okul Başarısında Aile Faktörü. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(14), 75-99. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/hitit-ilahiyat/issue/7691/100764>
- Demirci, Z. (2019). Okul öncesi öğrencilerinin değer algıları ile annelerinin aile ilişkilerine dair görüşleri üzerine nitel bir araştırma. *Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Gao, W., & Chen, G. (2022). Family Education Optimization From the Perspective of Complex Discrete Computational Thinking. *Mathematical Problems in Engineering*. <https://doi.org/10.1155/2022/6808562>
- Joksić, I., & Rajaković, V. (2020). Family as a Factor of Socialization and Resocialization. *Pravo - Teorija I Praksa*. <https://doi.org/10.5937/ptp2004042j>
- Keçeli-Kaysili, B. (2002). Akademik Başarının Arttırılmasında Aile Katılımı. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 069-083.

https://doi.org/10.1501/Ozlegt_0000000115

- Kılıçoğlu, E. A., & Aral, N. (2018). Aile Bütünlüğünü Etkileyen Etmenler: Çok Kültürlü Yaşamlar. *IMCOFE*, 482-486.
- Koroļeva, I., Pranka, M., & Elksne, G. (2023). The Family Within the Value System and Family Values in the Context of Latvia Today: Insights from the European Values Survey. *SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION. Proceedings of the International Scientific Conference*, 2, 290-304. <https://doi.org/10.17770/sie2023vol2.7134>
- Küçükşen, K., Toptaş, T., & Çetin, S. N. (2023). Yetişkin Bireylerde Aile Bütünlük Duygusunun Yaşam Doyumu Üzerindeki Etkisi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 13(1), 119-130. <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1123493>
- Macmillan, R., & Copher, R. (2005). Families in the Life Course: Interdependency of Roles, Role Configurations, and Pathways. *Journal of Marriage and Family*. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2005.00180.x>
- Muddiman, E., Taylor, C., Power, S., & Moles, K. (2018). Young People, Family Relationships and Civic Participation. *Journal of Civil Society*. <https://doi.org/10.1080/17448689.2018.1550903>
- Murtazina, E. I. (2017). Dynamics of Familistic Competence Changes of Future Educational Psychologists. <https://doi.org/10.15405/epsbs.2017.08.02.68>
- Okasha, T., Elkholy, H., & El-Ghamry, R. (2012). Overview of the Family Structure in Egypt and Its Relation to Psychiatry. *International Review of Psychiatry*. <https://doi.org/10.3109/09540261.2012.658030>
- Özden, B., & Özdemir, S. (2022). University Students' Attitudes Towards Perceived Family Support in Individual Musical Instrument Education. *International Journal of Education and Literacy Studies*. <https://doi.org/10.7575/aiac.ijels.v.10n.4p.75>
- Passy, R. (2005). Family Values and Primary Schools: An Investigation Into Family related Education. *British Educational Research Journal*. <https://doi.org/10.1080/01411920500314612>
- Senthil, M. P., Vidyarthi, S., & Kiran, M. (2014). Family and Mental Illness. *Iosr Journal of Humanities and Social Science*. <https://doi.org/10.9790/0837-191033237>
- Sheharyar, A., Lubna, N., Sumaya, B., & Shazia, K. (2023). Family Functioning and Psychological Well-Being: The Mediating Role of Coping Strategies during Covid-19 Lockdown in Pakistan. *Polish Psychological Bulletin*. <https://doi.org/10.1515/ppb-2023-0015>

org/10.24425/ppb.2021.137259

- Şahin, E. (2019). Farklı sosyo-kültürel yapılardan gelmiş evli bireylerin aile değerleri ve aile bütünlük duygusu arasındaki ilişkinin incelenmesi [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şahin, M. (2023). The Place and Importance of Family in Education. Milli Eğitim Dergisi, 52(240), 3195-3220. <https://doi.org/10.37669/milliegitim.1184767>
- Zazkia, S. A. (2022). The Role of Family Education in Tackling Juvenile Delinquency. Al-Ishlah Jurnal Pendidikan. <https://doi.org/10.35445/alishlah.v14i3.1594>
- Zhang, M., Li, H., & Foley, S. (2014). Prioritizing Work for Family. Journal of Chinese Human Resource Management. <https://doi.org/10.1108/jchrm-12-2013-0034>
- Öğretim Programları Ortak Metni <https://tymm.meb.gov.tr/upload/brosur/2024programortakmetinOnayli.pdf> (21.09.2024)
- Öğretim Programları <https://tymm.meb.gov.tr/ogretim-programlari> (21.09.2024)

04

Bölüm

Göç, Kriz ve Uzaklık Bağlamında Aile: Zorluklar, Adaptasyon ve Günlük Yaşam

- İngiltere'ye Göç Eden Türk Ailelerin Sorunları ve Bunların Değerlendirilmesi: Swindon, İngiltere Örneği
Dr. Rıdvan KARA
- Suriye'den Türkiye'ye Gelen Sığınmacı Göçünün Türk Nüfus ve Ailesine Yansımaları: Gaziantep Örneği
Prof. Dr. Zeynel ÖZLÜ / Oruç ÖZDEMİR
- Living Long Distance Life among Families in Indonesia: Work-Family Interference as Mediator for the role of Work Separation Demand on Employee and Family members Subjective Well Being
Emi ZULAIFAH
- 6 Şubat Depreminin Ardından Konteynerkentlerdeki Ailelerin Mahremiyetlerini Koruma Çabaları ve Günlük Yaşam Pratiklerindeki Değişimler
Başak Demirci KAPLAN

İngiltere'ye Göç Eden Türk Ailelerin Sorunları ve Bunların Değerlendirilmesi: Swindon, İngiltere Örneği¹

Problems Of Turkish Families Migrating To England And Their Evaluation: Swindon, Uk Example ²

Dr. Rıdvan KARA

*Diyanet İşleri Başkanlığı,
Presidency of Religious Affairs
ridvankara03@hotmail.com
<https://orcid.org/10000-0001-6089-5991>
05303912142*

Özet

Bulunduğu ülkeden başka bir ülkeye göç eden bireylerin yeni topluma entegrasyonu bazı zorlukları beraberinde getirmektedir. Normal şartlarda birey olarak intibak sağlamanın zor olduğu dönemlerde aile kurumuyla uyum sağlayabilmek pek çok soruna ve doğal olarak sorgulamalara neden olmaktadır. İki ülkedeki sosyokültürel farklılıkların fazla olması ise problemi daha da derinleştirmektedir. Özellikle ailedeki bireylerin entegrasyon süreci, beraberinde pek çok soru(n) doğurabilmektedir. Bu bildiride, İngiltere'ye

¹ Bu çalışma 10-12 Mayıs 2024 tarihinde Uluslararası Aile Sempozyumu II: Küresel Tehditler Karşısında Aile Sempozyumu'nda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

² Swindon, İngiltere'de kaldığım süre içinde çok sayıda aileyi yakından gözlemleme fırsatı buldum. Bu süreçte onların yaşadıklarına kimi zaman doğrudan şahit olurken bazen de din adamı olarak onların sorunlarının çözüm merkezinde yer aldığım çok sayıda vaka örnekleri oldu. Beş yıllık süre zarfında özel duygularını ve yaşanmışlıkları benimle paylaşan Swindon'daki Türk nüfusa ve ailelere teşekkür ederim.

göç eden Türk ailelerin sosyalleşme süreçlerinde karşılaştıkları problemler derlenerek bunlarla başa çıkma süreçleri tahlil edilmiştir. Wiltshire, Swindon eyaletinde yaşayan Türk ailelerin; anne, baba, kardeşler ve varsa aile büyüklerinin bu yeni topluma entegrasyon sürecinde karşılaştıkları sorunlara dair gözlemlerimiz derlenmiştir. Dil, kültür, sosyal yapı ve geçmişte sahip olunan değer yargıları ile göç edilen toplum arasındaki sosyo-kültürel farklılıklara uyum sağlama süreçlerinde yaşanan zorluklar bir araya getirilmiştir. Türk vatandaşlarının Swindon bölgesine gelişi 85-90'lı yıllarda başlamış, 2000 yılı sonrasında bu oran yükselmiştir. 2002 yılında Ankara anlaşmasının iki ülke arasında imzalanmasıyla göç hareketliliği daha da artmıştır. Günümüzde 300 civarında Türk ailenin yaşadığı bölgenin nüfusu genç olmakla beraber henüz 1.5 ve 2. nesil Türk bireylerin varlığından bahsedilebilir. Doğal gözlem, vaka çalışmaları, katılımcı gözlemci metotlarının uygulandığı bu çalışmada bölgede yaşayan ailelerin yeni geldikleri topluma entegrasyon sürecinde yaşadıkları sorunlar ele alınmıştır. 2017-2022 yılları arasında bu toplumda din görevlisi olarak çalıştığımız süreçte, yaşanmış hikayelerin nitelikli dinlenilmesiyle bir araya getirilmiş gözlemlerde bireylerin-ailelerin entegrasyon süreçlerinde karşılaştıkları sorunlar alt başlıklarda derlenmiştir. Her ne kadar tikel gözlemlerin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuş bir çalışma gibi gözükse de Birleşik Krallık içi göçler, aile bağları ve etkileşimler sayesinde İngiltere ve Galler'de yaşayan Türk ailelerin ortak sorunlarına ve yaşanmışlıklarına dair gözlemsel araştırmaların sonuçları bir araya getirilmiştir. Bu doğrultuda bölgede yaşamlarını sürdüren ailelerin; din, maneviyat ve aile ekseninde yaşadığı sıkıntılar incelenmiştir. Bunun yanında; göçlerin aile kurumu üzerindeki etkisi, aile psikolojisi, farklı kültürlerde aile kurumunun idamesi, karma evlilikler, iltica eksenli uzun süren aile ayrılıkları, vize-vatandaşlık amaçlı gerçekleştirilen karma evlilikler, çeşitli yardımlar almak üzere nikah akitlerinin kağıt üzerinde sonlandırılarak aile birlikteliğine devam edilmesi, devlet tarafından ailelerinden alınan çocuklar ve bu ailelerinin yaşadıkları sorunlar ve tüm bu süreçlerde doğrudan etkilenen çocukların durumları değerlendirilmiştir. Ayrıca gurbetçi ailelerin Türkiye ziyaretlerinin ülkede yaşayan yakınları ve Türk aile yapısına etkileri yorumlanmıştır. Bu çerçevede ailelerin bağlılık ve aidiyet, özlem, çatışma, asimile gibi bileşenler etrafında şekillendikleri görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Türk Ailesi, İngiltere'de Türk Aileler, Sosyalleşme, Göçmen Yaşamı, Karma Evlilikler

Problems of Turkish Families Migrating to England and Their Evaluation: Swindon, UK Example

The integration of individuals who migrate from their country of origin to another country into the new society brings along some difficulties. In this phase where it is difficult to adapt as an individual under normal conditions, being able to adapt together with the family institution causes many problems and, of course, questioning. The fact that the sociocultural differences in the two countries are high further deepens the problem. Especially the integration process of individuals in the family can raise many questions. In this paper, the problems encountered by Turkish families migrating to the UK during their socialisation process are compiled and their coping processes are analysed. Our observations on the problems encountered by Turkish families living in Swindon, Wiltshire in the integration process of their parents, siblings and family elders, if any, into this new society have been compiled. The difficulties experienced in the processes of adaptation or assimilation to the sociocultural differences between the language, culture, social structure and value judgements of the past and the immigrated society have been brought together. It is known that the first Turkish families living in the Swindon region started to reside 35 years ago, especially after 2000, Turkish people migrated to the region intensively. Although the population of the region, where approximately 250 families currently live, is young, it can be mentioned that there are still 1.5 and 2nd generation Turkish individuals. The problems encountered by individuals-families in the integration-assimilation processes are compiled under certain sub-headings in the observations we have made on the occasion of our presence in this community as a religious officer for five years between 2017-2022. Although it seems to be a study created by bringing together specific observations, the results of observational research on the common problems and experiences of Turkish families living in England and Wales through intra-country migrations and interactions have been brought together. Naturalistic observation, case studies, participant observer methods were applied in this research, and the problems experienced by the families living in the region during the integration process into the society they have just arrived. In this direction, the problems experienced by the families living in the region on the axis of religion, spirituality and family have been examined. In addition, the impact of migration on the family institution, family psychology, the maintenance of the family institution in different cultures,

mixed marriages, long-lasting family separations based on asylum, mixed marriages performed by married individuals for visa/citizenship purposes, the termination of marriage contracts on paper in order to receive various aids and the continuation of family life, children taken from their families by the state and the problems experienced by their families and the situation of children directly affected in all these processes have been evaluated. In addition, the issues of families coming from different regions of Turkey living together abroad, socialising and adapting to the society they live in, taking into account their ethnic origins, were also evaluated. In this framework, it has been observed that families are shaped around components such as loyalty and belonging, longing, conflict and assimilation.

Keywords: Turkish Family, Turkish Families in England, Socialisation, Immigrant Life, Mixed Marriages.

Giriş

İlk insan Hz. Adem’le başladığı düşünülen göç olgusu için pek çok gerekçe sıralanabilir. İnsanlık tarihi farklı nedenlerle göç eden kavimlere tanık olmuştur. Temelde var olma ve yaşamı sürdürebilme amacıyla gerçekleşen göçler; insanların vatanlarından zorla çıkarılmaları, savaşlar, doğal afetler, ekonomik ve siyasal sorunların yanı sıra daha iyi bir yaşam sürdürme gerekçesiyle ortaya çıkmıştır.

Çok uluslu yapılarda göçmenlerin yaşantısıyla ilgili çok sayıda teori geliştirilmiştir.³ Göçmenlerin kendi yaşam tarzlarını bırakarak çoğunluğun normlarına uyumunu ifade eden asimilasyon (assimilation) teorisi bunlardan biridir. Bunun yanında, erime potası (melting pot) ve kültürel çoğulculuk (cultural pluralism) gibi modeller de sunulmuştur.⁴ Erime potası, göçmenlerin kültürel farklılıklarının belirli süreçten geçirilerek eritilmesini ifade eder.⁵ Kültürel çoğulculuk ise, farklı kültürlerin bir arada yaşamasını mümkün görmektedir.⁶ Farklı dinamiklere bağlı olarak ortaya çıkan göçler, beraberinde kültürel çeşitlilik olgusunu ortaya çıkarmıştır.

İltica ve farklı taleplerle gerçekleşen göçlere bağlı olarak nüfusun bir başka ülke-bölgeye hareketi sonucunda farklı kültürlerle mensup kişilerle karşılaşmaktadır. Bu durum sadece göç edenler için değil, bölgede yaşayan ülkenin mensupları için de bir uyum sürecini gerektirmektedir. Günümüzde çok sayıda ülke, göçler sonucu ortaya çıkan kültürlerin bünyesinde barındırdıkları farklılıkları nasıl anlayabilecekleri, ya da bir sonraki aşamada birbirleriyle çatışmadan nasıl uyumlu hale gelebilecekleri konusu üzerinde çalışmaktadır.⁷

Türklerin Avrupa’ya göçünün 1950’lerden sonra başladığı bilinmektedir. İlk başta ekonomik nedenlerle ortaya çıkan bu göçlere, zamanla sosyal-siyasi, ailevi ve eğitime bağlı nedenler de eklenmiştir. Türklerin İngiltere’ye göçü ise önce Kıbrıs Türkleriyle 1960-1970 yıllarında başlamıştır. 1980 askeri darbesi sonrası göç dalgası ise başta doğu-güneydoğu illeri olmak üzere farklı

³ Teoriler hakkında detaylı bilgi için bk. Cemal Yalçın, *Göç Sosyolojisi*, (Anı yay., Ankara 2004), 22-94.

⁴ Anthony Giddens, *Sociology*, (Polity Press, 2nd. Ed., Oxford 1993), 280-281.

⁵ Cemal Yalçın, “Çokkültürcülük Bağlamında Türkiye’den Batı Avrupa Ülkelerine Göç”, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 26/1, (2002), 46.

⁶ Giddens, *Sociology*, 281.

⁷ Selim Eren, “Göç, Toplumsal Değişme ve Din: Avrupa’ya Göç Eden Türkler Bağlamında Bir Değerlendirme”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/2, (2007), 270.

şehirlerden siyasal iltica talebiyle gerçekleşmiştir.⁸ Bu göçlerde bireylerin bir kısmı ilk aşamada Londra merkezli bir lokasyonu tercih etmiş, zamanla Birleşik Krallığın (UK) farklı bölgelerine intikal etmişlerdir. Çalışmada bu hareketliliğin bir sonucu olarak İngiltere'nin Wiltshire eyaleti, Swindon kasabasına göç eden ve burada iskân eden Türk aileler üzerine değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Türklerin Swindon, İngiltere bölgesine göçleri 1990'lı yılların başına dayanmaktadır.⁹ 2000'li yıllar itibariyle bu hareketlilik artmaya başlamıştır. Büyük bir oranı siyasi sığınma talebiyle gerçekleşen bu ön göçler daha çok bireyseldir. Bölgede aile birleşimi ve yeni evlilikler vesilesiyle 2005-2010'lu yıllarda aile kurumlarının sayısı yükselişe geçmiştir. Bu sürece kadar bölgeye gelen göçmenlerin büyük bir çoğunluğu sığınma talebiyle gelmiş, kimileri de illegal yollardan ülkeye giriş yapmış ve bir şekilde tanıdık eş-dost yanında zor şartlarda ikamet etmeye çalışmıştır.

Öte yandan İngiltere'ye gelebilmek için aylar süren yolculuklar, yollarda vefat eden, hastalanan, sakat kalan veya bir şekilde farklı ülkelerde yakalanarak uzun süre hapis cezasına çarptırılan vatandaşlarımıza dair çok sayıda kesitler de dinlenilmiştir. Dolayısıyla Swindon'a (İngiltere'ye) 1990-2010 yılları arasında gelen Türklerin önemli bir kısmı siyasi sığınma talebiyle ve zorlu şartlar altında yasa dışı yollardan ülkeye giriş yapan vatandaşlarımızdan oluşmaktadır. Ülkede yaşamak için resmi izinleri alamadıkları süreçlerde zorlu yaşam şartları altında tutunabilmeye çalışmışlar ve bu süreçte çok yıpranmışlardır. Dil problemi ile çalışılabilecek potansiyel iş sayısının azlığı, işçi sayısının çokluğuyla bir araya gelince minimum maaşlarla ve kötü şartlarda çalışmak durumunda kalmışlardır. Çok sayıda kişi aynı evi paylaşmış, kimi zaman çalıştıkları araçlarda ikamet etmek durumunda kalanlar dahi olmuştur. Oturum izni olmayanlar hak arayışlarında bulunacak olsalar şikayet edilmekle tehdit edilmiş hatta şikayet edilerek ülkeden çıkarılanlar (deport) olmuştur. Göç ettikleri ülkenin dilini bilmemeleri hemen her işlerinde bu konuda destek alabilecekleri birkaç isme muhtaç olmaları bireyler arası sosyal dengenin kurulmasını olumsuz etkilemiştir. Bu durum bireyden aileye sirayet ederek bu kurumun motivasyonuna da zarar vermiştir.

⁸ <https://www.migrationinstitute.org/blog/migration-from-turkey-to-the-uk>

⁹ Bu verilere Kıbrıs'tan göç eden Türkler, "Kıbrıs Türkleri" dahil edilmemiştir. Zira onların İngiltere'ye göçleri 1960'lı yılların başına dayanmakta ve durumları Türkiye'den gelenleriyle belirgin düzeyde farklılaşmaktadır.

Çalışmada 2017-2022 yılları arasında beş yıl kadar bu toplumda bulunmamız vesilesiyle gerçekleştirdiğimiz gözlemlerde bireylerin-ailelerin entegrasyon-asimilasyon süreçlerinde karşılaştıkları sorunlar belirli alt başlıklarda derlenmiştir. Ailelerin sosyo-kültürel ihtiyaçları doğrultusunda uyum sürecinde yaşadıkları sıkıntılar dinlenmiştir. Swindon kasabasına göç eden Türklerin göç tecrübeleri katılımlı gözlem, derinlemesine görüşme ve hayat hikayeleri toplanarak anlaşılmasına çalışılmıştır.

Göç

Çeşitli sebeplerle bir yerden başka bir yere göç eden toplulukların sosyal yapı ve değerler dünyası bağlamında geçmişle, yaşanan toplumun yapısal özellikleri çerçevesinde ise gelecekle ilişkilendirilerek anlamlandırılabilir. Bu yönüyle göç, salt ekonomik bir hareketten ziyade sosyo-kültürel bir eylem ve tecrübe olarak nitelendirilebilir.¹⁰

Türkiye’den İngiltere’ye yapılan göçlerin 1970 yılında iki ülke arasındaki anlaşmayla başladığı bilinmektedir.¹¹ 1980’li yıllardan itibaren sığınmacı statüsünde başlayan bu hareketlilik 2002’den itibaren “Ankara Anlaşması” ile bu ülkeye resmi olarak göç etmeyi kolaylaştırmıştır. Birleşik Krallık’ta iş kurmak isteyen, iş insanlarının yararlandığı bu vize türüyle oturma izni alanların sayısı da artmıştır. Bu olağanüstü göçün demografik ve sosyo ekonomik boyut incelendiğinde, Birleşik Krallığın farklı bölgelerine göç eden Türkler arasında göçe sevk eden dinamikler ve bunların sonuçları değişkenlik gösterebilmektedir. Mesela; Türk vatandaşlarından siyasi, ideolojik ve etnik köken farklılıklarının öne çıkarıldığı Londra gibi bölgelere göç edenler üzerine yapılan araştırmalarda bunların göç hareketlilikleri “beyaz yakalı göçü”, “orta sınıf göçü” ve “beyin göçü” olarak tanımlanabilirken Swindon’a gerçekleşen göçler için daha farklı bulgular ortaya çıkmaktadır. Demografik açıdan saha araştırmaları ve karşılaştırmalarla bu dinamiklerin tespit edilebileceği öngörülmektedir.

Swindon, Londra’nın Batı’sında Bath ile Reading şehirleri arasında yer alan yaklaşık 300 bin nüfuslu bir kasaba olarak bilinir. Londra’ya yaklaşık 120 km

¹⁰ İlkay Şahin, “Sosyo-Kültürel Bir Tecrübe Olarak Türk Dış Göçü: Amersfoort (Hollanda) Örneği”, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 14/2, 2009, 94.

¹¹ Cemal Yalçın, “The Turkish Existence in the United Kingdom”, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyoloji Tartışmaları Dergisi 1, 2003, 11, 13.

kadardır. Türklerin Swindon'a ilk göçleri 1990'lı yıllara uzanmaktadır. Büyük oranı siyasi sığınma talebiyle gerçekleşen bu ön göçler daha çok bireyseldir. Özellikle Ankara Antlaşmasının etkisiyle 2005 yılı sonrasında Swindon'a yapılan göçler de artmıştır. Bölgede aile birleşimi ve yeni evliliklerle aile kurumları 2005-2010'lu yıllarda tesis edilmeye başlanmıştır. Bu sürece kadar bölgeye gelen göçmenlerin büyük çoğunluğu sığınma talebiyle, kimileri de illegal yollardan ülkeye giriş yapmış ve bir şekilde eş-dost yanında ikamet etmeye çalışmıştır. 2024 yılı itibarıyla Swindon'da yaklaşık 300 aile yaşamaktadır. Nüfus genel olarak genç olmakla beraber henüz 1.5 ve 2. nesil Türk bireylerden oluşmaktadır. Yemek sektöründe çalışan Swindon'daki Türk halkının iş alanlarını genişletmesi, işçi ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Ankara antlaşması ile vize alabilme imkanının kolaylaşması önceki dönemlerde illegal yollardan veya sığınma talebiyle gerçekleştirilen göçlere alternatif bir kolaylık sağlamıştır. Bu durum göçün aynı il/ilçelerden olması faktörünü ortaya çıkarmıştır. Buna bağlı olarak Swindon'daki nüfusun büyük çoğunluğunun Türkiye'nin üç şehrinden ve hemen hemen aynı ilçelerinden oluştuğu ifade edilebilir.

İlk Neslin Uyum Süreci

İnsanın hayatında zorlandığı süreçler arasında yaşam alanı değişikliği de bulunmaktadır. Bu hareketlilik beraberinde çok sayıda farklılığı getirdiğinden uyum süreci daha da zorlaşabilmektedir. Göç edilen yeni bölge, farklı kültür ve dil gibi değişken dinamikleri barındırıyorsa başka sorunlar uyum sağlamaya da eklenebilmektedir. Kendi ifadeleri ile henüz Türkiye'de yaşadıkları ilin merkezini görmeden İngiltere'de gözlerini açan ve bir şekilde akraba, dost, tanıdık yanına gelerek Swindon'a yerleşen bu bireylerin, İngiliz toplumuna uyum sağlaması çok kolay olmamıştır. Kimileri İngiliz devletinin Home Office ve ilgili kuruluşları tarafından oryantasyon süreçlerine dahil edilmişlerdir. Başlangıç düzeyinde dil kursları ile desteklenen bu bireyler, yarı zamanlı çalışma izinleriyle ekonomik olarak da ilerlemişlerdir. 2010'lu yıllara gelindiğinde toplumda belirgin olarak yer edinmeye başlamışlardır.

İngilizlerin dışarıdan yemek yeme kültürünün bir sonucu olarak fast-food sektörünü erken dönemlerde keşfeden ilk nesil Türkler, Avrupa'nın farklı yerlerinde olduğu gibi İngiliz toplumunu dönerle tanıştırmışlardır. Türkiye'deki dönerle ortak özelliklere sahip bu yiyeceğe "Turkish Kebap" ismini vermişlerdir. İngiliz kültürünün etkisiyle çekmeli veya sabit panelvan tipi araçların içinde oluşturulan mini mutfaklarda çok sayıda Türk kebabçı ola-

rak iş hayatına atılmışlardır. Haftanın hangi günü ne yiyeceğini belirleyen İngilizlerin mutfağına artık haftada bir gün Turkish Kebap'ta girmeye başlamıştır. Festival ve eğlenceyi seven ve hafta sonunu sosyalleşmek amacıyla kafelerde geçiren İngilizler, Türk kebabını sevmiş ve sabahlara kadar süren eğlencelerinde kebab yemeyi alışkanlık haline getirmişlerdir. Zamanla, hemen her İngiliz köyüne kadar yayılan kebab dükkanlarında-vanlarında Türkler hızla yol almış ve ekonomik olarak önemli büyüme kaydetmişlerdir. Yeni iş yerleri beraberinde yeni işçi ihtiyaçlarını doğurmuştur. Bu durum Türkiye'den bölgeye olan göçleri hızlandırmıştır. Bu göçlerin çoğu, illegal yollardan ve sığınma talepli gerçekleşirken "Ankara Anlaşması" ile resmi bir zeminde sürdürülebilir hale gelmiştir. O kadar ki Türkiye'den üniversite mezunu olarak gelen veya üniversite okumak üzere İngiltere'ye gelen öğrencilerden bazıları bu sektöre girmekten kendilerini alamamışlar ve bir şekilde bu alanda işçi veya iş sahibi olmuşlardır.

Swindon'a ilk göç eden Türklerden çok azı aileleriyle birlikte gelmişlerdir. Çoğunluğu evli bile olsa tek başına ülkeye gelmiş ve yıllarca Türkiye'ye gitmemiş veya gidememişlerdir. Bu süre zarfında ailelerinden ayrı kalmışlardır. Hatta on yıldan fazla ailesinin yanına gidemeyen bireylerle karşılaşmıştır. Bu durum evli olan fertleri, İngiltere'de ailesiz olarak yaşamının getirdiği zorluklara sevk etmiş, Türkiye'de bıraktıkları aile üyelerini başka sıkıntılara maruz bırakmıştır. Hatta en yakınlarının cenaze, düğün gibi önemli törenlerine katılamadıklarını yutkunarak ve gözyaşlarıyla anlattıklarına tanık olunmuştur. Dolayısıyla ilk gelen bireyler ailelerinden yoksun veya bekar olarak gelmişler ve aile olarak varlıklarını sürdürmenin ilk tecrübelerini eşleriyle birlikte göğüslemişlerdir.

Milli ve Manevi Değerleri Koruma Çabaları

Vatandan ayrılmanın yanında yeni toplumun sosyal yapısına yer açamamak, kültürel kodlarını paylaşamamak gibi sorunlara sosyoekonomik sıkıntılar, dil, yoksunluk ve yabancılık duygusu da eklenince Türk toplumunun kendi içindeki dayanışma eğilimleri daha da artmıştır. İlk göçlerin daha çok bireysel olduğu sonraki süreçlerde gerek evlilik gerekse de aile birleşimiyle yaşamlarına devam eden Swindon Türk Halkı zamanla aile bireylerine yeni fertlerin katılımıyla birlikte sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını da belirgin düzeyde hissederek hale gelmişlerdir. Erkekler türk kahvesi ve bazı etkinliklerle bu ihtiyaçlarını gidermeye çalışırken hanımlar da akraba ve hemşeri olanlarla

daha sıkı bağlar kurarak memleketlerindeki âdet ve gelenekleri devam ettirmeye çalışmışlardır. Özellikle aile birleşimi ve çekirdek aile sayısının artması buradaki bireylerin ihtiyaçlarını aile eksenli dönüştürmeye başlamıştır. Okul çağına gelen çocuklarının milli-manevi değerle yetişmesi adına dini ve milli öğretilerin kuşaklara aktarımını belirgin bir ihtiyaç olarak hisseden aileler bunu çözümlmeye çalışmışlardır.

Bu aileler çocuklarını doğal olarak İngiliz okullarına göndermektedir. Ancak aileler çocuklarını Türk kültür ve geleneklerini öğreterek bunlarla yetiştirme hassasiyetindedir. Özellikle iki farklı kuşak ve kültür arasında kalan bu çocuklarda ortaya çıkabilecek kırılmaları fark eden aileler, çocuklarını milli ve manevi değerlerine bağlı olarak yetiştirmeye gayret etmişlerdir. Sosyo-kültürel ihtiyaçların farklılaşması ve ortaya çıkan sorunlar karşısında çaresiz kalan aileler diğer Türk toplumları ve derneklerinin benzer sorunlarla nasıl başa çıktıklarını anlamaya çalışmışlar. Bir nevi onların öncülüğünde ve tavsiyelerinde çocukları ve kendileri için sosyal alan oluşturma arayışına girişmişlerdir.

Göçlerin Aile Kurumu Üzerine Etkisi

Göçmen açısından yaşadığı coğrafi çevreyi değiştirmek, ilk etapta içinde bulunduğu sosyo-kültürel unsurlardan uzaklaşmak anlamına gelmektedir. Bu durum aynı zamanda aile bölünmesi ve fertlerin terk edilmesine bağlı başka sorunları da doğurmaktadır. Dolayısıyla göçle ortaya çıkan problemler aile müessesini farklı boyutlarıyla daha derinden etkileyebilmektedir.¹² Swindon'da yaşayan Türk aileler özelinde bu durum gözlemlendiğinde şu değerlendirmelerde bulunulabilir.

Göç eden nüfusun 17-50'li yaş aralığında olduğu gözlemlenmiştir. Aralarında 16-17'li yaşlarda İngiltere'ye gelen gençlerin sayısı da bir hayli fazladır. Kimi zaman aylar süren ve çok zorlu şartlarda yasa dışı yollardan gerçekleşen bu sığınmaların ardından uzun yıllar Türkiye'ye gitmemiş, gidememişlerdir. Zira İngiltere'ye sığınma talebinde bulunurken kimileri pasaportlarını yırtmış, kimileri asıl ülkelerini gizleyerek farklı millettenmiş gibi kendilerini tanıtmaya çalışmışlardır. Önemli bir kısmı da doğu-güneydoğu bölgesinde gerçekleşen ve bir şekilde kürt vatandaşlara yapıldığı iddia edilen ayrımcılık,

¹² Eren, "Göç, Toplumsal Değişme ve Din: Avrupa'ya Göç Eden Türkler Bağlamında Bir Değerlendirme", 274.

ötekileştirme gibi gerekçeleri öne sürerek iltica talebinde bulunmuşlardır. İlginç olanı ise birkaç kelime kürtçe bile bilmeyen ve aslen kürt olmayan bir hayli vatandaşın bu yöntemi kullanarak siyasi iltica talebiyle oturum izni almış olmalarıdır.

Bu bireylerden çok azı aileleriyle birlikte göç etmişlerdir. Çoğunluğu evli bile olsa tek başına gelmiş kimileri onlarca yıl Türkiye'ye gitmemiş veya gidememiş, bu süre zarfında da ailelerinden uzak kalmışlardır. Bu durum evli olan bireyleri, İngiltere'de ailesiz yaşamının getirdiği zorluklara sevk etmiş, öte yandan Türkiye'de bıraktıkları aile fertleri için de başka zorluklara kapı aralamıştır. Hatta en yakın aile fertlerinin dahi cenaze, düğün gibi önemli törelerine katılamadıklarını yutkunarak ve gözyaşlarıyla anlattıklarına tanık olduk. Çocuklarının büyüdüğünü göremeyen babalar, babasız büyüyen nesiller, eşsiz yaşanan uzun süre ayrılıklar, gurbetin getirdiği her iki taraf için zorluklar ve dahası aile yapısını derinden etkilemiştir. Meselenin reel yansımaları ve sonuçları ilgili disiplinler tarafından gerçekleştirilerek interdisipliner çalışmalarla nitelikli bir şekilde ortaya konulabilir.

Göç Bölgesinde Dil ve Kültür Uyumu

Göç olgusunun sonucunda çok sayıda ihtiyaçlar ortaya çıkmaktadır. Bunların başında ikamet edilen ülkenin dilini öğrenme gelmektedir. Göç edilen ülkenin kültürünü tanıma ve buna uyumlu hale gelmesi orada yaşayan yerel halkla intibak sağlanması bakımından önemlidir. Swindon'a gelen ilk Türklerin büyük oranı dil konusunda eğitimsiz olarak ülkeye gelmişlerdir. Bu ihtiyacı karşılama oranları çalıştıkları meslek gruplarına göre değişmektedir. Mesela, kebab-yemek servisi sektöründe çalışanlar kendi iş alanlarının ötesine bunu götüremezken, taksici ve berber olarak çalışanların dil ve kültür konusunda daha hızlı ilerleme kaydettikleri aşıkardır.

Türk ailelerin en zorlandıkları alanlardan birisi de resmî kurumlarda dil bariyeri nedeniyle zorlanmalarıdır. Adli bir davaya dahil olduklarında veya bir sağlık problemi ile hastanelere müracaat ettiklerinde tercümana ihtiyaç duymakta ve çoğu zaman bu durum nitelikli iletişim kurulabilmesine zarar vermektedir. Aynı şekilde çocuklarının eğitim süreçlerine destek sunmakta zorlanmaktadır. İngilizceyi okulda öğrenmek durumunda kalan çocuklar da yaşlılarından geride başladığı için özellikle sayısal derslerde geri kalmakta ve bu açığı kapatmakta çok zorlanmaktadır. Aynı şekilde komşuluk

ilişkileri ve sosyal hayatın pek çok yerinde bu dezavantajı çok kolay ve hızlı gideremedikleri gözlemlenmiştir.

Ailesiyle birlikte İngiltere'ye küçük yaşlarda gelen gençlerin buradaki okullarda eğitim almalarıyla Türk ailelerin dil ile ilgili sorunlarını bir şekilde aile içi yardım vasıtasıyla giderdikleri gözlemlenmektedir. Bu durum ilk aşamada yeni gelen Türklerin birkaç isme muhtaç kalmaları ve uyum sağlamalarındaki zorlukları önemli ölçüde gidermiştir. Aile içi dayanışma sayesinde bireylerin dil ve kültürel uyum sağlamalarında hızla ilerleme kaydedildiği ortaya çıkmaktadır. Türk gençleri 2015 sonrasında üniversite eğitimine dahil olmuş ve daha çok psikoloji, hukuk, sağlık ve işletme gibi bölümleri tercih etmişlerdir. Bu kesim cinsiyet olarak kıyaslandığında daha çok kızların üniversite eğitimine devam ettikleri, erkeklerin lise dönemi ve sonrasında aile meslekleri olan kebab işine eleman desteğinde bulundukları izlenmiştir. Hatta üniversite eğitimi sonrası kendi meslek gruplarında iş hayatına başlamak isteyen genç erkeklerin, aileleri tarafından daha iyi ekonomik imkanlar sağladığı gerekçesiyle yemek sektöründe aile mesleklerinde çalıştırıldıkları görülmüştür.

Eğitim gören kişi sayısının artması, okulda ve iş hayatında İngiliz bireylerle etkileşime yeni neslin birikimiyle devam edilmesi, gençlerin ve ailelerin kültürel boyutta alışma süreçlerini de hızlandırmıştır. Kültürel uyum zamanla benzeşme ve özentiye hatta kimi bireylerin Türk kimliklerinden uzaklaşmalarına da neden olmuştur. Dolayısıyla genç kuşaklar, uyum sürecinde Türk aile yapısının değerlerini zamanla kaybedebilmekte farklı ideoloji ve düşüncelerle aidiyetlerinden uzaklaşabilmektedir. Bunu gören ebeveynler onlara sahip çıkma konusunda daha kuşatıcı ve hassas davranmaya çalışmaktadırlar. Tüm bunlar onların sosyal yapılanmalarını hızlandırmış ve onları Türkiye'nin ilgili devlet organlarından din görevlisi ve öğretmen talebine sevk etmiştir.

15 Temmuz darbesine kadar farklı yapılanmaların altında Fetö iltisaklı sözde eğitimcilerden destek alan Swindon halkı, bu tarihten sonra bölünmeye başlamıştır. Bir grup aynı şekilde bu eğitimcilere çocuklarını gönderip onlardan hizmet almaya devam ederken diğer kesim Din Hizmetleri ve Eğitim Müşavirliği'nden bu konuda destek istemişler ve Bristol'daki görevli eğitimciler hafta sonları Swindon'a gelerek yeni oluşumun zeminini hazırlamışlardır. Ardından 2017 yılında bölgeye ilk defa Londra Din Hizmetleri müşavirliği uhdesinde bir din görevlisi görevlendirilmiştir. Onun çalışmalarıyla 3-4'e

bölünen topluluk önce namazlarını bir merkezde kılmaya başlamış, 2018 yılı itibarıyla bir kültür merkezi arayışına girmişlerdir. Din görevlisinin halkı organize etmesiyle 2020 yılında bir cami binası satın alınarak içerisinde ibadethane, derslikler, kütüphane, otopark, mutfak ve sosyalleşme alanlarının olduğu bir kültür merkezine dönüştürülmüştür.

Swindon Ömer Halisdemir Camii adıyla kurumsallaşmaya başlayan bu merkeze talepleri doğrultusunda Eğitim Hizmetleri Müşavirliği'nden 2019 yılında tam zamanlı öğretmen görevlendirilmiştir. Bu durum gençlerin ve ailelerin milli ve manevi değerleriyle desteklenme süreçlerine katkı sunmuştur. Swindon Turkish Community (Swindon Türk Topluluğu) adını verdikleri dernek yapılanmasıyla sistemli bir sürece giren vatandaşlar, cami merkezli bir komplekste kültürel anlamda gurbette var olmanın ve uyum sağlamanın zorluklarını birlikte giderme fırsatı yakalamışlardır. Burada gençlere, ailelerine, çocuklara hatta diğer Müslüman topluluklardaki bireylere sosyal ve kültürel destekler alabilecekleri çeşitli eğitimler ve aktiviteler gerçekleştirilmektedir. Böylece çok kültürlü bir yapıya sahip olan Swindon'da Türk aile yapısı, bir yandan çok yönlü sosyalleşmekte diğer yandan değerlerine sahip nesillerin yetişmesine imkân hazırlamaktadır. Din ve Türkçe Eğitimleri, önemli gün ve gecelerle ilgili programlar, iftarlar, taziyeler, çeşitli spor aktiviteleri, gösteriler, geziler ve daha birçok faaliyet sayesinde cami merkezli bu kültür merkezi etrafında kenetlenen 200'e yakın aileden bahsedebiliriz. Öyle ki hafta sonu eğitimlerine katılan 7-14 yaş aralığındaki öğrenci sayısı ortalama 140 civarındadır. Gençler, orta yaş, genç bayanlar, hanımlar ve tüm halka yönelik ayrı ayrı eğitimler ve faaliyetlerin düzenlenmesiyle Türk Toplumu aile yapısının korunmasına önemli katkılar sunulmaktadır.

Bu faaliyetlerin ivme kazanmasında Türkiye'nin yurt dışı teşkilatındaki Din Hizmetleri ve Eğitim Hizmetleri Müşavirliğine bağlı görevliler çok etkin rol almaktadırlar. Özellikle yurt dışında milli ve manevi değerlere bağlanma ihtiyacının daha fazla olması birey ve ailelerin cami merkezli bir hayatla varlıklarını sürdürmelerine olanak tanımıştır. Bunu İngiltere'deki diğer Türk derneklerinde gözlemleyen Türk toplumu Swindon özelinde başararak ülke genelinde yeni Türk toplumu merkezlerinin kazandırılmasına güzel bir örneklik teşkil etmektedir.

Farklı Kùltürler Arasında Aile Kurumu'nun İdamesi ve Sosyal Hayat

Dil, kùltür, sosyal yapı ve sahip olunan değeri yargıları ile göç edilen toplum arasındaki sosyokùltürel farklılıklara uyum sağlama gibi dinamikler, göç edilen bölgede aile kurumunun sürdürülebilirliğini zorlaştırmaktadır. Bu sürece karma evlilikler de eklenince süreç başka boyutlara evrilmiştir. Böylesine netameli ortamda aile kurumunu ayakta tutabilmek çok kolay olmamıştır.

Vatandan ayrılmanın yanında yeni toplumun sosyal yapısına yer açamamak, kùltürel kodlarını paylaşamamak, dil bilmemek, sosyoekonomik sıkıntılar, okuryazar olmamak gibi yoksunluk ve yabancılık duygusu da eklenince Türk toplumunun kendi içinde dayanışma eğilimleri daha da artmıştır. İlk dönemlerde erkeklerin kahvehaneler ile hanımların ise ev oturmaları ve birbirlerine yakın lokasyonlarda ikamet etmeleri sayesinde bu ihtiyaç kısmen giderilmiştir. Ancak yeni neslin doğumuyla birlikte ailelerin çocuklarını gurbette milli ve manevi değerlerle yetiştirme hassasiyeti onları başka ihtiyaçlara sevk etmiştir. Zira çocuklar İngiliz okullarında eğitim görmekte, evde ise Türk kùltürü veya ailenin geleneksel kùltürüyle beslenmektedir. Bu durum çocuklarda ve ailede bazı meselelerin sorgulanmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla çocukların yetişmesiyle birlikte sosyo-kùltürel ihtiyaçlar farklılaşmış, ortaya çıkan sorunlar karşısında çaresiz kalan aileler diğer Türk toplumları ve derneklerinin benzer sorunlarla nasıl başa çıktıklarını anlamaya çalışmıştır. Bir nevi onların öncülüğünde, çocukları ve kendileri için sosyal alan oluşturma arayışına girişmişlerdir.

Diğer ÷lkelerdeki gurbetçilerle İngiltere'de yaşayan vatandaşlarımız kıyaslandığında bazı farklılıklar belirgin şekilde ortaya çıkmaktadır. Meselâ, bazı Avrupa ÷lkelerinde bir aileden en az 2-3 birey çalışmazsa ekonomik anlamda sıkıntı yaşayabilirlerken Swindon özelinde Türklerden hanımları çalışan neredeyse yok denecek kadar azdır. Yine Swindon'da çok sayıda aile reisi, fast-food, berberlik ve taksi şoförlüğü gibi serbest meslekleri icra ederek kendi işlerinin sahibiyken diğer ÷lkelerde yaşayan vatandaşlarımızın büyük çoğunluğu farklı sektörlerde işçi olarak çalışmaktadırlar. Swindon'da yaşayan ailelerin daha kısa sürede ekonomik anlamda kalkındıkları meselenin diğer boyutudur. Bu yönüyle Swindon'da erkeklerin daha yoğun çalıştığı ve hanımların ailelerine ve çocuklarına daha fazla vakit ayırdıkları gözlemlenmiştir. Dolayısıyla anne faktörünün çocuklarla daha fazla ilgilenebilmesi buradaki

Türklerin aile yapısını ve değerlerini korumaları adına önemli bir güçtür.

İngiltere’de Türklerin Karma Evlilikleri

Swindon’a ilk gelen bireylerin en önemli sorunu bir şekilde ülkede oturma izni alabilmek olmuştur. Bunun için de bazı yollar keşfedilmiştir. Bunlardan en çok öne çıkanı ise İngiliz vatandaşlığına sahip biriyle evlenmek olmuştur. Gözlemlediğimiz vatandaşlar içerisinde otuzdan fazla kişi bu yolu tercih etmiştir. Bu evliliklerden bir tanesinin devam ettiği, diğerlerinin bu hanımlarından ayrılıp bir müddet sonra Türk bayanlarla evlendikleri belirlenmiştir. Karma evliliklerden çok sayıda çocuk dünyaya gelmiştir. Bunların pek çoğu yasalar gereği İngiliz annelerinin yanında büyümek durumunda olduğu için Türk babalarından kopmuş/koparılmıştır. Çok sayıda babanın bu acıyı derinden hissettiklerine şahit olunmuştur. Dolayısıyla Swindon’da yaşayan ailelerin hayatlarında karma evliliklere bağlı olarak üvey evlat ve üvey kardeş olgusu da belirmiştir. Genel itibariyle Türk hanımları bu konuda eşlerine destek olarak önceki evliliklerinden dünyaya gelen çocuklara karşı iyimser davranmakta hatta zaman zaman Türkiye’ye onları da tatile getirdikleri bilinmektedir.

Bu konuda toplumu bekleyen bir diğer konu ise kendi çocuklarının farklı milletlerden gençlerle evlenme isteğidir. Avrupa’nın farklı ülkelerinde aileler bu sürece bir şekilde alışmıştır. Ancak Swindon’da özellikle Türk aileler kızlarını Türk vatandaşı olmayan bireylerle evlendirmeme hususunda katı bir duruş sergilemektedir. Erkekler için durum aynı değildir. Başta İngiliz olmak üzere farklı milletlerden bayanlarla evli Türkler vardır. Ancak kız çocuklarını Müslüman olsa bile Türk olmayan biriyle evlendirmeme kaygısını gütmektedirler. Bu durum bazı acı sonuçlara da neden olmaktadır. Kızlarımız bir şekilde ailelerinin rızası olmadan gönül ilişkisi bağlamında farklı milletlerden gençlerle evlenebilmekte veya beraber yaşama kararı alabilmektedir. Bu duruma direnç gösteren Türk aileler ise sonuçlarını derin üzüntülerle yaşamaktadırlar. Dolayısıyla Türk ailelerin kızlarını yabancı bireylerle evlendirmeme konusunda kararlı bir duruş sergiledikleri gözlemlenmiştir.

Sosyal Servis Tarafından Çocukların Ailelerden Alınması

Avrupa’nın farklı şehirlerine oranla sosyal servis tarafından ailelerinden alınan çocukların sayısı Swindon özelinde azdır. Bu hususta sorun yaşayan üç aile tespit edilmiştir. Bunlardan ikisinin çocukları, sosyal servis tarafından

ailelerinden alınmıştır. Bir aile çocuklarını servisin elinden alabilirken diğer aile uzun yıllar çocuklarından ayrı kalmış ve bunun ıstırabını yıllarca çekmiştir.

Aileler ve oradaki öğrencilerimizden edindiğimiz bilgiye göre, çocukların okulda “dertleşme köşeleri” olarak nitelendirebileceğimiz özel bir alanları vardır. Aile içinde şiddet gören veya böyle bir iddiada bulunan çocuk, şayet bunu okuldaki öğretmenine veya bu köşedeki deftere bir şekilde iletirse, o aile ve çocuk, sosyal servis tarafından hemen izlemeye alınmaktadır. Açıkçası ailelerin en büyük korkularından birisi, çocuklarının kendilerini bu yönde şikâyet etmeleridir. Zira sosyal servis en ufak bir şüphenin ardına giderek âdeta ailenin yakasına yapışmaktadır. Kimi zaman çocuklar kardeşiyle oynarken yaralansa veya yolda giderken düşse, ailelerin en büyük kaygısı çocuğuna bir şey olmasından yanı sıra sosyal servisin ağına takılma korkusudur. Böyle bir ortamda ailenin çocuklarını yetiştirebilmesi ve çocuk üzerinde disiplinli bir otorite kurabilmesi hiç de kolay değildir. Bu çocukların çoğunluğu İngiltere’de doğmuş, eğitim hayatı, arkadaşlık ilişkileri ve “kültürel beslenmeleri” bir şekilde bu ortamda şekillenmektedir. Dolayısıyla kendi anne-babaları gibi hayata bak(a)mayan bu çocukların milli manevi değerler konusundaki hassasiyetleri de aileleri kadar olmamaktadır. Nitekim Türkçe ve din eğitimi almak üzere açtığımız hafta sonu eğitimlerine çocuklarını gönderen bazı aileler, çocukları tarafından okullarında şikâyet edilmişler, “kendilerinin bu eğitimleri cebren almaya zorlandıklarını belirtmişlerdir. Doğal olarak böyle bir kapının aralandığını öğrenen çocuklar ailelerine karşı bunu bir koz olarak kullanabilmektedirler. Böyle bir risk altında çocuk yetiştirmek Türk ailelerini zorlamaktadır.

Göçmen Yaşantısı ve Özlem

Gurbette yaşamanın getirdiği önemli zorluklardan birisi de doğup büyüdüğü vatandan ayrılarak; dili, dini, sosyal yaşamı ve daha birçok unsuru farklı olan bir coğrafyada hayata tutunabilmektir. Bu süreçte gurbetçi, yılın ve belki de ömrünün önemli bir kısmını vatana, ana yurdundaki sevdiklerine ve değerlerine olan özlemle geçirmektedir. Önceki zamanlarda sadece mektupla ve sabit telefonla giderilen bu hasret teknolojinin gelişmesiyle ve görüntülü olanakların çoğalmasıyla bir nebze de olsa giderilmeye çalışılmaktadır. Swindon’daki aileler de temmuz ayını adeta iple çekmektedir. İngiltere’de çocukların okula devam zorunluluğu hususunda ciddi kuralları vardır. Yaz tatili temmuz ayının son haftasında başlayıp Eylül ayının başına kadar

devam etmektedir. Önemli bir kısmı şahsi araçlarıyla 2-3 gün süren zorlu yolculukları göze alarak memlekete heyecanla gitmenin gayretinde olurlar. Bazı aileler bu ilgi ve hasreti çocuklarıyla beraber yaşarken orada yetişen kuşaklar her zaman aileleri gibi aynı hissiyata sahip olmamaktadır. Vatana olan hasret milli ve manevi değerlere olan ilgiyi de artırmaktadır. Dolayısıyla gurbette yaşayan pek çok vatandaşı gibi Swindon toplumundaki Türklerin de çoğunluğu milli ve manevi konularda hassasiyet göstererek ailelerini de bu duyguları kazanmaları hususunda desteklemektedirler.

Gurbetçi Ailelerin Türkiye'deki Aile Yapısına Etkileri

Başta Swindon, İngiltere olmak üzere yurt dışında milyonlarca millet varlığımızın yaşadığı bilinmektedir. Bunlar, tatil dönemlerinde Türkiye'ye geldiklerinde başta yakın akraba ve dostları olmak üzere pek çok aile yapısını olumlu-olumsuz etkilemektedirler. Son yıllarda döviz kurlarındaki farkın açılması ve Türk lirasının değer kaybıyla birlikte bu etkinin hissedilirliği daha artmış gözükmektedir. Meseleyi Swindon'da yaşayan Türk aileler üzerinden değerlendirdiğimizde hemen her yıl yüzlerce aile ana vatana tatil amacıyla gelmektedir. Önemli bir kısmı da kendi araçlarıyla üç gün süren yolculuğun ardından memleketlerine ulaşmaktadırlar. Bu ziyaretler ilk etapta her iki taraf için de iyimser gözükmektedir. Ancak sonuçları açısından böyle olmadığı düşünülmektedir.

Bazı gurbetçi aileler Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal şartlardan şikâyet ederek kimi zaman kasten kimi zaman da kendi konforlu yaşantısının reklamını yaparak İngiltere'deki yaşam standartlarını övmektedir. Bu güzellemeyi yapmasa dahi Türkiye'ye geldiğinde yaptığı harcamalar, tatil seçenekleri, lüks arabaları, telefonları ile ziyaretlerde bulunmaları başlı başına bir özenti vesilesi olmaktadır. Şayet aileler özendirecek şekilde konuşmasa bile bu durum doğal olarak ortaya çıkmaktadır. Gurbetçi ailelerin orada yaşadıkları sıkıntıları örtercesine kendilerinin yaşam standartları üzerinden yakın eş-dost- akrabalarına gündelik hayatlarını anlatmaları, kimi zaman Türkiye-İngiltere kıyaslamalarında bulunmaları, baştan en yakın aile fertleri olmak üzere iletişime geçtiği insanları ciddi şekilde olumsuz etkilemektedir. Konuyla ilgili nitelikli araştırmalar yapılarak meselenin sosyolojik boyutları tahlil edildiğinde durumun ne derece ciddi boyutlarda olduğu rahatlıkla gözlemlenecektir. İşin ilginç tarafı, eğitim seviyesi düşük olup İngiltere'de yaşayan bu bireyler Türkiye'den göç etmeden önceki sıkıntılarını hiç yaşamamışçasına

yakın akraba ve dostlarını oradaki yaşama özendirmek için bir gayrete de girişmektedirler. Hatta yazın tatile Türkiye'ye son model arabalarıyla gelmek için 11 ay boyunca kapısının önünde son model arabalarını bekleten aileleri bile gözlemleme fırsatımız oldu. Bu araçları sadece Türkiye'ye tatile gitmek amacıyla kullanmaktaydılar.

Resmi Süreçlerde Zaafiyet ve Bunun Aile Yapısına Etkileri

İngiltere'nin pek çok yerinde olduğu gibi Swindon'daki Türk halkı da resmi ilişkilerde bazı zaafılar göstermektedirler. Özellikle ihtiyacı olmadığı halde çok sayıda bireyin ekonomik kaygılarla bu tür davranışlara yöneldiği bilinmektedir. Üstelik bu zafiyet, birbirine eklemleendiğinde ortaya çok ilginç ve hoş olmayan bir tablo çıkmaktadır. Mesela, bir aile reisi devletten yardım alabilmek adına iş yeri sahibi olduğu halde veya çalışan ve geliri iyi olan bir ekonomik durumda olmasına rağmen, kendisini işsiz veya yarı zamanlı işçi olarak göstermektedir. Böylece belediyeden ev, kira yardımı, fatura desteği, çocuk parası gibi çeşitli yardımlar alabilmektedir. Yine bu birey bu sosyal yardımları kaybetmemek üzere çalıştığı iş yerinde yıllık gelirini belirli bir limitin altında göstermektedir. Buna bağlı olarak araba veya ev almak istediğinde, devletin koyduğu kredi ve vergi puanına takılabilmektedir. Neticede kazançlarını ibraz etmedikleri/edemedikleri için paraları olduğu halde kullanmakta zorlanmaktadırlar. Araba alırken bankayla işlem yapmadıklarında bu süreci bir şekilde geçiştirebilen bireyler özellikle ev almak istediklerinde veya Türkiye'ye gelirken yanlarında nakit getirmek istediklerinde sorun yaşamaktadırlar. Zincirleme sürdürülen ve doğru olmayan bu beyanatlar aile yapısını son derece olumsuz etkilemektedir.

Özellikle çocuklar ebeveynlerinin bir nevi kaçamak ve asılsız ifadelerle hak edişte bulunmalarını gözlemlemekte ve bu durum çocuğu ve aile müessesini sarsmaktadır. Bu yardımları alabilmek ve sürdürebilmek üzere çocukları gözü önünde yalan söylemlerde bulunulabilmek ve bu bir şekilde meşru zeminde çekilebilmektedir. Kimi bireylerin kendilerince, gayri müslim ülkede bu yaptıklarını dini kisveye büründürerek caiz görmeleri ise cehalette zirve noktası olarak değerlendirilebilir. Bu hususta aile yapısını yaralayan bireyler çocukların ve ailenin topluma entegre olmasında da zafiyet göstermektedir. Yaşadığı ülkenin kamu hakkına özen göstermeyip bunu da kendince anlamlandırma arayışında oldukları üzülererek müşahade edilmiştir.

Bunun en zirvesinde ise nikahlı eşlerini kağıt üzerinde boşayarak devletten yardım alma eğilimidir. Swindon'da birkaç ailenin başvurduğu, ancak Londra gibi büyük şehirlerde sıkça başvurulmuş bu uygulama sayesinde çok sayıda Türk aile nikah akitlerini sonlandırarak evliliğe devam etmekte ve sosyal yardıma başvurumaktadırlar. İngiltere'de kadınlara yönelik bu hakkı suistimal eden vatandaşlarımız eşinden boşandığında devletin ona verdiği evi de illegal olarak başkalarına kiraya vererek buradan da gelir elde etmenin peşinde olmuşlardır. Swindon'da yaşayan bir-iki ailenin bu yöntemle başvurduğu ancak Türkler arası sosyal hayatın bunu bir şekilde engellediği ifade edilebilir. Zira aile müessesesinin sağlıklı yürütülmesi konusunda geniş ailedeki bireyler ve arkadaşlık ilişkileri sosyal bir baskı uyguladığı gözlemlenmiştir. Ayıplanma ve kınanma korkusu bu düşüncede olan bireyleri bir şekilde en azından Swindon özelinde frenlemiştir.

Sonuç

İnsan etkiye açık bir varlıktır. Yurt dışında varlığını sürdüren Türk ailelerin yaşadıkları toplumu da sosyo-kültürel açıdan etkilemeleri doğaldır. Nitekim “Turkish kebab” ile İngilizlerin tanışmaları ve haftada bir yemek listelerine eklemeleri bunun en bariz örneğidir. Yanı sıra gurbetçi ailelerin Türkiye’de yaşayan aile yapısına da etkileri söz konusudur. Çalışmada Swindon Türk toplumunda yaşayan ailelerin tatil süreçlerinde Türkiye ziyaretlerinde başta kendi akraba ve tanıdıkları olmak üzere toplumun diğer unsurlarını da birkaç yönden etkilediği gözlemlenmiştir. Bu durumun sosyo-kültürel çıktıları başka araştırmalara konu edilerek incelenebilir. Sonuçları itibarıyla, gurbetten gelenlerle bir şekilde temas eden ailelerin öykünme, özentî, mevcut koşullarından daha çok şikâyetle bulunma gibi durumlarda etkilenmeleri söz konusudur. Bu durum Türkiye’de yaşayan ailelerin olumsuz etkilenmelerine neden olmaktadır.

İnsan sahip olamadıklarının özlem ve arzusunun peşinden giderken sahip olduğu pek çok şeyi görmezden gelebilir. Yurt dışından gelen aileler oradaki yaşadıkları sıkıntıları anlatsa dahi kimi bireylerin rüyasını süsleyen Avrupa’da yaşama hayali-umudu bunu görmezden veya duymazdan gelmelerine neden olabilir. Mesela Türkiye’deki elde edilen sağlık hizmeti başta olmak üzere çok sayıda zenginlik ve kazanıma İngiltere’de yaşayanlar sahip değildir. En basit bir sağlık sorununun tedavisi için her yıl on binlerce aile soluğu Türkiye’de almaktadır. Ama bunlar Türkiye’de yaşayan bireyler tarafından kimi zaman hiç

dikkate alınmamakta veya abartıldığı düşünülmektedir. Avrupa’da yaşamaya öykünme merakı gözleri kör edebilmektedir.

Göçlerin aile kurumu üzerindeki etkisi, ailelerin göç ettiği topluma entegrasyonu, farklı kültürler arasında aile kurumunun idamesi, İngiltere’de Türklerin aile kurumunu devam ettirebilmesi, Türklerin karma evlilikleri, devletten sosyal destek almak amacıyla nikah akitlerini sonlandıran aileler, sosyal servis tarafından çocukların ailelerden alınması, bölgedeki dil, kültür ve sosyal hayata entegrasyon gibi alt başlıklarda gözlemlerimiz derlenmiştir. Tüm bu etkenlerin aile kurumunu nasıl etkilediği ve ailelerin bu sorunları aşmak için neler yaptıkları ve nasıl bir mücadele verdikleri değerlendirilmiştir.

Bu doğrultuda kendileri gibi sosyal-kültürel community (dernekler) kurma tecrübesine sahip Bristol, Luton ve Londra’daki derneklerden istifade etmişlerdir. Hatta Luton Derneği, Swindon Turkish Community’nin kuruluşuna öncülük ederek resmi süreçlerinde ve tüzük hazırlanmasına öncülük etmiştir. Tecrübe paylaşımı bağlamında Eğitim ve Din Eğitimi Müşavirliğiyle görüşmelerde bulunan Swindon Türk topluluğu yetkilileri, çocukları için din eğitimi ve Türkçe öğretimi konusunda din görevlisi ve öğretmen talep etmişlerdir. Aslında bu iletişim, Swindon Türk topluluğu açısından bir dönüş noktasıdır. Zira siyasi iltica talebi ile İngiltere’ye sığınanların çoğunlukta olduğu bu toplum yeniden milli ve manevi değerleriyle bağlantılarını tazelemek adına Türkiye Cumhuriyeti’nin İngiltere’de hizmet veren müşavirliklerinden resmi olarak talepte bulunmuşlardır. Halkın bu isteklerine cevap vermek üzere ilk etapta Bristol şehrinde görev yapan din görevlisi ve öğretmen çocuklara eğitimler vermek üzere Swindon’a gelmiştir. Hafta sonları kiralanan farklı salonlar ve dersliklerde bu eğitimlerin alınmasını sağlayan dernek, artan nüfusla beraber tam zamanlı görevliler talep etmiştir. Bölgeye din görevlisi talebi 2017’li yıllara kadar gecikmiştir. Bunun en önemli sebebi Fetö yapılanmasına çalışan sözde eğitimciler halkın çocuklarına din ve Türkçe eğitimi vererek vatandaşların resmi kanallardan görevli talep etmelerini engellemeleridir. Bu kimseler Cuma ve bayram namazları için geçici yerler kiralayarak topluma namaz kıldırması ve dini ihtiyaçlarını bir şekilde karşılar görünmüştür. Zaman zaman diğer Türk derneklerinin destek ve tavsiyeleriyle kendi derneklerini kurmaları ve bir yer alıp din görevlisi ve öğretmen talebinde bulunma arzularını ise bir şekilde engellemiş ve bu da uzun yıllar ötelenmiştir. Bu yapı her yerde olduğu gibi toplumun samimi duygularını istismar ederek maddi olarak toplumdan beslenmiş ve kendi ideolojilerine hizmet etmişlerdir. 15 Temmuz kalkışması

ise halkın bilinçlenerek Swindon Ömer Halisdemir Camii'ni kurmasına ve toplumun tepkisiyle bu yapının bölgede zayıflayarak zamanla gücünün kırılmasına vesile olmuştur.

Günümüzde Swindon Türk halkı cami merkezli dernek binalarında din görevlisinin organizesi YTB'nin desteğiyle 1001 kitaplı bir kütüphaneye, 150'den fazla çocuğun hizmet aldığı derslikler ve eğitim sistemine, gençlerin, hanımların ve erkeklerin milli ve manevi değerleriyle beslendikleri nitelikli bir yuvaya dönüşmüştür. Buralarda yapılan etkinlikler ve eğitimler Türk aile yapısını ve yeni kurulacak aile müesseselerini nitelikli hale getirmek ve sorunlarını giderebilecekleri bir sahili selamet olarak sığınak hüviyetindedir. Gelecek nesillere emin ve güvenle bırakabilecekleri gurbette değerleriyle beraber var olabilecekleri bir ortama sahip olarak aile kurumunun da korunmasına önemli bir alan oluşturmuşlardır.

Kaynakça

Eren, Selim. “Göç, Toplumsal Değişme ve Din: Avrupa’ya Göç Eden Türkler Bağlamında Bir Değerlendirme”. Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 11 /2, (2007), 270, 274.

Giddens, Anthony. Sociology, Oxford: Polity Press, 2nd. Ed., 1993.

<https://www.migrationinstitute.org/blog/migration-from-turkey-to-the-uk>

Şahin, İlkay. “Sosyo-Kültürel Bir Tecrübe Olarak Türk Dış Göçü: Amersfoort (Hollanda) Örneği”. Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 14/2, (2009), 94.

Yalçın, Cemal. “Çokkültürcülük Bağlamında Türkiye’den Batı Avrupa Ülkelerine Göç”. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 26/1, (2002), 46.

Yalçın, Cemal. “The Turkish Existence in the United Kingdom”. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyoloji Tartışmaları Dergisi 1, (2003), 11, 13.

Yalçın, Cemal. Göç Sosyolojisi. Ankara: Anı Yayıncılık, 2004.

Suriye'den Türkiye'ye Gelen Sığınmacı Göçünün Türk Nüfus ve Ailesine Yansımaları: Gaziantep Örneği¹

Reflections of Migrants from Syria to Turkey on the Turkish Population and Their Families: The Case of Gaziantep

Prof. Dr. Zeynel ÖZLÜ

*Gaziantep Üniversitesi
zeynelozlu@hotmail.com*

<https://orcid.org/0000-0003-2499-4815>

Oruç ÖZDEMİR

*Gaziantep Üniversitesi
ozdemiroruc7@gmail.com*

<https://orcid.org/0000-0001-7560-3429>

Özet

Tarihte Bilad-ı Şam adıyla Suriye toprakları ile birlikte anılan Gaziantep, tarihsel ve kültürel bakımdan Suriye ile ortak bir geçmişe sahiptir. Nitekim Suriyeli göçmenlerin Türkiye'ye gelerek bu topraklara bu kadar çabuk entegre olmalarının başlıca nedeni tarihsel, kültürel, mekansal yakınlıktan ve iki halkın sürekli diyalog halinde olmalarından kaynaklanmaktadır. Savaşın başladığı ilk andan son yıllara kadar Türkiye sürekli olarak Suriye halkının yanında yer almıştır. Öyle ki Türkiye, mazlum Suriye halkına başlangıçta açık kapı politikası olmak üzere ülkesinin kapılarını açmıştır. Savaşın başladığı süre zarfı içerisinde son yıllara kadar Türkiye Devleti Suriye halkını kendi halkı olarak görüp üzerinden yardım elini çekmemiş gerekli yardımları sağlayarak Suriyeli halka gerekli desteği sağlamıştır. Bunun en somut örneği Türkiye sınırları içerisinde yaşanan demografik görünümdür. Açık Kapı politikasıyla Türkiye sığınan Suriyeli sayısı savaşın başladığı ilk anlardan son yıllara ka-

¹ Bu çalışma 10-12 Mayıs 2024 tarihinde Uluslararası Aile Sempozyumu II: Küresel Tehditler Karşısında Aile Sempozyumu'nda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

dar kademeli olarak artış göstermiştir. Suriye’de yaşanan iç savaş sebebiyle Türkiye’ye sığınmak zorunda kalan Suriyeli göçmen nüfusunun kayıtlardaki güncel sayısı 3.151.915 olarak tespit edilmiştir. Bu sayı içerisinde Gaziantep’te ikamet izni bulunan göçmen sayısının miktarı ise 428.587 kişidir.

Gerekçe ve Yöntem

Çalışmada birinci elden kaynaklar olan Gaziantep Kadı Sicilleri’nden faydalanılmıştır. Konuyla ilgili olarak Gaziantep Kadı Sicilleri’nde bulunan tereke kayıtları ile aile ve boşanma konusu ile ilgili kayıtlar önemli bir ipucu vermektedir. Bunun dışında günümüz göçmen nüfusu ile ilgili Göç Enstitüsü ve diğer bilim dalları tarafından yapılan tezler, medyaya yansıyan veriler kullanılacaktır.

Bulgular ve Sonuç

Suriye ve Türk halkı arasında tarihten günümüze devam eden bir etkileşimin olduğu gözlenebilir bir gerçektir. Mekan yakınlığı yanında kültürel yakınlık Suriye’de yaşanan iç savaş nedeniyle önemli miktarda Suriyeli sığınmacının Gaziantep’te yerleşmesine neden olmuştur. Gaziantep kadı sicilleri bu etkileşimin tarihte, Türk kültüründe herhangi bir köklü değişim yaratmadığını göstermektedir. Bu durum, bugün Türkiye’de yaşayan Suriyeli sığınmacıların gerek Türkiye’de ve gerek Gaziantep’te bölgenin sosyal haritasını değiştiremeyeceği konusunda ipucu vermektedir. Gaziantep halkı tarihte Bilâd-ı Şam olarak adlandırılabileceğimiz bölgede Suriyelilerle birlikte yaşamasına rağmen Gaziantep Şer’iye sicillerinin tamamının Türkçe olarak kaleme alınması ve çok eşle evlilik unsurunun şehirde tarihten günümüze kadar yok denecek kadar az olması bunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Suriye, Göçmen, Gaziantep, Aile, Kültürel Etkileşim.

Abstract

Gaziantep, which was historically known as Bilad-ı Damascus together with Syria, has a common history with Syria in historical and cultural terms. As a matter of fact, the main reason why Syrian immigrants came to Turkey and integrated into these lands so quickly is due to the historical, cultural and spatial proximity and the constant dialog between the two peoples. From the beginning of the war until the last years, Turkey has consistently stood by the Syrian people. In fact, Turkey has opened its doors to the oppressed Syrian people, initially with an open door policy. From the beginning of the war until the last years, the State of Turkey has seen the Syrian people as its own people and has not withdrawn its helping hand and provided the necessary support to the Syrian people by providing the necessary aid. The most concrete example of this is the demographic outlook within Turkey's borders. With the Open Door policy, the number of Syrians seeking refuge in Turkey has gradually increased from the first moments of the war until the last years. The current number of Syrian migrants who had to seek refuge in Turkey due to the civil war in Syria is 3,151,915. Within this number, the number of migrants with residence permit in Gaziantep is 428,587.

Rationale and Method

Gaziantep Kadi Registers, which are first-hand sources, were utilized in this study. The probate records and records on family and divorce in the Gaziantep Kadi Registers provide important clues on the subject. Apart from this, theses conducted by the Migration Institute and other disciplines on today's migrant population and data reflected in the media will be used.

Findings and Conclusion

It is an observable fact that there is an ongoing interaction between Syrian and Turkish people. In addition to spatial proximity, cultural proximity has led to the settlement of a significant number of Syrian refugees in Gaziantep due to the civil war in Syria. Gaziantep Kadi registers show that this interaction has not led to any fundamental change in Turkish culture. This gives a clue that the Syrian refugees living in Turkey today will not change the social map of the region, either in Turkey or in Gaziantep. This is evidenced by the fact that although the people of Gaziantep lived together with Syrians in

there gion that we can call“Bilâd-ı Şam” in history, all of Gaziantep’s Sharia registers are written in Turkish and the element of polygamous marriage is almost non-existent in the city from history to the present day.

Keywords: Syria, Migrant, Gaziantep, Family, Cultural Interaction

Giriş

Göç unsuru evrensel boyutta olup genel olarak, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim bölgesine gitmek üzere yapılan hareketlilik diye tanımlanır (Özkan, 2019: 128). İnsanların çeşitli nedenlerle başka bölgeye gitmek isteme olayı göç olarak ifade edilirken, bunu yapan kişi ya da kişiler ise göçmen olarak isimlendirilirler (Koçak & Terzi, 2012: 165). Yaşanan bu hareketlilik içerisinde çeşitli nedenler barındırmaktadır. Bunlar; ekonomik, siyasi, sosyal vb. nedenler olabilir. (Ekici & Tuncel, 2015: 14). Göç kavramı tek bir kavram gibi görünse bile aslında içerisinde çeşitli kavramları da barındırmaktadır. Bunun en iyi örneği zorunlu ve gönüllü göç örneğidir. İnsanların kendi iradesi ile yapılan hareketlilik gönüllü göç olarak tanımlanırken, bireyin isteği dışında yapılan göçler ise zorunlu göçler olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada üzerinde durulması gereken göç türü zorunlu olarak yapılan göçlerdir. Zorunlu göç silahlı çatışmalar gibi şiddet içerikli olaylar nedeniyle, insan felaketlerinden korunmak üzere yaşadığı bölgeyi terk etmek zorunda bırakılan göç türüdür (Tekin, 2011: 93). Diğer bir ifadeyle, doğal ya da insan yapımı nedenlerden dolayı içerisinde yaşama ve refaha yönelik tehditleri içeren bir zorlama olarak da tanımlanabilir (Balcı, 2022: 115). Yaşanan bu göç hareketliliği, sadece göçmenler için sorun olmayıp göç edinilen bölge için hatta bazen uluslararası sorunların da yaşanmasına sebebiyet vermektedir. Yaşanan sorunlar, kültürel yozlaşma, yeni ortama uyum sağlayamama, büyük çapta yaşanan ekonomik sıkıntılar, çeşitli toplumsal sıkıntılar, dış siyasette yaşanan gerginlik vb. sıkıntılar olabilir (Parlak, 2019: 475).

Zorunlu göçe dünya üzerinde birçok insan maruz kalmaktadır. Buna maruz kalan insanlardan biri de Suriye halkıdır. Türkiye bulunduğu jeopolitik konum sebebiyle neredeyse her dönem göçmenlere ev sahipliği yapmıştır. Türkiye’ye yönelik uluslararası göç hareketlerinin en önemli olanlarından biri de 2010 yılında Tunus’ta başlayan Arap Baharı’nın devamında ortaya çıkan Suriye iç savaşı sonucu gerçekleşmiştir. Arap Baharı’nın etkisiyle Suriye’de yaşanan iç çatışma sebebiyle Türkiye’ye binlerce insan akın etmek zorunda

kalmıştır (Tatar & Ülker, 2017: 286). Milyonlarca göçmen kişinin Türkiye’ye gelme nedenleri içerisinde Suriye ile Türkiye’nin birbirine sınır komşusu olması, Antep’in de içinde bulunduğu bazı yerlerin geçmişte Halep Vilayeti sınırları içerisinde bulunması dolayısıyla Antep ve Suriye halkı arasında tarihten günümüze mekânsal ve sosyal bir ilişki olması bu iki bölgeyi birbirine bağlamaktadır (Eroğlu, 2012: 39).

Türkiye, komşu ülkede yaşanan bu zulme sessiz kalmayıp yardım elini uzatarak milyonlarca insanı kendi ülkesine davet etmiştir (ihd.org.tr. Erişim Tarihi: 26 Mart 2024). Özellikle 15 Mart 2011 tarihinde, aralarında Türkiye’nin de bulunduğu Mısır, Lübnan, Irak, Ürdün “açık kapı” politikasıyla sınır kapılarını Suriyeli göçmenlere açmışlardır. Suriye’den Türkiye’ye ilk hareketlilik 29 Nisan 2011 tarihinde Hatay’ın Yayladağı ilçesinde yer alan Cilvegözü sınır kapısından 252 Suriye vatandaşının Türkiye sınırlarına girmesiyle olmuştur (Kocaoğlu & Güner, 2023: 418).

2014 sonu itibarıyla Türkiye’de 1.679.963 göçmenin geldiği kayıtlara geçmiştir. Bu sayı yüzdelik dilime çevrildiğinde %44.28 olarak en çok Türkiye Devleti’nin göçmene ev sahipliği yaptığı ortaya çıkmaktadır (Sandal, Hançerkıran & Tıraş, 2016: 467). Türkiye’nin güncel demografik yapısına baktığımızda ise 29 Şubat 2024 tarihi itibarıyla Türkiye’de kayıt altına alınmış Suriyeli göçmen sayısı 3 milyon 151 bin 915 kişidir (multeciler.org.tr. Erişim Tarihi: 26 Mart 2024). Aynı şekilde 2011-2024 yılları arasındaki sayılara baktığımızda ise Türkiye savaşın başladığı ilk anlardan şuan ki sürece kadar sürekli Suriye halkının yanında olarak yardım elini asla göçmenler üzerinden çekmemiş, Türkiye maddi ve manevi desteğini Suriyeli göçmenlerden esirgememiştir. Yapılan yardımlar sadece devlet destekli olmayıp halk tarafından da yapılmaya devam etmiştir.

Türkiye’nin başta metropol şehirleri olmak üzere birçok şehirlerde Suriyeli göçmen nüfusuna rastlamak mümkündür. Ancak Türkiye Cumhuriyeti olası gettolaşma ve toplumdaki muhtemel rahatsızlık durumuna karşı bugün on beş ilde yabancı nüfusun yerli nüfustan fazla olmamasına özen göstermiş ve bu illerde eğitim, sağlık, çalışma izni (90 günlük sigorta) istisnaları dışında yeni kayıt ve yol iznini kontrol altında tutmuştur. Saha çalışmalarından edindiğimiz bilgilere göre bu iller şunlardır: İstanbul, Kocaeli, Sakarya, Bursa, Ankara, İzmir, Hatay, Yalova, Tekirdağ, Aydın, Edirne, Düzce, Çanakkale, Muğla ve Kırklareli.

Suriyeli göçmenlerin en fazla bulunduğu şehirlerarasında Şanlıurfa, Ga-

ziantep, Hatay ve İstanbul gelmektedir. Türkiye'ye sığınan göçmenlerin % 50'lik kısmı bu şehirlerde yaşamaktadırlar. Özellikle sınır bölgesinde bulunan şehirlere gelmelerinin nedeni kültürel yakınlık olmasının yanında hem ülke-leriyle ve orada yaşayan aile, akraba ile bağlarını koparmamak hem de ülkeye yakınlık için tercih edildiği ifade edilebilir. Bu gibi nedenlerden dolayı göç olayında en çok etkilenen şehirlerin yine sınır bölgesinde bulunan şehirler olduğu görülmektedir (Sönmez & Ayık, 2020: 63-68).

Suriyeli göçmenler ile Türkiye'nin ortak mekân ve tarihe sahip olmaları bu halkın Türkiye topraklarına çabuk uyum sağlamalarıyla doğru orantıdadır. Buna rağmen yine de iki halk arasında yaşadıkları kültür, konuştukları dil arasında farklılıklar gözlenmiştir. Türkiye Devleti de bu farklılığı kapatmak ve Suriyeli göçmenlerin uyum sorununu çözmek maksadıyla farklı çalışmalarda bulunmuştur.

Türkiye'ye gelen Suriyeli göçmenlerin topluma daha çabuk entegre olabilmeleri için Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 96. Maddesi uyarınca Göç İdaresi Başkanlığı tarafından uyum faaliyetlerinde bulunulmuştur. Bu amaç doğrultusunda ister Sivil Toplum Kuruluşları (STK) olsun ister üniversiteler ile uluslararası kuruluşların birlikte çalışmaları olsun her yönden uyum çalışmaları devam etmektedir (goc.gov.tr Erişim Tarihi: 26 Mart 2024). Türkiye, sadece eğitim, topluma uyum konusunda yardım etmemiş sağlık konusunda da tüm imkanlarıyla Suriyeli vatandaşların yanında olmuştur. Suriye halkına Türkiye sınırlarına geldiği andan itibaren sağlık hizmetlerinden ücretsiz yararlanma hakkı tanınmıştır. Hatta Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 27. Maddesi sadece bu konuyla ilgilidir. Bu maddeye göre Suriye halkının tüm sağlık masraflarının AFAD tarafından karşılanacağı belirtilmiştir (Dündar, 2017: 50). Kısaca, Suriyeli göçmenler kendi vatandaşımızdan farklı görülmeyerek topluma kazandırma politikaları uygulanmıştır.

Gaziantep'te Yaşayan Suriyeli Göçmen Nüfusu (2011-2024)

Savaşın başladığı 2011 yılından 2024 yılına kadar göçmenlere ev sahipliği yapan illerin başında Gaziantep de gelmektedir. 3 Mayıs 2024 tarihli kayıtlara göre Gaziantep'te geçici koruma adı altında toplamda 429.111 Suriyelinin kayıtlara geçtiği görülmektedir. Gaziantep'te bulunan Suriyeli göçmenlerin oranı Gaziantep'te yaşayan yerli halkın % 16,55'ine denk gelmektedir. (goc.gov.tr. Erişim Tarihi: 7 Mayıs 2024). Bu nüfus içerisinde Türkiye Devleti

belli sayıdaki Suriyeli Göçmeni Türk vatandaşlığına geçirmiştir. Bu durum vatandaşlığın, doğum yeri ya da soy bağıyla kazanılsa da, sonradan da Türk vatandaşı kazanabilme imkanı bulunduğunu göstermektedir (nvi.gov.tr. Erişim Tarihi: 31 Mart 2024). Suriye’den savaş nedeniyle Türkiye’ye sığınan göçmenler arasında Türkiye’ye bilimsel, kültürel, ekonomik, sosyal, sportif gibi alanlarda ülkeye katkı sağlayabileceği düşünülen kişilerin dil, uyum gibi özellikleri aranmadan Türk vatandaşı olabilme imkanı da tanınmıştır (Cantürk, 2020b: 59). “İstisnai vatandaşlık” daveti üzerine Türk vatandaşlığına geçen Suriyeli göçmenler ise, bu hakkı, sahip oldukları dil, eğitim, mesleki eğitim ve tecrübe gibi sosyo-kültürel ve ekonomik sermayelerine bağlı olarak almışlardır (Cantürk, 2020a: 6187).

Bu bağlamda çalışmalar yürüten Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ve Nüfus ve Vatandaşlık Genel Müdürlüğünün ortak çalışması neticesinde 2015 yılında 10 bine yakın ailenin durumu inceleme altına alınmış ve doğru beyan verenlerin ve ülkeye fayda sağlayabileceği düşünülen kişiler vatandaşlığa alınmıştır. Bunun yanı sıra evlilik yoluyla da 2011 yılından sonra 4500’e yakın Suriyeli Türk vatandaşı ile evlenerek bunun dışında da üç yıllık süre şartını sağlayan kişilerde vatandaşlığa alınmıştır. Bu kararlar öncesinde ülkede beş yıl bulunma şartını yerine getiren bin kişi de vatandaşlık almıştır. Kısacası 2011 yılından sonra toplam 12 bin kişi farklı nedenlerle Türk vatandaşlığına geçmiş oldu. 2019 sonu itibarıyla 110 bin Suriyelinin İstisnai vatandaşlıktan yararlanarak Türk vatandaşlığına geçtiği ifade edilmiştir (Cantürk, 2020a: 59). Antep içinde yapılan anket çalışmasına göre; esnaf, memur ve işçi grubunda bulunanların vatandaşlık aldığı takdirde Türkiye’de kalmaya eğilimli olduğu buna karşılık, işsizlerin vatandaşlık verilmesi durumunda da geri dönmeye eğilimli oldukları görülmektedir (Sönmez & Şahin, 2022: 117). Suriyeli göçmenler Gaziantep iline geldikleri zaman uyum açısından bir takım sıkıntılar yaşamışlardır. Bu uyum sorunlarının yaşanmasının en önemli nedeni; Suriyeli göçmenlerin ülkemize gelmesi ve bu nedenle bazı kesimlerde görülen kaygılar ve önyargılardır. Bu sorunların başında zenofobi, yabancı düşmanlığı gelmektedir. Türk toplumunda oluşan “hep beraber yaşayabiliriz” algısıyla bu sıkıntı en aza indirgenmeye çalışılmıştır (Koyunçu, 2019: 25). Gaziantep’in kent merkezine bağlı Onat, Yazıcık, Akdere ve Yeditepe isimli farklı mahallelerde yapılan görüşmeler sonucunda, Suriyeli kadın göçmenlerin günlük hayatta maruz kaldığı zorluklar ele alınmıştır. Çalışmada, Suriyeli kadın göçmenlerde toplumda herhangi bir dışlanma yaşamamak, topluma uyum

sağlayabilmek amaçlı uyum çalışmalarında bulunulduğu ifade edilmiştir (Sevlü, 2020: 59). Buna ilaveten, Gaziantep ilinde yapılan saha çalışmasında Gaziantep'teki gündelik hayatlarını sürdürürken daha az dışlanmaya maruz kalmak için “Türkler bana sadece Cami’de selam veriyor.” diyen Murat’ın da belirttiği gibi yerel halkla temas kurmanın da bir yolu olduğu için pek çok Suriyeli göçmen ibadethanelere sıklıkla gitmeyi tercih etmektedir. Yapılan görüşmelerde özellikle alt sınıfa mensup ailelerin camilerde yapılan etkinliklere katılmaya çalıştıkları görülmüştür camilerin bir araya getirici, farklılıkları geçici de olsa azaltıcı rolünü kullanarak Gaziantep’te camiye gitmeye başladıklarını dile getirdikleri görülmektedir (İncetahtacı, 2020: 210). Yine Şahinbey ilçesindeki İnönü Caddesi’nde yoğun olarak Suriyeli esnafa rastlamak mümkündür. İnönü Caddesi Suriyeli halkın kendi esnafının, dükkanlarının, restoranlarının bulunduğu ve kendi aralarındaki alışverişinde yapıldığı bir bölgedir (Karadaş, Aslan & Özlü, 2023:118).

Görüldüğü gibi Gaziantep’e sığınan göçmenlerle beraber şehrin demografik yapısında özellikle Antep’in İnönü, Onat, Yazıcık, Akdere ve Yeditepe mahallelerinde yoğun olarak Suriye nüfusunun olduğu anlaşılmaktadır.

Şehrin yapısında yaşanan nüfus artışı nedeniyle konut bulma sorunu da yerli halkın öfkelenmesine neden olmuştur. Buda Suriyeli halkın şehrin belli bölümlerinde yaşamasına bir nevi yerli halktan uzaklaşmasına yol açmıştır. İki grup arasında yaşanan bu olumsuzluklar neticesinde Suriyeli halk yerel halktan uzaklaşmak ve ekonomilerine daha uygun yerleri tercih etmek zorunda kalmışlardır. Gaziantep içinde daha çok gecekonduların yoğun olduğu ve düşük gelirli mahalleleri tercih etmişlerdir. Bu mahalleler ise şunlardır: Güneykent, Yeditepe, Deniz, Çağdaş, 75. Yıl, Yeşilevler, 60. Yıl, Konak, Cumhuriyet, Yukarıbayır, Hoşgör, Kıbrıs, Düztepe, Cemal Gürsel, Saçaklı, Esentepe, İnönü, Aydınbaba, Cengiz Topel, Karayılan, Yavuzlar, Ünalı, Bozoklar, Üçoklar, Vatan, Narlıtepe, Barak, Perilikaya, 29 Ekim, Çıksorut, Girne, Güzelyurt, Göllüce, Hacı Baba, Karşıyaka, Boyno, Kayaönü, Zeytinli ve 8 Şubat mahallesi. Suriyeli göçmenlerin bu noktalarda yoğunlaşması, yerel haktan kopmalarına ve mekansal olarak ayrışmalara da sebebiyet vermekte ve tüm bunların sonucunda “Gettolaşma” denilen olgu karşımıza çıkmaktadır. Gettolaşma sonrasında, mahalleler ya da bölgeler ayrışmaya başlamış yerel halk ile göçmen halk arasında kültürel, kentsel farklılıklar yaşanmıştır (Türkoğlu & Elmastaş, 2022: 70-80).

Gaziantep'te yabancılardan kaynaklı gettolaşma yerel basına da yansımıştır. Konu ile ilgili haber şu şekildedir: “Birçok Suriyeli Çıksorut, Karayılan, Perilikaya ve Ünalı gibi mahallelerde oturuyor ve kenar bölgelerdeki sayıları her geçen gün artırıyor. Hatta bazı mahallelerde Türk vatandaşı bulmak neredeyse imkansız, Suriyeli mahallesi kente nam salmış durumda. Saçaklı Mahallesi de Suriyelilerin yoğun olduğu mahallelerden biri. Burada 5 adımda bir mutlaka Arapça yazılı bir dükkana, kaldırımda bir Suriyeliye denk geliyorsunuz. Döner, hediyelik eşya, züccaciye gibi birçok dükkanları bulunuyor. Sokakta gezenler kendilerini Gaziantep'te bir mahallede veya semtte değil, Suriye'de gibi hissediyor” şeklinde ele alınmıştır (gaziantepsabah.com. Erişim Tarihi: 5 Mayıs 2024).

Gaziantep'te yapılan saha çalışmaları neticesinde Suriyeli göçmenlerin en çok bulunduğu bazı mahalleler şu şekilde tespit edilmiştir:

Tablo 1: Gaziantep'te Yaşayan Nüfus

İl Nüfusu	2,164,134	İlde Yaşayan Toplam Kişi Sayısı (İl Nüfus Sayısı+GK Sayısı)		2,593,245
Yasal Kalanların Dağılımı	Toplam Yabancı	Uluslar Arası Koruma	Geçici Koruma	İkamet İzni
Toplam Yabancı Sayısı	439,928	681	429,111	10,136

Tablo 2: Gaziantep'te İlçelere Göre Kayıtlı Suriyeli Nüfus

İlçeler	Erkek	Kadın	Toplam	Yüzdelik Dilim (%)
Şahinbey	129,348	123,003	252,351	58,80
Şehitkamil	55,854	51,955	107,807	25,12
Nizip	21,613	21,439	43,052	10,03
İslahiye	5,646	5,667	11,313	2,63
Oğuzeli	2,793	2,779	5,572	1,29
Nurdağı	2,603	2,546	5,149	1,19
Araban	1,055	1,048	2,103	0,49
Karkamış	581	598	1,179	0,27
Yavuzeli	288	295	583	135,9
Toplam	219,781	209,330	429,111	

Tablo 3: Şahinbey’de En Çok Suriyeli Bulunan İlk On Mahalle (Gaziantep)

Şahinbey	Aydınbaa Mahallesi
Şahinbey	Savcılı Mahallesi
Şahinbey	Alaybey Mahallesi
Şahinbey	Zeytinli Mahallesi
Şahinbey	Kozanlı Mahallesi
Şahinbey	Eyüpoğlu Mahallesi
Şahinbey	Kılınçoğlu Mahallesi
Şahinbey	Suyabatmaz Mahallesi
Şahinbey	Tıslaki Mahallesi
Şahinbey	Suyabatmaz Mahallesi

Tablo 4: Şehitkamil’de En Çok Suriyeli Bulunan İlk On Mahalle (Gaziantep)

Şehitkamil	Yaprak Mahallesi
Şehitkamil	Çağlayan Mahallesi
Şehitkamil	Eydibaba Mahallesi
Şehitkamil	İncilikaya Mahallesi
Şehitkamil	Humanız Mahallesi
Şehitkamil	Göztepe Mahallesi
Şehitkamil	Mithatpaşa Mahallesi
Şehitkamil	Sacır Mahallesi
Şehitkamil	Dülükbaa Mahallesi
Şehitkamil	Karaoğlu Mahallesi

Tablo 5: Nizip'te En Çok Suriyeli Bulunan İlk On Mahalle (Gaziantep)

Nizip	Belkıs (Merkez) Mahallesi
Nizip	Şıhlar Mahallesi
Nizip	Cumhuriyet Mahallesi
Nizip	Saha Mahallesi
Nizip	Tahtani Mahallesi
Nizip	Şahinbey Mahallesi
Nizip	İstasyon Mahallesi
Nizip	Fevzi Paşa Mahallesi
Nizip	Zeytinlik Mahallesi
Nizip	Hafızpaşa Mahallesi

Tablo 6: İslahiye'de En Çok Suriyeli Bulunan İlk On Mahalle (Gaziantep)

İslahiye	Fevzi Çakmak Mahallesi
İslahiye	Hürriyet Mahallesi
İslahiye	Cevdetpaşa Mahallesi
İslahiye	Kırıkçalı Mahallesi
İslahiye	Değirmencik Mahallesi
İslahiye	Aydınlık Mahallesi
İslahiye	Bahçelievler Mahallesi
İslahiye	Pınarbaşı Mahallesi
İslahiye	Örtülü Mahallesi
İslahiye	Yeni Mahallesi

Tablo 7: Oğuzeli’nde En Çok Suriyeli Bulunan İlk On Mahalle (Gaziantep)

Oğuzeli	Çaybaşı OSB Mahallesi
Oğuzeli	Çavuşbaşı Mahallesi
Oğuzeli	Taşcanak Mahallesi
Oğuzeli	Duruköy Mahallesi
Oğuzeli	Bulduk Mahallesi
Oğuzeli	Kurtuluş Mahallesi
Oğuzeli	Subaşı Mahallesi
Oğuzeli	Devehüyükü Mahallesi
Oğuzeli	Oğuzlar Mahallesi
Oğuzeli	Güllük Mahallesi

Tablo 8: Nurdağı’nda En Çok Suriyeli Bulunan İlk On Mahalle (Gaziantep)

Nurdağı	Aslanlı Mahallesi
Nurdağı	Gedikli Mahallesi
Nurdağı	İncegedik Mahallesi
Nurdağı	Mehmet Akif Ersoy Mahallesi
Nurdağı	Yeni Mahallesi
Nurdağı	Balıkalan Mahallesi
Nurdağı	İçerisu Mahallesi
Nurdağı	İncirli Mahallesi
Nurdağı	Sakçagözü Mahallesi
Nurdağı	Sayburun Mahallesi

Tablo 9: Araban'da En Çok Suriyeli Bulunan İlk On Mahalle (Gaziantep)

Araban	Dumlupınar Mahallesi
Araban	Fevzi Çakmak Mahallesi
Araban	Kale Mahallesi
Araban	Yeşilova Mahallesi
Araban	Mehmet Gökçek Mahallesi
Araban	Turgut Özal Mahallesi
Araban	Yeni Altıntaş Mahallesi
Araban	Ziyaret Mahallesi
Araban	Çifteköy Mahallesi
Araban	Akkoç Mahallesi

Tablo 10: Karkamış'ta En Çok Suriyeli Bulunan İlk On Mahalle (Gaziantep)

Karkamış	Beşkıllı Mahallesi
Karkamış	Lojmanlar Mahallesi
Karkamış	Balaban Mahallesi
Karkamış	Etiler Mahallesi
Karkamış	Yarımca Mahallesi
Karkamış	Türkyurdu Mahallesi
Karkamış	Çarşı Mahallesi
Karkamış	Akçaköy Mahallesi
Karkamış	Akyıldız Mahallesi
Karkamış	Kepirler Mahallesi

Tablo 11: Yavuzeli’nde En Çok Suriyeli Bulunan İlk On Mahalle (Gaziantep)

Yavuzeli	Hürriyet Mahallesi
Yavuzeli	Fevzi Çakmak Mahallesi
Yavuzeli	Sultan Selim Mahallesi
Yavuzeli	Cumhuriyet Mahallesi
Yavuzeli	Bülbül Mahallesi
Yavuzeli	Aşağıkayabaşı Mahallesi
Yavuzeli	Bağtepe Mahallesi
Yavuzeli	Aşağıkekliktepe Mahallesi
Yavuzeli	Saraymağara Mahallesi
Yavuzeli	Sarıbuğday Mahallesi

Suriyeli-Türk Evliliği ile İlgili Bulgular

Aile denilen unsur; evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkileri olan, toplum içindeki en küçük yapı olarak tarif edilmektedir (İstanbulailevakfı.org; Erişim Tarihi: 29 Nisan 2024). Aile, kurum ve kavram olarak çok eski bir geçmişe sahiptir. Bilindiği üzere aile kavramı evrensel olup her toplum içerisinde bazı farklılıklar da barındırmaktadır. Değişen dönemlerin etkisi aile yapısının şeklini de etkilemektedir (Sezai,1997:13-14). Türk geleneğinde aile yapısına çok önem verildiği, görülmektedir. Özellikle Osmanlı toplumunda çok evlilik yaygındır anlayışının aslını yansıtmadığı, düşünülenin aksine oldukça az sayıda çok evlilik yapıldığı bilinmektedir.(Özçelik, 2017: 61). Her toplum için aile kavramı çok önemlidir ve her toplum için ailenin kurulması için bir takım kurallar gerekmektedir. Evliliğin resmi olarak başlayabilmesi için il adım evliliğdir.

Suriye Kişisel Statü Kanunu’na (KSK) göre bir kişinin evlilik yapabilmesi için öncelikle buluş çağına girmiş olması gerekmektedir. Kanunda evlilik için belirtilen yaş sınırı erkeklerde en az 18, kadınlarda ise 17 olarak belirtilmiştir. Suriyeli göçmenlerde evlilik sadece kendi milletleri arasında olmayıp, Türk vatandaşları arasında da yaşanan bir durumdur. Kampların bulunduğu 10 ilde yapılan bir çalışma neticesinde yıllar içerisinde Suriyeli kadınlarla evlilikte gözle görülen bir artış mevcuttur. Kampların bulunduğu bölgede 2009 yılında Türk erkekleri 322 Suriyeli kadınla evlilik yapmış iken, 2015 senesinde bu rakam 1676’ya yükselmiştir (Danış & Usta, 2016: 45-71). 2011 yılından sonra 4500’e yakın Suriyelinin Türk vatandaşı ile evlendiği tespit edilmiştir (Can-

türk, 2020a: 59). Suriyeli göçmenlerin Türkiye'ye geldikten sonra toplumsal durumun değişmeye başladığını yapılan saha çalışmalarında göçmenler dile getirmişlerdir. Yine aynı çalışmada Gaziantep, Hatay, Şanlıurfa ve Mardin bölgelerinde Suriyeli halk arasında tek eşlilik oranı %94 olarak belirlenmiştir (Tarla, 2019: 41). Gaziantep'te geçici koruma statüsü altında bulunan Suriyeli göçmenlerin cinsiyetine bakıldığında yarısından fazlasının bekar olduğu tespit edilmiştir. 2016 verilerine bakıldığında Gaziantep'te 319.502 Suriyeli göçmen arasında bekar, hiç evlenmemiş, boşanmış, eşi vefat etmiş olanların sayısı 198.839 (%62) kişi olarak kayıtlara geçmiştir (Danış & Usta, 2016: 70-71).

Çok eşle evlilik konusuna bakıldığında ise, Suriye gibi Orta doğu ülke-lerinde çok eşlilik kabul edilebilir bir durumdur (Danış & Usta, 2016: 47). Fakat Türkiye'de bulunan Suriyeli göçmenlerin aile yapısına baktığımızda, çok eşliliğin oldukça az olduğu görülmektedir. Bu konuda Mersin-Adana bölgesini baz alan bir çalışmada; 200 kişi arasında yapılan bir ankette, eşin kendinden başka resmi, gayri resmi olma durumuna bakıldığında 200 kişinin katıldığı bu soruya 172 kişi (% 86.0) hayır cevabı verip tek eşli olduğunu ifade ederken, ikinci bir evlilik yapıldığını ifade edenlerin sayısının 28 (%14.0) olduğu tespit edilmiştir. Araştırma kapsamında görüşülen kadınların %99.5'nin tek eşli evlilik yaptığı aynı çalışmada ifade edilmiştir (Tüfekci, 2019: 77). Diğer bir çalışmada Gaziantep'te yaşayan 2280 kişiden oluşan bir anket çalışması verilerine göre, Suriyeli evli katılımcıların %94,7'sinin bir kez evlilik yaptığı belirlenmiş ve bu belirtilen sayı içerisinde %42,2'si akraba evliliği yaptığını ifade etmiştir. Yine aynı çalışmada Suriyeli kadınların %8,4'nün kumasının olduğu belirlenmiştir. Erkeklerin %5,4'nün çok eşli olduğu görülmektedir. Suriyeli kadınlarda ilk annelik yaşı ortalama 20,8 olarak yapılan çalışmada belirlenmiştir. 18 yaşından önce anne olanların oranı ise %19'dur (Gültekin, Yücebaş & diğerleri, 2021a: 16-19). Kamer Vakfı'nın yapmış olduğu 2023 hane ziyaretleri sonucuna göre ise; çalışmaya Gaziantep bölgesinde toplam 513 kişi katılmış ve bu katılan kişilerin 419'u evli, 94'ü bekar olarak kendini tanıtmıştır. Bu sayılar arasında kuma olanların oranı ise % 0 olarak belirlenmiştir. Buda aslında çok eşliliğin Suriyeli halk arasında düşünüldüğü kadar fazla olmadığını göstermektedir.

Antep'te bir gazete de çıkan "Toplam 400 kadınla yapılan kuma evliliği Gaziantep'te yüzde 9,5, Kilis'te de 11,5 noktalarına ulaştı" haberi de çok eşle evlilik konusunda bize bir açılım kazandırmaktadır. İlgili haberde; Aynur Yıldırım Suriyeli kadınların kuma konusunda hiç tereddüt etmediğini çünkü Suriye'de

4 eşli evliliklerin olduğunu ifade etmiştir. Suriye'deki iç savaş sebebiyle, kaçıp Türkiye'ye sığınan Suriyelilerin çoğu geçim sıkıntısı yaşıyor. Sıkıntılarının en büyüğünü kadın ve çocuklar çekiyor. Kocasını savaşta ölen kadınlar çocuklarına bakmak için sığınacak bir yer arıyor. Bu durumdan faydalanan bazı evli erkekler bu kadınlara ve çocuklarına sahip çıkma vaadiyle ikinci eş olarak alıyor. Hiçbir yasal güvenceleri olmayan bu kadınlar, kuma geldikleri evlerde ilk eşin eziyetlerine maruz kalıyor. Bir kısmı da imam nikahı ile evlendikten birkaç ay sonra sokağa ya da babasının evine geri bırakılıyor" ifadeleri kullanılmıştır (<https://www.gaziantep27.net/> Erişim Tarihi: 30 Nisan 2024). Diğer bir habere göre ise; 8 yıl önce M.B isimli Suriyeli kadınla dini nikah kıymış ve bu evlilikten bir kız çocuğu dünyaya gelmişti. M.B. isimli kadın çocuklarını nüfusuna almasını talep etti fakat bunu reddeden B.Ö. Suriyeli kadını tehdit edip, üç çocuğuyla beraber M.B'yi darp ettiği bunun üzerine M.B'nin darp raporu alıp B.Ö. hakkında suç duyurusunda bulunduğu belirtildi (m.yeniakit.com.tr. Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2024).

Bazı araştırmalarda çok eşli olmayı daha çok erkeklerin istediği, erkeklerin özellikle kadınların çocuk doğuramama gibi bir durumda çok eşliliği hak olarak gördükleri ifade edilmiştir. Çalışmada Suriyeli göçmen kadınlar, kadınların yaşının ilerlemesiyle artık daha fazla çocuk doğuramayacak oluşu, özellikle erkek çocuğun olmaması bahanesiyle çok eşliliğin yapıldığını ifade etmişlerdir (Tüfekci, 2019: 124). Türk erkekleriyle yapılan evliliklerin ise daha çok ekonomik ve vatandaşlık sebepleriyle yapıldığı da bilinmektedir. Bu tür sebepler çok eşliliğin doğmasına neden olmuştur. Başta güney sınır illeri olmak üzere Türkiye genelinde yapılan resmi, gayri remi yapılan evliliklerin boşanma oranlarını da etkilediği kayıtlara geçmiştir. Suriyeli kadınlarla evlenmek isteyen erkekler, aracı olan kişilerle Suriyeli ailelerle irtibata geçmekte ve belli miktarda başlık parası vererek evliliğin gerçekleştiği yapılan saha çalışmalarında belirlenmiştir. Aynı çalışma resmi olmayan evliliklerin reşit olmayan "çocuk gelinler" gibi birtakım sorunları da beraberinde getirdiğini ortaya koymuştur (Yaman, 2017: 98). Çeşitli nedenlerle yapılan evlilikler Suriyeli göçmen kadınlar için birtakım sorunlara yol açmıştır. Suriyeli göçmen anneden doğan çocuğun, evladını nüfusa kaydetme problemleri yaşaması, eşler arasında yaşanan gerginlik sonrasında resmi nikahın olmaması nedeniyle erkek eşlerin Suriyeli kadın eşine ve çocuklarına sahip çıkmaması gibi durumlar Suriyeli göçmen kadınların aleyhine olmaktadır. Yaşanan çok eşlilik durumu hem Suriyeli kadını hem de Türk kadını açısından birtakım

sorunların doğmasına neden olmaktadır. Türk kadınları genelde, erkeklerin ikinci evliliklerinin nedenini sadece Suriyeli kadınlara yıkararak, tek suçlunun Suriyeli kadın olduğu algısına kapılmakta bu da göçmen kadınlara karşı nefretin oluşmasına neden olmaktadır (Danış & Usta, 2016: 124-125). Farklı bir habere göre ise; Gaziantep'te 2011 yılında evlilik oranlarında gözle görülen bir artış yaşanmıştır. Sadece 2011 senesi içerisinde 15 bin 898 çift evlenirken, evlenen çiftlerin %19'u yani 2 bin 935 kişi yabancı uyruklu kişilerdir. Gaziantep'te en fazla yabancı evliliği ise Suriyeliler gerçekleştirmiştir (gaziantepdogus.com. Erişim Tarihi: 27 Nisan 2024). Araştırmalara göre sorular 2258 Gaziantep halkına sorulmuş ve Suriyeli biriyle evlenen Gaziantep'li vatandaşların ifade ettiklerine göre, iki grup arasında yaşanan evliliklerin ¾'nün Gaziantep'li erkekler ile Suriyeli kadınlar arasında yapıldığıdır (Gültekin, Yücebaş & diğerleri, 2021b: 49-50).

Gaziantep bölgesinde yapılan başka bir saha çalışmasına göre ise; çalışmaya katılan Suriyeli Aliye isimli bir kadının evliliği kabul etme nedeni, ailesinin ve kendisinin karşılaştıkları zorlukları en aza indirebilmesidir. Aliye'yle benzer durumda olan başka örneklerde olup bu örneklerde de evlilik, aile ilişkilerinin devamlılığı, göçmenliğin zor koşullarında ayakta kalabilmenin dayanaklarından birisi olarak görülmüştür. Gaziantep'teki Suriyelilerin büyük bir çoğunluğu göçmenliğin neden olduğu zor hayat koşullarıyla karşılaşmanın sonucu olarak ailedeki rol ve statülerinin de değiştiğini gözlemlemişlerdir.

Suriyeli ve Türk Ailelerin Yeme İçme Alışkanlıkları ve Etkileşimi

Gaziantep'li vatandaşlar ile Suriye halkı arasında yemek kültürü açısından da bir etkileşimin olduğu görülmektedir. Gaziantep odaklı yapılan anket çalışmasına göre, 2258 Gaziantep'li vatandaşla yapılan görüşme sonrasında Suriye restoranına gidenlerin oranı %24 olduğu tespit edilirken iken, Türk restoranlarına giden Suriyeli halkın oranı ise 2280 kişi içindeki oran %43 olarak tespit edilmiştir. Oranlar arasında farklılığın olma nedeni Türk vatandaşlarının Suriye yemeğine karşı olan önyargıları iken Suriye vatandaşlarının Türk restoranlarına gitmeme sebebi ise ekonomik olduğu yapılan çalışmada belirlenmiştir. Gaziantep'in kendine ait mutfağının köklü olması ve Suriye mutfağına duyulan önyargı sebebiyle Gaziantep halkının sadece %2,9'u mutfaklarında Suriye'ye ait yemek pişirdiklerini ifade etmiştir. Suriye mutfağında Türk yemekleri pişiren kişilerin oranı ise %23,4 olduğu yapılan ankette görülmüştür (Gültekin, Yücebaş & diğerleri, 2021b: 59).

Bunlar dışında yine Gaziantep’te yaşayan Suriyeli halk ile ilgili bir araştırma sonucunda, katılımcıların görüşü şu şekilde olmuştur; Gaziantep ilinden katılım sağlayan Suriyeli katılımcılar Halep’ten Gaziantep’e göç ettiğini belirttik, uzun yıllardır Türk yemeklerinin mutfaklarında pişirildiğini bundan dolayı herhangi bir sorun yaşamadıklarını belirtmişlerdir başka bir katılımcı, 2019 yılında Türkiye’ye göç ettiğini ve bu süre boyunca yemek konusunda sıkıntılar yaşadığını vurgulamıştır. Farklı bir katılımcı Türk yemeklerini Arap yemeklerine göre çok daha yağlı bulması sebebiyle Türk mutfağına kolaylıkla adapte olamadığını belirttik, yıllar içerisinde yemekleri yağı azaltılmış bir şekilde yapmaya başlayarak bu sorunu çözdüğünü belirtmiştir. Bunlara ilaveten katılımcılar, Türk mutfağında hijyene daha çok önem verildiğini ifade etmişlerdir.

Bir diğer katılımcı, annesinin Türk kökenli olması sebebiyle çocukluğundan itibaren evlerinde Türk yemekleri yapıldığını bu sebeple Suriye’den göç etmelerinden sonraki süreçte Türk mutfağına adaptasyon konusunda herhangi bir sıkıntı yaşamadığını belirtmiştir. Türkiye’ye göç ettikten sonra ortaya çıkan yeni alışkanlıklar olarak Gaziantep mutfağının etkisiyle daha fazla acı, salça ve kebab kullanmaya başladıklarını, “Kahke” denilen Türk mutfağına ait bir yemeğin kendi mutfaklarında da yapmaya başladıklarını yapılan çalışmada görmekteyiz. Bunlara ilaveten zamanla kendi kültürlerinde yaygın olan lavaş ekmekten somun ekmeğe geçtiklerini, Antep’e geldikten sonra yemeklere zeytinyağı eklemeye başladıklarını söylerken, Gaziantep’e geldikten sonra çalışma hayatının yoğunluğu sebebiyle geleneksel ev yemeklerini daha az yapabildiklerini belirten katılımcı, dışarıdan yemek söyleme kültürlerinin de ortaya çıktığını sözlerine ilave etmiştir. Suriyeli göçmenlerin Gaziantep’e taşındıktan sonra Antep’e has beyran çorbası, yuvalama çorbası, çiğköfte, baklava, kuru fasulye, sac tava, patlıcan kebabı ve et kavurma gibi yemekleri tüketmeye başladıkları ayrıca Antep’e gelmeden önce yaptıkları lahmacun içine soğan koyma alışkanlığını değiştirip sarımsak kullanmaya özen gösterdiklerini söylemişlerdir (Kara & Akdağ, 2022: 976-980).

Gaziantep yöresinde yapılan başka bir çalışma da Türk vatandaşlarına Suriye mutfağı sorulduğunda ya da bu mutfağı merak edip etmedikleri sorulduğunda Türkler merak etmediklerini, kullandıkları baharatların bazı insanların damak tadına uymadığını belirten cümleler kullanmışlardır (Açıkgöz, 2020: 135).

Görüldüğü gibi Türkler arasında ne kadar da Suriye mutfağına bir ön yargı olsa da bazı Türk vatandaşlarının Suriye mutfağından etkilendikleri görülmektedir. Kısaca Suriyeli göçmenler Türk mutfağına çabuk adapte olup, yöresel yemekleri kendi mutfaklarında pişirmeyi genelde sorun etmezken, Türk halkının Suriye mutfağına daha temkinli yaklaştığı görülmektedir. Buna rağmen oran düşükte olsa karşılıklı bir etkileşimden söz etmek mümkündür.

Suriyeli ve Türk Kadınların Güzellik Algısı ve Etkileşimi

Gaziantep ilinde yapılan bir çalışmada Türk kadınlarının Suriyeli kadınlara olan duygularından veya önyargılarından bahsedilmiştir. Suriyeli kadınlar, onlara karşı yapılan dışlanmayı görmezden gelme ya da rıza gösterme, giyim konusunda yerli halka benzer kıyafetler giyme vb. faaliyetler içinde bulunmaktadır. Suriyeli kadınlar böylelikle zorlu hayatlarını en aza indirmeye çalışmışlardır. Bu çerçevede Suriyeli bilinmesinler, kötü tepki görmesinler diye eşarp bağlama şeklini ve kıyafetlerini belli oranlarda değiştirip Türk kadınları gibi davranış şekilleri gösterdiklerini ifade etmişlerdir (Sevli, 2020: 1-156).

Bir başka çalışmaya göre ise Türk kadınları genelde Suriyeli kadınlara karşı bir önyargıya sahip olup, bu önyargının özellikle de Suriyeli kadınların ten renginden kaynaklandığını ifade etmişlerdir. Nitekim Türk halkının bir kısmının arasında “Araplar esmer olur” algısı denilen yanlış bir algı mevcuttur. Hatta bununla ilgili kalıplaşmış sözcükler de bulunmaktadır. Örnek verecek olursak; Arap çorbası gibi olmak, çok esmerleşen insanlara karşı Arap tavşanına dönmüşsün demek, Arap gibi kara olmak gibi ifadeler aslında insanların Suriyeli göçmenlere karşı olan önyargılarından kaynaklanmaktadır. Çünkü özellikle Gaziantep ilinde yaşayan Suriyelilere bakıldığında bunun tam tersi bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Söylenenin aksine Suriye halkına mensup kadınların genelde beyaz tenli oldukları bir gerçektir. Ayrıca kadınlar arasında rekabetin olmasının esas nedeni Suriyeli kadınlar ile Türk erkeklerin evlenmesinden kaynaklanmaktadır. Bazı Türk kadınları Suriyeli kadınlar nedeniyle yuvalarının yıkıldığını, Suriyeli kadınların çok süslü olduklarını, sokağa çıkacakları zaman bile süslenerek, gözlerini boyayarak çıktıklarını ifade ederek saldırgan bir tutum sergilemişlerdir. Güzellik algısında bir rekabetin olduğu yapılan çalışmada görülmüştür. Suriyeli kadınların hayatta var olma nedeninin sadece güzellik olduğu, özellikle eşleri tarafından beğenilmek olduğu Türk kadınları tarafından dile getirilmiştir (Ümran Açıkgöz, Röportaj Tarihi: 29 Nisan 2024).

Sonuç

Göç olgusunun tarihi insanlık kadar geriye gitmekte olup her dönemde ve her çağda kendini sürekli yenileyerek farklı isimlerle sürmüştür. Dünya üzerinde bazı ülkeler tarih boyunca büyük göç dalgasına maruz kalmaktadır. Bu konuda ilk sıralarda Türkiye karşımıza çıkmaktadır. 2010 yılında Tunus'ta başlayıp daha sonra Suriye'ye sığınan Arap Baharı olayı milyonlarca insanı yerinden sürükleyerek başka coğrafyalara göç etmesine yol açmıştır. Göç edilen ülkelerin başında Türkiye gelmektedir. Milyonlarca kişinin Türkiye'yi tercih etmesinin başlıca sebepleri arasında sınır komşusu olması, ortak tarihi bir geçmişe sahip olması gelmektedir. Güncel olarak Türkiye'nin demografik yapısına baktığımızda hemen her ilde Suriyeli nüfusuna denk gelmek mümkündür. Fakat bazı iller Suriyeli nüfusun büyük bir kısmını bünyesinde barındırmaktadır ki bu illerin başında Gaziantep de gelmektedir. Gaziantep'te güncel olarak kayıtlı Suriyeli nüfusu 429.111 kişi olur iken, ilin kendi nüfusu ise 2.164.134 kişidir. Şehirde yerel halk ile Suriyeli nüfus toplam 2.593.245 kişiden oluşmaktadır. Bu sayı içerisinde Suriyeli nüfusun yerel nüfusa oranı ise %16.55 olarak kayıt altına alınmıştır. Gaziantep'te çok fazla Suriyeli nüfusun bulunmasının nedeni sınıra yakın olması ve ticaret şehri olmasıdır. Bir anda binlerce nüfusla yüzleşen Gaziantep ilk zamanlarda sorunlar yaşasa da zamanla bu duruma alışkanlık kesbedilmiştir. Bu sorun sadece Gaziantep için yaşanmamış Suriyeli göçmenler içinde de bir takım uyum sorunlarının yaşanmasına neden olduğu çalışmada da görülmektedir. Türkiye Devleti'nin yapmış olduğu çeşitli faaliyetlerle uyum sorunu çözüme kavuşturulmuştur. Yine de bazı kesimlerin Suriyeli göçmenlere karşı özellikle Suriyeli kadınlara karşı olan önyargıların yıkılmasını sağlayamamıştır. Önyargılar o kadar büyük bir noktadadır ki Suriyelilerin açmış olduğu restoranlara gitmeyip yapılan yemeklerin damak tatlarına hitap etmediğini ve kullandıkları baharatın rahatsız edici olduğunu dile getiren kişiler de olmuştur.

Sorun yaşanan bir diğer konu ise aile konusudur. Aile denilen kavram dünyanın her bölgesi için farklı özellikler barındırmaktadır. Bazı aile yapıları tek kadınla evlilikle oluşurken bazı toplumlarda çok eşli aile yapıları görülmektedir. Çalışmamızın ana temasını oluşturan aile kavramı Suriyeli göçmenler için de oldukça önemlidir. Suriyeli göçmenlerin 2011 yılında Türkiye'ye gelmesinin ardından Suriyeli-Türk evlilikleri arasında evliliklerin yaşandığı çalışmada ele alınmıştır. Buna göre yine aynı yıl içerisinde Türk

erkekleri ile 322 Suriyeli kadın arasında evlilik yapılmış iken, 2015 senesinde bu sayı 1676'ya yükselmiştir. 2011 yılından sonra 4500'e yakın Suriyelinin Türk vatandaşı ile evlendiği tespit edilmiştir. Genel olarak Suriyeli halka karşı oluşan önyargılar vardır ki bu önyargıların içerisinde Suriyeli halk içerisinde çok eşliliğin çok yaygın ve oldukça normal bir durum olarak algılanmıştır. Ancak yapılan saha araştırmalarında Suriyeli göçmenler arasında çok eşliliğin oldukça düşük seviyede olduğu anlaşılmıştır. Suriyeli kadınların çok eşliliğe rıza göstermesinin nedeninin ise ekonomik ya da vatandaşlık elde etme sebebiyle olduğu çalışmada ortaya konulmuştur. Bu durum tarih boyunca iç içe yaşayan Gaziantep ve Suriye halkının dün olduğu gibi bugün de çok eşliliğe bazı özel şartlar nedeniyle rıza gösterdiğini ve genelde tek eşle evliliğin yapıldığını ortaya koymaktadır. Nitekim tarihte Suriye ve Gaziantep bölgesi iç içe olmasına rağmen Gaziantep'te Osmanlı döneminde hazırlanan 177 adet Şer'i mahkeme sicili de Türkçe olarak hazırlanmıştır.

Yapılan evlilikler sebebiyle Türk kadınları arasında Suriyeli kadınlara karşı duyulan önyargı daha da artmıştır. Hatta bazı Türk kadınları yapılan ikinci evliliğin tek suçlusu olarak Suriyeli hemcinsini görmektedir. Bu tür olumsuzluklara rağmen yine de Türk halkı ile Suriye halkı arasında pozitif bir etkileşimin olduğu görülmektedir.

Yerel halktan bazı kişilerin göçmenlere karşı önyargısı ve olumsuz ifadeleri Suriyeli göçmenlerin Antep'in belli bölgelerinde yoğunlaşmasına neden olmuştur. Gettolaşma denilen bu durum, yerel halk ile göçmen halk arasında kültürel, mekansal farklılıkların yaşanmasına neden olur iken ayrıca Suriyeli halkın sadece kendi halkı ile iletişimini sürdürmesine, yerel halktan soyutlanmasına ve uyum sorunlarına neden olmaktadır. Yerel halktan kopan bazı göçmenler bu bölgelerde kendi dillerini konuşup, kendi dükkanlarını açarak yerel halk ile kısmi bir bağ kurup onlardan uzakta kendi hayatlarını yaşamaktadırlar.

Kaynakça

- Açıkgöz, Ü. (2020). Gaziantep'te Öğretmenlerin Gözünden Yerli ve Suriyeli İlişkilerinde Önyargılar ve Toplumsal Mesafeleri [Yüksek Lisans Tezi]. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Balcı, M. E. (2022). Zorunlu Göç: Kimlik, Aidiyet ve Uyum Çerçevesinde Bir Değerlendirme. Suriye'den Türkiye'ye Zorunlu Göç: Kimlik, Aidiyet ve Uyum Çerçevesinde Bir Değerlendirme, 110-123.
- Cantürk, S. (2020a). Suriyeli Sığınmacıların Vatandaşlığa Geçiş Sürecinde Sosyo-Ekonomik Kapasitenin Rolü. OPUS Uluslararası Toplum Araştırma Dergisi , 6169-6193.
- Cantürk, S. (2020b). Türkiye'deki Nitelikli Suriyeli Sığınmacıların Vatandaşlığa Geçiş Sürecinde Sosyo-Ekonomik Kapasitenin Rolü [Doktora Tezi]. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Danış, Ö. F. & Feyzioğlu Usta, S. (2016). Suriyeliler İle Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşları Arasındaki Evlilik İlişkileri Araştırması. Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Dündar, B. (2017). Suriyeli Sığınmacıların Türk Toplumuna Etkisi: Başakşehir Örneği [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ekici, S. - Tuncel, G. (2015). Göç ve İnsan. Birey ve Toplum Cilt 5, Sayı 9 , 9-22.
- Eroğlu, C. (2012). Osmanlı Vilayetinde Halep. Ankara: Orsam.
- Gültekin, M. N. & Yücebaş, M. (2021a). Gaziantep Monitörü 2020 Suriyeliler. İstanbul: SABEV.
- Gültekin, M. N. & Yücebaş, M. (2021b). Gaziantep Monitörü 2020 Uyum. İstanbul: SABEV.
- İncetahtacı, N. (2018). Mültecilikte Sermaye ve Başarı Örüntüleri. M. N. - M. Doğanoglu içinde, Gaziantep'teki Suriyeliler Başarı Hikâyeleri, Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Yayınları.
- KAMER Vakfı (2023) Hane Ziyaretleri Sonucu. Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2024.
- Kara, Y. & Akdağ, G. (2022). Suriyeli Sığınmacıların Değişen Mutfak Kültürü: Mersin, Gaziantep ve Kilis Örneği. Journal of Gastronomy, Hospitality and Travel, 5(3) , 971-986.
- Karadaş, Y. - Aslan, A. & Özlü, Z. (2023). Gaziantep İli Örneğinde Suriyelilere İlişkin

- Güncel Durum Analizi. Bellek Gaziantep Araştırma Dergisi, Sayı 1 , 114-120.
- Kaya Sandal, E. - Hançerkıran, M. & Tıraş, M. (2016). Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler ve Gaziantep İlindeki Yansımaları. Gaziantep University Journal Of Social Sciences, 15(2) , 461-483.
- Kocaoğlu, A. & Güner Yıldız, N. (2023). Suriyeli Göçmen Çocukların Türk Eğitim Sistemi İçindeki Durumları. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 19(3) , 415-433.
- Koçak, Y. & Terzi, E. (2012). Türkiye'de Göç Olgusu Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri. KAÜ-İİBF Dergisi, 3(3), 163-184.
- Koyunçu, M. V. (2019). Türkiye'deki Suriyelilerin Ekonomik Uyumunu Gaziantep İnönü Caddesindeki Örnek Olay İncelemesi (2011-2019) [Yüksek Lisans Tezi]. Hasan Kalyoncu Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Kuzu, Ş. L. (2018). Başarı ve Yaşama Tutunma Arasında Gaziantep'teki "Suriyeli Kadınlar"ın Deneyimleri. M. N.- M. Doğanoglu içinde, Gaziantep'teki Suriyeliler Başarı Hikâyeleri Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Yayınları.
- Kütükcü, E. (2020). Suriye Göçünün Türkiye Ekonomisine Etkisi [Yüksek Lisans Tezi]. Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırklareli.
- Özçelik, H. K. (2017). Seyahatnamelere Göre Osmnalı Toplumunda Evlilik ve Divan Şiirine Yansımaları. Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD) 4 (8) , 59-81.
- Özkan, R. (2019/2). Göç Olgusu ve Toplumsal Yapıya Etkisi. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi XLVII , 127-145.
- Parlak, B. (2019). Kafkasya'dan Anadolu'ya 19. Yüzyıldaki Çerkes Göçlerinin Sosyo-Ekonomik Analizi. Türk idare Dergisi Yıl 91, 469-494.
- Sevlü, H. (2020). Gündelik Direniş Deneyimleri: Gaziantep'te Suriyeli Kadınlar, Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Türkiye'de Göç Araştırmaları. İstanbul.
- Sezai, İ. (1997). Aile Nedir. Ankara: Bizim Dünyamız.
- Sönmez, M. E. & Ayık U. (2020). Sınır İllerindeki (Gaziantep, Hatay ve Şanlıurfa) Suriyeli Sığınmacıların Sosyal, Ekonomik ve Nüfus Yapıları . Gaziantep Üniversitesi Ayıntâb Araştırmaları Dergisi 3(2) , 64-75.
- Sönmez, M. E. & Şahin, Ş. (2022). Gaziantep'teki Suriyeli Sığınmacıların Geri Dönüş Eğilimleri. Gaziantep Üniversitesi Ayıntâb Araştırmaları Dergisi, 5(2) , 107-121.
- Tarla, A. A. (2019). Gaziantep'teki Suriyeli Kadın Mültecilerin Doğurganlık Örüntüleri [Yüksek Lisans Tezi]. Gaziantep Üniversitesi, Göç Enstitüsü Kadın

Çalışmaları ABD, Gaziantep.

Tatar, V. & Ülker, M. (2017). Arap Baharının Türkiye'ye Etkileri: Suriyeli Mülteci Sorunu. Gümüşhane Dergisi Sosyal BilimlerEnstitüsü 8(21) , 279-288.

Tekin, F. (2011). Kültürel Travma Olarak Zorunlu Göç. Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 25 , 91-100.

Tüfekci, N. (2019). Suriye'den Zorunlu Göç Eden Kadınların Aile Yaşamı ve Yaşam Doyumu: Ankara İli Örneği. [Yüksek Lisans Tezi]. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü). Ankara.

Türkoğlu, E. & Elmastaş, N. (2022). Suriyeli Sığınmacıların Mekânı Dönüştürücü Etkisi: Gaziantep Kent Örneği. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 33(1) , 66-81.

Yaman, F. (2017). Uyum ve Ötekileşme Ayrımında Suriyeli Sığınmacılar. III. Uluslararası Toplumsal Cinsiyet Adaleti: Kadın ve Aile, 3(1), 91-109.

Yararlanılan İnternet Adresleri

gaziantepdogus.com. (27 Nisan 2024 tarihinde alındı).

goc.gov.tr. (7 Mayıs 2024 tarihinde alındı).

Gaziantepsabah.com. (5 Mayıs tarihinde alındı).

Haberler.com. (27 Nisan 2024 tarihinde alındı).

<https://www.gaziantep27.net/> . (30 Nisan 2024 tarihinde alındı).

ihd.org.tr. (26 Mart 2024 tarihinde alındı).

İstanbulalevakfı.org. (29 Nisan 2024 tarihinde alındı).

m.yeniakit.com.tr. (2 Mayıs 2024 tarihinde alındı).

multeciler.org.tr. (26 Mart 2024 tarihinde alındı).

nvi.gov.tr. (31 Mart 2024 tarihinde alındı).

Kaynak Kişiler

Ümran Açıkgöz, Araştırma Görevlisi, Yaş: 29, Röportaj Tarihi: 29 Nisan 2024.

Living Long Distance Life among Families in Indonesia:

Work-Family Interference as Mediator for the role of Work Separation Demand on Employee and Family members Subjective Well Being¹

Emi ZULAIFAH

*Department of Psychology, Universitas Islam Indonesia
Founder: Indonesian Institute for Family Advocacy
emi_zulaifah@uii.ac.id*

Abstract

Families are at risk of facing stresses as not all life situations come easy for them. When families are not well functioning or in damaging relations, the health and well being of its members can be impacted. The current study examined the impact of challenging work arrangement, namely work responsibilities that require separation from family and create a long distance family life pattern, on the subjective well being of the employee and his family members. In the literature of quality of work life, this type or arrangement is called as demanding geographical mobility. Studies on work and family interface have agreed that one area can affect the other positively or negatively. There are two main categories to describe the impact of work on families: they are work-family interference or work-family conflict and work-family enhancement. The current study focuses on the impact of work separation demand on employee's subjective well being and whether or not the relationship is mediated by Work-Family interference (WFI). It also examined their crossover

¹ Bu çalışma 10-12 Mayıs 2024 tarihinde Uluslararası Aile Sempozyumu II: Küresel Tehditler Karşısında Aile Sempozyumu'nda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

effects to the family variables – namely family climate and family members well being. Surveys were distributed to over 200 families, with 761 participants in total, which include fathers, mothers and children over 11 years old who are still living in the household. Only 645 surveys can be included in the data analysis, after checking for response completeness. The study proposed a path model that shows linkages on how the work separation demand (WSD) shows spillover effects to the employed person and then crossover effects to the family. The following results were obtained: the theoretical model for the work separation and its effect on the different domains fit with the data. The mediation effect of work-family interference is confirmed. The effect of work separation demand on employees subjective well being is mediated by the experienced work-family interference (WFI). The cross over effect of WFI on minor family members' subjective well being is mediated by the spouse's SWB. Other findings are also discussed in this paper.

Keywords: work separation demand (WSD), work-family interference (WFI), subjective well-being, spillover effect, crossover effect, family climate.

Literature have identified the unfavorable impacts of work-family interference on work related and personal dimensions such as burnout and lower job satisfaction (Bacharach, 1991, Thomas & Ganster 1995); depression and health complaints (Thomas & Ganster, 1995). With regard to work-related outcomes, Burke (1988) found that a higher level of work interfering with family was related to more psychological burnout and alienation and less job satisfaction. An association of work demands and self-reported mental and physical health were mediated by work- family interference (WFI), in a study conducted by Magee, Stefanic, Caputi and Iverson (2012). Work demands can result in work-related stresses and transfer its impact on different areas of life such as families. This demands is one characteristic of work and -when combined with the level of control over the work-will give a dynamic of demands and control, resulting to what is known as work stress. A job with high demand and low control will be stressful (Karasek, 1979; Karasek, Brisson, Kawakami, Houtman, & Bongers, 1998; Hausser, Mojzisch, Niesel, & Schuz-Hardt, 2010). This strain also predicts adverse health outcomes such as cardiovascular disease, obesity, depression, and mortality (Sanne, Mykletun, Dahl, Moen, & Tell, 2005; Virtanen, et al., 2007). In short, stressful work could affect the well being of the employees and -when carried over to the families – the well being of their members.

Although this carried over effect of work-related pressure is common in many types of jobs or professions, some employment patterns are more likely to cause poor personal well-being and increase family stress. The jobs most associated with these negative outcomes include those with irregular work schedules (Davis, Goodman, Pirretti, & Almeida, 2008), work schedules that conflict with marital partners, including shiftwork (White & Keith, 1990), excessively long work weeks that include bringing home works, long commuting (Voydanoff, 2005), and jobs that require long periods of separation from family members (Orthner & Rose, 2003; Zvonkovic, Solomon, Humble, & Manoogian, 2005). All of these patterns have been shown to negatively impact family members (spouses), but work-related separations are of a special concern because they tend to create continued challenges of temporary structural disruption for both the employees and their family members.

A heavy workload and conflicting job demands may create strain, which spills over into private life and increases the experience of work-home interference (Greenhaus & Beutell, 1985). Several other empirical studies have revealed positive relationships between psychological job demands and work-family conflict (Beham, Drobnic & Prag, 2011; Voydanoff, 2004).

Included in the work demands are work hours (Beham, Drobnic & Prag, 2010; Voydanoff, 2004). A number of empirical studies revealed a positive relationship between working hours and work interfering with home (Byron, 2005; Kossek, Lautsch, & Eaton, 2006; Voydanoff, 2004). In addition, being required to work overtime on short notice clearly limits employees' abilities to meet non-work responsibilities, and increases negative interference from work into private life (Voydanoff, 2004).

Work Separation Demand

Work arrangement that require employees separation from their family exist not only because the company operation demands so, but also the kind of work opportunity has made it necessary for people to travel for days, weeks and months and then going home before embarking on another travel. One such work can be found for example in community development. Whether this is from government or international institution, being deployed in remote areas around the nation for sometime to help with capacity building and empowerment is commonly practiced. Other types of work that require

this kind of arrangement can come from the military, or companies operating in various areas as well as work that require placement in foreign countries. Often many families opt to stay in smaller city rather than staying in the same city as the working member for the sake of better quality of life, cheaper living cost, better school, good social environment that encourage more obedient youths, less crowded area, better social knits etc. In short, there are various reasons why family opts to choose work separation, yet overall it was done in response to work demands.

Work separation today may be seen in the phenomena of commuter life. That is when the spouses maintain separate residences in different cities and reunite regularly (Holmes, 2009). It is agreed that somehow this pattern is considered to be non traditional. However such assertion may not be approved, because historically living apart for work duties have taken place as old as the human civilization. While some research studies explore more on the dual earner couple, some did not attend to the dual earner/ career family, but focusing more on the work separation side. One such study was done by Orthner and Rose (2009) that examine the effect of military duties on spouses mental well-being and how workplace support, informal support as well as marital satisfaction played role in the relationship of the variables. More frequent separation leads to poor mental wellbeing. Yet this study shows that with informal support network, and workplace support as protective factors, distress during the work separation is expected to lessen.

Regardless whether couples are dual earner, or single earner, in civil works or military, studies show that this is such an issue that may pose a potential risk for the well-being among the observed populations. It is interesting to note however that such research mostly focus on spouses, instead of overall family members, including children. The current study will look into how this pattern is perceived as demanding (giving pressure) and how the negative work-family interference resulted from it spill over to the employees well-being and cross over to the well-being of the family members.

The Effects of Work-Family Interference

Research literatures have identified the effects of experiencing work-family conflict, also called as work-family interference. Allen, et al (2000), exerted the consequences of work-family interference can be grouped into work

related; nonwork related and stress related outcomes. Work to family conflict among married women, is associated with job dissatisfaction, parental distress and psychological symptoms. Among men a low level of satisfaction or well-being (i.e. marital dissatisfaction, parental distress, psychological and physical symptoms) could results from work to family conflict. It was found however that the experience of work-to-family conflict was relatively stable for both genders (Kinnunen, Geurts, & Mauno, 2004). This means that both men and women have similar experience of work-family conflict. In one longitudinal study, work-family conflict is found to negatively predict long term well-being. The effect was assessed by using self and co-workers report (Vallone & Donaldson, 2001). Meta analysis studies showed the confirmed relation between work- family conflict and its consequences, such as lower job and life satisfaction, burnout, and absenteeism (Allen, et al., 2000; Kossek & Ozeki, 1999). These meta-analyses underlined the potentially negative effects of workfamily conflict for individuals and their employing organizations. However, among the published meta-analyses on work-family conflict, only one has examined a potential antecedent (Byron 2005), that is job/work involvement, thus further study which need to map the various causes of work-family conflict still need to be conducted.

One longitudinal study by Vaanen et al. (2008), found that work to family conflict predicted higher rate of sickness absence, although it varies among gender and level of occupation. Hughes, Galinsky and Morris (1992), found that work- family interference explain the relationship between pressure without support and marital tension, indicating that it is through Work and family interference that work pressure impact marital relations. Tensions in marriage among workers with little supervisor support and high demands for output, results from

The Effects of Work-Family Interference

Research literatures have identified the effects of experiencing work-family conflict, also called as work-family interference. Allen, et al (2000), exerted the consequences of work-family interference can be grouped into work related; nonwork related and stress related outcomes. Work to family conflict among married women, is associated with job dissatisfaction, parental distress and psychological symptoms. Among men a low level of satisfaction or well-being (i.e. marital dissatisfaction, parental distress, psychological

and physical symptoms) could results from work to family conflict. It was found however that the experience of work-to-family conflict was relatively stable for both genders (Kinnunen, Geurts, & Mauno, 2004). This means that both men and women have similar experience of work-family conflict. In one longitudinal study, work-family conflict is found to negatively predict long term well-being. The effect was assessed by using self and co-workers report (Vallone & Donaldson, 2001). Meta analysis studies showed the confirmed relation between work-family conflict and its consequences, such as lower job and life satisfaction, burnout, and absenteeism (Allen, et al., 2000; Kossek & Ozeki, 1999). These meta-analyses underlined the potentially negative effects of work-family conflict for individuals and their employing organizations. However, among the published meta-analyses on work-family conflict, only one has examined a potential antecedent (Byron 2005), that is job/work involvement, thus further study which need to map the various causes of work-family conflict still need to be conducted.

One longitudinal study by Vaanen et al. (2008), found that work to family conflict predicted higher rate of sickness absence, although it varies among gender and level of occupation. Hughes, Galinsky and Morris (1992), found that work-family interference explain the relationship between pressure without support and marital tension, indicating that it is through Work and family interference that work pressure impact marital relations. Tensions in marriage among workers with little supervisor support and high demands for output, results from competing work-family demands and negative affective states. Work-family conflict allows for negative results related to work, family and personal domain to occur. It can be underlined that pressure felt on the conflicting demands from work to family will affect the well-being of the employee as well as the family members. In this study the well-being observed will include: emotions, life satisfaction and family satisfaction (for the parents level). On the filial level, well-being will include emotions and family satisfaction

The Scope of the effect of work and family interface: Spillover and crossover

Studies on work and family linkages tried to explain how the two areas impact one another. The term spillover then was used to represent how participation in one domain would impact participation in another domain,

i.e. work to family or family to work (Pleck, 1995). In the spillover realm, an experience of stresses at work or family will have its effect on the person. In other words this is an intra-personal phenomena. Westman (2001) states that spillover (is) stress experienced in one domain of life that results in stress in the other domain for the same individual. Thus, spillover is intra-individual. A work-family spillover is a process by which attitudes and behavior carry over from one role to another. This spillover between work and family stress can be, and often is, bidirectional. But mostly research studies tend to confirm the direction from work/family demands to personal and family well-being (Eby, Casper, Lockwood, Bordeaux, & Brinley, 2003). Another classification of the impact is crossover, that is the work and family experiences of one family member affect the work or family experiences of another family member. Thus crossover is dyadic, an interpersonals and inter- domain phenomena.

Literatures show a few studies that examine the effect of work-family interference on family domain. Most of such studies focus on family satisfaction. For example, Duxbury Higgins and Thomas (1996) found that adopters of computer- supported work-at-home have higher task variety, role overload, interference, and stress than non-adopters. Interestingly, there were no significant differences in marital or family satisfaction despite concerns that computer technology would create computer windows and be perceived as a major intrusion of the office into the home. The impact of work-family interface on family domain still need to be studied further to understand the scope of the crossover effect.

Family structure and climate

One area related to family life and well-being is family structure and climate. One element of family structure is the presence of parents in the family. A study conducted by Storksen, Roysamb, Holmen and Tambs (2006) indicated that parental divorce affected both boys and girls several years after the divorce, with depression symptoms shown among samples and higher among girls. Thus changed in family structure affects the well-being of the members.

A multinational study shows that children with intact parents reported higher level of life satisfaction. Difficulties in communicating with parents were strongly associated with less life satisfaction but did not mediate the

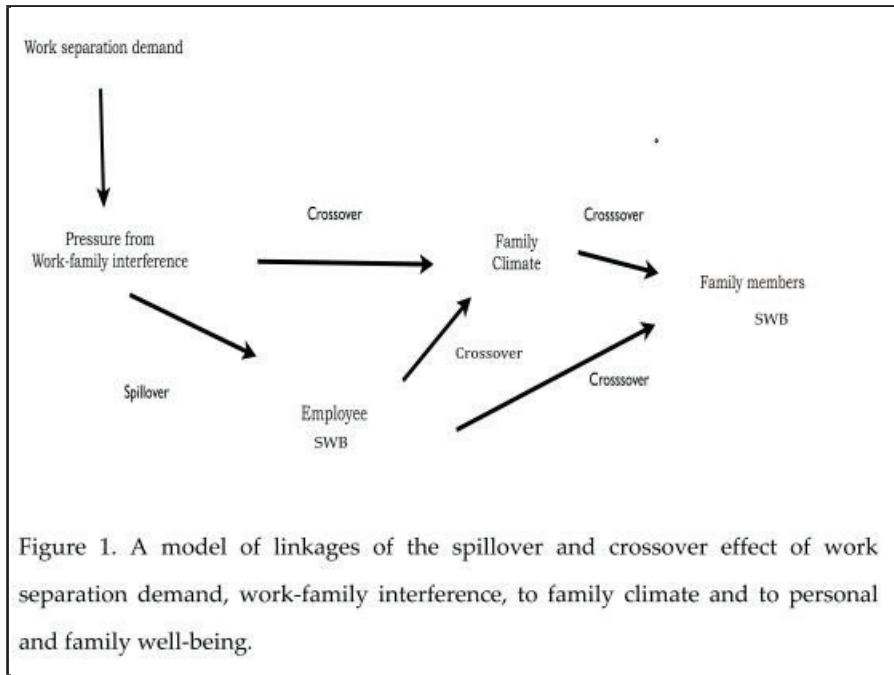
relation between family structure and life satisfaction. The Nordic nations, with the strong available welfare systems, reported significantly higher levels of life satisfaction in all living arrangements, except in single father households. Economic inequality moderated the association between certain family structures, perceived family affluence and life satisfaction (Bjarnason, et al., 2010).

Work separation in the current study is seen as giving a potential disruption for the family structure. One study by Pistole, Robert and Mosko (2010) revealed that work separation that requires families to stay divided in different places influence the functioning of families. A normal situation would be when parents are available most of the time when needed. Yet, the reality of work might require different arrangement affecting family structure. It is the effect of such structural disruption and how this is seen as demanding that will be observed in this study.

Family climate, represent more of the relational element of a family. This is the characteristic of the family environment, which affects the functioning of individual family member. One study, which set out to find the key features of family concept, was carried out by Bloom (1985) and included well-known family measures that use self-report such as: FES, FACES, family concept and family measures. This study found that the 15 concepts identified from these scales fit into the main dimensions of the family environment scale (the FES), namely: relationship, growth and system maintenance. It then used the FES as the basis for developing the measure of family climate/ environment. one study conducted in China showed that adolescents living in families with more conflicts with their parents during childhood experienced less life satisfaction, less self-esteem and more often reported feelings of meaningless in adulthood (Shek, 1998). Shek (1997) showed that a dysfunctional family climate leads to lower well-being. One study by Bandura, Caprara, Barbaranelli, Regalia and Scabini (2011), showed that among the adolescent, satisfaction of family is influenced by their efficacy through the collective efficacy and family functioning in a climate of open communication and self-disclosure. Research on family climate shows how this variable affects the functioning of family members. One study by Kleineman, Handal, Enoss, Searight and Ross (1989) revealed that family environment with high level of cohesion and recreational activities, and less in conflict are generally conducive for less distressed and for better adjustment of adolescent in all ages, boys or girls. Perceived

negative climate is also related to depression when combined with conduct disorder (Olsson, Nordstrom, & Knorring, 1999). Family with divorced parents, thought to be more exposed to conflicts, as found in one study in Finland, and also more likely to increase the risk of having adolescence with attention and behavioral problems (Hurtig, Tanila, Ebeling, Mittunen & Moilanen, 2005). Another study among youth at risk of violent exposure showed that family environment, in the negative sense such as having members with substance abuse and high conflict is related to violence exposure inside and outside the home among adolescence. This study also noted that family environment needed to be taken into account more thoroughly, to include cohesion and parent-child relationship, especially when research attempts to find out the transactional nature of family members and its direct environment (Hanson, et al., 2006). In this study family climate is represented by Moos' concept of family environment and will be examined in terms of its role as mediating factor of work separation demands and family members well-being.

In accordance with that, a model of the relationship between pressures from work demand, the experienced work-family interference, family climate and family well-being may be charted as shown in figure 1. In the figure, work separation demand plays a role as a work context factor that --when experienced-- will result in work to family interference. The WF-interference as found in many research studies shows its spillover effect to personal subjective well-being and cross over effect to family climate. Further another crossover effect might continue to the subjective well being of other family members, in this study spouses (mothers) and children.

Based on the literature reviews this study proposes the following hypotheses: **Hypothesis 1:** There is a positive association between pressure from work separation demand (WSD) and work family interference (WFI).

Hypothesis 2: There is negative association between pressure from work separation demand and father SWB .

Hypothesis 3: Pressures from WFI mediates the relationship between 1). Pressures from WSD and father SWB, and 2). Pressures from WSD and family climate.

Hypothesis 4: Pressure from WFI has direct and indirect negative effect towards family climate. The indirect effect is mediated by father SWB.

Research Method

The current study employed survey method, with the listed scales administered to families with work separation and non work separation arrangements.

Work separation demands.

Work demands is used in its reference to the experienced separation due to work by one working person that require them to travel away, leaving their family, in order to perform the job. In the survey of the current study, work separation demand is measured by 1 item, asking respondent to identify the level of demand/ pressure felt by an employee as caused by the job that require travelling far away from family. The response ratings for the item are: not relevant (0), not too demanding (1) to very demanding (5).

Pressures from work-family interference.

Work to family interference is commonly known as work-family conflict, and is defined as a form of inter-role conflict in which the role pressures from the work and family domains are mutually incompatible in some respect (Greenhaus & Powell, 2006). In this study, pressures from work family interference are measured by 8 items, which asks whether or not the work that interferes with family is felt as giving pressure to the employee. The 8 items are time-based interference (4 items) and 4 items of strain based interference. Examples of the time based interference items are: My job responsibility reduces the time that I can use for my family; The time scheduling of my work makes it difficult for me to concentrate on my other activity. The strain based interference are: My job responsibility that I have to perform interfere with my family life; My work dominate my life that I still have to think about it before I go to sleep.

Family climate

Family climate is represented by The family environment scale, which was translated from its original form, developed by Moos and Moos (2009) into Indonesian. As agreed in the area of cross-cultural research (Matsumoto and Juang, 2008; Saito, Nomura, Noguchi, Tezuka, 1996), the original measure is then back translated into the original language. In the current study, this is carried out through a group discussion involving three people (a psychologist, a graduate student, and the author of this article) before being used in the real survey. In the final stage of data analysis, only the recreational- intellectual and cultural orientation subscales were used. These subscales showed most consistent correlation across different variables being studied.

Subjective well-being

Subjective well-being is measured from the frequency of experiencing positive affect, negative affect and the positive evaluation of life in general (life satisfaction) and of life in the family (family satisfaction). The positive and negative affects are 57 items scale that asked participants to indicate how often they feel the listed moods in the last month. Life satisfaction is 4 items scale that asked subject to indicate how satisfied they are towards their life in general. While Family satisfaction is a 4 items scale that ask subjects to indicate how satisfied they are in general with their family as whole.

After the instruments are selected, the surveys are then compiled to form a family survey booklet, each containing questionnaires for father, mother and -at least- one of the dependent child living in the household. In this study over 200 families were given the surveys, with participants (father, mother and children) numbering at over 1000. Yet at the later stage, only 761 surveys were returned, and from this number 645 surveys can be included in the data analysis.

Research Participants

The current study participants are families in and around the city of Yogyakarta with the following characteristics:

1. The families include father and mother and children over 11 years of age who are still dependent upon the parents and live in the same household.
2. The families follow either a). Work separation pattern (in which the father must travel away from families at some point of their work time, that last from days, weeks or months, or b). Conventional/ non work separation pattern (in which the father does not need to travel away from families on regular basis as part of job duties).
3. The fathers are involved in some type of paid work, to differentiate them from unemployment. The children included in this survey are those with 11 years of age or older, so that they arrive at the age as teens not v e r y young children, and thus expectedly will better understand the survey statements/ questions.

The sample of the study is taken through convenience sampling. Patten (2000) mentioned that a study that attempts to develop theory and to test a

model is allowed to use convenient sampling method. This follows non-probability sampling where participants are selected based on the characteristics they can meet.

Procedures

The participants of the study are families in the area of northern, southern, eastern, western and central Jogjakarta, an Indonesian province in the southern part of Java. The families are grouped into those who experience work separation and non-work separation (conventional) families. Survey assistants (9 people) were involved to deliver the surveys. They are chosen to support data collection nearby their living areas. They were briefed for survey instruction and in the case of questions from participants, they must explain as necessary. Surveys were delivered directly to their home, and were picked up on the promised date. Any questions asked from participants will be directly explained by the survey support before survey booklets were returned. An informed consent is attached to the survey booklet for the participants to read and agree on.

Demographic data from different family patterns

There are 92 families that follow work-separation pattern and 85 families with non-work separation pattern. Work-separation means that in performing their work duties the fathers have to be separated from families, traveling away from their residence city to different places. The length of the separation ranges from less than 1 week to more than 4 weeks per month.

A Chi square test was conducted to see the difference of the number of children within both family groups. The result shows that there is no significant difference of the number of children between the two groups, with Chi Square value of 6.334, and significance of $p = .387$. Thus in terms of family compositions related to the number of children, the two groups are equal.

A t-test was also conducted to see if the difference of the mean of the age of the children is significant. The result shows that there is no significant difference of the children age mean within two groups ($t = 135$, with $p = .893$). Perhaps this is due to the fact that prior to data analysis, a step was taken to delete children with the age of 24 or above. In Indonesian culture, a child who still at the age of pursuing study, in this case the age of 22 to 23 for university

graduates are still welcome to live in their parents house.

The ranges of the age of the fathers mostly fall in between 41 to 55. The working age in Indonesia, as retirement normally takes place when the age reach 56, and for academics retirement is set at 65 years. The age mean of the fathers is 49,65, with minimum age of 37 and maximum of 77. The age mean of the mother is 45,7 with minimum age of 32 and maximum of 71. The mean for children age is 17,3, with the lowest age of 11 years and the oldest age of children is 23

The current study involves surveys of families living in southern central java and around Yogyakarta special district. Returned surveys were 761 in numbers, however based on data completeness only 645 surveys can be included in the analysis. The total number of families involved in the analysis is 177 families. Some of the demographic data were already described in the research participant section, the following demographic data are added in this section, as they might be relevant for further data analysis and result discussion.

Table 1
Type of Occupation Among Fathers

Occupation	Work Separation		Non-work separation	
	Frequency	Percent	Frequency	Percent
Private Institution employee	32	23.0	10	11,76
Professional	6	4.1	1	1.17
Academic: School Teacher, Univ. Lecturer	4	2.5	2	2.35
Military/ Police	7	7.4	5	5.88
Farmer/ Worker/ skilled worker	9	17.2	15	17.65
Trading/ entrepreneur	13	17.2	19	22.35
Government employee/ retiree	18	27.0	33	38.82
Missing	2	1.6	-	-
Total	92	100.00	85	100.00

The samples for the data show that the majority of the fathers work in the private sector as non-government institution employees, followed by

government employee and retiree within the work separation sample. In the non-work separation sample the majority work as government employee or retiree followed by traders/ entrepreneurs. These data somehow represent of the common aspirations of many Indonesian families, who are inclined to work as employees, as it means stability of income. As for government employees, besides income stability it also means financial security up to retirement. After the political reformation in 1999, new districts continued to flourish in many parts of Indonesia, the move for more. autonomous local governments as opposed to centralized government in the past has paved a way for higher demands for government employees, and thus more recruitment have been opened.

Table 2 shows the numbers of years spend through separation by families. The range of the years is from less than 1 year to over 3 years. Over 50 percent families in the work separation groups go though such pattern for more than 3 years. An ample time to make an important adjustment, as well as for the separation pattern to give an impact towards the family.

Table 2
Years Spent through Work-Separation

Years Spent	Frequency	Percent
1. < 1 year	22	23.91
2. 1-2 Year	10	10.86
3. 2 Yrs. < 3 Yrs.	9	9.78
4. > 3 Years	51	55.43
Total	92	100

Besides assuring that the demographic characteristics of the samples would not bias the results, maintanin the property of the measures is necessary. Table 3 shows the internal consistencies of the measures used in the survey.

Results

As mentioned in the theoretical background, this study includes 4 variables, namely 1). Work separation demand (WSD) 2). Pressure felt from work-family interference (WFI) 3). Family climate, and 4). Subjective well- being (SWB).

Because each family has three different groups following their status as father, mother or children, descriptive statistic is given accordingly, beginning from variable number 1, work separation demand, as seen in table 4.

Table 3
Internal Consistency of Each Scale From the Preliminary Instrument Test

Scale		Stage 1		Stage 2	Stage 3
<i>SWB</i> - Positive & Negative affect				.886 (58)	
- Life satisfaction				.697 (5)	
- Family satisfaction				.850 (7)	
N				164	
<i>W-F Interference</i>		.924 (12)		-	
N		72 (fathers only)			
<i>Family Climate</i>	Father	<i>Mother</i>	<i>Children</i>		
- Cohesion	.130	.405	.694	.752 (9)	.729 (5)
- Openness/ Expressiveness	.190	-0.02	.130	.847 (9)	.850 (5)
- Independence	.410	.560	.590	.592 (9)	.569 (5)
	Father	Mother	Children		
- Conflict	.190	.638	.405	.768 (9)	.826 (5)
- Recreation	.192	.258	.051	.716 (9)	.673 (5)
- Achievement	.160	-.125	.445	.260 (9)*	.527 (5)**
- Intellectual-cultural	.11 0	.250	.520	.595 (9)	.580 (5)
- Moral/ religious	.144	-.180	.447	. 642 (9)	.634 (5)
- Control	.361	.318	.397	.678 (9)	.633 (5)
- Maintenance/ Organization	.314	.459	.525	. 607 (9)	.669 (5)
- N	88	88	89	164	193

Notes: *) Loaded in two factors; **) n=193 for the repeated test of achievement sub scale. (): number of items in the subscale. Stage 2 and 3 used students sample

Table 4*General Descriptions of The Major Variables from All Family Samples*

	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
Work Separation Demand	.000	5.00	1.70	1.73
WFI	.000	4.00	1.50	1.08
Fathers SWB	.264	4.62	2.40	1.02
Mothers SWB	-1.09	4.50	2.10	1.07
Parental Strength	3.56	8.07	5.82	.919
Children SWB	-1.71	3.90	1.26	.899
Family Climate	.570	4.93	3.44	1.30
N= 177 families				

Table 5*Descriptive of Variables from Work Separation Family Members*

Variables	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
Work Sep Demand	92	.000	5.00	2.45	1.78
WFI	92	.000	4.00	1.74	1.11
Fathers SWB	92	.317	4.62	2.47	.992
Mothers SWB	92	-.36	4.38	2.19	1.04
Family Climate	92	.580	4.80	3.39	1.32
Children SWB	92	-.911	3.90	1.347	.823
Valid	92				

Table 6*Correlations between Major Variables for All Family Members*

Variables	1	2	3	4	5	6
1.Work separation demand	-					
2. WFI	.624** .000	-				
3.Fathers SWB	-.107* .039	.301** .000	-			
4. Mothers SWB	-.083 .68	-.221* .001	.668 000	-		
5. Fam. Climate	.014 .214	-.050 .127	.058 112	-.041 147	-	
6. Children SWB	.004 .234	-.145 .014	.270** 000	.404** 000	.029 .175	-

Table 7*Correlations of Elements of Variables in all Family Members Sample*

Variables	1	2	3	4
1. WSD	-			
2. WFI	.624 ** .000	-		
3. Family Climate	-.048 .133	-.022 .194	-	
4. Postive Affect	-.058 .122	-.187** .003	.113 .038	
5. Negative Affect	.118 .030	.315** .000	.003 .242	-.340** .000

As seen in the correlation table 10, some major variables in the current study show correlation among each other in line with the theoretical rationale. Among fathers, work family interference is shown to have negative correlation with personal SWB and positive correlation with negative affect ($r = -.301, p = .000$; $r = .315, p = .000$). It also shows negative correlation with mother's SWB ($r = -.221, p = .001$) and children SWB ($r = .145, r = .014$). In the table representing all family members, WFI shows

More detail correlations with family climate is explored. There are two reasoning for conducting the step: First, in its theoretical concept, family climate is constructed as profile of characteristics of families, thus it is best to find which characteristic is most relevant to be included in the theoretical model of the crossover effect of work separation and workfamily interference to family climate. Second, from the test of overall difference of family climate between non-work separation and work separation family pattern, significant result was not found. Thus it becomes necessary to examine if all elements of family climate are of insignificant role in the relationship between research studies or there might be some elements that actually show some influence. The correlation table shows that it is the climate for cultural and intellectual orientation that show significant results more consistently with other research variable, $r = -.129, p = .044$ with WFI; $r = .272, p = .000$, with father SWB; $r = .179, p = .008$ with mother's SWB; and $r = .177, p = .009$ with children SWB. In later analysis, family climate will refer to this orientation of family towards cultural and intellectual activities. The decision to focus more on the intellectual/ cultural orientation found its rationale on the necessity of education within a family. Although this does not necessarily mean education

in its formal form, orientation to learn and understand their surrounding is best represented in this type of family climate. At the pinnacle of educating its members, the result of good upbringing will be seen from the capacity of the members for appreciating culture, adjusting to the social surrounding and the willingness to learn. Moral and ethical orientation is by all means very important, however in the current study its connection with other research variables is not as consistent as intellectual and cultural orientation.

The Path Model Fit and Results of Hypotheses Testing

Figure 2 shows all the research variables involved in the model. However, for the purpose of showing the spillover and crossover effect of work separation, only Work Separation, Work Family Interference, Subjective Well Being and Family Climate (termed as Cultured for a family climate with intelectual and cultural orientation) are included. Parental strength is eliminated from the discussion in the current paper.

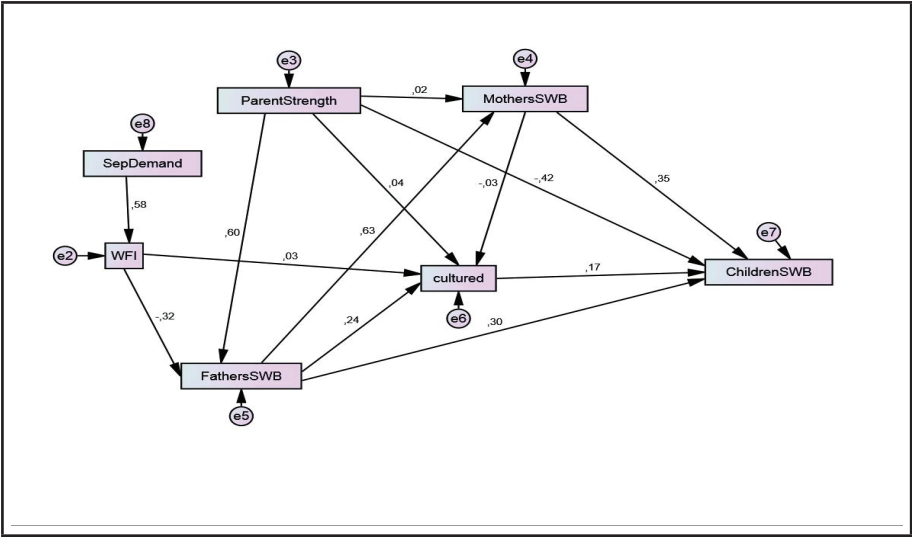

Figure 2. The path model of the spillover and crossover effect of work separation demand among families with work separation.

Table 8.
Fit Indices of The Path Models

Fit Indices	Work Separation Group
<i>χ^2</i>	4.823 (<i>P</i> = .776)
<i>TLI</i>	1.05
<i>CFI</i>	1.00
<i>RMSEA</i>	.000

The required critical points for each fit indicators are: χ^2 $p > 0,05$; CFI $> 0,95$; TLI $> 0,95$; RMSEA $< 0,07$, excellent fit when $< .03$ (Hooper, Coughlan & Muller, 2008; Hu & Bentler, 1999).

From the above results it can be said that data from the current study sample confirm the proposed causal model, as the indicators show the accepted level of fit. All χ^2 are not significant, and the TLI, CFI and RMSEA are at the level for fit acceptance. However, interesting findings are found further regarding the standardized estimates of the variables in predicting other variables as hypothesized in the theoretical model section.

For the purpose of finding the value of the direct and indirect effects of the variables! in the path model, and especially as some of the paths involve multiple mediators; a bootstrap procedure in AMOS was used (Preacher & Hayes, 2008). Table 9 presents the direct effects of exogenous variables on the endogenous variables and their significance within the path model.

For the work separation families, hypothesis 1 that said there is positive correlation between pressure from work separation demand (WSD) and work-family interference is confirmed. The direct effect of WSD towards WFI is significant ($B = .583$, $p = .005$). Hypothesis 2, which said that there is a negative association between pressure from work family interference, and father SWB, is also confirmed. The value of the direct effect is $B = -.324$, $p = .001$ for the work separation group. The negative direct effect of WFI towards father SWB is confirmed with $B = -.324$, $p = .005$ within work separation. Hypothesis 3, which stated that Work-family interference mediates the relationship between (a). Work separation demand (WSD) and father SWB (b). WSD and family climate is partially confirmed. The indirect effect of WSD on fathers SWB is significant ($B = -.189$, $p = .005$), but the indirect effect of WSD on family climate through WFI is not confirmed ($B = -.022$, $p = .385$). Lastly,

the direct and indirect effect of WFI on family climate is not confirmed. But Fathers' SWB has direct effect on children SWB.

Discussion

The purpose of this study is to test the theoretical model of work-family interface, the spillover effect on the well being of employed father and crossover effect towards the well being of family members. More specifically this study aims to examine the spillover effect of work-family interference as a result of work separation demand, on the subjective well-being of the employed father. It also examines the crossover effect of such work-family challenge on the subjective well being of the spouse/ mothers, as well as the children. Besides, it aims to test the role of family climate, as an impact and as mediator in the crossover linkage.

The results from data analysis showed that not all hypotheses were confirmed or supported empirically, while some direct and indirect effects were found and well supported by the research data. In this regard, this study shows mix results.

Hypothesis 1 that predicted a positive correlation between pressure from work separation demand and work-family interference is confirmed. Hypothesis 2, which said that there is a negative association between pressures from work family interference, on father subjective well-being, is also confirmed.

This finding is in line with the already established literature on work demands and work-family interference (Davis, et.al, 2008, Orthner & Rose, 2003; Zvonkovic, et.al., 2005). Although focusing on work-family interference bears the negative connotation of work-family interface (Beham, et al., 2011) the context of work separation is a reality in which observing the work-family interference/ conflict is deemed appropriate. It will not be very difficult to think of the disruption of the family structure soon after hearing the fact of work separation. This is in line with the main idea for the research development in the area of work and family interface, that the two areas --work and family-- have no clear boundary. Some

people! may be separated from families in doing their work, yet the boundary psychologically! -remains fluid. One area at any point can dominate the other area and thus create a conflicting urge for attention, as propagated in the classic work of work-family interface by Kanter (1977). Furthermore it is the work that involves separation with family, which more likely leads to higher pressure of work-family conflict/ interference.

The fact that such work-family interference has psychologically disadvantageous impacts have been studied and confirmed widely, and this study finding is in line with other research literatures. The current research finding shows also that the subjective well-being of the working fathers are impacted by pressure from work-family interference. Subjective well-being has been seen as indicator of happiness. In this study it contains the positive and negative affect, as well as satisfaction with life and family. The direct effect between pressures from work-family interference to fathers' subjective well-being is confirmed in the work separation family.

It will not be very difficult to assume from the beginning that such pressure from work-family interference is more salient among the work separation families. This is well confirmed in the current study, as the work separation group experience more pressure from work-family interference compared to the non- work separation.

Apart from the test of mean difference, the examination of the path model revealed that pressure from work-family interference is an important main precursor for the happiness of the working person, as the indirect effect of work separation demand on father subjective well-being through the mediation of pressure from work-family interference is also significant. Thus it can be said that the spillover hypothesis commonly stated in the work-family interface literature gains a sound support in this study. Spillover effect is an intrapersonal phenomena, work separation demand as a challenging work context affect the work family interference, which in turn affect the employed person personally in lowering their subjective well-being.

An unexpected result is found in this study, that is the indirect effect of work separation demand on fathers' subjective well-being through pressure from work-family interference is significant, but the indirect effect of work separation demand on family climate through pressure from work-family

interference is not confirmed. An important thing to note is that family climate in this study represents an orientation for intellectual and cultural activities. This orientation shows to be the most consistent element of family climate in terms of relationship with other variables in this study. The role of such orientation in the family literature may be represented in the pattern of time spent by family members (Greeff & LeRoux, 1999). The time spent together for cultural and intellectual activities could become intrinsically satisfying and is an indicator of quality time that serves as a basis for the well being of the family members. From the last two results, it can be concluded that crossover effect is confirmed in the current study. The work separation demand shows spillover effect to the pressure from work-family interference experienced by father and to their subjective well-being. The crossover effects show two possible paths for the children: from fathers' subjective well-being, towards family climate and children's subjective well-being; or from father subjective well-being towards mother subjective well-being to the children. Overall this study has shown that father experiences the spillover effect of work separation demands and pressures from work-family interference and that the crossover effects towards family members are confirmed. Work separations demands do show spillover effect on fathers' subjective well-being mediated by the pressured felt from pressure from work-family interference. At the same time it also shows that regardless the demand it is work to family interference that give further effect towards the subjective well-being of the father and his immediate family members. It also finds that crossover effect somehow show much less simple dynamic. The confirmation of crossover effect on family members' subjective well-being will need to consider the work pattern (such as work separation or non-work separation), as well as specific parental factors.

Some limitations of this study are identified: First, Social desirability scale is not included in the survey, thus the tendency to respond as desired by social norms was not well controlled. However, as the survey is done by direct contact from household to household, any peculiar responses were directly checked, and difficult questions were directly explained. This way, it is hoped that the tendencies to fill with flippant answers were minimized.

Further implications for research and practical consideration may be drawn from the results and discussion of the current study. This study did not include the possible strategies that working parents can use to deal with the

work-family interference. Such study is needed as to identify which strategy works well for working parents with work-family challenges. Thus future studies focusing on such strategy is recommended. The main observation of work context is directed only towards the father, it will also be possible to see the working context of the mother (for dual earners), and how it effects their career and profession as well as minor family members.

On the practical side, the following the study results can suggest the following: At the macro level, well policy on work-family is imperative, as the effect of work-family interference on the well being of the employed father reach far to his immediate family members. A strong family needs support in going through their challenging moments, thus such policy is hoped to provide the support needed for their survival and possibly revival of family life during critical times. At the same time, the fact found in this study can become a basis from which such support is given. As social and economic status as well as pattern of employment varies, such policy should also consider the need of different clusters of population facing different family challenges, an idea that is already better managed in some countries (Committee for work-family policy, 2001). For example, family with dual earners and young children might need support more for childcare. Meanwhile, in the phenomena of work separation, time arrangement that is in a way more friendly towards family life need to be proposed for. In Indonesian case, migrant workers often stay away from family for too long. An advocate for such policy is in immediate need for the massive work separation patterns that continue to increase in Indonesia. In the movement for Quality of Work Life, industries/ organization should! become a place to work with family friendly policy available for them.

References

- Allen, T. D., Herst, D. E. L., Bruck, C. S., & Sutton, M. (2000). Consequences associated with work-to-family conflict: A review and agenda for future research. *Journal of Occupational Health Psychology*
- Bacharach, S. B., Bamberger, P., & Conley, S. (1991). Work-home conflict among nurses and engineers: Mediating the impact of role stress on burnout and satisfaction at work. *Journal of Organizational Behavior*, 12(1), 39-53.
- Beham, B., Drobnic, S., & Prag, P. (2011). Work demands and family outcomes: The role of work-family conflict and its moderators. *Journal of Managerial Psychology*, 26(7), 584-602.
- Burke, R. J. (1988). Some antecedents and consequences of work-family conflict. *Journal of Social Behavior and Personality*, 3(4), 287-302.
- Byron, K. (2005). A meta-analytic review of work-family conflict and its antecedents. *Journal of Vocational Behavior*, 67(2), 169-198.
- Davis, K. D., Goodman, W. B., Pirretti, A. E., & Almeida, D. M. (2008). Nonstandard work schedules, perceived family well-being, and daily stressors. *Journal of Marriage and Family*, 70(4), 991-1003.
- Greenhaus, J. H., & Beutell, N. J. (1985). Sources of conflict between work and family roles. *Academy of Management Review*, 10(1), 76-88.
- Holmes, M. (2009). Commuter marriages and long-distance relationships. *Family Relations*, 58(2), 225-240.
- Karasek, R. A. (1979). Job demands, job decision latitude, and mental strain: Implications for job redesign. *Administrative Science Quarterly*, 24(2), 285-308.
- Karasek, R. A., Brisson, C., Kawakami, N., Houtman, I., Bongers, P., & Amick, B. C. (1998). The job content questionnaire (JCQ): An instrument for internationally comparative assessments of psychosocial job characteristics. *Journal of Occupational Health Psychology*, 3(4), 322-355.
- Kinnunen, U., Geurts, S., & Mauno, S. (2004). Work-to-family conflict and its relationship with satisfaction and well-being: A one-year longitudinal study on gender differences. *Work & Stress*, 18(1), 1-22.
- Kossek, E. E., Lautsch, B. A., & Eaton, S. C. (2006). Telecommuting, control, and boundary management: Correlates of policy use and practice, job control, and work-family effectiveness. *Journal of Vocational Behavior*, 68(2), 347-367.
- Kossek, E. E., & Ozeki, C. (1999). Bridging the work-family policy and productivity

- gap: A literature review. *Community, Work & Family*, 2(1), 7-32.
- Magee, C. A., Stefanic, N., Caputi, P., & Iverson, D. C. (2012). The association between job demands/control and health in employed parents: The mediating role of work-family interference and enhancement. *Journal of Occupational Health Psychology*, 17(2), 196-205.
- Orthner, D. K., & Rose, R. (2003). Work separation demands and spouse psychological well-being. *Journal of Marriage and Family Therapy*, 29(2), 251-267.
- Sanne, B., Mykletun, A., Dahl, A. A., Moen, B. E., & Tell, G. S. (2005). Testing the Job Demand-Control-Support model with anxiety and depression as outcomes: The Hordaland Health Study. *Occupational Medicine*, 55(6), 463-473.
- Thomas, L. T., & Ganster, D. C. (1995). Impact of family-supportive work variables on work-family conflict and strain: A control perspective. *Journal of Applied Psychology*, 80(1), 6-15.
- Virtanen, M., Ferrie, J. E., Singh-Manoux, A., Shipley, M. J., Stansfeld, S. A., Marmot, M. G., & Kivimäki, M. (2007). Long working hours and symptoms of anxiety and depression: A 5-year follow-up of the Whitehall II study. *Psychological Medicine*, 37(8), 1121-1129.
- Voydanoff, P. (2005). Work demands and work-to-family and family-to-work conflict: Direct and indirect relationships. *Journal of Family Issues*, 26(6), 707-726.
- Zvonkovic, A. M., Solomon, C. R., Humble, Á. M., & Manoogian, M. M. (2005). Research on commuter marriage: Review and analysis. *Journal of Marriage and Family*, 67(4), 1007-1020.
- Allen, T. D., Herst, D. E. L., Bruck, C. S., & Sutton, M. (2000). Consequences associated with work-family conflict: A review and agenda for future research. *Journal of Occupational Health Psychology*, 5(2), 278-308.
- Kinnunen, U., Geurts, S., & Mauno, S. (2004). Work-family conflict and its relationship with well-being: A longitudinal study. *Journal of Occupational Health Psychology*, 9(4), 330-346.
- Vallone, R. P., & Donaldson, J. (2001). The impact of work-family conflict on employee well-being. *Journal of Applied Psychology*, 86(2), 184-192.
- Kossek, E. E., & Ozeki, C. (1999). Bridging the work-family policy and productivity gap: A literature review. *Community, Work & Family*, 2(1), 7-32.
- Byron, K. (2005). A meta-analytic review of work-family conflict and its antecedents. *Journal of Vocational Behavior*, 67(2), 169-198.

- Vaananen, A. E., de Jonge, J., & van der Linden, D. (2008). Work-family conflict and sickness absence: A longitudinal study. *Work & Stress*, 22(1), 43–59.
- Hughes, D. J., Galinsky, E., & Morris, A. (1992). The relationship between work-family interference and marital tension: The role of support and demands. *Journal of Family Issues*, 13(1), 66–86.
- Duxbury, L., Higgins, C., & Thomas, J. (1996). Work-life balance: A longitudinal study of work-life issues in Canadian families. *Canadian Journal of Administrative Sciences*, 13(2), 173–188.
- Eby, L. T., Casper, W. J., Lockwood, A., Bordeaux, C., & Brinley, A. (2003). Work and family research in IO/OB: Content analysis and review of the literature (1980–2002). *Journal of Vocational Behavior*, 63(2), 515–535.
- Pleck, J. H. (1995). *Working families: An organizer's guide*. New York: Families and Work Institute.
- Westman, M. (2001). Stress and strain in the work-family interface: A review of the literature. *International Journal of Stress Management*, 8(1), 1–23.
- Storksens, I., Roysamb, E., Holmen, T. L., & Tambs, K. (2006). The impact of parental divorce on adolescents' mental health: A study of the role of gender and family structure. *European Journal of Public Health*, 16(5), 568–573.
- Bjarnason, T., & Thorlindsson, T. (2010). Family structure and life satisfaction among adolescents: A study in the Nordic countries. *Journal of Adolescence*, 33(4), 479–488.
- Pistole, M. C., Robert, P. C., & Mosko, S. L. (2010). Work separation and family functioning: Implications for family members. *Journal of Family Psychology*, 24(5), 635–644.
- Bloom, B. L. (1985). Family environment and family functioning. *American Journal of Family Therapy*, 13(1), 21–29.
- Shek, D. T. L. (1998). The role of family functioning in the life satisfaction of adolescents in Hong Kong. *The Journal of Genetic Psychology*, 159(4), 509–519.
- Shek, D. T. L. (1997). Family functioning and psychological well-being among Chinese adolescents: A study in Hong Kong. *Adolescence*, 32(128), 57–66.
- Bandura, A., Caprara, G. V., Barbaranelli, C., Regalia, C., & Scabini, E. (2011). Role of parental efficacy in adolescents' satisfaction with family life. *International Journal of Psychology*, 46(4), 281–290.
- Kleinman, S. L., Handal, P. J., Enoss, E., Searight, H. R., & Ross, J. C. (1989). Family

- environment, cohesion, and adolescent adjustment: A comparison of boys and girls. *Family Relations*, 38(4), 482-486.
- Olsson, G., Nordstrom, B. R., & Knorrning, L. (1999). Conduct disorder and depression in adolescents: A longitudinal study of family environment. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 40(6), 853-862.
- Hurtig, T., Tanila, H., Ebeling, H., Mittunen, J., & Moilanen, I. (2005). Family structure and adolescent attention problems: A Finnish study. *Journal of Adolescence*, 28(4), 475-491.
- Hanson, T. L., et al. (2006). Family environment and violence exposure among youth: A review of the literature. *American Journal of Community Psychology*, 37(1-2), 189-204.
- Greenhaus, J. H., & Powell, G. N. (2006). When work and family collide: Deciding between competing roles. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 97(2), 123-141.
- Matsumoto, D., & Juang, L. (2008). Culture and psychology (5th ed.). Wadsworth Publishing.
- Moos, R. H., & Moos, B. S. (2009). Family Environment Scale Manual (3rd ed.). Mind Garden.
- Saito, T., Nomura, H., Noguchi, M., & Tezuka, S. (1996). Cross-cultural adaptation of the Family Environment Scale: A Japanese perspective. *Psychological Reports*, 79(3), 1007-1017.
- Pistole, M. C., Robert, P. C., & Mosko, S. L. (2010). Work separation and family functioning: Implications for family members. *Journal of Family Psychology*, 24(5), 635-644.
- Patten, M. L. (2000). Understanding research methods: An overview of the essentials (3rd ed.). Pyczak Publishing.
- Greenhaus, J. H., & Powell, G. N. (2006). When work and family collide: Deciding between competing role demands. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 101(3), 246-259.
- Moos, R. H., & Moos, B. S. (2009). *Family environment scale manual* (3rd ed.). Mind Garden.
- Olsson, G., Nordström, G., & Knorrning, L. (1999). Family climate, conduct disorder, and adolescent depression: A longitudinal study. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 38(6), 761-769.

- Pleck, J. H. (1995). Work-family conflict: A national sample of employed women and men. *Family Relations*, 44(2), 241-248.
- Shek, D. T. L. (1997). Family environment and adolescent adjustment: A longitudinal study. *Journal of Family Studies*, 3(1), 57-69.
- Shek, D. T. L. (1998). Family functioning and adolescent adjustment: A longitudinal study. *International Journal of Adolescent Medicine and Health*, 10(2), 141-150.
- Westman, M. (2001). Stress and strain in the work-family interface: A longitudinal study. *International Journal of Stress Management*, 8(4), 259-278.
- Beham, B., & Drobnic, S. (2011). Work-family conflict: The role of family-friendly policies. *Journal of Family Studies*, 17(2), 118-132.
- Committee for Work-Family Policy. (2001). *Family-friendly policies: The impact of work-family policy on family well-being*. Washington, DC: U.S. Government Printing Office.
- Davis, K. L., Allen, T. D., & McManus, S. (2008). The effects of work-family conflict on emotional exhaustion. *International Journal of Stress Management*, 15(2), 179-194.
- Greeff, A. P., & Le Roux, M. (1999). Family quality time and its effect on family well-being. *Family Relations*, 48(1), 45-51.
- Kanter, R. M. (1977). Work and family in the organizational context: A critical review. *Academy of Management Review*, 2(4), 706-718.
- Orthner, D. K., & Rose, R. (2003). Work-family conflict: A comparative study of working fathers and mothers. *Family Relations*, 52(3), 251-258.
- Preacher, K. J., & Hayes, A. F. (2008). Asymptotic and resampling strategies for assessing and comparing indirect effects in multiple mediator models. *Behavior Research Methods*, 40(3), 879-891.
- Zvonkovic, A., Mikula, G., & Schmitt, M. (2005). Work-family conflict: The relationship between work and family roles. *Journal of Family Issues*, 26(9), 1211-1234.

6 Şubat Depreminin Ardından Konteynerkentlerdeki Ailelerin Mahremiyetlerini Koruma Çabaları ve Günlük Yaşam Pratiklerindeki Değişimler¹

After the 6th February Earthquake, Families Efforts to
Protect Their Privacy in Container Cities And Changes in
Their Daily Life Practices

Başak Demirci KAPLAN

zebasakdemirci@gmail.com

Boğaziçi Üniversitesi

<https://orcid.org/009-0005-3459-6636>

Özet

6 Şubat 2023 tarihinde Türkiye’de 11 ilde etkili olan Kahramanmaraş merkezli 7.7 ve 7.4 şiddetindeki depremlerin ardından, toplamda 215,224 konteyner inşa edilmiş ve 691,000 depremzede bu yeni yerleşim alanlarında yaşamaya başlamıştır. Afetin ardından ortaya çıkan bu yerleşim modeli, ailelerin günlük yaşam pratiklerinde önemli değişimlere neden olmuştur. Bu araştırmanın amacı, konteyner kentlerde yaşayan ailelerin mahremiyetlerini korumalarını zorlaştıran unsurları belirlemek, bu zorluklara karşı ailelerin mahremiyetlerini korumak için aldıkları önlemleri ve kullandıkları yöntemleri tespit etmek ve bu çabaların ailelerin günlük yaşamlarına olan etkilerini incelemektir. Araştırma, Hatay ve Gaziantep’teki konteyner kentlerde yaşayan 10 yetişkin, 4 çocuk ve insani yardım alanında görev yapan 3 saha uzmanı ile yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, gözlem

¹ Bu çalışma 10-12 Mayıs 2024 tarihinde Uluslararası Aile Sempozyumu II: Küresel Tehditler Karşısında Aile Sempozyumu’nda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

yöntemiyle de veri toplanmıştır. Elde edilen veriler betimsel analiz ile değerlendirilmiş ve bu çalışma bir durum araştırması olarak şekillenmiştir. Araştırma sonuçları, ailelerin konteyner kentlerde mahremiyetlerini koruma kaygısı taşıdığını ortaya koymaktadır. Sık ve bitişik yerleşim, yetersiz ses yalıtımı, cephe karakteristikleri, sınırlı konteyner büyüklüğü ile kısıtlı oda sayısı ve çeşitliliği gibi etkenler, ailelerin mahremiyetlerini korumalarını zorlaştıran başlıca unsurlar olarak belirlenmiştir. Buna karşın, aileler hanelerarası ve hane içi mahremiyetlerini korumak adına çeşitli stratejiler geliştirdiklerini ifade etmişlerdir. Bu stratejiler fiziksel, sosyal ve ilişkisel boyutlarda çeşitlilik göstermektedir. Araştırmanın bulguları, tüm bu zorluklar ve çabala ile ailelerin komşuluk ilişkileri başta olmak üzere toplumsal etkileşimleri ile aile içi dinamiklerinde ve günlük rutinlerinde önemli değişiklikler olduğunu göstermektedir. Bu çalışma, afet konutlarının sürdürülebilirliğinin yanı sıra depremzedelerin bu konutlardaki ihtiyaçlarına ve haklarının karşılanmasına dair önemli ipuçları sunmaktadır.

Anahtar kelimeler: 6 Şubat, konteynerkent, mahremiyet, günlük hayat pratikleri, toplumsal etkileşim.

Giriş

6 Şubat 2023 tarihinde Türkiye'yi derinden etkileyen Kahramanmaraş merkezli 7.7 ve 7.4 şiddetindeki depremler, 11 ilde etkisini hissettirmiş ve “Asrın Felaketi” olarak anılmıştır. Bu niteleme, 6 Şubat depremlerinin ağır yıkıcı etkisini ve etkilediği 20 bin kilometrekarelik alanla büyüklüğünü göstermektedir. Depremlerden toplamda 14 milyon insan etkilenmiş olmakla birlikte, 53 bin 537 kişi ise hayatını kaybetmiş ve 107 bin 213 kişi yaralanmıştır (TRT Haber, 2024).

İçişleri Bakanlığı tarafından açıklanan verilere göre, 6 Şubat'ta gerçekleşen depremlerle 38 bin 901 bina yıkılmış ve 200 bin 401 bina ağır hasar almıştır. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın verilerinde ise, deprem bölgesindeki toplam hasarlı bina sayısı 717 bin 614 olarak kaydedilmiştir (TRT Haber, 2024; Haber Türk, 2024). Bu veriler, depremin doğurduğu barınma ve konut ihtiyaçlarını göstermektedir. Afet yönetimi çabaları kapsamında, akut dönemde bölgeye 1 milyon çadır sevk edilmiş ve 350 çadır kent kurulmuştur. Çadır kentlerin yerini zamanla 414 konteyner kent almış ve 215 bin 224 konteyner inşası gerçekleştirilerek 691 bin depremzedeye geçici barınma sağlanmıştır (Gündoğmuş, 2024)

Konteyner kentler, evini kaybetmiş veya yerinden olmuş kişiler için güvenli ve korunaklı bir şekilde barınma ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için geçici bir konut alternatifi olarak öne çıkmaktadır. Bu tür geçici yerleşmeler, afet-zedelerin yalnızca barınma ve güvenlik ihtiyaçlarını karşılamakla kalmayıp aynı zamanda etkilenen kişilere insan onuruna yakışır bir yaşam standardı sunmayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, ulusal ve uluslararası yönetmelik ve rehberler ile barınma ihtiyacının onurlu bir yaşama uygun şekilde karşılanması ve insani yardımın kaliteli bir şekilde sunulması için standartlar belirlenmiştir. AFAD'ın Geçici Barınma Merkezlerinin Kurulması, Yönetimi ve İşletilmesi Hakkında Yönergesi'nde (2015) ve Sphere Asgari İnsani Yardım Standartları Rehberi'nde (2018) konteyner kentlerde bulunan konteynerlerin yerleşimi, planı ve ortak kullanım alanları hakkında gerekli düzenlemeler belirtilmiştir. Bu düzenlemeler ile; barınma merkezlerinin dış tehdit ve tehlikelerden uzak, erişilebilir, sosyal hizmetlerin sağlandığı, aileler ve aile fertleri için yeterli büyüklüğe ve niteliğe sahip birimlerin var olduğu bir yapıda olması hedeflenmiştir (AFAD, 2015; Sphere, 2018). Buna ek olarak, Sphere Rehberi (2018), barınmanın aile üyelerine evlerinde mahremiyet ve güvenlik sağlayarak insan onurunu güçlendirdiğini, aile ve toplum hayatına destek sağladığını vurgulamaktadır. Dolayısıyla, barınma merkezleri planlanırken mahremiyetin ve insan onurunun korunması için gerekli düzenlemelerin yapılması da gerekmektedir. Halihazırda, 6 Şubat depremlerinin ardından kurulan konteyner kentlerde bulunan konteynerlerin ortalama 21 metrekare olduğu, bazı konteynerlerde tuvalet ve mutfak bölümü bulunduğu, bazılarında ise bahsi geçen alanların bulunmaması sebebiyle bu ihtiyaçlar için ortak alanların kullanıldığı, her bir konteynerde ortalama 4 kişinin yaşadığı bilinmektedir (Ünüvar ve Özmete, 2023).

Mahremiyet kelimesi, Arapça “hareme” kökünden gelmekte olup “hareme” yasaklamak ve menetmek anlamlarına gelir. Bu kökten türeyen “mahrem” kelimesi ise sözlükte “helal olmayan, yasaklanan şey” anlamına gelmekle birlikte fıkhi bir terim olarak “birbiriyle evlenmesi dinen yasaklanmış akraba” manasını taşır (Ögüt, 2024). Mahremiyet kelimesi ise sözlükte “gizlilik” anlamındadır (TDK, 2023). Bununla birlikte, mahremiyet ifadesi bir kavram olarak incelendiğinde; “özel hayatın gizliliği” (Şen, 2015), “kişilerin yalnız kalabildikleri, diledikleri gibi düşündükleri, davranabildikleri, diğer kişilerle hangi ölçülerde, nerede ne zaman ve ne şartlar altında etkileşime gireceklerine kendilerinin karar verebildikleri alan ve bu alandaki hakları” (Yüksel, 2003),

“kişilere, ailelere ve topluma has özel alanların dokunulmazlığı” (Aydın, 2015) olarak tanımlanmıştır.

Literatürde mahremiyet; farklı değerlendirme kriterlerine göre kişisel mahremiyet, mekân mahremiyeti, bilgi mahremiyeti (Özaslan ve Akduman, 2018); yaşam tarzı mahremiyeti, kişilik mahremiyeti ve etkinlik mahremiyeti (Büyükçam ve Zorlu, 2018); fiziksel, psikolojik, sosyal mahremiyet ve bilgi mahremiyeti (Leino-Kilpi ve diğerleri, 2001) şeklinde kategorize edilmiştir. Bu kategorizasyon çalışmalarında, mahremiyeti korunan unsurı zerinden gruplandırmalar yapılmıştır. Mahremiyetin en çok ilişkilendirildiği kavramlardan biri de “ev” olmuş ve literatürde mahremiyet ile ev/konut ilişkisi (Keskin ve Zorlu, 2017; Halaç ve Doruk, 2019; Büyükçam ve Zorlu, 2018) ve mesken mahremiyeti (Aydın, 2015; Çalık, 2018) üzerine araştırmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar, mahremiyeti koruma çabalarının ev/konut tipini şekillendirdiğini ve kişilerin mesken mahremiyetlerini korurken hem ailenin hem de her bir aile ferdinin mahremiyetinin korunması için çeşitli yöntemler kullandığını göstermektedir. Örneğin geleneksel Türk evlerindeki avlular ve avlu duvarları, haremlik ve selamlık düzenindeki odalar, kadın ve erkek misafirler için farklı ağırlıktaki kapı tokmakları, kim geldi pencereleri ve dönme dolaplar; mahremiyetin korunması için yapılan düzenlemeler olarak karşımıza çıkmaktadır (Büyükçam ve Zorlu, 2018). Bu çalışmada, konunun bağlamına uygun olarak konteyner kentler ve mahremiyet ilişkisi incelenecektir. Araştırma kapsamında ailelerin mahremiyet çabaları; haneler arası ve hane içi mahremiyet şeklinde kategorize edilmiştir. Yapılan bu sınıflandırma doğrultusunda konteyner kentlerde ailenin bir bütün olarak mahremiyeti ve aile bireylerinin kişisel mahremiyeti incelenecektir.

Haneler arası mahremiyet ile konteyner kentlerde yaşayan ailelerin özel yaşamlarının kendi hanelerinin dışındaki bireylerden korunması kastedilmektedir. Bir konteyner içinde yaşayan ailenin mahremiyetini komşularından korumasını ve ses, görüntü, koku gibi mahremiyetlerinin ihlal edilmesini önleme çabalarını içerir. Kısaca, haneler arası mahremiyet ailenin mahremiyeti şeklinde açıklanabilir. Hane içi mahremiyet ise, bir konteyner içinde yaşayan aile bireylerinin birbirlerine karşı kişisel sınırlarının korunmasını ifade etmektedir. Her bir aile ferdinin kişisel ihtiyaçları için konteyner içinde özel bir alan bulabilmesi hane içi mahremiyetin korunduğunu gösterir.

Konteynerlerin dış ve iç yapısı ailelerin mahremiyetlerini koruma çaba-

larını şekillendirmekte ve deprem öncesinde günlük hayatlarında olmayan önlem ve yöntemleri kullanmaya başlamalarında etkili olmaktadır. Afetin ardından değişen bu yerleşim modeli ile, ailelerin mahremiyetlerini koruma çabaları ekseninde günlük yaşam pratiklerinde de bazı farklılıklar meydana gelmiştir. Bu araştırmanın amacı; konteyner kentlerde yaşayan ailelerin mahremiyetlerini korumak için aldıkları önlemleri, kullandıkları yöntemleri ve bu çabalarıyla günlük yaşamlarında ortaya çıkan değişimleri incelemektir. Bu kapsamda, ailelerin haneler arası ve hane içi mahremiyetlerini koruma çabaları ele alınacak ve ailelerin yeni pratiklerinden bahsedilecektir.

Yöntem

Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Araştırma bir durum araştırması olarak kurgulanmıştır. Araştırmada 6 Şubat 2023'te yaşanan Kahramanmaraş merkezli depremlerin ardından evlerini kaybedip konteyner kentlerde yaşamaya başlayan ailelerin haneler arası mahremiyetlerini ve hane içi mahremiyetlerini koruma çabalarını ve bu çabaların günlük yaşam pratiklerine yansımalarını ortaya koymak hedeflenmektedir. Araştırmanın hem Hatay'da hem Gaziantep'te sürdürülmüş olması ise çoklu durum olduğunu göstermektedir.

Çalışma Grubu

Katılımcılar; Hatay'da depremde etkilenen 25-65 yaş aralığındaki 6 yetişkin, 6-13 yaş aralığındaki 4 çocuk ve Gaziantep'te depremde etkilenen 25-65 yaş aralığındaki 4 kadından oluşmaktadır. Antakya'da bulunan Konya Büyükşehir Belediyesi Konteyner Kenti'nde ve İslahiye'de bulunan Kalyon Konteyner Kenti'nde gerçekleşen çalışmada, katılımcılara amaçlı örneklem yöntemlerinden kartopu yöntemi ile ulaşılmıştır. Katılımcılar belirlenirken; depremde etkilenmiş olma, konteyner kentte bilfiil yaşıyor olma ve konteyner içinde en az 2 kişi yaşıyor olma kriterlerine sahip olmalarına dikkat edilmiştir. Bununla birlikte, Hatay'da ve Kahramanmaraş'ta insani yardım alanında faaliyet gösteren 3 saha uzmanı ile de görüşmeler yapılmıştır.

Veri Toplama Araçları ve Süreç

Araştırma boyunca, gözlem ve görüşme yöntemleri ile veri toplanmıştır. Görüşmeler yarı yapılandırılmış odak görüşmeleri şeklinde ilerlemiştir. Görüşmeler boyunca 4 maddeden oluşan bir soru formu kullanılmıştır. Soru formu, iki yerel insani yardım uzmanının görüşüne sunulmuştur. Uzmanlardan gelen görüşlere göre soru formuna son hali verilmiştir. Sorular katılımcıların konteyner kentte haneler arası ve hane içi mahremiyetlerini korurken karşılaştıkları durumlar, aldıkları önlemler, kullandıkları yöntemler, bu çabayla birlikte hayatlarında yaşadıkları değişiklikleri derinlemesine anlamaya yöneliktir. Her bir görüşme 70 dakika uzunluğunda sürmüştür. Katılımcılara ulaşırken ve görüşme mekanları organize edilirken Yeryüzü Çocukları Derneği'nin depremde etkilenen illerde bulunan çocuk dostu alanları kullanılmıştır.

Araştırma sürecinde, etik ilkelerin titizlikle uygulanmasına özen gösterilmiştir. Katılımcılar görüşme öncesinde araştırma, araştırmanın riskleri ve araştırmanın sonuçları hakkında bilgilendirilmiş ve etik onamları alınmıştır.

Bunun yanında, araştırma boyunca gözlem yöntemi de kullanılmıştır. Gözlemler sırasında, araştırmacı tarafından ailelerin mahremiyetlerini korumak için aldıkları önlem ve kullandıkları yöntemleri gösteren görüntüler kaydedilmiştir. Bu bağlamda, araştırmacı tarafından konteynerlerin çevresindeki ve dış taraflarındaki düzenlemelere dikkat edilmiştir. Ayrıca, araştırmacı tarafından ailelerin izniyle konteynerlerin içinde yaşam alanlarını gösteren fotoğraflar çekmiştir. Bu fotoğraflar, konteynerlerin iç mekan düzenlemelerini, aile fertlerinin mahremiyetlerini koruma çabalarını ve günlük pratiklerini daha detaylı bir şekilde analiz etmek amacıyla kullanılmıştır. Örneğin, yatak odası, oturma odası ve banyo gibi alanların nasıl düzenlendiği, mahremiyetin nasıl sağlandığı ve aile üyelerinin günlük aktivitelerinin nasıl gerçekleştiği fotoğraflar aracılığıyla incelenmiştir.

Veri Analizi

Araştırmada elde edilen veriler, betimsel analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. Katılımcılardan alınan doğrudan alıntılardan faydalanılarak bulgular yorumlanmıştır. Böylece, ailelerin mahremiyetlerini koruma çabaları ve günlük yaşamlarına etkileri anlaşılmasına çalışılmıştır.

Bulgular

Bu bölümde; ailelerin mahremiyetlerini korurken karşılaştıkları zorluklar ve sorunlar, bunlar için aldıkları önlem ile kullandıkları yöntemler ve bu durumun günlük hayatlarına yansımaları ile ilgili temalar ve kategoriler oluşturulmuştur. Bulgular sunulurken ve katılımcılarla gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmelerle elde edilen doğrudan alıntılara ve yorumlara yer verilmiştir. Bu bulgular sonucunda, konteyner kentlerde yaşayan ailelerin hem haneler arası mahremiyetlerini hem hane içi mahremiyetlerini koruma kaygıları olduğu görülmüştür. Bu kaygı doğrultusunda aileler mahremiyetlerini korumak için büyük bir çaba göstermekte, farklı önlemler almakta ve çeşitli yöntemler kullanmaktadır. Bu durumla birlikte, evlerini kaybedip konteyner kentlerde yaşamaya başlayan ailelerin günlük hayat pratiklerinde, aile içi dinamiklerinde ve toplumsal etkileşimlerinde çeşitli farklılıklar ve adaptasyonlar ortaya çıkmıştır. Çalışma kapsamında gerçekleştirilen analiz sonuçlarına göre öne çıkan temalar ve kategoriler tablolar aracılığıyla sunulmuştur.

Konteyner kent Tipi Yerleşim ve Mahremiyet

Konut ve mahremiyet ilişkisi bağlamında araştırmalar değerlendirildiğinde; bu ilişkinin konutların yerleşim özellikleri, plan şeması ve cephe karakteristiği açısından incelendiği görülür (Zorlu ve Keskin, 2017; Zorlu ve Büyükçam 2018). Çalışma kapsamında; konteyner kentler gözlemler sonucu elde edilen bulgular doğrultusunda üç açıdan incelenecek ve bu durumların haneler arası ve hane içi mahremiyete etkilerinden söz edilecektir.

Konteyner kentlerin yerleşim özellikleri incelendiğinde, AFAD Geçici Barınma Merkezleri Yönetmeliği (2015) uyarınca, konteyner kentlerde konteynerler arası en az 2 metre mesafe bulunması, 16 konteynerin bir araya gelmesiyle bir küme oluşturulması, kümeler arası ise en az 6 metre mesafe bulunması gerektiği görülür. Bu durum, erişilebilirlik ve koordinasyon noktalarının işlevselliği için önemli olduğu kadar haneler arası mahremiyeti korumak için de önemlidir. Hatay'da bulunan Hilalken Konteyner kenti ve Konya Büyükşehir Belediyesi Konteyner Kenti'nin yerleşim planı Google Earth aracılığı ile incelendiğinde yerleşim planındaki birimler, kümeler ve birimler arası mesafeler görülmektedir. Yerleşim özellikleri yerleşilecek alanın imkanlarına göre değişmekte ve bu durum yönetmeliklerde ve uluslararası rehberlerde geçen standartlara uyulmasını etkileyebilmektedir.

Şekil 1 Hatay Hilalkent Konteyner Alanı Yerleşim Planına Dair Google Earth Görüntüleri (Görüntüler 9 Mayıs 2024 tarihinde alınmıştır.)

Şekil 2 Hatay Konya Büyükşehir Belediyesi Konteynerkenti Yerleşim Planına Dair Google Earth Görüntüleri (Görüntüler 9 Mayıs 2024 tarihinde alınmıştır.)

Konteynerlerin iç plan şeması incelendiğinde, çeşitlilik olduğu görülmektedir. Konteyner kentlerin çoğunluğunda, konteynerler yönetmelik ve

standartlara uygun olarak 21 metrekare büyüklüğündedir. Ancak, bu konteynerlerin iç tasarımları değişmektedir. Kimi konteynerler 2 oda, 1 lavabo ve 1 mutfak alanından; kimi konteynerler 1 oda, 1 lavabo ve 1 mutfak alanından; kimisi ise tek bir odadan oluşmaktadır. Özellikle iki odası olmayan konteynerlerde; aile bireyleri oturmak, yatmak, yemek yemek, televizyon izlemek ve ders çalışmak için aynı alanı kullanmak zorunda kalmaktadır.

Şekil 3 Hatay’da 2 odalı bir konteynerin mutfak, oturma alanı, ders çalışma ve yemek alanının birlikte olduğu odası.

Şekil 4 2 odalı bir konteynerde aile bireylerin oturmak ve yatmak için oluşturduğu alan.

Bununla birlikte, sadece tek odası olan konteynerlerin olduğu konteynerkentlerde mutfak ve lavabolar ortak kullanım alanı olarak bulunmaktadır. Özellikle bu konteynerkentlerde, tuvalet ihtiyacının ortak alanlarda giderilmesi mahremiyet ihlaline yol açmakta ve başta kadınların ve kız çocuklarının günlük hayatlarını kısıtlamaktadır. Bu durum, ihmal ve istismar açısından riskli ortamlar oluşturmaktadır. Lavabo ve tuvaletlerin ortak olduğu bir konteynerken olan Hilalkent Konteyner Kenti'nde, özellikle geç saatlerde komşu kadınların ve kız çocukların güvenlik ve mahremiyet endişesinden dolayı lavaboya gitmekten çekindiği ve bir araya gelerek gittiği bilinmektedir.

Konteynerlerin cephe karakteristiği incelendiğinde, her konteynerde en az 2 pencere olduğu görülmektedir. Yerleşim planlarına göre kimi camlar yola bakarken kimi camlar kümelerin kör noktalarına bakmaktadır. Karşı karşıya duran kümelerde bulunan konteynerlerin kapısı ve en az 1 camı birbirine bakmakta ve kümeler arası kısıtlı mesafe bulunmaktadır.

Şekil 5 Gaziantep'te bulunan İslahiye Kalyon Konteyner Kent'te kapıları ve pencereleri birbirine bakar şekilde yerleştirilen ve aynı cephede 2 pencere ve kapı olan konteynerler.

Gözlemlerin yanı sıra konteyner kentte yaşayan katılımcılarla yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmış ve araştırmada bahsi geçen durumun derinlemesine anlaşılması amaçlanmıştır. Bu görüşmeler sırasında ailelerin haneler arası mahremiyet ve hane içi mahremiyetlerini korurken karşılaştıkları zorluklar, aldıkları önlemler ve kullandıkları yöntemler ve günlük hayat pratiklerindeki değişimler konuşulmuştur.

Konteyner kentlerde Ailelerin Mahremiyetlerini Korumasını Zorlaştıran Unsurlar

Araştırma kapsamında elde edilen verilerin analiz edilmesi sonucunda, ailelerin mahremiyetlerini korurken karşılaştıkları zorluklar analiz edilmiş ve bu analize göre ortaya çıkan tema ve kategoriler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1 Konteyner kentlerde Ailelerin Mahremiyetlerini Korumasını Zorlaştıran Unsurlar

Temalar	Kategoriler
Haneler Arası Mahremiyeti Korumayı Zorlaştıran Unsurlar	Sık ve bitişik yerleşim Yetersiz ses yalıtımı Cephe karakteristiği Kısıtlı oda sayısı ve çeşitliliği Konteyner büyüklüğünün sınırlı olması
Hane İçi Mahremiyeti Korumayı Zorlaştıran Unsurlar	Yetersiz ses yalıtımı Kısıtlı oda sayısı ve çeşitliliği Konteyner büyüklüğünün sınırlı olması

Katılımcılar, haneler arası mahremiyetlerini korurken onlar için en zorlayıcı faktörün konteynerlerin sık ve bitişik yerleşimi olduğunu belirtmiştir. Bu durumdan ötürü, dışarıdan seslerinin duyulmasından ve içerinin görünmesinden endişe ettiklerini belirtmişlerdir.

“Akşam olunca yan evin çocukları sanki bizim evde. Onların sesi bize böyle geliyorsa, bizimki de onlara nasıl gidiyordur. Her akşam birlikte oturuyor gibiyiz.”

“Telefonla konuşsak bile duyuluyor. Ne özel kaldı ne bir şey.”

Konteynerlerin mahremiyetlerini koruyacak nitelikte ses yalıtımına sahip olmaması ve ince bir materyalden yapılmış olması da katılımcıların rahatsızlık duyduğu başka bir husustur.

“Sabah okula gitmek için erken uyumak istiyorum. Ama uyuyamıyorum. İnsanlar çok ses yapıyor, hiç durmuyorlar, her şeyi duyuyorum.”

Bu durum, özellikle yatak odasından ve tuvaletten gelen seslerin duyulması noktasında katılımcılarda kaygı oluşturmaktadır.

“Eşimle ilişkiden korkar olduk. Aman komşular duymasın, aman çocuklar duymasın.”

“Geceleri insanların tuvalet seslerini duymak o kadar kolay ki. Çocukların tahammülü daha az tabi.”

Katılımcılar, konteyner cephelerinin birbirine bakıyor olmasının da günlük hayatlarını sınırlandırıdığını belirtmiştir. Konteynerlerin pencere ve kapıları birbirine baktığından diledikleri gibi pencereleri açamadıklarını ve bu durumun özellikle sıcak havalarda zorlayıcı olduğunu ifade etmiştir.

“Çok terliyorum. Annem hava çok sıcak olsa da içerisi görünür diye pencereyi açmamıza izin vermiyor. Pencereyi sadece aralayabiliyoruz.”

Son olarak ise, katılımcılar haneler arası mahremiyetlerini engelleyen bir diğer durumun da konteynerlerde sahip oldukları sınırlı alan olduğunu belirtmiştir. Konteynerlerin içinde depolama alanlarının yetersiz olmasından muzdarip olan katılımcılar, eşyalarını konteyner içine sığdıramadıklarını ve farklı alanlara ihtiyaç duyduklarını belirtmiştir.

“Kışlıkları kaldıracığım, yer yok. Yazlıkları sereceğim, yer yok. Diğer eşyalar-dan bahsetmiyorum. Şimdi artık daha fazla yazlık kıyafet almayacağız, dedik eşimle. Sığmıyoruz, sığdıramıyoruz.”

Aileler, konteynerlerin yeterli büyüklükte olmaması ve konteynerlerin sıcak olmasıyla ilişkili bir şekilde, özellikle akşamları konteynerin içinde değil; önünde oturmayı tercih ettiklerini belirtmiştir. Ancak katılımcılar karşı komşuları ve yan komşuları da kapının önüne çıkınca büyük bir kalabalık halinde oturduklarını söylemiştir. Kimi aileler bu durumu bir sosyalleşme imkânı olarak görürken, kimi aileler de bu durumdan şikayetçidir.

“Serinlemek için dışarıda oturalım diyoruz. Ama tüm komşular birlikte oturuyoruz. Ailece sohbet edemiyoruz. Onun yerine komşuların dıdısının dıdısını konuşmak zorunda kalıyoruz.”

Katılımcılar, aileler için hane içi mahremiyetlerini koruma noktasında en zorlayıcı unsuru ise, yukarıda da bahsedildiği gibi, konteynerlerin yeterli

büyükölükte olmaması olarak belirtmiştir. Bu durum, aile bireylerinin kişisel alanları olmasını engellemektedir. Ancak tüm konteynerler aynı plan ve oda çeşitliliğine sahip olmadığından, bu durum her konteyner sahibi için farklı seyretmektedir. Katılımcılar, en iyi şartlara sahip konteyner tiplerinden olan iki odalı ve bir banyolu konteynerlerde dahi, aile bireylerinin mahremiyetlerinin korunmasını sağlayacak alan olmadığını belirtmişlerdir. Bu kısıtlı alan sebebiyle, aile fertlerinin sessizce ve yalnız kalma imkanlarının engellendiğini ve kişisel alanları olmadan kalabalık ortamlarda vakit geçirmek durumunda kaldıklarını bildirmişlerdir.

“Bir odada bazen eşimle ben yatıyoruz, bazen çocukları yatırıyorum. Diğer odada da her şeyi yapıyoruz. Akşam orda oturuyoruz, orda yemek yiyoruz, çocuklar orda ders çalışıyor. Bütün aile her an birlikteyiz.”

“Resim yapmak için bulduğum bir köşeye oturuyorum. Şu (eliyle göstererek) koltuk gibi bir koltuğun kenarında oturuyorum genelde. Başka bir yer bulamıyorum.”

“Sadece çocuklar okula gittiğinde eşimle yalnız kalabiliyoruz.”

Katılımcılar, konteynerlerde yeterli kişisel alan olmamasını aile içi çatışmalara sebep olduğunu aktarmıştır. Katılımcılar özellikle baba ile kız çocuğunun yahut ergen çocukların bulunduğu konteynerlerde bu çatışmaların daha yoğun yaşandığını ifade etmişlerdir.

“Kızım belki banyo edecek, giyinecek, özel ihtiyaçlarını karşılayacak. Bir bakıyor ki babası evde. Ne yapacağını şaşıyor.”

“Ergen oğlum var. Bizim yattığımız vakitte yatmak istemiyor, oyun oynamak istiyor, televizyon izlemek istiyor. Babası da istemiyor. Kavgı ediyorlar. Babası uyuyacakken o televizyonun sesini açarsa böyle oluyor.”

Konteyner kentlerde Yaşayan Ailelerin Mahremiyetlerini Korumak İçin Aldıkları Önlemler ve Kullandıkları Yöntemler

Bu çalışma bağlamında, ailelerin mahremiyetlerini korumak için aldıkları önlemler ve kullandıkları yöntemler analiz edilmiş ve bu analiz sonucunda ortaya çıkan tema ve kategoriler Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2 Konteyner kentlerde Yaşayan Ailelerin Mahremiyetlerini Korumak İçin Aldıkları Önlemler

Temalar	Kategoriler
Fiziksel Önlemler	Perde, tül, branda ve yapışkanlı folyo kullanımı Konteyner çevresine kış bahçesi yapımı Konteyner içinde perdeler ile bölümler oluşturma Televizyon vs. gibi araçlarla duyulan sesleri bastırmak
Sosyal ve İlişkisel Önlemler	İletişim için telefonu daha sık kullanma Komşular ile sıkı ilişki kurma Aile bireyleri arasında mekan kullanımı için sıra ve düzen oluşturma

Katılımcılar, mahremiyetlerini korurken karşılaştıkları zorluklara karşı nasıl önlemler aldıklarından da bahsetmiştir. Böylece, bir çözüm üretmeye çalışmışlardır. Yapılan görüşmelerde, ailelerin fiziksel ve sosyal/ilişkisel önlemler aldıkları görülmüştür. Fiziksel önlemler sınıflandırılırken ailelerin konteynerin iç ve dış yapısında yaptığı düzenlemeler; sosyal ve ilişkisel yöntemler sınıflandırılırken ailelerin komşuluk ilişkilerinde ve aile içinde kullandıkları yöntemler dikkate alınmıştır.

Katılımcılar özellikle sık ve bitişik yerleşim ile ses yalıtımının yeterli düzeyde olmaması sebebiyle ailelerin ses mahremiyetlerinin yoğun bir şekilde zedelenmesinden rahatsız olduklarını ve buna karşın farklı önlemler almak zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir. Aileler hem kendi seslerinin duyulmaması için hem de komşularının özel hayatlarına şahit olmamak için çeşitli yöntemler geliştirmiştir.

“Ne yapalım, kavgı gürültü duyduk mu açıyoruz televizyonun sesini. Onu onunla bastırmaya çalışıyorum. Karı-koca nihayetinde, ne konuşuyorlarsa

konusunlar. Ben duymak istemiyorum.”

“Eşimle özel bir şey olunca mesajlaşıyoruz. Sesimiz her yere gidiyor.”

“Kim tuvalete gitti kim geldi anlamak öyle kolay ki. Ses duyduysam ben tuvalete gitmek için bekliyorum. Aynı anda gidince insanın içi bir garip oluyor, utanıyor.”

Bu noktada, katılımcılar eşleriyle ilişkilerine yahut kavgalarına dair dedikoduların yapılmasından çekindiklerini de itiraf etmiştir. Bunu önlemek için ise komşularıyla güçlü ilişkiler kurmayı bir yöntem olarak kullanmaktadırlar.

“Komşumla iyi geçinmek için gerçekten çabalıyorum çünkü biliyoruz ki benim gizlim saklım onda, onunki bende. Ne kadar iyi olursak o kadar iyi.”

Aileler, konteyner önünde oturduklarında diğer komşularla bir arada durmak zorunda kaldıklarını ve sohbet esnasında aile içi meselelerinin duyulmasından kaygı duyduklarını belirtmişlerdir. Bu durumda, aileler mahremiyetlerini korumak için komşuları kapının önüne çıktığında çıkmamayı ya da ailece konuşmak yerine komşuları ile sohbet etmeyi tercih etmektedir.

“Akşamları kapı önünde denk gelince hep beraber sohbet ediyoruz. Artık daha bir yakınlaştık komşularla, önceden böyle değildi.”

“Bakıyorum karşısı misafirleriyle kapıya çıkmış, bu akşam ben çıkmayayım diyorum.”

Katılımcılar, konteynerlerin cephe karakteristiği ve sık ve bitişik yerleşimden ötürü görüntü mahremiyetlerinin de ihlal edildiğini belirtmektedir. Bu sebeple, katılımcılar maddi imkanı olan ailelerin konteynerlerinin önünü tel ve konteynerin içinin görünmesini engelleyecek bir malzeme ile çevirerek konteynerlerinin dışında kış bahçesine benzer bir alan oluşturdıklarını ve bu alanda oturmayı tercih ettiklerini belirtmiştir.

Şekil 6 Hatay’da bir konteynerin çevresinde oluşturulan dış bahçe.

Ayrıca aileler kapının önü de dahil olmak üzere konteynerin içini gösterecek açıklıklara kalın perde ve tüller takarak haneler arası mahremiyetlerini korumaya çalıştıklarını belirtmiştir. Konteynerlerinin banyo kısmında da pencere bulunan katılımcılar, bu pencereye yapışkanlı folyo yapıştırarak ve o camı hiç açmayarak önlem aldıklarını ifade etmiştir.

Şekil 7 Gaziantep’te bir ailenin içerinin görünmesini engellemek için kapıya astığı perde.

Katılımcılar; konteynerlerin yeterli büyüklükte olmaması, oda sayısı ve çeşitliliğinin az olmasının özellikle aile fertlerinin kişisel mahremiyetlerini

olumsuz etkilediğini belirtmiştir. Bu durum, başta eşler arası ilişkiyi ve ergen çocuklar ile birlikte yaşam olmak üzere aile içi dinamiklerin yapısını oldukça zorlamaktadır. Aileler bu durum ile başa çıkmak için, konteynerlerin içinde zaman zaman perde gibi materyaller kullanarak farklı bölümler oluşturmaya çalıştıklarını söylemiştir. Ailelerin, buna karşın aldığı diğer bir önlem ise, aile bireyleri arasında mekan kullanımı açısından bir sıra ve düzen oluşturmak olmuştur. Katılımcılar, özellikle ergen kız çocuğu olan evlerde babanın sık sık konteyner dışına çıkmaya teşvik edildiğini belirtmiştir.

“Kızım banyo etmek istiyor, üstünü değiştirmek istiyor, süslenmek püslenmek kendine aynadan bakmak istiyor. Öyle olunca, ben kocama ‘Evden git.’ diyorum. Kızım işlerini hallediyor.”

“Baba sürekli dışarda kalıyor, çocuklar banyo edecek, çocuklar işlerini yapacak, çocuklar şöyle böyle. Onun da canına tak ediyor tabi. Her zaman da söylenmiyor.”

Bununla ilgili bir diğer husus da katılımcıların da belirttiği üzere, eşlerin özel zaman geçirmek için yeterli alana sahip olmaması üzerinedir. Katılımcılar, eşlerin çocuklarla aynı odada vakit geçirmek zorunda olmaktan, seslerinin hem çocuklar hem komşular tarafından kolayca duyulabilecek olmasından şikayetçi olduğunu belirtmiştir. Eşler, bu durum karşısında da çeşitli önlemler almaya çalışmıştır. Katılımcılar, telefon üzerinden çok sık mesajlaşmaya başladıklarını ifade etmişlerdir. Bununla birlikte, cinsel birliktelik yaşamak isteyen eşler çocuklarının okul, park ve çeşitli tesislere gitme ve uyuma vakitlerini bir fırsat olarak kullanmaktadır.

“Eşimle tekrar liseli çocuklar gibi telefonda görüşmeye başladık.”

“Çocukları eşim işten gelince karanlık havada arkadaşlarıyla oynamaya yollamayı da sevmiyorum. Ama eşim de çocuk okuldayken işte oluyor. Napalım bir yol arıyoruz. Bazen yolluyoruz.”

Konteyner içinde depolama için yeterli alan bulamayan katılımcılar, iki konteyner arasına örtü veya branda gibi bir malzeme gererek fazla eşyalarını oluşturdukları bu alana koyduklarını ifade etmiştir. Aynı zamanda, çamaşır asmak için de yeterli alan bulamadığını belirten katılımcılar iç çamaşırı ve pijama gibi özel kıyafetler yıkadıklarında üstlerine örtü örttüklerini yahut bu gibi kıyafetleri konteynerin içinde kurutmayı tercih ettiklerini belirtmiştir.

Şekil 8 Hatay’da iki konteyner arasında branda gerilerek oluşturulan depolama alanı.

Konteyner kentlerde Yaşayan Ailelerin Mahremiyetlerini Koruma Çabalarının Günlük Yaşamlarına Yansımaları

Bu çalışma bağlamında, ailelerin mahremiyetlerini koruma çabalarının günlük yaşamlarına olan yansımaları ve edindikleri yeni pratikler incelenmiş ve bu analiz sonucunda ortaya çıkan tema ve kategoriler Tablo 3’te aktarılmıştır.

Tablo 3 Konteyner kentlerde Yaşayan Ailelerin Mahremiyetlerini Koruma Çabalarının Günlük Yaşamlarına Yansımaları

Temalar	Kategoriler
Toplumsal Etkileşimler ve Komşuluk İlişkilerindeki Değişimler	Komşuların birbirine yönelik müdahalesinin ve talebinin artması Komşuluk ilişkilerinin sır saklama ve dayanışma açısından derinleşmesi
Aile İçi Dinamiklerde ve Ailelerin Günlük Rutinlerindeki Değişimler	Eşler arası ilişkinin sınırlanması ve eşlerin birbirinden uzaklaşması Eşlerin yaşadığı cinsel birliktelik sıklığının azalması Çocukların hane dışında daha çok vakit geçirmeye başlaması Çocukların cinselliği keşfetme çabalarının artması Ailelerin daha az eşya ile yaşamaya çalışması

Katılımcılar, mahremiyetlerini korurken karşılaştıkları zorluklar ve kullandıkları yöntemler ekseninde günlük hayatlarında ortaya çıkan değişimlerle alakalı pek çok örnekten bahsetmiştir. Bu örnekler; toplumsal etkileşimlerde ve komşuluk ilişkilerinde, aile içi dinamiklerde ve ailelerin günlük rutinlerinde değişimler olduğunu göstermektedir.

Komşuluk ilişkilerinde ortaya çıkan değişimler incelendiğinde, katılımcıların komşuların birbirlerini sessiz olmaları hususunda sık sık uyardıklarını belirttiği görülmektedir. Bu uyarılar ise, genellikle çocukların oyun oynama seslerinden duyulan rahatsızlığa yönelik olmaktadır. Katılımcılar, bu durumu komşuların birbirine müdahalesinin artması ve birbirlerinden taleplerinin yoğunlaşması ile açıklamıştır. Bununla birlikte, komşular birbirlerini eşler

arası kavgalarda uyarmaktan çekinmekte ve karı-koca arasına girmek istemediklerini belirtmiştir. Nihayetinde; kimi katılımcılar bu durumun aileler arasında çatışma ve gerginliklere sebep olduğunu belirtirken, kimisi bu durumun komşu ilişkilerini güçlendirdiğini söylemektedir.

“Çocuk nihayetinde oynuyor, gürültü yapıyor. Komşular birbirlerinin evine müdahale etmeye başlar oldu. Akşam ses olunca rahatsız oluyor. Nasıl tutayım küçücük çocuğu? Ne evde rahatımız kaldı ne dışarda...”

“Her gün her gün ‘Sessiz olun.’ lafını duymaktan gına geldi. Geçen akşam da söyleştik sayıştık durduk.”

Katılımcılar, konteyner kentte komşuları tarafından dedikodularının yayılmasından endişe ettiklerini, ancak komşularının özellikle karı-koca arasındaki kavgaları sır gibi sakladıklarını belirtmiştir.

“Ben dedikodu etmiyorum, benim komşum da etmiyor Allah’a şükür.”

“Birbirimizin her şeyini bilir olduk. Sır tutar olduk. Şimdi komşumun tüm sırları benle, benle de gider. O da benim kavgamı gürültümü saklar.”

Çocukların günlük yaşam pratiklerindeki değişimlere gelindiğinde; katılımcıların konteynerlerde yeterli alan bulunmamasının özellikle çocukların yoğun bir şekilde konteyner dışında vakit geçirmelerine sebep olduğunu belirtmektedir. Konteynerlerin içinde diledikleri gibi vakit geçirebilecek özel bir alan bulmakta oldukça zorlanan çocuklar konteyner kentlerde bulunan psikososyal destek merkezlerine ve parklara sık sık gitmekte ve arkadaş grupları ile konteynerken sınırları içerisindeki sokaklarda turlamaktadır. Konteyner kentlerin etrafının çevrili olması ve sorumlu personellerin bulunması aileler ve çocuklar için bir güven oluşturmaktadır. Bu güven ile, çocuklar depresyon öncesi günlük hayatlarından farklı olarak akşam da rahatça dışarıda vakit geçirebildikleri aktarmıştır.

“Neredeyse her gün buraya (Yeryüzü Çocukları Derneği’nin çocuk dostu alanına) geliyorum. Burada öğretmenimle beraber resim çiziyoruz, oyun oynuyoruz. Evde sadece yere oturup yapabiliyorum.”

“Kızlarla toplanıp sokakta yürümeyi çok seviyorum. Annemler akşam çıkmamıza da bir şey demiyor. Güveniyor buraya.”

Ayrıca, çocuklar, konteyner dışından gelen seslerden ve konteyner içinde ders çalışmak için uygun bir alan bulamamalarından şikâyet etmiş ve derslerine odaklanmakta çok zorlandıklarını belirtmiştir.

Eşler arası ilişkilerdeki değişimler değerlendirildiğinde ise, katılımcılar, özellikle yatak odasından ve banyodan duyulan seslerin ailelerin mahremiyetlerini büyük ölçüde zedelediğini ve eşleriyle olan özel anlarının ve cinsel hayatlarının mahremiyetlerini korumak için büyük bir çaba gösterdiklerini belirtmiştir. Eşlerin günlük hayatlarının neredeyse tamamında çocukları ile aynı alanı paylaşmak durumunda olması ve konteynerlerin ses yalıtımının mahremiyeti korumak için yeterli olmaması; eşlerin ilişkisini sınırlandırmaktadır. Öyle ki, katılımcılar mahremiyetlerini koruyabileceklerinden şüphe duyduklarında eşleriyle özel konuşmalarını gerçekleştirmemeyi ve cinsel birliktelik yaşamamayı tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Bu da eşleri birbirinden uzaklaştırmış ve cinsel ilişki sıklıklarını oldukça azaltmıştır.

“Eşimle özel hayatımız kalmadı. Çocuklar duyacak, komşular duyacak korkusuyla uzaklaştık.”

“Çocuklar okula gitmedi mi, dışarı çıkmadı mı güzel bir söz de söylemeyiz, bir şey de etmeyiz.”

“Kavgamızı da edemiyoruz, güzel sözlerimizi de söylemiyoruz.”

Ayrıca, eşler arasında cinsel ilişki sıklığının azlığı sebebiyle çatışmalar artmış, erkek eşin ailesiyle yaşadığı konteyneri terk ettiği durumlar yaşanmış, bu durumun ayrılık ve boşanmalara vardığı da görülmüştür.

“Artık karı-koca ahbap olmuşlardı. X’in kocası bir gitti mi, gelmedi. Dönmedi geri, çözemediler. Boşandılar.”

Katılımcılar her ne kadar çocuklarının konteyner içinde olmadığı vakitlerde eşleriyle bir araya gelmeye çalışsalar da bu gibi çözümleri her zaman kullanamadıklarını ve zaman zaman çocukların eşler arasındaki özel anlara şahit olabildiğini belirtmiştir. Bu şahitlik, çocukların mahremiyet algılarını etkilemekte ve uygunsuz davranışları taklit etmelerine yol açmaktadır.

“Çocuklardan bazılarının cinselliğe dair meraklarının ve sorularının arttığını görüyorum. Bazı çocuklar ise elleriyle cinsel organlarını keşfetmeye başladı.”

Son olarak, konteyner büyüklüğünün yeterli olmamasına bağlı olarak depolama için konteyner dışında alan oluşturan katılımcılar, bu yöntemi de yeterince güvenli ve korunaklı bulmamaktadır. Bu sebeple, katılımcılar daha kısıtlı eşya ile yaşamaya çalıştıklarını söylemiştir.

Tüm bu bulgular değerlendirildiğinde, ailelerin konteyner kentlerin yerleşim özellikleri ve fiziksel yapıları doğrultusunda haneler arası ve hane içi mahremiyetlerini korumakta zorluk yaşadığı görülebilir. Aileler mahremiyetlerini korumak için çeşitli önlemler ve yöntemler bulmaya çalışmaktadır. Ancak, bu önlemler ve çözümler de aileler tarafından sürdürülebilir bulunmamaktadır ve aileler bu yöntemleri kullanırken de zorluk yaşamaya devam ettiklerini belirtmektedir.

Tartışma

Bu araştırma ile, 6 Şubat depremleri sonrasında evlerini kaybedip konteyner kentlerde yaşamaya başlayan ailelerin mahremiyetlerini koruma çabaları ve bu çabaların günlük yaşamlarındaki yansımaları anlaşılmaya çalışılmıştır. Araştırma sonuçları, konteyner kentlerde yaşayan ailelerin haneler arası ve hane içi mahremiyetlerini korumaya yönelik kaygı taşıdığını ve bunun için çabaladığını açıkça ortaya koymaktadır. Bu çaba ise, ailelerin günlük yaşamlarına yeni pratikler ve adaptasyonlar getirmiştir.

Ailelerin mahremiyetlerini koruma çabaları yalnızca perde ve benzeri gibi fiziksel önlem ve yöntemlerle sınırlı kalmamakta ve sosyal ve ilişkisel yöntemler içermektedir. Aileler, komşuları ile kuvvetli bir ilişki geliştirerek ve güven inşa ederek dedikodu gibi kanallarla mahremiyetlerinin ihlallerini önlemeye çalışmaktadır. Bununla birlikte aileler, konteynerlerdeki sınırlı alanı etkin bir şekilde kullanarak ve aile üyeleri arasında konteyner kullanımını düzenleyerek hane içi mahremiyeti korumaya çalışmaktadır.

Bütün bu önlemler ve yöntemler, ailelerin günlük yaşam pratiklerinde bazı değişikliklere yol açmıştır. İlk değişiklikler, ailelerin toplumsal etkileşimlerinde ve komşuluk ilişkilerinde meydana gelenlerdir. Buna göre, aileler kendi tercihlerine göre farklı sıklıklarda ve boyutlarda sosyal etkileşim kurmaya başlamıştır. Aileler, zaman zaman komşularıyla aynı anda dışarı çıkmamak için akşamları konteyner önünde oturmaktan imtina ettiklerini belirtmiştir. Bununla beraber, komşular birbirini sık sık sessizliği sağlamak için uyarmaya başlamıştır. Bu durum komşular için zorlayıcı olmuştur. Ayrıca

komşuların özellikle eşler arasındaki ilişkiye dair meselelerde birbirlerinin sırlarını saklama eğiliminde olduğu görülmüştür. Kimi aileler için komşuluk ilişkilerinde çatışmalar artmışken kimi ailelerin komşuluk ilişkileri güçlenmiştir. Katılımcılar arasında hakim görüş konteyner kentlerde sır saklama ve dayanışma kültürünün geliştiği yönündedir.

Bununla beraber, ailelerin günlük rutinlerinde ve aile içi dinamiklerinde de değişiklikler ortaya çıkmıştır. Eşler arası ilişkinin sınırlanmış olması, çocukların hane dışında bol vakit geçirmeye başlaması ve ailelerin kısıtlı eşya ile yaşamaya çalışması bu değişikliklerden sayılabilir. Araştırmanın çarpıcı sonuçlarından birisi ise; eşlerin cinsel birliktelik yaşama sıklıklarının azalmasıyla birlikte eşler arasında bu sebeplerden ötürü çatışmaların artması ile ayrılık ve hatta boşanmaların yaşanmış olmasıdır.

Literatür incelendiğinde, afet sonrası geçici konut sistemlerinin tasarimsal, yapısal ve mekansal bağlamda değerlendirildiği pek çok çalışma olduğu (Songür, 2000; Onur, 2005; Akın ve diğerleri, 2021; Kavaklı, 2022, Süzer ve Yamaçlı, 2024) görülmektedir. Literatürde, geçici konut merkezlerinin işlevsel amaçlarından birinin mahremiyet olduğu belirtilmiş (Songür, 2000) ve barınakların günlük yaşamda ortaya çıkabilecek ihtiyaçları karşılaması gerektiği (Acarer, 1999; Torus ve Şener, 2015) vurgulanmıştır. Kavaklı (2022) geçici barınma merkezlerinin değerlendirilmesinde; mekansal niteliklerin çeşitlenebilirliği kriterini, konutların konut sakinlerinin kapasite, organizasyon ve işlev taleplerini karşılayabilecek yeterlilikte olması olarak tanımlamış, akademisyenler ve mimarlarla gerçekleştirdiği çalışmada bu özelliğin geçici konutlar için önemli bir nitelik olduğunu ortaya koymuştur.

AFAD'ın Geçici Barınma Merkezleri Yönetmeliği (2015) ve Sphere Rehberi'nde (2018) geçici barınma merkezlerinde kişi başına en az 3,5 metrekare düşmesi, aile bireylerinin günlük hayatlarını sürdürebilecek yeterli kişisel alana sahip olması ve geçici konutların güvenlik ve mahremiyet sağlaması gerektiği belirtilmiştir. Geçici konutların sürdürülebilirliği incelendiğinde ise, konutların sürdürülebilir olarak değerlendirilmesi için yeterli refahı sağlaması gerektiği ve mahremiyetin refah için önemli bir bileşen olduğu vurgulanmaktadır (Hosseini ve diğerleri, 2019). Süzer ve Yamaçlı (2024), 6 Şubat depremlerinin ardından kurulan geçici barınma merkezlerini tasarımsal açıdan incelemiş ve bu konutların sürdürülebilirliğini analiz etmişlerdir. Bu çalışmada, aileler için yeterli mahremiyeti sağlamaktan uzak olan geçici

barınma merkezlerinin sosyal sürdürülebilirliği zayıf bulunmuş ve ailenin korunması için tasarımda afetten etkilenen bireylerin katılımının sağlanması ve insan onurunu ve değerleri göz önünde tutan bir anlayışın hakim olması önerilmiştir.

Gölcük merkezli gerçekleşen 17 Ağustos depremi (Onur, 2005), 2011’de gerçekleşen ve 7.2 büyüklüğünde olan Van depremi (Özel, 2015; Ünal ve Akın, 2017), bu araştırmanın da konusu olan Kahramanmaraş merkezli gerçekleşen ve 11 ilin etkilendiği 6 Şubat depremi (Yanardağ, 2024; İlhan ve diğerleri, 2024) sonrası kurulan geçici barınma merkezlerine yönelik de çeşitli araştırmalar mevcuttur. Ünal ve Akın (2017), Van depremi sonrası kurulan konteyner kentlerde kullanıcıların deneyimlerini incelemiş ve afetzedelerin konteynerlerin izolasyon probleminden, odaların darlığından, kalabalık aileler için uygun olmamasından ve konteynerlerin sık yerleştirilmesinden şikayetçi olduklarını ortaya koymuştur. Bu rahatsızlıklar, bu araştırmada belirtilen ailelerin mahremiyetlerini korumalarını zorlaştıran faktörlerle örtüşmektedir. Yanardağ (2024) ise konteyner kentlerde yaşayan ergen bireylerle görüşmeler yapmış ve araştırması sonucunda ergenlerin kişisel alandan yoksun bir şekilde toplu bir yaşam merkezinde yaşıyor olmaktan ve ses izolasyonunun yetersiz olmasından zorlandığını ortaya koymuştur. Söz konusu araştırmanın önemli bulgularından biri de ergenlerin yaşadığı mahremiyet kaybından dolayı zorlandığını belirtmesi ve özel olma hissini ve biriciklikliklerini kaybettiğini ifade etmesidir. Bu durum, bu araştırmada da ortaya konmuştur. İlhan, Aykal ve Özil (2024) ise geçici barınma merkezlerinin ergonomik analizini yapmış ve sirkülasyon analizi bağlamında konteynerler arası mesafelerin kısa olduğu konteyner kentleri mahremiyeti koruma açısından yetersiz bulmuştur. Bu araştırmada da konteyner kentler bu açıdan incelenmiştir.

Bununla birlikte, literatürde mahremiyet ve ev/konut ilişkisine dair pek çok araştırmanın da var olduğu görülmektedir (Zorlu ve Keskin, 2017; Büyükçam ve Zorlu, 2018; Halaç ve Doruk, 2019). Bu araştırmalar, mahremiyetin geleneksel Türk evlerini nasıl şekillendirdiğini ortaya koymaktadır. Halaç ve Doruk (2019) geleneksel Türk evlerinde farklı bölgelerde kurulan evlerde mahremiyetin korunması için pek çok düzenleme yapıldığını belirtmiştir. Bu düzenlemeler; avlu ve avlu duvarları, haremlik ve selamlık, erkek ve kadının misafirler için farklılaştırılmış kapı tokmakları, kim geldi pencereleri, döner dolaplar, ebeveyn banyoları şeklinde listelenmektedir. Bu çalışmada da, mahremiyet için ailelerin konteynerin dış ve iç yapısında yapmış olduğu düzenlemeler ele alınmıştır.

Tüm bunların yanında, literatür tarandığında afet sonrası kurulan geçici barınma merkezlerinde yaşayan ailelerin mahremiyetlerini koruma deneyimleri ve bu merkezlerdeki konutlar ile mahremiyet arasındaki ilişki ilgili doğrudan bir araştırmaya rastlanmamıştır. Kimi araştırmalarda konteyner kentlerde mahremiyetin yeterince korunabileceği fiziksel imkan ve koşullara sahip olunmadığına değinilmiş olsa da ailelerin mahremiyet kaybına karşı kullandığı stratejilerden ve bu stratejilerin günlük hayatlarına yansımalarından söz edilmemektedir. Bu noktada, bu araştırmaya duyulan ihtiyaç ortaya çıkmaktadır. Bu araştırma ile, afet kuşağında bulunan Türkiye için geçici barınma merkezlerinde mahremiyetin korunmasına ilişkin bir perspektifin sunulması mümkün olacaktır. Bu perspektif ile, afet yönetiminde mahremiyetin korunması için gerekli düzenlemeler, stratejiler ve müdahaleler geliştirebilir.

Araştırmanın sınırlılıkları incelendiğinde, 6 Şubat depremlerinden 11 il etkilenmesine karşın araştırmanın depremde etkilenmiş 2 ilde gerçekleştiği görülür. Dolayısı ile sonuçlar tüm deprem bölgesinde yaşayan bireyler için genelleştirilemez. Bununla birlikte araştırma kapsamındaki bulgular 3 farklı konteynerden elde edilmiştir. Bu konteyner kentlerin biri sadece tek odalı konteynerlerden, diğer ikisi ise 2 oda ve 1 tuvalet olan konteynerlerden oluşmaktadır. Böylece deprem bölgesinde hakim olan 2 yerleşim tipine dair sonuçlara ulaşılmıştır. Araştırmanın bir diğer sınırlılığı ise, katılımcılar belirlenirken yaş ve cinsiyet gibi demografik değişikliklere dikkat edilmeye çalışılsa da yetişkin kadın katılımcılar diğerlerine göre sayıca fazla olmuştur. Ancak kadınların ve kız çocuklarının mahremiyet kaygısı karşısında en hassas grup olması sebebiyle bu katılımcılarla yapılan görüşmeler sonuçlara ulaşılması açısından elzemdir. Geçici barınma merkezlerinde mahremiyetle ilgili hususlara değinen nadir araştırmalardan biri olan bu araştırma, afet-zedelerin günlük hayatlarında karşılaştığı zorluklarla baş etme stratejilerine dair bir kaynak sunmaktadır.

Gelecekte İstanbul’u da bekleyen büyük deprem örneğinde olduğu gibi, yaşanabilecek afetlerin etkilerini azaltmak ve afet sonrası yeniden iyileşmeyi desteklemek için daha etkili ve insan odaklı geçici konut çözümleri geliştirilmesine yönelik çalışmaların yapılması elzemdir. Bu bağlamda, afet sonrası konut ihtiyacının karşılanmasında mahremiyetin korunmasının önceliklendirilmesi ve bu merkezlerin sosyal sürdürülebilirliklerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Geçici yerleşim merkezi planlamalarında, bu araştırma bulgularının dikkate alınması ve mahremiyetin korunması ile ilgili

düzenlemelerin sağlanması faydalı olacaktır.

Sonuç

Sonuç olarak, 6 Şubat sonrası konteyner kentlerde yaşayan aileler konteynerlerin yerleşim özellikleri, iç ve dış planları, cephe karakteristiği gibi özellikleri sebebiyle mahremiyetlerini koruma noktasında zorluklar yaşamakta ve bu zorlukları aşmak için kendi çözümlerini geliştirmek durumunda kalmaktadır. Geçici barınma merkezleri ile ilgili yönetmelikler ve rehberler; barınmanın yalnızca bir çatı ve dört duvardan ibaret olmadığını vurgulamakta ve bu alanlarda insan onurunun ve mahremiyetin korunması için belirlenen standartlara uyulmasını beklemektedir. Zira geçici barınma merkezleri yalnızca barınma ihtiyacının giderildiği yerler değil; bireylerin psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarının da karşılandığı yerler olmalıdır.

Ailelerin mahremiyetlerini korumak için gösterdiği çabalar; komşuluk ilişkilerini, aile içi dinamiklerini ve günlük rutinlerini şekillendirmiştir. Konteyner kentlerde yaşayan ailelerde; eşler arası mesafe artmış ve ilişkileri sınırlanmış, eşler arası ilişkilere şahit olan çocukların cinselliğe karşı ilgi ve meraklarında artış gözlenmiş, ailelerin kısıtlı eşya kullanmak durumunda kaldığı belirlenmiş, hane içinde yeterli kişisel alan yokluğundan özellikle ergen çocukların hane dışında geçirdiği vakit artmış, komşularla kurulan etkileşimlerin sıklığı artmış ve bazı aileler için komşu ilişkileri çatışmalı seyrederken bazı aileler için komşuluk ilişkilerinin derinliği artmıştır. Böylece bu araştırmanın, literatüre katkı sağlayarak geçici barınma merkezlerindeki afetzedelerin mahremiyetlerini koruma pratiklerini derinlemesine bir anlayışla ortaya koyduğu ifade edilebilir.

Gelecekte bu alanla ilgili yapılacak araştırmalarda; bu araştırmada da olduğu gibi birbirinden farklı yerleşim özelliklerine sahip konteyner kentlerde araştırmanın gerçekleştirilmesi ve bu araştırmalar sırasında homojen bir çalışma grubunun oluşturulması adına özellikle yetişkin erkek katılımcıların dahiliyetinin sağlanarak mahremiyet stratejilerinin daha derinlemesine incelenmesi tavsiye edilir. Bununla birlikte, mahremiyetin korunmasına dair tasarımsal çözümlerin geliştirileceği araştırmaların yapılması önem arz etmektedir. Bu noktada, tasarımsal çözümler geliştirilirken bu konularda yaşayan kişilerin katılımı sağlanarak fikir ve yorumları alınmalıdır. Ayrıca bu araştırmanın sonuçlarına göre mahremiyet kaygısının özellikle

eşler arası ilişkiyi olumsuz etkilediği görülmektedir. Bazı katılımcıların bu sebeple ayrılıklar ve boşanmalar olduğunu belirtmesi, araştırmanın çarpıcı bulgularındadır. İleriki araştırmalarda, konteyner kentlerde yaşayan ailelerde eşler arası ilişkinin sınırları, eşlerin afet sonrası ilişkide yaşadığı zorluklar ve gerçekleşen boşanmalar ele alınabilir.

Son olarak mevcut çalışma, gelecekte gerçekleşme ihtimali olan afetlere karşın yürütülecek olan afet yönetimi stratejilerine katkı sağlaması açısından önemlidir. Farklı afet senaryolarına karşı geliştirilecek afet yönetimi stratejileri ve konut planlaması için bu araştırmada sunulan bulguların dikkate alınması faydalı olacaktır.

Kaynakça

- Acarer, S. (1999). Yüksek Lisans Tezi. Afet Konutları Sorunu Ve Deprem Örneğinde İncelenmesi. İstanbul: İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Aktan, T. Ö., & Cordan, Ö. (2017). Suriyeli Mülteciler İçin İç Mekan Konut Tasarımına Yönelik Çözüm Önerileri. Suriyeli Mülteciler İçin İç Mekan Konut Tasarımına Yönelik Çözüm Önerileri, 1, 9.
- Aydın, N. (2015). Hadislerde Mesken Mahremiyetini Tehdit Eden Unsurlara Karşı Alınan Önlemler. EKEV AKADEMİ DERGİSİ, 1(63), 28.
- Ayvaz, E., & Arpacıoğlu, Ü. (2024). Afet Sonrası Geçici Barınma Alanları İçin Konteyner Model Önerilerinin Geliştirilmesi. Kocaeli Üniversitesi Mimarlık ve Yaşam Dergisi, 1(9), 169-193. <https://doi.org/10.26835/my.1396352>
- Çalık, N. S. (2017). Beden, Mesken ve Bilgi Mahremiyeti Açısından Sosyal Medyadaki Tasarrufların Fıkhi Açından Değerlendirilmesi. Turkish Academic Research Review - Türk Akademik Araştırmalar Dergisi [TARR], 3(1), 25-44. <https://doi.org/10.30622/tarr.402056>
- Faiz Büyükçam, S., & Zorlu, T. (2018). Güneydoğu Anadolu Bölgesi Geleneksel Konutlarında Mahremiyet. The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication, 8(2), 422-436. <https://doi.org/10.7456/10802100/019>
- Giyik, C. (2024). 6 Şubat 2023 Depremi Sonrası Geçici Barınma Uygulamaları: Gaziantep Nurdağı Örneği. Doğal Afetler ve Çevre Dergisi, 10(1), 113-124. <https://doi.org/10.21324/dacd.1357076>
- Gündoğdu, Y. B. (2017). Mahremiyet Eğitiminin Temeli İnsanlık Şerefi: Ailenin Mesuliyetleri. Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 7(2), 387-394.
- Habertürk. (Şubat, 2024). 6 Şubat depreminde kaç bina yıkıldı, ne kadar hasar oldu? Kaç kişiye konut verildi?. Habertürk. <https://www.haberturk.com/6-subat-depreminde-kac-bina-yikildi-ne-kadar-hasar-oldu-deprem-konutlari-hangi-asamada-kac-kisiye-konut-verildi-3659151>
- Halaç, H. H., & Sağlam Doruk, B. (2019). Türk Konutunda Mahremiyet İçin Düzenlemeler. The Journal of Social Sciences, 38(38), 50-72. <https://doi.org/10.16990/SOBIDER.5123>
- İder, S. (2019). Yetişkinlerde Mahremiyet Algısının Kaynağına İlişkin Nitel Bir Araştırma. Marife Dini Araştırmalar Dergisi, 19(1), 109-122. <https://doi.org/10.33420/marife.534191>

- İlhan, N., Aykal, D., & Erbaş Özil, M. (2024). Deprem Sonrasında Kullanılan Geçici Barınma Birimlerinin Yerleşim Düzeni Bağlamında Ergonomik Analizi. *Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi (MBUD)*, 9(1), 245-269. <https://doi.org/10.30785/mbud.1334397>
- Kaygalak, İ. (2023). Kahramanmaraş Depremlerinin Demografik ve Ekonomik Etkilerinin Coğrafi Analizi. *Türk Coğrafya Dergisi*, 1(83), 101-114. <https://doi.org/10.17211/tcd.1320312>
- Kılıç, Dr. A. Z., & Kıyıcı, G. (2023). Konteyner Kentlerde Çocukların Yaşam Alanlarına Kız Çocuk Odaklı Bakış. *Suna ve İnanç Kırac Vakfı*.
- Ögüt, Salim (2024). Mahrem. TDV İslam Ansiklopedisi içinde. Erişim 8 Mayıs 2024, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mahrem>.
- Özaslan, H., & Gültekin Akduman, G. (2018). Ailelerin Mahremiyet Eğitimine İlişkin Görüşlerin İncelenmesi. *SETSCI Conference Indexing System*, 3(1), 1363-1369.
- Polat, M. S., & Sarıçam, H. (2024). 6 Şubat Depreminden Etkilenen Bölgelerdeki Öğretmenlerin Karşılaştığı Sorunlar: Hatay İli Örneği. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 15(1), 764-789. <https://doi.org/10.54688/ayd.1412861>
- Sphere Project (Ed.). (2018). *The Sphere handbook: Humanitarian charter and minimum standards in humanitarian response (Fourth edition)*. Sphere.
- Süzer, A., & Yamaçlı, R. (2024). Afet Sonrası Sürdürülebilir Geçici Konut Tasarımı, Analiz ve Öneriler. *NEU Journal of Faculty of Architecture*, 6(1), 68-85. <https://doi.org/10.32955/neujfa202461850>
- Şen, C. (2016). İslam Hukuku Açısından Mahremiyet-Zaman İlişisine Mukayeseli Bir Bakış. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 927-946.
- Torus, B., & Şener, S. M. (2015). *Post-disaster Shelter Design and CPods*. A/Z.
- TRT Haber. (Şubat, 2024). 6 Şubat depremlerinde 53 bin 537 canımızı yitirdik. TRT Haber. <https://www.trthaber.com/haber/gundem/6-subat-depremlerinde-53-bin-537-canimizi-yitirdik-833953.html>.
- Türk Dil Kurumu (2023). Mahremiyet. *Güncel Türkçe Sözlük* içinde. Erişim 8 Mayıs 2024, <https://sozluk.gov.tr/>.
- Yanardağ, R. (2024). Konteyner kentte Yaşayan Depremzede Ergen Bireylerin Temel Sorun ve İhtiyaçlarının Keşfedilmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 28(1), 1-22. <https://doi.org/10.20296/tsadergisi.1369894>
- Yüksel, Doç. Dr. M. (2009). Mahremiyet Hakkına ve Bireysel Özgürlüklere Felsefi

Yaklaşımlar. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 64(1), 24.

Zorlu, T., & Kesk, K. (2017). Kültür-Konut Etkileşiminde Mahremiyet Olgusu: Geleneksel Urfa- Akçaabat/Ortamahalle Evleri Üzerinden Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Online Journal of Art and Design*, 5(2), 19.

Introduction

On February 6, 2023, the Kahramanmaraş-centered earthquakes, measuring 7.7 and 7.4 profoundly affected Turkey, impacting 11 provinces and creating an urgent need for housing. In the aftermath of this disaster, the initially established tent cities were gradually replaced by 414 container cities, leading to the construction of 215,224 containers that enabled 691,000 earthquake survivors to settle in these locations. The aim of this research is to identify the factors that hinder families living in container cities from preserving their privacy, to determine the measures and strategies they adopt to protect their privacy in the face of these challenges, and to examine the impacts of these efforts on their daily lives.

Container cities have emerged as a temporary housing alternative to meet the shelter needs of individuals who have lost their homes or been displaced. These temporary settlements aim not only to address the basic needs of shelter and safety for disaster survivors but also to provide them with a standard of living that respects human dignity. In this context, national and international regulations and guidelines have been established to ensure that housing needs are met in a manner that upholds dignity and quality humanitarian assistance. Consequently, it is crucial to incorporate necessary arrangements to protect privacy and human dignity in the planning of housing centers.

In the literature, privacy has been categorized based on various assessment criteria, including personal privacy, spatial privacy, and informational privacy (Özaslan and Akduman, 2018); lifestyle privacy, personality privacy, and activity privacy (Büyükçam and Zorlu, 2018); as well as physical, psychological, social privacy, and information privacy (Leino-Kilpi et al., 2001). These categorization studies have grouped privacy based on the elements that it protects. One of the concepts most commonly associated with privacy is “home,” leading to research on the relationship between privacy and home/residential spaces (Keskin and Zorlu, 2017; Halaç and Doruk, 2019; Büyükçam and Zorlu, 2018), as well as residential privacy (Aydın, 2015; Çalık, 2018). The-

se studies indicate that efforts to protect privacy shape the type of home or residence, and that individuals employ various methods to safeguard both the privacy of the family as a whole and that of each family member within their living spaces. For example, features such as courtyards and courtyard walls in traditional Turkish houses, the arrangement of haremlik and selamlık rooms, different door knockers for male and female guests, “who is there” windows, and revolving doors serve as arrangements made to protect privacy (Büyükçam and Zorlu, 2018).

In this study, the relationship between container cities and privacy will be examined in context. The privacy efforts of families will be categorized as inter-household and intra-household privacy. This classification will allow for an investigation of both the collective privacy of the family unit and the individual privacy of family members within container cities.

Inter-household privacy refers to the efforts of families living in container cities to protect their private lives from individuals outside their households. This includes protecting a family’s privacy within a container from neighbors and preventing violations of privacy through noise, sight, and smell. In contrast, intra-household privacy pertains to the protection of personal boundaries among family members living within a container. The ability of each family member to find a private space for their personal needs indicates that intra-household privacy is being preserved.

The study employs a qualitative research methodology and is designed as a case study. Participants included six adults aged 25-65 and four children aged 6-13 from Hatay, as well as four women aged 25-65 from Gaziantep. The research was conducted in the Konya Metropolitan Municipality Container City in Antakya and the Kalyon Container City in  slahiye. Participants were selected using purposive sampling techniques, specifically the snowball method, ensuring that they met criteria such as being affected by the earthquake, currently living in a container city, and having at least two individuals living within the container. Additionally, interviews were conducted with three field experts working in humanitarian aid in Hatay and Kahramanmara . Data were collected through observation and interviews, with semi-structured focus group discussions employed during the interviews. The data obtained were analyzed using descriptive content analysis, and the findings were interpreted through direct quotations from participants.

The results indicate that families are concerned about maintaining their privacy in container cities. Factors such as dense and adjacent living arrangements, inadequate sound insulation, architectural features, limited container sizes, and restricted room numbers and varieties have been identified as major obstacles to preserving privacy. Nevertheless, families reported employing various strategies to protect both inter-household and intra-household privacy. These strategies encompass physical, social, and relational dimensions. Physical measures included modifications made to the interior and exterior structures of the containers, while social and relational measures pertained to methods utilized within family dynamics and neighborly relationships. Examples of physical measures include the use of curtains, tarps, and adhesive foils, creating winter gardens around the containers, and installing sound-dampening materials. Social and relational measures included increased communication via phones, establishing close relationships with neighbors, and creating order and schedules for space utilization among family members.

These changes manifest in social interactions and neighborhood relationships through increased interventions and demands between neighbors, as well as a deepening of neighborly relations in terms of confidentiality and solidarity. In terms of family interaction and daily routines, they also reflect limitations in spousal relationships and a distancing between partners, a decrease in the frequency of sexual intimacy, children spending more time outside the household, an increase in children's exploration of sexuality, and families attempting to live with fewer possessions.

Overall, the findings suggest that families face difficulties in maintaining both inter-household and intra-household privacy due to the spatial characteristics and physical structures of container cities. While families strive to devise various measures and methods to safeguard their privacy, they find these solutions to be unsustainable, reporting ongoing difficulties in their implementation.

This study provides valuable insights into the sustainability of disaster housing and the needs and rights of earthquake survivors residing in these structures. Future research in this area should aim to explore container cities with varying settlement characteristics, ensuring a homogeneous study group by including adult male participants to delve deeper into privacy

strategies. Furthermore, conducting studies that develop design solutions for privacy is essential. It is important that these design solutions incorporate the participation and input of the individuals residing in these housing units. Additionally, the findings highlight that privacy concerns negatively impact spousal relationships, with some participants indicating separations and divorces as a result. Future research could examine the boundaries of spousal relationships among families living in container cities, the challenges faced by partners in post-disaster relationships, and occurrences of divorces.

Finally, this study is significant in contributing to disaster management strategies that may be implemented in anticipation of future disasters. The findings presented in this research will be beneficial for developing disaster management strategies and housing planning in response to various disaster scenarios.

05

Bölüm

Dijital Çağın Tehditleri: Aile Kurumuna Yönelik Medya ve Teknoloji Etkileri

- Televizyon Dizilerinde Aile Kurumunu Tehdit Eden Temalar Üzerine Bir İnceleme
*Muhammed Berat GECİT / Muhammed KIZILGEÇİT
Ümran GÜLER*
- Güncel Riskler Bağlamında Sosyal Medya Kullanımı Nedeniyle Aile Üyelerinin Atomize Olmasına Dair Teorik Bir İnceleme / *Doç. Dr. Nimet FERAH*
- A Theoretical Examination of Atomization of Family Members Due to Social Media Use in the Context of Current Risks / *Associate Professor Nimet FERAH*
- Dijital Medya Suçu Bağlamında Aile
*Dr. Öğr. Üyesi Ensar LOKMANOĞLU
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Şentepe LOKMANOĞLU*
- Dijital Tehditler Karşısında Ailede Mahremiyet Eğitimi
Doç. Dr. Muhammed Esat ALTINTAŞ

Televizyon Dizilerinde Aile Kurumunu Tehdit Eden Temalar Üzerine Bir İnceleme¹

An Analysis Of Themes Threatening The Family Institution
In Television Series

Muhammed Berat GECİT

*Uzman Psikolog,
Yeşilay Danışmanlık Merkezi (YEDAM)
beraatgecit@gmail.com
ORCID: 0000-0001-8961-0419*

Muhammed KIZILGEÇİT

*Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi, İlahiyat
Fakültesi, Din Psikolojisi Anabilim Dalı
mkizilgecit@atauni.edu.tr
ORCID: 0000-0002-8914-5681*

Ümran GÜLER

*Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
umranonly@gmail.com
ORCID: 0000-0001-6596-3180*

Özet

Yapılan çalışma, günümüz televizyon dizilerinde giderek daha fazla yer bulan ve aile yapısını olumsuz yönde etkileyebilecek temaları ele almakta ve bu temaların toplumsal algı üzerindeki potansiyel etkilerini analiz etmektedir. Araştırma, aldatma, evlilik dışı ilişkiler, zengin-yoksul ayrımı, şiddet, haz odaklı yaşam, sorumsuzluk, manevi ve dini değerlerin dezenformasyonu, kural tanımamazlık ve oyuncuların psikopatoloji belirtilerini abartılı şekilde sergilediği antisosyal, narsistik, paranoid, şizoid, şizotipal, borderline, kaçınan, obsesif, bağımlı ve histrionik gibi kişilik bozukluğu örüntülerini içeren

¹ Bu çalışma 10-12 Mayıs 2024 tarihinde Uluslararası Aile Sempozyumu II: Küresel Tehditler Karşısında Aile Sempozyumu'nda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

temaları kapsamaktadır. Bu temaların aile yapısı ve bireyler arası ilişkiler üzerindeki etkileri, niteliksel bir metodoloji kullanılarak incelenmiştir. Çalışmanın amacı, seçilen televizyon dizilerindeki belirgin temalar üzerinden kuramsal analiz yapmak ve bu dizilerin aile değerleri üzerindeki etkilerini yordamak olarak belirlenmiştir. Elde edilen bulgular ve bunlarla ilişkilendirilen kuramlar, söz konusu temaların televizyon izleyicilerinin aile kavramına ve bireyler arası ilişkilere dair algılarını olumsuz yönde etkileyebileceğini, çocukların aile bireyleri dışındaki televizyondaki olumsuz karakterleri de rol model alabileceği ve bu etkilerin toplumsal norm ve değerler üzerinde uzun vadeli sonuçlar doğurabileceğini öne sürmektedir. Ek olarak beynin nöroplastisite mekanizması açıklaması ve psikopatoloji örüntülerinin aşırı ve yanlış gösterilmesi sonucu oluşan bilgi kirliliği, kıyaslama ve damgalama gibi dizilerin olumsuz etkisine dair açıklama getirebilecek bazı kuram ve görüşler de açıklanmıştır. Araştırma, medya üreticilerine, aile yapısını koruma ve güçlendirme amacı güden politika yapıcılara ve eğitimcilere yönelik önerilerde bulunmayı amaçlamaktadır. Bu çalışma, televizyon dizilerinin toplumsal yapı üzerindeki etkilerine dair bilinç düzeyini artırarak değer odaklı yeni dizilerin ortaya çıkarılması, medya içeriğinin daha sorumlu bir şekilde üretilmesi ve tüketilmesi konusunda farkındalık oluşturmayı hedeflemektedir. Ayrıca olumsuz etki gösteren temalar yerine öz disiplin, cesaret, hakkaniyet, emek, iç huzur, toplumsal huzur, hoşgörü, kültür, nezaket, maneviyat, saygı, sorumluluk, tevazu (alçakgönüllülük), tutarlılık, yardımseverlik, itibar ve saygınlık gibi değer odaklı temaların vurgulandığı film ve dizilerin üretilmesi önerilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Televizyon Dizileri, Aile Yapısı, Olumsuz Rol Modeller, Psikopatolojiler, Nöroplastisite, Değer Odaklı Diziler, Kıyaslama, Damgalama

Abstract

The study addresses themes that are increasingly prevalent in today's television series and may negatively affect family structure, and analyzes the potential effects of these themes on social perception. The study covers themes such as infidelity, extramarital affairs, rich-poor discrimination, violence, pleasure-oriented life, irresponsibility, disinformation of spiritual and religious values, rule-breaking, and personality disorder patterns such as antisocial, narcissistic, paranoid, schizoid, schizotypal, borderline, avoidant, obsessive, dependent, and histrionic, where actors exaggerate symptoms of psychopathology. The effects of these themes on family structure and interpersonal relationships were examined using a qualitative methodology. The aim of the study was determined as making a theoretical analysis on the prominent themes in the selected television series and predicting the effects of these series on family values. The findings and the theories associated with them suggest that the themes in question may negatively affect television viewers' perceptions of the concept of family and interpersonal relationships, that children may take negative characters on television other than family members as role models, and that these effects may have long-term consequences on social norms and values. In addition, the brain explanation of the mechanisms of neuroplasticity and the patterns of psychopathology information pollution as a result of misrepresentation, comparison and stigmatization some theories and views that can explain the negative impact of TV series also explained in. The study aims to make recommendations for media producers, policy makers who aim to protect and strengthen the family structure, and educators. This study aims to raise awareness about the effects of television series on social structure, to create new value-oriented series, and to create awareness about the more responsible production and consumption of media content. In addition, it is recommended that films and series that emphasize value-oriented themes such as self-discipline, courage, fairness, labor, inner peace, social peace, tolerance, culture, kindness, spirituality, respect, responsibility, modesty, consistency, helpfulness, reputation, and respect be produced instead of themes that have negative effects.

Keywords: Television Series, Family Structure, Negative Role Models, Psychopathologies, Neuroplasticity, Value-Oriented Sequences, Benchmarking and Stamping

Extended Summary

Today, television series, as a part of global popular culture, have the power to create a significant impact in shaping social norms and values and shaping the masses. The study examines the themes that are increasingly found in today's television series and that may negatively affect family structure and analyzes the potential effects of these themes on social perception. The study covers themes such as infidelity, extramarital affairs, rich-poor discrimination, violence, pleasure-oriented life, irresponsibility, disinformation of spiritual and religious values, rule-breaking, and personality disorder patterns such as antisocial, narcissistic, paranoid, schizoid, schizotypal, borderline, avoidant, obsessive, dependent and histrionic, where the actors exaggerate the symptoms of psychopathology. The effects of these themes on family structure and interpersonal relationships were examined using a qualitative methodology. The aim of the study was determined as making a theoretical analysis on the prominent themes in the selected television series and predicting the effects of these series on family values. There are some theories and views that explain how television series negatively affect the family institution. The events in the scenes displayed in the series may cause the viewer to actively watch that moment and some conscious or unconscious processes to occur in their mind. Since the themes covered are generally negative themes such as violence, shouting, angry outbursts, and actions that are against values, it is thought that they have some effects on the adult or child who constantly watches these scenes. How television series pose a threat to the family institution is explained through some theories. In addition, some theories and views that can explain the negative effects of series such as the explanation of the brain's neuroplasticity mechanism and the information pollution, comparison and stigmatization that occur as a result of excessive and incorrect display of psychopathology patterns are also explained. According to the social learning perspective, people can take action by being influenced by other representative exemplary models to develop their cognitive, social and behavioral competencies. For example, a child observing the environment may unconsciously take the behavioral patterns of his mother, father, uncle, neighbor or a character on television as a role model.

The brain carries out the learning process by receiving, processing and

storing new information. The brain also learns through repetition; The more a piece of information or skill is repeated, the better that information or skill is reinforced and remembered. During learning, new connections are formed between neurons (nerve cells) in the brain or existing connections are strengthened. Therefore, negative themes that are repeatedly covered in series can lead to reinforcement in the brain with repetition and then these behavioral patterns that appear in the mind can be put into action. In addition, negative themes covered in television series can negatively affect the individual and the family institution as a result of information pollution, comparison and social stigmatization caused by excessive and incorrect presentation of psychopathology symptoms. It is thought that these negative themes covered in many series can lead the audience to directly and indirectly adopt the behavioral pattern shown and reflect it in their behaviors. When current technological developments other than television are taken into consideration, virtual content is also increasing with new access and display opportunities such as internet series, YouTube content, Instagram sharing, online series and film platforms and the metaverse virtual reality universe. The issues mentioned in our study are thought to be valid not only for television series but also for these mass media outlets. In addition, a virtual universe beyond the universe is being created with the concept of the metaverse. In these universes where serious investments are made, instead of watching as an outside observer like on television, a technological opportunity is developing to live the current experience. The findings obtained and the theories associated with them indicate that the themes in question may negatively affect television viewers' perceptions of the concept of family and interpersonal relationships, that children may also take negative characters on television other than family members as role models, and that these effects may have an impact on social norms and values. In addition, studies can be conducted on the effects of television series on human psychology through different schools and theories. For example, more detailed studies can be carried out on different schools and theories such as the scenes transferred to the unconscious from the perspective of psychoanalysis, which later come to light through some defense mechanisms; the scenes that are constantly processed in terms of cognitive behavioral therapy, which lead to dysfunctional automatic thoughts and reinforcement of cognitive distortions; the relationship between classical and operant conditioning through behaviorist

schools; and the way current TV series stage lifestyles that are contrary to religious practices and values such as trust in God, contemplation, patience, prayer, gratitude, and worship from the perspective of Islam.

Giriş

Günümüzde televizyon dizileri, küresel çapta popüler kültürün bir parçası olarak, toplumsal normları ve değerleri biçimlendirmede ve geniş kitleleri şekillendirmede önemli bir etki oluşturma gücüne sahiptir. Mevcut etki, seyircilerin günlük yaşamlarında maruz kaldıkları senaryolar aracılığı ile de şekillenebilmektedir. Son yıllarda televizyon dizileri eğlence aracı olmanın ötesinde toplumsal değerleri ve aile yapısını etkileyebilecek temaları işlemeye başlamıştır. Yapılan çalışmada televizyon dizilerinde giderek artış gösteren ve aile kurumunu tehdit edebilecek temaları mercek altına almakta ve bu temaların bireyler ve toplum üzerindeki psikososyal etkilerini incelemektedir. Özellikle aile kurumunu ele alan temalar, dizilerin toplum üzerindeki etkilerini anlamak için kritik bir inceleme alanı sunmaktadır. Bu çalışma, televizyon dizilerinde sıkça işlenen ve aile yapısını potansiyel olarak tehdit edebilecek temaları analiz etmeyi amaçlamaktadır. Araştırma, aldatma, evlilik dışı ilişkiler, zengin-yoksul ayrımı, şiddet ve haz odaklı yaşam gibi temaların yanı sıra, oyuncular tarafından abartılı bir şekilde sergilenen çeşitli psikopatolojik örüntülerin aile üzerindeki etkilerini kuramsal olarak irdelemeyi amaçlamaktadır.

Türk Televizyon Dizisi Kültürü

Türk televizyon dizileri, son yıllarda sadece Türkiye’de değil, dünya çapında da büyük bir popülerlik kazanmıştır. Türk dizilerinin aile kurumunu nasıl temsil ettiği ve bu temsillerin sosyo-kültürel bağlamda nasıl anlamlandırıldığı inceleme konusu olmaktadır. Türk dizileri genellikle uzun bölümleri, detaylı hikaye anlatımı ve yoğun duygusal içerikleri ile bilinmektedir. Bu yapısal özellikler, dizilerin toplumsal ve kültürel normları nasıl yansıttığı ve izleyici üzerindeki etkilerini anlamada bilgi sunmaktadır.

Türk dizilerinde aile, merkezi bir tema olarak sıkça işlenir. Aile içi ilişkiler, evlilik, aile içi çatışmalar, nesiller arası farklılıklar ve toplumsal değişimler bu dizilerde geniş bir yer tutar. Özellikle aile bireyleri arasındaki bağlılık, sadakat ve aile içi roller, dizilerde dramatik bir şekilde işlenir. Bu temsiller,

Türk toplumunun geleneksel ve modern değerler arasındaki çatışmayı da yansıtarak, kültürel bir çözümleme fırsatı sunar.

Aile kurumunun oluşturulabilmesi için eşler arası uyumluluğun ehemmiyetinden bahsedilmektedir. Geleneksel, manevi ve etik değerlerden dürüstlük, erdemlilik, ahlaklılık, haram ile helale riâyet etme gibi hususlar (Tekin, 2014: 271) nostaljide ve mahalle dizilerinde kalmış olup günümüz yapımlarında aile maddi bir değer gibi metalaştırılarak sekülerleşmiştir. Araştırmalarda dizilerin gözlemlenen bölümlerindeki; güzellik, bakımlı olmak ve estetik kadınlar için beklenen nitelikler iken; kariyer, satın alma gücü, zenginlik ve yine fiziki görünüm de erkeklerden beklenen nitelikler olarak servis edilebilmektedir.

Türk televizyon dizileri, kültürel etkileşimi ve değişimi de tetikleyen bir araç olarak işlev görür. Geleneksel Türk değerlerinin modern yaşam tarzları ile harmanlandığı hikayeler, hem yerel hem de uluslararası izleyiciler nezdinde geniş bir yankı bulur. Bu diziler, aile yapısını tehdit eden unsurları hem eleştirir hem de bazen romantize eder, böylece toplumsal normlar ve değer yargıları üzerinde dolaylı bir etki oluşturmaktadır.

Türk dizileri, medya aracılığıyla toplumsal algının şekillendirilmesinde önemli bir rol oynar. Televizyon, bireysel olarak ya da aile üyeleriyle birlikte izlenen bir araç olarak iç kültürün bir unsuru olarak kabul edilmektedir (Silverstone, 2003: 24). Televizyon, kitlelere tesir edebilme yönüyle kültürel ürünlerin de taşıyıcısı olarak ifade edilebilir. Elde edilemeyen hazlar ve özgürlükler televizyon aracılığıyla toplumlara entegre olmakta ve farklı kültürleri bir araya getirmektedir. Bu yönüyle insanlara enformasyonel etkileşim ve eğlenme imkanı tanır. Yine, geleneği aktarma rolüyle kitle iletişim araçları, kültürü bir meta gibi sunar ve toplumsal olarak olgunlaşmasına imkân tanır (Yılmaz ve Yılmaz, 2010: 303).

Dizilerde işlenen aile değerleri, bireysel ve toplumsal düzeyde algıların şekillenmesine katkıda bulunurken, aynı zamanda toplumsal cinsiyet rolleri, ekonomik sınıf farklılıkları ve etnik çeşitlilik gibi konulara da ışık tutar. Bu durum, dizilerin sadece eğlence aracı olmadığını, aynı zamanda toplumsal ve kültürel bir etki aracı olduğunu gösterir.

Türk Aile Yapısı ve Temel Değerleri

Toplumsal bir varlık olarak insan, temel gereksinimleri ve gayeleri yönüyle başka insanlarla iletişime girerek; gruplar, topluluklar meydana getirir ve ortak gereksinimler içinde varlığını devam ettirir. Birey toplumsallaşırken üyesi olduğu toplumun, grubun veya topluluğun geleneğini ve kültürel değerlerini benimser. Grup üyeleri ve toplumlarca ortak paydada buluşulan inanış, davranış ve değerler sosyal kültürlerini oluşturmaktadır (Nirun, 1994: 63). Geçmişten bugüne taşınarak günümüze kadar gelen, toplumsal normları, davranış şemalarını, değerleri, bireylerce ortaya koyulan maddi ve manevi öğeleri ve yaşam biçimlerini ihtiva eden kültür, sosyal bilimlerin aile yapısı üzerinden çokça incelediği konulardandır.

Aile kurumu Türkiye’de daha ziyade Türk-İslam sentezi biçiminde beliren ve gittikçe modern Batı aile yapısına doğru dönüşüm geçiren bir hal almaktadır. Üç farklı aşama içerisinde değerlendirildiğinde “İslam öncesi Türk dönemi”, “İslami dönem” ile “modern zaman”da Türk aile yapısının hem durağan hem de dinamik özellikler ortaya koyduğu söylenebilmektedir (Aluş, 2015: 3).

Türk aile yapısı, modern aile yapısına doğru bir dönüşüm geçiriyorsa da ülkemizin pek çok kesiminde yine geniş akrabalar ve şehir kesimlerindeki çekirdek ailelerde geleneksel niteliklerle beraber yaşama biçimleri gözlenmektedir. Türk aile yapısı geçirdiği şekilsel dönüşümle birlikte içerik olarak da hızla değişip dönüşmektedir ve giderek aile üyelerinin anlaşmazlıklarına ve büyüyen bir kuşak çatışmasına sahne olmuştur (Braungart, 1974).

Türk aile yapısının geçirdiği değişim süreci ve unsurları incelendiğinde aşağıda belirtilen hususların ortaya çıktığı ifade edilebilmektedir. Önceleri toprakla iç içe olan Anadolu’daki aileler üretken bir niteliğe sahipken, sosyal ve ekonomik yapısında ortaya çıkan değişim aile kurumunu, üretici niteliğinden tüketici niteliğine büründürmüş ve modern aile yapısını bu yönde şekillendirmeye başlamıştır. Aile kurumunun tüketicilik niteliği, tüketici nitelikteki günümüz sosyal yapısında giderek daha çok teşvik edilmekte ve aile yapısı, tüketimden haz duyan kişilerin yaşadığı ve bu yönüyle ortaya çıkan bir kuruma dönüşmektedir (Canatan, ve Yıldırım, 2013). Özellikle, sosyal ve kültürel yapılara taban tabana zıt yabancı değerlere çokça alan açan ve bu değerlerin kültüre taşınmasını mecburî duruma getirip kültürel yozlaşmaya yol açan kitle iletişim araçları ve medyanın da tesiriyle gençler, kadınlar ve çocuklar giderek daha fazla tüketmeye teşvik edilmekte, tüketim ve gösteriş

yaygınlaştırılmaktadır. Göle, aile yapısının günümüz görünürlük toplumunda tüketimin belirleyicisi olarak dönüşüm geçirdiğini, ancak moderniteye karşı geleneğe ait algı ve uygulamaların anlam değiştirerek sürdürüldüğünü ifade etmiştir (Göle, 2008). Aile kurumu ile ilgili pek çok konuda değişim ve dönüşümden bahsedilse bile halâ baki kalan bir hakikat olarak ailenin ve evlilik birliğinin Türk toplumunda istenilen ve onaylanan bir hususiyet olması istikrarından bahsedilebilir. Nitekim 2011 yılında gerçekleştirilen “Dünya Değerler Araştırması”nın Türkiye örnekleminde gözlemlenen veriler, pek çok değişime rağmen Türk aile yapısının muhafazakar ve geleneksel değerlerini sürdürdüğünü ifade etmektedir.

Televizyon Dizilerinde Aile Yapısını Olumsuz Etkileyen Temalar

Birçok televizyon dizisi, aldatma, evlilik dışı ilişkiler, zengin-yoksul ayrımı, şiddet, haz odaklı yaşam, sorumsuzluk, manevi ve dini değerlerin deformasyonu, kural tanımamazlık ve oyuncuların psikopatoloji belirtilerini abartılı şekilde sergilediği antisosyal, narsistik, paranoid, şizoid, şizotipal, borderline, kaçınan, obsesif, bağımlı ve histrionik gibi kişilik bozukluğu örüntülerini içeren temaları kapsamaktadır. Belirtilen bu durumların birey üzerindeki etkisi aşağıda bazı kuramlar üzerinden açıklanmıştır.

Türkiye’de izlenme oranları yüksek seviyede ve fenomen olan dizilerde gözlemlenen şiddetin özendirilmesine dair temel bir problem mevcuttur. Ülkemizde oldukça fazla bir dizi üretilmektedir. Türkiye’de ekranda sahnelenen televizyon dizilerinin ciddi seviyede bir izleyici kitlesinin olduğu, seyircilerin dizi seçenekleri arasında en fazla romantizm konularını barındıran yapımları tercih edip beğendikleri bilinmektedir. Bunun nedeni olarak bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de dizilerin genellikle asıl odak muhataplarının kadınlar olması gösterilebilir. Polisiye veya aksiyon dizileri de dahil olmak üzere mevcut dizilere çoğunlukla romantik öğeler eklenmektedir. Sonuçta Türk dizilerinin farklı konu ve temaları içerisinde barındırarak yayınlandığı süre içerisinde birden çok duyguları tetiklediği ve bunların sonucunda da daha geniş bir seyirci kitlesine ulaşmayı hedeflediği, aile-komedi-romantizm, gençlik-romantizm, tarih-romantizm, aksiyon-romantizm gibi farklı türleri bir arada yansıtarak ilgi ve odağı arttırma sürecine gidildiği kaydedilmektedir. Ayrıca, televizyon dizilerini takip eden bireyler onlarca öldürme, yaralama, kaba şiddet, fiziksel darbe, itme, bağırma, hakaret, aşağılama gibi olgu ve olaylara maruz durumdadır. Yaşanan bu şiddet içerikleri, yüksek oranda ai-

lecek televizyon izlenilen yerlerde gerçekleşebilmektedir. Bu süreçte ailedeki her birey, sergilenen dizi kahramanlarıyla özdeşim kurabilmekte ve onların trajedisine ya da patolojisine ortaklık etmekte, üzülmekte, sevinmekte, onların problemlerini kendinde tasavvur edebilmektedir (Çağlar, 2020). Kişinin değerlerine ve doğrularına aykırı olan bu sahnelerin, doğrudan veya dolaylı yoldan seyircileri olumsuz yönde etkileyebileceği düşünülmektedir.

Dizilerin Olumsuz Etkisine Dair Açıklama Getirebilecek Bazı Psikolojik Kuram ve Görüşler

Televizyon dizilerinin aile kurumunu olumsuz etkilediğine dair bazı kuramlar ve görüşler üzerinden açıklamalar getirilebilir. Dizilerde sergilenen sahnedeki olaylar, izleyicinin o anı aktif izlemesine ve zihninde bilinçli veya bilinçdışı bazı süreçlerin oluşmasına neden olabilir. İşlenen temalar şiddet, bağırma, öfke patlaması, değerlere aykırı eylemler gibi genellikle olumsuz temalar olduğundan bu sahneleri sürekli izleyen yetişkin veya çocuk üzerinde bazı etkileri olduğu düşünülmektedir. Televizyon dizilerinin aile kurumu üzerinde nasıl bir tehdit oluşturduğu bazı kuramlar üzerinden açıklanmıştır.

Rol Model Kuramı

Sosyal öğrenme perspektifine göre insanlar bilişsel, sosyal ve davranışsal yetkinliklerini geliştirmeye yönelik başka temsili örnek modellerden etkilenererek eylemde bulunabilmektedirler (Bahar, 2019). Örneğin çevreyi gözlemleyen bir çocuk; annesi, babası, dayısı, komşusu veya televizyondaki bir karakterin davranış paternlerini bilindışı bir şekilde rol model alabilir. Televizyon dizileri, sadece eğlence aracı olmanın ötesinde, izleyiciler için güçlü rol modeller sunma kapasitesine de sahiptir. Dizilerdeki karakterlerin davranışları, değer yargıları ve karar verme süreçleri, izleyicilerin kendi yaşamlarında karşılaştıkları benzer durumlarla nasıl başa çıkacaklarına dair modeller sunabilir. Televizyon dizilerinde oldukça sık rastlanan karmaşık ve çekici karakterler, izleyicilerin bilinçli veya bilinçsiz kendilerine örnek veya rol model alabileceği figürler olabilir. Bireylerin özellikle hayran oldukları ya da benzerlik kurdukları karakterleri taklit etme eğiliminde olduğu bilinmektedir. Bu durum, Albert Bandura'nın Sosyal Öğrenme Kuramı ile de desteklenmektedir (Bayrakçı, 2007). Buna göre insanlar, çevresel etkileşimler ve gözlem yoluyla öğrenir ve bu süreçte medya içerikleri önemli bir rol oynar. Sosyal çevre içinde olumsuz ya da olumlu rol model olunabilecek birçok

kişi bulunmaktadı. Örneğın dünyaya gelen birey çocukluk dönemlerinde annesi, babası, amcası, teyzesi gibi aile bireylerine ek olarak televizyondaki karakterlerin kişilik örüntüsünü de görüp rol model alabilmektedir. Genelde şiddet ve problem içerikli diziler yaygın olduğundan sürekli bu sahnelere maruz kalan birey, izlediğı karakterin davranış paternlerini de bilinçli veya bilinçsiz kendi yaşamında eyleme dökebilmektedir. Bu eylemin süreklilik arz etmesiyle klasik koşullanmayla beraber şartlanmalar gelişebilir. Bu durum bireyin dizilerden doğrudan veya dolaylı yoldan etkilenmesine, bazı davranış örüntülerini benimsemesine, gerçek dünya algılayış biçiminde farklılıklara yol açabileceğı de düşünölmektedir.

Beynin Nöroplastisite Mekanizması

Nöroplastisite, insan beynindeki nöronların ve bunlar arasındaki bağlantı noktaları olan sinapsların uyarılara bağılı olarak oluşturdıkları işlevsel ve yapısal değışiklikler olarak tanımlanmaktadır (Taştan, 2020). Beynin bir işleyiş ve öğrenme mekanizması bulunmaktadır. Sürekli tekrar edilen bilgiler, nöronlar arasındaki sıklığın artmasına neden olur. Sıklık arttıkça da bilgiler daha uzun süre hafıza da kalabilmektedir. Televizyon dizilerinde ise sürekli benzer temaların işlenmesi ile nöronlar arasında sürekli bu görüntüler yer alabilmektedir.

Biyolojik psikoloji perspektifinden incelendiğinde, belleğin üç temporal sınıfı vurgulanmaktadır. Duyusal bellek, devam eden deneyimlerin birkaç milisaniye boyunca zihinde tutulmasına olanak tanır; kısa süreli bellek, bilgiyi saniyelerden dakikalara kadar depolayabilir; uzun süreli bellek ise bilgiyi günler, haftalar veya yaşam boyu saklama yeteneğine sahiptir. Ayrıca bilginin oluşması ve uzun süreli bellekten geri çağırılmasındaki üç önemli aşamanın kodlama, depolama ve geri çağırma olduğu bilinmektedir (Barnes, 2014).

Bellek sisteminin ilk aşaması, algısal bilgilerin (görüntü, ses, koku, dokunma, duyma gibi) beynin işleyebileceğı bir formata dönüştürölmesidir. Bu sürece kodlama adı verilir. Kodlama, algıyla alınan bilginin beynin depolama sisteminde işlenip saklanabilmesi için uygun bir formata dönüştürölmesini sağlayan bir dizi zihinsel süreçtir (Sayar ve Dinç, 2021). Televizyondaki sahenin izlendiğı sırada görsel ve işitsel duyular doğrudan; koku, dokunma ve tatma duyuları ise dolaylı yoldan zihinde aktif hale gelip zihinsel sürece dahil olabilmektedir. Kodlama işlemi sırasında sergilenen bu sahneler, bellek

sisteminin ikinci adımında gerçekleşen depolama işlemiyle zihinde belli bir süre kayıt altına alınır. Mevcut sahnede sergilenen bir söz, davranış, eylem, his ve daha birçok şey daha sonrasında çağırma işlemi sırasında tekrar zihinde belirebilir. Bu durumun tekrarlayıcı bir şekilde oluşması ise sürekli vurgulanan temaların beyinde işlenmesine yol açabileceği düşünülmektedir.

Diğer bir ifadeyle beyin öğrenme sürecini, yeni bilgileri alma, işleme ve saklama yoluyla gerçekleştirir. Beyin aynı zamanda tekrar yoluyla öğrenir; bir bilgi veya beceri ne kadar çok tekrarlanırsa, o bilgi veya beceri o kadar iyi pekiştirilir ve hatırlanır. Öğrenme sırasında, beyindeki nöronlar (sinir hücreleri) arasında yeni bağlantılar oluşur veya mevcut bağlantılar güçlenir. Dolayısıyla dizilerde defalarca işlenen olumsuz temalar, tekrarlarla beyinde pekişmesine ve sonrasında zihinde beliren bu davranış örüntülerinin eyleme geçmesine yol açabilmektedir.

Psikopatoloji Örüntülerinin Aşırı ve Yanlış Gösterilmesi Sonucu Oluşan Bilgi Kirliliği, Kıyaslama ve Damgalama

Bir bireyin duygusal bir bozukluğa sahip olup olmadığını belirlemek, bazen ve kısmen, bireysel bir değerlendirmeye temel veya belli bir seviye de anlaşılabilir. Ruh sağlığı uzmanları ise anormal davranışları, yaşam işlevselliğinde bozulma, ciddi kişisel sıkıntıları veya bu faktörlerin her ikisini de içerecek şekilde bozuklukları tanımlamaktadırlar (Morris, 2002). Normal dışı/anormal olan problemin psikolojik bozukluk haline gelmesine ise psikopatoloji denilmektedir. Psikopatoloji; psikolojik bozuklukları, kuramsal altyapısı, etiyojisi, seyri, belirtileri, tanı ve tedavisi ile birlikte ele alıp inceleyen bilim alanıdır (TÜBİTAK, 2022). Ruhsal bozukluk kavramıyla eş anlamlı olarak da kullanılmaktadır. Amerikan Psikiyatri Birliği (APA) tarafından Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabında (DSM-5) depresif bozukluklar, kaygı bozuklukları, travma ve strese bağlı bozukluklar, OKB, bipolar bozukluk, şizofreni spektrum bozuklukları, dissosiyatif bozukluklar, yeme bozuklukları, cinsel işlev bozuklukları ve nörogelişimsel bozukluklar gibi birçok psikolojik bozukluk kategorisini içermektedir (Amerikan Psikiyatri Birliği, 2018).

Yabancı diziler incelendiğinde; Dexter dizisinde, travma sonrası stres bozukluğu, çocukluk dönemi travmaları, aile içi şiddet, antisosyal kişilik bozukluğu, seri katillik gibi daha birçok problemin yaşandığı ve psikopa-

tolojilerin bulunduğu kişiler; Homeland dizisinde Stockholm sendromu, bipolar bozukluk belirtilerine sahip karakterler; Shameless dizisinde agorafobi, sadomazoşizm, narsistik kişilik bozukluğu, cinsellik, alkol ve madde bağımlılığına sahip bireyler; United States of Tara dizisinde dissosiyatif kimlik bozukluğuna sahip karakterler gibi daha birçok psikolojik problem ve psikopatolojilerin gösterildiği sahneler bulunmaktadır (Solmuş, 2013).

Bazı Türk dizilerine bakıldığında ise; Masumlar Apartmanı dizisindeki Safiye karakterinin, obsesif kompulsif bozukluk (OKB) belirtilerini gösterdiği, ev temizliği ve hijyen konusundaki aşırı takıntılarının, sürekli tekrarlayan ritüellerle birleşerek hayatındaki psikolojik rahatsızlıkların bir yansıması olduğu görülmektedir. Bir Başkadır dizisindeki Meryem, konversiyon bozukluğu belirtilerini sergilemektedir. Psikolojik sıkıntıların fiziksel belirtilere dönüşmesi, karakterin bastırılmış duygusal güçsüzlükle başa çıkmaya çalıştığını göstermektedir. İstanbullu Gelin dizisindeki Adem karakterinin şiddete eğilimi ile beraber panik atak problemi yaşamaktadır. Mucize Doktor dizisindeki Ali'nin otizm spektrumu savant sendromuyla yaşadıkları gösterilmektedir. Sadakatsiz dizisindeki Derin, karmaşık davranışları ve ilişkilerindeki istikrarsızlığıyla beraber borderline kişilik bozukluğuyla ilişkili belirtiler sergilemektedir. Kuzey Güney dizisindeki Banu'nun, ruhsal dalgalanmalar ve kendini ifade etmekte zorlanmasıyla yaşadığı psikolojik mücadeleyle beraber geçmiş travmaların ve duygusal zorlukların etkisiyle duygusal istikrarsızlık yaşamaktadır. Kurtlar Vadisi dizisinde sürekli bir biçimde mafya çalışanları ve şiddet gösteren bireylerin sergilediği antisosyal kişilik bozukluğu belirtileri sahnelenmektedir (Kaboğlu, 2021). Tüm bu karakterler, farklı psikopatolojileri temsilen işlenmiş olsalar da, bu durumların gerçek hayattaki derinliğini ve karmaşıklığını tam anlamıyla yansıtamayabilir. Ayrıca reyting kaygısı ve sahnelerin daha da ilgi çekici olması adına mevcut psikopatolojilere dair yanlış belirtilerin gösterilmesi ve gösterilen bu sahnelerin bireylerde yanlış bilgilerle damgalamaya yol açabileceği düşünülmektedir.

Diğer bir ifadeyle televizyon dizilerindeki bu psikolojik bozukluklar abartılı belirtiler ve yanlış bilgilerle sergilenebilmektedir. Bu durum ise toplum tarafından hem yanlış bilgiye hem mevcut durumu kıyaslamaya hem de damgalamaya yol açabilmektedir. Örneğin televizyonda şizofreni olarak gösterilen bireyin davranışları, sahnelerde abartılı olarak sergilenebilmektedir. Şizofreni bireyin abartılı düşünce ve davranışlarını izleyen seyirci ise bu psikopatoloji hakkında doğru olmayan bilgileri edinerek sonrasında

damgalama içeren eylemlerde bulunmasına neden olabilir. Dolayısıyla herhangi bir psikopatoloji hakkında gerçekçi olmayan sahnelerin sergilenmesi ile kıyaslamının, abartının, psikopatolojiler hakkında yanlış bilgilerin ve damgalamanın artması gerçekleşebilmektedir.

Damgalama, bireyin toplumun normal kabul ettiği ölçütlerin dışında olduğu gerekçesiyle, diğer insanlardan daha aşağı görülmesi, kusurlu olarak değerlendirilmesi ve göz ardı edilmesi anlamına gelmektedir. Ruhsal hastalığı olan bireyler, genellikle toplum tarafından anormal kabul edilebilmekte; tehlikeli, çevreye zarar verebilecek, öngörülemez kişiler olarak da algılanabilmektedir (Açıkgöz & Akkuş, 2018). Bu durum toplum tarafından kabul görmeyen davranışların ve ruhsal rahatsızlığı olan bireylerin damgalanmasına yol açmaktadır. Televizyonda görülen bazı olaylar ise damgalama sürecine katkı sağlayabilmekte ve sürekli damgalayıcı kelimelerin kullanılmasına yol açabilmektedir. Örnek damgalama kelimeleri olarak; bazı sahnelerde psikopat, deli, zırdeli, sosyopat, kafadan kontak ve çıldırmış gibi damgalayıcı kelimeler de kullanılabilmektedir. Mevcut sahnelerde bu kelimelere maruz kalan bireyin, gündelik hayatta da bu kelimeleri sıklıkla kullanması pekişebilmektedir.

Televizyon dizilerinin bir başka etkisi ise kıyaslama olabilmektedir. Televizyonda sergilenen daha iyi bir yaşam ile kişinin yaşadığı mevcut yaşam biçimi uyuşmadığında, zihinde oluşan beklentiyle ters düşmesi sonucu kıyaslama yaşanabilmektedir. En sık görülebilen örneği zengin yaşam biçimi üzerinden oluşan kıyaslama olduğu söylenebilir. Örneğin öğrenci yurdunda kalan gencin camı yarı kırık telefonuyla izlediği dizideki lüks motosiklet veya araba yarışını izlemesi; orta sınıf bir apartman dairesinde yaşayıp evinde örgü ören bir kadının, şatafatlı bir köşkte inci kolyeli kadınların özel fincanlardan çayı yudumlarken ki oluşan estetik ambiyansa imrenmesi; bulunduğu şehirdeki kaplıcalara gidip ara öğünde peynir, karpuz veya domates gibi temel gıdaları tüketen bir ailenin, yaz dizilerindeki Miami veya Bodrum'da gerçekleşen heyecan verici olayları düşünmesi gibi bir çok sınıfsal kıyaslama örnekleri yaşanabilmektedir. Yaşanan bu ve benzeri durumlar basit bir ifadeyle “bende niye yok” gibi bilişsel düşünceler ile kaygı, stres, öfke gibi duyguların da artmasıyla bireyde rahatsızlığa ve yaşadığı hayattan tatmin olamamasına yol açabilmektedir. Belirtilen bu gibi durumlar herkeste bu şekilde bir olumsuz sonuca yol açmasa da yaşadığı mevcut durumdan memnun olmayan, yaş düzeyine göre gelişim dönemini sağlıklı tamamlamayan, rol model arayışında olan, bilinç ve farkındalık düzeyi değişkenlik gösteren; biyolojik, psikolojik,

sosyal ve manevi anlamda yeteri tatmin düzeyinde olmayan bireylerde kıyaslamanın artmasına neden olabilmektedir.

Özetle psikopatoloji belirtilerinin aşırı ve yanlış gösterilmesiyle oluşan bilgi kirliliği, kıyaslama ve toplumsal damgalamalar sonucu televizyon dizilerinde işlenen olumsuz temalar, bireyi ve aile kurumunu olumsuz etkileyebilmektedir. Birçok dizide işlenen bu olumsuz temalar seyircinin gösterilen davranış örüntüsünü doğrudan ve dolaylı yoldan benimsemesine ve davranışlarına yansıtmasına yol açabileceği düşünülmektedir.

Sonuç

İcad edildiği günden bu yana evlerin başköşesinde yer alan, hatta odaların nasıl düzenleneceğine dahi etki eden televizyon, mühim bir kitle iletişim aracıdır. Toplumsal bağlamda da pek çok işleve sahiptir. Akıllara ilk olarak televizyonun haber alma ve enformasyonel fayda sağlama yönü gelmektedir. Ancak zamanla televizyon izlemek öncelikle bir serbest zaman tüketimi ve dinlenme aktivitesi haline gelmiş, haber ve bilgi edinme fonksiyonu ikinci sıraya geçebilmektedir.

Teknoloji devriminden bu yana basın ile yayın, kitle iletişim araçları, ailenin kurumunun korunmasına en ziyade tesir edebilecek kanallar haline gelmiştir denilebilir. Şiddeti, ayrıştırmayı, ötekileştirmeyi ve kişisel hazzı ön plana çıkaracak programların ve dizilerin yerine aile değerlerini muhafaza edecek, hem kadını hem de erkeği olgunlaştırıcı bir bakış açısıyla, günlük yaşama uygulamada yarar sağlayabilecek programlar sunulmalıdır. Hususan son yıllarda televizyon ekranlarında yayına konulan, evlilik ve aile çatışmalarını konu edinen programların içerik itibarıyla sosyal ve kültürel değerlerimizle uyuşmaması ve gerçek bir aile yapısı profili ortaya koyamaması yönüyle sakıncalı, istenmeyen ve zarar verici neticelere yol açtığı gözlenmiştir. Bu türden yayınların titizlikle denetlenmesi ve kontrol altına alınması elzemdir (Aluş, 2018: 8).

Psikolojik, sosyal ve fiziksel pek çok tesiri henüz araştırılmaya gayret edilen televizyonun bu noktalardaki etki gücünün de bir hayli yüksek olduğu gözlenmiş durumdadır. Bireylerin ruhsal/psikolojik yapısını etkisi altına alan, insana, topluma etki eden bu araç, sınırlı güçlerin elinde çok ciddi hasarlara sebebiyet verebilmektedir. Bunun yanında birebir kullanmaktan menkul, özellikle fizyolojik zararların yeteri kadar net bir biçimde kamu-

yunda bilinmemesi ve bu konunun ehemmiyetinin vurgulanması gerektiği mühim bir araştırma bulgusudur. Fiziksel ve ruhsal sağlığı yerinde birey ve toplumu temin etmede televizyonun hatalı kullanımına bağlı etmenleri ortadan kaldırmak önemli bir çabanın sonucu olacaktır.

Televizyon dizilerinde izleyiciye sunulan olaylar ve hal tercümeleri mübalağalı kurgulardır. Toplumun belirli bir kesimi bu kurguları ve temaları gerçekmiş ve kendi yaşıyormuşçasına içselleştirebilmektedir. Kendini dizi/filmdeki oyuncuların yerine koyarak yer yer onlara öykünmekte, kıyas yapmakta veya olaylarla kendi hayatı arasında bağlamsal ilişkiler tasavvur edebilmektedir. Dizilerde maruz kalınan savaş, katl, yaralama gibi sahneler bir simülasyon olarak seyredildiğinde bazı bireylerde gerçeklik algısı oluşturabilmekte, insanlar gerçek hayatta aynı veya benzer durumla karşılaştığında tepkisiz kalabilmektedir. Çünkü dizilerdeki sahnelerle gerçeklik arasındaki fark, fark edilemeyecek bir tarzda kurguya eklenilebilmektedir. Diziler değişse bile sürekli benzer temaların işlenmesiyle bu durumlar doğrudan veya dolaylı yollardan pekişebilmektedir. Türk toplum yapısına uygun değilse bile, dizilerde kurgusal olarak ortaya konulan erkek kadın ilişkileri artık toplum içinde bireyler arasında da sıkça sahnelenmekte, normalleşmekte ve görece meşrûlaşmaktadır. Diziler bu bakımdan toplumun yaşam tarzını, kültürünü, düşünce sistemini etkileyen programların başında gelmektedir. (Zavalsız & Dağcı, 2019).

İçinde bulunduğumuz zamanda şuurlu televizyon seyircileri oluşturabilmek, pek çok toplum bağlamında değerli bir kazanım olacaktır. Özellikle günde ortalama 4-5 saatin televizyon izlenerek geçirildiği hesaba katılacak olursa, geçen bu vaktin yararlı eylemlere evrilmesi sonucu oluşacak kazanımlar milli kalkınma program ve projelerine önemli fayda sağlayacaktır. Çalışma için ayrılacak vakit artacak, verimli saatler çoğalacak ve daha çok katma değer üreten bir toplum yapısı ortaya konulmuş olacaktır. Bu bağlamda özellikle farklı yaş grupları ve sosyal ihtiyaç ve gerekliliklere göre programlara yön verilmesi ve bu ilkelerden taviz verilmeden yayıncılık yapılması gerekmektedir. İnsanların tekrar insanlığa duyarlı bireyler haline gelmeleri, kendilerinin ve içinde bulundukları çağın farkına varmaları, daha da önemlisi başkalarını seyretmeyi bırakıp kendi hayatlarını yaşamayı tercih etmeleri bu programlar ile desteklenebilir.

Televizyonun toplumsal alandaki olumlu ve olumsuz etkileri göz önüne

alındığında, özellikle mevcut kullanımında önemli olumsuz ve yıkıcı tesirleri olduğunu vurgulama yaklaşımında olmak gerekmektedir. Tekrarlamak gerekirse; televizyon, bulunduğu pek çok ülkede önemli bir konumda ve özellikle diğer medya araçları yanında daha çok avantaja sahip durumdadır ve etkili bir kullanımla insandan topluma pek çok alanda önemli yarar ve dönüşümlere teşne olabilir. Ancak televizyon hakkında yapılan akademik çalışmalar yeterli sayıda ve güncellikte değildir ve daha geniş araştırmaların yapılması literatür için önemi haizdir. Böylelikle olumsuz yönlerini daha iyi kavrayabildiğimiz bir araca karşı daha etkili karşı koyma yöntemleri geliştirebilecek, yanı sıra ondan daha etkili faydalar sağlamak için motivasyon elde etmiş olacağımız söylenebilir (Kurt, 2001).

Televizyon dışında mevcut teknolojik gelişmeler göz önünde alındığında internet dizileri, youtube içerikleri, instagram paylaşımları, online dizi film platformları ve metaverse sanal gerçeklik evreni gibi yeni ulaşım ve gösterim imkanlarıyla sanal içerikler de gitgide artmaktadır. Çalışmamızda belirtilen hususlar sadece televizyon dizileri için değil, aynı zamanda belirtilen bu kitle iletişim araçları için de geçerli olduğu düşünülmektedir. Ek olarak metaverse kavramıyla evren ötesi sanal bir evren oluşturulmaktadır (Tarhan ve Tutgun, 2022). Ciddi yatırımların yapıldığı oluşturulan bu evrenlerde televizyon gibi dışarıdan bir gözlemci gibi izlemek yerine mevcut deneyimi yaşamak üzerine bir teknoloji imkanı gelişmektedir. Diğer bir ifadeyle televizyon izleyicisinin doğrudan görme ve işitme duyuları aktifken metaverse sanal gerçeklik dünyasında tüm duyuların ve birincil tekil şahısın aktif olduğu teknolojiler giderek gelişmektedir. Bu anlamda belirtilen temalar işlenirken olumsuz temaların psikolojik sağlıktaki oluşturacağı risk yerine olumlu temaların tüm bu diğer mecralarda yer edinmesi için yazılım mühendisleri, bağımlılık uzmanları, psikologlar, psikiyatristler, içerik üreticileri vb. tüm uzmanların olumlu etki gösterecek çalışmalara başlamalarının gerekliliğinin önemli olduğu düşünülmektedir.

Çalışmamızda özetle; rol model kuramı, beynin nöroplastisite mekanizması, psikopatoloji belirtilerinin aşırı ve yanlış gösterilmesiyle oluşan bilgi kirliliği, kıyaslama ve toplumsal damgalamalar sonucu televizyon dizilerinde işlenen olumsuz temalar, bireyi ve aile kurumunu olumsuz etkileyebileceği vurgulanmıştır. Ayrıca birçok dizide işlenen bu olumsuz temalar seyircinin gösterilen davranış örüntüsünü doğrudan ve dolaylı yoldan benimsemesine ve davranışlarına yansıtmasına yol açabileceği düşünülmektedir. Olumsuz

etki gösteren temalar yerine öz disiplin, cesaret, hakkaniyet, emek, iç huzur, toplumsal huzur, hoşgörü, kültür, nezaket, maneviyat, saygı, sorumluluk, tevazu, alçakgönüllülük, tutarlılık, yardımseverlik, itibar ve saygınlık gibi değer odaklı temaların vurgulandığı film ve dizilerin üretilmesi önerilmektedir.

Çalışmamızda bazı kuramlar üzerinden televizyon dizilerinin olumsuz etkilerine dair bazı açıklamalar getirilmiştir. Ek olarak farklı ekol ve kuramlar üzerinden de televizyon dizilerinin insan psikolojisi üzerinde etkisine dair çalışmalar gerçekleştirilebilir. Örneğin psikanaliz açısından bilinçdışına aktarılan sahnelerin sonradan bazı savunma mekanizmalarla gün yüzüne çıkması, bilişsel davranışçı terapi açısından sürekli işlenen sahnelerin işlevsiz otomatik düşüncelere ve bilişsel çarpıtmaların pekişmesine yol açması, davranışçı ekoller üzerinden klasik ve edimsel koşullanma ilişkisi, İslami açıdan mevcut dizilerin tevekkül, tefekkür, sabır, dua, şükür, ibadet gibi dini pratiklere ve değerlere aykırı yaşam biçimlerinin sahnelenmesi gibi farklı ekol ve kuramlar üzerinden de daha detaylı çalışmalar gerçekleştirilebilir.

Kaynakça

- Açıkgöz, F., & Akkuş, D. (2018). Ruhsal hastalıklarda damgalama ile mücadele: Anahtar rol üstlenen meslekler. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 8(3), 142-146.
- Aluş, Y. (2015). Kültürel ve toplumsal gerçekliğimiz açısından aile anlayışlarının ve Türk ailesinin değerlendirmesi. *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 15-24.
- Amerikan Psikiyatri Birliği. (2018). DSM-5 tanı ölçütleri: Başvuru el kitabı (E. Köroğlu, Çev.). HYB Yayıncılık.
- Bahar, B. (2019). Sosyal öğrenme kuramı ve sosyal değişim kuramı perspektifinden etik liderlik. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(16), 237-242.
- Barnes, J. (2014). Temel biyolojik psikoloji (Kolektif, Çev.). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Bayrakçı, M. (2007). Sosyal öğrenme kuramı ve eğitimde uygulanması. *SAÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14, 198-211.
- Braun, V., & Clarke, V. (2019). Psikolojide tematik analizin kullanımı (S. N. Şad, N. Özer, & A. Atli, Çev.). *Eğitimde Nitel Araştırma Dergisi*, 7(2).
- Braungart, R. G. (1974). The sociology of generations and student politics: A comparison of the functionalist and generational unit models. *Journal of Social Issues*, 30(2), 31-54.
- Canatan, K., & Yıldırım, E. (2013). Aile sosyolojisi (ss. 36-70, 90-150). *Açılım Kitap*.
- Çağlar, B. (2020). Televizyon dizileri ve şiddeti özendirme ilişkisi: Prime-time kuşağındaki yerli diziler. *Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Akademik Dergisi*, 4-5, 131-144.
- Göle, N. (2008). İç içe girişler: İslam ve Avrupa (A. Berktaş, Çev.). Metis.
- https://www.researchgate.net/publication/290628367_Kulturel_ve_Toplumsal_Gercekligimiz_Acisindan_Aile_Anlayislarinin_ve_Turk_Ailesinin_Degerlendirmesi
- <https://politikaakademisi.org/2020/08/02/dunya-degerler-arastirmasi-7-veri-se-tindeki-turkiye-bulgulari/> Erişim: 9.05.2024 tarihinde web sitesinden alındı.
- Kaboğlu, G. (2021). Geçmişten günümüze Türk dizilerinde psikolojik rahatsızlıklar külliyatı. *Zaytung*. <https://www.zaytung.com/blgdetay.asp?newsid=382003>
- Kurt, A. (2001). Televizyonun toplum üzerindeki etkilerinin sosyolojik incelemesi (Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Morris, C. G. (2002). Psikolojiyi anlamak. *Psikolojiye giriş* (1. bs). Türk Psikologlar

Derneği Yayınları.

Nirun, N. (1994). Sistematik sosyoloji açısından aile ve kültür. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Sabır, T. N. (2020). Nöroplastisite'nin etkileri üzerine bir eğitim programı ve yeni bir teknik önerisi: Süpürme tekniği. Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 10(1), 228-251.

Sayar, K., & Dinç, M. (2021). Psikolojiye giriş. Dem Yayınları.

Silverstone, R. (2003). Television and Everyday Life. Routledge.

Solmuş, T. (2013). Dizilerde psikoloji ve anormal davranışlar. Doruk Yayınları.

Sak, R., Şahin Sak, İ. T., Öneren Şendil, Ç., Nas, E. (2021). Bir araştırma yöntemi olarak doküman analizi. Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi, 4(1), 227-256. <https://doi.org/10.33400/kuje.843306>

Tarhan, N., & Tutgun Ünal, A. (Ed.). (2022). Metaverse dijital oyun psikolojisi. DER Yayınları.

Tekin, M. (2014). Sekülerleşme bağlamında aile ve kadın. In M. Aydın (Ed.), Aile sosyolojisi yazıları (pp. 259-274). Açılım Kitap.

TÜBİTAK. Psikopatoloji <https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/psikopatoloji> adresinden 05 Mayıs 2023 tarihinde alınmıştır.

Yılmaz, E. G. ve Yılmaz, Y. (2010). Türkiye ve Ortadoğu ülkeleri arasında kültürel yakınlaşma aracı olarak popüler kültür ürünleri üzerine bir değerlendirme, Değişen Ortadoğu'da kültür ve siyaset. Arap-Türk Sosyal Bilimler Kongresi (10-12 Aralık 2010). Bildiriler içinde. Ankara.

Zavalsız, Y. S., & Soydaş Dağcı, Y. (2019). Televizyon dizilerinin toplum üzerindeki etkisi (Karabük örneği). Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 19(1), 185-201. <https://doi.org/10.30627/cuilah.549553>

Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Etik Bildirim	dergi@isavak.org

Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes – Turnitin
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Complaints	dergi@isavak.org

Güncel Riskler Bağlamında Sosyal Medya Kullanımı Nedeniyle Aile Üyelerinin Atomize Olmasına Dair Teorik Bir İnceleme¹

A Theoretical Examination of Atomization Of Family Members Due To Social Media Use In The Context Of Current Risks

Doç. Dr. Nimet FERAH

Bingöl Üniversitesi

nferah@bingol.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-1092-7208>

Özet

Toplumsal değişimin aile üzerindeki menfi ve müspet etkisi öteden beri dillendirilen bir konu olmuştur. Tarım toplumunu yansıtan geleneksel aile-den sanayi toplumunu yansıtan çekirdek aileye geçiş toplumsal değişimin bir ürünüdür. Moderniteden farklılaşan ve postmodern ya da dijital olarak isimlendirilen bu çağda insan ve toplum ilişkilerinin farklılaştığı, büyük anlatıların işlevsiz kaldığı, bireysel özgürlüklerin ve çoğulculuğun esas alındığı, sınırsız, küresel, merkezizetsiz bir dünyadan bahsedilmektedir. Teknoloji ve sosyal medya kullanımı bu dünyanın olmazsa olmaz bir unsuru haline gelmiştir. Sanayi devrimi ile kendisini hissettiren toplumsal değişim enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki çığır açan gelişmelerle birlikte hızlanmış, kendi kavramları ve anlam dünyası ile yeni medya ve iletişim

¹ 10-12 Mayıs 2024 Tarihinde Gaziantep'te gerçekleştirilen II. Uluslararası Aile Sempozyumunda sunulan özet bildirinin tam metnidir.

ağları tüm yaşamı kuşatmıştır. Yeniçağda insan algısı ve ilişkilerinin şekli ve mahiyeti değişmiştir. Aile yaşantısı da bu değişimden kaçamamıştır. Bireysel ve toplumsal bazda bir takım patolojik sorunlara delalet eden bu durumun, ailenin fonksiyonları üzerinde ne tür bir etkiye sahip olduğu ve aile mefhumu üzerinde nasıl bir sonuç doğuracağı belirsizdir. Bu incelemede güncel bir risk olarak sosyal medya kullanımının aile ve aile üyeleri üzerindeki etkisinin incelenmesi hedeflenerek, aile içerisinde bireylerin atomize olduğu fikri savunulacak ve bu savın sonuçları yordanacaktır. Literatür taraması ile elde edilen bilgi ve bulgular yorumsayıcı sosyal bilim paradigmasına uygun bir şekilde açıklanmış ve yorumlanmıştır. Sonuçta; aile yaşantısının mahiyetinin değiştiği, akıllı telefon ve sosyal medya kullanımının aile üyelerini aile içerisinde yalnızlaştırdığı ve atomize ettiği, böylelikle ailenin disfonksiyona uğradığı ve bireylerin ruhsal açıdan dağıldığı, aile mefhumunun/ruhunun kaybolduğu bir atmosferin oluştuğu değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelime: Aile, Aile Üyeleri, Sosyal Medya, Dijital Çağ, Atomize Olmak.

Abstract

The negative and positive effects of social change on the family have been a topic that has been talked about for a long time. The transition from the traditional family reflecting the agricultural society to the nuclear family reflecting the industrial society is a product of social change. In this era, which differs from modernity and is called postmodern or digital, we are talking about a borderless, global, decentralized world in which human and social relations are differentiated, grand narratives are dysfunctional, individual freedoms and pluralism are taken as basis. The use of technology and social media has become an indispensable element of this world. The social change that made itself felt with the industrial revolution accelerated with the groundbreaking developments in information and communication technologies, and new media and communication networks with their own concepts and world of meaning have surrounded all life. In the modern age, the shape and nature of human perception and relationships have changed. Family life also could not escape this change. It is unclear what kind of impact this situation, which indicates a number of pathological problems on an individual and social basis, has on the functions of the family and what consequences it will have on the concept of family. In this review, it will be aimed to examine the impact of social media use as a current risk on the family and family members, the idea that individuals within the family are atomized will be defended and the results of this argument will be predicted. The information and findings obtained through the literature review were explained and interpreted in accordance with the hermeneutic social science paradigm. After all; It has been evaluated that the nature of family life has changed, the use of smartphones and social media has isolated and atomized family members within the family, thus the family has become dysfunctional, individuals have become spiritually dispersed, and an atmosphere has been created in which the concept/spirit of the family has disappeared.

Keywords: Family, Family Members, Social Media, Digital Age, Atomized.

Expanded Summary

Understanding family problems requires knowledge of the changes that have occurred in the institution of the family from the past to the present. While the family possesses universal characteristics, it is an institution as old as human history. It has unchanging fundamental functions and constitutes the core of society. Emotional unity and togetherness, commitment, the continuity and preservation of generations, facing life's challenges together, and sharing happiness are some of the basic functions of the family. Generally defined, the family is a social unit consisting of husband, wife, and children. The family serves vital functions for its members. It provides physical care, shelter, and protection, while also shaping the character and personality of its members. The family is where the essence of a person's life is formed, and where their fate is determined. Despite its universal characteristics, the modern family is different from the family of the past. The family is a deeply rooted and universal institution. However, different family typologies have emerged with social change.

The positive and negative effects of social change on the family have long been discussed. The transition from the traditional family reflecting an agricultural society to the nuclear family representing an industrial society is a product of social change. In this age, which differs from modernity and is referred to as postmodern or digital, human and societal relations have transformed. Grand narratives have lost their functionality, individual freedoms and pluralism have become essential, and there is talk of a boundless, global, decentralized world. Technology and the use of social media have become indispensable components of this world. Social change, which began with the Industrial Revolution, has accelerated with the groundbreaking developments in information and communication technologies. New media and communication networks, along with their own concepts and meaning systems, have engulfed all aspects of life. In this new age, the perception and nature of human relationships have changed, and family life has not escaped this transformation. It is well known that the family, which has evolved over time, has had to face various challenges. The modern family might be labeled as postmodern or even as a conflicted family because today, the family has reached a point where even conceptual and ontological agreement seems impossible, in addition to the disagreements and conflicts among its members.

One of the major issues of this postmodern-conflicted family could be said to have emerged with the advent of technology and information, which now shape our daily lives and agendas and are considered indispensable. The negative effects of social media and the internet on the family are frequently mentioned. The constant state of being online and social media addiction weaken communication and interaction within the family, negatively affecting emotional bonds among family members. The widespread use of social media has led to the erosion of family structures and the value systems of family members.

This study aims to examine the impact of social media usage on the family and its members as a current risk factor, advocating the idea that individuals within the family have become atomized, and the consequences of this claim will be predicted. Information and findings obtained through a literature review have been explained and interpreted in line with the interpretive social science paradigm. In conclusion, it has been assessed that the nature of family life has changed, that the use of smartphones and social media isolates and atomizes family members within the family, thus causing family dysfunction, and that a fragmented and disoriented atmosphere where the concept and spirit of family have been lost has emerged. In response to this issue, new phenomena such as digital literacy and digital parenting have been highlighted, and various control mechanisms (child locks, kids' apps, warning signs, etc.) have been proposed. However, what is often overlooked here is the unconscious and uncontrollable long- or short-term effect(s) of social media and the information network. This impact could be thought of as the illusory and pervasive effect of the virtual world that captivates the individual. Screen time is increasing, and media content is invading individuals' lives. People are experiencing a mental/spiritual disconnection from the real world, entering a universe of simulations and signs. More than pathological issues like addiction or behavioral disorders, the problem seems to be the hijacking of individuals' lives by media content. Consequently, individuals evolve into a state where they are disconnected from their society, values, and the reality they inhabit, becoming atomized, isolated, and disintegrated both within themselves and in their surroundings.

In such a universal framework where individuals are impacted in this manner, the necessity arises to examine how the family is affected at the family scale. At this point, social media constitutes one of the most significant

issues facing today's family. This is because having atomized individuals within the family, which is considered the fundamental unit of society, disrupts the family system, increases family problems, and causes family dysfunction. The individualization and isolation created by social media within the family cause family members to drift apart and weaken their bonds. The individual is left unprotected within the family, and the family, in turn, is structurally invaded by social media, and its protective role is undermined. In a family where members have become atomized, individuals are pulled toward their own poles, conflicts and communication problems arise, family members are more interested in social media than each other, and they prioritize social media or their virtual interactions over real-world communication. The family is no longer able to live out or transmit its culture and values. The virtual reality that captures the individual has led to the disintegration and trivialization of the family. Family members have become atomized within the family due to social media, and their spiritual worlds have fragmented. The family has become a mere facade.

Keywords: Family, Family Members, Social Media, Digital Age, Atomization.

Giriş

Aile, sosyolojik açıdan altı temel toplumsal kurumdan biri olmakla birlikte psikolojik açıdan benliğin inşa edildiği ortamı, bireyin en yakın çevresini teşkil eder. Toplumun temelini oluşturan aile, bireyin karakter ve kişiliğinin geliştiği yerdir. Aynı zamanda aile kendine has karakteristikleri olan bir sistemdir.² Ailenin kendine has bir sistem olması üyelerinin arasındaki ilişkiler ve kimliklerle ilgilidir. Anne olmak, baba olmak, çocuk olmak ve gelişim seyrinde ortaya çıkan dinamik ve değişken yapı ve fonksiyonlar her zaman aileyi ayrıca ilgilendirilmesi ve ele alınması gereken bir olgu/değer olarak belirler. Nitekim aile sosyolojisi, aile psikolojisi, aile danışmanlığı gibi alanların teşekkül etmesi kabaca bu durumla ilişkilidir. Günümüzde aile ile ilgili çalışmalar bir uzmanlık haline gelmiştir.

Ailenin geleceği ve tarihsel süreçte değişimi toplumsal yaşantı ve zamanın ruhu ile yakından ilgilidir. Aile, toplumun temel yapı taşıdır, aile ile toplum arasında karşılıklı bir etkileşim vardır. Kurumsal açıdan aile; yaşamdan, kültürden, genel politika ve akımlardan bağımsız değildir. Küreselleşme, dijitalleşme, sanayileşme, bireyselleşme ve toplumsal hareketlilik insanların yaşantısını nitelik açısından değiştirerek kuşaklar arası farklılaşmaya yol açtığı gibi bu değişimler aile yaşantısını ve anlayışını da etkilemektedir. Ailedeki yapısal değişiklikler doğrudan ya da dolaylı olarak hem toplumu hem de bizzat aile üyelerini ilgilendirmektedir.

Günümüzde aile, hızla değişen toplumsal dinamikler ve teknolojik gelişmelerin getirdiği zorluklarla karşı karşıyadır. Geleneksel aile değerleri, insanların giderek daha fazla bireyselleştiği ve birbirlerinden izole olduğu bir ortamda sorgulanmakta ve dönüşüme uğramaktadır. Ayrıca, ekonomik belirsizlikler, çalışma hayatının getirdiği stres ve zaman yönetimi gibi sorunlar, aile üyelerinin birbirlerine yeterince zaman ayıramamalarına yol açmaktadır. Sosyal medya ve dijital teknolojilerin yaygınlaşması, aile içi iletişimi ve ilişkileri derinden etkilemektedir. Bu faktörler, aile yapısında ve bireylerin ruh sağlığında çeşitli problemlere neden olmakta, ailelerin bütünlüğünü ve dayanışmasını tehdit etmektedir.

Aileyi tehdit eden yapısal, kavramsal ve tarihsel birçok sorundan bahsedilebilir. Ancak bu incelemede ailenin güncel bir risk olarak karşı karşıya kaldığı

² Sistem kuramı için bakınız; (Kılınçer, 2022, ss. 60-64).

sosyal medya sorununun ele alınması amaçlanmıştır. Sosyal medyanın; aile üyelerinin sınırlarına çekilmesine neden olan ve aile fonksiyonlarını sekteye uğratabilecek kadar aile üyelerini mental (zihinsel/ruhsal) açıdan olumsuz etkileyebilecek bir duruma/soruna dönüştüğü teorize edilmiş ve ortaya çıkaracağı muhtemel sonuçlar üzerine odaklanılarak konu sosyal bilim paradigmasına uygun bir şekilde yorumlanmıştır.

Tarihsel Açıdan ve Güncel Riskler Bağlamında Aile

Günümüz ailesinin sorunlarını anlayabilmek için geçmişten günümüze aile kurumunda meydana gelen değişimleri bilmek önemlidir. Esasında aile evrensel özellikleri haiz olmakla birlikte insanlık tarihi kadar eski bir kurumdur. Değişmez temel fonksiyonlara sahiptir ve toplumun çekirdeğini teşkil eder. Duygusal birlik ve beraberlik, bağlılık, neslin devamı ve korunması, hayatta birlikte yol alma ve güçlüklerin üstesinden gelme, mutluluğu paylaşma ailenin bazı temel fonksiyonları arasında sayılabilir. Genel tanımı ile aile, karı-koca ve çocuklardan oluşan toplumsal bir yaşam birimidir. Üyeleri için aile hayati fonksiyonlara sahiptir. Aile; üyelerine fiziki bakım, barınak ve korunak sağladığı gibi onların karakter ve kişiliğini şekillendirir. Tabiri yerindeyse aile, insanın; hayat nüvesini oluşturan ve kaderinin tayin edildiği yerdir.

Evrensel özellikler taşımasına rağmen günümüz ailesi geçmişteki aileden farklıdır. Buna bağlı olarak aileye ilişkin bakış açımız ve tasavvurlarımız zamanla değişmiştir. Şüphesiz bunda toplumsal yaşantı ve insanın evren doğa ve toplumla ilgili değişen tasavvurları etkili olmuştur. Geniş aileden çekirdek aileye geçiş toplumsal değişimin ifadesi olduğu gibi büyük tarihsel dönüşümlerin de bir yansımasıdır. Aslında tarihsel açıdan temarüz eden her yeni dönem düşünsel, teknolojik ve bilimsel ilerlemelerle paralel ortaya çıkmıştır. Bu anlamda, Galileo'nun keşifleri, Descartes'in düşünceleri ve o dönemin teknolojik gelişmeleri birbirinden bağımsız düşünülemez ve dahası her biri Rönesans ve Reform Hareketleri ile birlikte modern olarak isimlendirilen çağın başlangıcını temsil eder. Bu gelişmeler savaşların, yönetim biçimlerinin ve toplumsal yaşantının değişimine neden olmuştur. Yine tarihsel açıdan bakıldığında tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş, insanların yaşam biçimini ve alışkanlıklarını değiştirmiştir. Dolayısıyla bu minvalde ortaya çıkan tarihsel değişimler aile yaşantısını ve aileye ilişkin tasarımı-mızı değiştirmiştir. Nitekim bu süreçte geniş aileden çekirdek aileye geçiş

olağan bir durum olarak kabul edilebilir. Elbette çekirdek ailenin dinamiği ve sorunları geniş aileden farklılaşmıştır ve ayrıca ele alınması gereken bir olgu olarak gün yüzüne çıkmıştır. Bu nedenlerden dolayı aile yaşantısının ve algısının tarihsel süreçte nasıl değişime uğradığını bilmek günümüz ailesinin sorunlarını anlamak açısından yararlıdır.

Aydınlatma çağına kadar evrendeki her şey bir ve bütün olarak tasarlanmış ve evrenin organik bir bütün olduğu varsayılmıştır. Dolayısıyla evren, doğa, insan, toplum ve devlet, makro ve mikro boyutlarda birbirlerinin yansıması ve örnekleri olarak düşünülmüştür (Collingwood, 1999, ss. 24-27). Aile de bu kavrayıştan kendisine düşeni almış, aile küçük bir toplum, toplum ise büyük bir aile olarak tasavvur edilmiştir. Bu cihetle aile, küçük bir şehir ya da bedene benzetilebilir (Farabi, 1987, ss. 36-37). Bu tasarımda/tasavvurda organik ve bütüncül bir aile anlayışı söz konusudur.

Ancak zamanla evlilik ve aileye ilişkin akademik ve entelektüel ilgi değişiklik göstermiştir. Tarihe ilişkin materyalist ve pozitivist okumalar sanayi devrimi ile birlikte mekanik bir insan ve toplum algısını ortaya çıkarmış, aile de kapitalist sistemin mekanik bir dişlisi ve çekirdeği haline gelmiştir. Kutsalın ölümü ya da dünyanın büyüünün bozulması temaları mekanik olarak hapsolmuş insanı betimlemiştir. Aile de bu tasvirde kendi üzerine düşeni almıştır (Beck, 2011, ss. 9-15). Bu noktada da işçi ailesinin sorunları ya da köyden kente göç eden ailelerin yaşam biçimi ve sorunlarının ön plana çıktığı söylenebilir. Dolayısıyla tarihin bu dönemecinde mekanik-çekirdek bir aile algısından bahsetmek mümkündür.

İşlevsel açıdan toplumsal yapının merkezinde yer alan geleneksel aile, günümüzde geçmişte eşine çok az rastlanır risklerle karşı karşıya kalmıştır. Boşanmaların, tek ebeveynli ailelerin, nikâhsız birlikteliklerin, eşcinsel evliliklerin, evlilik dışı doğan çocukların sayısının artması; evlilik ve çocuk sahibi olmanın reddedilmesi veya mümkün olduğunca geciktirilmesi, toplumsal sistemin önemli bir ögesi olan geleneksel aile yapısını/fonksiyonlarını işlevsizleştirmiştir/işlevsizleştirmektedir. Ataerkil ailenin krizi olarak isimlendirilen bu durum, aileyi patolojik ve anomik bir görünüme sokmuştur (Şentürk, 2008, s. 7).

İkinci dünya savaşından sonra insan ve toplum tasavvurunda köklü değişiklikler meydana gelmiştir. İlerleme ve Aydınlanma fikri savaşla ve yıkımla hüsrana uğrarken ortaya çıkan küresel insanlık krizi yeni fikirlerle aşılımaya

çalışılmıştır. Bu kerte de hümanist, ateist ve feminist felsefenin yükselişi bireyciliğin ve özgürlük söylemlerinin revaç bulması, kadınların çalışma hayatına girmesi gibi etkenler aile algısını ve tasavvurunu değiştirmiş aileyi ontolojik olarak sorgulanır bir noktaya taşımıştır. Özellikle gelişmiş olarak isimlendirilen Batı toplumlarında boşanma oranlarının çok yüksek olması, aile sorunlarının artması, aynı cins evlilikler ve bunların evlat edinme talepleri, aileye ilişkin yeni düşünce ve politikaların ileri sürülmesine neden olmuştur. Bu noktada ise çok kültürlü, merkeziyetsiz ve geçmişteki büyük anlatılara karşı ortaya çıkan küresel postmodern yaşantının ya da insan anlayışının etkili olduğu savunulabilir.

Postmodern çağda aile ilgili tanımlamalarda ve değerlendirmelerde toplumlar ve insanlar arasında büyük uzlaşmazlıklar ve uçurumlar ortaya çıkmıştır. Nitekim günümüzde ortak bir “aile” tanımı yapmak güçleştiği gibi ailenin tarihi misyonunu tamamladığını ve modern toplumlarda artık ona ihtiyaç kalmadığını iddia eden teorik yaklaşımlar ileri sürülmüştür. Ailenin kendi içerisinde sistemik olarak disfonksiyona uğraması ya da ailenin tarihsel açıdan fonksiyonsuz bir duruma düşürülmesi güncel bir sorunu ve önemli bir krizi işaret etmektedir. Dolayısıyla bu noktada da postmodern-uzlaşmaz bir aileden bahsetmek mümkündür.³

Sosyal Medya ve Aile

Küresel postmodern dünyada, toplumsal değişim ve insan algısı dijital devrim ile yeni bir nirengi noktasına ulaşmıştır. Geçmişte aylar süren mesafelerdeki iletişim saniyelere inmiş, robotik sistemler endüstriye muazzam bir ivme kazandırmıştır. Dünya çapında, 1980’lerden sonra hümanizmin ötesinde (posthuman) düşünceler, yapay zekânın tehlikeleri gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. İnternet ve enformasyon sistemlerindeki gelişim yeni varlık alanlarının ve yeni insan tipinin şekil alacağı dijital ve sanal dünyayı yaratmıştır.

İnsanlar yeni medya olanakları ile içerik üretimine ve paylaşımına yönelmiş, küresel ağ yediden yetmişe herkesi sarmıştır. Toplumsal değişim, enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, yeni medya ve iletişim ağları hayatı kapsamlı bir şekilde etkilemiştir. Teknoloji ve yeni medya, farklı

³ “Uzlaşmaz” kelimesi hem aile içinde hem de dışında aileye ilişkin anlaşmazlığı ve çatışmayı betimlemek için seçilmiştir. Bu konuda ayrıntılı bir inceleme için bakınız; (Beck, 2011, ss. 155-192).

bir yaşam dünyasını beraberinde getirmiştir. Bu yeni belirlenim kendi kavramları ve anlam dünyası ile tüm yaşamı kuşatmıştır. Özellikle dijital medya cezbedici bir şekilde sunduğu olanaklar ve içerikler ile birlikte yetişkinlerin ve çocukların hayatını işgal etmiştir. Yönetilmesi ve kontrol edilmesi güç bir alan ortaya çıkmıştır. Teknomedyatik olarak isimlendirilen bu çağda artık yeni ilişki ve etkileşim sorunları, toplum ve birey yaşantısında yeni patolojilerden söz edilmeye başlanmıştır. Bağımlılıktan olumsuz rol model oluşturmaya varana dek dijital içeriklerin birçok zararından ve risklerinden bahsetmek mümkün hale gelmiştir. Buna karşın dijital medyanın eğitsel yararlarından ve imkanlarından da söz edilmektedir. Bazı uzmanlar dijital medya kullanımının olumlu yönlerini vurgularken bazıları ise olumsuz yönlerini ön plana çıkarmaktadır (Ferah, 2023, s. 395; Kılınçer, 2023, s. 283).

Sosyal medya ve internet; sosyal destek, bilgiye erişim, kolayca bağlantıya geçebilme noktasında bireylere olanaklar sunsa da yüz yüze etkileşimlerin yerini alarak bireylerin fiziksel sosyal bağlarını ve sağlıklı gelişimlerini zayıflatabileceği noktasında da eleştirilmiştir. Özellikle toplumsal değişim ve postmodern dijital çağ ile birlikte bireylerde baş gösteren genel sorunlar (anlam kaybı, bireyselleşme, yalnızlaşma, yabancılaşma, anomi gibi) aile ölçeğinde ne manaya gelmektedir ve bunda sosyal medya kullanımının etkisi nedir? Bu problemten hareket edildiğinde sosyal medyanın aile üzerindeki etkisi, ayrıca incelenmesi gereken sorunları gündeme getirmiştir.

Aileye sosyal medyanın etkisi farklı açılardan değerlendirilebilecek bir problematiktir. Yapılan araştırmalar sosyal medyanın bireylerin en fazla aile ve arkadaşlar ile iletişimde kalmak için kullanıldığını göstermektedir. Bu yönüyle sosyal medya ve iletişim teknolojilerinin aile bağlarını güçlendirdiği iddia edilmektedir (Williams & Merten, 2011). Buna karşın sosyal medyanın aile üyeleri arasında gerilime neden olduğunu ve çeşitli patolojik (depresyon gibi) durumları beraberinde getirdiğini gösteren çalışmalar da vardır (Lewis vd., 2015). Ancak doğası gereği internet ve sosyal medyanın güvensiz ve korunaksız bir ortamı ifade ettiği savunulabilir. Nitekim bu konu ile ilgili, güvenli internet, aile/çocuk kilidi gibi yeni olgular ve kavramlar ortaya çıkmıştır. Çocukların erken yaşta tablet telefon kullanımına sınır getirilmek istenmektedir. Belli bir yaşa kadar sosyal medya kullanımının önüne geçilmeye çalışılmaktadır. Ayrıca çocuklara ve yetişkinlere yönelik güvenli internet kullanımı ve dijital okuryazarlık için kurs, seminer ve sertifika programları düzenlenmektedir.

Ayrıca, teorik ve kategorik açıdan sosyal medyanın aileye farklı yönlerde etki edebileceği ön görülebilir. Spesifik olarak sosyal medyanın aile içi iletişime, çatışmalara, mahremiyete, ebeveynliğe vs. etkisi önemli araştırma konularını oluşturmaktadır. Nitekim aile içi iletişimde ve aile içi çatışmalarda sosyal medyanın olumsuz bir etkiye sahip olduğunu gösteren çalışmalar vardır (Dilber, 2019; Erol, 2022; Şentürk, 2008). Yine kategorik açıdan düşünüldüğünde sosyal medyanın; bizzatı bireylere yani anne, baba, çocuk ya da eşler üzerindeki etkisi de incelenmeğe değerdir.

Yapılan araştırmalar ekran süresinin her geçen yıl arttığını, insanların yıllara göre daha fazla sosyal medya ve internet kullandığını göstermektedir (We Are Social 2023 Global ve Türkiye Raporu - Clicks'us, 2023). Doğal olarak bu durum aile üyelerinin bir arada daha az vakit geçirmesine neden olmaktadır. Görünüşte bir arada olmalarına rağmen aile üyeleri kendi akıllı telefonları ya da medyaları ile daha fazla vakit geçirmekte, aile içi iletişim sekteye uğratmaktadır. Sosyal medya karı-koca arasında çatışmalara neden olduğu gibi ebeveyn-çocuk çatışmasına ve uzlaşmazlıklarına da neden olmaktadır. Ayrıca boşanmalarda sosyal medyanın ciddi bir etkisinin olduğu belirtilmektedir (Zeynep, 2019, s. 550). Diğer taraftan sosyal medyanın çocuk gelişimi üzerindeki olumsuz etkisini vurgulamak da önemlidir. Bu nedenle çocukların medya ve internet kullanımına sınırlar getirilmeye çalışılmaktadır (Adu vd., 2023). Özetle gelişimsel (Twenge, 2018, s. 73) ve eğitsel sorunlar, bağımlılık, aileye daha az vakit ayırma, aile içi iletişimin bozulması, aile içi çatışmaların artması, ebeveyn-çocuk sorunları, eşler arası iletişim ve muhabbetin kaybolması, mahremiyet ile ilgili sorunlar, sosyal medya söz konusu olunca gündeme taşınan konulardan bazılarını deruhte etmektedir.

Ancak daha vahim bir sorun; sosyal medyanın sahip olduğu kontrol dışı içerikler ve bilinçdışı etkisi ile ilgilidir. Medya, bilinçdışı süreçlerin/ mesajların/ imgelerin etkisinin fark edilmeksizin devam ettiği bir ortama dönmüştür (Küçükbezirci, 2013, ss. 1184-1887). Sosyal medya bu anlamda bizzat ailenin varlığını yıkıcı ve yıpratıcı bir etkiye sahiptir. Aile, ruhsal bir bütün ve işleyen bir sistem ya da değerlerin/kültürün üretildiği ve aktarıldığı bir birim olarak ele alındığında, sosyal medyanın buna karşı hareket ettiği ve aileyi ifsad ettiği düşünülebilir. Bu, sosyal medyanın gönderdiği içerikler ve mesajlar ile ilgilidir. Aile üyelerinin medya ve içerikleri ile uzun süre ya da sürekli muhatap olması bu etki için yeterlidir. Bireyin etkileşiminde ve ailenin dolayımında kendi kodlarına ve oluşturduğu anlam dünyasına göre

sosyal medya ile işleyen psişik bir mekanizma ya da süreçler söz konusudur. Dolayısıyla bu haliyle sosyal medya hem bir bütün olarak aileyi hem de fert olarak aile üyelerini ruhsal açıdan olumsuz etkileyen bir risk unsuruna dönüşmüştür. Bu noktada sorunu anlamak adına atomize olmak kavramı okuyucuya teorik ve işlevsel bir bakış açısı sunabilir.

Sosyal Medyanın Aile Üyelerini Atomize Edici Etkisi

Atomize olmak ya da bireyin atomize olması sosyolojik bir kavram olarak bireyin yalnızlaşmasını ve bireyselleşmesini, toplumsal bütünden kopup ayrık bir alana mahkûm olmasını anlatır (Aytaç, 2005; Çelik & Özgür, 2022). Modern toplumlarda bireylerin sosyal bağlardan koparak daha izole hale gelmesini ifade eden bu kavram aile üyelerinin; parçalanmasını, yalnızlaşması, bağlarını yitirmesini, birbirinden kopmasını betimlemek için de kullanılmaktadır (Öz, 2019, ss. 797-804). Bu çalışmada ise aile üyelerinin atomize olması; ailesi ile birlikte yaşamasına rağmen sosyal medya nedeniyle bireyin düşünsel ve ruhsal açıdan ailesinden kopmasının ve irreel biçimde kendi alanına çekilmesinin temsidir.⁴

Esasında saatlerce kendini alamadan sosyal medyadaki akışa kapılmak, zihni sürekli sosyal medya ile meşgul etmek, algısal süreçler vasıtasıyla içeriklerin/imajların/kodların/mesajların/fikirlerin/değerlerin⁵ bireyin ruh/zihin dünyasına girmesi demektir. Bunun aile ortamına etkisi ise bireyin kendi ailesinin içerisinde farklı bir değer ve anlam dünyasına (sanal gerçekliğe) yelken açması şeklinde yorumlanabilir. Buradaki risk, zihinsel olarak aile üyelerinin kendi kutbuna ve sosyal medyadaki yeni varlık alanlarına çekilmesidir. Tıpkı su hidrolize olduğunda her bir atomun kendi kutbuna çekilmesi ve moleküler yapının ayrışması gibi aile üyeleri de zihinsel olarak böylelikle birbirinden kopmuş olurlar. Buna sebep metaverse, instagram, twitter ya da herhangi bir sosyal medya platformu olabileceği gibi bir video oyunu ya da bir internet akımı da olabilir. Bu görünümde aile üyeleri internette vakit geçirmeyi daha eğlenceli ve anlamlı bulurlar ve buradaki mutluluk ya da haz

⁴ Yani atomize olmak, psikolojik ve ruhsal açıdan sosyal medya nedeniyle ailenin ve aile üyelerinin içerisinde bulunduğu temsili durumun anlatımıdır. Bu anlamda “atomize olmak” kavramı sorunu anlamak açısından kullanılan bir metafor ya da model olarak düşünülebilir. Zira metaforlar düşünceye yol verdiği gibi modeller de bilimsel araştırmalar için bir şema ve anlama imkânı sağlarlar.

⁵ Medyanın medya olması hasebiyle başlı başına bir mesaj taşıyıcı ve bir şeyin medyatik olması içeriği ele geçiren ve aşan bir anlama sahiptir. İçerikten öte bir şeyin medya ile taşınıyor olması kendi başına bir anlamı haizdir. Medyanın gerçek içeriği kendisidir (Altay, 2005, s. 15).

bilinçli ya da bilinçsiz ailenin değerlerine müreccaktır. Bireyin ailesinden, toplumundan, gerçek dünyadan bu şekilde zihinsel olarak kopması için patolojik bir şekilde sosyal medya bağımlısı olması gerekmez. Ona sürekli muhatap olması yeterlidir.

Böyle bir düzenekte bir arada olmasına rağmen aile üyeleri korunaksız kalmıştır ve dış dünyanın olumsuz etkilerine son derece açık hale gelmişlerdir. Aile üyelerinin benliği, sosyal medya aracılığı ile farklı asimetrik mesajlarla işgal edilmiştir ve birey; değer, fikir, anlam, davranış açısından ailesinden ve öz kültüründen uzaklaşmıştır. Aile üyelerinin arasındaki bağ zayıflamış ya da kaybolmuştur. Sanal gerçeklik bu ortamda kendini fark ettirmeden yaşam dünyasına ve bireylere yön vermekte ve onları belirlemektedir.⁶

Bu tür bir gerçeklik ve bilinçdışı işleyiş Baudrillard tarafından kuramsallaştırılan simülasyon teorisi ile daha iyi anlaşılabilir. Artık bir simülasyonda yaşadığımızı söyleyen Baudrillard'a göre; sanal olan (gösterge, imge, simge vs.) gerçekliği ele geçirmiştir. Bu durum aslı yerine göstergeleri konulmuş bir gerçektir yani hipergerçektir⁷... Bu yeni gerçeklik metaforik olarak kanserli hücrelerin bir makine tarafından çoğaltılması şeklinde her yere yayılmakta ve böylelikle gerçek/yaşam gasp edilmektedir.(Baudrillard, 2011b, ss. 14-20) Dolayısıyla teknoloji ile gelişmiş ve çeşitlenmiş medya ile birlikte dünya çapında dolaşıma sokulan şeylerin/trendlerin/imgelerin/kültürün bu hipergerçek ortamda/simülasyonda kendi başına bir anlamı vardır. Bu yeni değer/gerçek düzeneği kişileri, olayları, insani, geleneksel ve dini değerleri vs. değersizleştirici, ötekileştirici ve gasp edicidir (Ferah, 2022, s. 572).

Sosyal medya, nüfuz edici özelliği ile hipnotik bir biçimde bireyi başka dünyalara götürür. Burada dikkat edilmesi gereken en önemli nokta bireylerin aile çatısı altında bu etkiye maruz kalması ve korunaksız kalmasıdır. Koruma şemsiyesi kalktığı için ailenin fonksiyonları sekteye uğrar. Birlik beraberlik ruhu kaybolur. Hatta yine Baudrillardca söylenecek olursa insanların ruhunu emen, benliklerini ele geçiren göstergeler dünyası aileyi aile olmaktan çıkarır,

⁶ İnternet ve sosyal medya kullanımının bireylerin psikolojik yapıları üzerindeki derin ve tehlikeli etkilerini kapsamlı bir şekilde ele alan bir çalışma için bakınız; (Aboujaoude, 2011) Bunun yanı sıra dijital medyanın reklamcılıktan grup aidiyetine varana kadar bir dizi bilinçdışı etkisini inceleyen farklı alanlardan çalışmalar da vardır. Örneğin bakınız; (Haferkamp & Krämer, 2010; Harris vd., 2009; Kramer vd., 2014; Montag vd., 2012; Tajfel & Turner, 2010).

⁷ Simülakr ya da hipergerçek ortam, giderek sağlığını yitiren bir ahlak, inanç ve anlam sistemine delalet etmektedir. Bu evrende değerler anlam kaybına uğramıştır (Baudrillard, 2011a, ss. 12-19).

adeta aileyi gasp eder. Aile üyeleri sosyal medya ile hipnotize olduğunda aile ortamı ruhsal açıdan bireylerin gelişim gösterdiği, sosyalleştiği, sosyalleşmeyi öğrendiği, kültür ve değerlerini benimsediği bir ortam olmaktan çıkıp psikotik ve şizoid bir ortama dönüşür.⁸ Bu, gerçek ötesi (posttruth) ve sanal dünyanın görünüm ve karakteristiğine uygundur. “Ailemin yaşadığı dünya” ve “benim içerisinde bulunduğum sanal dünya” psikolojik/ontolojik olarak “ben”i ikiye böler, hatta parçalar. Ailede yaşadığım gerçek dünyanın dışında “ben”i kendine bağlayan ve parçalayan bu yeni dünyada (sanal gerçeklikte), kendimin/ailemin/toplumun gerçekliğinin dışına çıkmış olurum. Sonuçta bu psişik işleyişi ile sosyal medya, birey ve ailenin değerler sistemini ve aile üyelerinin benlik bütünlüğünü aşındırır. Aile içerisinde atomize olmuş bireylerin, anlam kaybına uğraması ve varoluşsal açıdan boşluğa düşmesi olasıdır. Böyle bir birey ailesi ile birlikte olmasına rağmen kendini yalnız ve mutsuz hisseder, mesafesiz bir kayboluş yaşar. Ailesi, eşi, çocukları, annesi babası bir yük haline dönüşür. Dahası birey, sosyal medyayı bir kaçış alanı olarak görebilir ve mutluluğu/eğlenceyi/doyumu orada arayabilir. Birey, adeta sosyal medya içerisinde boğulur ve varoluşunu/özünü kaybeder.⁹

Özetle bu ortamda birey, şekilsel olarak ailesi ile bir arada olmasına rağmen aile bütünlüğünden/gerçekliğinden kopmuştur ve adeta benliği gasp edilmiştir. Aile içerisinde atomize olmuştur, çözülmüştür, kendisine ve ailesine yabancılaşmıştır. Ruhsal ve toplumsal açıdan anomik ve sorunlu bir duruma çekilmiştir.¹⁰ Bireyler bu şekilde sağlıksız hale geldiği gibi aile de disfonksiyona uğramış, işlevini yitirmiştir ki aile; üyelerinin sağlıklı olması ile kaim olan (kendinden beklenen fonksiyonları icra edebilen) bir kurumdur. Sosyal medya, bireylere bu yönde etkisi ile ailenin; maneviyatını, değerlerini, bütünlüğünü, fonksiyonunu ifsada uğratmış ve boşa düşürmüş olur. Bireyin

⁸ Bu belirlenim psikiyatrik bir teşhis olmaktan öte ortaya çıkan görünümün anımsattığı karakteristik yapının temsili ifadesidir.

⁹ İnsan özü gereği kendini dünyada yaşarken imar ve inşa eder. Hem ‘dünya içindeki varlık’ hem de ‘ötekilerle birlikte varlık’ tır. Modern birey, özüne uygun bir yaşamdan uzaklaşır “toplumsallık” içinde bilgisayarlar, gazeteler ve televizyonlarla “kendilik bilincini” kaybetmeye ve unutmaya başladığı bir dünyada sahici (otantik) bir varlık olma imkânını elde etmesi güçleşir (Tülüce, 2016, s. 245).

¹⁰ “Toplumda ya da bireyde, ölçü ve değerlerin çökmesi ya da amaç ve ülkü yoksunluğunda oluşan dengesizlik durumu. Toplumsal bir sistem, anomi durumunda olduğunda, ortak değerler ve anlamlar ne eskisi kadar anlaşılıp benimseniyor, ne de onların yerine yeni değerler ve anlamlar konulabiliyor demektir. Böyle bir toplumda birçok birey işe yaramazlık duygusu, amaçsızlık, duygusal boşluk ve umutsuzlukla tanımlanan bir psikolojik duruma itilir. Psikolojik bağlamda anomi, hiçbir ölçüsü, süreklilik duygusu ya da yükümlülüğü olmayan ve bütün toplumsal bağlarını yadsıyan bireyin ruh durumunu belirtir.” (Ana Britanica “Anomi” maddesi).

yaşı, cinsiyeti, eğitim seviyesi vs. sosyal medyanın bu yıkıcı etkisinde değişkenlik göstereceği ön görülebilir. Bütün bu nedenlerden dolayı internet ve sosyal medyanın, aile üyelerine ve aileye bilinçdışı etkisi ya da tesiri daha fazla önemsenmesi gereken bir durumdur ancak bu etki hem aile üyeleri hem bilim adamları hem de politikacılar tarafından çoğu zaman göz ardı edilir.

Sonuç

Aile köklü ve evrensel özelliklere sahip bir kurumdur. Buna karşın toplumsal değişim ile beliren farklı aile tipolojileri söz konusudur. Aileler; geleneksel, modern, geniş, çekirdek, işçi, tek ebeveynli vs. şeklinde çok farklı türde sınıflandırılabilir/sınıflandırılmaktadır. Günümüz ailesi ise postmodern ya da uzlaşmaz aile olarak isimlendirilmeyi hak eder. Çünkü günümüzde aile, kendi üyeleri arasındaki uyumsuzluk ve sorunların artması ile gündeme gelmekle beraber bizatihi kavramsal açıdan ontik bir belirlenim olarak dahi uzlaşmaz/uzlaşmaz bir noktaya taşınmıştır.

Diğer taraftan zamanla değişim gösteren aile kurumunun farklı sorunlarla yüzleşmek zorunda kaldığı bilinmektedir. Günümüz postmodern-uzlaşmaz ailesi için risk teşkil eden ve aynı zamanda onu belirleyen en önemli sorunlardan birisi sosyal medyadır. Sürekli çevrimiçi olma hali ve sosyal medya bağımlılığı, aile içi iletişimi/etkileşimi zayıflattığı ve aile bireyleri arasındaki duygusal bağları olumsuz etkilediği gibi sosyal medyanın aile yapısında ve aile üyelerinin değerler sisteminde erozyona sebep olduğu sıkça vurgulanan bir gerçektir. Sosyal medya ile birlikte aileyi bekleyen sorunlara karşı dijital okur yazarlık, dijital ebeveynlik gibi yeni olgular öne çıkarılmakla beraber bir takım kontrol düzenekleri (çocuk kilidi, kids uygulamaları, uyarı işaretleri vs.) de ileri sürülmektedir.

Ancak burada göz ardı edilen nokta sosyal medyanın ve enformasyon ağının birey ve aile üzerinde bilinçdışı ve kontrol edilemez uzun ya da kısa vadeli etkisi/etkileridir. Bu etki, sanal dünyanın bireyi kendine bağlayan ilüzyone ve nüfuz edici etkisi ile ilgilidir. Günümüzde medya, hem bizatihi hem de içerikleri ile birlikte bireyin hayatını işgal etmiştir. Bireyler, sosyal medya eliyle zihinsel/ruhsal açıdan gerçek dünyadan bir tür soyutlama yaşamakta ve bir simülasyon ve göstergeler evrenine dahil olmaktadır. Burada bağımlılık, davranış bozuklukları gibi patolojik sorunlardan ziyade medya içerikleri ile bireyin hayatının gasp edilmesi söz konusudur. Birey, bilinç dışı

ve kontrolsüz bir şekilde kendi toplumundan, değerlerinden ve içerisinde bulunduğu gerçeklikten kopacak ve uzaklaşacak bir noktaya evrilmektedir. Birey kendi içerisinde ve içerisinde bulunduğu ortamda atomize olmaktadır. Metaforik olarak “atomize olmak”, bu noktada bireyin kendi kutbuna çekilmesinin, izolasyonunun ve moleküler dağılmasının temsidir. Bireyi bu şekilde etkileyen evrensel bir kümede, sosyal medya, günümüz ailesinin en önemli sorunu olarak kabul edilebilir. Çünkü toplumun temel yapı taşı olarak bilinen ailenin sosyal medya ve enformasyon ağı ile atomize olmuş bireylere sahip olması demek aile sisteminin bozulması ve aile sorunlarının artması anlamına gelmektedir.

Sonuçta atomize olmuş üyelere sahip bir ailede, bireyler kendi kutbuna çekilmiştir, çatışmalar ve iletişim sorunları baş göstermiştir, aile üyeleri birbirlerinden daha ziyade sosyal medya ile ilgilenir olmuştur ve gizli dünyalarında sosyal medyayı daha fazla önemseyip buradaki iletişim ve etkileşim kanallarını gözetir hale gelmişlerdir. Bu sistemde aile, kendi kültürünü ve değerlerini yaşayamaz ve aktaramaz bir noktaya taşınmıştır. Bireyi gasp eden sanal gerçeklik böylece aileyi ifasada uğratmış ve boşa düşürmüştür. Bireyler, ironik bir biçimde sosyal medya nedeniyle -korunmaları gereken yerde- aile çatısı altında atomize olmuş ve ruh dünyaları parçalanmış bir görünüme bürünmüştür. Aile, birey için göstermelik bir kalkan haline gelmiştir. Sosyal medyanın aile içinde yarattığı bireyselleşme ve izolasyon, aile üyelerinin birbirlerinden daha da uzaklaşmasına ve bağlarının zayıflamasına neden olmuştur. Bu görünümde birey, aile içerisinde korunaksız kaldığı gibi aile de yapısal olarak sosyal medya eli ile işgal ve işgal edilmiştir. Yani aile, disfonksiyona uğramıştır, kendinden beklenen temel ve ilkesel görevleri; nesilden nesile değer aktarımını yapamaz ve üyelerinin sıhhatini koruyamaz olmuştur. Bu sarmalda birey kendi öz değerlerinden ve ailesinden mental/zihinsel/ruhsal olarak uzaklaşmıştır. Bu nedenle günümüzde aile üyelerinin; anlam kaybına uğraması, psikolojik ve varoluşsal sorunlar yaşaması kaçınılmaz olmuştur.

Kaynakça

- Aboujaoude, E. (2011). *Virtually you: The dangerous powers of the e-personality*. New York: W. W. Norton & Company.
- Adu, A., & Milmo, D., (2023, 14 Aralık). "Rishi Sunak Considers Curbing Social Media Use for Under-16s". *The Guardian*. blm. Media. <https://www.theguardian.com/media/2023/dec/14/rishi-sunak-considers-curbing-social-media-use-under-16s>
- Altay, Derya. "McLuhan". Kadife Karanlık. ed. Nurdoğan Rigel. 9-75. İstanbul: Su Yayınları, 2. Baskı., 2005.
- Aytaç, Ö. (2005). Kapitalizm ve boş zaman. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6/1, 1-22.
- Baudrillard, J. (2001). *Çaresiz stratejiler* (2. baskı). çev. Oğuz Adanır. İstanbul: Boğaziçi Ünivetsitesi Yayınevi.
- Baudrillard, J. (2011). *Simülakrlar ve simülasyon* (6. baskı). çev. Oğuz Adanır. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Beck, U. (2011). *Risk toplumu*. çev. Kazım Özdoğan - Bülent Doğan. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Collingwood, R. G. (1999). *Doğa tasarımı*. çev. Kurtuluş Dinçer. Ankara: İmge Kitabevi.
- Çelik, F., & Özgür, H. (2022). Charles Taylor'un 'modernlik eleştirisi' bağlamında siyasal ve toplumsal alandaki 'bireysellik' ve 'özgürlük' sorunları üzerine bir çözümleme. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 24(43), 785-802.
- Dilber, F. (2019). *Aile içi iletişimde sosyal medya: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi öğrencileri üzerine bir araştırma*. Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 33, 334-381. <https://doi.org/10.14520/adyusbd.596980>
- Erol, V. (2022). Sosyal medyanın türk aile yapısına etkisi. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 24/43, 1127-1139.
- Farabi. *Fusûlü'l-Medeni (Siyaset Felsefesine Dair Görüşler)*. çev. Hanifi Özcan. İzmir: İstiklal Matbaası, 1987.
- Ferah, N. (2023). *Dijital ebeveynlikte dini tutumlar üzerine nitel bir araştırma*.

Eskiyeni 49, 393-416.

- Ferah, N. (2022). Dijitalleşmenin değerler üzerindeki etkisi: Gençlerin anime algısına dair bir risk analizi. *Dijitalleşme ve Din*. ed. İhsan Çapcıoğlu - Fatma Çapcıoğlu. 568-587. İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Haferkamp, N., & Krämer, N (2010). Social comparison 2.0: Examining the effects of online profiles on social-networking sites. *Cyberpsychology, behavior and social networking* 14(5), 309-314. <https://doi.org/10.1089/cyber.2010.0120>
- Harris, J. L., Bargh, J. A., & Brownell, K. D. (2009). Priming effects of television food advertising on eating behavior. *Health Psychology*, 28(4), 404-413. <https://doi.org/10.1037/a0014399>
- Kılınçer, Hatice. (2022). Aileye tutunmak (1. baskı). İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Kılınçer, H. (2023). Dijital oyunların çocukların dinî-ahlaki gelişimine olumsuz etkileri üzerine nitel bir araştırma: Judgement day: Tanrı'nın meleği örneği. *Tetkik* 4, 279-309.
- Kramer, A., vd. (2014) Experimental evidence of massive-scale emotional contagion through social networks. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America* 111/24, 8788-8790. <https://doi.org/10.1073/pnas.1320040111>
- Küçükbezirci, Y. (2013). Bilinçaltı mesaj gönderme teknikleri ve bilinçaltı mesajların topluma etkileri. *Electronic Turkish Studies* 8/9.
- Lewis, A. J., vd. (2015). The impact on family functioning of social media use by depressed adolescents: A qualitative analysis of the family options study. *Frontiers in Psychiatry* 6, 1-8. <https://doi.org/10.3389/fpsy.2015.00131>
- Montag, C., vd. (2012). The role of the CHRNA4 gene in internet addiction a case-control study. *Journal of addiction medicine* 6(3), 191-195. <https://doi.org/10.1097/ADM.0b013e31825ba7e7>
- Öz, N. (2019). Modern-seküler süreçte ailenin çözülmesi. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6(11), 795-835.
- Şentürk Dizman, Z. (2019). Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD) 6(4), 548-555.
- Şentürk, Ü. (2008). Aile Kurumuna Yönelik Güncel Riskler. *Aile ve Toplum Dergisi* 4(14), 7-31.
- Tajfel, H. & Turner, J. C. (2010). An integrative theory of intergroup conflict. *Rediscovering Social Identity*. ed. Tom Postmes - Nyla. R. Branscombe. 173-190.

- Rediscovering social identity. New York, NY, US: Psychology Press.
- Tajfel, H., & Turner, J. C. (2010). An integrative theory of intergroup conflict. In T. Postmes & N. R. Branscombe (ed.), Rediscovering social identity (173–190). Psychology Press.
- Tülüce, H. A. (2016) Martin Heidegger’de dasein kavramı. Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 16(1), 245-259.
- Twenge, J. M. (2018). i-Nesli (1. baskı). (O. Gündüz, çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Williams, A. L., & Merten, M. J. (2011). iFamily: Internet and social media technology in the family context. Family and Consumer Sciences Research Journal 40(2) , 150-170.
- We Are Social 2023 Global ve Türkiye Raporu - Clicks’us, (2023, 01 Ağustos).
<https://www.clicksus.com/we-are-social-2023-global-ve-turkiye-raporu>

Dijital Medya Suçu Bağlamında Aile¹

Family In The Context Of Digital Media Crime

Dr. Öğr. Üyesi Ensar LOKMANOĞLU

Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi

elokmanoglu@subu.edu.tr

ORCID: 0000-0002-1597-343

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Şentepe

LOKMANOĞLU

Sakarya Üniversitesi

asentepe@sakarya.edu.tr

ORCID: 0000-0001-8698-769

Özet

Gerek bireysel gerekse toplumsal davranışlar üzerindeki medyanın önemi ve etkisi düşünüldüğünde günümüzde toplumun baş döndüren değişim hızına bağlı olarak ailenin doğrudan etkilendiğini görmekteyiz. Özellikle sosyal paylaşım ağlarının yaygınlaşmasıyla sosyal medya araçları ile yapılan dijital medya suçlarına her gün birisi eklenmektedir. Bireyin sosyalleşmesinde en önde gelen aile, akran ve akraba faktörlerine ek olarak modern yaşamda bireyin davranışlarını yönlendirebilen medya faktörü de eklenmiştir. Öyle ki küreselleşme ile sınırlarını aşan iletişim süreci dijital medyada özellikle sosyal medya dilinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Kurationsız bir alan olarak görülen sosyal medya aslında tam tersine kendine özgü dili, ilkeleri, kuralları, davranış kalıpları ve ritüelleri olan bir kültüre sahiptir. Bu kurallara uymak bireylere bağlıdır. Bu yüzeyden sosyal medya kendi etik kodlarını ve hukukunu yaratma yolundadır. Sosyal bir davranış sonucu ortaya çıkan suç olgusu insanoğlunun var olmasıyla beraber önemli bir sosyal problem olarak ortaya çıkmıştır. Günümüz dünyasında bu suç olgusuna dijital medya platformlarında işlenen suçlar da eklenmiştir. Dijital medyada işlenen suçlar yetişkinleri tehdit ettiği kadar gençler ve çocuklar dolayısıyla aileler için de bir tehlike oluşturmaktadır. Bu sebeple ailelerin dijital medyada işlenen suç-

¹ Bu çalışma 10-12 Mayıs 2024 tarihinde Uluslararası Aile Sempozyumu II: Küresel Tehditler Karşısında Aile Sempozyumu'nda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

ların farkında olması bir gereklilik olarak kendini hissettirmektedir. İnternet üzerinden gelebilecek tehlikelerden aile bireylerini özellikle savunmasız çocukların bilişsel, sosyal, fiziksel ve duygusal olarak koruyabilmek amacıyla aile büyüklerine dikkatli ve temkinli olabilmeleri için bilinç kazandırılmalıdır. T.C. Anayasasının 20. maddesinde belirtilen “herkes, özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir” hükmü gereğinde özel hayatın ve aile hayatının gizliliği güvence altına alınmıştır. İletişim araç, gerek, süreç ve odaklarında ayrıca teknolojiye birçok hızlı gelişmelerin yaşandığı günümüzde aile bireylerinin medyayı takip etmemesini, güncel gelişmelerden kopuk olmasını beklemekten daha ziyade medya okuryazarı olabilmeleri için bilinçlendirilmesi toplumsal anlayışın bir gereğidir. Bu sebeple medyayı doğru okuma, medyayı hayata doğru bir şekilde yerleştirme günümüz aile yapısında dikkat edilmesi gereken önemli bir konu haline gelmiştir. Bu bağlamda çalışmanın konusu dijital medya suçları bağlamında ailenin ele alınması olarak belirlenmiştir. Dokümantasyon yönteminin benimsendiği çalışmada yapılan araştırmalardan yola çıkılarak bir değerlendirme yapılacaktır. Çalışmada ilk olarak yeni medya olarak da adlandırılan, her geçen gün değişip gelişen, toplumsal hayatı dönüştürebilen, dijital ortamda sayısal olarak kodlanmış iletişim için kullanılan her türlü video, ses, fotoğraf ve benzeri materyaller olarak tanımlanan dijital medya kavramı ele alınacaktır. İkinci olarak toplumun en küçük yapı taşını oluşturan aile kavramını açıklanıp dijital medyanın aile üzerindeki etkisi değerlendirilecektir. Daha sonra dijital medyanın suçla ilişkisine ve aileye etkisine yer verilecektir. Bu bağlamda çalışmada, medya ve insanın iç içe geçtiği ve etkileşimde olduğu günümüzde toplumsal hayatın yapıtaşı durumundaki ailenin de bu etkileşimi sağlam dinamiklerle devam ettirmesi, mutlu ailelerin mutlu bir toplumu oluşturacağı inancı göz önünde bulundurularak bilinçli ve etkin sosyal medya kullanımının ailelere verilmesi ve toplumsal yaşama bireylerin etkin katılımında medyanın yerinin doğru konumlandırılması ve böylece medyanın olumsuz etkisi ile aile içi ve sosyal ilişkilerin azalmasını engellemek, aile içi sohbetlerin arttırılması özellikle çocukların ilgi alanlarına yönelik etkinlikler yapılması, aile değerlerinin ilgilendiren konuların tartışma ortamı sağlanması ve güvenlik açısından alan adı profili kullanımının arttırılması amacıyla nelerin yapılabileceği ele alınacaktır ve önerilerde bulunulacaktır. Sonuç olarak dijital medyada işlenen suçlar, ailedeki her birey için özellikle de çocuklar ve gençler için bir tehlike oluşturmakta ve çeşitli mağduriyetlerin yaşanmasına sebep olabilmektedir.

Bu sebeple ailelere medya okuryazarlığının kazandırılması ve dijital medyada işlenen suçlara karşı ailelerin bilinçlendirilmesi mağduriyetlerin yaşanmaması ve ailelerin refahının korunması açısından önemli görülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Dijital Medya, Dijital Medya Suçları, Aile, Sosyal Medya

Abstract

Considering the importance and impact of the media on both individual and social behaviors, we see that the family is directly affected by the dizzying pace of change in today's society. Especially with the widespread use of social networks, digital media crimes committed with social media tools are being added every day. In addition to the factors of family, peers and relatives, which are the most prominent factors in the socialization of the individual, the media factor, which can direct the behavior of the individual in modern life, has also been added. So much so that the communication process that has crossed its borders with globalization has led to the emergence of the language of digital media, especially social media. Social media, which is seen as a field without rules, actually has a culture with its own language, principles, rules, behavior patterns and rituals. It is up to individuals to follow these rules. On this surface, social media is on its way to creating its own code of ethics and law. The phenomenon of crime, which emerged as a result of social behavior, has emerged as an important social problem with the existence of human beings. In today's world, crimes committed on digital media platforms have been added to this crime phenomenon. Crimes committed on digital media pose a threat not only to adults but also to young people and children and therefore to families. For this reason, it is a necessity for families to be aware of the crimes committed on digital media. In order to protect family members, especially vulnerable children, cognitively, socially, physically and emotionally from the dangers that may come over the internet, family elders should be given awareness to be careful and cautious. Article 20 of the Constitution of the Republic of Turkey stipulates that "everyone has the right to demand respect for his/her private and family life", which guarantees the privacy of private and family life. Today, when there are many rapid developments in communication tools, requirements, processes and foci, as well as in technology, it is a requirement of social understanding to raise awareness of family members to become media literate rather than

expecting them not to follow the media and to be disconnected from current developments. For this reason, reading the media correctly and placing the media correctly in life has become an important issue that needs attention in today's family structure. In this context, the subject of the study was determined as addressing the family in the context of digital media crimes. In the study where the documentation method is determined, an evaluation will be made based on the researches conducted. In the study, firstly, the concept of digital media, which is also called new media, which is defined as all kinds of video, audio, photographs and similar materials used for digitally coded communication in digital media, which can change and develop day by day and transform social life, will be discussed in various aspects. Secondly, the concept of family, which constitutes the smallest building block of society, will be explained and the impact of digital media on the family will be evaluated. Then, the relationship between digital media and crime and its effect on the family will be discussed. In this context, the study aims to ensure that the family, which is the building block of social life in today's world where media and human beings are intertwined and interact, continues this interaction with strong dynamics, to provide families with conscious and effective use of social media, taking into account the belief that happy families will create a happy society, and to position the place of the media correctly in the effective participation of individuals in social life and thus to prevent the decrease in family and social relations with the negative impact of the media, The aim will be to discuss what can be done to increase family conversations, especially to organize activities for children's interests, to provide an environment for discussion of issues related to family values, and to increase the use of domain name profile in terms of security. As a result, crimes committed in digital media pose a danger to every member of the family, especially children and young people, and may cause various victimizations. For this reason, it is important to provide families with media literacy and to raise awareness of families against crimes committed in digital media in order to prevent victimization and protect the welfare of families.

Keywords: Digital Media, Digital Media Crimes, Family, Social Media

Giriş

Toplumların gelecek güvenceleri olarak değerlendirebileceğimiz en küçük sosyal yapı ailedir. Bu sosyal yapı ne kadar sağlıklı ilişkilerle içinde yürütülürse aileyi oluşturan bireylerinde gerek psikolojik gerek zihinsel açıdan gelişimleri o derece sağlıklı yürür. Değişen yaşam koşulları aile yapısını etkilemiş olup; küçük çocuklara bakan kişinin sadece anne olduğunu benimseyen kültürel ve geleneksel bazı görüşler artık günümüzde değişerek toplumun bir ferдинin yetiştirilme sorumluluğu taşıyan ebeveynlerin çocuk gelişimi-bakımı ve aile yapısındaki sorumluluğunun ortak olduğu ve bu sorumluluğun ebeveynler arasında paylaşılması gereğini ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda ebeveynlerin çocuk bakımı ve eğitimi konularında anne ve baba ayrımı olmadan eğitim almalarının kabullenilmesi gerekmektedir (Özyürek ve Tezel, Şahin, 2005, ss. 19-32). Ailede çocuk eğitimin ve anne-baba eğitiminin önemi ve işin sıradan bir iş olmadığı son yıllarda dünya geleninde ve ülkemizde daha iyi anlaşılmaya başlanmıştır (Özel ve Zelyurt, 2016, ss. 12).

Hızla gelişen, evrimleşen ve modern aile yaşamının önemli bir parçası olan dijital medyanın; modern dünyada internetin yaygınlaşmasıyla çevrimiçi suçlara, teknolojik gelişmelerle aile içi iletişimde fiziksel iletişimden ekranlarla iletişime geçilmesine, çocuklar başta olmak üzere aşırı dijital medya tüketimi buna bağlı olarak iletişimin azalması, duygusal bağların zayıflaması ve aile dinamikleri üzerindeki olumsuz etkileri göz önüne alındığında geleneksel aile yapısı istenmeyen içerikler, kişisel bilgilerin çalınması, internette amaçsız uzun süre sörf yapma, dolandırıcılık, çocuk istismarı, siber zorbalık, çevrimiçi taciz ve benzeri suçlarla karşı karşıya gelinmiştir. Günümüz dünyasının ayrılmaz bir parçası haline gelen dijital medyada işlenen bu suçlara her gün bir yenisi eklenmekte ve aile bireyleri için özellikle çocuklar ve gençler için bir tehlike unsuru oluşturmaktadır. Bu sebeple ailelerin dijital medyada işlenen suçların farkında olması bir gereklilik olarak kendini hissettirmektedir. Bu bağlamda çalışmanın konusu dijital medya suçları bağlamında ailenin ele alınması olarak belirlenmiştir.

Çalışmada nitel analiz yöntemlerinden birisi olan dokümantasyon yöntemi tekniği kullanılmış olup; araştırma konusu ile ilgili çalışmalar incelenmiş, alan yazını gözden geçirilmiş, ulaşılan bilgiler araştırmaya dâhil edilmiş ve yazılı materyallerin bir değerlendirilmesi yapılmıştır. Çalışmada, dijital medyada işlenen suçların aile bireylerini nasıl etkileyebileceği ortaya konul-

maya çalışılmış ve konuya genel bir bakış açısı kazandırmak amaçlanmıştır.

Çalışmada ilk olarak yeni medya olarak da adlandırılan, her geçen gün değişip gelişen, toplumsal hayatı dönüştürebilen, dijital ortamda sayısal olarak kodlanmış iletişim için kullanılan her türlü video, ses, fotoğraf ve benzeri materyaller olarak tanımlanan dijital medya kavramı ele alınacaktır. İkinci olarak toplumun en küçük yapı taşını oluşturan aile kavramını açıklanıp dijital medyanın aile üzerindeki etkisi değerlendirilecektir. Daha sonra dijital medyanın suçla ilişkisine ve aileye etkisine yer verilecektir.

Dijital Medya

Dijital medya kavramı, Türk Dil Kurumu (TDK) (2024) “sayısal, sanal” anlamına gelen dijital kelimesi ve yine TDK’da (2024) “iletişim ortamı, iletişim araçları” anlamına gelen medya kelimesinin birleşimden oluşmaktadır. Yeni medya olarak da adlandırılan, her geçen gün değişip gelişen, toplumsal hayatı dönüştürebilen, dijital ortamda sayısal olarak kodlanmış iletişim için kullanılan her türlü video, ses, fotoğraf ve benzeri materyallere dijital medya denilmektedir (Kanat, 2016, s. 531).

Medya, bireyleri bilgilendirme, eğlendirme, eğitime, haberdar etme gibi işlevleri olan medyayı analog teknolojiye dayanarak gazete, radyo, analog televizyon ve dergi gibi araçlarla yapılmasını temsil eden klasik medya ve dijital teknolojiye dayanarak dijital televizyon, akıllı telefon, bilgisayar ve tablet araçlarla girilen internet tabanlı işitsel, yazılı ve görsel ortamları temsil eden dijital medya olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Konuyu ilgilendiren dijital medya tek yönlü olmamakla birlikte kişiyle özel iletişim kurma imkânı sunmaktadır (Karaboğa, 2019, ss. 2043-2046).

Bilişim alanında yaşanan baş döndürücü değişim, başta aileler olmak üzere toplumun bütün kesimini olumlu veya olumsuz etkileme potansiyeli sahiptir. Her geçen gün kullanımı artan Bilgi İletişim Teknolojilerinin ve İnternet teknolojisinin kontrolsüz kullanımının çocuklar ve aileler üzerinde olumsuz etkileri görülmeye başlamıştır. Fevkalade faydalı ve geçen yüzyılın en önemli icadı olan internet suç amaçlı kullanıldığında bağımlık yapmasının dışında ruh ve bedensel gelişimi olumsuz etkileyebilmektedir (TBMM, 2012).

Baş döndürücü şekilde gelişen ve yeni bir iletişim kurma yöntemi olan dijital medya ortamlarında kullanıcıların kendilerini korumak için ne gibi

önlemler alabilecekleri hakkında bilgi ve donanıma sahibi olmaları, dijital mahremiyetin korunması için eğitim ve akademi dünyasında konu hakkında farkındalık oluşturulması bireyleri dijital medyadan gelebilecek tehlikelere karşı koruyacaktır (Aydoğan, 2019, s. 111).

Her geçen gün farklı platformların geliştiği dijital çağda; mobil bir cihaz ve internet bağlantısı ile her birey günlük yaşantısının bir parçası haline gelen dijital medyada rahatlıkla ses, video animasyon, fotoğraf paylaşabilir hale gelmiştir (Kuzu ve Kuzu Demir, 2020, s. 1)

Üretilmesi planlanan medyaya ilişkin açık ve anlaşılır açıklama sunan üretim öncesi aşaması, projenin geliştirildiği, ürünün ortaya çıkarıldığı üretim aşaması ve üretilen medya içeriğinin dağıtım kanallarına uygun bir biçimde dağıtımına hazır hale gelme süreci olan üretim sonrası aşaması olmak üzere üç temel aşamadan oluşan dijital medya üretiminde etik kaygıların gözetilmesi önem arz etmektedir (Kuzu Demir ve Demir, 2020, s. 8).

Sadece televizyonu kapatmak veya dijital yerli olarak vasıflandırdığımız çocukları dijital ortamdan uzaklaştırmayla bu süreç çözümlenmemektedir çünkü günümüz dünyasında dijital medyayı hayattan çıkarmak çok mümkün görünmemektedir (Yılmaz ve Bekdemir, 2021, s. 6846).

Aile

Toplumun en önemli sosyal kurumu olan aile kavramı TDK'da (2024) “evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik, aynı soydan gelen veya aralarında akrabalık ilişkileri bulunan kimselerin tümü, birlikte oturan hısım ve yakınların tümü” olarak tanımlanmaktadır.

Kişiliği, inancı, değerleri, kimliği, sosyalleşmeyi bireylere kazandıran aile insanlık tarihi boyunca toplumsal hayatın en önemli ve en temel kurumu olma özelliğiyle toplumsal yapılanmanın en güçlü ögesidir. Toplumsal hayat devam ettiği sürece korunması devam edecek olan ailenin bireylerin toplumsal varlık haline gelmesi ve sosyalleşmesi konusunda önemi tartışılmazdır (KADEM, 2024).

Toplumsal yapının giderek karmaşıklaştığı günümüzde toplumun temeli ve en küçük birimi ailenin yaşantısını sürdürülebilmesi için çağa uygun bilgi ve beceri ile kendini yenileyen aile bireyelerine ihtiyaç duyulmuştur. Aile üye-

lerinin her birinin birbiriyle iletişimi içeren aile içi iletişim ne kadar güçlü olursa ailenin sağlığı ve gücünde o oranda gelişir (Canel, 2011, ss. 1-8).

Birey ve toplum arasında köprü görevi üstlenen, olumsuz içeriklere karşı gerekli önlemleri alan, çocukların bakımı ve yetiştirilmesinde en önemli birim olan aile, herkesin katılımına imkân vermesi ve ses-yazı-görüntü gibi üç temel amacı bünyesinde bulunduran dijital medya günümüz dünyasında neredeyse vazgeçilmez bir yere sahiptir. Bu olumlu etkiyi devam ettirebilmek için medyanın rolünü toplumda anlaşılmasını, medya okuryazarlığı bilincinin doğru verilmesini, kitle iletişim araçlarının aile içerisinde dengeli, etkili ve verimli kullanılması sağlamak gerekecektir (Aydeniz, 2011, ss. 1-61)

Toplumsal yapıdaki en temel işlevi üstlenen ailenin, çocukların sosyalleştirilmesinde, yetiştirilmesinde, psikolojik bakımdan korunmasında ve toplumsal değer ve normları öğrenmesinde vb. temel işlevleri vardır. Çocukların gelişiminde anne ve babaların yaklaşımı belirleyici bir rol oynamaktadır (Karaboğa, 2019, s. 2048)

Aile bireylerinin gereksinimlerini doğal olarak karşılayan, iç yapısında esnekliğin söz konusu olduğu ve üyeleri arasında iletişimin yüksek olduğu sağlıklı ailelerde çocukların yetiştirilmesinde ve ihtiyaçlarının karşılanmasında zorunluluk hissedilmeden aileler görevlerini yerine getirmektedir (Güleç V. , 2018, s. 107)

Bireylerin ilk eğitimleri aldıkları ve yetişmelerinde önemli bir yere sahip olan ailelerin çocukla iletişim konusunda eğitilmesi, çocuklarıyla bilinçli iletişim kurabilmek için ebeveynlere yönelik eğitimler verilmesi (Özel ve Zelyurt, 2016, s. 11), özellikle günümüzde çok önem arz etmektedir.

Dijital Medyanın Aile Üzerindeki Etkisi

Dijital medyanın bilgi ve haber alma, iletişimi sağlama gibi olumlu etkileri bir yana bırakılırsa; bireylerin ve dolayısıyla ailenin üzerinde ruh sağlığından bağımlılığa, değer algısının değişmesinden değerlerin yozlaşmasına, narsisizmi arttırmasından mahremiyet ihlaline ve istismara kadar birçok alan üzerinde olumsuz etkisi bulunmaktadır.

Her geçen gün hayatın bir parçası olan sosyal medyada, insanlar görünmezlik ve bilinmezliğin verdiği güvenle kendilerini farklı tanıtmalarına, olduğundan bambaşka biri olarak göstermelerine imkân bulmaktadır. Bu

özgüvene bağlı olarak fiziksel şiddetten farklı olarak yeni bir şiddet türü olan sosyal medya şiddeti ortaya çıkmıştır (Çınar, 2021, s. 37). Sosyal medya kapsamında değerlendirebileceğimiz uygulamaları e-posta grupları, Bloglar (günlükler) – Vloglar (video günlükler), Forumlar (Google groups, yahoo groups gibi), Kurumsal intranet (kurum içi ağ), Extranet (web sayfaları), Hızlı mesaj servisleri, Sosyal ağ siteleri (twitter, facebook, instagram vb) olarak sıralayabiliriz (Çınar, 2021, s. 38).

Küreselleşme ile birlikte iletişim araçlarının gelişmesi ve buna bağlı olarak internet teknolojisinin sosyal medya platformlarında kullanılması mahremiyetin gizliliği ihlallerini gündeme getirmiştir (Serçemeli, 2017, s. 1). Teknolojik gelişmelere bağlı olarak televizyon, sinema, dergi ve benzeri birçok iletişim aracı ile insanlar birbirlerine bilgi aktarmaktadır. Bu süreçte olan kişilerin kişisel hayatı ve mahremiyetleri istenmeden kamuoyuna taşınmaktadır. Özellikle görüntünün gücünü kullanan televizyon programlarında doğrudan veya dolaylı bireylerin gizliliğini ihlal etme potansiyelinin olduğunu görmekteyiz. İnsanların hayatından idealizm ile materyalizm arasından sürekli bir ilişki içerisinde olan ve bir ilişki ağı kuran medya günümüzde gerek WhatsApp yazışmaları ve gerekse sosyal medya paylaşımları ile mahremiyet ihlalleri açık hale getirmiştir (Öztürk Topal, 2022, ss. 54-58). Bu bağlamda mahremiyetin korunması sadece mevzuatla değil çağın gereklerine uygun koruma teknolojileri ve enformasyon sistemleri geliştirilerek güvence altına alınmalıdır (Koç ve Kaynak, 2009, s. 95).

Günümüzde dijitalleşmenin sınır bilmez bir şekilde kullanımına bağlı olarak dijital medya, aileler için önemli bir kavram olmaktadır. Ülkemize TÜİK'in "İstatistiklerle 2022" bülteninde yayınlanan hane halkı bilişim teknolojileri kullanım araştırmasına göre 2022 yılında evde internet erişim imkânı oranı %94,1, dizüstü bilgisayar-tablet (taşınabilir bilgisayar) bulunma oranı %46,6, akıllı telefon bulunma oranı %99,2 (TÜİK, 2024) şeklindedir. Bu oranlar arttıkça başta çocuklar olmak üzere ailelerin de korunması için önlemler alınması gerektiği kendini hissettirecektir.

İnterneti ve akıllı cihazları kullanan aile bireylerinin kullanım şekillerine göre olumlu veya olumsuz etkisini dijital medya kullanımı hakkında Sayın Vali Kemal ÇEBER'in 2024 yılı Gaziantep Aile Yılı tanıtım Programındaki konuşmasında

Devlet büyük bir aile, aile küçük bir devlettir. Sosyal medya, televizyonlar,

dijital dünya bize örnek olarak gösterilmeye çalışılan bazı kişiler ile olaylar. Bunlarla aile yapılarına yönelik bir saldırı var. Bizlerde aileleri korumak için tedbirler almak lazım için ailemize sahip çıkmamız gerekiyor. İşte bunun için bu yılı Aile Yılı ilan ettik.

şeklinde ifade ettiği gibi dijital medyanın aile üzerinde etkisi büyüktür.

Sürekli kitle iletişim araçları ile temas halinde olan yetişkinlerin tercihi televizyon olmakla birlikte, araştırmalar çocuklar için televizyonun yerine bilgisayara yöneldiklerini, özellikle internete ve bilgisayara bağlı oyunlara yöneldiklerini göstermektedir. (Terkan, 2011, s. 47)

Uzak diyarları gösterme amacıyla ortaya çıkan televizyon ile izleyici arasında zihinsel bir birlik vardır. İngilizce’de television, Almanca’da femsehen uzak-görme kelimelerinden türetilen televizyon terimi Türkçe’de olduğu gibi kabul görmüştür (Uçkaç Altun, 2011). Özellikle 1990’lı yıllar televizyon çağı olarak görülmüş, uluslararası habercilik yapan televizyon kanallarından Körfez Savaşı’nın süreci canlı olarak kitlelere aktarılmıştır (Karaduman, 2002, s. 1).

Bir merkezden uzak mesafelere sabit veya hareketli görüntüler gönderebilmek için bu görüntüler ve sesler elektriğe çevrilir. Bu işaretler, özel antenler yardımıyla vericiden atmosfere yayınlanır. Vericilerin, yayına uygun alıcılar tarafından alınan bu elektriksel işaretleri, bu alıcıda görülebilir veya işitilebilir hale getiriler. Bu sistemde kurulan televizyon teknolojisi 1990’lı yıllarla birlikte gelişmelere paralel olarak bilgisayar teknolojisinin dili olan dijital iletişim ile okyanus aşırı ülkelerinde birbiri ile iletişimi sağlamıştır. Mevcut iletişim teknolojisinde elektronik dalgalar yolu ile yapılan yer yayıncılığı, teknoloji-radyo-elektrik işaretlerinin kullanılmasıyla oluşturulan uydu yayıncılığı ve görüntü-ses sinyallerinin bir merkezden, ya da toprağın altından iletilmesine imkan tanıyan kablolu TV yayıncılığı yapılmakla birlikte yayıncılığın yeni metodu olan analog yayından daha üstün görüntü kalitesine sahip, etkileşimli ve karşılıklı veri iletimi ile izleyicilerin etkinliklerin içine aktif bir şekilde katılmasına imkan sağlayan, frekans spektrumunun etkin kullanılması, mobil alıcılarla kesintisiz yayın alınabilmesi gibi avantajlar sağlayan dijital TV yayıncılığı da kullanılmaktadır (Çakır, 2000, ss. 16-23).

İnsanlar ve toplumlar üzerindeki etkisine ilişkin televizyonda yayınlanan programların içeriği birtakım toplumsal etkiler doğurmaktadır (Uluç Küçükcan, 2019, s. 11). Vakit geçirme ve zahmetsiz eğlence imkânı sunan her

evin vazgeçilmesi olan televizyon dünyanın en çok ilgi duyduğu araçtır. Teknolojinin hâkim olduğu günümüzde insanın emrine sunulan ve teknolojinin yaşamı renklendirdiği televizyon ile izleyici arasında zihinsel bir ilişki vardır. Gelecekteki tercihleri ve kullanışları etkileyecek tutumları gerçekleştiren televizyon Gerbner'e göre kabine kökenli hikâye anlatımının yeni yüzü olarak tanımlanmaktadır. Sadece bir teknoloji olarak görülmeyen televizyonun toplumsal, endüstriyel ve kültürel biçimleri olmakla birlikte özellikle izleyicilerin televizyonda sunulan programların içeriklerinde bilgi edinmek, toplumla bütünleşme ve sıkıntılardan kaçış olmak üzere üç temel beklentileri vardır. Teknolojik gelişmelere bağlı olarak insanların uzakta olan göremediklerini görme isteklerinden ilham alan televizyon misafir odasındaki kutsal mekânından çıkıp izleyicisinin her yere kolaylıkla taşıyabildiği farklı mecralarda kullanabildiği bir araç halini almıştır. Hatta televizyon sabit ekranlardan çıkarak tabletlere, mobil telefonlara ve bilgisayar gibi türlü ekranlara geçiş yapmış ve çoklu platform olma özelliğini göstermiştir.

İlk zamanlar da sadece bilgi sunmak amaçlı kurulmuş olan web siteleri site yöneticisinin hazırlayıp yayınladığı kullanıcıların ise pasif durumda olduğu sadece siteye eriş sağlayarak okuyabildiği süreçten web 2 ile üretken, paylaşılan yani aktif bir sürece, kendilerine özel hizmetler alabildikleri web 3 teknolojileri süreçlerine (TBMM, 2012) ve hızla ilerleyen web 4, web 5 vs gelişmelere evrilmiştir.

Herhangi bir mekânda bir araya gelmeyen insanlar için oldukça cazip ve hayatlarının bir parçası hale getirilen sosyal medya uygulamaları her geçen gün özelliklerini yenileyerek insanların sürekli o ortamda bulunma isteği yaratmaktadır. Bu durum birçok problemlerin doğmasına neden olmuştur (Güleç V. , 2018, s. 112). Dijital çağda sadece bireyler değil aileler de bir yandan çocuklarının yeni medya araçları ile ilgilenmesini teşvik ederken diğer taraftan teknolojinin kullanımının getirdiği sorunlardan endişe etmektedirler. Sınırsız sayıda medya içeriğinin bulunduğu internet ortamında gerek sosyal ilişkimizi gerek yaşam tarzımızı ve gerekse aile ilişkilerimizi etkileyecek birçok risklerle karşılaşabiliriz bu risklere karşı yetersiz kalmamak için medyanın işleyişi ve içeriklerini daha iyi anlamalı, özellikle anne ve babalara medya eğitimi alması konusunda bilinçlendirmeliyiz (Karaboğa, 2019, ss. 2040-2042).

Çocukların sosyalleşmesini etkileyen, bilgisayar ve internet odaklı medya teknolojisi ile sürekli gelişen, mesajları çoklu kaynaktan çoklu hedeflere

gönderebilme özelliği ile dijital medya bireyler ve kurumlar arası iletişim-etkileşimi kolaylaştırmanın yanı sıra zaman ve imkân sınırlaması tanımadan kolay ulaşılabilir olması sosyal yaşamda çocukları olumsuz etkileyebilecek eylem ve görüntülerde içermektedir (Özkan, 2016, s. 1).

Ebeveynlerin çocukların medya kullanımında sağlıklı bir yöntem belirleyememesi, çocukluk döneminde yanlış medya kullanımı, aile bağları ve çocuk–ebeveyn arasındaki ilişkilerdeki zayıflık ve buna bağlı olarak sevgiden yoksun yetişen çocukların yabancılara karşı ilgisi çocukların ihmal ve istismara maruz kalmasında etkili olduğu söylenebilir. Çocuklar ebeveynlerinden alıştıkları öğrenme edinimlerini, sosyal medya uygulamalarında bulunan aktivitelerden benimsemekle birlikte bu sosyal medya uygulamaları ile ihmale maruz kalmaktadırlar. Örneğin “TİKTOK” uygulamasında çocukların; anneleri gibi giydirilmesi, yaşlarına uygun olmayan kalıplara sokulması ileriye dönük olarak psikolojik ve duygusal anlamda olumsuz etkilenmelerine sebep olmaktadır (Yıldırım, 2019, ss. 108-116). Çocuğun her türlü kötülükten uzak sağlıklı bir ortamda yetişmesinde öncelikli olarak ailelerin ahlaki ve vicdani sorumluluklarının olması kadar devletler de çocuğun sosyal ve psikolojik gelişimini göz önüne alan yasal düzenlemeleri güncellemelidirler.

Dijital Medyanın Suçla İlişkisi ve Aile

Bilimsel ve teknolojik gelişmelerle dijital medya platformları üzerinde bireylerin kendilerini ifade edebildikleri, en özel anlarını mekân-zaman kısıtlaması olmadan kitlelere paylaşabildiği, başka kullanıcılarla etkileşim içerisinde olmalarına imkân tanıyan birçok değişimler ve uygulamalar gerçekleşmiştir. Bu sanal toplumsal ağ ortamlarından sosyal medyada bireyler fazla zaman harcamakta hatta sanal dünyasını gerçek dünyasının önüne geçirmekte ve buna bağlı olarak da geçirilen zaman arttıkça aile ilişkileri de etkilenmektedir. (Güleç V. , 2018, s. 105). Sosyal medya hesaplarının yaygın şekilde kullanılması ile sürekli gelişen teknolojiler bireylerin sanal âlemde suça teşvik edici unsurlara kolaylıkla ulaşılabilir olması birçok riski de beraberinde getirmiştir. UNICEF (2017) “Hiçbir çocuk çevrimiçi riskler karşısında tam güvende değildir. Zorbalar, cinsel suç işleyenler; insan tacirleri ve çocuklara zarar verecek kişiler en güç durumdaki çocuklara ulaşma açısından bugünkü kolaylığı başka hiçbir dönemde yakalamamıştır.” diyerek, internet ortamının istismarcılara, siber zorbalara ve benzeri kötü niyetli internet kullanıcılarına

sınırsız bir hareket alanı sağladığına işaret etmektedir (Güngör, 2021, s. 21).

Sosyal, ekonomik ve bireysel yaşamda iletişim teknolojileri, bilgi ve internetin bu denli hızlı gelişmesi bireylerin birçok ihtiyacını kolaylıkla karşılamasını sağlarken diğer yandan bazı olumsuzluklara açık olmakla birlikte suç çeşitlerinin ve yöntemlerinin gelişmesine neden olmaktadır. Özellikle sanal ortamlarda işlenen suç çeşitlerine karşılık mevcut hukuk düzeninin yetersiz kaldığından yeni yaklaşımlara, politikalara ve güncellemelere ihtiyaç duyulmaktadır.

Medya araçlarında yapılan suç içerikli programlar kişilerin duygu ve davranışının değişimine sebep olmakla birlikte bu yayınların doğru olup olmadığı araştırılması yapılmadan dikkate alındığı görülmektedir. Kişilerin hayatlarının büyük bir kısmını ele geçiren medya araçlarının suç ve şiddet gibi gösteriliş şekillerinin yayınlanması ve kullanılan uygun olmayan dilin olumsuz etkileri vardır (Er, Elmas ve Hızlı Sayar, 2018, s. 66).

Medyanın unsurlarının yaygınlaşması bununla birlikte medyada sunulan yayınların şiddet içerikli olması bilim insanlarının medyanın toplum ve birey üzerinde etkisini araştırmaya yöneltmiştir. Bu alanda yapılan çalışmalarda medyada yer alan şiddet içerikli yayınların; gerek toplumların tutumlarıyla ve gerekse bireylerin saldırgan-suç içerikli tutum ve davranışları ile pozitif bir ilişki içerisinde olduğu belirtilmiştir. Günümüzde teknolojik gelişmelere bağlı olarak gelişen bilgisayar ve internet teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla geleneksel medyadaki şiddet sanal ortama taşınmıştır (Dolu, Büker ve Ulu- dağ, 2010, ss. 54-55).

Günümüzün en önemli medyası olan internetin yaygınlaşması ve internet medyasının içeriğini oluşturan sosyal ağ uygulamaları sosyal, teknik ve hukuki sorunları da beraberinde getirmiştir. Her biri otonom özelliğe sahip ağların bütününden oluşan internet bireysel olarak denetlenebilirken küresel bağlamda denetlenmesi mümkün olmayan bir yapıdır. 20. yüzyılda yeni bir aydınlanma çağı ile hayatımıza giren internetin kötü niyetli yaklaşımlarla sorumluluk bilincinden uzak internet ahlakına aykırı hareketlerin yapıldığı, dijital ortamlarda değerlere saldırıların yapıldığı bir mecra olarak da görülebilmekteyiz (Koç ve Kaynak, 2009, ss. 89-90).

Teknolojik gelişmelerle beraber suç unsurunun yeni bir uzantısı olan siber suç yani dijital ortamda işlenen suç kavramı ortaya çıkmıştır. Dijital ortam-

larda işlenen suçlar da diğer suç türlerinin özelliklerini birebir taşımaktadır.

İnternet kullanımının çok yaygın olduğu ve edindiğimiz bilginin çoğunun medya kaynaklı olduğu bütünsel açıdan değerlendirildiğinde özellikle çocuklar ve ergenler arasında siber zorbalıklarla, şiddet içeren oyunlarla ve görsel medya aracılığıyla suç ve suç unsuru oluşturan eylemlerle karşılaşma olasılığı oldukça yüksektir.

Aktif bir eylem olan çocuk istismarı giderek yaygınlaşan akımlarla, modalarla, meydan okumalarla, paylaşımlarla yeni bir boyutlarda kendini göstermektedir. Bu durumlara örnek olarak BBC News Türkçe'nin "Oğlunun fotoğraflarını izinsiz sosyal medyada paylaşan anne suçlu bulundu" (Pınar, 2024), haberinde olduğu gibi çocuğun özel hayatına dijital medya üzerinde saygı gösterilmemesi, "Avusturalya'da yaşayan Kıbrıslı lise öğrencisi Şeniz, telefonuna gelen tehdit ve baskı mesajlarından sonra intihar etmiştir." (Bilge, 2024) haberine olduğu gibi siber zorbalıklar, çocukların şiddet-pornografi gibi uygun olmayan aşırı içeriklere maruz kalması verilebilir. Çocuğu dijital medyadaki bu risklere karşı korumada ailelere büyük rol düşmektedir. Ailelerin, bu süreci daha bilgili ve zararsız geçirebilmesi için; Birleşmiş Milletler Çocuk hakları sözleşmesinde çocuklara tanınan hakları ve Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan İnternet okuryazarlığı el kitabındaki tavsiye edici bilgileri bilmesi faydalı olacaktır (Sarışık, 2024).

Dijital dünyada mahremiyet suçları kapsamında en çok risk altında olan çocukların; aileleri tarafından "mahremiyet eğitimleri" almaları, aileleri ile kurduğu "güven ilişkisi"nin yüksek olması onların çekinmeden dijital dünyada karşılaştığı riskten anne babayı haber etmelerini sağlayacaktır. Bu yöntem dijital platformlarda oluşan risklere karşı baş etmenin etkin yollarından biridir (Sarışık, 2024, s. 18).

Dijital medya platformlar üzerinden yayınlanan aile yapısına uygun olmayan içeriklerde çocuklara yönelik dikkat çekme ve farklı olma arzusu, alkol, sigara ve uyuşturucu ve uyarıcı madde kullanılması teşvik edilmekte ve bunlara ulaşımını kolaylaştırmak için reklamlar yapılmaktadır.

Tablo 1: Ceza Mahkemelerine TCK Uyarınca Açılan Dosyalardaki Suç Sayılarının Suç Türüne Göre Dağılımı, TÜRKİYE, 2021

İsmin Edilen Suç Türü	TCK Madde No	Sanıkların Suçu İşledikleri Yasa, Cinsiyete ve Uyruğa Göre Suç Sayısı											Türün Kişi	Toplam	%
		Gerçek Kişi								Yabancı Uyrukları					
		T.C. Uyrukları													
		12-15 Yaş		15-18 Yaş		18 ve Üzeri Yaş		Belirsiz (%)							
		E	K	E	K	E	K								
Malvarlığına Karşı Suçlar	141-169	29 809	2 209	36 189	2 253	499 751	62 729	93	17 979	2 586	316	653 914	22,7		
Vücut Dokunulmazlığına Karşı Suçlar	86-93	7 543	1 503	14 670	1 500	501 432	78 681	32	12 312	2 645	22	620 340	21,6		
Hürriyete Karşı Suçlar	106-124	13 405	1 122	17 725	1 452	337 445	42 749	43	8 376	1 168	6	423 491	14,7		
Şerefine Karşı Suçlar	125-131	1 581	653	3 278	815	240 794	53 651	7	2 544	1 072	4	312 399	10,9		
Kamusal Sağlığına Karşı Suçlar	185-196	1 549	283	6 531	660	219 110	11 181	2	5 640	609	22	245 587	8,5		
Genel Tehlikeye Yaratıcı Suçlar	170-180	478	15	1 245	25	116 485	3 094	6	724	84	3	122 159	4,2		
Kamu Güvenine Karşı Suçlar	197-212	279	39	789	93	66 578	6 115	29	5 617	1 076	155	80 770	2,8		
Kamu İdaresinin Güvenliliğine ve İşleyişine Karşı Suçlar	247-266	423	53	1 047	81	51 282	5 386	6	540	159	14	58 991	2,1		
Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar	309-316	369	34	563	41	43 131	8 968	1	1 704	122	8	54 941	1,9		
Adliyyeye Karşı Suçlar	267-298	282	209	605	285	42 664	5 095	3	1 046	174	45	50 408	1,8		
Cinsel Dokunulmazlığına Karşı Suçlar	102-105	2 925	93	2 736	50	41 070	663	23	2 586	234		50 370	1,8		
Hayata Karşı Suçlar	81-85	551	22	1 120	38	29 728	1 643	13	907	87	19	34 128	1,2		
Çevreye Karşı Suçlar	181-184	2		5		21 169	5 431		194	73	129	27 003	0,9		
Genel Ahlakı Karşı Suçlar	225-229	526	89	635	58	21 068	2 843	1	999	613		26 832	0,9		
İlişimin Alanında Suçlar	243-246	611	28	977	99	19 815	2 160	2	452	78	15	24 237	0,8		
Kamu Barışına Karşı Suçlar	213-222	92	13	262	18	15 630	2 491		426	90	19	19 041	0,7		
Özel Hayata ve Hayatın Gizli Alanına Karşı Suçlar	132-140	498	267	423	175	13 355	3 830	6	331	92	1	18 978	0,7		
Devletin Egemenlik Alanlarına ve Organlarının Saygılığına Karşı Suçlar	299-301	100	34	227	46	10 427	1 610	1	192	32	1	12 670	0,4		
Ekonomi, Sanayi ve Ticarete İlişkin Suçlar	235-242	2		11		10 412	1 019		15	3	6	11 468	0,4		
Göçmen Kaçaklığı ve İnsan Ticareti	79-80	44		129		7 026	167		1 497	98	1	8 962	0,3		
Aile Düzenine Karşı Suçlar	230-234	35	18	174	40	5 479	2 067		167	168		8 148	0,3		
Devlet Sırlarına Karşı Suçlar ve Casusluk	326-339	16		18	1	816	66		169	22		1 108	0,0		
İşkence ve İstiyet	94-96	14	3	26	3	656	225		84	34		1 045	0,0		
Devletin Güvenliliğine Karşı Suçlar	302-308	37	3	38		727	125		55	6		991	0,0		
Ulaşım Araçlarına veya Sabit Platformlarına Karşı Suçlar	223-224	7		17		633	24		10			691	0,0		
Koruma, Gözetim, Yardım veya Bildirim Yükümlülüğünün İhlali	97-98	1	2	14	1	205	117		15	14		369	0,0		
Çocuk Dışartma, Dışartma veya Kaçırma	99-101			1	1	60	80		5	16		163	0,0		

Kaynak: (Adli Sicil İstatistik Genel Müdürlüğü , 2021, s. 41)

Birleşik Krallık Parlamentosu İletişim Komitesi tarafından yayınlanan Sosyal Medya ve Suçları Oturumunda dijital medya araçları ve diğer elektronik araçların kullanılarak yapılan siber zorbalık, çiftlerin ayrılmasından sonra diğer taraftan intikam almak amacıyla cinsel içerikli görüntülerini elektronik ortamda yayınlaması ile intikam pornosu, çevirim içi formlarda saldırıya neden olacak şekilde bilinçli tartışma çıkarması ile trolleme, birçok kişi tarafından görüşlerine karşı sosyal medya aracılığı ile yorum yaparak sanal mobbing sosyal medya suçları olarak değerlendirilmiştir (UK Parliament , 2024).

Adli Sicil İstatistik Genel Müdürlüğünün (2021) yılında yayınladığı Tablo 1’de görüleceği üzere Bilişim Suçlarının 18 yaş ve üzeri bireylerde yüksek olduğu ve bu durumunda ilerleyen yıllarda gerek Sosyal Öğrenme kuramının etkisiyle gerek genel suç teorisiyle ve gerekse aile bireyleri arasında mahkûmiyetlerin nesiller arası aktarımı bütünsel açıdan değerlendirildiğinde (Van de Weijer ve Moneva, 2022, s. 1-7), 18 yaş üstü bireylerde suç oranı ne kadar yükselirse nesilden genel aile bireylerinin de bundan olumsuz etkileneceğini ve bu oranı düşürmenin en kalıcı yolu 18 yaş üstü bireylere dijital medya suçları hakkında bilgi vermek faydalı olacaktır.

Tablo 2: Sosyal Medyada Kişiyi, Topluma ve Devlete Karşı İşlenen Suçlar

KİŞİYE KARŞI İŞLENEN SUÇLAR	TOPLUMA KARŞI İŞLENEN SUÇLAR	DEVLETE KAR İŞLENEN SUÇLAR
Tehdit – Hakaret – Şantaj (TCK 106, 125,107)	Nefret ve Ayrımcılık (TCK 122)	Devletin Egemenlik Alametlerini Aşağılama (TCK 300)
Dolandurıcılık (TCK 158)	Kişilerin huzur ve sükununu Bozma (TCK 123)	5816 sayılı Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanun
Adil Yargılamayı Etkilemeye Teşebbüs (TCK 288)	Kişiler Arasındaki Konuşmaların Dinlenmesi ve Kayda Alınması (TCK 133)	Türk Milletini, Türkiye Cumhuriyeti Devletini, Devletin Kr. ve Org. Aşağılama (TCK 301)
Müstehcenlik (TCK 226) Fuhuş (TCK 227) Cinsel taciz (TCK 105)	Suç İşlemeye Tahrik (TCK 214)	Savaşta Yalan Haber Yayma (TCK 323)
İftira (TCK 267)	Halkı Kin ve Düşmanlığa Tahrik veya Aşağılama (TCK 216)	Gizli Kalması Gereken Bilgileri Açıklama (TCK 330) Yasaklanan Bilgileri Açıklama (TCK 336)
Güveni Kötüye Kullanma (TCK 155)	Kanunlara Uymamaya Tahrik (TCK 126)	Göreve İlişkin Sırrın Açıklanması (TCK 258) Gizliliğin İhlali (TCK 285)
Suç Delillerini Yok etme, Gizleme veya Değiştirme (TCK 281)	Kumar Oynanması İçin Yer ve İmkân Sağlama (TCK 228)	Yasaklanan Bilgileri Siyasal veya Askeri Casusluk Maksudıyla Açıklama (TCK 337)
Ses veya Görüntülerin Kayda Alınması (TCK 286)	Halkı Askerlikten Soğutma (TCK 318)	Cumhurbaşkanına Hakaret (TCK 299)
Adil Yargılamayı Etkilemeye Teşebbüs (TCK 288)	Askerleri İtaatsizliğe Teşvik (TCK 319)	Suç İşlemek Amacıyla Örgüt Kurma Suçu (TCK 220)

Kaynak: (Bahar, 2018, s. 26).

Tablo 2’de görüleceği üzere kişiye, topluma ve devlete karşı sosyal medya aracılığı ile işlenen suçlar kategorize edilmiştir.

Dijital ortamlarda bireylere yönelik müstehcen içerikli videoların izletilmesi, masum oyun görüntülü yasadışı bahis oynatılması ve intihara yönlendirme eylemleri suç olmakla birlikte bu suçların getireceği etkiye daha açık olan tam erginliğe ulaşmamış çocukların bedensel ve fiziksel olarak etkilenmesi daha fazladır.

Kentsel bir ortamda sosyal varlığın vekili olarak sosyal medya ile belirli bir olayın meydana gelmesini çevre olarak tanımladığımız mekânsal koşulların ilgi çekici noktalar açısından, sosyal etkinlikler olarak tanımladığımız. Twitter, Facebook, Foursquare vb. coğrafi konumlu sosyal ağlardaki çevrimiçi etkinlikler ve olay gözlemi birleşerek coğrafi bilgi sistemleri alanındaki güncel teknikleri kullanarak bunların bağımlılıklarını coğrafi–uzaysal bağlamada değerlendirilmesine olanak tanımaktadır. (Johannes, Antal, ve Dirk, 2014, s. 5).

Modern çağın getirmiş olduğu yeniliklere bağlı kalan gençlerde bilinçsizce sosyal medyayı kullandığı zaman özgüveni eksikliği, içine kapanıklık, utangaçlık iletişim becerilerinde düşüklük ve alınganlık gibi birçok sosyal ve psikolojik sorunla karşılaşıldığı gibi tehlikenin nereden geleceğini bilmeyen çocuklar sanal ortamlarda istismara uğrayabilmektedir (Güleç V., 2018, ss. 118-119)

İnternet kullanımının hızla artması ve yanlış internet kullanımı çocukların dijital mecralarda yaşları ile uyumsuz içeriklere (cinsel görüntüler- şiddet-kumara özendirme) muhatap bırakılması, bilgi ve iletişim sektöründeki gelişmelere bağlı olarak son yıllarda artan fikri ve sınai mülkiyet hakkı ihlalleri, kontrolsüz ve yoğun şekilde hatta bağımlılık derecesinde çevirim içi oyunlar, kayıt dışı sanal ticaret, bilim suçları gibi riskleri gündeme getirmiştir.

Ailenin en küçük bireyi olan çocuğun korunması, çocukların kullanılmasına ilişkin Avrupa Sözleşmesi, UNICEF (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu), BM Çocuk Hakları Sözleşmesi gibi uluslararası sözleşmelerle güvence altına alınsa da Ulusal hukuk sistemizde Tük Medeni Kanun’un 346. , 347. ve 348. maddeleri ile çocuğun yüksek yararı gözetilmiş olup (Güngör, 2021, s. 3); 6284 sayılı kanun ile tek taraflı ısrarlı takip mağduru kişilerin, şiddete uğrama tehlikesi bulunan aile bireylerinin, çocukların kadınların korunması ve bu kişilere yönelik şiddetin önlenmesi amacıyla düzenlenen usul ve esasları düzenlenmiştir.

5651 Sayılı İnternet Ortamında yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun kapsamında İçeriğin Çıkarılması ve Erişimin Engellenmesi Kararları ile Yerine Getirilmesi başlıklı madde 8’de;

İnternet ortamında yapılan ve içeriği; TCK’da yer alan İntihara yönlendirme (m.84), Çocukların Cinsel İstismarı (m.103/1), Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde Kullanılmasını Kolaylaştırma (m.190), Sağlık İçin Tehlikeli Madde Temini (m.194), Müstehcenlik (m.226), Fuhuş (m.227), Kumar Oynanması İçin Yer ve İmkan Sağlama (m.228) ile 5816 sayılı Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar ve 7258 sayılı kanunda yer alan suçları oluşturduğu hususunda yeterli şüphe sebebi bulunan yayınlarla ilgili olarak içeriğin çıkarılmasına ve/veya erişimin engellenmesine karar verilir.

hükümleri 5651 sayılı Kanun’da Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK) başkanlığınca verilecek bazı kararların idari mahiyette olduğunu, kanunun 8/10. maddesinde bahsedilen BTK başkanı tarafından verilecek idari tedbir mahiyetindeki içeriğin çıkarılması ve/veya erişimin engellenmesi kararının yerine getirilmeden önce idari para cezası verileceği, buna karşılık 24 saat için yerine getirilmemesi halinde yetkilendirilmesinin iptali kararının idari karar olduğu; 5187 sayılı Kanun, 6112 sayılı Kanun ve 5661 sayılı Kanun kapsamında yer alan suçlar için 5271 sayılı CMK’nin 135/8 maddesi hükmü gereğince iletişimin tespiti, dinlenmesi ve kayda alınması tedbirleri uygulanamayacağı değerlendirilebilir (Özkepir, Kocaman ve Kart, 2022, s. 144). 5187 sayılı Basın Kanunu ile Cezai Sorumluluk başlıklı 11’inci maddesinde; süreli veya süresiz yayınlarla işlenen suçlarda eser sahibi, sorumlu müdür, genel yayın yönetmeni gibi kimlerin sorumlu tutulacağı hüküm altına alınmış ayrıca aynı kanunun Hukuki Sorumluluk başlıklı 13’üncü maddesinde ise basılmış eserler yoluyla işlenen fiillerden doğan maddî ve manevî zararlardan dolayı kimlerin sorumlu tutulacağı belirtilmiştir. Anayasası’nın ilk halinde 133 maddesinin 1. Fıkrasındaki “radyo ve televizyon istasyonları ancak Devlet eliyle kurulur ve idareleri tarafından bir kamu tüzel kişiliği halinde düzenlenir” hükmü gereğince kurmak ve işletmek kanunla olmasına rağmen yurt dışından ülkemizde yayınlar yıllarca sürdürülmüş ve sonrasında 3984 sayılı yasa ile özel radyo ve televizyonlar hukuksal bir rejime sahip olmuştur. Ancak bu kanun ile gerek terminolojik ve gerekse sistematik açıdan önemli eksiklikler ve uygulamada ciddi sorunlarla karşılaşmıştır (Mahmutoğlu, 1994, ss. 191-198). Daha sonra Anayasamız “Radyo ve televizyon istasyonları düzenlenecek

şartlar çerçevesinde serbesttir” şeklinde değiştirilmiştir.

Ülkemizde tüketicinin internet hizmetlerinden etkin faydalanabilmesi, internet hizmetinin doğru şekilde verilmesi ve internet aktörlerinin görev sorumluluklarının tanımlanabilmesi için; 4733 sayılı “Tütün Ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun” , 6102 sayılı “Türk Ticaret Kanunu” , 3713 sayılı “Terörle Mücadele Kanunu” , 4721 sayılı “Türk Medeni Kanunu” ,6100 sayılı “Hukuk Muhakemeleri Kanunu”, 7258 sayılı “Futbol ve Diğer Spor Müsabakalarında Bahis ve Şans Oyunları Düzenlenmesi Hakkında Kanun”, ile 5651 Sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesine ilişkin kanun ve ilgili yönetmeliklerin uygulanması Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumuna verilmiş olup; öte yandan RTÜK ve EGM gibi kuruluşlarda kendi iç bünyesinde oluşturduğu birimlerle dijital ortamlarda aile birliğini olumsuz etkileyen içeriklere karşı internetin zararlarını en aza düzeye indirmek amacıyla yürüttükleri mevzuat ve yaptıkları çalışmalarla katkı sağlamaktadırlar (TBMM, 2012).

Sonuç ve Öneriler

Toplumun yapı taşıını oluşturan aile bireylerini günümüzde etkileyen önemli unsurlardan biri dijital medyadır. Çalışmada özellikle dijital medyada işlenen suçların aile bireylerinin nasıl etkileyebileceği ve nasıl bir tehlike oluşturduğu konusu ele alınmıştır. Teknolojik gelişmelerle beraber suç unsurunun yeni bir uzantısı olan siber suç yani dijital ortamda işlenen suç kavramı ortaya çıkmıştır. Dijital ortamlarda işlenen suçlar da diğer suç türlerinin özelliklerini birebir taşımaktadır. Bu suçlar yetişkinleri tehdit ettiği kadar gençler ve çocuklar dolayısıyla aileler için de bir tehlike oluşturmaktadır.

İnternet kullanımının çok yaygın olduğu ve edinilen bilginin çoğunun medya kaynaklı olduğu bütünsel açıdan değerlendirildiğinde özellikle çocuklar ve ergenlerin siber zorbalıklarla, şiddet içeren oyunlarla ve görsel medya aracılığıyla suç ve suç unsuru oluşturan eylemlerle karşılaşma olasılığı oldukça yüksektir. Yine dijital medya platformlar üzerinden yayınlanan aile yapısına uygun olmayan içeriklerde çocuklara yönelik dikkat çekme ve farklı olma arzusu, alkol, sigara ve uyuşturucu ve uyarıcı madde kullanılması teşvik edilmekte ve bunlara ulaşımını kolaylaştırmak için reklamlar yapılmaktadır. Dijital ortamlarda bireylere yönelik müstehcen içerikli videoların izletilmesi, masum oyun görüntülü yasadışı bahis oynatılması ve intihara yönlendirme

eylemleri suç olmakla birlikte bu suçların getireceği etkiye daha açık olan tam erginliğe ulaşmamış çocukların bedensel ve fiziksel olarak etkilenmesi daha fazladır.

Modern çağın getirmiş olduğu yeniliklere bağlı kalan gençlerde bilinçsizce sosyal medyayı kullandığı zaman özgüveni eksikliği, içine kapanıklık, utangaçlık iletişim becerilerinde düşüklük ve alınganlık gibi birçok sosyal ve psikolojik sorunla karşılaşıldığı gibi tehlikenin nereden geleceğini bilmeyen çocuklar sanal ortamlarda istismara uğrayabilmektedir (Güleç V., 2018, ss. 118-119). Ayrıca dijital medya araçları ve diğer elektronik araçların kullanılarak yapılan siber zorbalık, çiftlerin ayrılmasından sonra diğer taraftan intikam almak amacıyla mahrem görüntüleri elektronik ortamda yayımlanması gibi aile yaşantısına uymayan eylemler de sosyal medya suçları olarak değerlendirilmektedir.

Sonuç olarak dijital medyada işlenen suçlar ailedeki her birey için özellikle de çocuklar ve gençler için bir tehlike oluşturmakta ve çeşitli mağduriyetlerin yaşanmasına sebep olabilmektedir. Bu sebeple ailelere medya okuryazarlığının kazandırılması ve dijital medyada işlenen suçlara karşı ailelerin bilinçlendirilmesi mağduriyetlerin yaşanmaması ve ailelerin refahının korunması açısından önemli görülmektedir.

Çalışmada elde edilen değerlendirmelerden yola çıkılarak şu önerilerde bulunulabilir:

İletişim araç, gerek, süreç ve odaklarında ayrıca teknolojide birçok hızlı gelişmelerin yaşandığı günümüzde aile bireylerinin medyayı takip etmemesini, güncel gelişmelerden kopuk olmasını beklemekten daha ziyade medya okuryazarı olabilmeleri için bilinçlendirilmesi önerilebilir. Ebeveynler ve çocuklar başta olmak üzere güvenli internet kullanımı, güvenlik kameraları, dijital aktivitelerle aile içi bağları güçlendirme, aile etkinliklerin dijital cihaz kullanımı kısıtlaması ve aldığımız ve oluşturduğumuz mesajlar hakkında eleştirel düşünebilmeyi, medyanın kültürün bir parçası olduğunu, bireylerin medya mesajlarında kendi inançlarını, deneyimlerini, becerilerini kullanabilmelerini sağlayan her türlü medya formunu içeren demokratik bir toplum için gerekli olan yeni nesil iletişim becerisi olan medya okuryazarlığı (Yılmaz ve Bekdemir, 2021, s. 6847) ve medya kullanım bilinci gibi önlemlerle ailenin dijital medyanın getirdiği tehlikelerden korunması sağlanabilir. Böylece aileler sağlıklı ve dengeli bir dijital yaşam sürdürebilirler.

Çocukların interneti araştırma amacından daha çok oyun ve eğlence amaçlı kullandıkları dikkate alındığında çocuklara rehber olacak yetişkinlere ihtiyaç olduğu açıktır. Çocukların zihinsel, bilişsel, duygusal gelişimlerine katkısı çok fazla olan medya okuryazarlığı bilinci yani dijital teknolojiyi kullanmadan kaynaklı iletişimsizlerin düzenleme, kontrol altına tutma, çocukların dijital medyayı seçmesi, kullanması, kendini koruyabilmesi, bireylerde eleştirilen düşünme becerisinin-yeterliliğinin kazanıldığı eğitimlerle ailelere verilmeli ve böylece ailelerin dijital medya konusunda çocuklarına rehber olması amaçlanmalıdır (Karaboğa, 2019, ss. 2065-2066). Çünkü ebeveynler çocuklarına izledikleri programlarının hangi amaçla takip ettikleri bilincini vermezse çocukların bağımlı olması kaçınılmazdır (Şirin, 2015, s. 14).

Verilmek istenen bilinç sadece ebeveynlerle kısıtlı kalmamalı çocuklara da aşılmalı ve özellikle ilköğretim çağındaki öğrencilere dijital iletişim kısmı her seferinde güncellenerek yeterli bilgi ve ilgiye sahip öğretmenler tarafından verilen zorunlu ders olarak müfredatlar eklenmesi gerekmektedir. Yine günümüzde bilmek değil o bilgiyi işleyebilmek, irdeleyebilmek çok daha önemlidir bakış açısıyla “medya okuryazarlığı bir hayat becerisidir” yaklaşımını benimseyen ve eğitim sistemlerine medya okuryazarlığı anlayışını multidisipliner bir yaklaşımla ele alan gelişmiş ülkeler örnek alınabilir (Güleç N. , 2024).

Tekno-medya da diyebileceğimiz çağımızda medya ve iletişim platformları bize her türlü içeriği izle, dinle, yorum yap, beğen, yönlendir, paylaş geliştir, haberdar etmek ve benzeri telkinlerde bulunmaktadır. Tüm bu mecraların amacı bir ürünü/hizmeti/fikri/düşünceyi/algıyı bizlere satın aldırarak iletişim mecralarını yönetenlere ve sistemlerine karşı daha fazla bağımlı hale gelmemizi sağlamaktır (Güleç N. , 2024). Bu sebepten aile içi şiddeti önleyecek hukuki düzenlemelere ve aile huzuru bozan kötü alışkanlıkları önlemek için yapılan çalışmalara dijital medya bilincinin de eklenmesi kendini bir ihtiyaç olarak hissettirmektedir.

Günümüzde düşünce hürriyeti gerek ulusal hukuk sisteminde ve gerekse uluslararası hukuk düzenin güvence altına alındığı değerlendirildiğinde kimse nasıl düşündüğümüze doğrudan karışmaz ancak bundan daha vahim olan bir durum söz konusudur. O da dijitalleşen çağda internetin de gücünden faydalanarak medya sayesinde algılarla oynayarak düşünmeyi engellenmeden düşünceleri yönlendirerek insanların nasıl düşünmesi gerektiğine karar

veren bir medya gücünün olmasıdır (Atay, 2016). Bu yüzden sanal ortamlarda bireyler akla uygun ve derinlemesine düşünebilme sürecini geliştirerek bir beceri veya tutum olarak nitelendirilen kritik ve analitik düşünme yeterliliğinin oluşması yani gözlem, tecrübe, neden-sonuç ilişkisi kurma, bilgilerin entelektüel seviyede tanımlanması, analiz edilmesi ve tefekkür edebilme bilincinin oluşturulması çok önemlidir (Ağargün, 2024).

Bilişim sektörüne dayalı istihdamın her geçen gün geliştiği dünyada genç kuşaklara çocuk yaşta bilişim temelli yazılım, bilgi teknolojileri proje yönetimi, ağ teknolojileri uzmanı, web programcısı, bilgi güvenliği uzmanı kurslarının verilmesinin yanında internet kullanımı süreçlerinde bireylerin karşılaşılabilecekleri hukuk dışı eylemlere karşı gerekli bilinçlendirmelerin yapılmalıdır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü uyarınca faaliyet gösteren 17 üyenin görev aldığı TBMM Dijital Mecralar komisyonu; Türkiye’de dijital alanlarda yaşanan sorunların ele alındığı, internet kullanımının; gerek bireylerin kişilik haklarına, temel hak ve özgürlüklerine ve gerekse çocukların fiziksel ve psikolojik gelişmelerine aykırılık oluşturup oluşturulmadığını değerlendiren ve çözüm önerileri geliştiren, internet kullanımı yoluyla işlenen suçlarla etkin mücadele önemli bir görev üstlenmiş olan bu ihtisas komisyonunun (TBMM, 2024) kamuoyunu bilgilendirici projeler ve etkinlikler yapması toplumu bilinçlendirecektir.

Ailenin korunması amacıyla çeşitli kamu kurum ve kuruluşları tarafından yapılan birçok yararlı eğitim ve projelerin daha nitelikli ve sürdürülebilir olması açısından her alanda olduğu gibi eğitime önem verilmesi, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın oluşturacağı şartlara haiz gönüllü aile müfettişlerinin yetiştirilmesi bu gönüllü müfettişlerin hem dijital ortamlarda hem de çevrelerinde aile bireylerine yönelik suç unsuru teşkil edecek filleri gördüklerinde elektronik sistem üzerinde rapor yazması ve bakanlığın bu süreci diğer bakanlıklarla birlikte gizlilik unsuru içerisinde takip ederek sonuçlandırması, mağduriyet yaşamış ama sadece konuşmak isteyen aile bireylerine yönelik telefon ve internet yardım hattının kurulması yasadışı ve zararlı içeriklere karşı bilinç oluşturacaktır.

Özellikle sanal ortamlarda işlenen suç çeşitlerine karşılık mevcut hukuk düzeninin yetersiz kaldığından yeni yaklaşımlar, politikalar ve güncellemeler getirilebilir.

Kaynakça

- Adli Sicil İstatistik Genel Müdürlüğü. (2021). Adli İstatistikler. Adalet Bakanlığı.
- Ağargün, M. Y. (2024, 28 Nisan). Kritik ve analitik üzerine düşünme. Düşünme üzerine düşünceler. <https://www.kritikanalitik.global/dusunme-uzerine-dusunceler/>
- Atay, E. (2016). Kritik-Analitik Düşünme ve Stratejileri. Yalova Üniversitesi.
- Aydeniz, H. (2011). Medyayı Tanımak. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Aydoğan, F. (2019). Endüstri 4.0 ve dijital medya. S. Güzel Korver (Ed.), Kullanmak ya da kullanmamak ? X kuşağının sosyal medyadaki dijital mahremiyeti (ss. 95-112). DER Yayınları.
- Bilge, Ö. (2024, 4 Mayıs). Türk kızı Şeniz sanal zorba kurbanı. Hürriyet. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/turk-kizi-seniz-sanal-zorba-kurbani-19693094>
- Canel, A. N. (2011). Aile Yaşam Becerileri. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Çakır, V. (2000). Yeni iletişim teknolojilerinin reklam üzerine etkileri (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gaziantep Büyükşehir Belediyesi. (2024, 2 Mayıs). 2024 Gaziantep aile yılı tanıtımı. Gaziantep Belediyesi. <https://www.gaziantep.bel.tr/tr/haberler/2024-gaziantep-aile-yili-tanitimi-yapildi>
- Güleç, N. (2024, 28 Nisan). Kritik ve analitik düşünme perspektifinden dijital medya okuryazarlığı. Kadın ve Aile. <https://www.kadinveaile.com/kritik-ve-analitik-dusunme-perspektifinde-dijital-medya-okuryazarligi-2/>
- Güleç, V. (2018). Aile ilişkilerinin sosyal medyayla birlikte çöküşü. Yeni Medya Elektronik Dergisi, 105-120.
- Güngör, A. (2021). Sosyal medyada çocuk hakları ihlali ve çocuk istismarı: Instagram anneleri. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 1-24.
- KADEM. (2024, 3 Mayıs). Türkiye aile araştırması. Kadın ve Demokrasi Derneği. <https://kadem.org.tr/turkiye-aile-arastirmasi-raporu/>
- Kanat, S. (2016). Uluslararası ilişkiler yaklaşımları açısından dijital medya ve savaş. TRT Akademi Dergisi, 528-546.
- Karaboğa, M. T. (2019, 12 Aralık). Dijital medya okuryazarlığında anne ve baba eğitimi. Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 2040-2043.

- Karaduman, M. (2002). Değişen iletişim ortamı yeni medya ve internet gazeteciliği (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kuzu Demir, E. B. & Demir, K. (2020). Dijital medya üretiminde tasarım odaklı düşünme. A. Kuzu & E. B. Kuzu Demir (Ed.), Dijital Medya ve Öğrenme (ss. 1-23). Pegem Akademi.
- Kuzu, A., & Kuzu Demir, E. B. (2020). Dijital Medya ve Öğrenme. Pegem Akademi.
- Özel, E., & Zelyurt, H. (2016). Anne baba eğitiminin aile çocuk ilişkilerine etkisi. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 9-34.
- Özkan, A. (2016). Dijital medya ve çocuk: Sosyalleşmenin yeni boyutu (Yayınlanmamış doktora tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özyürek, A., & Tezel Şahin, F. (2005). 5-6 yaş grubunda çocuğu olan ebeveynlerin tutumlarının incelenmesi. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 19-34.
- Pınar, Ö. (2024, 5 Nisan). Oğlunun fotoğraflarını izinsiz sosyal medyada paylaşan anne suçlu bulundu. BBC News Türkçe. https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42604622?ocid=socialflow_twitter
- Sarışık, M. C. (2024, 4 Mayıs). Çocuğun dijital medyadan korunması: Uluslararası metinler doğrultusunda öngörülen korumalar ve pratikte ortaya çıkan çelişkiler. Hümanist Büro. <https://humanistburo.org/tr/ekibimiz/>
- Şirin, M. R. (2015). Televizyon, Çocuk ve Aile. İz Yayıncılık.
- TBMM. (2012). Bilgi toplumu olma yolunda bilişim sektöründeki gelişmeler ile internet kullanımının başta çocuklar gençler ve aile yapısı üzerinde olmak üzere sosyal etkilerinin araştırılması amacıyla kurulan Meclis Araştırma Komisyonu. Türkiye Büyük Millet Meclisi.
- TBMM. (2024, 10 Mayıs). Dijital mecralar komisyonu. Türkiye Büyük Millet Meclisi. <https://www.tbmm.gov.tr/ihhtisas-komisyonlari/Icerik/ihhtisas-komisyonlari-dijital-mecralar-komisyonu-hakkinda/dijital-mecralar-komisyonu/f72877d1-b4c7-037b-e050-007fo1005610>
- Terkan, N. (2011). Çocuk ve Medya: Popüler Çocuk Dergilerinde Egemen Söylemlerin Kuruluşu. Savaş Yayınevi.
- TUİK. (2024, 4 Mayıs). İstatistiklerle aile 2022. Türkiye İstatistik Kurumu. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Aile-2022-49683>
- Türk Dil Kurumu. (2024, 29 Nisan). Türk Dil Kurumu sözlükleri. <https://sozluk.gov.tr/>

- Uçkaç Altun, S. (2011). İnsanlığın “uzaktan görme” düşü: Televizyon alternatif medya arayışları. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 96-111.
- UK Parliament. (2024, 10 Mayıs). Social media and criminal offences - Communications Committee. UK Parliament. <https://websearch.parliament.uk/?q=Family%20in%20the%20context%20of%20digital%20media%20crime>
- Uluç Küçükcan, Ö. (2019). Medya sarkacı: Kurgu ile gerçeklik arasında suç. Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, 11-34.
- UNICEF. (2017). A Familiar Face: Violence in the Lives of Children and Adolescents. United Nations Children’s Fund. <https://data.unicef.org/resources/a-familiar-face/>
- Van de Weijer, S., & Moneva, A. (2022). Familial concentration of crime in a digital era: Criminal behavior among family members of cyber offenders. Computers in Human Behavior Reports, 1-9.
- Yılmaz, A., & Bekdemir, Ü. (2021, 14 Temmuz). Medya okuryazar ve yansıtıcı düşünme: Kavramsal bir bakış. Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 6839-6867.

Dijital Tehditler Karşısında Ailede Mahremiyet Eğitimi¹

Privacy Education in Families Against Digital Threats

Doç. Dr. Muhammed Esat ALTINTAŞ

İstanbul Medeniyet Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi

ORCID: 0000-0002-1677-9982

maltintas@medeniyet.edu.tr

Özet

Bu çalışmada, dijital çağda çocukların karşı karşıya kaldığı tehditler ve bu durum karşısında ailede mahremiyet eğitiminin rolü ele alınmıştır. Araştırmalar, internetin üçte birinin pornografi içerdiğini ve çocukların büyük çoğunluğunun bu tür içeriklerle bilinçli veya bilinçsiz şekilde karşılaştığını göstermektedir. Özellikle Snapchat, Instagram gibi sosyal medya platformları, pornografi sektörüne geçişi kolaylaştırmakta ve çocukları bu tür içeriklere yönlendirmektedir. Ebeveynlerin bu konuda farkındalık geliştirmesi hayati önemdedir. Çocukların pornografik içeriklere erişiminin olumsuz sonuçları arasında sağlıklı ilişkiler kuramama, cinsel tacize açık hale gelme, kaygı ve depresyon gibi ruhsal sorunlar yer almaktadır. Mahremiyet eğitimi, hem gerçek hayatta hem de dijital ortamda devam eden bütüncül bir süreç olmalıdır. Çocuklara, beden mahremiyetinin önemi ve iyi dokunma-kötü dokunma gibi temel kavramlar öğretilmelidir. Ayrıca, ebeveynlerin çocuklarının dijital aktivitelerini kontrol etmeleri, uygun olmayan içeriklere erişimi sınırlandırmaları ve çocuklarıyla bu konular hakkında açık ve samimi bir iletişim kurmaları gerekmektedir. Çalışmada, ebeveynlere yönelik bazı daha pratik

¹ Bu çalışma 10-12 Mayıs 2024 tarihinde Uluslararası Aile Sempozyumu II: Küresel Tehditler Karşısında Aile Sempozyumu'nda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

öneriler sunulmuştur: Çocukların çevrim içi arkadaşlarını tanıma, sosyal medya ve internet kullanımlarını sınırlandırma, dijital geçmişlerini düzenli olarak kontrol etme ve örnek model olma. Ayrıca, mahremiyet bilincini güçlendirmek için çocuklarla didaktik olmayan, doğal sohbetler yapılması önerilmiştir. Sonuç olarak, dijital tehditlere karşı ailede mahremiyet eğitiminin sağlanması, çocukların sağlıklı bireyler olarak yetişmesine katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dijital tehditler, Mahremiyet eğitimi, Çocuk güvenliği, Ebeveyn denetimi

ABSTRACT

This paper addresses the significant challenges posed by digital threats, particularly the widespread exposure of children and adolescents to pornographic content, and emphasizes the critical role of privacy education in families. In today's digital age, internet access has become nearly ubiquitous, making children increasingly vulnerable to inappropriate content, privacy breaches, and exploitation. Parents and educators are called to take proactive steps to foster awareness, establish boundaries, and build resilience in children to navigate the online world safely.

Research indicates that pornography comprises a substantial portion of internet traffic, with platforms like Pornhub receiving billions of visits annually. Despite content restrictions purportedly in place to prevent underage access, simple measures like ticking a box suffice to bypass these barriers. The availability of Virtual Private Networks (VPNs) further exacerbates this issue, allowing children and teenagers to access restricted content with ease. Moreover, social media platforms such as Instagram, Snapchat, and TikTok indirectly facilitate exposure to explicit materials through advertisements, emojis, and user-generated content.

Studies reveal that early exposure to pornography negatively impacts the emotional, psychological, and social development of children and adolescents. Consequences include impaired capacity to form healthy relationships, increased likelihood of risky sexual behaviors, vulnerability to abuse, heightened anxiety, depression, and addiction. For example, Snapchat Premium accounts are commonly cited by teenagers as entry points to explicit content, leading to more extensive engagement with pornographic websites. Such exposure not only normalizes pornography but also disrupts the development of healthy sexual identities and boundaries.

Privacy education within the family is presented as an indispensable strategy to counter these digital threats. It is not limited to the offline world but extends to digital spaces, where children face countless privacy violations. Parents play a pivotal role in imparting an understanding of personal boundaries and equipping children with tools to recognize and respond to potential threats. Beginning at an early age, discussions around good touch and bad touch, the importance of personal space, and the significance of privacy in both physical and digital realms lay a foundation for responsible behavior.

Practical examples illustrate the severity of digital privacy breaches. Parents frequently report incidents where children unknowingly interact with predatory individuals online, share private images, or access explicit content. These situations often lead to confusion, guilt, and emotional distress in children, highlighting the urgent need for parental intervention. Parents must monitor their children's online activities, ensure that devices are used in common family spaces, and enforce rules about social media and internet usage.

The paper highlights the importance of recognizing behavioral changes that may signal exposure to harmful content. Signs include withdrawal from previously enjoyable activities, secretive behavior with digital devices, excessive time spent in isolation or the bathroom, sleep disturbances, and the use of age-inappropriate sexual language. Upon noticing these signs, parents should avoid punitive reactions, opting instead for open, non-judgmental conversations to explore the root of the issue and guide the child toward healthier coping mechanisms.

Strong parent-child communication is identified as a cornerstone of effective privacy education. Children are less likely to seek answers to their questions from inappropriate sources, such as peers or the internet, when they feel secure discussing sensitive topics with their parents. Structured yet casual conversations can be initiated during routine activities like car rides or family outings. Parents are encouraged to use open-ended questions and real-life scenarios to discuss issues like online safety, consent, and the impact of explicit media.

For instance, parents can ask questions like, "What do you think about the messages in this advertisement?" or "Why might someone choose to share personal photos online?" to foster critical thinking. When children

encounter explicit content, guiding questions such as, “Do you know how that person ended up in that situation?” or “Is it fair to view someone in their most private moments without knowing their story?” can prompt reflection and empathy. These brief but frequent “teachable moments” are far more effective than long lectures in shaping children’s values.

The paper underscores the importance of instilling a robust value system in children to help them make informed decisions. Parents should model respectful behavior, demonstrate responsible internet use, and set clear expectations for privacy and boundaries. By fostering a sense of self-worth and agency, children are better equipped to resist external pressures and make ethical choices. For example, the story of a teenager who refused to participate in exploitative activities due to his internalized values highlights the effectiveness of this approach.

Parents are advised to adopt practical measures to safeguard their children’s digital privacy. These include:

- **Setting Boundaries:** Devices should be used in shared spaces rather than private rooms, and screen time should be monitored.
- **Content Filtering:** Internet service providers offer family protection packages to limit access to inappropriate content.
- **Monitoring Activity:** Regularly reviewing children’s browsing history and social media interactions can provide insights into their online behavior.
- **Modeling Behavior:** Parents’ own digital habits significantly influence their children. Sharing excessive personal information or photos on social media can inadvertently encourage children to mimic these behaviors.

The paper also critiques parents who overshare their children’s images and personal details on social media, describing this as a violation of the child’s autonomy and a potential risk for exploitation. Such practices may lead to future resentment and conflict as children grow older and recognize the impact of these actions on their sense of self-worth. Empathy and respect for children’s boundaries are essential in fostering trust and cooperation.

In conclusion, the paper asserts that privacy education is an ongoing and

multifaceted process requiring active participation from parents, educators, and the broader community. Digital threats demand a holistic approach that combines monitoring, open communication, and the development of a value-based framework. By addressing these challenges head-on, families can empower children to navigate the digital landscape safely, preserving their emotional well-being and fostering a healthier, more respectful society.

Key Words: Digital threats, Privacy education, Child safety, Parental monitoring

Dünyadaki birçok çocuk ve genç için pornografi, bilinçli kullanım veya bilinçsiz karşılaşmalar nedeniyle başlıca cinsel eğitim aracı olarak işlev görmektedir. İnternetteki indirme oranlarına, trafiğe, aramalara bakıldığında zaman internetin 1/3'ünü pornografi oluşturmaktadır. Porno sitelerine her ay Netflix, Amazon ve Twitter'in toplamından çok daha fazla ziyaretçi girilmektedir. Dünyanın en büyük porno sitelerinden Pornhub'un 2019 verilerine bakıldığında 42 milyar ziyaretçisi vardır (2018'de bu sayı 33 milyar), günde ortalama 100 milyon kişi bu siteye giriş yapmaktadır. Bu siteye 18 yaş altındaki çocukların giremeyeceği ifade edilmesine karşın bu ücretsiz siteye çocuk ve gençlerin girebilmeleri için bir kutucuğun işaretlenmesi yeterli olmaktadır. Bu siteye girildiğinde ise bir labirente girilmiş gibi diğer pornografik siteler de bir bir çıkmaya başlamaktadır. Bazen bu sitelerden çıkabilmek için bilgisayarın kapatılması gerekmektedir. Binlerce porno sitesi Pornhub'un reklamını yapmakta, o da diğerlerinin reklamını gerçekleştirmektedir. Hepsi birbirlerinin içeriğini kullanmakta, Pornhub sürekli başka porno sitelerinden içerik paylaşmaktadır, birbirlerine yönlendirme yapmaktadır (CultureReframed, 2020; Dines, 2020).

Türkiye'de porno sitelerine erişim engeli olmasına rağmen özel sanal ağ (VPN) vasıtasıyla bu sitelere erişim sağlanabilmektedir. VPN, kamuya açık bir internet bağlantısı üzerinden özel bir ağ yaratarak kullanıcılara online bir gizlilik sağlamaktadır. VPN'ler internet protokol adresini gizleyerek online eylemlerin izinin sürülmemesine de yardımcı olmaktadır. Yani Türkiye'deki yetişkinler, gençler ve çocuklar pornoya VPN üzerinden ulaşım imkânı bulabilmektedir. VPN satan sitelerden alınan hizmetler sayesinde porno sitelerine nasıl ulaşım sağlanacağı adım adım anlatılmaktadır (Dines, 2020).

Çocuk ve gençlerin büyük çoğunluğunun akıllı telefonu olduğu varsayılırsa birçoğu Instagram, Twitter, Snapchat, Tiktok, vb. uygulamaları kullanmaktadır. Sadece porno izlenmesi amacıyla kurulmuş sitelere giremeyenler, bu

tür siteler üzerinden pornografiye kolay bir şekilde yönlendirilmektedir. Yani çocukların çoğunluğu pornografik materyallerle bilinçsiz/tesadüfi bir şekilde karşılaşmaktadır (CultureReframed, 2020). 13-22 yaş aralığının yoğun olarak kullandığı Snapchat uygulamasının çok daha büyük tehlikeler arz ettiğini vurgulayan Dines (2020) konuyla ilgili olarak şunları söylemektedir: “Okullara araştırma için gittik ve çocuklara nereden porno bulduklarını sorduk. Hepsi, Snapchat Premium, dedi. Porno sektörü şunu yapmaktadır: Kendi pornografik sitelerinden kendi porno oyuncularına Premium’da sayfa açtırmaktadırlar ve premium’dan doğrudan Pornhub’a üç saniyede gidilebilmektedir. Yani çocukları Pornhub’a çekmek için bunu yem olarak kullanmaktadırlar. Peki porno bu sitede nasıl bulunmaktadır? Çocuklar emojiiler kullanmaktadırlar ve ebeveynlerinden saklamaktadırlar. Her bir emojiinin bir anlamı var, çocuklar bu emojiileri bilmekte, bunlar vasıtasıyla arama yapmaktadırlar, yani porno bu emojiilerin arkasına saklamaktadırlar. Ebeveynler ise çocuklarının sadece elma, şeftali, vb. emoji gönderdiklerini zannetmektedirler. Instagram, snapchat ve diğer uygulamalar pornografiyi normalleştirerek porno sektörüne geçişi kolaylaştırmaktadırlar.”

Pornografinin çocuklar ve gençler üzerindeki etkilerine bakılan araştırmalarda pek iç açıcı sonuçlarla karşılaşılmamıştır: Çocuklar ne kadar erken yaşlarda pornografiye erişim sağlarsa karşı cinsle sağlıklı ve yakın ilişki kurma kapasiteleri o kadar azalmaktadır. Cinsel içerikli mesajlaşmalar gibi risk içeren cinsel davranışlarda bulunma, cinsel taciz, tecavüze uğrama ihtimalleri artmaktadır. Daha kaygılı, depresyonlu, bağımlı olma ihtimali daha yüksek çıkmaktadır (CultureReframed, 2020; Dines, 2020).

Tüm bunlar göstermektedir ki, pornografi dijital çağın kamu sağlığı krizidir. Pornografi konusundaki araştırmalarıyla ve aktivistliğiyle tanınan Dines’a göre (2010, 2020), çocuklara ve gençlere aktarılan bu korkunç toksik kültür karşısında ebeveynler bir an evvel harekete geçmelidir. Fakat burada ‘ebeveynin saflık oranı’ denilen bir durum nedeniyle Dines (2010, 2020) bazı ebeveynlerin çocukların izlediği pornonun oranının gerçekte izlediklerinin onda biri kadar olduğunu düşündüğünü ve pornonun ne olduğunu anlamadıklarını vurgulamaktadır. İşte bu tebliğde, dijital çağın halk sağlığı krizi olan pornografi karşısında ailede mahremiyet eğitimi bağlamında çocukların dijital araçları kullanımında ebeveynlerin dikkat etmeleri gereken noktalar ve çocuklarıyla nasıl iletişime geçecekleri üzerinde durulacaktır.

Mahremiyet eğitimi hem gerçek hayatta hem de sanal ortamda devam etmesi gereken bütüncül bir eğitimidir. Küçüklikten itibaren çocuklara ebeveynlerin dijital ortamlarda da mahremiyet bilinci kazandırmaları günümüzde son derece önemlidir. İnternet ortamında çocuklar mahremiyet ihlali açısından birçok tehdit ile karşı karşıyadır. Çocuklar internet ortamında tanımadıkları kişilerle irtibat kurma durumunda bu kişilerin söylediklerine güvenerek mahrem bilgilerini ve görüntülerini paylaşabilmektedir (Ünal, 2019). İnternet kanalıyla çocuklardan elde edilen fotoğraflar ve videolar pornografik sitelerde kullanılabilir ve niyeti kötü kişiler onlara tuzak kurarak çeşitli yollarla istismara maruz kalabilirler. Çocuk ve ergen psikiyatristi Semerci (2008: 164-165) bu durumun ciddiyetini göstermesi açısından kendisine danışan bazı ebeveynlerin paylaşımlarına eserinde şöyle yer vermiştir:

“On beş yaşındaki kızımın internette uygunsuz ve büyük kişilerle mesajlarını okudum. Kendini daha büyük göstermişti. Onlarla açık saçık konuşmalar yapmış. Adam buluşmak istediğini yazıyor. Çok telaşlandım. Yasakladım ama arkadaşının bilgisayarından devam ettiğini fark ettim.”

“On dört yaşında olan oğlumun arkadaşları ile internette cinsellikle ilgili garip yazışmalarını gördüm. Penislerinin resimlerini bir siteye yolladıklarını ve kiminkinin daha büyük olduğunu anlaşılabileceğini yazıyordu.”

Çocukların ve gençlerin internet ortamında masum gibi görünen birçok sitede mahremiyet algılarını ve cinsel kimlik gelişimlerini olumsuz etkileyecek içeriklerle karşılaşmaları muhtemeldir. Bazı siteler içeriklerinin çocuklara uygun olmadığından, çocuklarının bu siteye girerken ailelerinin yanında bulunmalarını kullanım sözleşmesinde önermektedirler. Bu sitelerin bazılarında kız çocuklarına yönelik oyunların adlarına bakıldığı zaman mahremiyet eğitimi açısından ne kadar ciddi mahzurlar taşıdığı aşikardır: Çarşı Güzeli, Plaj Güzeli, Flört Prensesi, Aşkın Testi, Pou Öpücük, Gizli Öpücük, Zayn Malik Randevu, Okul Güzeli, Prenses Aşk Hikâyesi, Prenses Sevgisi, Okulda Sevgi, Yılbaşı Öpücüğü, Pasaj Güzeli, vb.

Medya iletişim araçları içerisinde cinselliğe etki eden televizyonun yanı sıra internetin de cinselliğe yönelik yaygın bir biçimde kullanıldığı günümüzde çocuklar ve gençler pornografik içerikleri ihtiva eden sitelere kolaylıkla erişebilmektedir. 17 yaşındaki bir genç böyle sitelerin nasıl bağımlısı olduğunu, mahremiyet algısının ve cinsel kimlik gelişiminin bu durumdan nasıl olumsuz etkilendiğini bir pedagoga şöyle anlatmıştır (Güneş, 2015: 182-183):

“Evimize internet bağlandığında 14 yaşındaydım. İlk günler kimi zaman ders çalışıyor, kimi zaman da oyunlar oynuyordum. Ailem çok güveniyordu bana. Artık dışarıda kötü arkadaşlara bulaşmayacağımı düşündükleri için mutlulardı. Bütün gün evdeydim ve odamda internet sayfalarını gezip duruyordum. Bir gün yine sanal dünyada dolaşırken önüme gelen bir reklama bilinçsizce bastım, ahlaksız bir siteye girmişim, korktum ve hemen kapattım. Birileri görecektir ve hakkımda kötü düşünecek diye bilgisayarın hafızasından o sitenin adresini sildim. Ama oradaki görüntülere karşı içimde garip bir merak oluştu. Aradan birkaç gün geçince yeniden aynı sayfaya girdim. Bu kez evde kimse yoktu ve saatlerce o sayfalarda oyalandım. Aradan bir yıl geçti. Önceleri iğrenerek gözümü kapattığım sitelerin esiri oldum artık. Anne-babamın hiçbir şeyden haberi yok. Artık kendimi kontrol edemez bir durumdayım. Kız kardeşimi odasında giyinirken görmeye çalışıyorum. Mahallemizdeki küçük çocuklara karşı içimde bir ilgi oluştuğunu hissediyorum. Kendimden iğreniyor, intihar etmek istiyorum, ama bundan korkuyordum da. Şimdi bu alışkanlığımdan kurtulmak için her gün ağlıyorum, dua ediyorum.”

Özellikle erotik ve pornografik unsurları ihtiva eden film ve siteler, çocuklarda erken cinsel olgunlaşmaya ve hatta cinsel sapmalara yol açabilmektedir. Çocuk ve ergen psikiyatristi Semerci’ye (2008: 65, 166) bazı ebeveynlerin sorduğu sorular, bu durumun vahametini göstermesi açısından dikkate değerdir:

“6 yaşındaki kızım bilgisayarda cinsellik içeren bir şey seyretmiş. Gece ağlayarak, korkarak geldi. Çıplak adamla kadını seyrettiğini, pişman olduğunu söyledi. ‘Pişmanım, mutsuzum.’ diye ağladı. Teselli edemedik. Bir zararı olmuş mudur?”

“6 yaşındaki yeğenim geçen gün internette yanlışlıkla cinsel birleşme içerikli yani porno yayınına tanık olmuş. Çocuğun kafası karışmış. Ne yapacağımızı bilemedik. Sorular soruyor. Dört yaşındaki kızıyla oynuyor. Ona bir şey anlatır mı ya da gördüklerini yapmaya çalışır mı?”

“12 yaşındaki oğlumun cep telefonunda porno video görüntüsünü gördüm. Telefonunu karıştırmamızı hiç istemiyor. Gördüğünü söyleyip söylememe konusunda kararsız kaldım. Nasıl bir yol izlemem gerektiği konusunda bilgi verirseniz çok memnun olurum.”

“12 yaşındaki oğlumun internette pornografik sitelere girdiğini keşfettim. Bu yaşlardaki çocuklar için bu normal midir?”

“15 yaşındaki oğlumun odasında porno CD buldum. Cd’yi alıp onun yerine başkası CD koydum. Bir şey söylemedim, nasıl davranmalıyım?”

“16 yaşındaki oğlumun internette porno sitelerine sık sık girdiğini fark ettim. Bu

konuyu onunla nasıl paylaşacağım, nasıl yapılacağı konusunda yardımcı olabilir misiniz?”

Cinsellik hakkında merak ettiği soruları ebeveynlerine soramayan ve bu konuda eğitim almayan çocuklar arkadaşlarına, televizyona ve internete yönelebilir. Bedenlerini merak eden ve bu konuda iyi, bilimsel olarak sağlam bilgi edinemeyen çocuklar ise pornografiye bilinçli/bilinçsiz gidebilmektedirler. TV ve internete hayatında önemli bir yer ayıran çocuk ve gençlerin yoğun cinsel içerikli mesaj ve görüntülerle karşı karşıya gelmeleri ise korkmalarına, yanlış bilgilennemelerine ve ileriki yaşlarda cinsel yaşamlarının olumsuz etkilenmesine yol açabilir. Çünkü pornografik siteler çocukların ruhunda yaralar açacak tehlikeli görüntüleri ihtiva etmektedir, bu durum onlarda travmatik sonuçlar ortaya çıkarabilir. Özellikle 7-11 yaş grubundaki çocuklar birçok şeyi bilmek istediklerinden ötürü bu türlü sitelere fazlaca meraklıdırlar (Semerci, 2008). Bir araştırma kapsamında bazı rehber öğretmenleri çocukların etrafından duyduğu ya da bir şekilde merak ettiği her şeye internet ve televizyon aracılığı ile ulaşabildiğini, cinsel içerikli paylaşımların çocuklarda cinsellik ilgisini artırabildiğini, merak duygusu ile gördükleri cinsel içerikli fotoğrafları veya videoları denemek istediklerini dile getirmişlerdir (Ünal, 2019: 66).

Çocukları ve gençleri genelde internetin, özelde pornografinin yol açtığı tehlikelerden korumak için ebeveynler bazı hususlara aile içerisinde dikkat etmelidirler. Çocukların daha önce göstermediği bazı işaretler görüldüğü zaman hareket geçilmelidir. Örneğin çocuklar eskiden yaptığı aktivitelerden zevk almamaya başladıysa, odalarına girildiğinde panikle bilgisayar/akıllı telefonunda açtığı sayfayı kapatmaya yöneliyorsa, bu durum önemli bir sinyal olabilir. Veyahut sürekli banyoya gitme ihtiyacı duyuyorsa, banyoda çok fazla vakit geçiriyorsa, sürekli yorgun görünüyorsa, uyku problemleri çekiyorsa, yaşından büyük cinsel/argo kelimeler telaffuz ediyorsa, normal olmayan cinsel davranışlar varsa bu durumun kökeninde pornografiyle ilgili bir durum olup olmadığına bakmakta fayda vardır. Ayrıca ebeveynler çocuklarının çevrimdışı arkadaşlarını tanıdığı gibi çevrim içi arkadaşlarını da tanımaları/takip etmeleri önemlidir. Zira pornografiyle bağlantılı olumsuz durumlar video oyunlarındaki veya normal sohbet odalarından da gelebilir.

Kötü niyetli kişiler özellikle ebeveyn denetiminden yoksun ve internet kullanımında sınırı olmayan çocukları sanal ortamlarda daha çok hedef alabilirler. Çocukların yaşlarına ve gelişimlerine uygun olmayan görüntü

ve kişilerle karşılaşma, kandırılma ve istismar edilme olasılıklarını ortadan kaldırmak için kontrol her zaman ebeveynde ve çocuğa bakım veren kişilerde olmalı, belli bir yaşa kadar çocukların akıllı telefonları olmamalı ve internete tek başına girmemeli, belli bir yaştan sonra ise tablet, bilgisayar, akıllı telefon, vb. araçlar denetimsiz bir şekilde verilmemeli, çocukların telefonuna/bilgisayarına girilebilmeli, tüm şifreleri bilinmeli, düzenli olarak dijital geçmişleri kontrol edilmeli, bilgisayar evde görünen bir yerde (kesinlikle çocuğun odasına değil) konumlandırılmalı, evdeki internetin çocuk ve aile koruma paketi eşliğinde kullanılmalıdır. Gece belli bir zamanda bütün telefonlar, bütün elektronik aletler bir çekmeceye konulmalı, hiç kimse dokunmamalı ve yatağa akıllı telefonla gidilmemelidir. Ebeveynler de bu konuda çocuklarına örnek model olmalıdır. Çocuğa alınan her video oyun önce ebeveynin kendisi tarafından oynanmalıdır.

Çocukların mahremiyet bilincine zarar verecek ve cinsel gelişimlerini olumsuz etkileyecek içeriklere baktığı fark edildiği zaman ise öfke ve panikle hareket etmeden, onları utandırmadan, azarlamadan, korkutmadan bazı şeyleri merak ettiklerini anladığımızı onlara hissettirmek ve sabırlı bir şekilde adım adım bu içeriklerin olumsuzlukları anlatılarak mahremiyet bilinçlerinin güçlenmesine yardımcı olunmalıdır. Böyle durumlarla karşılaşan ebeveynler hemen çocukları cezalandırma yoluna gitmemeli veya yasaklarla bu süreci yönetmeye çalışmamalıdır. Bu, sorunu daha da derinleştirebilir, utanma duygusunun zedelenmesine yol açabilir. Mahcup edilen çocuk zamanla mahcupiyet hissine de kaybedebilir, utanma duygusu utanca dönüşebilir. Ebeveynler çocuğun onurunu kırmadan sabırla hareket edebilirlerse vicdani gelişimini doğru bir şekilde yönlendirip besleyebilirler. Zira vicdan iyiyi kötülüklerden ayırt etmeyi ve iyiyi keşfetmelerine kılavuzluk eden bir yetenektir (Güneş, 2015; Güneş, 2017; Semerci, 2008).

Çocuk ve gençler ebeveynleriyle konuşmak yerine bir tıkla pornografi dünyasına yönelmesini engellemek için ebeveyn-çocuklar arasında açık, samimi, rahat, güvenli ve etkin bir iletişim olması son derece önemlidir. Arabadayken, bisiklete binerken, piknikteyken bu konularda çocukla ebeveynler açık ve samimi sohbetler yapabilirler. Burada konuşmanın didaktik bir şekilde nasihat verir gibi değil de organik bir şekilde başlaması önemli; onlara konuşmak için alan tanınmalıdır. Örneğin normal veya sanal hayatta görülen mahremiyete aykırı fotoğraflar ve videolar karşısında ‘A, bunda ne sorun var sence?’, ‘Kadınlar normalde böyle giyinir mi?’, ‘Çok açık değil mi?’,

‘Böyle giyinen bir erkek görüyor musun?’ gibi ucu açık sorular yönlendirerek kısa sohbetler yapılabilir. Veya çocukların pornografik görüntülerle karşılaştığı fark edildiği zaman şöyle sorular sorularak üzerine konuşulabilir: ‘O kişinin hangi şartlarda soyunup çıplak resim çektiğini biliyor musun?’, ‘Bu kadınlar insan kaçakçılığı sonucunda orada olup pazarlanıyor olabilir mi?’, ‘Eğer bu kadınlar bunu isteyerek yapıyor olsalardı, neden bütün dünyanın kendilerini en hassas ve kırılgan halinde görmelerini istesinler?’, ‘Herhangi birinin, özellikle bir kadının daha adını, geçmişini, geleceğini, hakkında hiçbir şeyi bilmezken onun en hassas ve mahrem anlarını izlemeye hakkımız olabilir mi?’, ‘Onun beden bütünlüğünü bunun izleyicisi olarak ihlal etmeye hakkımız var mı?’, vb. Buna ‘öğretiler anlar’ denilmektedir. Bu anlarda çocuğa 100 dakikalık konuşma yapmak yerine 100 tane 1 dakikalık konuşma yapmak çok daha etkili olabilir. Bu önerilerde bulunan anne akademisyen Dr. Gail Dines (2020) kendi oğluyla olan tecrübesini şu şekilde anlatmaktadır: “*Bunu kendi oğlumla yaptık, yirmili yaşlarına geldiğinde pornografi hakkında konuşuyorduk, bana ‘anne, bu konuyu benim için bitirdin zaten.’ dedi. Zaten benim yapmak istediğim de buydu, pornografiyi onun için bitirmek. Böylece kendi cinselliğinin yazarı olabildi. Oğlumun cinsel şablonunun ne olacağına pornografi sektöründeki o ürkütücü adamların karar vermesini istemedim. Evet, yapmak istediğim tam da buydu; konuyu bitirmek yani seksi bitirmek değil, pornografiyi bitirmektir.*”

Ebeveynler çocukların kendi bedeninin mahremiyetine, kendi bedeninin kontrolüne sahip olmasının ne kadar önemli olduğuyla ilgili konuşmalar yapmaları gerekmektedir. Dines (2020) 11 yaşına gelen oğluyla pornografi üzerine yaptığı sohbetler yaptığını şu şekilde anlamaktadır: “*11 yaşındayken ona şöyle dedim: Bak tatlım, bir noktada kesinlikle pornografiyle karşılaşacaksın. Sen arayabilirsin veya bir arkadaşın sana gösterebilir veya bir şekilde göreceksin. Bak sana şunu söyleyeyim ve senin bu konuda düşünmeni istiyorum: Bakma seçimi sana ait, sen o seçeneğe sahipsin. Sen bu seçimi yapmadan sana bir şey söylemek istiyorum. Şu anda cinsel anlamda kim olduğunu bilmiyorsun. Kim olacağını da bilmiyorsun. Ve aslında büyüüp bunu anlayacaksın ve o senin bir parçan olacak. Ve sen muhteşemsin. Senin cinselliğin de seninle ve ne kadar muhteşem olduğunla ilgili. Ama eğer pornografiye bakarsan, bu ürkünç adamlar onu senden çalacaklar. Bu pornoculara daha kendinin sahip olmadığı bir şeyi vereceksin. Ve bu kaybetmesi korkunç bir şey. O seçimi yapmadan önce bunu düşün, dedim. İlginç olan gelişimiydi. Sizin çocuğunuz için istediğiniz, kendi değer pusulanız. Her an ona ne yapması gerektiğini söylemek istemezsiniz. Kendi değer pusulası-*

nı geliştirmesini istersiniz. Oğlumun gerçekten bir değer pusulası geliştirdiğini anladığım bir örnek şu oldu: Üniversiteye gittiğinde arkadaşları onu striptiz kulübüne götürmek istemiş, o da geri dönüp eve gelmiş. Ben de ona ‘neden böyle yaptın?’ dedim. Ben de kadınlara yönelik şiddet argümanı duyacağımı sandım. Öyle olmadı. Söylediği çok ilginçti. ‘Anne biliyor musun, sadece bu bedenim var. Bu bedende yaşamalıyım ve sanırım bir kadını sömürdüğümü bilerek bu bedenin içinde yaşayamam.’ Yani neye dayanıp dayanamayacağına, kendi değer pusulasını kullanarak karar verdi. Çocuklarımızı yetiştirirken, bir değer sistemi kurmamız çok önemli. Bunun anlamı da son derece nazik ebeveyn olmak anlamına geliyor. Çünkü eğer boğucu bir ebeveyn olursanız, size karşı isyan ederler. Eğer onlara isyan edecek bir şey vermezseniz, kendi kendileriyle konuşmaları gerekecektir. Kim olduklarına kendi kendileri karar vermeleri gerekecektir. Sizinle savaşmak yerine, bunu yapacaklar. Bizim önerimiz, nazik ebeveynlikle bir değer sistemi kurmak, nihayetinde nasıl yetişkin olacaklarına karar vermelerini sağlar.” Bu değer sistemi çocuklarda tesis edildiği zaman o değerler çocuğa güç verir, duruş verir. Bu güç ve duruş sayesinde çocuk kendisine yakışan veya yakışmayan davranışların neler olduğunu fark eder; kendine yakışanı kuşanıp, kendine yakışmayandan uzaklaşabilir (Dinç, 2021).

Aileler de sanal mecraları kullanırken çocuklarının mahremiyetlerine özen göstermelidir. Çocuklar, kendilerine rol model olan anne babalarının sosyal medya kullanımlarını takip edip taklit ederler, yaptıklarını normal görüp onlar da kendi bedenlerini ve çocuklarının görüntülerini teşhir etmeye yoluna gidebilirler (Hablemitoğlu, 2016). Ebeveynler ailede mahremiyet eğitimi verirken bir yandan çocuklarına küçüklükten itibaren bedenin özel olduğunu, özel alan bilincini, iyi dokunma ve kötü dokunmayı anlatmaya çalışırlar diğer yandan kendileri sosyal medya paylaşımları ile çocuklarının mahremiyet alanlarını korumayı bazen ihmal edebilmektedirler. Bu bağlamda Şişman’ın (2019:18) bu çelişkiye işaret ettiği şu sorusu üzerinde düşünmek gerekir: “Kendi fotoğrafını Facebook profiline koymayacak kadar muhafazakar/dindar bir anne, mahremiyeti nasıl tanımlıyor olmalı ki çocuğunun fotoğrafını yayınlarken aynı ilkeler geçerli olmuyor.”

Çocukların fotoğraflar ve videoları sosyal medyada paylaşılmamalıdır. Bu paylaşımlar hem kötü niyetli insanların eline ulaşabilir hem de küçük yaşlarda içinde oldukları durumu net olarak ayırt edemeseler bile, ergenlik çağında bedenlerinin mahrem olduğunu hissettikleri zaman çocukluk görüntülerinin sürekli karşısına çıkmasından ötürü çok ciddi rahatsızlık

duyabilirler, kendilerini değersiz hissedebilirler, arkadaşları arasında küçük düş(üröl)müş gibi hissedebilirler. Bu durum ebeveyn-çocuk ilişkisini olumsuz bir şekilde etkileyebilir, çocuklar ailelerine öfke duyabilir, aileleriyle çatışma yaşayabilirler (Hablemitoğlu, 2016). Ebeveynlerin çocuklarıyla empati yapıp kendilerini onların yerine koymalarında fayda vardır. Böylece çocukların mahremiyetine ve kişisel alanlarına hem evde hem de sanal mecralarda saygı göstermeleri mümkün hale gelebilir (Duygulu, 2018).

Çocukların fotoğraflarının sosyal medyada beğeni ve takipçi toplamak için teşhir edilmesi temelde bir çocuk hakları ihlali ve istismarıdır. Sanal ortamlarda çocuklarının, bebeklerinin fotoğraflarını, her anını, gününü, videolarını paylaşan ebeveynlerin ciddi bir çocuk hakları ihlali yaptığını vurgulayan Hablemitoğlu (2016) konuyla ilgili olarak şunları ifade etmektedir: *“Özellikle anneler sosyal medyada çocuklarının hangi fotoğraflarını paylaşacaklarını dikkatle düşünmelidirler. Özellikle yazın tatil yerlerinde, banyoda, kendi odasında üzerini değiştirirken çocukların vücudunu teşhir eden fotoğrafların konulması, çocukların beden mahremiyetini ihlal ediyor. Ya da çocukların oynadığı parkın, okulun, devamlı gittiği mekanların bilgisini içeren paylaşımlar, çocuğun güvenliğini tehdit ediyor. Bu konu özel dikkat gerektiriyor. Son zamanlarda suçların dijitalleşmeye başlaması; ailelerin bilinçli davranmasını zorunlu kılıyor. Evet, sosyal medya her birimiz için gerçekten bir özgürlük alanı, kendimizi ifade ettiğimiz ve görünür olabildiğimiz bir yer. Ancak, çocuğumuzun her fotoğrafını paylaşmak zorunda değiliz. Ayrıca bu konuda özgür değiliz yazık ki. Sizi bilmem ama ben artık bu paylaşımların ciddi bir çocuk hakları ihlali sınırında olduğunu düşünmeye başladım. Çocuklarını yemek yerken, yüzerken, uyurken evde dışarda her alanda çeşit çeşit giysilerle fotoğraflarını videolarını çekerek yayınlayan aileler ciddi bir patolojik sosyal olguya dönüştüler. Çocuklarının kendilerinin karar veremeyecekleri durumlarda (bebek beziyle, çıplak, komik pozlar verdirilerek) fotoğraflarının sosyal medyada paylaşılmasının ömür boyu peşlerinden gidecek izler bırakacağı konusunda uyarıda bulunuyorlar.”*

İnternet gibi TV izlerken de mahremiyet bağlamında çeşitli olumsuzlukları göz önünde bulundurarak hareket edilmelidir. Yapılan bir araştırmaya göre akşam 19-23 arasında televizyonda cinsel ilişkiyi akla getiren 9 binin üzerinde sahneye veya söze şahit olunmaktadır (Başgül, Bayrak ve Gündüz, 2011). Çocuklarla birlikte televizyon izlerken aniden karşımıza mahremiyet ihlali ihtiva eden görüntüler çıkabilir. Örneğin bir çocuk veya genç televizyonu izlerken dondurma reklamı çıkabilir ve cinsel temalar gösterilebilir. Böyle

durumlarda hemen görüntüyü değiştirmek veya birden kalkıp TV'yi kapatmak çocuğun merakını daha da artırabilir. Bunun yerine sesli bir şekilde tepki gösterilebilir. Televizyon izlerken bir sahnede karşı tarafın mahrem alanına dokunan bir kişiye ‘insanların özel yerlerine dokunmak sence doğru mudur?’ şeklinde sorular yöneltip bu eylemin doğru olmadığı üzerine konuşulabilir. Çocuklar anne babalarının başkalarına gösterdiği tepkileri modelleyerek daha kolay bir şekilde öğrenebilmektedirler. Aksi takdirde izlediği görüntüleri belli bir süre sonra normal olarak algılamaya başlayabilirler (Başgül, Bayrak ve Gündüz, 2011; Güder, 2016; Pedagoji Derneği, 2013).

Kaynakça

- Bayrak, G. Başıgöl, Ş.Z. ve Gündüz, T. (2011), Ailede cinsel eğitim. İstanbul: Timaş Yayınları.
- CultureReframed. (2020). <https://www.culturereframed.org/the-porn-crisis/>. 01.04.2021.
- Dinç, M. (2021). Bize yakışan. İstanbul: Aşina.
- Dines, Gail. (2010). Pornland: How porn has hijacked our sexuality. Boston: Beacon Press.
- Dines, Gail. (2020). Porno kültüründe çocuk yetiştirmek. 30.01.2021, <https://vimeo.com/484338528>
- Duygulu, S. (2018). Sosyal medyada çocuk fotoğraflarını paylaşmak - mahremiyet ihlali. 30. 12. 2020, <https://www.serapduygulu.com.tr/makaleler/anne-baba/sosyal-medyada-cocuk-istismari-sosyal-medyada-cocukların-fotoğraflarını-paylamak-mahremiyet-ihlali-midir.html>.
- Güder, S. Y. (2016). Erken çocuklukta cinsel eğitim ve toplumsal cinsiyet. Ankara: Eğiten Kitap.
- Güneş, A. (2015). Mahremiyet eğitimi. İstanbul: Timaş Yayınları
- Güneş, A. (2017). Cinsel istismar olgusu ve mahremiyet eğitimi. İnsan&Toplum Dergisi. 7 (2). 25-67.
- Hablemitoğlu, Ş. (2016). Çocuk hakları ihlali ve çocukların istismar alanı olarak "sosyal medya". 03. 01.2021, <https://tr.linkedin.com/pulse/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1-ihlali-v%C3%A7ocuklar%C4%B1n-istismar-alan%C4%B1-i-hablemito%C4%9Flu>.
- Semerci, Bengi. (2008). Çocuklarımızla cinsellik hakkında konuşalım. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Şişman, N. (2019). Mahremiyet hayatın sırları ve sınırları. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Ünal, F. (2019). Çocuk cinsel istismarında cinsel kimlik ve mahremiyet eğitiminde rehberlik öğretmenlerinin rolü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yalova Üniversitesi.

